SUNDHETS-COLLEGII

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

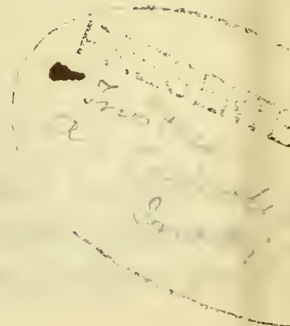
OM

MEDICINALVERKET i RIKET

1851.

FÖRSTA ÅRGÅNGEN.

STOCKHOLM, 1853.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Sedan Eders Kongl. Maj:t, uppå Sundhets-Collegii underdåniga framställning, genom Nådigt bref af den 3:dje Mars sistlidet år, täckts anbefalla Collegium, att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den af Collegium föreslagna plan,

"hädanefter årligen i ett sammanhang afgifva underdånig berättelse om alla Medicinalverkets grenar, samt densamma af trycket utgifva," får Collegium härjemte i underdånighet öfverlemna den, till åtlydnad af denna Nådiga föreskrift utarbetade och tryckta Berättelsen för år 1851. Att dess omfång vida öfverstiger det af Collegium på förhand beräknade, har berott deraf, att Collegium dels ansett nyttigt och nödvändigt, att i denna första Berättelse, till erforderlig upplysning vid vissa deri förekommande ämnen, om dem lemna korta historiska underrättelser, dels ock rörande sådana grenar af medicinalväsendet, om hvilka serskildta underdåniga Berättelser förut blifvit afgifna och i tryck meddelade, ehuru icke intill förevarande år fortsatta, funnit sig böra här intaga de icke offentliggjorda sammandragen af rapporter, äfven för de närmast förflutna åren, hvarigenom alltså en oafbruten statistisk öfversigt af dessa grenar för en längre följd af år vunnits och nu blifvit till allmän kännedom befordrad. Sålunda har Collegium i förstberörde afseende, bland annat, för beredande af en allmännare kännedom om den offentliga helsovårdens utveckling och närvarande tillstånd i landet, såsom inledning till redogörelsen för allmänna helsotillståndet under förevarande år, ansett sig böra i denna berättelse låta inflyta en länsvis uppgjord öfversigt af den för den offentliga helsovårdens handhafvande anställde Läkare-personal, tiden då tjensterna tillkommit, jemte de för deras innehafvare bestämda distrikter och stationer m. m.; i sammanhang hvarmed Collegium äfven ur vederbörande Läkares Embetsberättelser meddelat upplysningar, rörande de serskildta distriktens topographiska förhållanden, folkets lefnadssätt, rådande endemiska sjukdomar o. s. v., hvilka upplysningar, ehuru visserligen i flera delar saknande nödig fullständighet, dock kunna betraktas såsom det första icke ovigtiga utkastet till en medicinsk topographie för vårt land. För completterande af afbrutna serier af förut offentliggjorda underrättelser om vissa grenar af medicinalväsendet, har Collegium likaledes här intagit: sammandrag af vederbörande Läkares rapporter om Embetsresor för farsoters hämmande, jemte utgifterne derför under åren från och med 1843; sammandrag af rapporterne om skyddskoppympningen från och med 1839; — af rapporterne om Veneriska sjukdomens förhållande från och med 1842; — om Beväringsmönstringarne från

och med 1838; — om medico legala liköppningar från och med 1843, alla till och med 1850 o. s. v. Oaktadt den utförlighet förevarande underdåniga Berättelse således i vissa delar ernått, har Collegium dock icke förbisett att densamma i vissa andra bort och kunnat göras mera omfattande, — ett förhållande, hvilket för framtiden, och i den mån de till Collegium ingående rapporter vinna i fullständighet, icke skall lemnas ur sigte.

Collegium framhärdar med djupaste vördnad, trohet och nit,

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåter

C. J. EKSTRÖMER.

DAN. EKELUND. E. G. ENGBERG, FR. TH. BERG. AUG. TIMOL. WISTRAND.

Stockholm den 4 Juli 1853.

J. Ljungberg.

1. Summarisk uppgift på de af Sundhets-Collegium handlagde mål år 1851.

A. *Inkomne Mål:*

Kongl. Bref, General-Ordres samt Noter från Kongl. Stats-Departementerne .	132
Kongl. remisser	37.
Allmänna mål	5,152.
Summa	5,321.

B. *Utgångne Expeditioner:*

till Kongl. Maj:t underdåniga utlåtanden och framställningar i administrativa ärenden	62.
och i Befordringsärenden	31.
Till Kongl. Maj:ts Högsta Domstol samt civila och militära Öfver- och Underrätter uti till Kongl. Collegii yttrande remitterade medico-legala frågor	46.
Till Konungens Befallningshafvande och öfrige Embetsmyndigheter uti allmänna mål	2,670.
Kungörelser och Circulärer	15.
Summa	2,824.

---

2. Summarisk Redogörelse för de till Sundhets-Collegii disposition ställde medel, år 1851.

A. *Inkomster:*

Hela Medicinal-Staten för detta år upptager en total anslagssumma af 97,914: 16. —
deraf från Stats-Contoret direkte utgått:

Till Sundhets-Collegium	. . . . . .	15,253: — —
» Provincial- och Djur-Läkare, löner	.	34,178: 16. —
» Carolinska Institutet,	d:o .	14,745: 12. 4.
» Barnbördshusen,	d:o .	366: 32. —
» Veterinär-Inrättningen,	d:o .	3,666: 22. —

Personligt arfvode	400: — —		
Godtgörelse för under lönerne inbegripen spannmål	1,504: — —	70,113: 45. 4.	
och återstoden 27,800: 18. 8. af Sundhets-Collegium disponerad för bestämda ändamål, nemligen:			
Till understöd åt Svenska Läkare-Sällskapet	500: — —		
För vaccinationens befrämjande	1,200: — —		
Allmänna Barnbördshuset	1,845: 16. —		
Barnbördshuset Pro Patria	60. — —		
Medicolegale besigtningar	3,000. — —		
Farsoters och smittosamma sjukdomars botande	9,000. — —		
Pensioner och Stipendier uti Fält-Läkare-Corpsen	4,000. — —		
Arfvode för Provincial-Chirurgen i Stockholms Län	150. — —		
Till Allmänna Elektricitets-Inrättningen i Stockholm	500. — —		
Carolinska Institutet för materielle behof .	2,441: 34. 8.		
Pharmaceutiska Institutet, aflöning och materielle behof	1,000. — —		
Veterinär-Inrättningen, underhåll af Elever och materielle behof	4,103: 16. —	27,800: 18. 8.	97,914: 16. —
Till ofvannämnde i Stat uppförde och af Collegium lyftade ordinarie anslag		27,800: 18. 8.	
tillkommer:			
behållning från föregående år å, till bestämde ändamål reserverade, serskildta anslag		4,043: 25. 10.	
I Kongl. Stats-Contoret lyftade fyllnadsanslag:			
till bestridande af utgifter för medicolegale besigtningar	3,000. — —		
d:o för farsoter och smittosamma sjukdomar	8,500. — —		
Rese-understöd till Läkare	3,783: 16. —	15,283: 16. —	
samt serkildta inkomster:			
Apothekare-Societetens bidrag till Pharmaceutiska Institutets underhåll . . .	1,000. — —		
Observationsmedel vid berörde Instituts Räkenskaper för nästföregångne 2:ne åren	76: 44. 6.		

Vid samma Institut influtne lektions- och laborations-afgifter	211: 32. —		
Ränta å Vaccinations-Fondens kapital . .	125. — —		
D:o å Elektricitets-Inrättningens d:o .	80. — —		
Influtne ersättningsmedel för medicolegale besigtningar	2,270: 17. 1.		
Influtne hyresmedel vid Carolinska Institutet	683: 16. —	4,447: 13. 7.	51,574: 26. 1.
Då till ofvanstående, af Collegium disponerade tillgångar ytterligare läggas:			
Anslaget till kompletterande af Arméens Medicinal- och Instrumental-Attiralj, med en behållning från föregående år af	2,342: 31. 7.		
och derå influtne diverse ersättningsmedel	598: 28. 3.	2,941: 11. 10.	
samt anslaget till skrifmaterialier och expenser med en behållning från föregående året af	76: 30. 2.		
och hos Stats-Contoret lyftade	3,580: — —	3,656: 30. 2.	6,597: 42. —
så utgjorde beloppet af hvad Collegium egt att disponera för de till dess Embetsverksamhet hörande föremål Summa B:ko R:dr			58,172: 20. 1.

B. *Utgifter:*

Med förestående tillgång hafva följande utgifter blifvit bestridde, nemligen:		
Till understöd för Svenska Läkare-Sällskapet		500. — —
» Provincial-Chirurgen i Stockholms Län		150. — —
» Vaccinationens befrämjande		1,365: 27. 7.
» Allmänna Barnbördshuset		1,845: 16. —
» Barnbördshuset Pro Patria		60. — —
» Medicolegale förrättningar		8,097: 18. 6.
» Farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande:		
» Provincial-Läkares Embetsresor . .	7,172: 25. 2.	
» Kommenderade extra Läkare . . .	1,744: 11. 6.	
Djurläkares rese- och traktamentskostnad	3,286: 46. 10.	
Medikamenter till fattige sjuke	4,910: 7. 11.	
D:o för sjuka kreatur (Jemtland) . .	62: 43. 4.	17,176: 38. 9.
Carolinska Med. Chirurg. Institutet		3,130: 26. 1.
Till Pharmaceutiska Institutet		2,026: 27. 1.

Till Elektricitets-Inrättningen	580. — —	
» Veterinär-Inrättningen	3,615: 34. 7.	
» Pensioner och stipendier uti Fält-Läkare-Corpsen .	3,575: — —	
Stipendier för utrikes resor	5,000: — —	47,122: 44. 7.
hvartill kommer:		
Utgiften för Arméens Medicinal- och Instrumental-Attiralj		1,246: 40. 4.
D:o för skrifmaterialier och expenser, nemligen:		
Upphandling af skrifmaterialier	560: 23. —	
Ljuspenningar	780. — —	
Bindnings- och Tryckningskostnad	1,192: 27. —	
Uppköp af Ved	457: 46. —	
Åtskillige andra behof	585: 9. —	3,576: 9. —
Behållning:		
Å diverse, till bestämda ändamål reserverade anslag .	3,530: 21. 8.	
» anslaget till skrifmaterialier och expenser	80: 21. 2.	
» d:o till kompletterande af Arméens Medicinal- och Instrumental-Attiralj	1,694: 19. 6.	5,305: 14. 4.
Till Räntekammaren lefvererade, dels besparingar å anslagen till pensioner och stipendier, dels öfverskott å fyllnads-anslagen till medicolegale besigtningar samt farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande		921: 7. 10.
Summa B:ko R:dr		58,172: 20. 1.

C. *Serskildt redovisade medel.*

Likmätigt Kongl. Brefven den 28 Augusti 1850 och den 4 Februari 1851, har Collegium egt att bestrida utgifterne för Cholera-sjukvården under förstnämnde år, hvartill Collegium hos Karantäns-Commissionen lyftat		41,999: — —
hvartill kommer:		
influtne auktionsmedel		17: 26. 3.
Summa		42,016: 26. 3.
hvarmed, enligt afslutad redogörelse, följande utgifter blifvit bestridde, nemligen:		
Arfvoden till Expectance-Läkare	4,169: — —	
Aflöning och resekostnader till Läkare	31,775: 39. 10.	
Rese- och traktaments-kostnader i och för ordres fortskaffande	20: 1. 2.	

Kostnader för sjukhus inrättande	3,323: 39. 6.	
Medikamenter till fattige sjuke	1,825: 42. 8.	
Karantäns-bevakningskostnader	379: 35. 3.	
Tryckningskostnad	46: 6. —	
Båtlega	204: — —	41,744: 20. 5.
Till Läkare förskjutne rese- och traktamentskostnader, som af Karantäns-Commissionen bordt ersättas		140. — —
Behållning, återlefvererad efter 1851 års utgång		132: 5. 10.
Summa B:ko R:dr		42,016: 26. 3

3. Öfversigt af allmänna hälsotillståndet i Riket *).

Såsom utgångspunkt för framställningen af de till denna rubrik hörande ämnen, hade visserligen en allmän öfversigt af Provincial-Läkare-Institutionens uppkomst och utveckling varit ganska lämplig, och föredraganden af de civila hälso- och sjukvårdsärenderna har äfven, för sådant ändamål, till Collegium inlemnat en historik öfver samma institution; — men då förevarande underdåniga berättelses omfång, i allt fall, kommer att öfverstiga det ursprungligen beräknade, har Collegium ansett sig här icke kunna upptaga den allmänna historiken, hvilken på annan väg kommer att allmänheten meddelas; hvaremot de i detta afseende erforderlige upplysningar, vid hvarje serskildt Provincial-Läkare-distrikt finnas korteligen anförde; börande Collegium likväl här erinra, att Provincial-Läkare-tjensternas antal, för det närvarande, utgör 84, deraf 66 ordinarie, och 18 extra, hvartill, för den allmänna hälsovårdens handhafvande i landet, ytterligare kommer 30 af Staten icke lönade, men tjenstårsberäkning åtnjutande Distrikts-läkare, samt 87 Stads-medici och Chirurger, hvadan hela antalet af Läkare, anställde för den offentliga hälsovården i Riket, utgör 201, oberäknadt det biträde, som författningsenligt härvid bör lemnas af de vid indelta arméen anställda Bataljons-läkare. — Då de flesta af ofvannämnda civil-läkare, i öfverensstämmelse med Collegii cirkulär af d. 5 Juni sistlidne år, uti de för samma år afgifna årsberättelser intagit mer eller mindre fullständiga underrättelser om deras respektive distrikters topografiska förhållanden, folkets lefnadssätt, sedlighet m. m., äfvensom om de endemiska eller stationära sjukdomar, hvilka i distrikterne förekomma, har Collegium ansett sig böra här upptaga dessa meddelanden, såsom utgörande bidrag till en framtida medicinsk topografi öfver vårt land, och en nyttig ledning vid bedömandet af den allmänna hälsovårdens tillstånd och behof. — Vid uppställningen har Collegium funnit lämpligast, att följa Länens läge, började från Norr.

*) Referent: Medicinal-Rådet *Berg*.

Norrbottens län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Tillhörde Westerbottens Prov.-Med.-distrikt intill 1781, då gen. Kgl. br. d. 9 Oct. egen Prov.-Med. för länets norra del, stationerad i Torneå, å stat uppfördes. Sedan Norrbotten såsom eget län blifvit afsöndradt år 1810 blef Prov.-Läk. stationerad i Luleå. Gen. Kgl. br. d. 3 Dec. 1823 fördelades länet i 2:ne Prov.-Läk.-distrikter: det *södra*, hvars station skulle blifva Piteå, n. v. innehafvaren dock medgifvet att stadna i Luleå, och det *norra* med station i Haaparanda. Gen. Kgl. br. d. 28 Oct. 1834 stadfästades R:s St:rs anslag af 500 R:drs lön åt en ny Prov.-Läk. för Calix distrikt, hvilken tjenst gen. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 på ordinarie stat uppfördes.

Länet har alltså nu *tre* ordinarie Prov.-Läk., stationerade, enl. Kgl. br. d. 27 Febr. 1835:

en t. v. och personellt i Luleå stad, med distrikt bestående af Piteå och Luleå socknar samt Jockmocks lappmark, hvartill enl. Kgl. br. d. 1 April 1843 blifvit lagd äfven Piteå lappmark;

en i närheten af kyrkan i Neder-Calix socken, med distrikt af Råneå, Neder- och Öfver-Calix socknar samt Gellivare lappmark och

en i Haaparanda stad, med distrikt af Carl Gustafs, Neder- och Öfver-Torneå och Pajala socknar med kapellförsamlingar samt Juckasjärwi och Karesuando lappmarks församlingar.

Serskilde Stads-Läkare eller -Chirurger inom länet äro ej uppgifne.

Inom länet är förlagd Norrbottens Kgl. Fält-Jägare-Corps med en Regementsläkare å stat.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Genom inträffad vacans af Prov.-Läk.-tjensten i Neder-Calix distrikt hafva årsberättelser för 1851 ingått endast från länets öfriga 2:ne Prov.-Läk.-distrikter.

Haaparanda distrikt, bestående af den emellan Torneå och Muonio elfvar i öster och Calix elf i vester begränsade, mer än 40 mil långa, men till en del föga öfver 3 mil breda, landsträcka af gamla Finland, hvilken efter freden med Ryssland tillhör Sverge, utgöres af 7 kyrk- och kapellsocknar med en folkmängd år 1850 af 13,599, deribland 554 tillhörande Haaparanda stad och 770 Lappar. »I södra delen af distriktet är landet tätt befolkadt efter elfstranden, emedan jordmånen här är god, kornåkrarne sällan skadas af frost och hötillgången är ymnig samt fisket lönande, men ju längre norr man kommer, desto glesare blir det mellan byarne och slutligen träffas endast här och der i ödemarken på flere mils afstånd ett och annat bebodt ställe vid något vattendrag. Klimatet är strängt och kölden stiger tidtals om vintern till 40 grader Cels. och deröfver, men det oaktadt hör man sällan, att någon ska-

dar sig af kylan, eller att den ger anledning till någon sjukdom, så länge väderleken är jemn, ty Finnarne kläda sig alltid väl och i skinnplagg, samt hafva väl försedda, ända till besvärlighet varma bostäder, som de uppvärma med stora ugnar. De lida således sällan af kölden, men vid hastiga temperatur-ombyten från stark långvarig köld till töväder eller tvärtom, uppkomma alltid flussåkommor och andra sjukdomar, särdeles mot våren, då vinterkölden bryter sig. Folket är i allmänhet friskt och af relativt bättre hälsa än innevånarne i de Svenska socknarne, hvartill de flitigt begagnade badstugubaden torde mycket bidraga, derigenom att de sätta kroppen i stark transpiration och aflägsna en mängd sjukdomar, som härröra af förkylning, ett ondt, hvaröfver våra grannar Calixboarne, hvilka icke begagna sådane bad och derjemte kläda sig otillräckligt, beständigt klaga. Lefnadssättet är enkelt och sparsamt. Födan består nästan uteslutande af okokad mat, såsom sur, skummad, tjock mjölk, osyradt kornbröd, som bakas för dagen, samt af salt fisk. Bränvin och andra starka drycker hafva i de norra församlingarne kommit helt och hållet ur bruk genom läseriets utbredande och brukas äfven i de södra socknarne numera ganska sparsamt. Det händer således icke gerna att någon förstör sin hälsa genom öfverflöd i mat och dryck eller öfverdådigt lefverne i öfrigt.

Hvad man åter måste klandra, såsom högst förderfligt hos allmogen i de södra socknarne, är den ringa kärlek och omvårdnad, som mödrarne egna sina späda barn och den oseden att uppföda dem med sur mjölk eller fil i stället för bröstmjölk. Det är nemligen vanligt, att då en bondhustru födt ett barn, så utlemnar hon det till någon käring i ett annat rum för att skötas och har sjelf föga bekymmer om detsamma. Käringen vanvårdar alltid det arma barnet och följden blir oftast den, att det dör inom första året till modrens och käringens belåtenhet. I Lappmarken åter amma mödrarne vanligen sjelfva sina barn, och i Haaparanda finnes ingen mor, som försummar denna pligt.»

Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifves »*Binnikemask* i södra hälften af distriktet och *ögonsjukdomar* bland Lapparne. Binnikemasken, som är endemisk icke blott hos befolkningen inom södra delen af distriktet, utan äfven i det låga kustlandet kring norra ändan af Bottniska Viken, är här så allmän, att den förekommer hos de fleste menniskor, och synes bero af dricksvattnets dåliga beskaffenhet. Att masken genereras hos menniskan af dricksvattnet, kan väl icke positivt bevisas, men måste, såsom högst sannolikt antagas, då inga andra föranledande orsaker kunnat utletas.

Psorophtalmi är en inhemsk sjukdom bland Lapparne både i Torneå och andra Lappmarker och beror dels af den ständiga röken i deras kåtor och dels af ljusskimret från de vidsträckta snöfälten under vårtiden, då solen står högt på himmelen och Lapparne måste flytta med sina renhjordar uppåt de skoglösa fjellen. Lapparnes ögon lida då otroligt.»

Uti årsberättelsen för 1844 der äfven *Cardialgie* under folknamnet »Poltet» omtalas, som en serdeles bland Finnarne talrik sjukdom beroende af dålig föda, nämnes rörande Bandmaskens uppkomst: »Enligt den vanliga åsigten af saken skulle maskarne

bildas genom ymnigt förtärande af fisk, mjölk och i allmänhet af dålig föda. Detta kan väl synas riktigt, hvad den Finska allmogen beträffar, men den föranledande orsaken ligger troligen icke i födan, utan tyckes fastmer härröra af orten der man bor och af dricksvattnet. Här på orten finnes en myckenhet menniskor' såsom prester, handlande m. fl. ståndspersoner, som förtära mera kryddad mat och kötträtter samt vin, porter och toddy, än de förtära fisk och mjölk, men det oaktadt äro de lika ofta besvärade af binnikemask, som allmogen. I Calix socken, der allmogen är Svensk och lefver ganska godt, i jemförelse med Finnarne, är benägenheten för maskbildning äfven mycket stor, men aftager småningom efter kustlandet tills man kommer åt Umeå och Ångermanland, der den upphör och bandmask är en främmande sjukdom. I Lycksele såg jag äfven blott en enda gång binnikemask och det hos en person, som hade ditflyttat från Torneå-trakten. Födoämnen, som äro ungefärligen desamma hos Svenska allmogen i ofvannämde orter, kunna således icke gerna vara orsaken till bandmasken, men om man undersöker dricksvattnets beskaffenhet och godhet på samma orter, så står detta i jemt förhållande till maskbildningen. Der brunnsvattnet är oklart, slemmigt och illasmakande, såsom i Torneå och inåt Finland, och der folket dricker från floder och insjöar, är äfven bandmasken allmän; men der ymnig tillgång finnes på godt och friskt källvatten såsom öfver allt i Ångermanland, der finnes icke eller binnikemask hos menniskorna, så vidt jag har erfarit.»

I *Calix distrikt* uppges folkmängden vid 1850 års slut till 15,024, deraf 1,869 i Lappmarken. (Prov.-Läk. *Wretholm.*)

I *Luleå distrikt,* som omfattar länets sydvestra del, med en folkmängd vid 1850 års slut af 30,378, deraf 5,136 i Lappmarken, är »landet couperadt, samt höjer sig mer och mer, ju längre från kusten, och består mest af skogbevexta höjder och dalar. Rådande jordmån utgöres af sand och sandmylla. Det genomskäres af 2:ne större floder, Luleå och Piteå elfvar. Myror, träsk och insjöar, hvars vatten uttömmer sig genom större och mindre bifloder, antingen i de nämda elfvarne, eller Bottniska viken, finnas i mängd.

Befolkningen utgöres af 2:ne skilda stammar, neml. Svenskar och Lappar, hvilka sednare uppehålla sig endast i fjelltrakterna. Svenska stammen är i allmänhet storvext, har en kraftig fysik, ett alfvarligt och lugnt lynne. Dess föda utgöres hufvudsakligen af mjölk, mjölrätter och fisk. Lappen är deremot liten och svag, har ett mera dystert lynne, samt njuter mest animalisk föda.

I dalarne, isynnerhet vid de stora floderna, hafva invånarne hufvudsakligen bosatt sig, i större och mindre byalag. Den stigande folkmängden tvingas dock mer och mer till bosättningar öfver allt, der tillfälle till ängs- och åkerodling finnes. Byarne hafva varit och äro ännu på många ställen mycket hopträngda, liknande små irreguliera köpingar; men genom pågående storskiftning och dermed förenade utflyttningar vinnes en, äfven för sundheten fördelaktig, förändring härutinnan. Husen byggas vanligen rymliga och beqväma, med ljusa rum.

Hufvudnäringarne äro: åkerbruk, boskapsskötsel och skogsprodukter. Dessa sednare utgöra en så betydande inkomstkälla, att, om den begagnades med nödig omtanka, derigenom lätteligen skulle förekommas den nöd, som genom täta missvextår ofta hotar. Böjelsen för starka drycker är stor, och bruket deraf, thy värr! allmänt och ymnigt. Äfven råder en stark passion för caffé, som till den grad utbredt sig, att troligen en lappkoja ej finnes der denna dryck ej njutes, och det till stort öfverflöd. Både i fysiskt, moraliskt och ekonomiskt afseende har en högst menlig verkan häraf redan uppenbarat sig.»

Binnikemask är en »så allmän landsplåga, att Prov.-Läk. betviflar, det någon af kustlandets invånare derifrån är fri. Den har åtminstone funnits hos alla åldrar, äfven hos späda barn, som aldrig njutit annan föda än modersmjölken. Äfven främlingar, då de vistats här någon längre tid, angripas vanligen deraf. Denna allmännelighet ger anledning sluta till en allmänt verkande orsak, och som sådan anses det ärfda anlaget och den rådande dieten. Somliga lida deraf föga, men hos andra orsakar den svåra, isynnerhet nervösa lidanden, är dessutom en svår complication vid de flesta andra sjukdomar.

Chroniska digestions-sjukdomar, med slem och syrebildning förekomma ganska ofta under hela året. Orsaken dertill synes ligga i den rådande dieten och klimatiska förhållanderne.» (Prov.-Läk. *Waldenström.*)

I årsberättelserne för 1819 och 1820 uppger samme läkare att bland den massa af binnikemask, som han afdrifvit, aldrig funnits annat slag än Botryocephalus latus. I den första årsberättelsen klagar han ock öfver den allmänna oseden att utan bröst med napp uppföda barnen och fördomen om skadlighet af bad, samt anmärker tillika talrikheten af ögonsjukdomar och bränvins missbruk.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Redan 1765 uppgafs af d. v. gemensamma Prov.-Med. för Wester- och Norrbotten *a*) *Masksjukdomen* — »*Tænia*» — såsom en i orten serdeles utbredd endemisk sjukdom mest bland dem, som bo vid hafvet eller fiskrika ställen, dock äfven 3 à 4 mil från fiskvatten och ingalunda främmande äfven för den spädare barnaåldren. Vid samma tid öfverklagades från Finska sidan af Bottniska viken ända ned till Björneborgstrakten binnikemask, tillskrifven förtärandet af fisk, serdeles lake och braxen, samt dricksvattnet *a*).

Trettio år sednare omtalades af d. v. Prov.-Med. i Norrbotten *b*) *Tænia* såsom en fortfarande allmän plåga kring kusterna, hvilken skulle inätas med fisk och serdeles lax, som hyser denna mask ymnigt och som ätes nästan rå.

---

a) Berättelser rör. Med.-Verkets tillstånd 1765.
b) *Ekelund:* Årsber. 1796. Läk. och Naturf. XIII.

Under namnet *ophthalmia humida* omtalas ock i Prov.-Med. årsberätt. 1757 och 1765 *a*) *c*) en bland Öster- och Norrbottens Finska befolkning allmänt gängse *ögonsjukdom*, härledd från deras vistande i heta och rökiga pörten och deras badstugugång. Bland Lapparna berättas ock redan från medlet af 1600-talet *d*), så väl som sednare, *ögonsjuka* med slutlig blindhet allmän och sökes en orsak till densamma både i röken och eldskenet i kåtorna och i ljusskimret vårtiden från de solbelysta snöfälten. I Prov.-Medic. årsberät. 1796 *b*) benämnes denna ögonsjukdom *Trichiasis* och uppgifves mest gängse under 6 à 7 veckor räknadt från April månad, äfven besvärande dem, som hvarken lefva i Pörten eller Kåtor. Bland Lapparna behandlades rheumatism med moxæ af fnöske redan på 1600-talet *d*). Oseden att med *napp och sur mjölk*, benämd *Psina*, uppföda barnen öfverklagas af de äldsta tillgängliga underrättelser från förra århundradet såsom en serdeles verksam orsak till stor dödlighet och sjuklighet, serdeles s. k. *Riset* *b*).

Berättelserna från förra århundradet *a*) *b*) omtala i öfrigt såsom endemiska sjukdomar beroende af dels klimatet, dels sysselsättning i träsk, dels salta, torra, svårsmälta födoämnen: *Skörbjugg, Rosen, Cardialgie, Hypochondrie* och en egen, med svår obstructio alvi förenad, *Colik*, kallad *Hoot*, i sammanhang hvarmed förtjenar anmärkas uppgiften *b*) om den i orten allmänt förekommande *torpiditeten* i tarmkanalen, af hvilken påkallas oerhördt stora doser af laxermedel. Likaledes uppges *b*) *Lungsot* under namnet *bröstsjuka* så allmän, att hvar fjerde person öfver 30 år deraf skulle vara angripen, ett förhållande hvarom sednare uppgifter intet förmäla.

Westerbottens eller Umeå län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Gen. frivilligt sammanskott, af Kgl. Maj:t stadfästadt 1755, underhöll länet gemensamt med Norrbotten en Landtfältskär, som var boende i Umeå. 1773 års stat för Rikets Prov.-Medici upptager först en Prov.-Medicus med station i Umeå tillika med arfvode åt en Medhjelpare för »Westerbotten med Lappmarken,» hvilkas behof af läkare ytterligare afhjelptes genom anställandet af ny Prov.-Med. i Torneå år 1781. Sedan Norrbotten som eget län blifvit frånskiljdt, erhölls för Westerbottens län ensamt vid 1823 års riksdag anslag till en ny Prov.-Läk. hvars station gen. Kgl. bref d. 19 Nov. s. å., bestämdes till Skellefteå socken. Gen. Kgl. bref d. 25 Juni 1830 stadfästades R:s St:rs anslag till en Extra Prov.-Läk. för länets lappmarker, hvilken skulle hafva sin station vid Lycksele kyrka, men blef i brist på sökande till tjensten

---

c) Prov.-Doctorernes berättelser 1761.

d) *Scheffer* Lapponia 1673 enl. Mscr af 1645. *Högström* Beskr. öfver Lappmark. *Hülphers* Beskr. om Ångermanland 1780.

arfvodet tills vidare gen. Kgl. br. d. 12 Febr. 1831 öfverflyttadt till Södermanlands län. Sedan R:s St:r dertill beviljat ytterligare anslag till ett lönebelopp af 500 R:dr uppfördes den Extra Prov.-Läk.-tjensten gen. Kgl. br. d. 28 Oct. 1834 på ordinarie stat. Efter ökadt stats-anslag bestämdes gen. Kgl. br. d. 6 Sept. 1842 ytterligare lön åt en Extra Prov.-Läk., stationerad i Nysätra, hvilken tjenst gen. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 äfven öfverflyttades på ordinarie stat med löneförhöjning till 500 R:dr.

Länet har alltså nu på stat 4 ord. Prov.-Läk., stationerade:

en enl. Kgl. br. d. 28 Mars 1835 i Umeå stad, med distrikt af Nordmalings, Bjurholms, Umeå, Wännäs, Säfvars och Degerfors socknar;

en enl. Kgl. br. d. 19 Nov. 1823 i Skellefteå socken inom ¼ mil från kyrkan, med distrikt af Skellefteå och Norsjö socknar samt Jörns kapellförsamling;

en enl. Kgl. br. d. 28 Mars 1835 i Lycksele eller vilkorligt i Degerforss socken, med distrikt af länets Lappmarker och

en enl. Kgl. br. d. 23 Jan. 1843 i Ånäset eller Nybyn inom Nysätra socken, med distrikt af Bygdeå, Nysätra, Löfånger och Burträsk socknar.

På sätt Kgl. br. d. 17 Oct. 1840 stadgar beviljades d. 6 April 1842 tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst åt vederbörligen antagen legitimerad läkare för Skellefteå socken, hvilken fördel f. n. är obegagnad, då förre Sockenläkaren nu är Prov.-Läk. i distriktet.

Umeå har Stadsläkare på stat.

Inom länet är förlagd Westerbottens Kgl. Fält-Jägare-Corps med en Regementsläkare.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Genom långvarig vacans af Prov.-Läk.-tjensten i Lycksele distrikt saknas derifrån årsberättelse.

Om nordligaste eller *Skellefteå distrikt*, hvars folkmängd 1851 utgjorde 16,246, berättar Prov.-Läk.: »landet är i allmänhet kuperadt med ofvanifrån till hafvet sig småningom sänkande bergarmar. Någon frodigare skog finnes ej numera på flere mils afstånd från hafvet, och flera byar härstädes sakna nära nog ved till husbehof. Hvad inflytande här påbörjade sjöaftappningar kunna komma att ega på frostländhet och invånarnes hälsa blir framtidens uppgift. A priori skulle man sluta till, att förruttnelsen af vegetabilier på den ifrån vattnet blottade jordytan skulle framkalla gastriconervösa febrar. Jordmånen är hufvudsakligen sand och lera eller så kallad djupjord. Stora dalfördjupningar bildas till sin botten af hafssand med ett lager af matjord efter multnade vegetabilier derofvanpå, och hafva tydligen såsom vid Frostkåge i forntiden bildat inskjutande hafsarmar, som genom landets höjning igengrundats. Ehuru kustlandet af Skellefteå socken och de högländtare vestra trakterna af samma socken samt hela Norsjö och Jörn äro till sin naturbeskaffenhet betydligt olika, med deraf föranledd skilnad till årsvext och vegetation i allmänhet, märkes

dock föga olikhet häraf föranledas vid chroniska sjukdomars förekommande, och föga mera vid de hetsiga, såsom år 1848 och 1849, då intermittenta febrar förekommo, men endast på kustlandet. Genom de ganska betydliga summor, som inflyta af skogarnes dels riktiga dels oförnuftiga eller öfverdrifna anlitande, är den besutna allmogen satt i tillfälle att lefva mera öfverflödigt än de flesta andra orters. Kaffe och bränvin konsumeras oerhördt; äfven andra spirituosa, derom ock tulljournalernas import vittnar. Klädseln vid allmogens framkomst till kyrkan, särdeles hos qvinnorna, afser mera élégancen än hälsan och klimatets fordringar, hvarigenom ock freqvensen af *chronisk gastritis, rheumatism* och äfven *chlorosis* låter förklara sig. Fylleriets tillvext såsom följd af uppsjö på bränvin i hvarje by är fruktansvärd och hotande för denna och kommande generationer. Norrländningen har måhända, oberoende af umgängets frestelser och saknaden af nästan alla andra förströelser för menige man, en naturlig fallenhet för dryckenskap i högre grad än Rikets öfrige provincers invånare. Sedlighet i sexuelt afseende torde deremot stå högre, oaktadt plägseden att ogifta män och qvinnor ligga tillsammans. I allmänhet träffas hos allmogen rätt stora anlag för handslöjd, som ytterligare främjas genom behofvet att idka nästan hvarje handtverk, dertill städernas aflägsenhet bidrager. Som hvarken magnater eller stattorpare finnas, är jemlikheten större än annorstädes, och landets sociala ställning närmar sig, efter uppgift från härvarande personer, som vistats flera år i Amerika, särskilda trakters af Förenta Staterna, den politiska upplysningen dock undantagen, hvilken hos allmogen härstädes totalt saknas.» (Prov.-Läk. *Lindström.*)

Samma läkare omtalar i berättelser redan för 1842 och 1843 *Chlorosis* såsom rätt allmän, *chronisk Gastritis, Dyspepsie* och *rheumatiska åkommor* som de vanligaste sjukdomarne.

Af de för åren 1842—1846 från *Lycksele distrikt* ingångna årsberättelser upplyses, att de der talrikast gängse kroniska sjukdomarne voro *Rheumatism,* till stor del härrörande från skördearbetet i myrängar, *Cardialgie* samt ej sällan *menstruationsanomalier* och *Bleksot,* hvaremot d. v. Prov.-Läk. (*Hallström*) obetydligt anlitats för *Masksot.*

Nysätra distrikt, med en folkmängd af omkr. 15,000 personer på en areal af vid pass 35 qvadr.-mil, består af ett »i allmänhet bergigt land, dock så att bergen tilltaga, ju mer man aflägsnar sig från hafskusten mot det öfre landet. Den under sednare delen af sommaren ifrån hafvet uppstigande dimma, kallad *råcka,* såväl som de kalla dimmorna ifrån en mängd myror och kärr, åstadkommer ofta skada på årsvexten, samt förorsakar, genom den hastiga temperatur-omvexlingen, ofta gastriska och catarrhala lidanden. Största delen af befolkningen befinnes inom 2 mils afstånd ifrån hafvet. Sedan äro, för det mesta, endast trakterna omkring de större vattendragen bebyggde; ehuru på sednare tider, genom krono-nybyggens anläggande, befolkningen äfven der börjat blifva mera kringspridd. Emot invånarnes sedlighet är intet att anmärka. Inom sitt husliga lif iakttager allmogen vanligen nykterhet, hvilket mindre torde vara händelsen vid allmänna samqväm, resor, marknader och dyl.

I afseende på klädedrägten har hos männerna föga förändring emot fordom egt rum, hvaremot hos qvinnorna lyxen i klädedrägt under sednare tider högligen tilltagit och säkerligen icke utöfvat något välgörande inflytande på hälsotillståndet. Enligt den erfarenhet Prov.-Läk. anser sig hafva vunnit, »torde den hos flickor i pubertets-åldren numera så allmän blifna *Bleksoten*» — som först i årsberättelsen för 1849 omtalas allt-mer spridd bland unga flickor — »sannolikast kunna härledas ifrån förkylningar, uppkomna deraf, att den fordom brukliga varmare fotbeklädnaden blifvit utbytt mot tunna kängor samt de fordna, hemmaväfda ylleklädera emot tunnare, köpta tyger af olika namn. Utom åkerbruk och boskaps-skötsel, hvilka utgöra landets hufvudnäringar, äro binäringarne för kustboerne förnämligast fiske, samt för de öfrige förädling af skogs-effekter, såsom tjäru- och pottaske-tillverkning, hygge af bjelkar, sparrar, spiror, sågtimmer och dyl. Utom de yttre skador, som härvid ofta inträffa, torde ock den hos äldre manspersoner af arbetsklassen under namn af »*arbets-slet*» så ofta förekommande gikt och rheumatism härifrån kunna förklaras. De hos bruksarbetarne allmännast förekommande åkommor och sjukdomar äro *bråck* och bröstinflammationer, samt fel på syn och hörseln.»

Endemiska sjukdomar äro *Cardialgi* och *Masksjukdom.* »Den förstnämda torde helt och hållet få härledas från allmogens — isynnerhet den fattigares, hos hvilken sjukdomen allmännast förekommer — vanl. födoämnen, salt fisk och sur mjölk, jemte ett mindre godt och mera hårdsmält bröd; huruvida äfven den sednare derifrån kan härledas, torde dock till en del böra bestridas, emedan den lika ofta förekommer hos bättre lottade personer, hvilka äro i tillfälle att välja mera tjenliga näringsmedel. Då ungefär samma lefnadssätt brukas äfven inom Norrlands öfriga provinser, der dock sjukdomen icke så allmänt förekommer, torde ock någon annan orsak dertill böra sökas, möjligen dricksvattnet.» (Prov.-Läk. *Risberg.*)

Rörande *Umeå distrikt* hvars folkmängd år 1850 utgjorde 19,972, anför Prov.-Läk.: »*endemiska* sjukdomar finnas i egentlig mening här icke, dock förekommer *Binnikemask* (Tænia lata) temligen allmänt på Holmön, belägen i Qvarken, ett par mil från land. Epidemier hafva under sista decenniet högst sällan förekommit och då till ringa malignitet och utbredning. Orsakerna till ett så lyckligt förhållande torde hufvudsakligen böra tillskrifvas ortens topografiska förhållanden, hvilka äro gynnande för luftvexlingar och klimatet, som, om ock under större delen af året kallt, likväl är mindre ombytligt och mera torrt än i sydligare trakter af fäderneslandet. Förglömmas bör ej eller en mäktig orsak till det goda hälsotillståndet under sista decenniet, den nemligen: att årsvexterne i allmänhet varit goda och gifvande. Invånarnes lefnadssätt är tarfligt; likväl har under sednare tider förbrukningen af kaffe och bränvin i en förvånande progression tilltagit, hvaraf såsom naturliga följder sedeförderf och fattigdom härflutit. Ortens hufvudnäring är timmerfällning för sågverkens behof och tjärbränning. Salpeter- och pottasketillverkning idkas ock, men äro i aftagande; den förra näringen af den orsak att den magra åkerjorden ej utan

mehn

mehn för jordbrukets förkofran kan undvara det gödningsämne, som måste användas till salpeterns produktion och hvad den sednare näringen angår, så inskränkes den genom mer och mer aftagande tillgång på löfträd. Det är egentligen i Lycksele Lappmark, der boskapsskötseln genom tillgång på naturliga ängar och mer och mer utvidgade vattenledningar och öfversilningar år för år tilltager och der åkerbruket genom ett hårdt klimat mycket hämmas, som dessa näringsgrenar, isynnerhet den första, drifvas till någon höjd. Goda tillfällen till arbetsförtjenster hafva, till lycka för orten, under det sista decenniet beredts det fattigare folket genom de betydliga sågverks-anläggningarne i närheten af Umeå stad. I orten är temlig god tillgång på fisk, hvaraf en del byar hämta en ej obetydlig inkomstkälla. Skjählfiske idkas ock af den vid hafskusten boende allmogen, hvarigenom också vissa år god inkomst erhålles. De hufvudsakligaste och mest lönande fisken äro lax, strömming, sik och lake.» (Prov.-Läk. *Hay.*)

Uti årsber. för 1849 yttrar samme läkare: »Man har väl velat anse kustbygden vid Bottniska viken hafva mindre hälsosamt klimat, än högre belägna orter och hvad beträffar kuststräckan af Wester-Norrlands län, så förekommo der, under den tid jag var Prov.-Läk. i Nätra distrikt, ej sällan epidemiska febrar; men jag tror, att olikheten i detta hänseende emellan Ångermanlands och Westerbottens kustbygder beror deraf, att i den förra provinsen marken är så backig, att vindarne ej förmå purifiera den i dalarne sammanträngda luften, hvilken dessutom genom de små dalsjöar, som nästan öfverallt förekomma, måste ofta vara mättad med vattengas och osunda utdunstningar; hvaremot Westerbottens kustland i allmänhet är så flackt att vindarne der hafva tillräckligt spelrum att åstadkomma behörig luftvexling.»

I *Umeå stad,* som med undantag af östra sankare delen, ligger på en hög, sandig strand och omgifves af odlad mark, uppger Stadsläkaren *Binnikemask* och *Skörbjugg* såsom endemiska sjukdomar. (Stadsläk. *Ekman L. Th.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

De upplysningar om hälsotillståndet under förra århundradet, hvilka enl. läkares iakttagelser blifvit om Norrbottens län meddelade, gälla äfven Westerbotten, då båda länen vid den tiden voro förenade under gemensam Prov.-Medicus. Uppgifter närmare århundradets slut *a*) tillägga äfven *Vattusot* och *Ledvärk* eller *Gikt* till de i Westerbotten allmännare gängse kroniska sjukdomarnes antal.

---

a) *Hülphers* Beskr. om Westerbotten 1789 och Beskr. om Westerbottens städer 1797.

3

Jemtlands län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Oaktadt ett Kgl. br. d. 10 April 1754 redan anbefallt att en läkare borde i Jemtland anställas, fick dock för bristande löneanslag länet intill 1811 behålla gemensam Prov.-läkarevård med Wester-Norrlands län, men erhöll då efter gen. Kgl. br. d. 19 Sept. 1811 meddelad stadfästelse å till lönefyllnad frivilligt åtaget anslag af 2 sk. B:ko å hvarje hemmans rök, och 1 sk. å hvarje husmans rök, egen Prov.-Läk. stationerad i Östersund. Gen. Kgl. br. d. 17 Sept. 1823 anbefalldes, efter dertill beviljadt anslag, tillsättning af en ny Prov.-Läk., med d. 12 Nov. s. å. faststäldt distrikt af Herjeådalen jemte Klöfsjö och Rätans socknar samt station i Svegs by. Gen. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842 bestämdes ett extra Prov.-Läk.-arfvode åt en Bataljons-Läk., som t. v. skulle få bo i Östersund och till distrikt erhålla nordvestra delen af länet, hvilken anordning gen. Kgl. br. d. 10 Dec. s. å. så till vida förändrades, att, med fortfarande station i Östersund, denne läkares distrikt bestämdes till Jemtlands södra fögderi. Ett extra Prov.-Läk.-arfvode beviljades ytterligare gen. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 för en Bataljons-Läk. stationerad vester om Storsjön eller i Undersåkers pastorat.

Länet har alltså nu på stat 2 ordinarie och 2 extra Prov.-Läk., stationerade:

den *ena* ordinarie i Östersund, med distrikt (Norra), enl. Kgl. br. d. 26 Mars 1846, bestående af Rödöns, Liths, Fölinge, Hammardahls, Ragunda och Brunflo pastorater;

den *andra* ordinarie, enl. Kgl. br. d. 12 Juli 1847, i Wemdalens by i stället för Sveg, med distrikt, enl. Kgl. br. d. 26 Mars 1846, bestående af Herjeådalens landskap;

den *ena* extra Prov.-Läk., enl. Kgl. br. d. 10 Dec. 1842, i Östersund, med distrikt (Södra), enl. Kgl. br. d. 26 Mars 1846, bestående af Sunne, Frösö och Norderö socknar af Sunne pastorat, samt Räfsunds, Ovikens och Bergs pastorater;

den *andra*, enl. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 och 26 Maj 1846, inom Undersåkers eller Mörsills socknar, med distrikt (Vestra), bestående af Undersåkers och Offerdahls pastorater, samt Hallens och Marby socknar af Sunne pastorat.

Östersund har ingen egen läkare.

Inom länet är förlagd Jemtlands Kgl. Fält-Jägare-Corps med 1 Regements- och 2 Bataljons-Läk., de båda sednare afsedde att tillika bestrida de 2 extra Prov.-Läk.-tjensterne.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Vacance af ena E. Prov.-Läk.-tjensten och sjukdom hos innehafvaren af den andra hafva vållat att årsberättelse för 1851 ingått blott från de 2:ne ordin. Prov.-Läk., af hvilka likväl den af numera afgångne Prov.-Läk. Fornander omfattar

hela det till öfver 300 qvadratmils areal uppgående af omkr. 45,000 personer befolkade *landskapet Jemtland,* till hvilket hans embetsverksamhet under någon tid måst utsträckas. »Som inom hela Jemtland egentligen icke finnas mera än 2:ne landsvägar, den ena ifrån Medelpads gräns genom Östersund öfver Skalstugan till Norge och den andra ifrån Helsingland genom staden till Ströms kyrka, samt dertill 4 mera eller mindre uppgjorde sockneväga, är tjenstgöringen för en landtpracticus härstädes tämligen mödosam, synnerligen om sommaren och den tiden, som sjöarne icke bära, helst man icke länge njuter af landsvägens comfort, utan måste lemna åkdonet och med en ledsagare genomströfva trakten ridande, roende och gående. Härvid äro dock ypperliga tillfällen för iakttagelser och betraktelser och den bästa lägenhet att ertappa folket i deras hvardagslif. Om vintern är väg öfverallt och man reser mera som en herreman, hafvande i det hela icke annat att knota öfver än de besvärligheter, som klimatet kan förete, såsom att snön icke förr än sista hälften af Mars vill vara grundare än 2 alnar och deröfver och att, särdeles i fjälltrakterna, kölden kan i ett par veckor hålla ut med öfver 30° Cels., samt att man stundom måste spänna trygor eller skidor på för att kunna hjelpa sig fram till stugorna. I vesterlandet bruka gamla och unga, män och qvinnor dessa skoplagg lika ogeneradt. Några särskilde egenheter och olikheter i lefnadssättet inom den Svenska befolkningen har jag icke kunnat anmärka annat än det som olika förmögenhetsvilkor kan medföra. I vestra delen af Åhre och Kalls socknar, samt södra delen af Undersåker, såsom landets högländaste trakt, har åkerbruket upphört och folket uppehåller sig genom boskapsskötseln, djurfängen och fiske, samt forskjutsar och handel utom landet. Deraf får dock icke dragas den slutsatsen att dessa äro de fattigaste, ty de lefva vida nöjdare än de, som efter nedlagd möda och kostnad se hela sin förhoppning tillintetgjord genom en enda frostnatt. Märkligt är att medan åkerbruket upphört vid Wallbo i Undersåker 9 mil ifrån gränsen och vid Stag i Åre omkring 5 mil derifrån, fortsättes det med obetydliga afbrott med temlig fördel i goda år ända till Frostviken, ungefärligen 30 mil norrut. Till lefnadssättet hänger folket mycket fast vid urgamla vanor och utom ett och annat mindre väsendtligt, hvilket dock mesta delen sker på skryt för att låta se att äfven de kunna, är det så som man spörjer eller läser om sederna för hundra år sedan. I afseende på bostad är det för det mesta kroppåsstugor med mullbänk omkring. Trakterna kring Storsjön göra dock härifrån undantag, äfvensom här och der annorstädes, ty här har hvarje bonde, som icke är allt för fattig en vältimrad byggning om en eller två våningar och en del af dem taga sig ganska anspråksfullt ut der de stå på höjderna, vanligtvis med en ganska vacker utsigt, men dessa nymodiga och vackra hus äro för det mesta dragiga och illa försedda. I flera orter brukas icke spjell i skorstenen, utan måste stockelden brinna dygnet om. Så har jag i Hammardal icke hos någon bonde sett en sådan inrättning och det påstås vara sammalunda öfver hela det tingslaget. Vintren om lefva qvinfolken, särdeles de yngre, beständigt i fähuset. Om våren, så

snart våranden är förbi, drager oftast hela hushållet till bovallarne der de vistas till slottanden då de återvända, samt förrätta skörd- och höstanden. Detta dock mest i vesterlandet och norden, ty i den öfriga delen utskickas endast fäbodpigor. Drägten för så väl karlar som qvinnor är för det mesta den gamla, dock börja flickorna redan att utbyta vadmal och virketyg mot bomull och köpmanskram. Formen får dock icke betydligt ändras. Alla qvinnor ända ifrån små barn bära ständigt hufvudet betäckt med sitt nationella »Plågg» d. ä. ett svart kläde af bomull eller siden bundet på ett eget sätt. Håret kammas eller flätas icke, utan endast skäcktas med flathanden. Vinterhabiten för båda könen är grundlig och efter klimatet. Deras sängkläder bestå af en halmdyna med en renhud i stället för lakan, en kalfskinnskudde och en långhårig fårfäll. Vädring af dessa persedlar förekommer sällan. Oaktadt de för det mesta kunna anses för väl och varmt klädda, anses dock för ingenting att rusa ur den heta sängen och till det ibland aflägsna stallet barfotad, för att utdela morgonfodret, om snö och köld äro än så svåra. Fruntimren gå stundom om vintern utan skoplagg till långt på dagen. En annan omständighet, som äfven menligt inverkar på hälsan, är att under det madar och myror afbergas, vadar folket i vatten dagligen under 2 à 3 veckors tid och detta ifrån tidigt på morgonen till sent på aftonen. Detta anser jag jemte den svaga kosten vara mesta orsaken till förekommande sjuklighet. Deras födoämnen utgöras hufvudsakligast af sofvelvaror och deraf till det mesta mjölk och mjölkprodukter. Vid dessa sednare kan man icke undgå att anmärka deras ost och så kallade tjockmjölk. Osten förvaras icke på det sätt, att han må städse hålla sig torr, utan nedlägges i så kallade ostkistor, der förut ost varit förvarad till dess han har jäst och derefter öfvergått till förruttnelse och erhållit smörkonsistens, då den först anses god. Salt brukas icke heller i dess beredning. Tjock- eller tätmjölken, när den är färsk, är både smaklig och sund, men för att alltid hafva mjölk, förfares härmed på ett eget sätt. Den tätas som vanligt, och under den tiden mjölkförrådet är störst stöpes detta i stora kar och förvaras sådant i flere veckor, hvaraf uppkommer en skarp syra och fränhet. När då detta förtäres till hvarje måltid, kan icke uteblifva att *magsyra*, *flen* och *skärfven* skall uppkomma. Deras spisbröd är oftast bedröfligt. Af 5 år anses 2 goda, 2 grönår, då säden väl blir matad, men icke mogen och 1 fullkomligt nödår, då intetdera inträffar. Somliga tider har förhållandet icke ens varit sådant. Förhoppning är dock att genom tilltagande afdikning och kärrodling årgångarne skola blifva jemnare. Under den svåra tiden måste naturligtvis matkornet köpas och man har då icke råd att äta rena kornbrödet, utan blandar då ut det med $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ och ända till $\frac{3}{4}$ andra ämnen. Dessa bestå vanligtvis af den omogna säden, som hårdt torkad förmales med både agnar och sådor, och när nöden är stor förstå de äfven att pulvrisera halmen, höfrö och dylikt. Af gammalt har den inre hvita barken eller safven af furun varit deras blandningsämne, hvilket äfven i goda år ännu brukas i vestra och norra delarne. Göra de sig besvär med att utluta den, ger den ingen bismak åt brödet, som blir både lätt och smakligt. Detta be-

römmes som det sundaste nödbrödsämnet de känna, och jag är äfven benägen att anse det så. Oaktadt både presterskapet och andre gjort sig mycket besvär med att förmå dem att bruka islandsmossa, har det icke haft någon framgång, fastän tillgången häraf är god. Endast några få hafva begagnat det och funnit tycke derför. Detta torde vara en förbättring som framtiden utvecklar. Hvad nykterheten beträffar får jag säga, att jag icke sett någon provins, der återhållsamhet och måttlighet är så allmän som här. Skall man träffa något exemplar bevisande motsatsen, så träffas det förr bland qvinnor, hvartill kanske orsaken får sökas i att droppar, särdeles Hoffmans och Doctor Halls (en blandning af Æther spirituos. och Tinct. Lavend. arom.) utgör ett af deras käraste förplägningsämnen, hvarigenom de lätt vänjas vid dylika retmedel. Mycket bidrager till det ringa bruket af bränvin att 1 kanna finkel sällan fås på landet under 2 R:dr R:gs, men hela orsaken torde icke få sökas häri, ty en liebhaber tycker sig sällan betala för dyrt, utan heldre i folklynnet, ty den, som beträdes med att berusa sig, anses opålitlig i handel och vandel, emedan han gör så mycket i »orom» (yrsel). Sedan förlidet år tvenne ångbrännerier blifvit i landet inrättade, skall det bli märkvärdigt att se om framdeles vitsordet härom blir detsamma. Vida värre är det med deras vanvettiga bruk af kaffe. Det är nu så allmänt, att ingen koja så usel finnes, der icke det brukas så mycket det kan åstadkommas, utan consideration af tillgångar, och ruskigt är att se huru hela familjen hjelper till att ruinera sig med detta otyg. Vid anrättningen brukas litet eller intet grädde, och socker endast af de förmögnare. Ingen bestämd tid för serveringen brukas, utan så länge man har sjuder pannan hela dagen. Så snart förrådet är slut, tillgripes sista penningen eller dess värde för att tillbyta sig mera, om man än förresten måste lifnära sig med sådbröd och tjockmjölk. Det börjar redan skönjas hvad verkan detta skall hafva på hälsan och folkstammen i kommande generationer. Hvad väderleken beträffar är den om vintern temligen jemn och ihållande, hurudan den än må vara, sedan första snön hunnit falla, hvilket inträffar i October eller November och marken är vanligtvis icke bar förr än i Maj månad. Blidväder är denna årstid sällsynt, men kan också uthålla 2 à 3 veckor när det kommer på. Öfvergången mellan vintren och sommaren är ganska kort och varar för det mesta icke mera än 14 dagar, förr än den rådande årstiden fått sin makt gällande. Varma dagar och kalla nätter höra då till ordningen. För landtbruket här fruktar man icke så mycket nattfrosterna om våren, men så mycket mera om hösten, ända ifrån början af Augusti månad. Sommarens väderlek är mycket mera ojemn och under den varmaste dag kan man lätt bli öfverraskad af en isande vestanvind. Snö i Juni månad är icke sällsynt och midsommarsdagens nöjen hafva ofta blifvit afbrutna af en nordvestlig snöby. I Maj månad gå sjöarne upp och Storsjön har ofta legat till mot slutet af denna månad. Luften i denna bergsbygd är oftast klar, ren och af en märkvärdig genomskinlighet, hvaraf landskapet får en egen behaglig färgton; men när »skåddernas» (dimmornas) tid kommer, vilja äfven de herrska så länge som möjligt, till följe af den Jemtländska naturens envishet uti allt. Oaktadt dessa kli-

matets egenheter är det dock vida svårare att iakttaga deras inflytande på det allmänna hälsotillståndet, än hvad som är en följd af årsväxten och födans beskaffenhet.» Det har icke slagit felt, under de 4 år Prov.-Läk. varit i landet och är vidare bekräftadt genom hans företrädares nära 40-åriga erfarenhet att sjukligheten stått i ett direct förhållande till brödämnets beskaffenhet, helst som äfven potaterne misslyckats.

»Bland de sjukdomar som kunna kallas *endemiska,* vill Prov.-Läk. först nämna dem, som bero af fel i blodbildningen. *Anæmier*, så hos män som qvinnor, äro ganska talrika och hafva på sednare åren vunnit en hemsk tillväxt. De anträffas nästan lika talrikt från 16 till 40 året. Bland 10 qvinnor inom denna ålder är det vanligen en, som häraf lider, och bland beväringsgossarne utmönstras eller ställes på förbättring en stor del af denna orsak, under den gamla rubriken allmän svaghet. Bland barnaföderskor förekommer *Bleksot* särdeles ofta, men anledningen upptäckes då oftast vara att de amma sina barn allt för länge, ända till 2 år, och detta under inflytande af svag föda och missbruk af kaffe. Utbildade, raska män, hvarmed Prov.-Läk. den ena vintern gjort bekantskap, har det icke varit honom sällsynt att året efter träffa vacklande och bleka, lidande af denna sjukdom. Upphofvet till detta kan Prov.-Läk. icke annat än tillskrifva det oskäliga bruket af kaffe, biträdt af den svaga kosten, helst denna sjukdoms stora spridande först på de sednare åren blifvit varsnad, och har dervid hållit lika steg med den Österländska kryddans spridande och användande. *Skörbjugg* är här i landet ingalunda sällsynt och har det så varit af ålder. Stundom är den ganska svår och har Prov.-Läk. sett personer dö deraf. Det hufvudsakliga symptomet har då varit vattenaktiga blödningar ur näsa och mun. Hvad som till denna sjukdom kan vålla, vill Prov.-Läk. utbedja sig att få lemna oafgjordt, men förmodar att det antingen kan komma af den myckna animaliska kosten, eller till följe af landets på en gång nordliga och så högt eleverade läge, samt hafva någon analogie med ett dylikt förhållande i Norska Nordlanden, till bedömmande hvaraf Prov.-Läk. dock säger sig hafva för liten både beläsenhet och erfarenhet. Att uppmärksamheten härpå fästes, anser Prov.-Läk. vara af synnerlig vigt. I allmänhet utbildas flickorna ganska sent och äro högst sällan *menstruerade* före 18 à 20 året, men mycket ofta sednare utan någon olägenhet. Hvad som mycket ofta förekommer är att reglorna upphöra, stundom på flere månader och hela året, ibland utan märkbar skada, men oftast med sjukdom som följd häraf. Deras myckna arbete i vatten och myror om sommaren, samt otidiga löpande barfota om vintern torde härtill vara mest vållande. *Rheumatism* och *gikt* äro särdeles allmänna och få äro efter medelåldern derifrån fritagna. Mest besvärliga äro de höst och vår. *Skrofler* och *Engelska sjukan* äro det allmännaste onda på barnen. De oftast förekommande former äro *Ophthalmier*, *Atrofier* och *snedhet i ryggen.* Häremot försökes med mycket nit vidskepelser, smörjkurer m. m. Sjukdomen kallas här med ett gemensamt namn *Riset.* *Radesyge* förekommer någon gång, men då alltid till följd af att Syphilis blifvit illa läkt och recidiverat. Den lärer fordom varit temligen

allmän, men kan nu anses vara i stort aftagande och torde snart vara upphörd. *Skabb* och andra *chroniska exanthemer* äro icke allmänna, och när de påträffas äro de oftast bevisligen införde genom smitta, vanligtvis ifrån Norska sidan. Märkvärdigt är att de icke äro mera allmänna, ty bruket af bad är sällsynt och på sina håll okändt. *Magsyra* och *Cardialgie* är sannolikt liksom gikten den allmännaste sjukdom. Hvarföre den så ovanligt mycket förekommer inses lätteligen af dieten. Äfven mot den begagnas åtskilliga folkmedel, af hvilka den så kallade brytningen är särdeles våldsam och gör ibland betydlig skada. *Binnikemask* förekommer i Jemtland icke ofta, utom i den nordligaste delen, der den är allmännare. Med *frossorna* förhåller det sig såsom annorstädes i Norrland. Prov.-Läk. har der icke sett mera än en med verklig frossa af annandagstypen och denna var nyss kommen söderifrån. Deremot har Prov.-Läk. trott sig finna flera exemplar med larverad frossa. *Nerffeber* går mera eller mindre, mest hvarje år, är sällan dödlig, men har ofta den egenheten att gå huset rund och successivt nedlägga allt husfolket innan den upphör. Mycket ungt manskap afgår årligen från de vestra socknarne till Lofoden för att deltaga i storfisket, och det är med dessa som sista nerffeberepidemien hemfördes. Denna epidemie har varit en af de smittosammaste på längre tid. Hvad *sinnessjukdomar* beträffar är svårmodighet deras allmännaste lynne och som ofta öfvergår till sinnesrubbning, hvaraf sjelfmord ofta är en följd, och lärer detta äfven vara den vanligaste orsaken till sådana dåd. Detta är icke ensamt för infödingarne, utan angriper äfven ofta främlingar, och om något kan kallas endemiskt och egendomligt för Jemtland, anser Prov.-Läk. det vara detta.»

(Prov.-Läk. *Fornander.*)

Hvad serskildt beträffar *södra distriktet* så omtalar E. Prov.-Läk. *Afzelius* i årsberätt. för 1843 »*Cardialgiska åkommor;* så väl karlar som qvinnor lida allmänt häraf och torde orsaken dertill vara att söka uti maten och ett förvändt beredningssätt af denna. Potatis, torrt kött, gammal och sur ost samt fisk, dock ej färsk utan först sedan den surnat, är en allmän spis, och då härtill förtäres en ansenlig mängd illa kokt dricka, så är ättiksjäsnings-processen i magen snart i gång. *Chlorosis, Fluor albus* och andra *oordningar i Menstruationen* höra till de vanliga sjukdomarne bland allmogen, och tror Prov.-Läk. detta bero endels på härvarande bruk, att, om än aldrig så kallt, skura golfven med bara fötterna och då äfven gå barfotade ut i snön, samt endels af sinnlig retning genom ett från ålder brukligt fritt umgängessätt mellan könen.»

Från *Herjeådalens Prov.-Läk.-distrikt* har utom den föreskrifna årsberätt. äfven under sistl. år blifvit insänd en utförlig skildring af distriktet i afseende på naturförhållanden, lefnadssätt m. m., af hvilken hufvudsakl. inhämtas: att Herjeådalen, som eger en befolkning af omkr. 6,700 personer, deribland omkr. 170 Lappar, har en medelhöjd öfver hafvet af ända till 2000 fot. »Jordmånen i Sveg, likasom öfver hufvud taget i hela Herjeådalen är sand. Lera finnes icke, och der någon tillstymmelse deraf kan förmärkas, är denna så sandblandad, att den icke ens duger

till eldstäders bestrykande. Ortens stora och vidsträckta myror utgöras af $\frac{1}{4}$—$\frac{1}{2}$ alns djupt sandlager af oxideradt jern, förqväfvande all slags vegetation med undantag af s. k. björnmossa. Under sådane förhållanden kan någon vextlighet icke frambringas utan årliga öfvergödslingar. Naturliga ängar finnas längs Ljusnan och dess bifloder, men ganska magra. Ortens flora är ganska fattig. Bland sädesslag odlas förnämligast korn, något litet råg och hafra, sällan några kappar ärter. Ortens höga läge öfver hafsytan förorsakar starka och häftiga temperaturförändringar. Ur djur- och vextriket hämta ortens invånare någon näring genom björn- och elgskytte: af det sednare, då sådant är tillåtet. Tjäder, orrar, hjerpar, snöripor fångas, dock i liten mängd och mest till afsättning å södra orter. Floder och sjöar erbjuda hufvudsakligast: sik, gädda, mört, aborre, öring och lake. I smärre bäckar metas foreller. Ortens förnämsta näringsgren är boskapsskötsel, hvilken dock tarfvar mycken förbättring. Säd produceras icke tillräckligt för ortens behof, hvadan årligen större eller mindre qvantitet deraf måste hämtas från Helsingeland och der befintlige sjöstäder. Bristande flottbarhet af Ljusnan hindrar skogens fördelaktiga användandande. Oaktadt ortens karga natur, upplyser dock statistiken, att folknummern jemnt tillväxer. Skälet härtill torde böra sökas: 1) i det friska och hälsosamma klimatet, 2) i det sparsamma och tarfliga lefnadssättet, samt 3) och detta icke det ovigtigaste, uti detta *festina lente,* som utgör grunddraget i Herjeådalarens skaplynne, och till följe hvaraf han är särdeles god hushållare med kroppskrafterne under sina arbeten. För ett arbete, som på andra orter verkställes af en person, erfordras här alltid två. *Ätä* (som allmogen säger) *å hwijle* upptager det mesta af dagen. Fyra måltider under vintermånaderne, fem under sommaren, äro här oundgänglige för kroppens vederbörliga vidmagthållande. Då nu härtill fordras lika många timmar, som måltider och derjemte ett par timmars hvila midt på dagen, så återstå just icke särdeles många arbetstimmar. Ingen provins torde finnas i Sverige, der invånarne i allmänhet uppnå en så hög ålder som i Herjeådalen. Ungefär hälften af de dödas antal (i Sveg) utvisar en uppnådd ålder af 70—90 år. Såsom rusgifvande dryck skall Æther spirituosus (Hoffmans droppar) ofta begagnas, hvarförutan missbruket af kaffe nått en serdeles stor höjd. I afseende på folkets diet i öfrigt upplyses: vid utspisningen begagnas sur mjölk, såtals samlad om vintern, spicket, härskt kött, som i gälln (loftet inuti stugan) insupit hvarjehanda ångor, gammal ost, sur fisk o. s. v., hvilket ej utan skäl anses förorsaka den *Magschvi,* som här öfverklagas. Olägenheterna afhjelpas dock betydligt genom den massa miss-smör, som här förtäres och ätes med sked samt är lösande. Vanan att förtära 4—5 styfva mål om dagen är just icke bevis på sparsamhet, och det magra i kosten utbytes rätt ofta mot ett riktigt frosseri med mjölk-anrättningar. Så t. ex. kokas af styfvaste grädde så kallad flötgröt, som sedan doppas i grädde och mjölk. I all mat skall mjölk vara. Sjelfva köttsoppan måste adlas af mjölken. Till brödföda begagnas allmännast bröd af korn, korn och råg, bakadt i vida, runda kakor, tunna som asplöf. Behofvet att

begagna

begagna barkbröd, anses nedåt landet såsom särdeles ömmande. Denna åsigt modifieras dock, då det upplyses, att detta behof här i allmänhet beror af vanans makt och underhålles af okynnet. En af ortens mest upplyste män har försäkrat, att man hällre betalat 2 R:dr R:gs för barkmjölet, än man köpt rågmjölet för samma och kornmjölet för lägre pris, samt att hans bottenrika granne icke uraktlåter att begagna barkmjöl i baket. Begagnandet af detta smaklösa ämne, det inre af tallbarken, har en ursäkt, då islandsmossan, begagnad i baket, gör brödet segt. Brödet får af barken någon sprödhet. Bland nödbrödsmedel står islandsmossan högt och finnes i tillgång, att dermed förse hela Sverige — begagnas dock föga, tillredes illa. Till dryck nyttjas vatten, men helst »blanna» eller blandning af sur mjölk och vatten. Klädedrägten är varm, ändamålsenlig, bestående merendels af grått vadmal; qvinnorna nyttja hemväfda tyger — deras linnen äro hvita som snö — ett afbrott mot den öfriga njuggheten vid renhållningen. Om hufvudet hucklas en duk, som knytes i pannan och snibbarne utbredas åt sidorne som läderlapps-vingar, hvilka förvandla det vackraste ansigte till furiens. Karlarne nyttja uteslutande röda toppmössor, utan skärmar, så att det är underligt, att ögonsjukdomar ej äro mera gängse. De förekomma dock hos Lapparne desto allmännare, i anseende till den i solskenet bländande snön på fjellen och röken i kåtan. Om nätterne insveper sig infödingen mellan stadiga skinnfällar: händerne omhuldar han vinter och sommar med »väldiga vantar och handskar»; äfven i stugan bäres »lufvan» på hufvudet såsom ett frihetstecken af lika betydelse, som Romarens pilens. Ju längre man kommer vesterut ju oftare träffar man en lodbrok eller manlig individ med ludna byxor. *Boningsrummen* bestå »i allmänhet af mörka och kalla stugor,» der man alltid träffar en vid, låg spis, som med stockeld endast ger en radierande värme, och tjenar hufvudsakligast vid matlagning, ty merendels står en jernugn bredvid, för att värma rummet, men denna värmeledare och dåliga värmehållare är särdeles menlig för hälsa och trefnad. Den s. k. gällen eller loftet i stugan, dit värmen samlar sig, begagnas ofta om vintern till sofplats. Är stugan kall eller hushållet särdeles sparsamt, så flyttar man på *fähusgälln*, för att begagna den värme, som utvecklar sig från djuren och äfven från den derstädes dagligen brinnande spisel, der man för kreaturen tillagar den s. k. *sörpeln*. Om snyggheten och anordningarne inom bostaden hos menniskor, som bo och lefva tillsammans med djuren, kan icke vara något fördelaktigt att säga. I de fall, då både boskapen och husfolket söka sin trefnad under samma tak, är tydligt, att fähuset utgör brännpunkten för en liflig verksamhet. Men äfven om så icke är, utgör dock vintertiden »*fjösgälln*» det rätta hemmet för de läckrare njutningarne. På gifne anledningar samlas husets qvinliga personal hit med en hast till förtroliga samtal vid kaffekannan, (i Wemdal medföljer gerna flaskan och tobakspipan) samt i och för angelägna öfverläggningar vid inlupna nyheter. Äfven den äkta mannen försmår ej att härstädes uti sängen framåt kl. 11 f. m. söka en fristad för att hvila och giljaren är angelägen att uti skymningen här i enrum få

njuta af sällskapet med sin sköna. Så väl denna »gång», vanligen kallad *»utpågång»*, som det i Norrland, efter hvad som säges, allmänna bruk, att ungt folk af båda könen »börja ligga bredvid hvarandra», till uppfyllande af vilkoret för en blifvande äkta förening, prisas såsom ett bevis på stoiskt välde öfver böjelsen, emedan ingen fruktsamhet deraf följer; men stoicismen förlorar fullkomligt sin »prisca virtus» i de fall, man med säkerhet vet, att det icke öfverklagade bruket begagnas som ett medel att njuta vällusten, utan att gifva naturen tillstånd, att verka efter de henne en gång gifna lagar: och ho kan veta i huru många fall detta icke sker? De vandringar, som emedlertid företagas af bararmade, stundom barfotade qvinnor emellan den, under bak och bryggd, upphettade stugan och det äfvenledes varma fähuset i smällkall vinter, måste naturligtvis medföra inflammationer och stundom framkalla döden. De fattige, som bo under samma tak, som djuren, hafva stallet skiljt från sofrummet endast med ett plank, på hvilket är en öppen glugg med fri genomgång från det ena lägret till det andra. De fattigaste bo bås om bås med kreaturen; ett enda fönster af en aln i fyrkant insläpper en sparsam dager.» Icke utan egen och stundom menlig inflytelse på barnavård, vaccination m. m. är det nomadiserande lifvet, då vanligen omkring Svantedag eller i början af Juni en stor del af befolkningen med hjordarne begifver sig uppåt fäbodsvallarne för att der qvarstadna till Sept. månads slut och tillverka ystet, smöret och miss-smöret. Herjeådalaren, reslig och stark, beskrifves dock i motsats till Norrlänningen i öfrigt såsom trög och tafatt.

Beträffande *endemiska* sjukdomar, uppgifver årsrapporten för 1851: *Cardialgie*, benämd *Magschwi*, härledd från dieten, hvarjehanda *oordningar i qvinliga könsorganerna*, hvarom Prov.-Läk. yttrar: »den 50-åriga hustrun klagar merendels öfver dragning i lifmodren, slapphet, tyngd, hvit flytning, qval i maggropen, ränsel (värk) i ryggen och hufvudet o. s. v. Hennes unga döttrar, om de äro gifta, föra ofta alldeles samma klagan; äro de ogifta, så är månadsflödet i oordning, smärta, sinnesoro, som någon gång öfvergår till sinnesrubbning, inträffa vid reningstiden; *Vattsot, Bleksot* äro ej heller sällsynta följeslagare härmed. Dessutom förekomma hysteriska-konvulsiviska anfall, rubbning i lifmoderns läge, skirr och kräftsår i mammæ.» Vidare omtalas s. k. *Ros* — såsom följd af vadande i vatten under höbergningen — *»strumatösa* och *skrofulösa» svulster* och sinnessjukdomar skola ej heller vara sällsynta. Bland Lapparne omtalas *kroniska ögonsjukdomar* talrika. (Prov.-Läk. *Ellmin.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Bland underrättelser om hälsotillståndet under förra århundradet omtalar *Hagström a)* redan såsom allmännaste sjukdomen i Jemtland *Magsveda* och såsom vanliga äfven *Melancholie, Hypochondrie* och *Menstruations-oordningar,* ett förhållande, som ett par decennier sednare synes bekräftadt af *Åman b)* hvars rapport ytterligare

---

a) Jemtlands oeconom. beskr. Stockh. 1751.
b) Berättelser om Medicinal-Verkets tillstånd 1769.

såsom talrikare kroniska sjukdomar påpekar *Gikt* och *Rheumatism, Masksot, Skörbjugg,* åtskilliga hudsjukdomar under gemensamma namnet *Skabb* och *flytande ögon* samt *Engelska sjukan* (*Riset*) hos barn. *Hülphers* c) omnämner såsom mest gängse kroniska sjukdomar, hufvudsakligen desamma, neml. *Flen, Magsveda* eller *Magsyra, Torrvärk, Mjeltsjuka* och *Moderpassion,* benämnd »*morillan*» och dessutom *Rosen,* hvilken sistnämnde härledes af mycket gående i kalla myror och vatten.

Wester-Norrlands eller Hernösands län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Länet, som då synes hafva omfattat äfven Gestrikland, Helsingland, Medelpad, Ångermanland, Jemtland och Herjeådalen, erhöll, gen. Kgl. br. d. 30 Oct. 1682 på 1683 års riksstat af kronans medel ett litet anslag till en Landt-Medicus, hvilken dock då och sedan förnämligast lönades af Gefle stad. Denne läkares otillräcklighet för länet föranledde Kgl. befallning d. 24 Nov. 1762, att, sedan länets invånare sammanskjutit nödiga medel, 3 Prov.-Med. skulle förordnas, neml. en för Helsingland och Herjeådalen, en för Ångermanland och Medelpad, hvilken tillika skulle vara Lector i Hernösand och en för Jemtland, derest nödige vilkor kunde honom beredas, hvilket sednare ej förr än 1811 lyckades. På grund af invånarnes sammanskott finnes ock 1762 en Lector i Hernösand utnämd till Prov.-Med. för Ångermanland och Medelpad, 1763 en Prov.-Med. utnämd för Helsingland med bostad i Söderhamn, och 1768 en Prov.-Med. för Gestrikland boende i Gefle, men utan någon tillökning å riksstatens anslag. Denna egde först rum å 1773 års stat för det ännu lika vidsträckta länet, hvilken stat, jemte lönerne åt 3 Prov.-Med. äfven upptager arfvoden åt 3 Prov.-Medicorum Medhjelpare, och synes ena Prov.-Medici-stationen enl. denna stat flyttad från Hernösand till Sundsvall. Sedan länet erhållit närvarande begränsning, återgick i kraft af Kgl. br. d. 26 Apr. 1815 Prov.-Läk.-stationen till Hernösand, intill dess, efter beredde tillgångar till en ny Prov.-Läk.-tjenst, länet gen. Kgl. br. d. 4 Mars 1818 delades uti 2:ne Prov.-Läk.-distrikter, norr och söder om Ångermanelfven, med station för det förra i Nätra socken och för det sednare i Sundsvall, hvarförutan en Lector i Hernösand skulle ombesörja allmänna hälsovården i stadens närmaste omgifning och Säbrå pastorat. Efter 1823 beviljadt anslag fastställdes gen. Kgl. br. d. 17 Sept. s. å lön åt en tredje Prov.-Läk. för länets vestra del och bestämdes d. 29 Oct. s. å. dess station till Sollefteå socken. 1830 beviljades af R:s St:r ytterligare anslag, som gen. Kgl. br. d. 25 Juni s. å. bestämdes till lön åt en E. Prov.-Läk. med station i Hernösand, hvilken tjenst efter ökadt anslag gen. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 uppfördes å ordinarie stat. Af 1842 beviljadt anslag till E. Prov.-Läk. erhöll länet gen. Kgl. br. d. 14 Aug 1843 lön åt en E. Prov.-Läk.

---

c) Beskrifning öfver Jemtland 1775 och Beskr. öfver Herjeådalen 1777.

för Medelpad med station i Torp, hvilken tjenst gen. Kgl. br. d. 23 Maj 1845 äfven uppfördes på ordin. stat med löneförhöjning till 500 R:dr.

Länet har alltså nu på stat 5 ordin. Prov.-Läk. stationerade:

en, enl. Kgl. br. d. 25 Juni 1830, 26 Mars 1831 och 23 Maj 1845, i Hernösands stad med distrikt af Hernön samt Säbrå, Stigsjö, Wiksjö, Häggdånger, Gudmundrå, Högsjö, Nora och Skogs socknar;

en, enl. Kgl. br. d. 4 Febr. 1851, i Örnsköldsvik köping (i stället för Nätra) med distrikt af hela norra Ångermanland med Grundsunda, Gideå, Arnäs, Själevad, Mo, Björna, Anundsjö, Sidensjö, Skarped och Nätra socknar, samt af Södra Ångermanland Wibyggerå, Ullånger och Nordingrå socknar;

en, enl. Kgl. br. d. 29 Oct. 1823, i Sollefteå, dock med rättighet för n. v. innehafvaren, enl. Kgl. br. d. 28 Dec. 1832 och 21 Dec. 1850, att hafva sin bostad inom Öfver-Lännäs socken af Botheå pastorat, med distrikt af till Södra Ångermanland hörande Tåsjö, Bodom, Fjällsjö, Ramsele, Edsele, Hellgom, Junsele, Liden och Resele socknar, Sollefteå, Botheå, Thorsåkers pastorat och Bjerträ socken;

en, enl. Kgl. br. d. 4 Mars 1818, i Sundsvalls stad med distrikt af landskapet Medelpad med undantag af de till följande Torps Prov.-Läk.-distrikt anslagne socknar; samt

en, enl. Kgl. br. d. 14 Aug. 1843, i Torps socken, med distrikt af Torps, Borgsjö, Stöde och Holms socknar samt Hafverö pastorat.

Städerna Hernösand och Sundsvall hafva egna läkare.

Inom länet äro endast Båtmans-Compagnier förlagde, vid hvilka ingen läkare är anställd.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Från samtelige Prov.-Läk., ehuru 3 af dem endast kortare tid innehaft tjensterna, hafva årsberättelser för 1851 ingått, af hvilka inhämtas rörande:

Nätra eller *Örnsköldsviks Prov.-Läk.-distrikt* med en sträckning af omkr. 12 mil från norr till söder och ungefär samma bredd från hafvet till Lappmarken samt en befolkning af 29,000, »att landet i allmänhet är serdeles bergigt och rikt på insjöar, djupt inträngande hafsvikar och smärre strömdrag. Större mossar och sumpiga kärrtrakter finnas deremot sparsamt, undantagandes i de delar, som gränsa till Lappmarken. Folket är mera allmänt välbergadt och lefnadssättet enkelt, utan att derföre förtjena namn af torftigt. Fisk, dels färsk, men ändå oftare saltad, såsom strömming, sik och sill, utgör jemte potatis, mjölk och bröd af korn- eller ärtmjöl, hufvudsakliga födan. Kött nyttjas mera sällan. Klädseln rättar sig icke efter något engång för alla vedertaget mod, utan varierar allt efter olika smak och förmögenhet hos olika personer. I allmänhet går man här väl klädd, änskönt större beräkning synes vara lagd på att göra uppseende med kläderna, än att förmedelst dem skydda sig emot ett hårdt klimat. Boningshusen äro för det mesta varma, rymliga och snygga, och äfven i den fattiges koja röjer sig Norrländska allmogens sinne för

renlighet. I sedligt hänseende står befolkningen på en relativt god ståndpunkt, ehuruväl lyx, fåfänga och högfärd årligen hit införas ifrån Stockholm och andra sydligare städer med de karavaner af bondhandlande, hvilka — här tillfinnandes i stort öfverflöd — regelbundet hvarje år aftåga söderut med lass af smör, fogel, renstekar m. m. Bruket af starka drycker kan sägas vara i aftagande; åtminstone räknar bränvinet färre anhängare nu än förr, synnerligast ibland det uppväxande slägtet. Men en dryck, som bland personer af alla åldrar och vilkor blifvit särdeles omtyckt och derföre äfven ända till den ytterligaste omåttlighet förtäres, är kaffe. Det hålles färdigt nära nog alla tider på dagen, njutes af många utan grädde och älskas ovanligt starkt. Några fabriker finnas här icke — icke heller några allmännare hemslöjder, med undantag af linspinning, som inom några socknar, för beredande af det i handel så kallade primalärftet, lika bedrifves af qvinnor och karlar. Derjemte böra nämnas såsom icke oväsendtliga näringsfång: strömmingsfiske bland skärgårdens befolkning, och tjäru-tillverkning samt timmer-huggning inom de mera skogrika socknarne.»

Såsom *endemiska* sjukdomar anföras »2:ne former af maglidanden, nemligen *Dyspepsi* och *Gastralgi*. Prov.-Läk. har velat finna disponerande orsakerna till dessa lidanden »i den copiösa kaffedrickningen, i förtärandet af salta födoämnen, gammal skämd ost, sur mjölk, ärtbröd, m. m.,» men tillägger, »tvifvelsutan verka andra potenser, härrörande från ännu ej närmare utredda klimatiska förhållanden — en viss egenartad genius loci — ändå mäktigare till alstrandet af dessa magåkommor, som onekligen utgöra Ångermanländska befolkningens mest allmänna och mest besvärliga fysiska plåga.» (Prov.-Läk. *Håkansson*.)

Företrädaren (*Eneroth*) öfverklagade redan i årsberättelsen för 1843 allmänt spridda kroniska lidanden i underlifvet och icke sällan *Vattsot*, härledde från ett af qvacksalveri gynnadt missbruk af åderlåtningar och starka laxermedel, och uppgaf i årsber. för 1849 att *Bleksot* under de 3 sista åren börjat visa sig bland allmogens döttrar i stigande antal, hvilket förhållande härleddes dels från förtunn beklädnad dels ock från samma missbruk af åderlåtningar, men lyckligtvis omtalar årsber. för 1850 att både förut gängse *Frossor* och *Bleksot* detta året alldeles uteblifvit.

Sollefteå distrikt med en areal af omkr. 78 qvadratmil och omkr. 16,900 invånare, delas i hvardagligt tal uti Öfra Ådalen eller vestra intill Lappmarkerne gränsande delen och Nedra Ådalen, sträckande sig å ömse sidor om den segelbara Ångermanelfven ned mot skärgården. »Denna skilnad till namnet uti *Öfra* och *Nedra Ådalen*, i geografiskt hänseende, får en ökad betydelse dels i geologiskt hänseende, dels i anseende till skiljaktighet i civilisation, klimat, folklynne, seder och näringsfång. *Nedra Ådalen*, belägen kring den stora Ångermanelfvens breda, segelbara strömfåra från Sollefteå utföre till Nylands lastageplats, är egentligen den ifrån fordna tider uttorkade breda flodbädden, som sedan tillfallit den odlande åkerbrukaren och utgör en areal af 22 qvadr.-mil med 9,739 invånare, således circa 442 personer på qvadr.-milen. Parallelt med Ångermanelfven bildar hela trakten ett

slättland, hvars minsta bredd träffas uppe vid Sollefteå: ¼ mil, och dess största: 1 mil, 4 mil nedanföre Sollefteå vid distriktets nedersta ända vid Nylands lastageplats, så vidt frågan gäller befolkadt land, så att denna andra del af landet liknar en likbent triangel, med basen vid Nylands lastageplats. Denna odlade arealen efter elfven begränsas i norr och söder genom berg, parallelt löpande i öster och vester, inneslutande flodbäddens odlade stränder på ömse sidor elfven. Landet har en förträfflig jordmån, bestående af bördig mergelblandad lerjord, är efter elfven flackt, lågländt, öppet för ljus och vindar. Dess förnämsta näringsfång är derföre sädesproduktion. Såsom binäringar äro skogseffekter och en mindre linneväfnads-tillverkning, laxfisket sommartiden, samt sjöfart de väsendtligaste af landets näringsgrenar. Dessutom finnas 5 jernbruk, en masugn och ett sågverk, der allmogen genom arbetsförtjenst, körslor och kolning äro i tillfälle att förvärfva sig god och riklig inkomst. Öfverallt visar sig, i det glada ansigtets uttryck, inom de vackra vårdade boningarne, i lefnadssättet och klädedrägten, med nya och vexlande moder, sanningen häraf; men ett visst begär att följa modet i elegans, att lefva på en beqämligare fot, att närma sig i klädedrägt och lefnadsvanor de mera bildade och de lyckligare lottade klasserne i samhället gör, att de enorma penningesummor, som under gynnande årgångar inströmma, gå samma strömfåra ut igen, så att då conjucturen omväxlar är landet uttömdt på penningar och folket liknar en massa creditorer, utanföre en bank, som inställt sina betalningar. Folkets hemvist och lefnadssätt vittnar om huslig trefnad, och att hvar och en, till och med den fattige, afskyr såväl i klädedrägt som lefnadsvanor inom hus, den osnygghet och oordentlighet i lefnadssätt, som mångengång träffas uti flera af Sveriges södra provinser. Undantag härifrån finnas visserligen, dock vanligast der lättja eller dryckenskapen påtryckt familjen fattigdomens och eländets prägel. Hvad dryckenskapen angår, så har den att tacka en stigande civilisation och Nykterhets-Sällskapernes ädla nit för sitt aftagande, dock finnes den ännu, isynnerhet ibland den mest fattiga klassen, der den antingen skapat fattigdomen eller der den fattige uti ett rus finner nöje uti att för ögonblicket döfva känslan af sin betryckta ställning. Inom den förmögnare delen af allmogen finnes äfven här en slags aristokrati, som, oaktadt den sköter hvardagligen sina yrkes-göromål och husliga bestyr, kan vid bättre tillfällen visa sig till sin fördel, med ledighet i tal, klädsel och åtbörder, i hvilket bättre sällskap som hälst, och i hvars hemvist gästfriheten täflar med den förmögnares af medelklassen.»

»*Den öfra, mot fjellen gränsande, Ådalen* innefattar en betydlig areal af circa 56 qvadratmil, med en befolkning af circa 7,200 personer, således här endast 126 personer på qvadratmilen. Ifrån Sollefteå vidgar landet sig, efter den norra och södra gränsen af Ångermanelfven, mot norr och vester, öfverst till en bredd af circa 6 mil och är här glest bebodt, ofta 2:ne mil och derutöfver emellan hvarje by, innefattande till större delen de trakter, som genomfåras af Ångermanelfvens bifloder. Landet är här genomväfdt af kärr och moraser, sjöar, långa bergsträckningar och urgamla skogar. Här är landet att anse som uti colonisations-tillstånd, hvilket

äfven kan synas såväl af folkets seder som sysselsättning och lefnadsvanor. Jorden gifver arbetaren här vanligen njugga skördar, är litet odlad, mindre tacksam, ofta gäckande odlarens hopp och mödor genom frost och felslagna skördar, består af antingen en mager, sandblandad, hård lera eller mjunjord. Större delen af bergsformationerne äro väl jernhaltige men obetydligt malmrika. Allmogens förnämsta näringsfång här är ladugårdsskötsel, till följd af vildt växande myrängar, som ligga i vilda skogen och sysselsätta allmogen ifrån Juli månads början med höbergning och löftäckt till inträdande vinter, som härföre sätter en gräns. De förträffliga betesmarkerna gifva under sommaren mera än tillräcklig näring åt de stora boskapshjordarne. Smör och ost äro de produkter, som öfversta delen af landet mest afsätter. De nedra socknarne af öfra landet äro härutinnan mindre gynnade, men desto mera i tillfälle att afsätta timmer och bräder, samt bjelkar till betydlig mängd, hvarför de mera utplundra sina skogar, vanvårda sin jord och bero af handels-conjuncturen. Fiske i de fiskrika fjellsjöarne är endast husbehofsnäring, men jagten på fågel om hösten bedrifves på förtjenst. Handspånad endast till husbehof, emedan linskördarne här på förhand ofta skadas af de tidigt kalla nätterna, som tillika förderfva kornskörden, hvarföre missväxtår i denna öfra trakt af landet äro så allmänna — ett hvart 3:dje år per medium räknadt. Ehuruväl våren och såningstiden inträffar i början af Maj då den i nedra landet inträffar i medio eller slutet, så inträder vintern så mycket förr, till följd af granskapet med fjellregionen. Hvad seder och lefnadssätt angår, så står denna del af landet betydligt efter nedra landet. Allmogen är här mera härdad genom strängare klimat, hårdare arbete och mera umbäranden. Sjelfva den stränga naturen synes här hafva stämplat invånarena såväl till kropp som lynnet, emedan här saknas det glada, öppna och frimodiga i ansigtets uttryck, samt det fria, lätta i rörelsen. De äro tvärtom mera tröga, på utseendets vägnar finnas få ansigten, som uttrycka behag, det är en verklig sällsynthet. De sakna ej hjertlighet, men denna liknar mera hysterismens oregelbundna känslighet. Här igenfinnas gamla bruk och seder ifrån förfädrens tid, ehuruväl modet äfven här börjat göra intrång och rubba den gamla anspråkslösa enkelheten. Det värsta onda hvaraf landet här lider är fyllerilasten, som visar sina följder, dels uti den ofta framskymtande fattigdomen, dels uti egna sjukdomslynnen, mest skrofulösa, som, ehuru mycket de subordinera under inflytelsen af ett oblidt klimat, ofta med säkerhet kunna spåras till sitt ursprung — en på starka drycker begifven fader.» Hvad angår hela distriktet, så förråder folklynnet i allmänhet »en sjelfständighet, som ej sällan öfvergår till trots. Men lika mån som allmogen är om sina rättigheter, lika pligtenligt erkänner den sin undergifvenhet för lag och samhällsordning. Uti nedra landet förekommer öfvervägande det sangviniska temperamentet och vackrast bildade formerna, då deremot i den öfra delen det choleriska har öfverhanden, äfvensom sjukdomarne härnere oftare äro peracuta, då deremot mängden af chroniska äro öfvervägande i öfra delen. Den gamla gästfriheten är öfverallt rådande och främlingen delar med värden hvad huset förmår. I moraliskt hänseende äro invå-

narena ej något undantag, ifrån andra orter, men, med undantag af några få svårare brott, som på de 26 sist passerade åren tilldragit sig, torde det här stå bättre till än på många andra ställen. Bränvinet har här spelat en vigtig roll i brottmålshistorien och ofta varit primum movens till brotten. Födan bland allmogen består vanligast af kornmjölsgröt, välling, strömming jemte potatis, som på sednare åren lidit af potatessjukan och gifvit ringa afkastning ifrån åkern, mjölk synnerligen sommartiden, äfvensom färsk fisk bemäldte tid af året. Födan är öfvervägande vegetabilisk, till dryck vanligt maltdricka. Vatten till dryck anses såsom en nota caracteristica på fattigdomen. Uti fjelltrakterne tillgripes under missväxtår, vattnad, skalad tallbark, som males till mjöl, en högst usel föda, som lemnar föga näring åt kroppen, men destomera infarctus viscerum. Bruket af kött är mera inskränkt jemförelsevis emot i Sveriges södra provincer; allmogens bröd är i allmänhet godt, råg och korn tillsammansblandadt, och en bättre sort utmärker sig genom sin förträfflighet, med en tillsats antingen af sammankokad vört, eller upplöst såkallad blannost, som fås vid ostberedning, då den serösa delen med mjölkens sockerämne sammankokas till en hård massa. Årter begagnas vanligen litet, mest en i orten växande sort, gråärter kallade. National- eller provinsdrägt finnes ej här. De ifrån äldre tider begagnade beeksömsskor, med näfversulor i botten, tjocka vadmals- och skinnkläder samt ludna hundskinnsmössor bland karlarne hafva blifvit utbytta emot klädeskläder och tunnare skodon; ibland finner man här och ej sällan bonddrängar med stöflar och galoscher eller bottes-fortes, och till öfverplagg en tulubb vanligen af kläde eller randigt bomullstyg, fodrad med fårskinn. Hvardagsdrägten består vanligen af hemväfdt vadmal, då i äldre tider skinnkläder mera allmänt brukades. Ibland ortens qvinnor åferfinnes samma fel, dock i högre grad. De beherrskas helt och hållet af det växlande modet. Vid bättre tillfällen till öfverplagg en klädes- eller stoppad bomullstygskappa, men derunder moderna ylle- eller bomullstygsklädningar under vintern vid en kyrkofärd af 1 till flera mils längd. Uti samqväm är föga skillnad emellan en bättre qvinnsperson och en förmögnare bondqvinna. I det hela är klädedrägten föga svarande emot ett hårdt klimat, med vexlande temperatur ifrån 10 till 30 graders köld, under en 8 månaders vinter, hvarföre äfven rheumatiskt giktartade smärtor äro så allmänna med alla dess modificationer och följder, förkylningar af underlifvet med dess innanmäten, oordningar i menstruationen, Cardialgier och Chlorosis, der föregående förkylningar inverkat bestämdt fiendtligt på kroppen.»

Såsom »de vanligaste besvärande sjukdomar» uppgifvas *Rheumatism* och *Cardialgie* härledde hufvudsakligen från s. k. förkylning så väl under allmogens arbete i allmänhet, som serdeles under sikfisket höstetiden, höbergningen på sanka myror och skogsarbetet vintertiden. *Bleksot*, Chlorosis omtalas ock redan för år 1849 såsom på sednare tid mera allmän, och bland dess mångfaldiga orsaker, bland hvilka den främsta anses vara förkylning under pubertetsutvecklingen, häntydes äfven på möjlig

inflytelse

inflytelse af det allmänna omåttliga kaffedrickandet — ofta till 10—12 koppar om dagen. Såsom *endemisk* sjukdom vid Ångermanelfvens utlopp och framkallad af sumpmiasma förekommer *Frossa,* ofta af elakartad beskaffenhet, förnämligast vid Lo sågverk och Nylands lastageplats. »*Elephantiasis occidentalis* eller *Lepra nodosa* har äfven varit gängse i Sollefteå pastorat efter början de förgreningen af Ångermanelfven, der Prov.-Läk. sett sju personer, under olika tider, med Lepra behäftade. Dessa äro nu aflidne. Denna sjukdoms orsak förmäles här vara förtärandet af såkallad grålax, som är alldeles hvit i köttet, seg, saknar blod, är slemmig, mager med läderartad hud, fångas sent på hösten och är troligen sjuklig. Sjukdomen är numera utgången och den sista pat. afled för 2:ne år sedan, en qvinna om 30 år, temligen afstympad på tår och fötter, med vanställande knölar uti hela ansigtet. Ett bättre lefnadssätt, sundare boningar, mera snygghet och sundare tillblandning af lifsmedel utgöra väl orsaken till denna sjukdoms försvinnande, ty den gråa laxen ätes väl äfven nu, fångad sent på hösten, men denna dåliga laxsort, som man nu mera försmår att äta, der annat finnes, börjar dock att aftaga i elfven jemte den bättre sorten»

(Prov.-Läk. *Åkerblom.*)

Hernösands distrikt, med en folkmängd af omkr. 12,900, uppges icke förete några *endemiska* sjukdomar, ehuru enl. föregående (1848 och 1850) årsberättelser af samme läkare och 1846 årsberättelse af t. f. Prov.-Läk. (*Wistrand A. H.*) *Cardialgie, chron. rheumatism* och *Chlorosis* äfven der tillhöra vanligaste chron. sjukdomarne, och skall bruket af starka drycker der vara kanske mindre allmänt, än på många andra orter. Deremot klagar Prov.-Läk. öfver den fortfarande sekelgamla oseden att utan all omtanka för dervid nödiga snyggheten uppföda barn med s. k. sudd, och detta ofta helt och hållet utan modersmjölk med blott en tjock välling af kornmjöl och komjölk. De häraf vanligen inträdande gastriska lidanden med afmagring, hvilka af föräldrarne uppfattas som bevis att barnet råkat ut för s. k. *Ris,* föranleda sedan kloka gummors anlitande för denna sjukdom, som läkare ej anses vuxne.

(Prov -Läk. *Hallström.*)

Beträffande *Sundsvalls distrikt,* med en folkmängd år 1851 af 19,988, yttrar Prov.-Läk. att, ehuru han under föga mer än halft års vistande på stället omöjligen kunnat förvärfva tillräcklig lokalkännedom, det likväl lätt faller i ögonen »att äfven inom Medelpad allmogen allt mer och mer aflägsnar sig från förfädrens lefnadssätt och sedvanor i klädsel m. m. Det nyttiga uppoffras för en ytlig prydlighet, illa motsvarande ett ofta oblidt klimat och föranledande förkylningar, som ofta grundlägga svåra chroniska sjukdomar. I afseende på nykterhet vittna de under sommaren till Sundsvall importerade 200,000 kannor bränvin ej särdeles till densammas förmån. Medgifvas måste, att en betydlig olikhet i afseende på konsumtion af denna vara eger rum inom olika socknar, beroende dels af läge närmare staden och större eller mindre kommunikation med densamma, dels ock månända hufvudsakligen af den olika religiösa ståndpunkt, hvarpå allmogen inom olika socknar befinner sig.

Näst missbruket af bränvin och den allt mera stegrade lyxen i kläder, såsom båda bidragande till slägtets försämring, står missbruket af kaffe, hvilket äfven härstädes omåttligt begagnas. Liksom i allmänhet förhållandet är med Norrländningen är Medelpadingen fallen för slöjder, dock ej till någon större utsträckning och betydligare afsalu utom orten. Jordbruket utgör visserligen invånarnes hufvudnäring, ehuru inom skogrikare socknar detta ofta får stå tillbaka för den förtjenst, som afverkning och försäljning af skogarne lemna. En erkänd sanning är, att just dessa socknar oftast stå lägst i oeconomisk bergning och måhända äfven i afseende på sedlighet och nykterhet.»

I afs. på *endemiska* sjukdomar yttras: »*Skrofler* synas för Sundsvalls stad och kustlandet deromkring förtjena namn af endemisk sjukdom. Af desamma beroende *mask*åkommor, ögon- och öronsjukdomar, förekomma mycket ofta. I öfrigt äro dyspeptiska lidanden och *cardialgier* de chroniska åkommor, för hvilka allmogen oftast söker råd och hjelp.» (Prov.-Läk. *Eneroth.*)

I afs. härpå nämner förre Prov.-Läk. D:r *Platzman* i berättelsen för 1842 *Cardialgie,* under namnen *Vattensug* eller *Magflen,* såsom endemisk serdeles bland qvinnor, härrörande af dålig föda, förkylning och idkeligt missbruk af starka laxermedel, hvartill måhända den gängse *masksoten* ock torde gifva anledning. Från Njurunda socken der *Elephantiasis* fordom inom en slägt skall hafva talrikt förekommit, säger sig n. v. Prov.-Läk. hafva sett 2 personer med började utbrott.

N. v. Prov.-Läk. har uti årsberättelsen från *Torps distrikt,* som har en folkmängd af omkr. 10,000, ej meddelat några underrättelser beträffande topografi och endemiska sjukdomar och uppger endast »såsom allmännaste kroniska sjukdomar: *Cardialgier, chron. rheumatism, Vattsot, Bleksot* och *Anæmie,* hvilka 3 sista sjukdomar oftast vid noggrann forskning funnits vara följder af för mycket åderlåtande.»
(Prov.-Läk. *Hacksell.*)

Men distriktets förste Prov.-Läk. *Westerberg* har uti årsberätt. för åren 1844 och 1845 meddelat följande: »De till distriktet hörande socknar, med undantag af Holm, ligga i en af höga barrskogsbeklädda bergsträckor begränsad dal, genom hvilken Ljunga elf flyter. Denna dal utmärker sig genom ett temligen mildt klimat, hvadan ock vegetationen här är både hastigare och yppigare. Det oeconomiska välståndet är väl derföre i allmänhet godt, men skulle i högre grad vara det om mängden under de gynnsamma åren närde mera omtanka för framtiden. Jemte den jordbrukaren vidlådande conservatismen, hvarigenom han förbiser alla förbättringar i agricultur-hänseende, hembär han äfven bränvinspannan sin synnerliga dyrkan, hvarföre nästan allt korn utöfver de nödvändigaste behofven till densamma är hemfallet. Härifrån härleder sig en verklig nöd under de mindre goda åren, så att pauperismens offer i skaror genomströfva landet och mången hemmansegare nödgas för en spottstyfver frånträda sin jorddel. Sjukdomsformer, som här tyckes hafva sitt hemland, äro *Cardialgier, Gastrodynier, Pyroser.* Roten till dessa sjukdomar måste till största delen sökas i allmogens lefnadssätt och i födan; på få trakter förtäres väl illa beredt och

i hög grad surt dricka till den qvantitet som här, lägges härtill det under långa tider blotta begagnandet af salt föda, så inses lätt huru menligt detta bör inverka på magen och tarmkanalen; härtill kommer den på många ställen rådande osnyggheten, hvars skadliga inflytelse genom en mängd personers sammanpackande inom trånga bostäder i betydlig mån ökas.» Derjemte öfverklagas allmogens utomordentliga fördomsfullhet och begifvenhet på qvacksalveri.

Staden Hernösand ligger temligen lågt långs nordvestra stranden af Hernön och är skild genom ett sund från fasta landet, omgifven på flera sidor af skogbevuxna höjder. Om våren, sommaren och isynnerhet hösten inkomma från hafvet, merendels med östlig vind, tjocka dimmor, som lägra sig öfver staden och dess grannskap och som troligen till en stor del orsaka de här ganska allmänt gängse rheumatiska lidanden. En stor del af stadens fattigare befolkning utgöres af sjömän och fiskare, som under sommaren med hela familjen vistas på sjön och fisklägena. Bruket af starka drycker torde ibland dem vara mindre allmänt än på de flesta andra orter. Något deremot som ända till ytterlighet begagnas är kaffe, som allmänt drickes från morgon till qväll. Att häri grunden till de högst allmänna *Cardialgierna* bör sökas torde åtminstone kunna förmodas. Då under sommaren stadens hamn talrikt besökes af sjöfarande är osedligheten under denna tid ganska stor och venerisk smitta icke sällsynt.» (T. f. Stads-Läk. *Quiding.*)

Staden Sundsvall är belägen i östra ändan af en vacker dal vid en liten vik af hafvet, hvarifrån den skyddas af en stor ö (Ahlnön), som bidrager att bilda stadens rymliga och ypperliga hamn. Dalen omgifves i norr och söder af temligen höga bergsryggar, men är öppen åt öster och vester och innesluter stadens bördiga och väl odlade jord. Genom dalen flyter en mindre, numera mycket uppgrundad å, som har sitt utlopp i hamnen. Klimatet är hårdt genom den långa och stränga vintern, men friskt och sundt; högsta köldgraden öfverstiger sällan 28 à 30° Celsii, och inträffar vanligen i Jan. och Febr. vid långvarig vestlig vind. Sommaren är deremot mycket behaglig. Värmen om dagen tempereras af hafsvinden och vid solnedgången afkyles luften vanligen af en lätt vestlig bris, som blåser till morgonen. Våren är oftast kall, vanligen 14 dagar sednare än några mil från kusten, hvilket härrör af den då ständiga kalla östliga sjövinden och den större eller mindre mängd drifis, som ligger i hafvet här utanför. Här fås derföre sällan öppet vatten förrän medio eller slutet af Maj, då deremot om vintern segelleden, med få undantag, är öppen till närmare jul. Stadens förnämsta näringsgren är handel och sjöfart och dernäst skeppsbyggeri. Den betydliga exporten af trädvaror besörjes till största delen med Norska fartyg. Importen af vanliga köpmansvaror och vin för provinsens och Jemtlands behof, sker vanligtvis från Stockholm och en eller annan last från Lübeck. Från Malmö och Carlshamn hitföres spanmål och bränvin, enl. uppgift 200,000 kannor om året. Stadsläk. förmodar dock att en stor del af denna sednare vara går till Jemtland och andra närbelägna orter, men den qvantitet, som förbrukas i staden och dess närmaste omgifning är stor nog, att utöfva ett högst menligt

och demoraliserande inflytande på befolkningen. En stor del af stadens borgerskap, det s. k. fiskerskapet, idkar strömmingsfiske vid tvenne, fyra mil från staden belägna, fiskehamnar, dit de utflytta med sina familjer om våren och återvända i September. Lefnadssättet är det vanliga i våra smärre sjöstäder. Ännu brukas starka viner och spirithaltiga drycker temligen allmänt, ehuru lyckligtvis det i småstäder annars så vanliga dagliga toddy- och punschdrickandet på källare är inskränkt till ett litet antal, och ehuru Stadsläk. med tillförsigt hoppas att med en stigande välmåga och bildning bruket af spirithaltiga drycker mer och mer inskränkes hos de förmögnare, så ser det deremot betänkligare ut hos arbetsklassen och staden omgifvande allmoge, der nykterheten svårligen kan finna insteg och vinna stadga, så länge bränvinet utminuteras i handelsbodarne.» (Stadsläk. *Bagge.*)

Folkmängden var vid 1851 års slut 3,030.

Till *endemiska* sjukdomar räknar Stadsläk. främst *masksjukdomen,* vanligast »*binnikemask,*» förekommande teml. allmänt ej blott i staden, utan ock hos kustboarne och bland personer af mycket olika lefnadsvilkor, serdeles benägen att recidivera. Hos yngre personer och barn skola *spol-* och *springmask* oftare förekomma och säges folktron vara: »har barnet ej riset, måste det ha maskar.» *Dyspeptiska* åkommor och *Bleksot* äro ock mycket allmänna. Af den till Njurunda socken vid Ljungans utlopp egentl. hörande *Spetälskan* har Stadsläk. dock under sitt fleråriga vistande i Sundsvall der sett 2 à 3 fall, alla numera aflidna.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Hülphers a) omtalar såsom under förra seklets sednare hälft mest gängse kroniska sjukdomar: *Kolik* benämd *Huggbett, Riset* bland barn, *Magskärf* eller *Magsveda, Förhållna tider* hos qvinnfolk, *Moderpassion, Ondslag* eller *Otöld* (Panaritium), *Torrvärk* eller *Gikt* äfven kallad *Rännsel, Vattsot* och *Rosen,* hvilka sjukdomar till en del härledas från mycket gående i fukt och kallt vatten samt från mjölkdieten. Äfven öfverklagas vid samma tid stor dödlighet bland barn till följe af deras uppfödande med kall mjölk.

Samma för Hernösands stad besvärande hafsdimma, hvarom ofvan är berättadt, omtalas likaledes af *Hülphers.*

En »*Lepra scorbutica*», som orätt skall hafva blifvit ansedd för Syphilis, omtalas 1787 *b*) gångbar i Lappmarken och Jemtland, men serdeles utbredd i Ulångers och kringliggande socknar af N. Ångermanland.

---

a) Beskrifning öfver Medelpad 1771 och Beskr. öfver Ångermanland 1780.

b) *Salberg* Ber. i Läk. och Naturf. IX.

Gefleborgs län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Förut förenadt med Wester-Norrlands och Jemtlands län om den på 1683 års riksstat för Wester-Norrlands län uppförde men i Gefle boende och af denna stad hufvudsakligen lönade »Landt-Medicus» erhöll Helsingland, gen. Kgl. br. d. 9 Maj 1763 och Gestrikland gen. Kgl. br. d. 13 Sept. 1768 egen Prov.-Medicus utnämd, den förre stationerad i Söderhamn, den sednare i Gefle, båda lönade af enskildta sammanskott intill 1773, då Kgl. Maj:ts stat upptager för det ännu ej afskilda Gefleborgs län 2 Prov.-Med., stationerade som förr, samt för hvar och en af dem arfvode åt en medhjelpare. Efter 1830 beviljadt anslag fick länet, gen. Kgl. br. d. 25 Juni s. å., en E. Prov.-Läk. stationerad i Ljusdals socken, hvilken tjenst gen. Kgl. br. d. 28 Oct. 1834 uppfördes å ordin. stat och d. 23 Maj 1845 erhöll löneförhöjning till B:ko R:dr 500. Gen. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842 beviljades en ny E. Prov.-Läk. med station i Hudiksvall.

Länet har sålunda nu på stat 3 ordin. och en E. Prov.-Läk., af hvilka de ordin. äro stationerade:

en i Gefle stad med distrikt, enl. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842 af Gestriklands domsaga, hvarifrån dock afgå de åt 2 nedan nämde Bruksläkare, enl. Kgl. br. d. 17 Oct. 1840 anvisade distrikt, så att för Prov.-Läk. återstå endast Wahlbo, Hille, Hamrånge, Ofvansjö och Thorsåkers socknar af Gestrikland;

en i Söderhamns stad med distrikt (Södra Helsinglands), enl. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842, bestående af inom Helsinglands södra domsaga belägna socknarne: Norrala, Söderala, Skog, Trönö, Mo, Bollnäs, Hanebo, Segerstad, Alfta, Ofvanåker och Woxna, och

en från Ljusdahls, enl. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842, flyttad till Jerfsö socken med distrikt af Helsinglands vestra domsaga, eller socknarne Jerfsö, Arbrå, Undersvik, Färila med Karböle och Los kapell, Hogdal och Ljusdal; samt

den E. Prov.-Läk., enl. Kgl. br. d. 2 Febr. 1842, är stationerad i Hudiksvalls stad med distrikt (Norra Helsinglands) af socknarne Enånger, Njutånger, Tuna, Idenor, Forssa, Hög, Rogstad, Ilsbo, Harmånger, Jettendahl, Gnarp, Bergsjö, Hassela, Delsbo, Norrbo och Bjuråker.

Tur och befordringsrätt, med skyldigheter enl. Kgl. br. d. 17 Oct. 1840, är dessutom beviljad 2:ne Distrikt-läkare, nemligen:

enl. Kgl. br. d. 9 Juli 1847 åt Läkaren vid Gysinge bruk, med distrikt af östra Fernebo, Hedesunda och Årsunda socknar;

och enl. Kgl. br. d. 9 Nov. 1849, åt Läkaren vid Ockelbo jernverk, med distrikt af Ockelbo pastorat.

Städerna Gefle, Söderhamn och Hudiksvall hafva egna Stadsläkare.

Inom länet är förlagdt Kgl. Helsinge regemente med 1 Regements- och 2 Bataljons-läkare, samt några nummer af Kgl. Lif-Reg:s Dragoner.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans har årsrapport för 1851 från Gysinge distrikt ej ingått. För Gefle stad har sådan oaktadt påminnelse äfven uteblifvit.

E. Prov.-Läk. i *Hudiksvalls distrikt*, hvars folkmängd utgör omkr. 28,000, har i anseende till blott några månaders vistande å orten ej varit i tillfälle att om dess topografi och endemiska sjukdomar lemna någon underrättelse. Förra årsberättelserne från detta distrikt innehålla ej heller något hithörande.

Jersö Prov.-Läk.-distrikt, med en längd af omkr. 17 och bredd af inemot 6 mil och en befolkning af 17,089, »sträckande sig efter Ljusneelfvens floddal, har i allmänhet en sund belägenhet. Byarne äro i allmänhet högt belägna nära elfven, och endast ett mindre antal ligga aflägsnade från elfven vid mindre vattendrag. I alla socknar utom i Arbrå välja inbyggarne till sina boningsrum öfver vintern helst fähusen, hvilken omständighet synes befordra *asthmatiska* åkommor, som ofta förekomma, och hvaremot till och med qvinnokönet plägar röka tobak såsom ett palliativ. En mängd *chroniska hudsjukdomar* synas dessutom deraf underhållas. Invånarnes näringsfång är, utom boskapsskötsel och gröfre linneväfnad, förnämligast linberedning, hvarvid de sent på hösten utsätta sig för mycken vistelse i väta, och hvilken omständighet de tillskrifva uppkomsten af *rheumatismer* samt en mängd chroniska bröståkommor, som stundom öfvergå i *lungsot.* Folket är i allmänhet nyktert och sedligt. Ljusdals socken gör härifrån ett undantag, i det folket derstädes är mera lättsinnigt och qvinnorna begifna på lösaktighet, hvarföre veneriska sjukdomen, som i de öfriga socknarne är mera sällsynt, i Ljusdal åter sedan flere år tillbaka varit hemmastadd, så att årligen flere med syphilis behäftade måst afsändas till Hudiksvalls kurhus. Sedan flera landthandlande i hvarje socken nedsatt sig, har ett så stort missbruk af kaffe uppstått, att det hotar förstöra folkets så väl pecuniära, som sanitära välbefinnande. Det finnes i de uslaste kojor. *Hysteriska* krämpor, *melancholisk* sinnesstämning och äfven *Bleksot* synas tilltaga i antal i samma mån kaffets missbruk tillväxer. Epidemiska sjukdomar äro mera sällsynta, endast i Hogdahls socken, hvarest byarne äro lågt belägna vid sjöar och bergens mindre höjd gifva friare tillträde för nordvestvinden, förekomma de oftare.»

Utom nämde sjukdomar omtalas ock *Cardialgie* såsom talrikt förekommande. Beträffande *Elephantiasis* så förekommer den »i alla socknar af distriktet utom Loos och Hogdahl. Antalet af de med denna sjukdom behäftade är för närvarande, så vidt man känner: i Arbrå 4, Undersvik 1, Jerfsö 5, Ljusdahl 5 och Färila 3. En stor mängd äldre af dem har under de 2:ne sista åren aflidit, så att sjukdomen för närvarande kan anses vara i aftagande. Sjukdomen plär inträda vid pubertets-utvecklingen och synes betingas af fuktig boningsort, mycket gående i väta och dålig föda i förening med långvarigt chroniskt hudutslag. Sjukdomen visar sig ej smittosam, men väl stundom ärftlig. Andra chroniska hudsjukdomar förekomma äfven ofta och mest hos dem som bo i fähus, isynnerhet Eczema samt ofta Rupia i Ljusdal.» (Prov.-Läk. *Hedenström.*)

Förre Prov.-Läk. berättar i ofvanstående hänseenden för år 1846: »Folkets lefnadssätt är enkelt, men gifver genom de födoämnen som begagnas, upphof till flera sjukdomar. De förnämsta näringsmedlen äro sur och saltad mat, såsom sill, salt och sur strömming, dito kött, potates och så kallad tätmjölk, jemte några andra tillredningar af salt fisk. Kaffe är allmän dryck och consumeras ofantligt. Helsingen är ärlig, med en viss brutal rättframhet, envis, nyekter, fallen för religionssvärmeri; deraf många så kallade läsare, få fyllhundar. Af hudsjukdomar förekommer inom Ljusdals församling, sedan lång tid tillbaka, *Lepra nodosa*, af allmogen kallad *spetelska* eller *knölsjukan*, emedan den synbart börjar med större och mindre knölar öfver hela kroppen. Prov.-Läk. har haft tillfälle att se flera exemplar, ifrån dess lindrigare till dess svårare former, eller rättare sjukdomen uti dess olika stadier, samt äfven obdueerat en deraf död, och vågar tro denna sjukdom vara blott en obetydlig modification af Lepra orientalis. Grunden för detta Prov.-Läk. antagande, sjukdomens uppkomst, fortgång och i sanning rysliga utgång, äro för vidlyftiga att *här* upptaga, men orsaken till så väl denna som andra hudsjukdomar, samt de allmänna maglidanden, tror Prov.-Läk. vara, det dagliga förtärandet af endast sur och salt mat, de osnygga vinterboningarne, samt ofta repeterade förkylningar.»

(Prov.-Läk. *Wikblad.*)

Af Prov.-Läk. *Hjorth* omtalades 1844 »*Lepra borealis* eller *Radesyge* såsom ett i distriktets vestliga socknar ej sällspordt ondt.»

Rörande *Söderhamns* eller *Södra Helsinglands Prov.-Läk.-distrikt*, med en folkmängd af omkr. 26,000, innehåller berättelsen: »liksom öfriga Helsingland, omväxlar landet af dalar och berg; något större slättland, om man ej dertill vill räkna främre delen af Bollnäs församling, förekommer ej. De största dalsänkningarne äro omkring Ljusne och Woxna elfvar, som i olika riktningar genomgå distriktet. Stränderna af Ljusnan äro låga, hvarföre ofta öfversvämningar, isynnerhet då fjellfloden vid midsommarstiden kommer, inträffa. Floden stiger då ovanligt hastigt; inom 6 à 7 dagar, vanligen 3 à 4 famnar öfver vanligt vattenstånd, men äfven någon gång, t. ex. 1847, mer än 6 famnar, men lika hastigt som den stiger faller den, så att 14 dagar efter första stigandet har den återtagit sin normala vattenhöjd. Woxnans stränder äro i allmänhet höga, utom uti Alfta der den genomgår flere mindre sjöar, hvarföre skada genom öfversvämningar ej är sällsynt. Omkring de talrika insjöarne, men isynnerhet vid stränderna af de båda stora vattendragen, är landet tätast och bäst bebygdt. Byggnaderne äro liksom uti öfriga Helsingeland, man kan nästan säga prydliga, men dels ändamålslösa hvad beqvämlighet beträffar, dels illa hopfogade, vanligen på skryt uppförde. Byarne äro stora t. ex. Alfta kyrkby och Edsbyn uti Ofvanåker, hvardera med öfver 600 personer. Jordmånen är i allmänhet bördig, bestående af lerblandad mylla, men matjorden tunn. Skörden i vanliga år är dock tillräcklig för behofvet, men ofta göres den om intet genom tidiga frostnätter, hvilket isynnerhet inträffar uti de nordliga socknarne och omkring de mindre skogssjöarne. Till den tidiga frosten bidrager mycket den mängd kärr och myror, som

till stor utsträckning intager landet och gör klimatet kallt och fuktigt. I sednare tider har man börjat att utgräfva dessa myror, hvarigenom landet i både oeconomiskt och medicinskt hänseende bör vinna, helst största sjukligheten onekligen är, uti de byar, som äro belägna i grannskapet af dessa osunda, stillastående vatten. De förnämsta sädesslag som odlas, äro korn, hafre, blandsäd, ärter, samt på vissa orter råg. Åkerbruk och boskapsskötsel äro de förnämsta näringsgrenarne. Lin odlas betydligt, och är afkastningen deraf, jemte väf och ladugårdsprodukter samt fågel de förnämsta försäljningsartiklar. I sjösocknarne vid kusten fiskas betydligt strömming, lax och andra fisksorter, ej blott till husbehof, utan äfven till afsalu. Några husslöjder utom garn och väftillverkning bedrifves ej. Ur de stora skogarne hämtas betydlig inkomst. Socknarne närmast bruken, förtjena ej obetydligt genom jern- och malmtransporter, dock på jordbrukets bekostnad, hvarföre dessa socknar i allmänhet äro mindre välmående, än de ensamt jordbrukande. Helsingen är i allmänhet stor, kraftig, med mycken ihärdighet och arbetsförmåga, till lynnet sjelfständig, envis och misstrogen, ärlig, fallen för tro på det mystiska, öfvernaturliga, hvarför religionsgrubbel ännu är ganska allmänt; deraf i sednare tider hufvudorsaken till de stora utflyttningarne. Utseendet är vackert; både karlar och qvinnor kläda sig särdeles väl och ändamålsenligt, i många socknar bibehållas ännu de gamla drägterne. Sedligheten är utan tvifvel bättre än på många andra orter, men är olika uti ena eller andra socknen. I allmänhet är den sämst uti trakterna omkring bruken, der äfven fylleri är mera allmänt. Lefnadssättet är enkelt. På sednare tider har bruket af kaffe till en förvånande grad tilltagit, och har ej varit utan inflytande på den allmänna välmågan, då betydliga summor derför årligen utgå. På hälsotillståndet tyckes det ej haft något anmärkningsvärdt inflytande. De näringsmedel, dem allmogen nästan uteslutande begagnar, äro torr och saltad fisk, isynnerhet salt strömming, (hvaraf dagligen två mål tagas,) salt och torrt kött, rökt fläsk, potatis, smör, ost, grynsoppor och tätmjölk; gröt ej allmänt; brödet bakas af kornmjöl till stora, tunna kakor. Färsk mat begagnas sällan, äfven då tillgång derpå finnes. Köttet torkas och saltas tills det blifver gröngult och torrt som trädstickor. Pannkakor, ganska tjocka, höra äfven till den vanliga spisen. Dricka begagnas allmänt, ofta ganska godt och väl jäst. Helsingen äter mycket, och gifver sig god tid vid måltiderna, som vanligen äro fyra. Sommartiden stiger han tidigt upp och arbetar till sent på aftou. Vintren, med de korta dagarne, är för honom en långsam årstid. Då han ej begagnar eller kan någon husslöjd, lägger han sig vanligen om qvällarne kl. 7 till och med tidigare, och går upp kl. 8 om morgnarne. Under vintren kan man nästan säga, att han för ett blott vegeterande lif. Lek och dansar tyckes han, om man får dömma efter utseendet, ej vara särdeles road af; åtminstone förlorar han intet af det vanliga alfvaret; endast vid spelbordet, som i några trakter nog flitigt och äfven högt anlitas, blifver han ej glad, men bullrande. Han tyckes hafva passion för spel. Slagsmål och lönnligt öfverfallande äro, utom i tvenne socknar, högst sällsynta.»

Såsom

Såsom egen *endemisk* sjukdom omtalar Prov.-Läk. »*Lepra* af allmogen kallad knölsjuka, spetälska, förekommande i spridda fall. Sjukdomen är härstädes gammal och förekommer endast uti byarne belägna vid Ljusne elf, isynnerhet på de ställen der stränderne äro låga, utsatta för öfversvämningar och der genom öfversvämningarne bildas pussar, som om somrarne uttorka. Byarne ligga der lågt på fuktig mark; skörden af gräs måste der ske då ängarne ännu äro sanka. Åtande af fisk, isynnerhet laxskräde, anses af allmogen bidraga till sjukdomen; Prov.-Läk. anser det ej otroligt. Antingen sjukdomen spontant genom arf eller smitta propageras är svårt att afgöra; troligt är att den på alla tre sätten kan uppkomma; Prov.-Läk. tror sig kunna genom exempel bevisa, att uti sista stadiet då utdunstningarne äro i så hög grad karakteristika, personer. som dagligen varit tillsammans, bo och vistats, samt ligga tillhopa genom smitta fått sjukdomen. Före puberteten har Prov.-Läk. aldrig sett den utbryta. Barn födda och ammade af i högsta grad angripna mödrar, hafva varit friska. Under rysligt elände kunna de sjuka framsläpa sitt eländiga lif flere år, en vämjelse för sig sjelfva och andra. Tvenne former, den squamösa och tuberkulösa, finnas här. Hvad könet beträffar, äro karlar mest angripne. Förhållandet kan antagas som 1—6. På lazarettet hafva på 7 år blifvit behandlade 9, deraf 8 karlar. Antalet af sjuka är för närvarande omkring 12. Någon complication med Syphilis har Prov.-Läk. aldrig sett och förekommer ej. Sjukdomen tilltager.»

Härtill lägger Prov.-Läk. ock en *typhus*-feber, som inom Skogs församling, serdeles omkr. sjön Bergviken, sedan flere år herrskat. (Prov.-Läk. *Wikblad.*)

Ockelbo distrikt af Norra Gestrikland, med en vidd af nära 7 qvadratmil och en folkmängd af inemot 16,000, bestående till stor del af ån Jädrans floddal, är i allmänhet så bergigt och genomskuret af sjöar och strömmar, att det »kan sägas utgöras nästan blott af berg och vatten, med högst få något större dalar och slätter, hvarföre äfven odlingen på flere ställen tagit sin tillflykt ända upp till bergens toppar. Genom de större vattnen draga sig strömmar, så att inga stillastående vatten utöfva något menligt inflytande på inbyggarnes hälsa. Jordmånen är en blandning af sand och lera och vidsträckta skogar intaga största arealen. Befolkningen älskar i allmänhet snygghet och renlighet, men är, i anseende till det tunga och knapp afkastning gifvande åkerbruket, för det mesta i små lefnadsvilkor. Största delen hemtar sitt uppehälle af bergs- och skogshandteringen, hvarföre de äro bosatte och spridda djupt in i skogarne på bergen, der de hafva dåliga bostäder och knapp föda, men de starka kroppsconstitutionerna uthärda naturens njugghet och det tunga arbetets ansträngningar med vida mindre skada för deras hälsa, än man skulle tro. Deras föda utgöres för det mesta, utom af det knappa brödet, af potates, lingon, sur mjölk och ost af sådan mjölk, med sill eller strömming. Barnen få vanligen deltaga i skogs- och åkerbruksgöromålen redan från 10:de året. Hvad sedlighet och nykterhet angå, äro dessa öfvervägande, hvartill utan tvifvel bidrager det här gängse

läseriet, hvilket här icke urartat till fanatism, icke söndrat sig från kyrkan, utan visar sig såsom sann gudaktighet, och en märkbar skillnad i sedlighet är påtaglig i de byar, der läseriet icke så allmänt vunnit insteg. I Åmots kapellförsamling, der befolkningen egentligen är lydande under Åmots och Cathrinebergs bruk, och spridd i skogarne, och der läseriet är mindre gängse, är fylleriet större. Läsarne afhålla sig vanligen från bränvin, men hafva — hvilket äfven lärer vara fallet i det nordligare Sverige — skaffat sig surrogat uti — Hoffmans droppar. Vid högtidligare tillfällen bjudas sådane i stället för bränvin, och äfven i samqväm af qvinnor utgöra de stundom en del af trakteringen, på så sätt, att de serveras med socker, som indränkes dermed. De finnas nästan i hvarje hus, och synas dessutom utgöra en universalmedicin. De äro dock visst ej af den styrka, som pharmacopœen föreskrifver, emedan de i parti säljas till 2 R:dr B:ko per kanna på apotheken i Gefle. Dessa omständigheter visa, om ej annat, det hos allmogen inrotade behofvet af spritdrycker äfven hos dem, som afsagt sig bruket af bränvin. De förnämsta binäringarne äro tjärubränning och pottasketillverkning. Handaslöjder bedrifvas icke och fabriker finnas här ej. Hälsotillståndet inom distriktet är i allmänhet godt.» Dock uppgifves att såsom *endemiska* sjukdomar kunna anses »*Skrofler* och *Pyrosis* och den mera rent nervösa formen *Cardialgien*. Såsom grunder till dessa sjukdomar hafva ej kunnat utfinnas andra, än de ofvan uppgifne förhållanden, hvarunder allmogen här lefver: knapp, dålig, sur eller syrlig och salt föda, samt det tidiga anlitandet af barnens krafter under år, då de minst borde anlitas, för att kunna nå sin fulla utveckling.» (Distr.-Läk. *Lagerträd.*)

Prov.-Läk. i *Gefle distrikt* meddelar i sin första årsberättelse: »Gestrikland, som inclusive Gefle stad har en folkmängd af 43,760, synes i allmänhet vara en sund och bördig ort, och folket befinnes mera välmående än på de flesta orter i riket. Grannskapet med Dalarne gör, att en mängd fattigt Dalfolk öfversvämmar orten med sitt bettlande och ofta medförer och kringsprider smittosamma sjukdomar. Folket lefver i allmänhet godt, har serdeles goda, varma och trefliga boningsrum, som isynnerhet i vissa socknar utmärka sig för snygghet. Kaffedrickningen är mycket bruklig, ofta till öfverflöd; dernäst är bränvinet, som aldrig får saknas i ett godt hus, och älsklingsdrycken är alltid kaffe, blandadt med bränvin, som på ortens språk kallas *kask* och förtäres under hvilken tid som helst på dagen. En välmående bonde har alltid vin och punsch i sitt hus, och vid grafööl och bröllop hos den bättre allmogen nyttjas bränvinet nästan endast vid måltiderna, då punschen och vinet desto mera anlitas. Om folket lefver mera anständigt på kalaser, så äro de så mycket mera stormande på auktioner, då bränvinsflaskan anlitas först och sist och akten vanligen slutas med blodiga slagsmål, och detta serdeles inom Wahlbo socken. Klädedrägten består vanligen af kläde, då deremot vallmar endast nyttjas till sämre hvardagsplagg och af fattigt folk. Råckar och tröjor äro om vintertiden alltid fordrade med ludet fårskinn, som sällan nyttjas af qvinnfolk, hvilka i stället begagna 4 à 5 yllekjortlar. Inom Gestrikland finnes omkring 30 jernbruk och masugnar,

hvilka innehafvas af ståndspersoner och underhålla omkring 9 à 10,000 personer. De så kallade bergsmännen äro bönder, som inom samma byalag ega en gemensam stångjernshammare och bereda stångjern, fastän i mindre skala, i likhet med vanliga brukstillverkningar. Bergsmän finnas endast inom socknarne Ofvansjö och Thorsåker. Bruksarbetare äro i allmänhet begifna på starka drycker, ehuru de hafva strängare tillsyn än andra arbetare. Om en smittosam sjukdom uppkommer ibland en bruks-personal, så utbreder den sig fort och med häftighet, dels i följd af osunda bonings-rum, deri många personer äro sammanpackade, och dels i följd af omåttligt brän-vinssupande. Inom de socknar, der icke tillräcklig arbetsförtjenst finnes vid bruken, idkas, såsom husslöjd, förfärdigandet af husgeråds-, träd- eller laggkärl, ehuru dessa kärl hitföras vid marknader i långt större skala ifrån Dalarne och Westmanland. De personer, som sysselsätta sig med nämde husgerådssaker, äro i allmänhet kände för ett nyktert och stilla folk, alldeles i motsats till bruksarbetarne.»

(Prov.-Läk. *Bæckström.*)

Prov.-Läk. har sig ej bekant att orten är af *endemiska* sjukdomar hemsökt.. Den år 1849 tjenstförrätt. Prov.-Läk. meddelade i nämde årsberätt., på grund af mångårig erfarenhet å stället, att *Gastralgie* eller *Pyrosis suecica* är en i orten bland både äldre och yngre allmänt förekommande sjukdom, härledd från svårsmälta födoämnen, surt dricka, för tunn och efter modet växlad beklädnad. (Reg.-Läk. *Ramström.*) Anmärkningsvärd kan ock vara samme Läkares uppgift om allmogens märkbart aftagande förtroende för qvacksalvare.

Af årsberätt. för 1850 från *Gysinge distrikt* upplyses, att bland barn *Skrofler* äro allmänt gängse, äfvensom att för den spädare åldren benämningen *Riset* af allmogen gifves åt en mängd olikartade, ofta förekommande, illamåenden, hvilka behandlas med smörjning. Bland äldre personer uppgifvas *Magflen* hos män, *hysteriska* och *chlorotiska* åkommor hos qvinnor vanligast. (Distr.-Läk. *Appelgren.*)

»*Hudiksvalls* fria och öppna läge på en ås mellan en saltsjövik, stora fjärden, och en mindre insjö, lilla fjärden, utöfvar på hälsotillståndet ett fördelaktigt inflytande. Några delars, isynnerhet deras, som ligga närmare ständerna af lilla fjärden, låga belägenhet med dålig grund förändrar icke märkbart detta lyckliga förhållande. Äfven har man att i de flerfaldiga tillfällen till arbetsförtjenst, som finnas, se minskade anledningar till flera sjukdomars uppkomst bland de arbetande klasserna. En stor del af dessa sednare har i allmänhet sin goda utkomst genom fiske och bebor staden endast under de årstider, då is hindrar dem från utöfningen af deras näringsfång; — en annan mindre del har tillfällen att vid fabriker erhålla en jemn arbetsförtjenst, — äfvenså genom något litet skeppsbyggeri, väfnad, gröfre sömnad m. m. Vid en tändsticksfabrik, som varit i verksamhet sedan sistledne höst, arbeta omkring trettio barn och qvinnor, utan att ännu något menligt inflytande på deras hälsa deraf försports; på andra fabriker tillverkas snus, läder, såpa, segelduk. Dessutom idkas här en på sednare åren tilltagande handel på utrikes orter med trävaror, en ej mycket liflig landthandel och ett icke så obetydligt jordbruk. Lefnadssättet anser

Stadsläk. sig i allmänhet kunna kalla nyktert, ehuruväl individer finnas, som till öfvermått förtära spiritnösa drycker.» (Stadsläk. *Söderbaum.*)

Inga *endemiska* sjukdomar.

»*Staden Söderhamn* är belägen ¼ mil från en vik af hafvet och genomflytes af en mindre å, som delar staden ungefär midt itu. På 2:ne sidor är den omgifven af höga berg och ligger alldeles som i en grop, men öppen mot östra sidan, hvarifrån nordostliga vindar ofta blåsa under Apr. och Maj samt Oct. och Nov. månader, utan att likväl detta förhållande synes utöfva något bestämdt inflytande på hälsotillståndet. Invånarnes lefnadssätt är i det hela enkelt och temligen ordentligt, men klädsel och bostäder icke fullt motsvarande klimatets behof.» (Stadsläk. *Thollander.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Om Helsingland yttrar *Bäck* 1746 *a*) att det är »den provins, hvars invånare blifvit från äldsta tider prisade för hälsa, långt lif, måttlighet och idoghet.» »Man skulle få hela verlden igenom söka utan att någorstädes finna folket så arbetsamma både högre och lägre, både i städer och på land. Här är ock mindre antal sjuke än annorstädes.» *Rödsot* skall dock tidtals hafva svårt hemsökt t. ex. 1743 med en mortalitet inom kort tid af 1349. Af andra från förra århundradet tillgängliga uppgifter om hälsotillståndet omtalas *b*) i Delsbo socken af Helsingland *Kolik* eller *Flen* och *Rosen* bland vanligare kroniska sjukdomar, och »en sjukdom som Delsbofolket isynnerhet besvärar är *Kräftan* eller *Likmasken*, hvaraf flera personer tillika här i socknen äro besvärade och alltid åtminstone en.» I Hudiksvallstrakten omtalas *c*) *Lippitudo oculorum* år 1800 mycket allmän, serdeles bland qvinnor, som det förmodas af deras badstuguarbete, äfvenså var derstädes »*Lepra Ichthyosis*» mycket allmän och besvärsam. I Gestrikland omtalas af *Hylphers d*) bland kroniska sjukdomar hufvudsakligen *gikt* eller *torrvärk, moderpassion* och *okänd barnsjuka.* Sysselsättningen med qvarnstenshuggning i Årsunda socken uppgifves der vålla *Lungsot,* ett förhållande, hvarom sednare underrättelser saknas. Från Hamrånge socken omtalas att »*Kräftskador*» i sednare år blifvit mera kända. »Att folket här blifva tidigt flintskallote förmenas härröra deraf att de aldrig klippa håret.»

Stora Kopparbergs eller Fahlu län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Länets sjukvård synes åtminstone till någon del hafva varit ombesörjd af de sedan medlet af 1600-talet i Fahlun anställde Grufve- och Bergslags-läkare samt

---

a) Præsidii tal i K. V. A. Om nyttan af ett Lazarett 1746.

b) *Lenæus* Delsbo illustrata, Stockh. 1764.

c) *Andberg* Ber. i Läk. och Naturf. XIV.

d) *Hülphers* Beskr. öfver Gestrikland 1793.

Stadsphysici, och redan i 1720 års riksstat upptogs en Provincial-Medicus för Kopparbergs län till ett bestämdt lönebelopp, hvilket dock ej af kronans medel utan af Fahlu stad utgick. D. 14 Maj 1764 stadfästade Kgl. Maj:t en af invånarne i Östra Bergslagen ingången förening om en serskild ständig Medici underhållande för ortens behof och utnämde Läkaren, som skulle hafva sin station i Hedemora. 1773 års stat upptager för länet 2 Prov.-Med. med stationer i Fahlun och Hedemora samt arfvoden åt 2 medhjelpare, och 1774 d. 14 Dec. tillsattes Prov.-Läk.-tjensten i Hedemora distrikt förenad med Bergslags-läkare-tjenst. Af 1834 beviljade anslag till E. Prov.-Läk. bestämdes gen. K. B. d. 16 Maj 1835 lön för en, i Rättviks socken till Öfra Öster-Dalarnes tjenst stationerad, E. Prov.-Läk. Gen. K. B. d. 2 Febr. 1842 stadfästades ytterligare beviljadt anslag för en E. Prov.-Läk., som stationerades i Nås och blef denna tjenst gen. K. B. d. 23 Maj 1845 uppförd å ordinarie stat med löneförhöjning till 500 R:dr.

Länet har alltså nu på stat 3 ordin. och en E. Prov.-Läk. af hvilka de ordin. äro stationerade:

en, enl. K. B. d. 16 Apr. 1835, i Fahlun med distrikt af Kopparbergs fögderi, Stora Tuna, Gustafs och Gagnefs socknar af Säters läns fögderi samt Åhls och Bjursås socknar af Nedan Siljans fögderi;

en i Hedemora med distrikt, enl. K. B. d. 16 Maj 1835, af Näsgårds läns fögderi och Säters socken samt Westerdalarnes fögderi (1842 afskiljdt till följ. distrikt);

en, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, i Nås socken med distrikt (Westerdalarnes) af Lima, Transtrand, Malung, Åppelbo, Jerna, Nås, Floda och Säfsens socknar;

samt E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 28 Juni 1836, t. v. är flyttad till Mora från Rättviks socken med distrikt (Öfra Dallagets), enl. K. B. d. 16 Maj 1835, bestående af Leksands socken, Rättvik, Ohra, Orsa, Elfdahlen, Särna, Sophia Magdalena och Wenjans socknar.

Gen. K. B. d. 4 Oct. 1834 stadfästades Reglemente och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst för en af s. k. Vestra Bergslaget antagen och af Kgl. Maj:t med fullmakt försedd Bergslagsläkare med distrikt af Grangärde, Ludvika, Norrberke och Söderberke socknar (de 2 sista till en del afsöndrade år 1843 åt en Distrikt-läkare i Westmanland) och station inom ¼ mil från Norrberkes kyrka.

Städerna Fahlun och Hedemora hafva egna läkare, hvaremot Säther saknar sådan.

Inom länet äro förlagde Kgl. Dal- och en del af Westmanlands Regementen, hvartdera hafvande en Regements- och 2 Bataljons-läkare.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Genom inträffad vacance af Prov.- och Stads-läkare-tjensterne i Hedemora distrikt och stad saknas från dessa ställen årsberättelser för 1851.

Österdalarnes eller Rättviks distrikt, äfven kalladt Öfre Dallaget, med en folkmängd af omkr. 40,000 är »ett egentligt bergland, genomskuret af vattendrag och sjöar, och har, tillfölje af sitt höga läge öfver hafsytan, en ren och frisk atmospher

men skarpt begränsade årstider, ofta ovanligt stränga vintrar, så att qvicksilfret fryser, samt mycket heta somrar. Fjellvindarne äro under vår- och höstmånaderna stundom mycket häftiga och förorsaka, efter derpå följande lugn väderlek, stränga nattfroster, som ej sällan i de större dalsträckningarne förstöra årsväxten. Invånarnes lefnadssätt är, från urminnes tider, lika enkelt och tarfligt, som den omgifvande naturen styfmoderlig. I de norra socknarne, der nattfroster oftast förekomma, användes vanligen barkmjöl blandadt med den svaga säden till bröd, som aldrig brukas jäst, utan tunnt bakadt med utseende af gråpapper, och för öfrigt utgör saltad och torkad fisk samt getmjölk de hufvudsakligaste om ej enda födoämnena. Deras klädsel är enkel, men varm och stark, en nationaldrägt, som aldrig genom moderna undergått förändring. Dalallmogen är i allmänhet religiös, till och med inom några socknar t. ex. Elfdalen, Mora och Orsa benägen för svärmeri, hvilket för närvarande till och med föranledt laga åtal emot en, der sig allt mer utbredande, religiös sekt. Ehuru jordbruket utgör en vigtig del af Dalfolkets oeconomi och, inom de sydligare belägna socknarne, såsom Leksand, Rättvik, Ohre och Orsa samt en del af Mora, med utmärkt nit och oftast med framgång bedrifves, är det dock så otillräckligt, att ehuru nyodlingar årligen verkställas, med eller utan understöd af statsmedel, jordafkastningen per medium kan anses gifva blott $\frac{2}{3}$ af spanmålsbehofvet för året. De öfriga socknarne, som mera sysselsätta sig med boskapsskötsel, kunna ofta af sitt frostländta jordbruk ej påräkna $\frac{1}{3}$ ja till och med ej $\frac{1}{8}$ af spanmålsbehofvet. För att fylla dessa behofver söker folket dels genom kolningar, dels genom timmer- och vedhuggning eller forslingar af allehanda effekter åt bruken och köpmännerna inom orten, under vintermånaderna använda sin arbetskraft, ett näringsfång, som, för deras utkomst, är af största vigt. Dessutom har, sedan ålder, hvarje församling, att icke säga hvarje by, sin serskildta industri, som nästan kan sägas gå i arf: så t. ex. tillverkas i Leksand möbler, stolar, bord, spinnråckar o. s. v. hvarjemte denna allmoge är eftersökt till timmerkarlar och snickare. Rättviksfolket sysselsätter sig äfven med snickring af större möbler såsom skåp, byråer, klockfodral m. m. men hufvudsakligen målningsarbete. I Orsa utgör slipstens-tillverkningen, snart sagdt, den enda binäringen. I Mora är fabrikationen af väggur, väfskedar, snickring och målning af förfärdigade möbler samt stenarbete, i Sophia Magdalena, eller Sollerön, tillverkning af båtar, väsendtligaste binäringen. I Elfdahlen utgör tillverkning af laggkärl, men hufvudsakligast gårdfarihandel, inom och utom provinsen, med egen tillverkning af ståltråd och smiden samt andra små effekter, mera en hufvudnäring, då Wenjan, som både i intellektuelt och industrielt hänseende står lägst bland Dalfolket, endast sysselsätter sig med laggkärls-tillverkning och tiggeri. I Särna och Ohre församlingar finnes icke någon särskild industri. Genom härstädes varande bruk och fabriks-inrättningar lemnas så vigtiga arbetsförtjenter, att en stor del af denna ortens invånare ej skulle dem förutan finna sin utkomst. Så väl genom nödvändigheten att alltid vara vaksam för beredande af egna fördelar, som en medfödd slughet, men hufvudsakligast genom utvandring till främmande orter, har Dalallmo-

gens karakter visserligen ej den pålitlighet, som fordom kunde anföras såsom mönster för andra; dock torde den gamla ärligheten hos massan af folket ännu vara mera att påräkna än måhända inom de flesta andra provinser, äfvensom den till många kommande generationer skall fortlefva, så vidt icke den fria bränvinshandeln, hvilken äfven under nödår här ohejdadt fortgår, får såsom en moralisk kräfta utbreda sina depraverande verkningar, hvilka med hvarje år allt tydligare framträda, oaktadt de välmenande och nitiska upplysningar och förmaningar, som denna ortens presterskap och öfriga ståndspersoner meddela. Om inga kraftiga åtgärder i lagstiftningsväg gifva nytt stöd åt dessa våra bemödanden, skall otvifvelaktigt fattigdomen och dess olycksbringande följder tillintetgöra hoppet att kunna upprätthålla denna allmoges moraliska integritet, som dock förtjente en bättre framtid än den, som på nyssnämde skäl kan motses.»

Genom sitt talrika förekommande kunna såsom *endemiska* sjukdomar anses *Rödsot*, akuta *rheumatismer* och *bröstinflammationer*, hvarförutan slipstens-tillverkningen i Orsa församling bildar en bedröflig anledning till härjande lungsjukdom. »Så väl det tunga arbetet i slipstensgrufvorna och det iskalla vattnet derstädes, hvilket utgör arbetarens dryck, som synnerligast det under hackning af stenarne, inom de trånga stugorna, inandade slipstensdammet verkar så förstörande, att man anmärkt det de äktenskap, som genom döden upplösas, till $\frac{4}{5}$ bero af mannens död. »Slipstens-lungsot» är derför den vanliga benämningen på dessa så ofta förekommande bröstsjukdomar inom denna församling, hvilka vanligen före 30:de året, skörda sina flesta offer.»

(E. Prov.-Läk. *Wettergren.*)

Från *Fahlu Prov.-Läk. distrikt*, som har en befolkning af 39,844, hafva några topografiska underrättelser ej meddelats.

Såsom enda *endemiska* sjukdomen omtalas: *Struma*, förekommande »hufvudsakligen hos lymphatiska, späda och klent utvecklade, vanligen skrofulösa, flickor, dock äfven stundom hos äldre qvinnor emellan 40—50 år. Vanligast börjar den vid 13, 14 året och kan, om ej medicinsk åtgärd vidtages, växa till en ofantlig massa, som intager hela halsen; bland karlar är den myeket sällsynt. Orsaken till densamma måste sökas i lokala förhållanden, neml. vistandet uti de af berg och höjder instängda dalarne, der atmospheren i allmänhet håller sig fuktig, tillika med ofvannämde predisponerande orsaker uti kroppskonstitution. Att den skulle härflyta af dricksvattnet är mindre troligt och åtminstone ännu ej skäl att förmoda, då detsamma just här lärer vara ibland det mest chemiskt rena i riket, äfvensom det att sjukdomen mest förekommer här i staden och närmast omkringliggande socknar, isynnerhet utmärkta för sitt kuperade läge, tyckes gifva stöd åt förutnämde hypothes.» Hos barn af lägre folket och som följd af osund föda, klädsel och bostad uppgifvas »*skrofulösa åkommor* allmänna, uppträdande med ansvällda mesenterialkörtlar, impetiginöst utslag samt ophthalmier, äfvensom i ovanlig mängd *maskåkommor*.» Likaledes förekommer i ovanlig mängd *Cardialgie*, förorsakad af onaturlig föda och på sednare tider betänkligt ökadt bränvinsmissbruk, deremot yttrar Prov.-Läk. att *Bleksot*, som

1849 uppgafs till 20 à 30 proc. af de uppväxande flickorna sedan dess alltjemt betydligt aftagit. (Prov.-Läk. *Hallin.*)

Nås eller Westerdalarnes Prov.-Läk.-distrikt, med 20,773 invånare, utgör i längd från Norr till Söder 21 mil. Den egentligen bebyggda delen af denna sträcka, med undantag af Säfsen, utgöres af den dal hvari Westerdalselfven framflyter, men denna dal höjer sig så betydligt mot norr att elfvens höjd, t. ex. vid Floda kyrka, är endast 530 fot öfver hafvet, då den deremot vid Transtrands kyrka är 1,580 fot. På östra sidan af elfven åt Österdalarne och på den vestra åt Wermland höjer sig landet oupphörligen, och omedelbart vid Transtrand vidtaga fjellen, hvars mot norr vända sidor oftast, hela året om, äro betäckta af djup snö. Klimatet är i allmänhet hårdt och temperaturen ofta och hastigt omvexlande. Den vanliga vinterkylan kan antagas variera mellan 25° och 33° C. och vintern inträder redan i början af Nov. och varar stundom in i Maj. Våren, om någon sådan ens får antagas, är kall och blåsig; sommar och höst äro som vanligt i medlersta Sverige. Allmogen lefver ytterst tarfligt; bröd af hafra, samt gröt och välling af samma sädesslag, kan med skäl antagas utgöra hufvudfödan. Begäret efter och bruket af bränvin hafva thyvärr! betydligt tilltagit och detta onda, i förening med ett omåttligt begagnande af tobak såväl till rökning som tuggning, af karlar och äldre qvinnor, kan utan motsägelse anses ligga till grund för de så ymnigt förekommande sjukdomarne i digestionsorganerna. Folkets klädedrägt, betydligt olika för hvarje socken, är likväl ändamålsenligt afpassad efter klimat och årstider. Undantag härifrån göra de s. k. Finnarne, hvartill inbyggarne i Säfsens socken böra räknas. Dessa Finnar, som på 1600-talet inflyttat och bosatt sig å skogarne, utgöra ett eget slägte, såväl i afseende på språk som seder och bruk, klädedrägt och lefnadssätt, alldeles olikt socknarnes öfriga bebyggare. De lefva i allmänhet bättre än Dalkarlen, men i moraliskt och intellektuelt hänseende stå de på en ganska låg ståndpunkt.»

Cardialgie eller *Magflen* och *Bleksot* eller *Chlorosis* hafva, enl. Prov.-Läk., så vidt utbredt sig och blifvit så allmänna att de kunna kallas endemiska. »Orsaken till de begge förstnämde, hvilka äro lika allmänna bland äldre och medelålders personer af båda könen, tror Prov.-Läk. sig hafva funnit i det omåttliga bruket af bränvin och tobak samt surt och illa beredt svagdricka, hvilken sednare dryck, såväl hos den bättre som sämre lottade, dagligen och i ymnighet förtäres. Förbud mot bruket af dessa artiklar, samt begagnandet af ändamålsenlig medicin, har, åtminstone så länge den regimen blifvit följd, i de flesta fall varit tillräckligt att häfva det onda. Hvad åter Chlorosis beträffar, hvilken sjukdom synes allt mer och mer utbreda sig äfven bland allmogens döttrar, så har ej kunnat upptäckas någon mera speciel orsak till densamma.» (Prov.-Läk. *Hellström.*)

De från *Hedemora Prov.-Läk.-distrikt,* som nu har en befolkning af 24,380, för 1849 och 1850 inkomna berättelser upplysa, att vanligaste chroniska sjukdomarne utgjorts af *Chlorosis, Cardialgie, Gikt* och *Rheumatism, Skrofler* och *Masksjukdom*

dom

dom hos barn och yttrar Prov.-Läk. 1849 serskildt om *Bleksot:* »af chron. sjukdomar har säkert ingen bland flickor och yngre qvinnor förekommit allmännare än *Bleksot*. Allmogen säger om de sjuka att de äro »hvita i ögonen,» dermed de mena ansigtet, efter ortens talesätt. Lymphatiska konstitutioner och sådana som lidit eller lida af Skrofler angripas oftast; vanliga åldern är vid pubertets-utvecklingen, men äfven vida tidigare och sednare åldrar förskonas ej; hustrur som födt barn och gifvit di angripas till och med stundom deraf; 16 à 25 års ålder, men äfven 13 års flickor och till och med någon gång 35 års gamla hustrur; sällan träffas sjukdomen (utvecklad åtminstone) hos mankönet. Allmogens flickor gå ingalunda fria och öfver en bank räknadt torde väl numera af qvinnor, som nått 25 års ålder, åtminstone 1 bland 5 varit mer eller mindre angripen af sjukdomen. Den herrskar knappast mindre på landet än i Hedemora stad, hvilken både i afseende på läge och lefnadssätt nästan kan räknas till landet. Måhända är sjukdomen något mindre allmän på de ställen der skogarne ännu ej blifvit allt för hårdt medtagna, samt på höjderna, än utefter vattendragen, samt på slätare och mera odlade trakter. Vid Prov.-Läk. ankomst till distriktet år 1839 om hösten, förekom väl Bleksot understundom, men var ännu alldeles icke allmän här, och knappast började den blifva det förr än efter år 1844, hvarefter den mer och mera tilltagit.» I sammanhang härmed uppgifves, att *frossor*, som förr, eller allt intill 1845, ganska sparsamt förekommit, deremot under åren 1846—1848 varit mycket talrika och ofta gått parallelt med bleksoten, bland hvars orsaker bruket af Dalelfsvattnet till dryck ej anses kunna godkännas, om än derifrån skulle kunna härledas skrofler, hvaremot de fortgående odlingarne af skogstrakter och kärr genom det hastiga blottandet af en förr under vatten dold jordyta anses kunna till en början genom otjenlig utdunstning vålla både *frossor* och *bleksot*, deruti måhända, hvad sistnämde sjukdom beträffar, kraftigt understödde af dålig föda och bränvinsmissbruk. (Prov.-Läk. *Silfversparre.*)

Westerbergslagen, som, utgörande största delen af sjöarne Wesmans och Barkens vattenområde, omslutes nästan på alla sidor af höga bergssträckningar, hvilka begränsa den ifrån Dalelfvens och Hedströmmens flodbäddar, är ett starkt kuperadt bergland, öfverallt genomskuret af större och mindre vattendrag, som mellan bergshöjderna sammanbinda öfver 100 sjöar, bland hvilka den lägsta ligger 336 fot öfver Mälarens yta. På en areal af 17½ qvadratmil, till största delen betäckt af allt mera glesnande skogar, lefva här omkring 18,000 invånare, som genom träget arbete afvinga en föga bördig, af hård lera, lös sandjord eller odlade mossar bestående, jord temligen rika skördar, som dock äro alldeles otillräckliga för behofven, hvilka fyllas genom ortens hufvudnäring bergsbruket. Dettas särskilda delar, skogsarbete, grufvebrytning, tackjernsblåsning och stångjernssmide, fordra alla ett ytterst hårdt arbete, som, äfven då olyckshändelser ej vålla för lifstiden qvarvarande skador, oftast i förtid medtager eller bryter arbetarens krafter, och då de alla gifva en lätt tillgång till sjelfständig bergning för den ordentlige och arbetsföre mannen, locka de allt för

mycket till obetänkta giftermål, och gifva sålunda upphof åt en allt mera tillväxande proletärklass, burgen så länge arbetsförmåga och arbetslust räcka, men så snart de upphöra, hemfallen till den yttersta fattigdom. Men här finnes, ty värr! en orsak till sjukdomars uppkomst, vida allmännare och vådligare än öfverdrifvet arbete och fattigdom tillsammans, nemligen bränvinet; ty knappast torde någon ort i Sverige finnas, der dess missbruk är större och allmännare än här, och bland en befolkning aflad i rus, uppvuxen i nöd, tillbringande sin medelålder under ständig vexling mellan hårda ansträngningar och djuriskt fylleri, sorglös eller vanvårdad när de onda dagar komma, skulle sjukligheten och mortaliteten vara fruktansvärda, om hjelpsamheten hos bättre och bättre lottade, likar ej vore så stor, och om ej en mild natur, uti en frisk och ren bergsluft och ett nästan öfverallt något jernhaltigt vatten, nedlagt ständiga botemedel mot de rhachitiska, skrofulösa, dyspeptiska och arthritiska sjukdomar, som af dessa orsaker så ofta föranledas, och som hota att allt mera försvaga ett ännu för några generationer sedan så kraftfullt slägte.»

I afs. på *endemiska* sjukdomar yttrar Prov.-Läk.: sådana »finnas ej här; så vida ej dit bör räknas den för större delen af Sverige gemensamma *Cardialgien*, hufvudsakligen förorsakad och försvårad af bränvinets allmänna missbruk och den till större delen af arbetsklassen utbredda osnygga vanan att begagna snus till tuggning.»

(Distr.-Läk. *Höjer.*)

Årsber. för 1849 och 1850 omtala äfven klimatets bestämdt skadliga inflytelse på personer lidande af Tuberculosis pulmonum, samt ökadt antal af könsorganernas sjukdomar bland allmogens qvinnor.

Ingångne årsber. från så väl Grufve-Läkaren och Hytte-Fältskären, som Stads-Läkaren i *Fahlun* upplysa i afseende på »Fahlu stad, hvars folkmängd uppgår till omkr. 5,000, att den har sitt läge i en dalbotten 270 fot öfver hafvets yta, mellan 2:ne sjöar, Warpan och Runn, i norr och söder, hvilka sinsemellan äro förenade genom ett vattendrag den s. k. Fahlu-å, som rinner ungefär midt igenom staden. Inom staden gör nämde å flere smärre fall, hvarvid qvarnar och diverse hyttor drifvas och är anmärkt, genom verkställde analyser, att dess vatten är ovanligt chemiskt rent eller befriadt från salter. Å-bräddarne äro, isynnerhet der ofvannämde vattenverk drifvas, branta genom till strömfåran utfylld slagg från kopparhyttorna, men längre ned i staden vidgar sig strömfåran och aftager doeeringen, hvarigenom strömmen blir svagare och vid inträffande höst- och vårflöden vattnet stiger upp på närliggande stadsgator och tvärtom, då fram på sommaren vattenmängden är liten, en ej obetydlig del af den breda strömfåran blir blottad och derifrån då exhalerar en mängd på hälsotillståndet menligt inverkande gaser. Straxt efter sedan ån lemnat staden faller den ut i den s. k. Tisken, en träsklik mindre sjö, som under varma somrar till större delen är uttorkad, blott lemnande i sin djupaste sänkning en strömfåra för fortsättningen af Fahlu-åns utlopp i den omkring ½ fjerdingsväg från staden belägna stora och djupa sjön Runn. För att kunna reglera vattenhöjden i Tisken och göra den praktikabel för framflottning af timmer från sjön Runn till

Bergslagets upplagsplats vid stranden af förstnämde sjö, är på Bergslagets bekostnad under arbete en slussbyggnad mellan begge sjöarne, och blir denna sluss äfven i sanitärt hänseende af stor vigt, då derigenom kan förhindras Tiskens annars vid lågt vattenstånd i Runn förvandlande till en sumphåla, och vattnet i Fahlu-ån kan hållas vid den höjd, att den ständigt täcker de på sina ställen låga strandbräddarne. På östra sidan om ån stryker en sandås af obetydlig höjd och bredd, dock så, att stadens förnämsta gata d. s. k. Åsgatan på densamma har sitt läge. På åsens sluttningar, så väl åt ån som motsatta sidan, ligga ytterligare gator parallelt med Åsgatan. Der sluttningen åt öster slutar, framstryker utefter hela stadens längd d. s. k. Trummbäcken, som borde vara en afloppskanal för allt vatten, som samlar sig från det högländtare landet öster om staden, och genom omskrifne sandås hindras från att utlöpa direkte i ån, men genom strömfårans obetydliga sluttning och af ålder vårdslösade upprensning stagnerar vattnet, isynnerhet under sommarmånaderne, och bidrager genom sin förskämning, att göra de närliggande boningsplatserna mindre sunda. Dock må erkännas, att stadens invånare fattat beslut om Trumbäckens grundliga upprensning till ett efter afvägning bestämdt erforderligt djup. Luften är i Fahlun, liksom vid alla kopparverk der kopparmalmer rostas, uppblandad med svafvelångor, ofta till en för invånarne och trafikerande besvärande grad — allt efter de brinnande rostarnes mängd och vindens strykning. Något på hälsotillståndet i allmänhet menligt inflytande har Gruf-läk. ej af denna svafvelrök kunnat förmärka, men flere gånger varit i tillfälle bevittna dess skadlighet för patienter, som legat sjuke i någon bröståkomma i grannskapet af en rost, hvarifrån vinden händelsevis legat öfver deras dragiga koja och gjort luften i sjukrummet nästan lika svafvelhaltig som den yttre. Ett förbud mot rostars anläggande i närheten af boståderna skulle derföre i medicinskt-politiskt hänseende vara af nytta. Dricksvatten har staden godt ur flere brunnar, belägne i den omskrifne sandåsen öster om ån, samt ett *från salter* alldeles *fritt* ur flere källor, belägne i höjdsträckningen på stadens östra sida — ett förhållande som beror deraf, att åkerjordens mineraliska beståndsdelar utgöras mest af Silicater och, i allmänhet af vatten svårlösliga, salter. Staden är i allmänhet illa byggd, men gatorna ega ett reguliert läge och äro spatiöst tilltagne, så att få städer ega en så stor areal relativt till folkmängden. I vissa stadsdelar stå hela qvarter obebyggde, vittnande om en förgången storhet, då de visserligen i fordna tider tagits i anspråk af den talrikare arbetspersonal, som erfordrats när grufvan lemnade rikare utbyte. På hälsotillståndet kan dock närvarande glesare bebyggande ej annat än inverka fördelaktigt. Grufvearbetarne bebo egne gårdar i nästan alla delar af staden — största antalet på stadsdelen Elsborg såsom närmast grufvan belägen. Deras boningshus äro i allmänhet illa konditionerade både hvad det yttre utseendet och den inre komforten beträffar. För luftvexling vid sjukdomstillfällen behöfves ej mycket omsorg, emedan den yttre luften lemnas tillräckligt spelrum genom otäta så väl dörrar som fönster. Ett icke ringa antal arbetare hafva sina bostäder på landsbyggden, från en fjerdingsvägs ända till en mils afstånd från gruf-

van, och röjer sig vanligen hos desse större snygghet, ordning och välmåga, än hos de inom staden boende, hvartill isynnerhet bidrager, att de på landet boende ega litet jord till sina boställen samt äro skilde från det kroglif, som inom staden erbjudes, och tyvärr! flitigt nog begagnas, men för hvars inskränkning på sednare åren genom grufvestyrelsens försorg blifvit arrangerad en s. k. mat-inrättning för grufarbetare, der de, för 12 sk. B:ko, erhålla mat för hela dagen, utan bränvin, dock med rättighet att mot serskild betalning erhålla en sup till middag och qväll; begagnad för närvarande af 50 arbetare. Familjebanden äro inom många hushåll slappa — oftast till följe af qvinnans af denna klassen vanvårdade uppfostran. Erfarenheten lärer nemligen tillräckligt, att inom de familjer der hustrun och modren har fallenhet för arbetsamhet, snygghet och ordning, der finnes trefnad och sammanhållning äfven med små tillgångar, men der ett motsatt förhållande eger rum, finner mannen vantrefnad i sitt hem, söker sig förströelse utomhus, tager sin föda på krogen, hemmavarande familj faller i yttersta misär, och i många sådane fall blir det grufvestyrelsens nödvändiga pligt, att för hustruns och barnens framfödande hålla undan en viss procent af mannens arbetsförtjenst. En glädje, å kommunens vägnar, är dock att erkänna, att antalet af sådane familjer tyckes vara i aftagande, sedan i allmänhet på sednare åren samhällets bättre lottade och mera bildade medlemmar börjat taga närmare del af tillståndet inom den lägre arbetarefamiljen, bland annat genom ett s. k. skyddsmödraförbund. Den kost arbetaren erhåller, då han med familj lefver i eget hem, är vanligen ej så kraftig och närande som den, hvilken erhålles på matinrättningen. Detta oaktadt blir kostnaden för födan i hemmet betydligt större, genom bristande hushållsförmåga hos hustrun, som lefver för dagen och köper upp lifsförnödenheterna hos minuthandlaren till högsta möjliga pris. Emedlertid förslår den ordentliga arbetarens förtjenst fullt ut, att gifva honom och familj en sund och tillräcklig spis, och brödet, som häri utgör en så väsendtlig beståndsdel, erhåller han alltid godt derigenom, att i hans allöning ingår rättighet att från Bergslagets magasin uttaga visst qvantum spannmål för sig, hustru och barn under 12 års ålder, efter ett pris, som med flere R:dr på tunnan understiger det i orten gångbara. Hvad ofvan blifvit nämdt rörande arbetarens lefnadsförhållanden, gäller egentligen den inom staden boende grufarbetaren. En annan talrik Bergslaget underlydande arbetspersonal finnes här äfven i de s. k. hyttearbetarne: smältare, rostvändare, skrädare, kolbärare &c. Desse hafva för det mesta sina hemvist på landet utomkring staden isynnerhet i Sundborns och Svärdsjö socknar. Der ega de vanligen jemte boståderne litet jord, som de sjelfve sköta under fritiderna från arbete i hyttorna, och lefva sålunda under lyckligare husliga och ekonomiska förhållanden, än flertalet inom staden boende grufarbetare. Hvarje gruf- och hyttarbetare erhåller för sig och familj fri läkarevård och fria medikamenter, dock för barnen blott tills de uppfyllt 12 års ålder — sjukhjelp af 1 R:dr B:ko i veckan och vid behof vård å grufvans sjukstuga.»

(Grufve-Läk. *Beronius*)

Stadsläkaren omtalar såsom gängse sjukdomar *Struma, Rödsot,* retning af respirations-slemhinnan och *chronisk rheumatism* (*Kihlstedt G. U.*) hvarförutan Grufläkarens uppgift om under året inträffande sjukdomsfall äfven synes vitsorda freqvens af *Magflen* och *Masksot.*

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Hülphers a) omtalar talrika härjande *Blod-* eller *Rödsot*-epidemier kända ända från 1651, ofta utbrutne i förening med hungersnöd. I afseende på slipstenshuggningen i Orsa yttrar *H.*: *a*) »Slipstenshuggarne hafva merendels dött af Lungsjukan och sällan hunnit öfver 40:de året. Denna märkliga afgång är isynnerhet så länge bönderna höggo sina slipstenar i fähusen, der de hade spis och skorsten, hvarest dammet snarare lade sig på bröstet, men sedan Häradsrätten vid straff förbjudit att nyttja sådana arbetsrum, hafva de flyttat sina verkstäder i portlider och andra serskildta hus, hvarigenom orten vunnit den förmån att omrörde sjukdom till stor del nu blifvit förekommen.» Prov.-Medic. årsberätt. för 1756 *b*) och flera följande år omtalar dessutom *Masksjukdom* (Spol- och Springmask, men deremot ytterst sällan Tænia), *Colik, Halssjukor, Gikt, Stenpassion* och *Hysteri* såsom nog allmänna. *Struma* bland qvinnor omtalas först 1815 *c*) såsom en teml. allmän sjukdom i och omkr. Fahlun, vanligen uppträdande först efter 17—20:de året.

Wermlands eller Carlstads län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan 1708 omtalas en Prov.-Med. förordnad för Wermland gemensamt med Nerike, och 1720 års riksstat upptager honom såsom njutande lön af Städernas men ej af Kronans medel. Ett K. B. d. 23 Mars 1739 bestämmer lönen att t. v. utgå af öfverskottsmedlen från städerna Carlstad och Christinehamn, mellan hvilka stationen växlade. Gen. K. B. d. 14 Dec. 1763 medgafs åt Landshöfdingen rätt att bestämma stationen efter omständigheterna. 1773 års stat för Prov.-Med. upptager för Wermland 2 Prov.-Med., med station för en i Carlstad och för en i Philipstad, hvardera med arfvode åt en medhjelpare. Gen. K. B. d. 28 Oct. 1834 stadfästades af R:s St:r beviljadt anslag till en E. Prov.-Läk. med station i Arvika och gen. K. B. d. 2 Febr. 1842 bifölls ytterligare anslag till en ny E. Prov.-Läk. för Fryksdals härad, hvars af enskilde medel lönade läkare, gen. K. B. d. 13 Oct. 1835, erhållit tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst. Denna E. Prov.-Läk.-tjenst blef, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, efter beviljadt anslag uppförd på ordin. stat med löneförhöj-

---

a) *H.* Dagbok öfver en Resa i Dalarne 1757. Westerås 1762.
b) Ber. om Med.-Verket 1765 och 1769.
c) *Bergman* L. S. H. III.

ning till 500 R:dr. Gen. K. B. d. 1 Oct. 1851 bifölls af R:s St:r gjordt anslag till en ny E. Prov.-Läk. för Wisnums härad.

Länet har alltså f. n. på stat 3 ord. och 2 E. Prov.-Läk. stationerade: de ordin.

en, enl. K. B. d. 22 Juli 1835, i Carlstad, med distrikt af Carlstads tingslag, Kils, Grums, Näs (afskildt 1849), Ölme, Wäse och Wisnums härader (afskildt 1852);

en, enl. K. B. d. 22 Juli 1835, i Philipstad, med distrikt af Fernebo, Nyeds och Elfvedahls härader (det sista afskildt 1842 och 1843);

och *en*, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, vid Sunne kyrka i Fryksdalen, med distrikt af Fryksdals härad och Elfvedahls öfre tingslag;

den ena E. Prov-Läk., enl. K. B. d. 28 Oct. 1834 och 22 Juli 1835, i Arvika köping, med distrikt af Jösse, Gillbergs, Nordmarks och Fryksdals härader (det sista afskildt 1842);

den andra E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 1 Oct. 1851 och 22 Maj 1852, vid Åtorps gästgifvaregård, med distrikt af Wisnums härad.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är dessutom medgifven åt 2 läkarebefattningar inom länet, neml.:

gen. K. B. d. 15 Maj 1840 åt läkaren i Näs härad,

och enl. K. B. d. 17 Oct. 1840 gen. K. B. d. 17 Oct. 1843 åt läkaren vid Uddeholms bruksegendom med distrikt af Elfdahls nedre tingslag.

Städerna Carlstad och Christinehamn hafva egne läkare.

Inom länet äro förlagde Kgl. Wermlands och en del af Nerikes Regem. hvartdera egande 1 Reg:s- och 2 Bat.-läk. samt Wermlands Fält-Jäg.-Regem. med 1 Reg:s- och 1 Bat.-läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Från E. Prov.-Läk. D:r *Bergström i Arvika distrikt* har, oaktadt påminnelse, ingen årsrapport för 1851 ingått.

Uddeholms bruksläkare-distrikt: »Nedre Elfdalen, är till sin natur skogig, bergig och genomskuren af vattendrag, bland hvilka Clarelfven genomstryker hela distriktet. Klimatet är hårdt, för vegetationen i allmänhet mindre gynnsamt. Ortens förnämsta näringsgrenar äro, jemte åkerbruket, bergs- och jernhandteringen samt timmerhandel. Folket är raskt och idogt, men i allmänhet i torftiga yttre omständigheter och till större delen lydande under Uddeholms bolag.» Inga *endemiska* sjukdomar skola der finnas. (Distr.-läk. *Boursell.*)

Fryksdals distrikt, upptagande i norra och medlersta delen af Wermland en sträckning från norr till söder af omkr. 18 mil och omfattande en folkmängd af mer än 40,000, utgöres dels af Fryksdalen eller dalsträckningen efter sjön Fryken, dels ock af Elfdahls härads öfre tingslag. »Fryken har en föga betydlig höjd öfver Wenern, hvari den genom Norselfven med några vattenfall utfaller. Den naturliga beskaffenheten af denna del utaf distriktet är i allmänhet gynnsam för invånarnes hälsa, med undantag af trakterna närmast Fryken under de första vintermånaderna,

då, enär sjön sällan tillfryser förr än medlet af Januari månad och ofta icke förr än i Februari, ja Mars, vid starkare frost dimmor ur sjön omhölja trakten. Invånarne i Fryksdalen utgöras af ett idogt folk, som hemma hufvudsakligen sysselsätter sig med åkerbruk och skogshandtering samt körslor för jernbruken och i bergslagen, och, särdeles hvad de södra socknarne beträffar, om sommaren i betydligt antal begifver sig till andra provinser på arbetsförtjenst medelst plöjning, smekring, timring o. s. v. Under dessa sysselsättningar ådraga de sig, förutom hvarjehanda yttre åkommor, åtskilliga sjukdomar, bland hvilka lunginflammationer måhända oftast förekomma. Lefnadssättet hemma är merendels enkelt, men bränvinssupandet, vid tillgång, nog allmänt. Lyx och osedlighet införes äfven stundom af dem, som utvandrat på arbete till andra provinser. För öfrigt är allmogen, i allmänhet taget, ännu mycket rå och vidhängande gammal vidskepelse, hvarföre den ofta vid förefallande sjukdomar, dels öfverlemnar utgången åt naturen och dels söker hjelp hos s. k. kloka gubbar och gummor. Förtroende till läkare har emedlertid på sednare tider mer och mer tilltagit. Hvad ofvan är nämdt angår den Svenska, det är största delen af befolkningen. Finnarne, som bebo största delen af Lekvattnets socken och aflägsna skogs- och bergstrakter i Gräsmarks, Östmarks, Hvitsands och Fryksände socknar, bibehålla till stor del sitt hemlands seder och vanor, bo i pörten och lefva mest af mjölföda, nemligen en gröt, som af Svenska allmogen kallas näfgröt, men af dem motti. De äro, med några undantag, stadda i stor fattigdom, hvarföre många, egentligen gubbar, qvinnor och barn, kringstryka på tiggeri. Mycket sällan anlita de sjelfmant läkare, alldenstund många af dem dels anses och dels anse sig sjelfva som »kloka», och följaktligen tro sig kunna bota egna och andras sjukdomar. Hälsotillståndet hos dem är emedlertid ofta godt, hvartill deras flitiga badstugubad i sin mån torde bidraga. Elfdals öfre tingslag utgöres dels af en trång dalsträckning efter Clara elf, bebodd af Svensk, och dels af skogs- och bergsbyggd, till stor del bebodd af Finnsk allmoge. Svenska allmogen i dessa trakter har, dock med åtskilliga olikheter, nästan samma lefnadsvanor som Fryksdalingen, men är mindre händig och söker sig sällan arbete på främmande ort, samt sysselsätter sig mycket med skogshandtering. Finnarne, som här bebo en skogstrakt af Ny socken, nästan hela södra Finnskoga, en mindre del af norra Finnskoga och måhända en ringa del af Dahlby socken, likna Fryksdalsfinnarne, men hafva kanske mer än de sednare, egentligen i Ny sockens Finnskog och södra Finnskoga, bibehållit sitt hemlands språk.»

Inga *endemiska* sjukdomar uppgifvas iakttagne; men af så väl denna som föregående årsrapporter befinnas dock allmogens vanliga sjukdomar *Cardialgie, chron. Rheumatism* m. fl. ingalunda sällsynta. (Prov.-Läk. *Hedberg.*)

Beträffande *Philipstads distrikt,* med en befolkning af omkr. 36,000, meddelas, att inom Elfdals nedre tingslag, som, försedt med egen Distr.-Läk., alltså sällan besökes af Prov.-Läk., »invånarnes lefnadssätt till stor del skall vara det enklaste, hvarmed en menniska gerna kan vara belåten. Under det ständiga skogsarbetet består deras

föda hufvudsakligen uti hafremjöl med något salt, som inröres uti uppkokt vatten och med händerna knådas till en stadig massa, som bär det karakteristiska namnet »näfgröt» och ätes klimpvis, hvarunder det torra mjölet ofta dammar omkring munnen. Då en arbetskarl vandrar åt skogen, för att vara borta tre, fyra veckor, består derföre hela utrustningen ofta blott uti en påse hafremjöl, litet salt och en stekpanna. Bränvin är dock högst begärligt, och när det kan åstadkommas, super Elfdalingen gerna för mycket. Denna dryck är hans *enda* njutning, och såsom det största bevis på lyx vid bröllop i förmögnare hus ställes uti en vrå af stugan en kopparkittel med bränvin, och en slef eller mindre skopa, der hvar och en efter behag kan läska sig.» Några *endemiska* sjukdomar i denna trakt har Prov.-Läk. sig ej bekanta. En annan del af distriktet, Nyeds bergslag, är så belägen midt emellan Carlstad och Philipstad. att den enskilda läkarevården delas mellan båda dessa städers läkare. Allmogen derstädes uppges lefva i bättre vilkor än i Elfdalen och icke vara blottställd för några *endemiska* eller *epidemiska* sjukdomar. Prov.-Läk. hufvudsakl. verkningskrets, Philipstads bergslag, belägen i allmänhet omkr. 500 fot öfver hafvet, är genomskuren af talrika vattendrag och serdeles hälsosam. Bergsbruk är allmogens enda näring. Bergslagsbon är också till ytterlighet härdad, och under Dec. och Jan. månader är det mången familjfader, att ej tala om drängar, som blott undantagsvis får tillbringa natten annat än i skogen vid kolmilorna. I början af året, då kölden ofta uppgår till 25 à 30° Cels. förekomma väl också temligen talrikt pneumonier och pleuriter, men någon allmännare sjuklighet synes aldrig härleda sig af det hårda lefnadssättet. Med undantag för koppsmittan 1850—1851, har under 17 sista åren, blott 1837, en typhös feber inom denna ort haft någon större utbredning.» Såsom *endemiska* uppgifvas *cardialgiska* och *dyspeptiska* åkommor.

(Prov.-Läk. *Montén.*)

Carlstads Prov.-Läk.-distrikt uppgifves inclusive städerne Carlstad och Christinehamn samt Näs härad hafva en folkmängd af inemot 75,000. »Det omsluter Wenerns norra ända, hvars medelhöjd öfver hafvet är 134 Par. fot och höjer sig ingenstädes öfver 250 à 300 fot. Då dertill kommer, att Carlstad, beläget någorlunda i midten af distriktet, ligger vid ungefär samma latitud som Stockholm, borde man kunna vänta en med Stockholmstrakten någorlunda jemngod bördighet; men som emedlertid icke här finnes. Jorden, som för det mesta utgöres af mer eller mindre mager lera eller sand, stundom endast uppslammad elfsand, ger endast knappa skördar. Icke heller floddalarne äro fruktbarare, ty då floderna komma direkte från fjellen, bestå deras bankar af finare sand, der visserligen tallen växer hög och vacker, men de bättre sädesslagen föga eller alls icke trifvas. Ingenstädes i Wermland finnes spår till någon yngre bergsbildning än gneis. Då härtill kommer närheten till fjellen och de kalla vindarne derifrån, är ej underligt, om Wermland, som också derföre, åtminstone norra delen deraf, blifvit sednare befolkadt än de öfriga landskapen i Svea och Götha land, understundom lider af en nöd, som på andra orter är

nästan

nästan okänd. Hvad folkets lefnadssätt beträffar, så är detsamma af vana och behof enkelt och tarfligt. Den på många andra orter rådande lyx synes mindre äfven hos dem, som i visst afseende dertill kunde hafva läglighet. Beklagligtvis synes af de stora bränvinstransporterne nykterheten ingalunda vara större här än på andra orter. Åkerbruk och bergsbruk utgöra de hufvudsakligaste näringarne.» Såsom *endemisk* i Carlstad och Millesviks pastorat uppgifves *Frossa.* (Prov.-Läk. *Lagerstedt.*)

Näs härads distrikt, med en folkmängd f. n. af 13,401, består »af en i Wenern i sydostlig riktning utskjutande 5½ mil lång halfö med 1½ mil lång skärgård och en bredd af 3 mil. Dess norra del genomskäres under 2:ne mils längd af Byelfs vattendrag och parallelt med detta af den s. k. Slödjan, som utgöres af mossar, ängar och en mycket grund foderbeväxt sjö (Hyngen eller Brosjön), hvilken dock de sednare åren blifvit fördjupad. Norra delen af distriktet är högländ, skogbeväxt och bergig; i medlersta delen äro höjderna både mindre och färre; södra delen är ett nästan skoglöst slättland. Till följe af dessa förhållanden har hälsotillståndet varit och troligen kommer att blifva bättre i norra och östra delen, som är högländ, än i södra och vestra som är lågländ. Jordmånen består mest af god lera eller ock af svartmylla på lerbotten. Rödlera och sandjord finnas äfven på några ställen. Utom komministers- och underofficers-boställen finnas 50 större och mindre egendomar, som ännu innehafvas af frälse och ofrälse ståndspersoner. Allmogen, som i allmänhet är fattig, älskar icke snygghet och renlighet; ehuru den tycker om granna kläder mer än dess tillgångar synas medgifva. Den lefver mest af potater, gröt och välling. Sofvel förtär den ej mycket. Brödet består mest af hafre- eller blandbröd (¼ råg- och ¾ hafremjöl). Någon utmärkande nationaldrägt finnes ej, utan närmas klädseln till de bättre klassernas. Landthandeln har ett menligt inflytande på folkets både moralitet och ekonomi, och allmänna tanken är att denna handel, som mest är en kredit- och byteshandel, är och blir en olycka för menigheten. Mången tar sin sista sädeskappe och utbyter den mot kaffe och socker eller bränvin. Sedligheten är ej stor och långt ifrån i tilltagande. Brottmålen ökas årligen. Tiggeriet likaså, det sednare till betänklig höjd. Bruket af starka drycker, hufvudsakligast af bränvin, lättadt af allmän husbehofsbränning, är både allmänt och betydligt, och allmogen lemnar sällan något tillfälle obegagnadt att berusa sig. Slöjder hafva här ingen trefnad. Qvinnorna spinna och väfva föga. Männerna kunna i allmänhet endast sköta plogen och slagan. Åkerbruket, som här är modernäringen, står relativt till Sveriges öfriga landsbygd på en temligen hög punkt. Hafran är dock hufvudsädet eller ¾ af det hela.» Talrikheten af *Strypsjuka* inom en liten terrän af ½ qvadratmil vid Byelfven (under sista 12 åren 8 fall, deraf 4 dödligt ändade, bland 11 der boende bättre mans barn) anses berättiga till antagandet af sjukdomens *endemiska* natur och sökes en förklaring till dess, som det velat synas, stigande freqvens uti skogarnes uthuggning, så att den ifrågavarande trakten blir serdeles blottad för nord-

liga vindarne. Årsberätt. för 1849 omtalar väl att »*Bleksot*» börjat visa sig bland allmogens döttrar, men sednare berättelsers tystnad synes motsäga ökad utbredning.
(Distr.-läk. *Ekegréen.*)

Carlstad, med en folknummer af omkr. 4,000 invånare, omgifves af sanka kärr och ängar, isynnerhet åt sjösidan, samt besväras höst och vår af starka dimmor, hvilka märkbart inverka på hälsotillståndet. Staden är dessutom trångt bygd med smala gator, samt har total brist på försvarliga brunnar, hvarföre folket i allmänhet måste hämta dricksvatten ur Clarelfven hela året igenom. Vattnet i denna ström har på höst och vår + 12 à 14° Cels., på högsommaren + 18 à 21°. På våren är det motbjudande för sin grumlighet, om högsommaren för sin värme. Folket lefver i allmänhet tarfligt och enkelt. Hafra, potatis och fisk ingå hufvudsakligen i arbetsfolkets föda. Bränvinet begagnas måhända väl mycket, så af qvinnor som män bland det fattigare folket. Detta sistnämda förhållande jemte den tunna klädsel af bomullstyg, som qvinnan af arbetsklassen begagnar, utgör kanske största anledningen till den *Cardialgie* eller magkramp med magsyra, som så ofta och i sådan mängd plågar könet årligen. Mannen deremot mer varmt klädd lider ej så ofta af denna åkomma. Deremot är det ej så sällsynt, att årligen finna några, som besväras af Delirium tremens.» Förhållandet att *Frossor* aldrig saknas i Carlstad och dess omgifning, ehuru i mycket olika antal, berättigar Stads-läk. att instämma i antagandet af deras *endemiska* beskaffenhet. (Stads-läk. *Götlin.*)

Christinehamn, med omkr. 2,000 invånare, »är anlagd i ett kärr eller mossa, några hundrade alnar från en vik af Wenern, vid 2:ne små åar, som flyta genom staden. I öster och vester omgifves den af höjder, men i norr och söder dels af fruktbärande dälder, dels af större mossar. Den vik af Wenern, som gränsar intill staden, har grunda stränder, och då Wenerns vattenmassa nästan årligen stiger eller faller, ske antingen betydliga öfversvämningar, eller blottas större sträckor af den gyttjefulla sjöbottnen. Besynnerligt nog tyckes detta läge icke influera på hälsotillståndet i allmänhet; några endemiska sjukdomar förekomma här icke, och epidemiska äro i allmänhet lindrigare, än t. ex. i Carlstad. Detta förhållande kan måhända förklaras af följande omständigheter: 1:o staden är tillgänglig för alla vindar, och i anseende till Wenerns grannskap råder sällan fullkomlig vindstilla. 2:o folkets välmåga i allmänhet och, i förening dermed, dess tillfälle att förse sig med sund och färsk föda, hvilken minst 2:ne gånger i veckan torgföres från den kringliggande och bördiga landsbygden. 3:o det ypperligaste dricksvatten, som hemtas ur en springkälla på torget. 4:o stadens utsträckning på en större yta, med breda gator, många trädgårdar och rymliga bostäder. Ingen familj finnes, som icke har sitt egna rum; ganska många af arbetsklassen ega ett boningsrum med kök. 5:o en väl ordnad fattigvård. Det gamla Wermländska alfvaret med idogheten och enkelheten finnes visserligen ännu qvar; men på långt när icke allmänt. Den felaktiga riktning, som

nutidens uppfostran tagit, har äfven sträckt sig till våra bygder, och inverkat på den fysiska utvecklingen, såväl hos mannen som qvinnan. Tabellerna öfver beväringsskrifningarne vittna tillräckligt, huru våra ynglingar om 21 år äro beskaffade. Och huru kan förhållandet vara annorlunda! ynglingen hålles i skolan åtta timmar hvarje dag, i en ofta trång och osund lokal, och det återstående af dagen får sällan användas till vistelse och lek uti fria luften. Inom s. k. Nilssonska folkskolan här i staden, är nyligen den förändring gjord i läsordningen, att den fortgår endast från kl. 8—12 f. m., med ferier på e. m. Detta föranleddes af den observationen, att barnen, dels genom vistelsen i skolan hela dagen gingo till största delen miste om den vård i hemmet, som är så nödvändig, för att befästa och underhålla kärleken mellan barn och föräldrar, dels ansågo föräldrarne skyldigheten att vaka öfver barnens seder och uppförande öfverflyttad från sig på skolan, dels var det af economiska skäl obilligt, att för hela dagen beröfva föräldrarne den hjelp af sina barn, som de mången gång behöfva. Denna ändring i läsordningen, har, som det vill synas, redan burit god frukt. Vid sättet att uppfostra qvinnan gäller samma anmärkning, och kanske i ännu högre grad — och äfven här ligger följden i öppen dag. Så finna vi *Chlorosis* nu mera icke allenast allmänt förekommande bland de s. k. »bättre», utan äfven spridd på landsbygden bland arbetsklassen, och är den hos dem ofta svårbotlig. Detta åter har måhända sin grund i passionen hos allmogen i allmänhet, att vid minsta illamående använda bloduttömningar. Det hörer till sällsyntheterna, att få en chlorotica från landsbygden, som icke på egen hand börjat kuren med 2—3 åderlåtningar på foten, koppningar i korsryggen, under bröstet, bakom öronen. Omåttlighet i mat och dryck tror Stads-läk. här i staden mindre förekommande, än i de flesta andra städer; endast 3:ne fall af Delirium tremens äro iakttagne under de 4 sista åren. Klädedrägten hos Wermländska allmogen är nu helt annan än förr; och denna förändring influerar ganska betydligt på hälsotillståndet. Männerna hafva lagt å sido sina tjocka skor med näfversulor, och de öfver knäet gående damaskerna, och antagit i stället tunnare skoplagg med vida långbyxor. Det ligger i sakens natur, att då öfre delen af kroppen är skyddad för vinterkylan genom en tjock pels och derofvanpå förskinn, denna tunnare beklädnad om fötter och ben nödvändigt måste tvinga blodet till öfre delen af kroppen, och derigenom grundlägga sjukdomar af mångfaldig art. Qvinnorna hafva här, såsom öfverallt annorstädes, utbytt yllekläduaden emot den af bomull — ett för deras hälsa så mycket menligare förhållande, som de ofta måste deltaga i mannens mödor och arbete vid bergsbruket, och derunder ej kunna, i bomullskläder, så skydda sig emot förkylning, som nödigt är. I bergsbygden är *Rheumatism* också en sjukdom, som träffas öfverallt — kanske mera än fordom.» Några *endemiska* sjukdomar äro ej kände.

(Stads-läk. *Holmgren.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Ehuruväl Wermland från äldre tider *a*) haft beröm för sitt sunda läge och klimat, klagas dock öfver *Rödsot b*), såsom en derstädes vanligt och talrikt förekommande landsplåga, som förmodas ofta hafva sin grund uti förtärandet af barkbröd och omogen säd. Hvad serskildt beträffar Philipstads bergslag, så berättas *a*) om så väl ofta förefallande inflammatoriska sjukdomar, som isynnerhet *Indigestion, Cardialgie* och *Skörbjugg,* härledde från den rökta och salta födan, tjocka drickat och »nog ymniga bränvinsbrukandet.» Redan 1785 *c*) omtalas ock *Frossor* serdeles gängse i länets södra del omkr. Wenern samt bland grufarbetarne *gikt* och *torrvärk* och serdeles bland hyttfolket *ögonsjukdomar.*

Nerikes eller Örebro län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Gemensamt med Wermland skall Nerike redan 1708 hafva erhållit en Prov.-Med., hvars verkningskrets snart begränsades ensamt till Wermland. 1753 omtalas serskild Prov.-Med. utnämd för Nerike, men tjensten, ej å riksstat uppförd, synes hafva varit ett bihang till Brunns-läkare-befattningen vid Adolfsberg. 1773 års stat upptager en Prov.-Med. stationerad i Örebro samt åt honom en medhjelpare. Gen. K. B. d. 20 Oct. 1796 erhöll länet en ny Prov.-Med. för Nora, Lindes, Nya Kopparbergs och Grythytte bergslager. Gen. K. B. d. 23 Maj 1845 disponerades beviljade anslag till en ord. Prov.-Läk. för länets sydvestra del, med station i Askersund, och till en E. Prov.-Läk. för Grythytte och Nya Kopparbergs bergslag, hvilken tjenst skulle vara förenlig med Bataljons-Läkare-tjenst vid Nerikes Kgl. Regem.

Länet eger alltså nu på stat 3 Ord. och 1 E. Prov.-Läk. stationerade, de ordinarie:

en i Örebro, med distrikt af Örebro, Glanshammars, Fellingsbro, Hardemo, Edsbergs och Lekebergs samt största delen af Skyllerstads och Askers härader, Kumla och Hallsbergs socknar af Kumla och Hackvads socken af Grimstens härad;

en i Nora, med distrikt, enl. K. B. d. 20 Oct. 1796 och 14 Jan. 1846, af Nora och Lindes bergslager;

och *en,* enl. K. B. d. 23 Maj 1845, i Askersund, med distrikt, enl. K. B. d. 14 Jan. 1846, af Sundbo härad, Wiby och Bodarnes socknar af Grimstens härad samt Lerbäcks socken inom Kumla härad;

samt *den* E. Prov.-Läk., med tjensten förenande Bruksläkare-befattningen vid Hellefors, med distrikt, enl. K. B. d. 14 Jan. 1846, bestående af Grythytte, Hellefors och Ljusnarsbergs socknar.

---

a) *Ekman* Wermland i sitt änne och i sin uppodling. Ups. 1765. Berättelser om Medicinal-Verkets tillstånd 1769. *Solbergs* rapport från Philipstad.

b) Berätt. om Med.-Verket. Stockh. 1765.

c) *Lundmark* Läk. och Nat.-Forsk. VIII.

Tur och befordringsrätt, enl. K. B. d. 17 Oct. 1840, är dessutom beviljad åt 2 läkarebefattningar i länet, neml.:

Gen. K. B. d. 12 Maj 1848 åt läkaren vid Boo, Bysta, Skogaholms, m. fl. bruks- och landtegendomar inom dels Nerike dels Östergöthland, med bostad för läkaren vid Lilla Booskulla,

och, gen. K. B. d. 29 Apr. 1851, åt den, på grund af Bruksegaren Oxelbergs och hans hustrus donation, för Carlskoga bergslag inrättade tjenst, med distrikt af Carlskoga och Bjurkärns församlingar och bostället Karåsen i den förstnämnda församlingen.

Utom Nora hafva länets öfriga städer egna läkare.

Inom länet äro förlagde största delen af Kgl. Nerikes och en liten del af Kgl. Westmanl. Reg., hvartdera egande en Reg.- och 2 Bat.-Läk. samt större delen af Kgl. Lif-Reg. Husar. med 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af Stadsläkare-tjenstens vacans saknas årsberättelse för 1851 från Örebro stad.

Hellefors E. Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd af 12,500, har ett sundt läge. Allmogen, som uteslutande sysselsätter sig med bergsmanna-handtering, är i allmänhet tarflig i klädsel och lefnadssätt, dock anses Ljusnarsbergs socken mycket missbruka spirituosa. Inga *endemiska* sjukdomar uppgifvas gängse.

(E. Prov.-Läk. *Stagnell.*)

I föregående årsberättelser (*Roth* 1846 och 1847) omtalas dock *Cardialgie*, vållad af felaktig diet och förkylning, såsom endemisk äfven här.

De lokala förhållanden inom *Nora Prov.-Läk.-distrikt*, med en folkmängd af 21,677, »hvilka på hälsotillståndet kunna utöfva något inflytande, såsom högt läge (staden Nora ligger 300 fot öfver hafvet, sjön Wickern 409, Bälsjön 566 fot), god jordmån, rika tillfällen till arbetsförtjenst och omsorgsfull vård af de sjuke genom de stora grufbolagen, jemte Nora sockens allmänt kända liberalité mot sina fattige, göra detta distrikt till ett i sanitärt hänseende serdeles lyckligt lottadt. Bruket af starka drycker har visserligen här hunnit en betydlig höjd, men är dock ingalunda så genomgripande, att man derigenom skulle nödgas anse befolkningen moraliskt förderfvad eller ens fysiskt förslappad. Tvertom är bergsfolket starkt och härdadt och torde i detta hänseende kunna framställas såsom äkta afkomlingar af inbyggarne i det gamla »jernbärar-land». Inflytelsen af de förmånliga lokalförhållanderne är den, att sådana sjukdomar, som ha sin rot i elände, svält och armod, här höra till sällsyntheterna, och i allmänhet sthenisk sjukdomskarakter är rådande.» *Endemiska* sjukdomar finnas ej.

(Vicar. Prov.Läk. *Fahlman.*)

Förre Prov.-Läk. *Cederschjöld* uppgaf i årsber. för 1842 *Cardialgie* och *Rheumatism* äfven här mycket talrika, och öfverklagade äfven allmänt missbruk att med komjölk ur horn uppföda barn samt deraf vållad stor dödlighet.

Örebro Prov.-Läk.-distrikt har en befolkning f. n. af 71,089 »på en areal af 820,868 tunnl., deraf kärr och sjöar utgöra 86,336 tunnl. Jordytans höjd öfver hafsytan varierar mellan 120 och 430 fot. Landet, till stor del slätt, med föga vattenhöjd öfver provinsens största sjö, Hjelmaren, är utsatt för de inflytelser, blåst och på några ställen sumpluft åstadkomma. Landets förnämsta näringsgren, jordbruket befinner sig på hög ståndpunkt och dess odling har under sednare åren betydligen tillväxt. Folkets lefnadssätt, sedvanor, klädsel m. m. afvika föga från hvad som i de flesta andra provinser allmännast förekommer. Bruk af starka drycker har hos den uppväxande generationen säkerligen minskats. Blott inom en socken uti distriktet finnes, så vidt Prov.-Läk. har sig bekant, en Nykterhets-förening, hvilken dock synes röna föga framgång.» Inga *endemiska* sjukdomar förekomma.

(Prov -Läk. *Kull.*)

Askersunds Prov.-Läk.-distrikt har en folkmängd af något öfver 18,000. »I topografiskt hänseende är Wiby socken, belägen längst i norr, ett af rika vattendrag genomskuret, något kuperadt slättland, utgörande en fortsättning af den stora Nerikesslätten. Härifrån går söderut en bördig dalgång igenom Snaflunda, Askersunds och Hammars socknar, nära 4 mil i längd, omslutande i sina nedre ⅔ Wetterns bassin, så länge ännu dennes, om så får sägas, skärgård fortfar, och »Stora sjön» ännu ej vidtagit. På ömse sidor om denna dalgång är skogsbygd, i öster Lerbäcks bergslag, i vester Tiveden, med Boderna socken, samt skogsbygden inom Snaflunda, Askersunds och Hammars socknar. Af denna olika beskaffenhet i topografiskt hänseende borde väl härflyta en viss modifikation af sjukdomslynnet, men Prov.-Läk. eger dock, efter ej fullt 2:ne års vistande inom detta distrikt, ännu ej fullt objektiva grunder, för att derpå kunna motivera ett sådant omdöme. Vissa egenheter i invånarnes lefnadssätt, slöjder och näringar förefinnas väl, såsom det väl bekanta spiksmidet inom Lerbäcks bergslag, samt spanmåls- och bränvinshandel ibland den sjelfegande allmogen inom Hammars och Askersunds socknar, men någon inverkan på allmänna hälsotillståndet har häraf ej försports, lika litet som på folkets nykterhet och sedlighet, oaktadt de, öfver en half million, kannor bränvin, hvilka forslas ifrån Östergöthland härigenom till de norrut belägna bergslagerna. Deremot är till följd af den sjöfart, hvilken af den vid Wettern boende allmogen, oftast med egna fartyg, idkas, fara gifven för den veneriska smittans hitförande.» *Cardialgiska* åkommor bland allmogen öfverklagas så talrika, att de skulle kunna räknas till endemiskt lidande. (Vicar. Prov.-Läk. *Arpi*). Förre vicarien *Dr. Lagerstedt* omtalar i berättelsen för 1849 äfven *Bleksot* som temligen allmän bland allmogens döttrar. Dock hade största antalet hit hänförde sjukdomsfall förekommit efter frossepidemi och i förening med spiralretning och gastrodyni.

Boo Bruks-läkare-distrikt i södra delen af Nerike och tillgränsande trakt af Östergöthland »utgöres af en mer och mindre skogvext, kuperad, på mossar och sjöar rik trakt, hvilken höjer sig mer och mindre öfver i söder och norr tillgränsande slättbygder af ofvannämde landskaper. Hufvudnäringen utgöres af bergs- och

landtbruk; det förra drifvet på 8 större bruksegendomar. Till följe deraf utgöras de flesta dagsverkena i foror till och ifrån norra bergslagen, hvadan manfolket ofta är utsatt för inverkan af en ojemn och oblid väderlek. Landtbruket är på de flesta ställen i förhållande ringa och vanligen ej tillräckligt för ortens behofver. Jordmånen utgöres på olika trakter af dels sandmylla, dels bränd moss- och dyjord, dels lös lera och anses for det mesta vara af bättre art. Bergarter äro dels granit, dels skiffer- och kalksten, dock de sednare ingenstädes ymnigt och den förra der och hvar innehållande jernmalmskörtlar. Dricksvattnet håller äfven på flere ställen tydlig mineralhalt, och äro källorna flerestädes omgifna af utfälld ockra, samt begagnas traditionelt af allmogen till brunnsdrickning under solståndsdagarne.» Inga *endemiska* sjukdomar äro uppgifne, men i årsber. för 1849 omtalas *Magflen* och *Bleksot* ibland den fattigare befolkningen herrskande. (Distr.-Läk. *Levin.*)

»*Lindesbergs stad*, belägen vid en mindre insjö, genomskuren af ett friskt vattendrag, är glest bebygd med mellanliggande trädgårdar och har sålunda en hälsosam belägenhet. Lindes och Ramsbergs socknar äro uppfyllda af större och smärre insjöar och genomskurna af en mängd vattendrag; inga större kärr finnas här och skogarne äro till det mesta glesa, till följe hvaraf allmänna hälsotillståndet öfver hufvud är tillfredsställande; hvaremot de inom orten vigtigaste näringsfång: grufbrytning och bergshandtering gifva ofta anledning till ganska betydliga læsioner. Vid invånarnes lefnadssätt, sedvanor och klädsel kan endast anmärkas, att den sednare tyckes i allmänhet vara nog otillräcklig för klimatet. Rörande sedligheten och bruket af starka drycker, bör om den förra nämnas, att den är slapp och om det sednare, att fylleriet beklagligen är ganska allmänt, dock måhända i något aftagande hos det uppvexande slägtet, hvilket likväl till någon del torde motarbetas af de enda fabriksanläggningarne inom orten, 2:ne på sednare åren tillkomna större ångbrännerier.» Inga *endemiska* sjukdomar skola förekomma, men såsom talrika omtalas *Cardialgie*, *Skrofler*, *hysteriska* och *rheumatiska* åkommor, deremot skall *Bleksot* bland allmogen vara sällsynt. (Stads-Läk. *Blume.*)

Äldre uppgifter om *endemiska* sjukdomar i länet saknas.

Westmanlands eller Westerås län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

I Westmanland omtalas redan 1685 en Prov.-Med. utnämd och 1720 års riksstat upptager äfven en sådan för länet, men aflönad af städernas medel, enl. K. B. d. 14 Maj 1739, i proportion af den betjening han lemnar städerna och beloppet af dessas öfverskottsmedel. 1773 års stat upptager en Prov.-Med. för länet samt arfvode åt en medhjelpare och bestämmer stationen i Westerås.

Länet har ännu blott *en* Prov.-Läk. på stat med station i Westerås och distrikt af hela den del af länet, som ej är anvisad åt nedannämde Distrikt-Läkare.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är åt tre läkare-befattningar i länet beviljad, neml.:

personellt, gen. K. B. d. 29 Sept. 1824 och 23 Nov. 1840, åt *en* för Norbergs bergslag;

enl. K. B. d. 17 Oct. 1840 gen. K. B. d. 10 Juli 1843 åt *en* för Riddarhytte, Malingsbo och Björsjö bruk i Skinnskattebergs bergslag, med distrikt af Skinnskattebergs socken af Westerås län (1849 afsöndrad till Ferna distrikt), Ramsbergs socken af Örebro, Söderberke, Norrberke och Malingsbo socknar af St. Kopparbergs län, samt station vid Riddarhytte bruk

och, gen. K. B. d. 9 Nov. 1849, åt *en* för Ferna och Bockhammars bruks och landtegendomar, med distrikt af Skinnskattebergs, Gunnilbo och Heds socknar.

Länets städer hafva egna läkare.

Inom länet äro förlagde största delarne af K. Westmanl. Reg. som har 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk. och af K. Lif.-Reg. Grenad.-Bat. som har 1 Reg.-Läk., samt några nummer af Lif-Reg. Husar.-Reg.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Endast från Köpings stad saknas årsber. t. f. af vacans.

Westmanlands län, med en folkmängd år 1850 af 95,450 på omkr. 60 qvadratmil, af hvilka blott 4—5 qvadr.-mil öppen åker, är till omkr. $\frac{1}{7}$ beläget högre än 300 fot öfver hafsytan. »Jordmånens beskaffenhet står i närmaste sammanhang med bergarternas (granit, gneis, hornsten, glimmer, kalksten m. fl.); således i bergstrakterna stenklapper på mogrund, i skogstrakterna dels stenbunden sandig jordmån, dels en med mojord blandad mager lera, å slättbygden deremot en oftast hård men bördig lerjord. Klimatet är uti detta, i allmänhet lågländta land, betydligt mildare än i andra, i jemnbredd dermed liggande trakter. Medeltemperaturen antages till +5°,63′ Cel., medelvärmen sommartiden till +8°,78′ och medelkylan vintertiden till —3°,23′. Landet är rikligen försedt med klart, välsmakande och godt källvatten samt ett icke ringa antal mineralkällor. Näst barrskogen, som är öfvervägande, intager björken största utrymmet; öfriga löfträdsarter förekomma icke i någon större myckenhet. Att eken upphör här, nedanför skogsbygdernas gräns, en grad sydligare än vid Östersjö-kusten, äfvensom att i Skinnskattebergs bergslag, på 4 till 500 fots höjd, träffas flera endast för kallare klimat egna växter, såsom dvärjbjörk, åkerbär o. s. v. torde förtjena att anföras. Åkerbruket är hufvudnäringen och sysselsätter största antalet arbetare; i skogsbygden dock förenadt med binäringar, kolning, handaslöjder, varuforsling o. s. v. och i bergstrakten ingalunda motsvarande ortens behof af brödföda. I allmänhet frambringar länet dock både af spannål och potatis vida mer än tillräckligt för eget behof. Skogsbruket är en bland länets hufvudnäringar i de vestra, medlersta och norra bygderna. Bergsbruket, väsendtligen beroende af skogsbruket, är för orten af ännu mera vigt än detta; och, ehuru inskränkt till en ej serdeles betydlig trakt af länet, der likväl af så mycket större betydenhet.

Serdeles

Serdeles gäller detta om jerntillverkningen. Bland binäringar må nämnas: boskapsskötsel, hvilken likväl icke kan högt uppskattas; bränvinsbränning, hvilken snart synes vilja upphöra såsom binäring och, sin naturliga bestämmelse likmätigt, öfvergå till fabrikstillverkning; varuforsling, som anses under närvarande förhållanden lika oumbärlig för bergningen som för trafiken, men utan tvifvel har ett menligt inflytande så väl på landtbruket, som på sedligheten och hälsan; jagt och fiske, dock ej af någon betydenhet; sjöfart, hufvudsakligen på Mälarn samt Arboga- och Kohlbecks-åarne; tjärubränning uti Enåkers socken; möbeltillverkning uti östra Wåhla; laggkärlstillverkning i Nora och Huddunge; takspånstillverkning i Harbo och Nora; tegeltillverkning i åtskilliga delar af länet; handsmide i Strömsholms och Salbergs fögderier; spånad och väfnad här och der. Westmanlänningen är i allmänhet stark, väl bygd och med god hälsa. Boningshusen äro nästan utan undantag af träd och icke sällan af två våningars höjd; men de må vara större eller mindre så bor ändock, i de flesta fall, hela familjen i en enda stuga och en dervid belägen helt liten kammare. Då denna enda stuga begagnas både till sängrum, kök, brygghus, tvätthus och bagarstuga, så faller af sig sjelf, huru sund och treflig den kan vara. Folklynne, vanor och klädedrägt förete icke något annat egendomligt för hela länet än ett visst lugn, blandadt med tröghet i lynnet; motsatsen mellan bergsboen och slättboen visar sig i öfrigt här som flerstädes; den förre mera sjelfständig och rask, ej skygg för hårdt arbete, men med fallenhet, att emellanåt njuta af sitt goda, är mottaglig för förbättringar i yrket, men fästad vid fädrens enkla och ändamålsenliga drägt, den sednare trög och jemn, allt för ofta beroende af andra, för fattig eller för beqvämlig eller för litet omtänksam, att samla för kommande dagar, är mindre fästad vid förfädrens drägt men mera deremot vid deras ståndpunkt uti hushållning och odling. Westmanlänningens nöjen utgöras hufvudsakligen af kalaser under julen, vid bröllop, barndop, begrafningar, läsförhör o. s. v. men stundom äfven utan sådan anledning; måltiderna dervid bestå vanligen af ett stort antal kraftiga rätter med en sup bränvin mellan hvar rätt. Till förströelser i öfrigt räknas så kallade lekstugor, hvarvid ofta bränvinet spelar den icke obetydligaste rolen. Ett i sitt slag eget folknöje, »pigmarknaden,» som årligen 3 söndagar efter hvarann, i slutet af Juli och början af Augusti månader hålles uti Westerås stad, torde här böra nämnas, emedan dessa marknader för tjenstfolk äro tillfällen icke allenast att förskaffa sig tjenst för ett kommande år, utan ock att förlusta sig. Födan i hvardagslag är i allmänhet sund, närande och ändamålsenlig. Drycken utgöres alltid af svagdricka, mer och mindre väl beredt, mer och mindre syrligt. Kaffe begagnas allmänligen till dagligt bruk der tillgångarne icke äro allt för knappa. Nykterheten bland allmogen är uti hemmet i bestämdt tilltagande, men icke alltid så på forvägar, vid ankomsten till gästgifvaregårdar och krogar. Det lugna och något tröga sinnelaget hos länets befolkning i allmänhet medför en riktning till beskedlighet och sedlighet, som ej jäfvas af brottmålsstatistiken.»

Inga *endemiska* sjukdomar äro kända och endast sporadiskt förekomma *Gikt, Cardialgie* och *Hvitsot*, ehuru, att sluta af de sednare årens rapporter, i något stigande antal hvad beträffar *Cardialgien*. (Prov.-Läk. *Widberg.*)

De förhållanden hvilka på hälsotillståndet inom *Norbergs bergslags distrikt* kunna anses utöfva ett bestämdt inflytande uppgifvas vara: »1:o *lefnadssättet,* hvilket såsom i alla grufve- och bergslagsorter, är fullt af tungt och svårt arbete, som visserligen härdar arbetaren, men äfven ofta utsätter honom för förkylningar och deraf följande acuta sjukdomar, rheumatismer, m. fl. d. Detta är isynnerhet förhållandet med grufvearbetaren, som, under den blida årstiden, flere gånger dagligen måste, varm och svettig, ifrån den heta luften nedstiga i de djupa grufvornas isande köld. En annan följd af det hårda arbetet är att arbetarne, synnerligen de vid grufvorna, snart bli, som man säger, utarbetade och på ålderdomen vanligast klena och sjukliga. 2:o *missbruket af spirituosa,* som är ovanligt allmänt, värst bland grufvearbetarne. Kanske kommer det tunga arbetet dem att tänka på och längta efter något behöfligt stimulans (1—15 supar); äfven lefva en stor del af dessa arbetare i sådant ekonomiskt elände, att de anse rusets stunder vara deras enda lyckliga ögonblick; då återigen superiet blir en orsak till deras fortfarande fattigdom och uselhet. Bränvinsmissbrukets vanliga följder visa sig äfven allmänt, synnerligast symtomerna från digestionsapparaten, men äfven rheumatismer, bensår m. m. 3:o *fattigdomen,* som äfven är störst hos grufvearbetarne. Otillräcklig och otjenlig föda, vistandet i kalla och osunda kyffen inverkar naturligtvis skadligt på hälsotillståndet hos föräldrarne och ännu mera hos barnen. Den oekonomiska uselheten och till någon del, den moraliska förslappningen hos föräldrarne gör äfven att en mängd barn, i stället för att få föda samt någon undervisning i folkskolorna, måste i usel klädnad, vinter och sommar, springa omkring på tiggarefärder och blir således dessa barns framtida hälsa redan i tidigare åren till någon del undergräfd. 4:o *osedligheten och den moraliska förslappningen,* hvilka alla förhållanden äro mest framstående i Norbergs socken.»

Inga *endemiska* sjukdomar tillhöra distriktet, men årsberättelsen för 1849 omtalar utom den *chron. Rheumatismen* äfven *Pyrosis* och *Cardialgie* såsom ovanligt ofta förefallande ej blott bland de supande männerna, utan ock bland qvinnorna. Samma årsberättelse innehåller rör. *Chlorosis,* af allmogen kallad *Hvitsjukan,* att den inom Norbergs härad under sista 10 à 15 åren alltmer utbredt sig, och sökes orsaken dertill uti ökad osedlighet och härmning af s. k. bättre klassernas lefnadssätt.

(Distr.-Läk. *Pallin.*)

Skinnskattebergs församling utgörande vestligaste delen af länet, belägen omkr. 400 fot öfver hafvet, består af en malm- och skogrik bergstrakt genomskuren af Baggån, som bildar de 2:ne långa och smala Skinnskattebergs-sjöarne. Att bergsbruket redan från urminnes tid varit socknens hufvudnäring antydes af namnet »Hedninggrufvan» och styrkes af bruksprivilegier ända från 1480. Jordbruket inom socknen är deremot långt ifrån tillräckligt för behofvet. Fattigdom och bränvinsmiss-

bruk, serdeles bland bruksarbetarne, öfverklagas rådande, äfvensom en betydlig tillväxt af oäkta barn.

Cardialgie, så talrikt spridd bland allmogen, att den knappt saknas inom något hushåll, anses kunna benämnas *endemisk* sjukdom. (Distr.-Läk. *Sjöstrand*.)

Ferna brukslükares verkningskrets, Heds och Gunnilbo socknar af Skinnskattebergs härad, belägne omkr. 300 fot öfver hafvet, uppgående till knappt 3 qvadratmils areal, bestå till större delen af berg, skogsmark och talrika kärr samt sjöar. Jordmånen i dalarne utgöres af svag lera, sand och mojord. Hufvudnäringarne äro skogs- och jernhandtering, och jordbruket kan på långt när ej fylla behofven för orten, hvilket dock till en del härrör af böndernas sysselsättning med brukskörslor, som skada både dragarne och personalen. Större delen af befolkningen, bestående af brukens underhafvande, äro dels jordbrukare, som hafva sina hemman på arrenden och, om de sköta sig, kunna berga sig väl, dels bruksarbetare eller smeder, som teml. allmänt äro i goda omständigheter.

Rheumat. åkommor och *Cardialgie* förefinnas så talrikt, att de förtjena namn af *endemiska* sjukdomar, hvilkas orsaker sökas dels i allmogens myckna vistande i skogen, i kolkojor eller på landsvägarne under förtärande af blott matsäcksmat, dels ock i bränvinsmissbruk. (Distr.-Läk. *Cron*.)

»*Westerås stad*, med cirka 3,600 invånare, är belägen i en däld på ömse sidor om Svartåns utlopp i Westeråsfjerden. En mindre del af staden ligger på sluttningen af berg och sandåsar, som omgifva densamma; största delen är bygd på lägre grund, som sannolikt är bildad genom uppvallning från Mälarsidan och uppslamning från ån; vid undersökning å en tomt öster om domkyrkan är grunden funnen bestå af några alnars mylla och derunder lös lera, i hvilken man utan ansträngning kunde nedstöta en lång stång. Midt i Svartåns utlopp i Mälaren hafva genom uppvallning bildat sig några större och mindre delta-land, som än äro öfversvämmade än ligga i dagen. Öster om åns utlopp fortgår cirka 2½ fjerdingsväg, till Hesslö egendom, en låg, sumpig och vassbeväxt strand; denna strand öfversvämmas årligen långt upp på åkrarne och nära intill de längst ned emot sjön belägna husen af stadens södra qvarter, för att sedermera vid sommartorkan helt och hållet blottas. Då Mälaren länge varit låg och värmen derunder stark, uppstiger från strandsträckan en för lukten märkbar utdunstning; stranden ökas årligen genom uppvallning eller alluvialjord. Vid slutet af ofvannämde strandsträcka skjuter en sandås med mer och mer aftagande höjd ned emot sjön. Vester om åsen flyter nästan utan fall ett naturligt vattendrag, som, ofta ökadt genom flödvatten, öfversvämmar de längre upp belägna ängarne, hvilka då likna kärr; öster om åsen går ned till sjön en dalfördjupning, i areal cirka ¼ qvadratmil, utgörande ängsmark, som för 100 år sedan, enligt sägen, närmade sig till lågländ kärrmark och der allt höet då var starraktigt, såsom ännu på en äng i dalen. Öfversta jordlagret nere i dalen är, utom humusjord, lätt-lera; nästa jordlager utgör ett öfvergångslager från lera till dya, begge lagren äro ojemnt tjocka från ½ till 2 fot. Under dessa lager är jorden, som nu utgöres af dya, vat-

tensjuk och så lös, att den icke bär jernstörens tyngd. Om sommaren ser man ständigt nattdimmor uppstiga från denna dal. Vissa ängar i dalen nedsumpas ofta till den grad, att ruttenhet å gräset nära roten uppstår med spridande af en kännbar stinkande lukt. Strandsträckan vester om Svartåns utlopp ökas äfven årligen genom alluvialjord och intill densamma ligga nästan genom en hel socken för det mesta sumpiga, vattensjuka ängar. Då det nu är en allt ifrån Hippocrates erkänd sanning, att de endemiska inflytelserna härledas ex »aëribus locis & aquis» och man af ofvanstående lokalbeskrifning fasthåller å ena sidan: jordens geologiska beskaffenhet — stark hettas inverkan på sumpig, ofta öfversvämmad mark — förruttnelse af vegetabilier med utdunstning — fuktig jordmån — nattdimmor — m. m. och å andra sidan den gjorda erfarenheten, att *frossan* årligen mer eller mindre hemsöker befolkningen inom staden och den lokalitet Stads-Läk. beskrifvit, så tyckes man hafva rättighet till den slutsatsen, att alla yttre vilkor, hvarunder man antager uppkomsten af ett frossfebermiasma finnas inom det beskrifna området eller på stränderna af Westeråsfjerden, synnerligast dess östra och nordöstra sida, samt att ett sådant miasma der födes och tills vidare är fixeradt.» På grund häraf uppgifves ock *frossa* såsom för staden *endemisk*, så att af inflyttande vanligen ganska många få *frossan* och ofta endast genom afflyttning åter kunna blifva den qvitt. (Stads-Läk. *Altin.*)

»*Sala Bergstad*, med en folkmängd af vid pass 3,500 personer, är belägen på en slättbygd, omgifven af skogar på ringa afstånd från staden; egorna och trakten omkring äro genomskurne af vattendrag, hufvudsakligen orsakade genom uppdämningar för drifvandet af silfververket. Staden sjelf hvilar på ett granitlager, men straxt söder och vester om staden vidtager ett vidsträckt kalkstenslager, hvarför ock dricksvattnet här alltid är kalkhaltigt och något mineraliskt. Orten har alltid varit erkänd såsom mycket sund, och har man här sedan urminnes tider ej varit hemsökt af några svårare farsoter, hvarföre ock, då pesten sista gången i början af 1700-talet rasade i landet, det Kongl. Hofvet tog sin tillflykt hit. Den svafvelsyrlighetsgas, som utvecklas vid silfvermalmens rostning vid den nära staden belägna hyttan, torde ock bidraga till fördelandet af miasmer. Få orter torde ock, i förhållande till sin folkmängd, räkna en sådan mängd ålderstigna personer, som Sala. Några särskilda egenheter i invånarnes *lefnadssätt, sedvanor* och *klädsel* finnas ej; *sedligheten* är här ej sämre än på andra ställen; *bruket af starka drycker* är, ty värr, nog allmänt, isynnerhet bland de fattigare af grufvearbetarne och i trakten omkring staden. Åkerbruket utgör ortens *hufvudnäring*, jemte silfverbergsbruket, som räknar omkring 300 arbetare, och med hustrur och barn omkring 1,000 personer. En hagelfabrik sysselsätter väl ej många arbetare, men lära några af dem, som en längre tid der varit sysselsatta, blifvit besvärade af blyförgiftnings-symptomer.» Staden har inga *endemiska* sjukdomar. (Stads-Läk. *Lundh.*)

Bland befolkningen i *Arboga stad*, om hvilken inga topografiska underrättelser meddelats, och i nästgränsande landsförsamlingar uppgifves endast *Cardialgie* nog ofta

förekomma, för att kunna förtjena namn af *endemisk* sjukdom, ehuru den anses tydligen härröra af bränvinsmissbruk. (Stads-Läk. *Bergmansson* och *Sparrman.*)

Äldre uppgifter *a*) om *chron. sjukdomar* i länet omtala endast *Masksot* bland barn vid Ferna bruk.

Uplands eller Upsala län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

För Upland utnämdes d. 11 Sept. 1759 den förste Prov.-Med., som dock lönades af enskildta sammanskott. 1773 års stat upptager först för länet å allmän bekostnad en Prov.-Med., stationerad i Upsala, med arfvode för en medhjelpare. Stationen flyttades sedan till Enköping. År 1814 d. 23 Mars anbefallde Kgl. Maj:t länets fördelning i 2 Prov.-Läk.-distrikter, med station för norra distriktet i Upsala och för det södra i Enköping. Efter 1830 beviljadt anslag anbefalldes d. 25 Juni s. å. en E. Prov.-Läk. stationerande i Sigtuna till gemensamt biträde för både Stockholms och närliggande Håbo och Bro härader af Upsala län.

Länet har alltså f. n. på stat 2 ordin. Prov.-Läk. af hvilka, enl. K. B. d. 5 Juli 1814

den i Upsala stationerade har tjenstgöringsdistrikt af Ulleråkers, Waksala, Bälings, Rasbo, Örbyhus, Norunda och Olands härader samt Dannemora och Leufsta tingslag, med undantag af de åt nedan nämde Distrikt-läkare åren 1846—1851 anvisade områden i Norra Upland

och den i Enköping har tjenstgöringsdistrikt af Håbo, Bro, Trögds, Åsunda, Hagunda och Lagunda härader, med undantag af det år 1834 åt Distrikt-läkaren i Bro och Håbo härader anvisade område.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är dessutom medgifven åt 5 läkarebefattningar inom länet, neml.:

gen. K. B. d. 26 Apr. 1834 åt den af Bro och Håbo härader antagne läkaren med bostad vid Vest-Tibble;

samt på sätt K. B. d. 17 Oct. 1840 stadgar

gen. K. B. d. 21 Aug. 1846 åt läkaren vid Gimo bruks- och landtegendomar med distrikt af Skepthammars, Alunda, Ekeby och Morkarla socknar;

gen. K. B. d. 11 Maj 1847 åt läkaren vid Tobo bruk och Örbyhus säteri med distrikt t. v. af socknarne Dannemora, Film, Österby, Wendel, Wiksta och Tegelsmora (afskiljd till följande 1849);

gen. K. B. d. 3 Juli 1849 åt läkaren vid Leufsta bruk med distrikt af Leufsta, Hållnäs, Tegelsmora, Tolfta och Wesslands socknar (de 3 sista afskiljde 1851 till följande distrikt);

---

a) *Blachet* Rapp. för 1798. Läk. och Naturforsk. XIII.

gen. K. B. d. 14 Apr. 1851 åt läkaren vid Wesslands bruk med distrikt af Wesslands, Tolfta och Tegelsmora socknar.

Stadsläkare äro i städerna anställde.

Inom länet äro förlagde största delarne af K. Uplands Reg., som har 1 Reg.- och 2 Bat.-läk., och af K. Lif-Reg.-Drag.-Reg., som har 1 Reg.- och 1 Bat.-läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans saknas årsberättelse för 1851 från Bro och Håbo härader. Från Leufsta Bruksläkare har årsberättelse ock uteblifvit.

Upsala Prov.-Läk.-distrikt, inclusive de derinom anställde Distrikt-läkarnes områden, med en folkmängd af omkr. 60,000, har en längd af vid pass 12 och en bredd af högst 6 mil, samt en betydlig skärgård, och är i afs. på landets »beskaffenhet för det mesta slätt, isynnerhet södra delen, hvarest finnas flera betydliga kärrsträckor; den norra åter är skogbeväxt, stenbunden, likväl utan större berg, och genomskuren af vatten, samt försedd med en mängd sänkta marker, kärr och moras, hvilka gifva luften en högre grad af fuktighet, hvaraf inflytandet visar sig i de mera allmänt förekommande febrila sjukdomar, som likväl icke ega någon af endemisk konstitution producerad bestämd form. Landets föränderliga lokala förhållanden, dess läge nära vid stora vatten med de omväxlande rådande sunnan- och nordan-vindarne, och de flacka fälten göra väl atmosferens beskaffenhet ombytlig, men bibehålla genom de täta omväxlingarne de för hälsan nödvändiga egenskaper. I allmänhet är landet fruktbart och väl kultiveradt, isynnerhet slättlandet, serdeles kring Upsala, hvarest jordmånen och bördigheten täflar med de bästa trakter i riket; i norra delen deremot är den sämre, bestående mera af sumpjord och på sina trakter beströdd med små berg och sten. Åkerbruk är landets hufvudnäring; ty oberäknadt något mindre lönande fiskeri, och den obetydliga afkomst som ladugårdar, skogar och några individers industri gifva, är åkrens afkastning den enda källan till bergning för Ulleråkers, Waksala, Rasbo, Bälinge, Norunda, Örbyhus och Olands härader, samt Dannemora och Leufsta tingslagers invånare, med undantag af Elfkarleby och Hollnäs socknar, som myeket sysla med fiskeri i Dalelfven och skärgården, samt Leufsta, Tegelsmora, Dannemora, Film och Morkarla socknar, hvilka, jemte det de idka ett mindre lönande åkerbruk, hemta sin näring af kolning, körslor och andra arbeten vid Dannemora bergslag. Åkerbruket skulle ännu rikare löna odlarens möda, om ängskötseln ej vore så betydligt underlägsen. I allmänhet är allmogens välstånd ringa, och dess belägenhet tryckande, dels till följe af litet emellan inträffande mindre gynnsamma, stundom rent af missväxtår, dels skogsbrist på de stora skoglösa trakterna, dels ock brist på binäringar och slöjdsinne. Allmogens lefnadssätt, vanor, klädsel, sedlighet, nykterhet m. m. äro märkbart olika på olika trakter, kanske bestämdast varierande efter olika utvägar till bergning. Vid sjökusterna och stora landsvägarne synes ofta folket mindre godlynt, men hurtigt och omtänksamt; på andra åter mera enfalldigt, ofta slafviskt krypande, men äfven bedrägligt. Men-

niskans vanliga kärlek för prakt i klädsel och äfven sällskaps-frosseri visar sig något hvar stans der tillgång så medgifver, och efter olika kön och åldrar, men för öfrigt förer allmogen ett tarfligt lefnadssätt, så väl i afseende på sina boningar, hvarest åtminstone under den kalla årstid, hela hushåll äro inlogerade i sällskap med höns, grisar, lamm och kalfvar i den mest skärande osnygghet, som äfven i afseende på födoämnen, hvilka mest bestå af sill, strömming, potäter, mjölmat, samt fisk vid kusten, och då råden sträcker sig till någon annan dryck än vatten, så består den af illa beredt och surt maltdricka. En serdeles framstående råhet och brist på renlighet tyckes isynnerhet vidlåda det qvinliga slägtet, med sitt omisskänneliga inflytande på barn och hushållen i allmänhet. Ty värr är bränvinslusten nog allmän och hos mången den afgrund som uppslukar så väl borgerligt, som kroppsligt och moraliskt välstånd. Om det likväl må medgifvas, att detta onda på landsbygden är mera sporadiskt, äfven med olika freqvens på olika orter, så är tillståndet så mycket svårare epidemiskt inom staden och dess grannskap, inom den obildade klassen, jemte det djupaste sedeförderf, hvaraf naturligtvis, såsom säker följd, alstras ett ohjelpligt armod, en ruinerad hälsa och en förtida ålderdom.» Några *endemiska* sjukdomar har Prov.-Läk., under snart 40-årig verksamhet inom distriktet, ej iakttagit, dock torde ej böra lemnas oanmärkt uppgiften om talrikhet af s. k. *Vattflen* eller *Vattklo* (Cardialgie), och s. k. *torrvärk* eller *chron. rheumatism*, samt hudsjukdomar af osnygghet, äfvensom skenbartt illtagande, äfven bland bondeståndet, af *Bleksot* i samband med menstruationsoordningar. Likaledes uppgifvas *mask* och *skrofler*, dock vanligen blott i form af körtelsvulster, utslag och ögonfluss mycket besvära fattigare klassens barn, som följd af missbruket att med tuggor af allehanda slag, ojästa mjölrätter, potates, surt dricka samt »diverse bränvinstårar, såsom qvintessensen af gudslånen» uppföda dem.

(Prov.-Läk. *Schultz.*)

Enköpings Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd 1848 af 31,535, »utgöres af en till större delen bördig, föga bergig, men slättländig sädesbygd, med skog endast i några få aflägsna socknar. Något särskildt geologiskt märkvärdigt torde näppeligen finnas. Den knaggliga urgrunden framsticker öfverallt, än naken, än glest bevöxt med barrskogen, stundom blandad med björken och aspen, vid Mälarstranden sparsamt med alen, eken etc. Tvenne sandåsar gå, den ena genom Enköping och Vårfrukyrke, den andra genom Håbo härad. Vattendragen äro obetydliga och insjöar finnas nästan endast i norra delen och i Bro härad. Då grunden för det mesta är lera, är också föga tillgång på rätt godt dricksvatten. Hvad som, bland småningom försvinnande folkseder, svårligen lärer kunna utrotas, är gästvänligheten, eller begäret att »bjuda.» Sjelfva lockbetan är naturligtvis »supen,» men denne åtföljes af annan förtäring neml. bröd, smör, stekt fläsk och framför allt kaffe, hvilken senare dryck nästan alltid af mankönet blandas med ⅓ bränvin. Bägaren eller stånkan med dricka håller sig vanligen på ett blygsamt afstånd. Också är innehållet sällan rätt godt, men nästan alltid drickbart. Allmogens qvinnor laga vanligen sina tarfliga rätter med smak. Deras grofva, tjocka och hårda bröd, i botten på korgen är sällan eller

aldrig misslyckadt eller ojäst och det mjuka finare ofvanpå är ofta förträffligt. Äfven deras lagade rätter äro af god beskaffenhet. Emedlertid kan man visserligen anse som en onaturlig egenhet deras, om jag så får säga, lakoniska bruk af finkelbränvinet. 2 à 3 spetsglas eller supar, utom den i kaffekoppen, är under förtärandet af »rispen» mycket måttligt och tyckes falla i god jord s. m. s. Den ej fullväxte bondpojken tager sig också på färdväg, under förtärandet af torrfödan, 2 à 3 supar ur matsäckskaggen. Emedlertid säga äldre personer af allmogen, att förtäring af bränvin aftagit under ett par decennier, så att numera många af det yngre slägtet alls icke bruka detsamma, men bland de äldre är detta förhållande sällsynt. Hvad som gör att bränvinet visserligen mindre skadar än man annars kunde förmoda, är den omständigheten, att allmogen förtär det i temligen utspädt tillstånd. Styrkan torde sällan öfverstiga 4 grader. Konjak, arrak, rum brukas ock af många bland allmogen och punsch saknas icke hos de bemedlade i deras hem. Folkets drägt bibehåller sig väsendtligen enkel, inhemsk och tarflig. Den hvita fårskinnspelsen, denna conditio, sine qua non, på den kalla slättbygden, der skogen icke mer är »fattig mans tröja» blir dock allt mera »öfverklädd.» Qvinnorna, så i stad som på landet, bruka allt mer, visserligen till förmån för hälsan, »koftan». Den stoppas vanligen med bomull. Folkets boningar äro på olika ställen rätt olika till snygghet och beqvämlighet. Till större delen äro de otrefliga, trånga och kalla, isynnerhet å de skogfattiga eller skoglösa orterne, och särdeles hos de fattige är boningen oftast under allt omdöme. Å andra sidan hafva de egentliga bönderna, t. ex. i Nedre Trögds härad och å Westmanlandssidan temligen trefliga hem. Byarne äro å de skogfattiga orterna »ruskiga», gråa och oansenliga. Osnyggheten är der också mera hemmastadd, isynnerhet som öfverflöd på lera och brist på grus befordrar densamma. I religiöst hänseende står Uplänningen visserligen icke högt. För läseri af något slag har han allsicke fallenhet. Annars synes han temligen godmodig och medgörlig. Superiet är visserligen en osed, men i allmänhet tror icke folket på osedligheten af bränvinsbruket, utan anser det för behöfligt och till och med »hälsosamt.» Kyskhetens dygd synes gå i jemnbredd med nykterhetens. Allmogens moralitet synes i detta afseende öfverträffa de s. k. bättre klassernas. I allmänhet torde man kunna afgifva det omdöme, att det egentliga folkets eller allmogens moralitet icke står på någon låg punkt i förhållande till de medel, som användas till deras moraliska och religiösa känslas väckande. Hufvudnäringen är åkerbruket med thy åtföljande svag boskapsskötsel. Mager boskap, magra svin i mängd finnas öfverallt. Att vanlig landtmanna-husslöjd och handtverk följa landtbruket i släptåg faller af sig sjelft.»

Några *endemiska* sjukdomar i distriktet äro ej kända, om ej dit kan räknas *Pyrosis* eller *Vattflen.* Årsberättelsen för 1849 omtalar ock som »mera allmänt förekommande chron. sjukdomar *Chlorosis, Hydrops* och *Phthisis.*»

(Prov.-Läk. *Stiegler.*)
Gimo

Gimo Bruks-Läk.-distrikt, med en folkmängd af 5,417 personer, »ligger hufvudsakligen på de föga sluttande stränder, som omgifva den lilla Olands-ån, och består af omvexlande slättbygder med mer eller mindre bergländig och kärrig skogsmark. Den rådande jordmånen är dels sandblandad lera, dels mager mojord, och sysselsätter sig allmogen, som till en stor del lyder under Gimo och Österby bruk, med kolande och körslors framskaffande till nämde bruk. Trakten, såsom hafvande lågt läge och bestående af kärrig mark, tyckes dock ej vara sjuklig. Dock skola *Skrofler* bland allmogens barn vara temligen allmänna. Hvad beträffar egentliga arbetsfolket vid bruket, så synes det förhållande anmärkningsvärdt, särdeles i afseende på dem, som arbeta i smedjan och masugnen, att de ej så ofta, som man kunde hafva skäl att förmoda, förkyla sig till följe af de hastiga temperatur-förändringar de under sitt arbete äro underkastade, och derigenom ådraga sig sjukdomar. Sålunda förekomma bland smederna högst sällan lung- och bröst-inflämmationer. Samma anmärkning gäller äfven ögonen; oaktadt dessa arbetare ständigt stå framför en stark hetta, tyckas deras ögon derutaf ej lida. Hörseln deremot synes försvagas, sannolikt af hammarens starka bultande, emedan vanligen gamla smeder äro döfva.»

Beträffande talrikheten af *Bleksot* yttrar läkaren, dock blott efter 7 månaders vistande å orten, att endast ett och annat fall förekommit. (Distr.-Läk. *Grenholm.*)

De af företrädaren för åren 1846—1849 afgifna årsrapporter omtala såsom *endemiska: Skrofler* i flera former dock mest subcutana körtelsvulster och ögonsjukdomar, mindre ofta angripande underlifvet och sällan öfvergående till Lungsot; *Masksot* (dock aldrig af annat än Spol- och Springmask). Mindre talrika än annorstädes uppgifvas deremot *Cardialgie* och *chron. Rheumatism.* Berättelsen för det förstnämda året omtalar ock *Bleksot* såsom talrik bland qvinnor af tjenande klassen, till stor del beroende af oseden att genom starka bloduttömningar söka framkalla dröjande menses, men de följande 3 årens berättelser vitsorda åter ett starkt progressivt aftagande af denna sjukdom, hvilket så mycket helldre ställes i causalsamband med goda skördar och godt arbetstillfälle, som äfven de öfriga chroniska sjukdomarne visat samma lyckliga minskning. (*Liljebjörn.*)

Örbyhus och *Tobo Bruks-Läk.-distrikt* utgör »förnämligast en teml. bred af några smärre sandåsar och stenbackar genomskuren slätt, hvars midt eller stundom ena sida bildas af den ¾ mil långa Wendelsjön och dess utloppså, båda försedda med låga stränder, hvilka höst och vår öfversvämmas och under våta somrar bilda vidsträckta kärr. Dess andra del består af en lågländ skogstrakt, genomskuren af många kärr och fuktiga ängar. *Frossor* hafva ock derföre här varit temligen allmänt gängse både höst och vår; dock hafva de på de sista 2:ne åren varit dels färre till antalet dels af lindrigare art. Hvarje by, vanligen tätt tillhopapackad, utgör åtminstone under våtare årstider en stor smutspöl; men på de ställen, der gårdarne blifvit aflägsnade från hvarandra eller der byn utgöres af en enda gård, äro boningshus och uthus dock så tätt sammanpackade, att sol och frisk luft ingenstädes

10

inom densamma har fritt spelrum. Allmogen är i allmänhet i denna trakt ingalunda vän af renlighet och snygghet; boningsrum, linne, sängkläder, allt är af smuts genomdränkt, men desto större älskare af spirituosa. Dels i följd af det öfverhandtagande begäret till bränvin, dels i följd af att större delen af allmogen icke är egare af den jord, de bruka, är fattigdomen öfvervägande.»

Bland sjukdomar som gen. sin talrikhet förtjena namn af *endemiska* uppgifvas *Skrofler,* dock i lindrigare former, *Cardialgie, Rheumatism* och serdeles *Bleksot,* hvilka sjukdomars orsaker sökas i dieten, serdeles bränvinsmissbruk, osnygghet och fattigdom, samt förkylningar. (Distr.-Läk. *Ångström.*)

Rörande *Wesslands Bruks-Läk.-distrikt* uppgifves, att något lokalt inflytande på hälsotillståndet ej försports utom vid Carlsholms bruk, der t. f. af grannskapet med hafvet sjukligheten alltid varit störst, förnämligast bestående af *vårfrossor.* Bland bruksfolket skall vanliga bruket af salta födoämnen vålla talrika digestionslidanden, deremot skola smederna på långt när ej förete den talrikhet af förkylningssjukdomar, som man af deras yrke kunde förmoda. (Distr.-Läk. *Cronstrand.*)

Grufve- och Bruks-Läk. vid Dannemora och Österby, som har under sin vård en till grufvorna och bruken hörande personal af omkr. 3,000, berättar: »Utan att vara hvad man egentligen kallar skogsbygd skiljer sig distriktet från slättbygden genom en mera kuperad natur, genom skogar och en mängd af insjöar. En stor del af landets yta utgöres af mossar, hvilka för sin tillvaro hafva att tacka de vattenuppdämningar, som för drifvande af Österby bruk hafva blifvit gjorda öfver stora landsträckor. I vextgeografiskt hänseende förtjenar anmärkas, att då gränsen för eken är blott några mil längre norrut, detta träd här i stor mängd förekommer och uppnår en betydlig storlek. Ortens invånare erhålla sitt förnämsta uppehälle genom Dannemora grufvor och Österby bruk, ty utom det att de vid dessa verk direkte anställde arbetare genom dem helt och hållet existera, utgöra malmforslingar om vintern från grufvorna till de kringliggande bruken, samt kolning för Österby bruk en ej obetydlig hjelpkälla för allmogens lifsuppehälle. Hvad sedligheten beträffar står denna beklagligen på en låg ståndpunkt, och detta till en del af orsak, att bränvinssupandet här idkas i hög grad. Den beroende ställning, hvari folket står till nämde verk, har beröfvat det all sjelfständighet, hvarigenom det blifvit försoffadt och nedsjunket i liknöjdhet, sökande sin enda fröjd i bränvinsflaskan. Liksom tillfället gör tjufven bidrager äfven lättheten att erhålla bränvin till bildandet af supare, ty vid Österby bruk fabriceras ej endast det hårda jernet, der brännes utom stål äfven bränvin och värdshuset derstädes är den aldrig sinande källa, hvarifrån den förderfliga drycken utflödar öfver nejden, för att ej nämna en otalig mängd af lönnkrogar.» Bröstinflammationer skola bland bruks- och grufve-arbetarne härstädes vara serdeles talrika. (Grufve-Läk. *Hagberg.*)

Bro och Håbo häraders distrikt innefattade, enl. årsberätt. för 1843, en befolkning af 6,745. Såsom nästan på alla sidor kringflutet af Mälaren med talrika vikar och fjärdar, har distriktet, hvars enda näringsgren är landtbruk och som till största

delen utgöres af herregårdar, »flera lågländta trakter, der vattnet sommartiden faller ut och sålunda blottar sjöbottnen, hvilken merendels består af dy.» Häraf förklaras den öfvervägande benägenhet för *Frossor,* som dessa härader hafva gemensamt med alla Mälarstränderna, äfvensom stundom, serdeles efter heta somrar, uppträdande svåra farsoter af s. k. *Augustifeber.* (f. d. Distr.-Läk. *Barck.*)

Enköpings stad »kan till sin belägenhet indelas i 2:ne delar, hvaraf den öfre ligger på sluttningen af en sandås ifrån nordost till sydvest, den nedre deremot på mera träskaktig grund, uppfylld med källådror, så att vatten påträffas vid gräfning till 4 fots djup. En stor skillnad märkes också i hälsotillståndet hos den delen af stadens befolkning, som bebor denna lägre belägna trakt, der alltid, vid utbrytande epidemier, de första sjukdomsfallen yppa sig. Efter branden år 1799 hafva de fordna trånga och krokiga gatorna blifvit ersatte af breda, raka, väl stenlagda och försedda med trottoirer. Läget är i allmänhet friskt och svårare farsoter sällsynta. Härtill torde i ej ringa mån bidraga det ypperliga dricksvatten ur den så kallade Munkekällan, hvilken i anseende till vattnets renhet, låga temperatur och ymnighet torde kunna räknas till en af de bästa i riket. Stadens förnämsta näring består i jordbruk och plantering af rotfrukter, deraf icke obetydliga qvantiteter hvarje höst föras till Stockholm och andra orter. Lefnadssättet liknar andra småstäders i det afseendet, att fylleriet årligen bringar åtskillige på obeständ ibland handtverksklassen.» Någon *endemisk* sjukdom är ej känd. (Stads-Läk. *Barck.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Utom de berättelser om dels svåra härjningar af *gastriskt nervösa* och *rötartade* febrar, stundom serskildt benämde efter stället der de varit gängse *a*), dels den epidemiska utbredningen af *Strypsjuka* på 1760-talet *b*) hvilka vi ega, är rörande länets möjligen *endemiska* sjukdomar under förra århundradet intet meddelande mig bekant, utom hvad som rör den s. k. *Elfkarlebysjukan b*), eller i Elfkarleby socken gängse *Spetälskan,* af *v. Linné* benämd Lepra Ostrobothniensium, hvilken redan 1761 föranledde en undersökning inom socknen, häntydande på sjukdomens spridning genom smitta, och ännu 1813 ådrog sig nog uppmärksamhet att från K. V. Akadem. framkalla en prisfråga rör. sjukdomens orsaker och botemedel.

Stockholms län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Erhöll 1757 sin första Prov.-Med. åt hvilken gen. K. B. d. 17 Juli 1759 tillerkändes ett t. v. anslaget lönebelopp, oaktadt länets invånare ännu ej öfverenskommit om sammanskott till lönefyllnad. Å riksstaten intill 1773 är tjensten ej uppförd.

---

a) *Linné* Diss. Febris Vpsaliensis 1757. *Zetzell* K. V. A. Handl. 1754. *Dalberg* Præsid. tal i K. V. A. 1777 m. fl.

b) *Halenius* Emb.-rapp. i Berättelser om Med.-Verket 1761 och 1765.

1773 års stat upptager för länet 2 Prov.-Med., stationerade en i Stockholm och en i Norrtelje, hvardera med arfvode åt en medhjelpare, och gen. K. B. d. 14 Aug. 1782 anslogs åt Prov.-Fältsk. i länet Prov.-Med. medhjelpare-arfvodet. Ett K. B. d. 30 Mars 1786 bestämde ett arfvode åt en Prov.-Chirurg till biträde vid sjukvården i Drottningholms län och K. B. d. 19 Oct. 1814 anslog åt Prov.-Chirurgs-befattningen årlig lön af B:ko R:dr 150 samt arfvode vid förrättningar enl. 7:de klassen af då gällande rese-reglemente. Af år 1830 beviljadt anslag disponerades, gen. K. B. d. 25 Juni s. å., en lön till en i Sigtuna gemensamt för Upsala och Stockholms län stationerad E. Prov.-Läk.

Länet har alltså f. n. 2 Ord. och en E. Prov.-Läk. samt en Prov.-Chir. af hvilka

en ordin., med distrikt (Södra), enl. K. B. d. 26 Apr. 1832, bestående af Garns socken af Långhundra härad och Ösby af Wallentuna, Danderyd, Wermdö, Sollentuna, Färentuna, Svartlösa, Sotholms och Öcknebo härader och skeppslag, hvarifrån sedan afsöndrats 2 nedannämde Distrikt-Läk.-områden, är stationerad i Stockholm, der Prov.-Chir. äfven har sin station;

en ordin., med distrikt (Norra), enl. K. B. d. 26 Apr. 1832, bestående af Frösåkers, Närdinghundra, Wäddö, Bro, Frötuna, Lyhundra, Sjuhundra samt Åkers härader och skeppslag, hvarifrån 1842 afsöndrats ett Distrikt-Läk.-område, är stationerad i Norrtelje och

den E. Prov.-Läk., med distrikt, enl. K. B. d. 26 Apr. 1832, af Erlinghundra och Seminghundra härader samt alla församlingarne i Långhundra härad utom Garns, är stationerad i Sigtuna.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är, enl. K. B. d. 17 Oct. 1840, beviljad 3:ne läkare-befattningar inom länet, neml.:

gen. K. B. d. 8 Aug. 1842 åt Bruks-Läk. vid Hargs bruk med distrikt af Hargs socken och Binnebohls masugn jemte underlydande hemman i Bladåkers och Knutby socknar samt spridda hemman i Börstils och Hafverö socknar;

gen. K. B. d. 8 Aug. 1842 åt den af Direktionen för Läkareinrättningen i Botkyrka och Salems församlingar antagne läkaren med distrikt af nämde församlingar,

samt gen. K. B. d. 22 Apr. 1843 åt läkaren vid Gustafsbergs porslinsbruk med distrikt af Wermdö skeppslag.

Af länets städer sakna Sigtuna, Waxholm, Öregrund och Östhammar egne läkare.

Inom länet äro, Stockholms garnison oberäknad, förlagde en del af K. Uplands Reg., som har 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk., och af K. Lif-Reg.-Drag., som hafva 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk. samt några nummer af Lif-Reg.-Grenad.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans saknas årsrapport från Wermdö distrikt. Från Distrikt-Läk. i Södertörn har, oaktadt skedd påminnelse, årsrapport ej inkommit.

Norrtelje Prov.-Läk.-distrikt, med en befolkning f. n. af 46,898, sträcker sig omkr. 16 mil i längd från nordvest till sydost och utgöres längs hela östra sidan

af skärgård. »De nordligare häraderne, uti hvilka stora jernbruk hörande till Dannemora bergslag, ligga, lefva hufvudsakligen af skogshandtering och något åkerbruk, samt på kusten af sjöfart. I allmänhet råder här välmåga och snygghet, relativt större än uti andra Uplands socknar, samt mindre begifvenhet på fylleri. Uti medlersta delen, serdeles de mera vestligt inåt landet liggande socknar, är jordbruket den näringsgren, hvarifrån hufvudsakligast utkomst skall hämtas och skogshandtering binäring. Öfver hufvud är folket här mera trögt, deras lynne mera liknande slättboens, osnygghet, stundom till en hög grad, råder allmänneligen i deras boningar, böjelsen för fylleri starkare. Skärgårdens invånare äro i allmänhet lifligare, hurtigare, snyggare och mera välmående, allt efter som de hufvudsakligast idka sjöfart, eller föda sig med fiske, jemte det ringa åkerbruk hvartill deras små hemmansdelar ($\frac{1}{24}$—$\frac{1}{32}$) gifva tillfälle. Invånarne uti distriktets sydligaste del kunna icke rigtigt hänföras under någon af dessa sednast nämde kategorier. För det mesta tillhöra de väl skärgårdsfolket, men deras lefnadssätt är dock i så måtto betydligt skiljdt ifrån de egentliga skärgårdsinbyggarne, att dels ingår mera åkerbruk uti deras näringsfång, dels utgöres deras sjöfart hufvudsakligast af vedfrakt till Stockholm, hvilken oftare och längre kommunikation icke heller fördelaktigt inverkar på deras lefnadsvanor, hvarken i fysiskt eller moraliskt hänseende. En annan del, det sydligare distriktets invånare, hör, i anseende till församlingarnes läge, visserligen mera till kategorien af Uplands socknar, men förhållandet af deras närmare kommunikation med hufvudstaden och grannskap dermed, visar hos dem samma demoraliserande verkan, som hos de egentliga kustboerne. Utom dessa skiljaktigheter gifvas ännu större speciella olikheter, till och med emellan nära intill hvarandra gränsande socknar, hvilkas inverkning på befolkningen är tydlig, ehuru måhända mindre i sanitärt hänseende. Ibland de mest påfallande torde böra anföras Häfverö socken, 3½ mil nordost ifrån Norrtelje, hvars invånare synas utgöra en egen race af menniskor. Karlarne äro i allmänhet något långa, magra, med långlagda ansigten, mörk hy, mörka ögon och mörkt hår. Qvinnorna ljuslätta, hafva fylliga former, rödblommiga ansigten, ljust ofta knollrigt hår. Dessa hafva, både karlar och qvinnor, en egen klädrägt, hvilken först i sednare åren börjat gifva vika för tidens lyx. Det enda man emot densamma kunde påminna är, att emellan lifstycket och byxorna hos karlarne samt lifvet och kjorteln hos qvinnorna, ett betydligt spatium skall finnas, som lemnar en del af underlifvet och ryggen utan annan betäckning än linnet. Häfveröboernes karakter är ytterlig sparsamhet, men snygghet, säkert den socken som derför mest utmärker sig, för öfrigt fredliga, stillsamma och mindre begifna på starka drycker. I grannsocknen Wäddö ,gränsande till hafvet, äro invånarne i allmänhet osnygga, supiga, öfverdådiga och så till kroppsbildning, som karakter nästan alldeles en motsats till sina grannar; också träffas sällan båda socknarnes ungdom vid bevärings-mönstringarne, utan att åtminstone försök göres till slagsmål å de sednares sida. Gemensam för distriktets alla delar, ehuru uti betydligt olika grader, är fyllerilasten, hvilken hotar att undergräfva både allmän och enskild lycka, ehuru den syn-

tes, för 8 à 10 år sedan, några år betydligt aftaga. Nu går den, isynnerhet under de 4 sednare åren, åter framåt med en olycksbringande fart. Ännu hör det väl till undantagen, att på hvardagarne finna personer druckna hemma i sina hus, äfvensom vid gästabud någorlunda måtta iakttages, åtminstone så länge presterskapet är närvarande, men på krogar och allmänna vägar fruktar Prov.-Läk. att det snart skall höra till undantagen att finna någon nykter. Ja till och med ibland qvinnorna är denna last icke så sällsynt, som man skulle önska, och vid marknader är det på sednaste åren ej så ovanligt, att se unga flickor druckna! Hufvudorsaken till denna härjande farsot är väl brist på andeligt ljus och felande begrepp om sannt menniskovärde. En hop mer och mindre kraftigt bidragande ekonomiska torde väl äfven förefinnas, hvaribland man i sednare tider vill räkna det lönnkrögeri, som af de på landet etablerade handlande lärer bedrifvas.»

Till *endemiska* sjukdomar hänföras: *Cardialgie*, serdeles förekommande bland de fattige och härrörande af hårda, salta födoämnen, bränvinsmissbruk och möjl. äfven kaffeförtäring; *Skrofler* hos barn och yngre i form af utslag och ögoninflammationer, stundom äfven som ben- och ledgångslidande, samt *Bleksot*, som både bland mera välmående och fattigare allmogens qvinnor på sednare åren synes tilltaga, utan något causalsamband med frossor. (Prov.-Läk. *Sommelius.*)

Hargs Bruks-Läk.-distrikt, med en befolkning af omkr. 2,500, till större delen sankt beläget vid Östersjön, är i afs. på lokalförhållanden inneslutet under skildringen af förra distriktet, men synes enligt Distrikt-Läk. uppgift serdeles utmärka sig för freqvens af *Frossor* (32 proc. af alla under sista 5 åren vårdade sjukdomar). Till *endemiska* anses ock kunna räknas *Cardialgie* och *Skrofler*, om än de ej så ofta föranleda läkarens anlitande. Ehur Distrikt-Läk. bland 1,280 sjuka under sista qvinqvennium behandlat blott 7 *Bleksots*-fall, anser han dock sjukdomen, som å orten förr skall varit obekant, nu tilltaga och skall den icke hafva visat sig beroende af frossornas talrikhet. (Distr.-Läk. *Küsel.*)

Om *Södra Prov.-Läk.-distriktet*, som har en befolkning af 49,574, har Prov.-Läk. *Brandelius* ej meddelat någon topografisk eller ethnografisk underrättelse, och i afseende på *endemiska* sjukdomar uppgifvit att sådana ej der förekomma.

Af den för åren 1847—1849 af d. v. Distr.-Läk. *Miltopée* aflemnade berättelsen om *Botkyrka och Salems församlingars distrikt* inhämtas hufvudsakligen att bland chron. sjukdomar allmännast förekommit *Skrofler, Bleksot* och chroniska lidanden i ventrikeln. Bland förnämsta orsaken till dessa sjukdomars freqvens uppges det inom distriktet med så mycken förkärlek omfattade statkarlssystemet och thy åtföljande osunda bostäder, salta och grofva födoämnen samt stora bränvinsmissbruk. *Bleksots*-fallen hafva nästan uteslutande tillhört den tjenande klassen och ofta förekommit bland flickor, som återvändt från Stockholm efter att ett eller annat år förut friska och frodiga hafva ditflyttat.

Från *Sigtuna E. Prov.-Läk.-distrikt*, med en befolkning af 14,645, hafva inga topografiska notiser meddelats och med hänsigt till frågan om *endemiska* sjukdomar

uppgifvits att *Cardialgier* äro allmänna, till en del, enl. 1849 års berättelse, vållade af tobaksmissbruk, samt *Bleksot*, nervösa lidanden och menstruationsfel äfven ofta förekommande bland allmogen; *bleksoten*, enl. nyssnämde årsberättelse, mest bland de förmögnare böndernas barn eller tjensteflickor å herregårdarne.

Om *Stockholms stad* i medicotopografiskt hänseende och dess *endemiska* sjukdomar innehåller Förste Stads-Läk. årsrapport, med undantag för några uppgifne förbättringar i Sundhetspolisen, intet meddelande.

»*Norrtelje stad*, belägen mellan en vik af Saltsjön och insjön Lommaren, hvilka förenas genom en mindre å, är bebygd synnerligast å båda sidor efter åns sträckning, i en dalgång, som på norra sidan formeras af bergshöjder, hvilka så småningom stiga uppåt, men på den södra af en bergås, som är ganska hög, brant och tvär, med boningarne liggande omedelbart vid dess fot. Då starkare nederbörd af regn inträffar, och om våren då snön smälter, är den del af staden, som befinnes på södra sidan om ån, mera utsatt för det från bergen nedströmmande vattnet, äfvensom skuggan af bergåsen gör, att nästan hela året om de der belägne boningarne besväras af en viss fuktighet. Stadens läge är dock i allmänhet godt, då vindarne från 3 sidor hafva tillfälle att rena luften. Invånarne lefva af handel, åkerbruk, handtverkerier och fiske. Nykterheten står just ej på de bästa fötter, då 2 källare och 5 krogar så flitigt anlitas, att delirium tremens härstädes är en ej ovanlig sjukdomsform. Äfven sedligheten är ej något att skryta öfver, då af 13 nyfödde barn 3 varit oäkta. I invånarnes sedvanor och lefnadssätt är, Stads-Läk. veterligt, intet ovanligt att anmärka, med undantag af karlarnes ovanor, då några äro tillsammans, i supande af helan, halfvan och tersen, jemte en stor del qvinnors i kaffedrickande af en, en half och en påtår.»

Till *endemiska* sjukdomar anses hänförliga *Skrofler, Bleksot* och följdsjukdomar af *fylleri*. (Stads-Läk. *Palmgren*.)

»*Staden Södertelje*, belägen på ett näs emellan Mälaren och Östersjön, eller rättast sagdt, den lilla sjön Maren, som genom den s. k. Södertelje kanal i norr förenas med Mälaren och i söder med Östersjön, begränsas i öster och vester af höjder. Ehuru till största delen anlagd i dälden och endast till en mindre del bygd uppåt höjden i vester, kan staden, genom de beständiga vinddragen sjöarne emellan, sägas hafva ett ovanligt sundt läge. Stadens hufvudsakliga näring är åkerbruk. Der finnes ock en större vagnsfabrik, som sysselsätter öfver 70 arbetare, och då de fleste äro ogifta inverkar det på sedligheten och möjligen äfven på nykterheten; ehuru den, hvad borgerskapet angår, är berömvärd.» *Frossor* uppgifvas vanliga.

(Stads-Läk. *Hæffner*.)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Äldre underrättelser om hälsotillståndet i länet omtala hufvudsakligen endast *gastriskt nervösa* eller *rötartade febrar* (Brännsjukor), och *Frossor* såsom egendom-

liga för vissa trakter t. ex. Svartsjö *a*) och Drottningholms *b*) kungsgårdar och *Rödsot* för norra delen af länet *c*).

Södermanlands eller Nyköpings län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Prov.-Medicus, ehuru ej å riksstat uppförd, omtalas redan från 1683 i Södermanland, och 1720 års riksstat upptager äfven en sådan, men såsom aflönad af Nyköpings stad. Följande årens ordinarie riksstater intill 1773 omnämna ej ens tjensten, men sedan ett å extra stat uppfördt lönebelopp någon tid disponerats till den, som tillfälligt vid sjukvården biträdt, tillsattes d. 17 Jan. 1764 en Prov.-Med. för Nyköpings län med station i Nyköping. Till följe af K. B. d. 1 Sept. 1766 delades länet sedan uti 2 distrikter, neml. ett för s. k. Konungadömet, med station i Nyköping och det andra för s. k. Lifgedinget, med station i Strengnäs, hvarest Prov.-Med. tillika skulle vara Lector Gymnasii. Han hade dock, enl. K. B. d. 17 Sept. 1772, en medhjelpare boende i Eskilstuna med lön å extra stat. 1773 års stat upptager för länet 2 Prov.-Med., *en* med station i Nyköping och *en* med station i Eskilstuna, hvar med arfvode åt sin medhjelpare, hvilket gen. K. B. d. 15 Mars 1774 ändrades till station för den ena i Strengnäs och denna befattnings förening med Medicinæ Lectorat derstädes. Gen. K. B. d. 11 Dec. 1794 anbefalldes tillsättning af en ny Prov.-Läk.-tjenst för länets vestra del, med station vid V. Wingåkers kyrka, men denna tjenst indrogs åter 1800. Till Eskilstuna flyttades stationen för Lifgedinget gen. K. B. d. 5 Febr. 1795, hvilket anbefallde upphörandet af tjenstens förening med Lectorat. Gen. K. B. d. 12 Febr. 1831 disponerades en ledig lön till en E. Prov.-Läk. för länets sydvestra del, med station vid V. Wingåkers kyrka, hvilken tjenst, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, efter af R:s St:r beviljadt anslag uppfördes å ordin. stat, då äfven åt den för Willåttinge härad, enl. K. B. d. 2 Juni 1840, antagne Distr.-Läk. beviljades ett E. Prov.-Läk.-arfvode, och den gen. donation af E. Rosenberg d. 27 Juni 1809 inrättade och gen. K. B. d. 19 Mars 1812 för Daga härad stadfästade samt d. 18 Nov. s. å. med serskild nådig instruktion försedda läkaretjensten, af statsmedel erhöll ett lönetillskott af B:ko R:dr 150 årligen.

Länet har sål. nu på stat 3 ordin. och en E. Prov.-Läk. samt en med statsmedel tillika aflönad Härads-Läk. stationerade, de ordinarie:

en i Nyköping, med distrikt af Jönåkers och Hölebo härader, Röne härad utom Thorsåkers och Lästringe socknar samt Lerbo, Bettna, Husby och Wrena socknar af Oppunda härad;

en,

---

a) *Sparrmans* Sundhets-Spegel 1642.

b) *Skragge* Nosograph. Drottningholm 1769. *Hedin* Prakt. anmärkningar vid Drottningholm Läk. och Nat.-forsk. VIII.

c) *Balk* Rapp. Läk. och Nat.-forsk. V.

en, enl. K. B. d. 20 Jan. 1847, i stället för Eskilstuna t. v. i Thorshälla, med distrikt af Öster- och Vester-Rekarnes, Åkers och Selebo härader;

och *en*, enl. K. B. d. 4 Maj 1840, antingen i närheten af kyrkan eller högst ½ mil från sjön Näsnaren inom V. Wingåkers socken, med distrikt af Ö. och V. Wingåkers, Österåkers, Julita, Floda, Sköldinge, Blacksta, Wadsbo och St. Malms socknar af Oppunda härad;

samt *den* E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 2 Juni 1840 och d. 5 Dec. 1845 i Malmköping, med distrikt af Willåttinge härad och

Härads-Läk., enl. K. B. d. 23 Maj 1845 och 14 Jan. 1846, i Daga härad, med distrikt af detta härad samt Thorsåkers och Lästringe socknar af Rönö härad.

Enl. K. B. d. 17 Oct. 1840 är dessutom tur och befordringsrätt lika med i statens tjenst anställde läkare beviljad åt 2:ne läkarebefattningar inom länet, neml.:

gen. K. B. d. 13 Juni 1844 åt en Sockenläkare för Floda, med distrikt af denna socken och station vid Floda kyrka och

gen. K. B. d. 24 Oct. 1851 åt en läkare vid Forssjö bruk, med boställe nära bruket och distrikt af Stora Malms, Björkviks, Lerbro, Wadsbro, Sköldinge och Betna socknar.

Länets städer utom Malmköping hafva alla Stads-Läk. anställde.

Inom länet äro förlagde K. Södermanl. Reg. som har 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk. och en del af K. Lif-Reg. Grenad.-Bat. som har 1 Reg.-Läk. samt några nummer af K. Lif.-Reg. Husarer.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Af de från samtel. läkarne ingångna årsberättelserna för 1851 inhämtas följande och först beträffande

Eskilstuna Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd f. n., inclusive städerne, af 37,742, att ingen sjukdom der är såsom *endemisk* känd, ehuru *Magflen, Skrofler* och *Bleksot* der »äro ganska allmänna». Några topografiska notiser äro ej meddelade.

(Prov.-Läk. *Rydberg*.)

Malmköpings E. Prov.-Läk.-distrikt, med en befolkning af 8,641, »har ett högt och sundt läge och är rikt på sjöar och skogbeväxta höjder, som göra landet omväxlande och behagligt. Några lokala förhållanden, som menligt inverka på hälsotillståndet, förefinnas icke. Befolkningen, hvars lefnadssätt och sedvanor ej förete några framstående egenheter, består, jemte herrgårdarnes invånare, Malmköpings personal och arbetare vid bruken, dels af skattebönder, som i allmänhet bärga sig temligen godt, dels af herregårdsbönder och torpare i mer eller mindre hjelpliga vilkor, samt af statfolk, dock icke i stort antal ej heller i afseende på sin utkomst så vanlottade, som på många andra orter. Utom bruken finnas här icke några fabriker och jordbruket, i förening med skogshushållning, isynnerhet i norra delen af häradet, utgör nästan uteslutande allmogens näringsfång. Köpingens invånare lefva af

minuthandel och af handtverk, likaledes drifna i smått. Omåttligt bruk af bränvin förekommer visst, isynnerhet är mången hemfallen dertill i trakten af Malmköping och omkring gästgifvaregårdarne, men befolkningen i allmänhet lefver nyktert och har sällan bränvin i sina hus utom vid högtider och under skörden; folklynnet är för det mesta fridsamt och stilla. Vid auktions-tillfällen är dock åtgången af bränvin stor och följderna de vanliga.» Ingen sjukdom förekommer såsom *endemisk*. I 1849 års rapport omtalas väl *Chlorosis* såsom teml. allmän, men med tillägg att Prov.-Läk. under 9 års vistande å stället ej funnit den synnerligt tilltaga.

(E Prov.-Läk. *Zetterstrand.*)

Rörande *Wingåkers distrikt*, med en folkmängd af 20,970, hafva inga topografiska underrättelser meddelats och ingen sjukdom uppgifvits nog allmänt och ofta gängse att förtjena namn af *endemisk*. Årsrapporten för 1850 omnämner *Chlorosis* och *menstruationsoordningar* såsom ej ovanliga hos allmogen, ehuru lätt botade.

(Prov.-Läk. *Aurell.*)

Beträffande *Floda distrikt* uppgifves »att några lokala förhållanden, hvilka på hälsotillståndet inom distriktet kunnat utöfva något inflytande, icke kunnat uppspåras, utan har hela Floda socken till alla dess delar en ganska sund belägenhet och en i allmänhet bördig jordmån. Vid invånarnes sedvanor, lefnadssätt och klädsel är intet att anmärka, icke heller något mot deras nykterhet och sedlighet, då i Floda, med en folkmängd af öfver 3,800 menniskor, på 100 födda barn under 1851 års lopp endast 5 voro oäkta.» Bland oftast förekommande chroniska sjukdomar nämnas *Magflen* och *Bleksot* utan att ringaste orsak dertill kunnat uppdagas i lefnadssättets felaktighet. (Distr.-Läk. *Govenius.*)

Förre Distr.-Läk. *Dr. Sandegren* öfverklagade i årsberätt. för 1844 och 1848 *Skrofler* och *Rhachitis* vanliga bland barn och härledde dem till en del från bruket af s. k. sudd, förlängd digifning in uti 2:dra och 3:dje året, samt fruktan att låta de späda barnen andas frisk luft.

Daga härads distrikts »lokala förhållanden hafva på hälsotillståndet ej utöfvat något bestämdt inflytande. Invånarne, nu uppgående till 7,030, som uteslutande sysselsätta sig med åkerbruket, äro till största delen välbergade, lefva godt, kläda sig väl samt äro sedliga och nyktra. Ingen *endemisk* sjukdom förekommer. Rörande *Bleksot* innehåller årsberätt. för 1849 att denna sjukdom, som under åren 1847 och 1848 varit i stort tilltagande, deremot under 1849 mycket aftagit.

(Härads-Läk. *Klintberg.*)

Nyköpings Prov.-Läk.-distrikt som, med en befolkning f. n., inclusive städerna, af 35,747, förnämligast utgöres af den till Östersjön gränsande delen af länet, »är ett af bergs- och skogstrakter i tät omvexling med smärre och till en del väl odlade slätter uppfyldt land, som äfven till dess ifrån den sterila och bergiga skärgården aflägsnade delar är tätt genomskuret af vattendrag, begränsadt af och innehållande ett stort antal större och mindre sjöar, träsk och mossar, hvilken territoriella beskaffenhet väl bidrager till de här så ofta förekommande intermittenta och typhösa

febrarnes uppkomst, men till hvilkas ej sällan epidemiska utbredning, dock andra uppå folkets lefnadssätt beroende inflytelser ytterligare medverka. Härvarande allmoge och arbetsklassen i allmänhet, utgöres nemligen, med undantag af ett ej stort antal skattebönder, till den betydligaste delen af under de talrika säterierna hörande frälsebönder, torpare och statdrängar eller afsigkomne sådana dagkarlar, nybyggare, backstugu- och inhyseshjon, hvartill komma i tjenst varande eller afskedade soldater och rotebåtsmän, alla med hustrur och barn och för det aldra mesta utfattiga och som derföre, ehuru på sednare tiderna icke för ren hungersnöd utsatta, dock ofta måste lefva af knapp och usel föda och bo i trånga och osunda hus, under dagsverkssläp och tidtals, för de åkerbrukande isynnerhet, högst ansträngdt arbete, som äfven för andra, såsom fiskrarne i skärgården, grufve- och bergslags- samt skogsarbetare och kolare under ofvan antydda förhållanden ej är utan många för hälsan menliga inverkningar. Att dessa ej öfverdrifvet skildrade förhållanden och lefnadssätt i förening med det allmänna, hos många högst öfverdrifna, bruket af det alltid lättast, om ej enda, tillgängliga, förfriskningsmedlet bränvinet, äfven begrunda och uppväcka de här ofta förekommande och nästan *endemiska:* dyspeptiska lidanden, *Pyrosis, Cardialgie* m. m. med sina ej sällsynta organiska och degenerativa utgångsföljder är hvad en längre och ofta förnyad erfarenhet utvisat.» »Några egentligt *endemiska* sjukdomar finnas ej så vida ej i någon mån dit kunde räknas de förutnämde.» (Prov.-Läk. *Martin.*)

»*Staden Strengnäs*, med en befolkning f. n. af 1,175, »ligger på en halfö vid södra Mälarstranden. Mot landtsidan stänges utsigten af en bergsrygg, Långberget, hvars fot bekransas af bördiga åkerfält. En sandås höjer sig från stranden och fortlöper genom den lilla staden, hvilken är oregelbunden och består af låga, anspråkslösa trähus. Många af dem äro omgifna af väl underhållna trädgårdar. På godt källvatten finnes tillräcklig tillgång. Begrafningsplatsen ligger vid kyrkan. Fastän staden om sommaren gynnas af en liflig ångbåtskommunikation, synes invånarnes ekonomiska välstånd snarare aftaga än förbättras af denna tillfällighet. Ty fabriker finnas icke och har staden ingenting att afsätta, om man undantager hvad trädgårdarne alstra. Men landtmannaprodukter föras genom staden till ångbåtsbryggan, för att afyttras i hufvudstaden, och specerier m. m. uppköpas i stället derstädes. Lefnadskostnaden blir härigenom stegrad, handeln hos stadens köpmän och handtverkare aftager och fattigpersonalen förökes med hvarje år. Den mycknа, ofta på $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ mils afstånd belägna, stadsjorden bidrager ock att qvarhålla borgerskapet på en underordnad ståndpunkt. Ty mästaren, som snart blir mera road af landtbruk än af sitt handtverk, vistas en stor del af dagen vid sina aflägse egor, hemtar om aftonen vederqvickelse mot tröttheten på källaren och öfverlåter sin verkstad åt en ofta mindre pålitlig verkgesäll. Derjemte utgöres en stor del af stadens befolkning utaf afsigkomne bönder och torpare, hvilka för en ringa penning fått köpa en stadskoja med täppa och åkerlapp. Så länge de äro friska och arbetsamme, hafva de sin dagliga, om än knappa, bergning. Men sviker arbetsförmågan af sjukdom eller af

ett lättjefullt kroglif, så falla de snart fattigförsörjningen till last. Ty bränvin och kaffe förtäres i öfverflöd af denna fattigare personal, hvilken bor sammanpackad i trånga och låga kyffen samt lider brist på allt, utom på dessa sorgdöfvande och berusande drycker.» En mer än vanlig benägenhet för *catarrher* anmärkes egendomlig. (Stads-Läk. *Pontén.*)

»*Eskilstuna stad*, med en befolkning f. n. af 3,475, är belägen straxt nedom Tunaforsfallet vid den ström, som bildar Hjelmarens utlopp i Mälaren. Den gamla staden på högra stranden af ån har ännu blott en enda gata, som genom sin ringa bredd, ej en gång öfverallt lika, och de många bugterna efter lika många krökningar af ån röjer denna stadsdels höga ålder. Söder om denna är för omkring 20 år sedan en ny gata utstakad utan att hittills mera än 5 tomter vid den blifvit bebygde. På andra sidan af ån och på den plana yta, som i söder och öster omgifves af dess vatten, ligger nya staden och fristaden. Vid fristadens nordöstra ända utåt strömmen, der stadens vattenverk äro belägne, är den af Carl X anlagde så kallade Carl Gustafs stad, hvaraf Rademachers eller Kronhusgatan ännu är qvar; den strömmen närmast liggande del af Carl Gustafs stad tillhör nu kronan och äro byggnaderna för krono-gevärs-faktoriet der uppförde. Utåt stadens södra sida ligga några åkrar af Eskilstuna kungsladugårds egor och straxt söder om dem en skogbevext ås; på vestra sidan på kort afstånd en sandås och på den östra ¾ mil på andra sidan om ån en dylik ås, emellan hvilka ån framflyter till sitt utlopp i Mälaren, och har staden sålunda på norra sidan hela den öppna floddalen framför sig. Planen för de nya stadsdelarnes anläggning är högst regulier och med fästadt afseende på stort utrymme. Gatorna äro 20—25 alnar breda, skärande hvarandra i räta vinklar; husen med få undantag envånings och arealen af 300 bebygda tomter, med gatorna, öfver 100 tunnland. Stadens öppna och fria läge vid ständigt rinnande vatten, dess fasta ej vattensjuka omgifningar, dess stora rymliga tomter äro allmänna fördelar som denna stad i sanitärt hänseende i högre mått åtnjuter än de flesta andra. Hvad de serskildta byggnaderna åter vidkommer, såsom för det mesta uppförde af mindre bemedlade bland handtverksklassen, så har ej alltid förmågan sträckt sig derhän, att på en gång kunna afse hvad nytta, beqvämlighet och hälsa fordrade, hvarföre ock de flesta äldre hus i fristaden, som af manufakturisterne och deras arbetare företrädesvis upptagas, äro kalla, dragiga, af fukt besvärade, med låga grundmurar och liksom stående på blotta jorden. Detta är äfven förhållandet med flere hus i de 2:ne andra stadsdelarne, men de flesta af dess invånare äro i sådana omständigheter att de hafva lättare att tillfredsställa de yttre behofven för lifvets existens, hvarigenom de skadliga inflytelserna af osunda boningar betydligt mildras. Stadens enda näringsfång är manufaktur-smide. Endast en större mekanisk verkstad finnes inom staden samt det kronan tillhörige gevärs-faktoriet. Lefnadssättet bland de egentlige arbetarne är i högsta grad både i physiskt och ekonomiskt afseende förstörande och kan lättast bedömmas deraf, att af 200,000 kannor ej renadt 6-gradigt bränvin, som hit årligen införas, antages åtgå på stället, behörigen utspädt, öfver ⅓, som för förl.

år 1,426 mantalsskrifne männer skulle göra 47 kannor per år eller omkring 1 kanna i veckan om alla förtärde lika, utom en månad dålig konjak, rom, arrak och öl. Detta skall en vid bränvin van anse högst måttligt, men lyckligtvis finnes äfven här en ej så liten mängd männer, som ej ens förtära hälften deraf, många icke en gång fjerdedelen, så att på hvar och en af de egentlige suparena belöper sig sålunda med säkerhet 1½ kanna i veckan och mången konsumerar deröfver. Det sätt hvarpå bränvinet förtäres ökar än mera dess skadliga inverkan. Fredagsaftonen kl. 6, då arbetet slutar, börjar supandet, fortsättes Lördag, Söndag, Måndag och af mången äfven Tisdagen och dessa dagar gå de i ständigt rus utan att förtära någon mat utom öl och dåligt svagdricka. Nästan hela den för veckan beräknade bränvinsqvantiteten går under dessa dagar åt och de öfriga arbeta de och dricka vatten. På maten förmodar Laz.-Läk. mången ej heller då gör särdeles skada. Följderna häraf ligga för ögonen. Hvad som användes till bränvin måste saknas i födan, beklädnaden, barnens omvårdnad, hvaraf ock den stora dödligheten bland dessa. Oförmögne slutligen att äfven njuta någon födande näring lefva de, som ofta säges, endast af bränvin och framsläpa på detta sätt ett uselt lif tills någon serskild omständighet tillstöter för hvilken de duka under, oftast innan beslutet att tillkalla läkaren sättes i verket, hvilket de i allmänhet ej skynda med, isynnerhet då det gäller barnen, hvilka flere ej så ogerna se att de blifva qvitt. Af 138 döde förlidet år, deraf 65 barn under 5 år, hafva 5 barn och 16 äldre, Laz.-Läk. veterligt, njutit läkarvård; 19 döde voro mellan 20—30 år, 13 männer och 6 qvinnor. Af den allmänt verkande orsaken och de fall, som komma under behandling, kan man antaga att de flesta äldre dö af chroniska sjukdomar, hvilkas småningom tilltagande för hvarje dag de ej märka; de vanlige torde vara *Chronisk Bronchitis, Gastritis, Lefverlidanden* och *Morbus Brighti* utom de ofta under fylleri förvärfvade acuta sjukdomarne med och utan *Fylleri-galenskap,* som dock ej så ofta som skulle tros för sig sjelf förekommer utom jul och nyår under ferierna då supandet längre tid utan afbrott fortsättes. Lungsot är bland supare sällsynt och är detta ett stöd för åsigten om spirituösa dryckers hämmande inverkan på tuberkulosens utveckling. *Alcoholismus chronicus* har Laz.-Läk. hos några få observerat. Barnen täras vanligen till döds af den tuberculösa eller skrofulösa kachexien under alla dess former. Orsakerna till superiet äro många; först gamla stammens förledande inverkan, dernäst skuldsättning, tidiga giften, dåliga hustrur, usla, osunda, otrefliga boningar. Det enda och snarast verkande medlet att till en stor del undanrödja superiet och dess bedröfliga följder så väl här som i allmänhet, är att minska lättheten till bränvinets åtkomst genom högre pris. Under den tid Laz.-Läk. varit här hafva 2:ne perioder inträffat, under hvilka åtkomsten af bränvinet försvårats: 1844 då det steg till 1: 24 kannan i parti och sistlidne år då till följe af klen smideskonjunktur varit ondt om penningar, och båda gångerna har så väl Laz.-Läk. som andra observerat mindre mängd fulla personer kring gatorna och vid poliskammaren angifvits färre fyllerimål. Att någon fläck af verlden lider så mycket ondt af bränvinet, som denna stad tror Laz.-Läk. ej; också är den rundt

om garnerad med brännerier.» Af uppgiften å antalet vårdade sjukdomar kan ej inhämtas någon bestämd öfvervigt för några vissa, men sällsynthet af »*Chlorosis*» anmärkes och sättes i beroende af frossornas minskade freqvens. (Laz.-Läk. *Malm.*)

Mariefred, med 582 invånare, ehuru till en del bygd på upphöjdare platser, uppgifves dock i allmänhet hafva ett sumpigt läge. Den arbetande klassen sysselsättes hos stadens öfrige invånare för det mesta i egenskap af dagsverkare o. d. För öfrigt går fattigdomen här som mångenstädes i bredd med superiet. Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *Magflen* och *Bleksot.* (Stads-Läk. *Lind.*)

Läget af *Trosa stad,* som har 521 invånare, »på en i Saltsjön utskjutande, sank slätt, mellan temligen höga, kala berg, genomskuren af en å, utmed hvars stränder större delen af boningshusen äro så nära belägna, att då Saltsjön något betydligare stiger, och synnerligen vid höst- och vårflödet, vattnet oftast inträuger under desamma, kan icke annat än menligt inverka på hälsotillståndet, hvilket ock på vårarne i allmänhet brukar vara mindre godt, och detta skulle otvifvelaktigt inträffa i ännu högre grad, om det icke motverkades, dels af befolkningens *ovanligt* nyktra och enkla lefnadssätt, i förening med den ytterligaste renhet och snygghet inom hus, och troligen ännu mera genom den utflyttning till de 4—5 mil ute i hafvet belägna nakna skären, till strömmingsfiskets bedrifvande, hvilken i början af Maj månad företages af nära ⅔ af befolkningen eller de s. k. skärkarlarne med hela deras hushåll, der de sedermera, med undantag af omkr. 3 veckor vid midsommarstiden, qvarstanna till October månad. Genom denna *luftkur* befinnas vanligen de som under vintren lidit af hvarjehanda chroniska åkommor, äfvensom convalescenterne efter de tidigare på våren genomgångna acuta sjukdomarne, redan vid sin återkomst omkr. midsommar fullt restituerade. Ännu mera välgörande har Stads-Läk. funnit detta vistande ute i öppna hafvet, för dem som lidit af de härstädes alla år mer eller mindre allmänna *frossorna,* hvilka någon gång, under det patienterne vistats här hemma i staden, motstått all medicin — eller åtminstone recidiverat vid minsta anledning — och deremot, enligt den uppgift Stads-Läk. af sjuklingarne erhållit, vanligen upphöra efter ett par veckors vistande på skären, oaktadt deras föda för det mesta utgöres af färsk fisk och sur mjölk.» Såsom *endemiska* uppgifvas *Frossor,* hvilka af befolkningen skola anses alldeles som ett oundvikligt ondt och ej skona någon. Då frossornas uppträdande och recidiverande synts stå i bestämdt beroende af minskning i Saltsjöns vattenstånd, sedan det stigit öfver den lågländta trakten, anses ådagalagdt vara det »blandningen af salt och sött vatten och dettas afdunstning på den sumpiga jorden» i hög grad till sjukdomen är bidragande. *Magkramp* och *Bleksot* skola ock talrikt förekomma, och den allmänna klagan, att barn af båda könen under skolåren blekna och få ett sjukligt utseende, framställes af Stads-Läk. såsom hafvande sin grund i sjelfva begagnandet af skolan, med hänsigt till dels den långa skolvägen serdeles i ogynsamt väder och väglag, dels skollokalens trängsel och osundhet.

(Stads-Läk. *Wästfelt.*)

»*Nyköping*, nu befolkadt af 3,897 personer, har i allmänhet ett sundt läge, ehuru vissa delar af staden äro besvärade af fuktiga undervåningar, samt är väl och reguliert bygd med undantag af östra bergen, der den fattigaste befolkningen bor. Flera klädesfabriker finnas, som sysselsätta mängden af den arbetande klassen, bland hvilka missbruk af bränvin är temligen allmänt och grundlägger många sjukdomar isynnerhet *Cardialgie*, som är mycket gängse. Sjöfarten på Östersjön är temligen liflig och hitföres ganska ofta *Syphilis* med sjöfolket, hvarföre en noggrann uppsigt härpå är nödvändig och handhafves.» Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *Cardialgie* och *Chlorosis*. (Stads-Läk. *Lundqvist*.)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

I afs. på gängse chroniska sjukdomar i länet omtala rapporter redan från medlet *a*) och slutet *b*) af förra århundradet talrikhet af *Gikt*, s. k. *Lung-* och *Vattusot* samt *Magflen*, härledda från otjenlig föda, bränvinsmissbruk, förkylning m. m. Några »*Cachectici leprosi*» hafva funnits, en del sådane blifne »af miasmate venereo, en del à corruptione humorum scorbutica» *a*).

Götheborgs och Bohuslän.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan från slutet af sextonhundratalet omtalas väl Prov.-Medici i länet, men desse voro egentligen Stadsphysici i Götheborg, hvilka äfven betjenade stadens närmaste omgifning, och 1720 års riksstat upptager en Prov.-Med. för länet med lön af Götheborgs stads medel. Med bidrag af statsmedel, ehuru ännu ej å ordin. riksstaten uppförd, anställdes 1759 en Prov.-Med. med station i Uddevalla. 1773 års stat upptager blott lön åt denne Prov.-Med. men tillägger äfven arfvode för en medhjelpare. Gen. K. B. d. 12 Nov. 1795 erhöll länets nordligaste del egen Prov.-Med., med station i Strömstad, samt distrikt af Norrvikens fögderi, och gen. K. B. af d. 5 Febr. 1808 reglerades ytterligare distrikt-fördelningen, så att till norra distriktet lades norr om Uddevalla belägna pastoraterna Krokstad, Bro, Foss och Fossene. Gen. K. B. d. 28 Oct. 1834 anbefalldes, efter dertill beviljadt anslag, tillsättandet af en E. Prov.-Läk. å öarne Oroust och Tjörn, men för brist på sökande blef anslaget, i kraft af K. B. d. 2 Febr. och 6 Sept. 1842, öfverflyttadt till annan ort (Westerbotten), hvadan R:s St:r beviljade ytterligare anslag, så att, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, denna E. Prov.-Läk.-tjenst uppfördes å ordin. stat. Gen. K. B. d. 1 Oct. 1851 stadfästades beviljadt anslag till en ny ordin. Prov.-Läk. för länets södra del, med station i Carl Johans församling vid Götheborg.

---

a) *Zetterberg* Ber. rör. Med.-Verket 1769.
b) *Sundius* Läk. och Naturf. XIV, XV.

Länet har alltså nu å stat 4 ordin. Prov.-Läk., stationerade:

en, enl. K. B. d. 1 Oct. 1851 och 27 Mars 1852, i Carl Johans församling vid Götheborg, n. v. innehafvaren dock, enl. K. B. d. 4 Juni 1852, medgifvet att bo i Götheborg, med tjenstgöringsdistrikt (*södra*) af Askims, Säfvedahls, östra och vestra Hisings härader, som 1850 hade en befolkning af 30,693.

en i Uddevalla, med distrikt (*medlersta*), enl. K. B. d. 27 Mars 1852, af Inlands södra och norra, Torpe, Fräkne, Lane, Stångenäs, Tunge och Sörbygdens härader;

en i Strömstad, med distrikt (*norra*), enl. K. B. d. 27 Mars 1852, af Sotenäs, Quille, Tanums, Bullarens och Wätte härader;

samt *en,* enl. K. B. d. 18 Oct. 1836, t. v. å hemmanet Kårehagen å Oroust, med distrikt af öarne Oroust och Tjörn.

Städerna hafva alla egna läkare.

Inom länet är, Götheborgs garnison oberäknad, förlagt K. Bohus Reg., som har 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk., äfvensom några nummer af K. Elfsborgs Reg. ligga inom detta län.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af Stads-Läk.-tjenstens vacans har årsberättelse från Strömstad ej inkommit.

Rörande n. v. *Norra Prov.-Läk.-distriktet,* som 1840 hade en folkmängd af 29,818, yttras: »*Bleksot* hos allmogens döttrar blir allmännare nästan för hvarje år. Prov.-Läk. tror ej bränvinssupandet härtill vara hufvudorsak, utan snarare det öfverhand tagande kaffedrickandet. Bränvin supes, thy värr! mången gång, visst af allmogen för mycket, dels klart, dels blandadt i kaffe, då de komma ut till allmänna sammankomster, så att man då får se en och annan mindre redig, men till dagligt bruk förtäres det af de flesta icke, och långt mindre än mången tror, som endast ser bonden borta från hemmet vid allmänna sammanträffningar. Kaffe åter drickes i hvarje koja och flera gånger dagl. Naturligtvis skola barnen framför allt trakteras med denna, för mostrarne så kära och upplifvande, dryck» I öfrigt förbigår rapporten önskade uppgifter rörande *topografi* och *endemiska* sjukdomar. Men för 1849 berättas: »*Chloroser* äro ej sällsynta och, hvad jag tror, allmännare än för 12 år sedan.» Såsom en möjlig orsak uppges kaffemissbruket. (T. f. Prov.-Läk. *Winberg.*)

Från *Uddevalla* eller n. v. *medlersta distriktet,* som 1850 hade en folkmängd af 31,770, klagas öfver pauperismens tilltagande bland allmogen inne i landet, såsom följd af öfverhandtagande dryckenskap, som hos bonden alstrar en »otrolig liknöjdhet ej blott för sig sjelf och sin egen existens men ock för sin omgifning, sin familj, dess uppehälle, hälsa och välfärd. Hvad inflytande på allmänna hälsotillståndet detta förhållande redan utöfvar, och ofelbart alltmer kommer att utöfva, ligger i dagen. Derförutan har erfarenheten visat, att epidemier, hvilkas karakter ursprungligen varit

rit mild, t. ex. kopporna, i anledning af den betydliga fattigdomen, deraf kommande osnyggheten, flere personers sammanpackning i trånga, osunda lokaler, otjenlig diet, ofta nog saknad af lifsförnödenheter, och af linne och kläder till de sjukas betäckning, blifvit under sitt lopp genom flere trakter af Bohuslän ganska elakartade och mortaliteten stor. Den ytterliga liknöjdheten lägger i allmänhet hinder i vägen för läkarens af behofvet påkallade åtgärder, och förekommer i många fall att vederbörande, som skulle underrätta Prov.-Läk., sjelfve få kännedom om sjukdomen och dess framsteg.» Mödrarne hafva ofta sed att fortsätta digifning 1½—2 år; barnens skydd mot klimatets oblidhet försummas myeket, men som det tycks ofta ostraffadt. Bohuslänningens lynne uppgifves i allmänhet vara trotsigt och i vissa socknar ända till vildhet och obändighet med deraf härflytande talrikhet af slagsmål o. d. Skärgårdsbefolkningen skall häremot i flera hänseenden erbjuda en motsats. »Öfverdrifvet bruk af starka drycker hör här till undantagen; välmåga är bland skepparne och sjömännen temligen allmän. Bland fiskrarne råder väl myeken fattigdom; men ej af den vidriga natur, som uppe i landet. Folket är på det hela bättre; lynnet väl häftigt, men af bedrägeri och elakhet ser man sällan något spår. Hälsotillståndet bland skärgårdsboarne är i allmänhet godt, med undantag af några här herrskande *endemiska* lidanden bland de fattigaste. Luftstrecket i Bohuslän är i allmänhet mildt och vegetationen tidig, temperaturen omvexlande; isynnerhet blir kölden, då sådan infinner sig, sällan af lång varaktighet. De oupphörligt vexlande vindarne från hafvet yttra naturligtvis i detta afseende sin inflytelse. Regnet, under hösttiden serdeles ymnigt, faller stridt och är uthållande, som förhållandet plär vara vid hafskusterna. De sjukdomstillstånd, som vanligen åtfölja fuktig väderlek, isynnerhet envisa lungcatarrher, äro då herrskande bland så väl den bättre, som lägre befolkningen.» Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *Gastralgie* och *Hysteri* af vanliga dietetiska orsaker, *Bleksot,* härledd dels af ärftligt anlag, dels af menstruationsfel, osunda bostäder, osund diet (kaffe och thé) och fattigdomens försakelser, *Skrofler* och *Rhachitis* samt *Skörbjugg* och *Radesyge.* (Prov.-Läk. *Virgin.*)

Å *Oroust och Tjörn,* som 1850 hade en befolkning af 25,223, anses hälsotillståndet i allmänhet godt, men beklagas dock försummelse af renlighet såsom en källa till hudsjukdomar, hvarjemte uppges att det ypperliga tillfället till hafsbad aldrig begagnas af folket å orten. I öfrigt yttras att vegetationen är i allmänhet frodig och jordmånen god i dalgångarne, sålunda lönande odlarens möda, hvaremot på fiskelägena och öar i hafvet ofta bo en mängd strandsittare och fiskare, som icke ega en jordtorfva och derföre, blottställda för nöd, äfven blifva offer för sjukdom. Någon *endemisk* sjukdom är ej uppgifven. (T. f. Prov.-Läk. *Kellberg.*)

»*Uddevalla stad,* med en folkmängd af öfver 3,500, eger ett sundt och förmånligt läge uti en af betydliga bergshöjder omgifven dal vid slutet af Byfjorden å ömse sidor af Uddevalla-ån. Dessa berg, som bestå af granitartad gneis, lemna ett godt skydd emot de nordliga och ostliga vindarne, hvaremot staden ligger mera öppen

för sydlig och vestlig vind. Stadens närmaste grannskap, särdeles åt södra sidan, framvisar flere trakter af utmärkt naturskönhet. Särdeles märkvärdiga i geologiskt hänseende äro de ofantliga samlingar af fossila snäckor, som finnas såväl söder som öster om staden. De förra, de såkallade kapellbackarne, ligga öfver 200 fot öfver hafsytan. Jordmånen å den staden tillhörande jorden är i allmänhet särdeles bördig. Rik tillgång finnes på utmärkt godt dricksvatten, som dock håller mycket kalk, hvartill orsaken torde få sökas i de i källornas grannskap belägna snäcklagren. Stadens invånare tillskrifva denna kalkhalt hos dricksvattnet att fruntimren, särdeles af bättre klassen, i allmänhet hafva dåliga tänder, men då denna olägenhet icke eger rum hos mankönet, torde andra orsaker dertill böra sökas. Luften är i allmänhet mera fuktig än torr; de herrskande vindarne sommar, höst och vår sydvest, samt om vintren nordost. Emot snyggheten, inom de qvarter der den fattigare befolkningen bor, är mycket att anmärka, hvarföre, under gängse epidemier, sjukligheten der alltid är störst. Likaså råder inom denna klass mycken böjelse för starka drycker. I allmänhet är hälsotillståndet godt. Någon *endemisk* sjukdom kan icke antagas. *Catarrher* och *Rheumatismer* äro de allmännaste sjukdomarne, hvilket eger sin grund i det här herrskande kustklimatet. Såsom en egenhet kan anmärkas att *lunginflammationer* och *Strypsjuka,* isynnerhet de förra, äro särdeles sällsynta. *Chlorosis* var för några år sedan mycket allmän, men tyckes nu vara något i aftagande. Sjukligheten är vanligen störst i Jan., Febr., Mars och Dec. månader, minst i slutet af sommaren och början af hösten.» (Stads-Läk. *Lönner.*)

Marstrand, med en befolkning af omkring 700, belägen 1 mil från fasta landet på en klippa af granit blandad med gneis, företer, hvad klimatet beträffar, öfvervigt af SV. vindar, mindre starka temperaturväxlingar, lägre sommar- och högre vintertemperatur än det närbelägna fastlandet. Enl. en af Stads-Läk. insänd utförligare skildring af stadens sjukdomslynne, grundad på sista 50 årens förhållande, infaller mortalitetens maximum i Mars, Febr. och Jan. månader, dess minimum i Septemb., Nov., Aug. och Juli månader. *Catarrhala* affectioner af luftvägarne utgöra bland stadens befolkning allmännaste sjukdomarne, serdeles från Nov.—Apr. mån., hvaremot *croupösa* inflammationer, *Frossor* och *Tuberculos* uppgifvas, de förra icke förekommande, den sednare sällsynt. (Stads-Läk. *Hörlin.*)

Kungelfs läge uppges sundt och dess hälsotillstånd godt. Befolkningen omkring 900. (Stads-Läk. *Ullman.*)

De från så väl förste, som andre Stads-Läk. i *Götheborg* ingångna årsrapporterna för 1851 innehålla, att staden, som med förstäder har en befolkning af inemot 30,000, i sanitärt hänseende ej är illa lottad (*Schönbeck*), snarare utmärkt för en ovanlig sundhet (*Evert*). »Dess läge vid Götha elf och vestra kusten gör att omvexlande vindar och isynnerhet hafsvindar ofta rena luften och befordra sundheten, så att svårare epidemier sällan inträffa. Flera åtgärder hafva äfven blifvit vidtagne för att genom förbättrade boningar, kajers och gators omläggning och ändamålsenliga vattenafledningar samt afloppskanaler förbättra det bristfälliga i dess sumpiga

läge.» (*S.*) »Norr om staden öfversvämmar ofta Götha elf, och denna del har under sednare åren också varit synnerligen utsatt för de härstädes någon gång rådande epidemierna. Genom det nyligen af stadens invånare fattade beslutet om uppbyggandet i denna trakt af ett nytt fattigförsörjningshus, då fyllning och odling af den s. k. Gullbergsvassen äro afsedda till sysselsättning för fattigpersonalen, är en förbättring i detta afseende att hoppas, likasom ock den afvägning och omläggning af gatorna så väl inom staden, som i förstäderna, hvilka med allvar bedrifvas, i icke obetydlig mån skola bidraga »till förökande af trefnad och till hälsotillståndets förbättring. Allvarliga bekymmer hafva i sednare tider uppväckts af den mängd fabriks-inrättningar, som här uppstått och dit föräldrar af vinningslystnad eller af behof sända sina ännu helt unga barn, som der kroppsligt försvagas och försummas såväl i moraliskt som intellektuelt hänseende, och eger detta förhållande isynnerhet rum, derest arbetet fortsättes äfven om nätterna. Stadens invånare hafva för icke länge sedan på allmän Rådstuga beslutat, att hos Fabriks-föreningen göra framställning om upphörandet af nattarbete vid fabrikerna *). Att fattigdom och osedlighet likväl ökas, oaktadt dessa förnyade inkomstkällor för arbetsklassen, kan icke tillskrifvas annan orsak, än missbruket af starka drycker, hvilket icke lärer blifva mindre, så länge tillverkningen häraf får ohejdad fortfara.» (*E.*) Inga sjukdomar äro såsom *endemiska* uppgifna. (1:ste Stads-Läk. *Schönbeck* och 2:dre Stads-Läk. *Evert.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Det myckna fiskätandet skyllades i medlet af förra århundradet att i skärgården vålla *Durchlopp*, helst bland de fattige, »som ej hade bröd att äta till fisken» *a*) och i Götheborg åter *Mask b*). Vid slutet af förra århundradet omtalas såsom *endemiska* i Uddevalla distrikt *Rheumatismer*, *Catarrhalåkommor*, *hektisk feber* och *Lungsot*, hvarjemte förråd på galna gemenligen säges vara stort såsom följd af bränvinsmissbruk *c*). Sjukdomsnamnet *Radesyge* saknas helt och hållet i rapporterna om sjukdomsförhållandet under förra århundradet. Ett fall af »*Elephantiasis*» och ett af »*Lepra Græcorum*» omtalas vårdade på Sahlgrenska sjukhuset i Götheborg år 1783 *d*).

Elfsborgs eller Wenersborgs län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Gemensam för både Westergöthland och Småland förekommer redan en d. 9 Aug. 1677 utnämd, ehuru ej på riksstat uppförd, Prov.-Med., som tillika var Hof-

---

*) Olägenheterna häraf äro förebygde gen. Kgl. Maj:ts N. Kung. d. 22 Maj 1852 rör. minderår. personers användande vid fabriker.

a) *Kalms* Bohusländska resa 1742. Sthm 1746.

b) *Gråberg* Rapp. i Berätt. om Med.-Verk. 1769.

c) *Léven* Rapp. Läk. och Nat.-forsk. XII, XIII.

d) *Dubb* Ber. i Läk. och Nat.-forsk. V.

Rätts-Med. i Jönköping. 1694 omtalas för Westergöthland en egen Prov.-Med. utnämd, dock ej å riksstat. 1753 utnämdes väl en Prov.-Med. för Elfsborgs län, men likaledes utan lön å riksstat, hvadan tjensten snart åter blef obesatt, under hvilken tid Stads-Physic. i Wenersborg, under titeln derjemte af Prov.-Med., i någon mån betjenat stadens närmaste omgifning. En, på frivilligt sammanskott till 24 styfver af hemmanet årligen under tre år grundad, läkarebefattning för Dal tillsattes 1766, men indrogs åter, då efter nämde tids förlopp missnöje anmäldes öfver utgiften. 1773 års stat upptager för Elfsborgs län med Dal 2 Prov.-Med. stationerade i Wenersborg och Borås, hvardera med arfvode åt en medhjelpare. Efter dertill erhållne statsanslag fick länet, gen. K. B. d. 25 Juni 1830, en E. Prov.-Läk. stationerad i Alingsås och, gen. K. B. d. 28 Oct. 1834, en dylik i Ulricehamn samt, gen. K. B. d. 2 Febr. 1842, en sådan äfven i Åmål, hvilken sistnämda tjenst, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, å ordin. stat uppfördes.

Länet har sål. f. n. på stat 3 ordin. och 2 E. Prov.-Läk., stationerade, de ordinarie, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842:

en i Wenersborgs stad, med distrikt af Sundahls, Wahlbo, Wäne, Bjerke och Flundre härader samt Nordahls härad (1850 afsöndradt till serskild Distr.-Läk.);

en i Borås stad, med distrikt af Marks, Wedens, Bollebygds och Åhs härader;

och *en* i Åmåls stad, med distrikt af Tössbo och Wedbo härader;

samt *en* E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 25 Juni 1830 och 2 Febr. 1842, i Alingsås stad, med distrikt af Ahle, Wädtle, Kullings och Gäseneds härader;

och *en*, enl. K. B. d. 28 Oct. 1834 och 2 Febr. 1842, i Ulricehamns stad, med distrikt af Redvägs och Kinds härader.

Dessutom är tur och befordringsrätt lika med Batalj.-Läk. i Arméen, gen. K. B. d. 28 Maj 1839, beviljad Läk. vid Nya Trollhätte Canalverk och

enl. K. B. d. 17 Oct. 1840 tur och befordringsrätt lika med Läk. i statens tjenst, gen. K. B. d. 25 Nov. 1850, åt en Läk., med distrikt af Nordahls härad och station inom häradet.

Länets städer hafva alla egne läkare.

Inom länet äro förlagde största delarne af K. Elfsborgs och Westgötadahls samt en stor del af K. Westgötha Reg., som hafva hvartdera 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Genom vacans af Stads-Chirurgs-tjensten i Borås saknas derifrån årsberättelse, likasom från Läk. vid Trollhätte Kanalverk.

Åmåls Prov.-Läk.-distrikt uppgifves hafva en areal af 21,9 qvadratmil och en folkmängd f. n. af 33,751 inclusive Åmåls stad. Östra delen af distriktet, som gränsar till Wenern, är i allmänhet slättland, i motsatt rigtning stiger höjden ända till 600 fot öfver Wenern. Antalet af större och mindre sjöar och kärr uppges till 3 à 4 hundrade. Beträffande klimatet anmärkes att vintrarne tyckas kortare och blidare, samt snöfattigare än fordom. »Jordmånen är på olika ställen högst olika och fruktbarhe-

ten i förhållande dertill; den vanligaste är likväl god lermylla, mer och mindre sandblandad, på flere ställen, der jorden ovedersägligen varit hafsbotten, finnas på flere alnars djup omätliga lager af petrificerade snäckor, af hvilka många ännu äro hela, och synas fullkomligen likna dem, som nu för tiden lefva i Saltsjön. Landet är emellertid så fruktbart att det ej allenast producerar tillräcklig spannmål för eget behof utan i goda år äfven afyttrar mycket till andra orter. Förnämsta sädessorterna hos allmogen äro hafre och korn. Sedan trädhandeln blifvit så ytterst lönande och ej blott den gamla och mogna skogen fälles, utan äfven den unga omogna skoningslöst nedhugges, börja skogarne mer och mer glesna. Fester och egentliga folklekar firas ganska få; marknader och auktioner utgöra allmogens förnämsta förlustelser, och äro bland de förstnämde vissa så märkvärdiga, att de utgöra en sorts bestämmelse vid tidräkningen; de kallas derföre »helgar.» Hufvudintentionen vid dessa fester är alltid densamma — äta, dricka och smörja kråset och sedan dusa derpå. Bröllop, barndop och begrafningar firas med mycken högtidlighet, som varar i flere dagar, alltid med ätande och drickande, hvarvid ej sällan händer, att isynnerhet från de sistnämde, mången återvänder sjuk till sitt hem. Fägnaden vid sådana tillfällen bestod förr af matvaror från egna visthus och spirituosa af egen tillverkning; nu vankas både läckrare mat och punsch, vin, konjak m. m. och framför allt kaffe, som numera finnes nästan i hvarje backstuga, ehuru blandadt med rostad, råg, ärter, potater o. d., hvartill enbärssirup ofta begagnas i stället för socker. Hvad vexten angår, så syncs det af resultatet vid de årliga beväringsmönstringarne, att flere finnas af liten och medelmåttig, än af lång och reslig vext. Till och med Håbols socken, som förr var utmärkt för långvexta och resliga både qvinnor och karlar, har nu få sådana att prestera. Ansigtsfärgen är hos de flesta ljus, med blåa ögon, ljust eller mörkbrunt hår. I allmänhet är allmogen gudfruktig, arbetsam, måttlig och nykter; ty oansedt de vid marknadstillfällen och andra lustbarheter kunna taga sig några supar för mycket, så är detta icke händelsen i deras hus, der ofta bränvin och andra spirituosa sällan finnas, eller rättare, förr sällan funnits. Nu sedan landthandlare finnas nästan en i hvarje socken, och lättheten att få dessa reqvisita är större, har tyvärr förhållandet på ett och annat ställe blifvit förändradt isynnerhet hvad kaffe och konjak beträffar. Tobak rökes ej allenast ur pipa, utan ser man numera äfven bonddrängar med cigarr i munnen blossande af alla krafter. Boståderna hos de förmögnare äro på de flesta ställen ståtliga tvåvåningars hus, med snygga och väl möblerade rum i öfra våningen, men oftast snuskiga hvardagsrum på nedra botten, i hvilken som lyxartiklar stora men ergiga kopparkittlar pryda köket. I skåpen finnas, utom en mängd linne, bägare och kannor af silfver, hvilka äfven merendels äro ergiga, så att man har svårt att dricka den mjölk eller andra fluida, som ur dem erbjudes. Hos mängden finnas endast envåningshus och deremellan torp och backstugor, som ännu till spjell begagna trädluckor på skorstenen, hvilka lyftas och tilltäppas medelst en häfstång, hvars ställning är utom stugan. Åkerbruket är hos mängden en hufvudnäring, dock hemta de flesta ur skogarne sin förmögenhet.

Ehuru bergrik trakten är, finnes dock föga tillgång på malmer. Folket har i allmänhet god hälsa och någon verkligt *endemisk* sjukdom finnes ej; om icke *Croup*, som nästan årligen är gängse vid stränderna af Wenern och andra vattudrag, kan för sådan anses. *Venerisk* smitta förekommer sällan och är denna ock den enda sjukdom, för hvilken allmogen har riktig fasa. Skrock och fördomar äro ej serdeles gängse. Att vid förekommande sjukdomar söka råd hos kloka gummor och gubbar är dock här lika så allmänt som annorstädes — och detta till och med hos flere än allmogen» *). (Prov.-Läk. *Segerstedt.*)

Wenersborgs Prov.-Läk.-distrikt, med en befolkning f. n. af 59,196, »består till större delen af berg, ofta skogbevexta, och landthöjder med mellanliggande dalar samt några få, icke serdeles stora slätter. Naturliga följden häraf är, att på gòdt rinnande vatten finnes, nästan öfverallt, riklig tillgång. Slätterna, dalarne och kullarne äro till större delen odlade, och då de i allmänhet utgöras af god jordmån, så produceras, med undantag för få socknar, säd, icke blott tillräcklig för ortens behof, utan äfven, under bättre år, till utförsel. Distriktets sundt beskaffade läge och tillgången på oundgängliga lifsförnödenheter göra ock att någon farsot sällan vinner vidsträcktare utbredning. Under de sednare 10 åren hafva sålunda, utom *Skarlakansfeber, Mässling* och nu gående *Smittkoppor*, öfriga, någon gång uppkomne epidemiska sjukdomar, inskränkt sig till någon liten trakt, oftast inom en enda församling. Hvad invånarnes lefnadssätt vidkommer, så har detta hittills i allmänhet varit enkelt och ordentligt, beklädnaden varm och, med undantag för Wenersborg, Trollhätta och Lilla Edet, bruket af spirituösa drycker ej öfverdrifvet. Nu börjar likväl presterskap och kronobetjening klaga öfver tilltagande fylleri med dermed i bredd gående andra oordentligheter, hvilket skall hafva sin orsak uti lättheten att erhålla spirituosa hos de, på några år, talrikt tillkomne landthandlarne. Snyggheten deremot, som förut, så i afseende på bostäder som kläder, varit försummad, mest på en del trakter af Dahlsland, har under de sednare åren blifvit bättre iakttagen.» I fråga om *endemiska* sjukdomar uppges *Dyspepsie* och *Bleksot* väl vara högst allmänna, men »dock icke egentligen kunna kallas endemiska, då de troligen lika allmänt förekomma uti öfriga Sverge.» *Catarrher* och *Rheumatismer* anses deremot mer än vanl. allmänna i och närmast omkr. Wenersborg t. f. af bristande skydd för nordliga vindarne. Såsom eget anmärkes ock nästan årliga *nervfeber*-epidemier inom Dahlskogs socken af Nordahls härad, en trakt som har en mängd grunda småsjöar ofta med träskaktiga stränder. (Prov.-Läk. *Kjellberg.*)

»*Alingsås E. Prov.-Läk.-distrikt,* med en befolkning f. n. af 45,780, är genom 2 från norr till söder nästan parallelt gående bergsträckningar afdeladt i 3 eller, om man så vill, 5 sinsemellan i topografiskt afseende mycket olika bygder, liggande i samma rigtning som bergsträckningarne.» I ostliga delen, utgörande till stor utsträck-

*) Bristande utrymme har nödgat till uteslutande af meddelade utförliga uppgifter rör. Dahlslands Flora, Fauna m. m.

ning en högländ slätt, fortsatt från Skaraborgs län, äro de rikskunniga »Svältorna» belägna. Distriktets vestra sida bildas till en del af Götha elfs floddal. Mellanliggande delar utgöras dels af långsluttande slättland, dels af ett bergigt schweitziskt landskap. »Inom Gäseneds och den delen af Kullings härad, som ligger norr och öster om Brottensbybergen liknar allmogens lefnadssätt i allmänhet den fattige slättbondens. Tröghet, liknöjdhet synes här vara ett utmärkande drag i lynnet. Borås är den egentliga staden för denna bygd. Jordbruket, denna bygds enda näring, drifves klent. Invånarne från de öfriga delarne af distriktet utvandra om somrarne till Götheborg, der de ha mycken arbetsförtjenst af olika beskaffenhet. Endast Hemsjö, Skallsjö och Lerums socknars invånare göra härutinnan undantag, så vida de hafva jemn arbetsförtjenst vid Tollereds och Jonsereds fabriker. Ahleboarne äro kända som skickliga byggmästare. I Ődenäs och Hemsjö socknar utgöra skogsprodukter en vigtig inkomstkälla. Jordbruket står, utom vid en och annan bland de större egendomarne, på en temligen låg ståndpunkt, måhända med undantag af Götha elfs bördiga floddal och den närmast Götheborgs län belägna delen af Lundby pastorat. Den bördigaste jorden inom distriktet finnes måhända uti Eggvena socken. Bränvinet är visserligen begärligt inom hela distriktet. Sedligheten står väl icke på någon serdeles hög ståndpunkt, men, att sluta af de till min handläggning komna brottmål, skulle jag vara hågad anta, att den ej står lägre än t. ex. inom Hjo distrikt. Kullingsbonden har den egenheten att så vinter som sommar vara klädd i en helt kort jacka, å hvilken han endast vid högtidliga tillfällen påtager en råck, hvilken deremot vid sådana tillfällen lika litet får saknas om sommaren som vintern, lika litet under måltid och dans, som under gudstjenst. Boningshusen äro på många ställen rymliga, höga, men ofta trånga, låga. Hos torpare saknas vanligen golf i stugorna, hvilka sällan bära spår af viskan eller qvasten.» Prov.-Läk. uppger att ehuru han ännu ej hunnit fullt orientera sig inom distriktet han dock såsom *endemiska* sjukdomar ansåge *Bleksot* och irritabel *Nervfeber*, samt i Alingsås stad *Delirium tremens* och hetsig *Hjernvattusot* hos barn *). (E. Prov.-Läk. *Varenius.*)

Ulricehamns E. Prov.-Läk.-distrikt uppgifves beläget till en del omkr. 900 fot öfver hafsytan och hysa en befolkning f. n. af 40,596. »Kinds härad, hvars jordmån är stenbunden och består af sandblandad svartmylla och klappersten på de flesta trakter, innehåller 20½ qvadratmil, är öfverallt uppfyldt af vidsträckta skogsmarker, kärr och mossar, med några små åkerlappar på hvarje mindre hemmansdel. I följd häraf är orten fuktig, samt om sommartiden hemsökt af täta nattfroster, hvarigenom skörden ofta skadas. En mindre del af Kinds allmoge, i hemorten kallad »knallar eller gårdfarihandlande», utgörande 150 à 200, sysselsätter sig med handel af bomulls- och ylleväfnader, producerade i orten; den öfriga delen brukar jorden, ehuru på ett förvändt och ensidigt sätt. *Gastriska nervfebrar* äro ofta gängse i Kinds

*) Den utförligare beskrifningen af åtskilliga lokalförhållanden, som ega mindre gemenskap med hälsotillståndet, har för utrymmets skull måst uteslutas.

härad, icke sällan serdeles långsamma å hemman och torp, belägna in i stora skogarne och i grannskapet af mossar och kärr. »Invånarne hafva i allmänhet en blek ansigtsfärg, lefva af otjenliga, illa anrättade födoämnen, såsom hafrebröd, rökt svagdricka, illa bryggadt af en blandning af hafre med korn, hvarjemte njutes starkt bränvin, ej sällan af 7 à 8 graders styrka, ganska ofta till öfverlastning och rus. Vanligen gifves en portion deraf äfven till barnen, så väl yngre som äldre och rätt ofta, då barnen icke vilja smaka derpå, sker det genom trug och pock; anseende allmogen bränvin vara hälsosamt, äfven för små barn. Klädseln, serdeles hos qvinnorna, är tunn och otillräcklig om vintertiden. Qvinnfolken tillverka tyger af bomull, ylle och något linne, hvartill förlager af garn och råämnen försträckas dem af åtskilliga handlande gårdfaribönder, mot en obetydlig arbetslön af 1 à 2 sk. pr aln. Genom den ständiga stillasittningen i väfstolen och kroppens lutande framåt mot väfstolsbommen, intryckes bröstbenet i yngre åren, hvarigenom dessa väfverskor allmänneligen förete platt bröstkorg och sakna merendels fylliga bröst, hvaraf digifningen, efter barnsängar, nästan alltid är otillräcklig för de späda barnens underhåll. Redvägs härad innehåller 5⅜ qvadratmil, är mindre skogrikt, af en på svartmylla mera rikhaltig jordmån samt mera bördigt och odladt. Invånarne föra der, med undantag af gårdfarihandel, ungefär samma lefnadssätt som folket i Kinds härad, äro i allmänhet af ett blekt utseende och likna i vissa fall, i afseende på mindre renlighetssinne, de så kallade falbönderna, som bo i trakten af Falköping.» Bondbarnen dia vanligen till 3:dje och 4:de året, under hvilken förlängda digifning barnen ej sällan förlora hull, ansigtsfärg och matlust, samt hotas med aftyning. Angående *endemiska* sjukdomar uppgifves att *Cardialgie* under namnet *Magsveda,* m. fl. varit gångbar, så långt minnet räcker, hos större delen af fullväxta personer af båda könen, dock talrikare hos qvinnor, och dess orsak sökes som vanligt i den otjenliga dieten af hårdsmälta, föga närande, födoämnen, dåligt dricka, förkylning, och hos männerna bränvinsmissbruk. Sjukdomen, oftast behandlad med huskurer, stundom af pulveriserad tegelsten, fortfar ock åratal och medför hög grad af afmagring och blekhet. Hvad *Bleksoten* beträffar yttrar E. Prov.-Läk.: »*Chlorosis* är äfven allmän bland ortens invånare, förnämligast qvinnorna, stundom förenad med *Cardialgie* och *leucorrhoea vaginæ* hos yngre och medelålders qvinnor, och gångbar här från urminnes tider. Hos männerna böra orsakerna sökas i förtärandet af illa anrättade, skämda, hårdsmälta och för litet närande födoämnen, hvartill bruket af starkt bränvin äfven må hänföras. Hos qvinnkönet samma ætiologiska förhållanden jemte njutning af mycket starkt kaffe och rätt ofta af bränvin, som tyvärr, i allmänhet förtäres äfven af qvinnorna. Menstruationen infinner sig hos bondflickor härstädes sällan före 18 à 20 året och är hos en mängd af dem irregulier, ofta i flera år supprinerad; många bleka qvinnor gifvas, som vid 30 års ålder säga sig aldrig varit menstruerade mer än några gånger. Inandning af förskämd luft bidrager otvifvelaktigt att framkalla chlorosis, alldenstund folket öfverallt i dessa härader, synnerligast den kalla årstiden,

håller

håller luften qvaf och tilltäppt i boningsstugorna, samt sofver med sängtäcket alltid draget öfver hufvudet, hvarföre dessa personer, då de uppstiga om morgnarne, vanligen äro betydligt blekare än om aftnarne, efter slutadt arbete i fria luften.»

(E. Prov.-Läk. *Heinrici.*)

»*Borås Prov.-Läk.-distrikt,* med en folkmängd f. n. af 55,609, utgöres af en bergig och steril skogstrakt, betydligt upphöjd öfver hafvet samt genombruten af en mängd större och mindre vattendrag, innehållande derjemte många kärr och mossar. Den rådande bergarten är granit och gneis, med anledning till jernmalmer. Marks härad är till hela sin längd genomskuret af Wiska-åns temligen breda floddal, der hufvudsakligen lera och mergel ingrediera i jordmånen. Distriktet är, såsom allmänt kändt, en slöjdidkande ort, der åtminstone de mindre bemedlade förnämligast sysselsätta sig med väfnad. I Bollebygds härad sysselsätter sig folket äfven med transport af handelsvaror från Götheborg till Borås, samt med öfverförande af skogseffekter till förstnämde stad. Åhs och Wedens häraders befolkning idkar mera gårdfarihandel. En del af allmogen är mycket förmögen, dricker mycket vin och kaffe, hvilket bruk derifrån spridt sig mer och mindre till de öfrige häraderne. Man kläder sig i allmänhet väl och afpassadt efter klimatet. I afseende på sedlighet och nykterhet är folket här icke sämre än på andra orter inom riket. Två större och en mindre fabrik finnas inom Marks härad, der en mängd qvinnor och barn sysselsättas med väfnad.» Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *Chlorosis* och *Cardialgie.* I berättelsen för 1849 yttras att *Chlorosis* under de sista 20 åren betydligen tilltagit, hvartill orsaken anses vara dels den trägna sysselsättningen inom hus med väfnader, dels en omåttlig kaffedrickning och deraf vållade menstruations-oordningar m. m. *Cardialgier* skola förekomma hos minst hvar 5:te person af tjenande qvinnor.

(Prov.-Läk. *Elmlund.*)

Staden Åmål, med 1,334 invånare, ligger i en dalsänkning vid Åmåls-åns utlopp i Wenern och drifver teml. god handel och liflig sjöfart samt njuter en god sundhetspolis och godt hälsotillstånd. (Prov.- och Stads-Läk. *Segerstedt.*)

»*Staden Wenersborgs* belägenhet på en halfö i Wenern gör, att här nästan jemt råder en blåsig och kall väderlek; hvartill ock bidraga de, ungefär i väderstrecken lagde, breda och raka gatorna. Hvad som isynnerhet måste verka förderfligt i sanitärt hänseende, är att en stor del af jorden, hvarpå staden är anlagd, är vattensjuk till den grad, att de få källare, som der finnas, ofta hela året om stå fyllda med vatten. Detta har man väl sökt afhjelpa med några större afloppsdiken på östra och södra sidorna af staden; men de hafva befunnits otillräckliga. Staden är delad i 2:ne hälfter genom en från öster till vester gående öppen plats af omkring 200 alnars bredd, till ⅔ trädbevuxen, samt hvardera af dessa hälfter i 2:ne delar genom en från norr till söder gående, 30 alnar bred, gata. Den vestra, vid kanalen belägna, hälften af staden är torr och öfverhufvud bäst bebyggd. Den sydöstra delen, från fordna tider bibehållande det temligen betecknande namnet, pölen,

är den sumpigaste, men är jemförelsevis väl bebyggd. Den nordöstra delen, som bebos af den fattigare delen af befolkningen, är äfven sumpig, men isynnerhet illa byggd, med blott kojor. Ungefär $\frac{1}{3}$ af gatorna i denna del sakna ännu stenläggning. I afseende på sjukligheten intager den sistnämda delen af staden främsta rummet. Der saknar aldrig läkaren sysselsättning; der skördade ock koleran, utan all jemförelse, sina flesta offer. Dernäst kommer den sydöstra delen, som, utom markens beskaffenhet, äfven har den olägenheten att bland sina bebyggare räkna 6 garfvare, med deras verkstäder inom en liten omkrets. Inom denna del inskränkte sig nästan uteslutande en under sistl. år gängse nervfeberepidemie med omkr. 25 sjukdomsfall. Den fattigare delen af invånarne är serdeles begifven på dryckenskap och thy åtföljande osnygghet. Under sommaren, då den har öfverflöd af arbetsförtjenst, förvandlas öfverskottet i bränvin; under vintern får den till följe deraf i stället svälta och frysa. Upplysningsvis må nämnas, att här finnas 8 privilegierade krogar och ett betydligt antal lönkrogar. Sjöfarten och dithörande timmerflottning ger största delen af denna klass sitt uppehälle. En annan del får sin arbetsförtjenst af fiske, skeppsbyggeri och en under sednare åren uppvexande spanmålshandel.» Ingen *endemisk* sjukdom uppgifves. Folkmängden 1850 var 3,367. (Stads-Läk. *Molin.*)

Rörande staden *Alingsås* hafva inga topografiska underrättelser meddelats, men uppgifvits att »*Gastricism, Alcoholism* och *Chlorosis* äro allmänneligen gängse hos den fattigare befolkningen, hufvudsakligen beroende på dåliga bostäder, klen föda och ett ymnigt bruk af bränvin.» Folkmängden 1850: 1,327. (Stads-Läk. *Sundberg.*)

»*Ulricehamns stad,* som hyser omkring 800 mantalsskrifne personer, är belägen invid sjön Åsunden, vid foten af en 80 fots hög bergås, hvilken består af idel grus och klappersten, derifrån en mängd källor och vattendrag rinna genom staden, ned till sjön; och som stadens grund är uppfylld af källådror, finnas i alla härvarande hus, beständigt fukt och mögel.» Vid en tapetfabrik i staden användas vanligen färgämnen ur vextriket och blott några af de mindre skadliga mineralfärgerna; bland 40—50 arbetare, från 12—24 år, är sällan någon sjuk. (E. P.-Läk. *Heinrici.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Uppgifter från 1760-talet rörande Wenersborg *a*) omtala staden såsom i det hela frisk och sund till följe af sitt för vindarne fria läge, hvilket dock anses genom det starka draget från Wenern betinga talrikheten af *Catarrher* och *Torrvärk.* Den vid samma tid uppgifna immuniteten för *Frossor* motsägas icke heller af nutidens iagttagelser. Anmärkningsvärd är berättelsen af *v. Linné b*) om *Spina ventosa* såsom en passio *endemica* vid Alingsås, hvilken plågade åtskilliga barn och det mer än på något annat ställe. »Barnen fingo knylar på benen, händer, armar, ansigte äfven ock på sjelfva bröstet; knylarne voro stora som små äpplen och suto ofta i hullet,

a) *Hultman* Berätt. om Med.-Verket 1769.
b) Westgötharesa 1746.

dock mest häftade sig fast vid underliggande ben. Merendels voro de hårda och utan värk. Sällan öppnade de sig och gåfvo ett litet vahr. De gjorde contracturer och skämde underliggande ben.» Sågos på spenebarn och intill 15 år. Ett fall af »*Lepra Græcorum*» omtalas från Borås Lazarett 1793 *c*).

Skaraborgs eller Mariestads län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Sedan redan 1677 en Prov.-Med. för Småland och Westergöthland och 1694 en egen för Westergöthland blifvit utnämde, erhöll Skaraborgs län ensamt, gen. K. B. d. 10 Dec. 1704, å följ. års riksstat uppförd med lön jemte ett s. k. stipendium cathedrale från Skara Gymnasium, dess första Prov.-Med., som hade station i Mariestad. Gen. K. B. d. 3 Maj 1771 nämdes en 2:dre Prov.-Med. för länet med station i Lidköping. 1773 års stat upptager för länet blott dessa 2 Prov.-Med., hvar med arfvode åt en medhjelpare. Efter dertill beviljadt anslag anbefalldes, gen. K. B. d. 28 Oct. 1834, tillsättandet af en E. Prov.-Läk. i Fahlköping och, gen. K. B. d. 2 Febr. 1842, af en E. Prov.-Läk. i Hjo.

Sedan dessa båda tjenster, efter dertill erhållne statsanslag, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, blifvit på ordin. stat uppförde, har länet f. n. 4 ordin. Prov.-Läk., stationerade:

en i Mariestad med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, af Wadsbo härad med undantag af Randsbergs pastorat, Kinne härad med undantag af Medelplana och Österplana pastorater samt Walle härad;

en i Lidköping med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1845, af Medelplana och Österplana pastorater i Kinne härad samt af Skånings, Kållands, Åse, Wiske, Barne och Kinnefjerdings härader;

en, enl. K. B. d. 22 Juli 1835, i Fahlköping med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, af Frökinds, Wilske och Laske härader, Gudhems härad, undantagande Sjögerstads pastorat samt Ljunghems och Edåsa socknar, äfvensom Wartofta härad utom Fröjereds, Daretorps och Acklinga pastorater

och *en*, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, i Hjo med distrikt af Kåkinds härad, Sjögerstads pastorat samt Ljunghems och Edåsa socknar i Gudhems härad, Fröjereds, Daretorps och Acklinga pastorater i Wartofta härad samt Randsbergs pastorat i Wadsbo härad.

Städerna Sköfde, Hjo och Fahlköping sakna egne läkare.

Inom länet äro förlagde K. Skaraborgs, största delen af K. Westgötha och en del af K. Westgöthadals Reg., som hafva hvartdera 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk. samt en del af K. Lif-Reg. Hus. som har 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk.

---

c) *Hollberg* Ber. Läk. och Nat.-forsk. X.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Genom vacans af Prov.-Läk.-tjensten i Fahlköpings distrikt saknas derifrån årsberättelse.

»*Mariestads Prov.-Läk.-distrikt*, med en folkmängd 1851 af 54,785, har den topografiska egenhet, att dels innefatta, dels begränsas af fem stora vattendrag, nemligen sjöarne Wenern, Wettern, Wiken, Skagern och Unden, hvardera med många qvadratmils yta. Tre af dessa, nemligen Wettern, Skagern och Unden, hafva betydligt djup och sannolikt på sin botten en mängd källådror, hvilket förorsakar att deras vatten är ganska klart och drickbart, samt att det om sommaren uppvärmes mindre än insjöar i allmänhet, och att det om vintern sällan tillfryser förrän i Jan. eller Febr. månader, sedan mycket snö fallit och en betydligare köldgrad inträffat. På många ställen invid eller i närheten af dessa sjöar finnas kärraktiga skogar och kala mossar af betydligt omfång och dessutom smärre sjöar med likaledes sanka stränder och omgifningar. I norra och nordöstra delen af distriktet finnas stora skogar och betydliga bergformationer, som göra landskapet bergslagslikt kuperadt, och isynnerhet på vissa ställen omkring sjön Unden liknande fjelltrakter. I de norra och nordöstra delarne af distriktet, med sina stora, djupa sjöar och sina skogbevuxna berg, är folket i allmänhet mera storvext, starkt, härdadt och vandt vid flera slags arbeten och sysselsättningar, hvarför ock der mera sällan förefalla epidemiska, chroniska och kachectiska sjukdomsformer. Sådant är förhållandet i Amnehärad, Hofva, Thorsö, Undenäs. Hvaremot i slättlandstrakterne, Fredsberg, Hjälsta, Fägred, Flistad, Horn, der de grunda sjöarne Ymsen och Östen, med sina sanka stränder och angränsande stora mossar, finnas, och der folkets nästan enda sysselsättningar utgöras af det egentliga jordbruket, febersjukdomar oftare blifva epidemiska, och chroniska sjukligheter, *chlorosis*, *skrofler*, och dylikt, mera allmänt träffas och äro svårare att häfva. Den jemt tilltagande folkmängden har sannolikt föranledt tillkomsten af en stor myckenhet så kallade backstugor, der enda egendomen är en liten potatestäppa, och der den största fattigdom vanligen råder i förening med osnygghet. Deremot börjar den besutna allmogen att finna, nästan öfverallt, trefnaden af rymligare, sundare boningar och större snygghet. Också visar det sig alltid att epidemier företrädesvis bildas i trakter, der en mängd backstugufamiljer finnas, samt i trånga byar, der den gamla osnyggheten i trånga bostäder ännu råder. Med allt skäl kan menniskovännen glädja sig åt ett synbart aftagande af bränvinssupandet. Att man numera hos den uppvexande generationen åtminstone icke sällan träffar sådana, som aldrig smaka bränvin, är ett glädjande föremål för framtida utsigter till upphörande af bränvinssupandet, med dess många åtföljande brott och olyckor, hvaraf kanske den största är generationens fysiska försämring.»

Ingenstädes i distriktet har Prov.-Läk. »funnit någon *endemisk* sjukdom.» Om *Bleksot*, som, inom de 2 à 3 församlingar å slättbygden, å ömse sidor om Tidaelfven, der den förr varit mera spridd, redan i 1849 och 1850 års berättelser uppgifves betydligt mindre allmän, yttrar Prov.-Läk., att den väl icke fullkomligt upphört, men

tyckes vara i fortfar. aftagande. »Den synes icke bero på egenheter i ortens topografiska eller geologiska beskaffenhet, ej heller på olikheter i folkets uppfostran och lefnadssätt, utan hafva någon egen, hittills okänd, orsak.» (Prov.-Läk. *Huss.*)

Lidköpings Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd 1851, inclusive städerna, af 65,446, utgöres med få undantag af ett fruktbart slättland, hvars jordmån hufvudsakligast består af lermylla på lerbotten, med undantag af södra delen af Skånings härad, Hillet i Barne härad och Rolken i Wiste härad, de 2:ne sistnämde ställena fordomdags två stora kronoallmänningar, som bestå af sandjord. Åt norr och vester är distriktet begränsadt af sjön Wenern med låga, ofta vattensjuka stränder. Det är genomskuret af tvenne större vattendrag, nemligen Lidan och Nassau, hvilka sträcka sig från söder och utfalla i Wenern. *Frossan* är utefter Wenerns låga, ofta vattensjuka, stränder en allmän sjukdom, men synes uppträda svårare då vattnet i Wenern sjunker och de på sanka ställen samlade vegetabiliska ämnen hinna öfvergå till förruttnelse. Detta plär merendels inträffa hvart 5:te år. Nykterhet är bland allmogen mycket sällspord, synnerligast på slätten, der de lefva tillsammans i stora byar och ofta hafva tillfälle träffas. Detta, i förening med osnygghet och osund föda, medförer ofta högst menligt inflytande vid inträffande sjukdomsfall. Med undantag för Kinnekulle, der man har som binäring stenhuggning, sysselsätter sig allmogen med jordens brukande, och har man skäl förmoda, att genom de framsteg, som härutinnan äro gjorda och komma att göras, i förening med enskiftena, hvarigenom de större byarne sprängas, välmågan hos bonden skall stiga och i samma mån snygghet och nykterhet följa. Landtbruks-Institutet på Degeberg har icke obetydligt bidragit till jordbrukets förkofran.» Såsom *endemiska* sjukdomar nämnas *Hvitsot* och *Frossa. Hvitsot,* om hvars tilltagande Prov.-Läk. 1849 rapporterat, uppgafs då allmännast å Kinnekulle, som varit för frossa förskonad, sällsynt deremot å Kållands ö, der frossor varit allmänna. (Prov.-Läk. *Frykman.*)

Hjo Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd, inclusive städerna, år 1851 af 30,861, »utgöres till största delen af ett kuperadt land med omvexlande höjder och dalar och synes i allmänhet vara af hälsosam beskaffenhet. Allmogen sysselsätter sig mest med handaslöjder, samt i några församlingar med förfärdigande af linneväfnader. De äro i allmänhet mera måna om renlighet och snygghet, än slättbonden, äfvensom mindre begifna på dryckenskap, än denne. Några fabriksanläggningar finnas icke inom distriktet, såvida man icke dertill vill räkna en mängd ångbrännerier.» (Prov.-Läk. *Tengstrand.*) Under blott några månaders vistande å orten har Prov.-Läk. ej kunnat om *endemiska* sjukdomar derstädes förvärfva någon kännedom. Men i företrädarens (*Ekwurtzel*) årsrapport för 1850 omtalas *Cardialgie* och s. k. *Småskabb* eller *Bondskabb* såsom allmänna sjukdomar.

Om *Fahlköpings distrikt,* med en befolkning f. n. af 41,850, yttrar i årsberätt. för 1845 d. v. Prov.-Läk. *Rydberg*: »Staden Fahlköping har mycket lågt läge på en vid öppen slätt, bestående af idel svartmylla. Då denna jordart ej hastigt släpper fuktigheten ifrån sig, utan bibehåller densamma i längre tid, äro i de flesta hus

här mögelbildningar dels å väggarne dels å sängkläderna ej ovanliga; och ehuruväl köldgraden här ej är så stor, som norr ut, är den dock för känseln plågsammare i anseende till de å slätten nära ständigt rådande stormar, hvilka orsaka att vintertiden de vägfarande ofta blifva af snöyran och då hopade snödrifvor urståndsatta att finna rätta vägen till sina hem, och derigenom som oftast blifva blottställda för förfrysning. Som orsak till de här gängse *typhösa febrar* uppges ock: den gränslösa osnygghet, som herrskar i de flesta falbönders stugor, der menniskor, svin och höns bo tillsammans och der atmosferen, åtminstone för en ovan, är alldeles odräglig. Af denna osnygghet härleder sig äfven den *Skabb*, hvaraf de aldra mesta bland bondfolket äro behäftade. Denna vilja de ej göra sig utaf med, ty de anse den för sjelfva hälsan.»

»*Mariestad* liggande på en höjd med jemn sluttning åt alla sidor vid Wenerns södra ända och vid Tidaåns utlopp deri, har en belägenhet, som med skäl kan anses vara ibland de sundaste inom Westergöthland. Sällan förekomma också här epidemiska sjukdomar och några för staden egendomliga finnas icke.» Folkmängd 1850: 1,976.

(Stads-Läk. *Örbom.*)

»*Staden Lidköping,* med 2,565 invånare år 1851, vid stranden af Wenern, der Lidaån faller ut i Kinneviken, ligger serdeles lågt och sumpigt, och synes det tydligt, hvilket man äfven ännu vet berätta, att den delen deraf, som man benämner nya staden, fordom stått under vatten. Staden är, i öster, söder och vester närmast omgifven af skog. Jordmånen består af sandjord eller sandblandad mylla,» enl. Prov.-Läk., hvilande på en flera famnar djup gyttjeblandad blålera. »Brunnar finnas visserligen till icke obetydligt antal; men de hysa allesammans ett mer eller mindre dåligt, kalkhaltigt och betydligt extractivämne hållande vatten. Ett par bättre källor utom staden begagnas endast af den bättre samhällsklassen. Staden är försedd med tvenne rymliga torg, och gatorna äro alla utan undantag breda, raka och reguliera. Den har mycket god tillförsel af alla slags victualier och spanmålsvaror. Sjöfarten är ganska liflig och handeln till följe deraf god. Staden har äfven icke obetydlig åkerjord, ängsmark, bete och skog. Borgerskapet bärgar sig i allmänhet bra; men arbetsklassen deremot mindre väl, ehuru den har tillräcklig och mångsidig arbetsförtjenst. Orsaken dertill är, att den, så väl männer, som också qvinnor, missbrukar bränvinet. Ja! man kan påstå att bränvin först och kaffe dernäst höra till nödvändighetens vigtigaste artiklar för dagen. Inga epidemier af *Frossor, höst-* eller *vårfebrar* eller *Rödsot* sägas härja här. Hufvudsakliga anledningen till det goda hälsotillståndet synes Stads-Läk. böra sökas deri, att nordliga och ostliga vindar så ofta förekomma och dymedelst rensa luften från skadliga ångor, och att staden har rymliga torg och gator.» Beträffande *endemiska* sjukdomar uppgifves att *Bleksot* ofta förekommit, men varit lätt att bota innan den för långt avancerat, samt att *Pyrosis* eller *Cardialgie* är allmän, härledande sig från potates till föda och bränvin.

(Stads-Läk. *Eckman.*)

Skara stad, med 1,964 invånare, från hvilken Stads-Läk. ej meddelat några *topografiska* underrättelser eller upplysningar om *endemiska* sjukdomar är, enl. Prov.-Läk. rapport, af gammalt känd såsom mycket hälsosam.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Rörande hälsotillståndet i länet vid medlet af förra århundradet *a*) är upplyst bland annat, att mödrarne brukade gifva barnen di ofta tills dessa blifva 5 à 6 år till mehn för både dem och sig sjelfve; att *Masksjukdom* (spol- och springmask) vore *endemisk* serdeles å det lägre slättlandet, hvartill orsaken sökes dels i dietfel i öfrigt, dels i orent dricksvatten; att Wadsbobonden t. f. af sin hårda och grofva diet lider af »*frätande ros, stinkande fotsvett, skabb* och *elakartade bensår*»; att *Frossor*, hvilkas freqvens i Westergöthland ansetts ringa, tvertom voro mycket gängse å de orter, som ligga sankt och gränsa intill Wenern, Wettern, Hornborga, Omsjö och Wikasjöarne, och att Leckö fögderi fått namnet »Kållan» förmodligen af der från urminnes tid gängse frossor, hvarjemte såsom bidragande till frossor öfverklagas bland annat aflagda skinnkläder, bränvinsmissbruk och andra dietfel. »*Elephantiasis* eller *Morbus Lazari*» har endast hos 2 personer iakttagits.

Östergöthlands eller Linköpings län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Förenad med Brunns-Läkare-befattningen vid Medevi tillsattes 1704, ehur ej å riksstat, en Prov.-Med.-tjenst i Östergöthland. Enl. K. Kammar-Collegii br. d. 13 Febr. 1709 uppfördes å samma års riksstat lön för en Prov.-Med. i Östergöthlands län, hvars station i 1730 års stat bestämdes till Linköping, ehur den sedan synes hafva vexlat mellan denna stad, Norrköping och Söderköping. 1773 års stat upptager för länet 2 Prov.-Med., stationerade i Linköping och Wadstena, hvardera med arfvode åt en medhjelpare. Efter dertill beviljadt anslag anbefalldes, gen. K. B. d. 28 Oct. 1834, tillsättandet af en E. Prov.-Läk. i Kisa.

För närvarande har länet på stat 2 ordin. och en E. Prov.-Läk. af hvilka de ordin. äro stationerade, enl. K. B. d. 30 Maj 1835:

en i Linköping med distrikt (Westanstångs) af häraderna Åkerbo, Hanekind, Walkebo, Wifolka, Lysing, Dahl, Aska, Boberg, Gullberg och Bankekind samt städerna Linköping, Skenninge och Wadstena och

en i Söderköping med distrikt (Östanstångs) af Finspånga län, Bråbo, Memmings, Lösings, Östkinds, Björkekinds, Hammarkinds och Skärkinds härader med Norrköping och Söderköping;

och den E Prov.-Läk. är stationerad i Kisa med distrikt af Kinda, Ydre och Göstrings härader.

---

a) *Brodd* Svar å Coll. Circulär d. 16 Jan. 1765 i Berätt. rör. Med.-Verket 1765.

Enl. K. B. d. 17 Oct, 1840 är tur och befordringsrätt lika med hvad i statens tjenst varande läkare åtnjuta beviljad 2:ne läkarebefattningar inom länet, neml.,

gen. K. B. d. 22 Febr. 1841, åt Läkaren i Åtvidabergs bergslag med distrikt af Oppeby, Kjellerstad, Åtveds, Dalhems, Tjärstads, Wårdsnäs, Grebo, Wärna och Björsäters församl. i Kinda och Bankekinds härader och,

gen. K. B. d. 21 Juni 1844, åt den vid Motala mekan. verkstad anställde Läkaren med distrikt af Aska härad och närbelägne orter.

Länets städer hafva äfven hvar sin egen läkare.

Inom länet äro förlagde K. 1:sta och största delen af K. 2:dra Lif-Grenad.-Reg., hvartdera hafvande 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Endast från Söderköping saknas årsberätt., t. f. af Stads-Läk.-tjenstens vacans.

Den vid Finspongs bruk i Risinge socken anställde Läkaren berättar, att befolkningen 1851 utgjorde 550, deribland 200 barn under 14 år; att smederna hafva god förtjenst och i allmänhet lefva godt, men äro begifna på bränvinsmissbruk, samt att herrskande sjukdomar äro *Bröstinflammationer*, *Rheumatismer* och *Magflen.*
(Bruks-Läk. *Söderström.*)

Söderköpings Prov.-Läk.Läk.-distrikt, med en folkmängd af omkr. 60,000, kan i geologiskt och topografiskt hänseende lämpligast indelas i skogsbygd, slättbygd och skärgård. Att välmågan är jemnare fördelad bland skogsbygdens och skärgårdens invånare, än på slättlandet, har Prov.-Läk. under sin långa tjenstetid inom länet funnit vara fallet. Då härtill kommer, att sedligheten är större, klädseln och boningarne vida bättre, begäret efter starka drycker mindre inom de förra, än på det sednare, är orsaken lätt att finna till det kända faktum, att hälsotillståndet hos skogsbon och skärgårdsfolket städse varit och är vida fördelaktigare än på slätten.» Någon *endemisk* sjukdom är ej uppgifven. (Prov.-Läk. *Djurberg.*)

Från *Linköpings Prov.-Läk.-distrikt,* som inclus. Åtveds distr. har en folkmängd af 76,197, hafva inga topografiska meddelanden gjorts och inga *endemiska* sjukdomar omtalats, blott i afseende på den *Ögonsjukdom,* »som i mannaminne varit, och ännu är gängse i Wånga socken, uppgifvits att allmogen i berörde socken hörer till de kolande, hvadan nästan all karlpersonal höst- och vintertid är sysselsatt vid kolmilan, och således blottställd för förkylningar och osnygghet, då *Ophthalmia Catarrhalis* först hos någon yppas, och som genom bristande skötsel och snygghet sedan blifver *contagiosa,* samt kan sedan angripa och plåga hela familjer. I början af Prov.-Läk. härvaro var han oftare rådfrågad för berörde Ophthalmie, och fann då huru envis den var. Tidtals får man äfven nu höra af den, dock endast hos Wångaboer. Den skall ock hemsöka de kolande Hellestadsboarne.» (Prov.-Läk. *Lindegren.*)

Då det för Läkaren vid *Motala* verkstad anvisade *distrikt,* med 10,722 invån., utgör »en relatift ganska ringa del af provinsen, eger det inga egna lokala förhållanden, hvilka kunna

föranleda

föranleda skillnad emellan sjukdomsconstitutionen här och i det öfriga Östergöthland; invånarnes lefnadssätt är hos den större delen af allmogen föga skiljaktigt från ståndspersonernas, och anklagelsen för missbruk af spirituosa drabbar härstädes egentligen blott den tjenande klassen och de i samma omständigheter som denna befintliga. Vid Motala mekaniska verkstad äro för närvarande öfver 1,100 personer skattskrifne. I en inrättning af denna vidd, och der intet enda rum finnes, som ej innesluter flera eller färre complicerade machiner, tyckes väl att olyckshändelser ofta borde förefalla. Så är likväl icke fallet, ty under den tid af 9 år undertecknad härstädes varit anställd såsom Läkare, har här icke ett enda olycksfall, under eller till följe af arbetet, inträffat. Arbetspersonalen är väl aflönad, och till följe häraf är hälsoförhållandet i allmänhet godt. Verkstaden underhåller sjelf sina fattiga, ger sina sjuka läkarevård och medicin, samt har för närvarande under inredning ett nybygdt sjukhus för 30 personer, för hvilkets ändamålsenlighet Distr.-Läk. hoppas att i nästa rapport få redogöra.» Inga *endemiska* sjukdomar förekomma. (Distr.-Läk. *Ekström.*)

»*Kisa E. Prov.-Läk.-distrikt,* med en folkmängd af omkr. 40,000 på en areal af omkr. 26 qvadratmil, består hvad Kinda och Ydre härader beträffar, nästan uteslutande af skogsbygd; Göstrings härad deremot dels af skogsbygd, dels af slättbygd. Invånarne lefva i allmänhet mycket tarfligt, temligen sedligt och nyktert; idka i skogsbygden handaslöjder och boskapsskötsel och på slättbygden bränvinsbränning. Inom Kisa socken finnes en klädesfabrik med en personal af omkring 30 personer. Pottaskefabrik, oljeslageri och kimröksfabriker finnas inom distriktet,» som ej har några *endemiska* sjukdomar. (E. Prov.-Läk. *Egerström.*)

Beträffande *Åtvidabergs distrikt-läkare*-område så uppgifvas »skogbevexta bergshöjder och en mängd större och mindre insjöar upptaga största delen af distriktet, som saknar egentlig slättbygd och hvars höjd öfver hafvet betydligt öfverstiger de angränsande distrikternas med undantag af Kisa, som torde ligga något högre. De herrskande vindarne äro nordvest och sydost, den förra med torr och kall luft den sednare oftast med nederbörd. Invånarnes förnämsta näringsfång äro åkerbruk, kolning och andra skogsarbeten samt körslor för härvarande kopparverk, hvilket äfven jemte den i Wärna socken belägna Bersbo koppargrufva och Mormorsgrufvan i Åtvids socken lemnar sysselsättning åt en icke ringa personal. Några serdeles anmärkningsvärda egenheter i lefnadssätt, sedvanor och klädsel finnas icke; om det förhållandet, att *Venerisk* smitta högst sällan förekommer, vittnar fördelaktigt för sedligheten, lemnas derhän; till i digestionsorganerna ofta förekommande chroniska sjukdomar torde till någon del orsaken kunna spåras i ihållande och ofta omåttligt bruk af starka drycker. För öfrigt hyser allmogen stor tillgifvenhet för en mängd traditionella, med vidskepelse och signeri ofta förenade, huskurer, med hvilka de, äfvensom med sina egna åsigter om dieten, ofta och icke sällan störande ingripa i den sjukvård, som en rationell therapie föreskrifver.» Allmännaste sjukdomar uppgifvas vara *Catarrher* och *Rheumatismer* t. f. af klimatet och allmogens sysselsättning, äf-

vensom *Cardialgie,* benämd *Magskärfven, Magflen, Vattklo,* (t. o. m., utan afseende på kön, »*ondt af mora*» enl. förre Distr.-Läk. *Hellmans* årsrapp. för 1845) hos den manliga och *menstruationslidanden* med *Bleksot* hos den qvinliga befolkningen, denna sistnämda sjukdom i aftagande redan från 1849, samt *Spolmask* hos barn.

(Distr.-Läk. *Fornmark.*)

»*Norrköpings* belägenhet utmed fallen i Motala ström, hvilken ströms sträckning långsåt sluttningen af Kolmordsbergen verkar ett oupphörligt luftdrag utefter denna sluttning, är, så väl i detta hänseende som i anseende till dess spatiösa utsträckning, för hälsotillståndet ganska gynnande, så att inga *endemiska* sjukdomar här kunna sägas vara vanliga och sjukligheten i allmänhet, i förhållande till folkmängden, troligen mindre än i någon annan stad i Sverige. Det enda för hälsotillståndet missgynnande agens utgöres af de härvarande klädesfabrikerna En befolkning, som ifrån tidiga barnaåren uppfödes i den instängda, af ångor och ulldamm uppfyllda, luften i dessa fabriker, som i ynglingaåren användes der äfven till nattarbeten, hvarvid bränvinsflaskan anlitas till sömnighetens afhållande, och som, tidigt gift med lika uppfödda af andra könet för att frambringa en ännu svagare afkomma än föräldrarne äro, kan redan vid 40 års ålder sägas vara utsliten och föråldrad, och aflemnar åt fattigvården en här af tidigt orkeslösa personer. För dessa förhållanden ömmande patroner hafva dock under de sednaste åren sökt att i möjligaste måtto förminska dylika skadliga inflytelser, och den under den sista tiden för klädestillverkningen ogynnande konjunkturen, som verkat till flere fabrikers nedläggande, bidrager mäktigt till dessa skadliga inflytelsers förringande, likasom den äfven förminskar den för hälsan vådliga sammanpackningen i trånga bostäder, hvilken under den bättre konjunkturen egt rum, oaktadt att denna bättre konjunktur verkat en stor mängd nybyggnader för den ökade befolkningen», år 1850: 16,123. (Stads-Läk. *Eriksson.*)

»*Staden Wadstena,* med 2,100 invån., är belägen vid en vik af Wettern på en vattensjuk, låg och sumpig trakt, i grannskapet af mossar och kärr, hvilka under vår, höst och vinter stå under vatten. Hälsotillståndet har dock i allmänhet varit godt, hvilket förhållande sannolikt får tillskrifvas stadens närbelägenhet med nämde sjö, som, oberäknadt alla andra fördelar, skänker äfven den af en under hela året ymnig tillgång på klart och godt dricksvatten. Några på hälsotillståndet i allmänhet influerande egenheter i invånarnes lefnadssätt, sedvanor m. m. dylikt, förmärkas ej, utom det att den arbetande klassen här, som i andra städer, lefver under inflytelse af dålig föda, trånga, fuktiga och osunda boningar. Bruk och missbruk af starka drycker förekommer här liksom annorstädes i riket, och fall af *Alcoholismus Chronicus* och *Delirium tremens* saknas till följe deraf ej.» Några *endemiska* sjukdomar förekomma ej.

(Stads-Läk. *Öhrström.*)

»*Staden Skeninge* är belägen på en bördig slätt och har ett mycket friskt och sundt läge. Ett mindre strömdrag, den s. k. Sken-ån, begränsar på den vestra sidan staden, som eger många källor med ett utmärkt godt och friskt vatten, hvilket betydligen torde bidraga till invånarnes sundhet i allmänhet. Några *endemiska* sjuk-

domar finnas ej här, och med undantag af de mera vanliga barnsjukdomarne, har under de 10 år, som Stads-Läk. varit stationerad här såsom Läkare, ej någon *epidemisk* sjukdom förekommit.» Invån. år 1850: 1,178. (Stads-Läk. *Cnattingius.*)

Rörande *Linköping* är ingen *topografi* meddelad och i fråga om *endemiska* sjukdomar blott uppgifvet att intet är att anmärka. Invån. år 1850: 4,607. (Stads-Läk. *Swedenborg.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar m. m.

Under närvarande tids klagan öfver missbruket af kaffe och bränvin är ej utan intresse att i minnet återkalla hvad af Prov.-Läk. i Östergöthland yttrades *a*) 1769 med anledning af kaffeförbudet: »det är visst att kaffedrickningen öfverskred alla gränsor, innan förbudet utkom, så att icke ens klockare, fiskare, trädgårdsmästare kunde umbära denna arabiska drycken, som på ett slösande sätt medförde många sjukdomar till undersåtares otroliga skada och förderf» och 1785 *b*) med anledning af bränvinsförbudet: »förbudet af bränvins säljande på alla krogar, är en gudomlig förordning, ty missbruket af denna likör har förderfvat hälsan och lifvet, ja förstört mångas timliga och eviga välfärd. Vid kyrkorna äro krogarne på landet anlagda, så att folk der under gudstjensten sutit och supit sig fulla, då sedan vid hemkomsten hustru och barn stått i fara för dessa kyrkogångare.» Ett fall af »*Lepra Græcorum*» omtalas iakttaget i Norrköping 1789 *c*). Den vid hafskusten belägna delen af länet synes, att sluta af en mängd spridda rapporter, äfven från äldre tider hafva varit mycket hemsökt af *gastriska febrar* (ofta benämde »*Upsalafeber*») *Frossor* och *Rödsot.*

Calmare län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Sedan länets invånare redan på 1740-talet genom enskilde bidrag sökt bereda utväg för erhållande af en läkare blef, gen. K. B. d. 31 Oct. 1754, stadfästelse meddelad å ett sammanskott af 800 D. S. M. till årlig lön och en Prov.-Med. för länet utnämd. 1766 tillsattes, ehuru ej med lön å ordin. riksstaten, en ny Prov.-Med. för norra delen af länet med station i Wimmerby. 1773 års stat upptager dessa 2 Prov.-Med. och åt hvardera af dem arfvode för en medhjelpare. Gen. K. B. d. 13 Aug. 1810 anbefalldes, enl. R:s St:rs beslut, tillsättande af en serskild Prov.-Läk. för Öland, hvars station d. 15 Juni 1833 bestämdes till Thorslunda socken eller någon norr om densamma i Södra motet belägen. Efter dertill af R:s St:r erhållne anslag anbefalldes, gen. K. B. d. 28 Oct. 1834, tillsättning af en E. Prov.-Läk. för Tjusts härader med station vid Eds bruk och d. 2 Febr. 1842 af en E. Prov.-Läk. i Döderhultsvik.

---

a) *Hagström* i Berätt. om Med.-Verket 1769.
b) *H.* Berätt. i Läk. och Nat.-forsk. VII.
c) *Ekenstedt* Rapp. i Läk. och Nat.-forsk. X.

Efter ytterligare anslag uppfördes, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, dessa båda E. Prov.-Läk.-tjenster å ordin. stat och inrättades, gen. K. B. d. 1 Oct. 1851, ännu en ordin. Prov.-Läk.-tjenst för Ölands Norra mot.

Länet har alltså f. n. på stat 6 ord. Prov.-Läk., stationerade:

en i Calmar med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, af Södra och Norra Möre härader och Ålems socken af Stranda härad;

en i Wimmerby med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, af Löneberga, Målilla, Gottfridsdals och Järeda socknar jemte Carlstorps skate i Aspelands härad, Tuna socken i Tunaläns härad, Sefvedes härad, Locknevi, Hjorthed och Blackstads socknar i S. Tjust härad;

en, enl. K. B. d. 8 Juni 1848, i Gammelbyn i Norra Tjust med distrikt, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, af öfrige socknar i Södra Tjust och hela Norra Tjusts härad;

en, enl. K. B. d. 15 Juni, 21 Sept. 1833 och 1 Oct. 1851 i Thorslunda eller någon norr om i Södra motet belägen socken med distrikt af Ölands Södra mot;

en, enl. K. B. d. 1 Oct. 1851, med distrikt af Ölands Norra mot och station i Borgholm; samt

en, enl. K. B. d. 2 Febr. 1845, i Döderhultsviks köping med distrikt af Mönsterås och Döderhults socknar af Stranda härad, Handbörds härad, Wirserums, Mörlunda och Tveta socknar af Aspelands härad samt Christdala och Misterhults socknar af Tunaläns härad.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är dessutom beviljad åt 3:ne läkarebefattningar inom länet, neml.:

gen K. B. d. 25 Febr. 1824 åt en på Friherre Rappes, d. 13 Sept. 1822 stadfästade, donation grundad Härads-Läk. för Stranda härad, jemte heder och värdighet lika med Prov.-Läk.;

enl. K. B. d. 26 Nov. 1831 för den Läk. som af Norra Tjusts härad kan varda antagen och aflönad, hvilken fördel ej begagnats, och

enl. K. B. d. 17 Oct. 1840, gen. K. B. d. 21 Sept. 1850, åt en i Waldemarsvik anställd Läk. med distrikt af Gryts socken i Linköpings och Tryserums socken i Calmare län.

Utom Borgholm hafva länets städer egne läkare.

Inom länet äro förlagde en del af K. Calmare och K. 2:dra Lif-Gren.-Reg. hvartdera hafvande 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk., samt en del af K. Smålands Hus. som hafva 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans saknas åsberättelse från Ölands Norra mot, Stranda härads och Waldemarsviks distrikter.

Tjust Prov.-Läk.-distrikt, med en befolkning f. n. af 29,884, gränsande i öster till Östersjön, »är starkt kuperadt, genom betydliga mest skogbevexta bergsträckor, omvexlande med bördiga dalsänkningar, eller s. k. tjusor — rik tillgång på smärre

vattendrag och insjöar finnas äfven. I dessa lokala förhållanden torde orsaken finnas till den här, serdeles utmed kusten, under hvarje årstid uppträdande *Frossan*, hvilken kan anses såsom *endemisk*, äfvensom till *Skroflerna*, hvilka äro mera allmänt förekommande, serdeles hos allmogen. Oaktadt, med undantag af några få socknar, allmogen är underlydande större egendomar, är den dock temligen försörjd, då bränvinet ej inkräktar på det nödvändigas gebiet; men tyvärr är detta förhållande ej så sällsynt och inflytandet i medikalt hänseende häraf är ofta förekommande *dyspeptiska* lidanden.» (Prov.-Läk. *Danielsson.*)

Om *Wimmerby Prov.-Läk.-distrikt*, med en befolkning f. n. af 29,002, har intet topografiskt meddelande egt rum. I afs. på *endemiska* sjukdomar anses inga sådana förekomma om icke måhända *Frossor*, hvilka dock egentligen tillhöra kustlandet och inom detta distrikt uppträda mest såsom lättare annandagsfrossor.

(Prov.-Läk. *Bergenklint.*)

»*Döderhultsviks Prov.-Läk.-distrikt*, som utgöres af medlersta delen af Calmare län, har 38,000 invånare på en yta af 26 qvadratmil. I sanitärt hänseende sönderfaller distriktet uti 2:ne delar, neml.: 1) skärgården, jemte kuststräckan till en längd af ungefär 9 mil. Utåt hela kusten skära långa hafsvikar in i landet, till $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ mil; af dessa äro de flesta grunda, och lemna vid lågt vattenstånd en vidsträckt yta dy blottad. Uti denna del af distriktet förekomma de flesta sjukdomar; vår och höst *intermittenta*, under varma somrar *gastriska febrar*, dessa sednare ofta af svårartad beskaffenhet. 2) den öfriga delen, till en bredd af 6 à 7 mil, höjande sig från kusten inåt, ända till 4 à 500 fot öfver hafvet; rik på skog, berg, sjöar och mossar, af hvilka sednare stora sträckor årligen odlas; äfvensom sjöar dels uttappas, dels sänkas. Emm-åen, omgifven af lågländta ängar och mossar, öfversvämmas ofta, hvarföre under vissa år *intermittenta febrar* äro lika allmänna uti Emmådalen, som vid kusten. I öfrigt är denna del af distriktet, vida mindre än kuststräckan, hemsökt af epidemiska sjukdomar. Allmogens hufvudsakliga sysselsättningar äro åkerbruk och skogshandtering; då med åkerbruket arbetas endast få månader, egnas hela den återstående delen af året åt skogshandteringen medelst huggning, sågning och forsling. Följden häraf är, att allmogen, som under hela året vistas i fria luften, blir härdad, stark och liflig, äfvensom att den utsättes för inflammatoriska sjukdomar, hvarföre också nästan alla sporadiska sjukdomsfall utgöras af inflammationer uti respirationsorganerna. Oaktadt distriktet har en stor kuststräcka, idkas obetydligt fiske, och detta endast af den strandegande allmogen sjelf under den tid, som annat arbete lemnar öfrig, så att denna sysselsättning icke på hälsotillståndet kan inverka. De inom distriktet befinteliga få och små fabrikerna hafva intet inflytande på allmänna hälsotillståndet. Allmänhetens lefnadssätt i öfrigt, dess sedlighet och nykterhet är mycket olika, tillfölje af deras olika ekonomiska ställning och vilkor. Den sjelfegande allmogen är i allmänhet välmående eller bergad, och på samma gång arbetsam, redbar, sedlig. Äfvenså hemmansbrukare och jordtorpare under de större egendomarne, åtminstone der de väl behandlas af sina husbönder. An-

norlunda eller nära motsatt är förhållandet med den stora massan af backstugusittare, en klass, som för hvarje år uti en bedröflig progression tillvexer i antal, i Calmare län mera än annorstädes i riket. Bland denna klass, som, nedtryckt af armod, i sedligt hänseende står på en låg punkt, förekomma de fleste sporadiska sjukdomsfallen, och vid gängse epidemier skördas här de flesta offren. Missbruk af starka drycker är bland allmänheten mycket vanligt; dock är det dagliga hemsupandet mindre allmänt; men vid de ständiga körslorna till köpingarne supes betydligt, så väl på sjelfva köpingarne, som på de öfverallt vid vägarne, på ringa afstånd från hvarandra, belägne lönnkrogarne; likaledes vid auktioner och andra samlingar, äfvensom på vissa ställen om Söndagarne vid kyrkan. Vid sjukdomar råder ännu bland allmogen mycken vantro; sjukdomens orsak tillskrifves »elfvor», »vildlappskottet» eller att den sjuke annars »råkat ut för något,» och botemedlet sökes ofta i »läsning,» »skjutning,» o. s. v. Dock anlitar allmogen gerna läkare, så ofta tillfälle erbjuder sig och skulle göra det oftare, om lättare tillgång till läkarehjelp funnes, hvilken nu är så svår att anskaffa, då Prov.-Läk. i Döderhultsvik är den ende praktiserande läkaren, på en sträcka af 26 qvadratmil.» Utom ofvannämde förekomma inga sjukdomar nog allmänt att förtjena namnet *endemiska.* (Prov.-Läk. *Darin.*)

Calmare Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd, utom Calmare stad, år 1851 af 50,779, omfattande södra delen af Calmare län, »utgör egentligen ett kustland, så att blott Christvalla och Bäckebo socknar af Norra Möre härad räknas till skogsbygden, och deras beväringsynglingar enrulleras bland landtropparne, då deremot alla öfriga socknars inskrifvas till sjötjenst.» Utom Calmare stad ligga i distriktet köpingarne Bergqvara och Patahotm, hvarförutan långs åt hela kusten finnas flera goda lastageplatser. »Visserligen är bränvinssupandet ännu gångbart, men det har aftagit mycket emot hvad det var för 15 eller 20 år tillbaka, och anses det i allmänhet bland allmogen för en skam att vara öfverlastad, så att fyllerilasten isynnerhet utöfvas af arbetare, drängar, inhysingar, och mindre bemedlade bönder.» Det kan vara intressant att jemföra detta med hvad samme Prov.-Läk. härom yttrar i årsberätt. för 1844: »det är ej utan bekymmer jag erfar, att brotten i mitt tjenstgöringsdistrikt årligen ökas, och isynnerhet hafva sjelfmord på de sista åren varit i starkt tilltagande. Flere orsaker torde härtill samverka, men isynnerhet bränvinssupandet, hvilket i de flesta socknar nu åter snarare är i till- än aftagande, och skall detta onda bestämdt icke allenast fortfara, utan äfven årligen tilltaga, så länge ingen af de högre auktoriteterna i orten finner för godt att verksamt hejda detsamma genom nykterhetsföreningars inrättande, ty utom sådana moraliska åtgärder blifva alla lagar mot fylleri overksamma. Med undantag af barnmord äro nästan alla brott under sednare åren, hvilka kommit till min kunskap, i distriktet begångna under bränvinssupande, eller rus. De, som dagligen gå i rus, få vanligen antingen *Delirium tremens,* eller afhända de sig lifvet sjelfve, så vida de ej i sin halfva ålder dö af någon tillstötande sjukdom, vanligast håll och styng, som bortsopar en mängd bränvinssupare.» I årsberätt. för 1851 fortsätter Prov.-Läk.: »hvad sedlighet och redbarhet beträffar

råder ofta stor olikhet emellan socknar, hvilka gränsa intill hvarandra. Dock är allmogen i allmänhet lika redbar här, som på många andra orter. På sednaste åren har en sekt uppstått, som kallas läsare, likväl i den sämre bemärkelsen, och utgöra desse läsare liksom en slags orden. De förmå ej höja arbetet till gudstjenst, hvarföre de jemt vilja tillbringa sin tid med läsning, till följe hvaraf de husliga göromålen blifva försummade, och välståndet undergräfves. Värst af allt är, att dylikt läseri leder till grubbleri, och derpå följande sinnessvaghet. De flesta af dem mena dock uppriktigt med sin gudsfruktan, och älska af hjertat guds ord, men genom fanatiske lärare hafva de kommit på villovägar.» Rörande *endemiska* sjukdomar yttrar Prov.-Läk.: »den enda sjukdom i distriktet, som jag vill räkna hit, är *Magflen,* men som den lärer numera vara allmän nästan i hela Sverige, kan den således ej anses ensamt tillhöra vår ort. Vid min hitkomst till orten för 24 år tillbaka var den ytterst sällsynt; men under de sista 10 åren af min härvaro är den med hvarje år i starkt tilltagande och mest gångbar i de socknar, hvilka ligga närmast hafskusten. En annan sjukdom, som nu äfven börjar blifva i starkt tilltagande, är *Bleksot,* ofta föregången af magflen, eller dyspeptiska åkommor. *Skrofler* äro vanligt allmänna här, liksom i andra rikets provinser.» (Prov.-Läk. *Ekman.*)

»*Ölands* grundval och tillika dess första i dagen liggande yta hörer till öfvergångs-formationernas primära lager bestående hufvudsakligast af kalk, som i mer och mindre mäktiga hvarf blifvit horizontelt laggde på hvarandra och, under någon af de geologiska revolutionerna, höjde ur hafvets djup, samt innehålla i otalig mängd petrifikater af orthoceratiter och trilobiter. Dessa kalkstenslager hafva på sin yta flere mer eller mindre stora fördjupningar och smärre dalsänkningar, der vatten samlats och sedan träsk och moras bildats, dem dels naturens fortfarande arbete, dels, framdeles, menniskoarbete förvandlat till torra och för odling tjenliga platser. Denna geologiska bildning, som vid sina gränsor rundt omkring mot hafvet erhållit än bredare än smalare till-landningar, och som blifvit glest öfversållade med afrundade stenblock från den petridiluvianska perioden, synes uti forntiden hafva varit delad i 3:ne hälfter genom ett smalare sund, gående från den nuvarande köpingsviken och genom Solberga- och Skedemåssatrakten i Köpings socken ut i Östersjön vid Bredsättra socken. Detta sund har under nämde urtid blifvit fyldt med grus och sand eller med lager från diluvial- och alluvial-formationerna. Här finnas endast större eller mindre bäckar, som blott om höst och vår ega något vatten att afbörda, och endast 2:ne små kärr, som äfven under sommaren bibehålla sitt vatten. Landets klimat är sundt och temligen mildt; somrarne äro vackra och hafsvindarne göra värman tempererad; vintrarne äro stundom milda, men ock stundom rätt stränga, med förfärliga stormar åtföljde af snöyra, och detta någon gång under 30 graders köld; vårarne, som i allmänhet taget, kunna anses börja efter Mars månads utgång, äro stundom långa och kyliga, hvilket dock mest beror af efter islossningen kringflytande isar. Hösten är nästan alltid herrlig och gifver stundom icke helt och hållet vika för vintern förr än omkring Jul eller Nyårstiden. Brunnsvattnet in-

innehåller nästan alltid i mängd kolsyrad kalk och saltsyradt natron. Ölands odelbara jord är i allmänhet fruktbar och lönar mödan med ringa arbete nog. Den består mest af mulljord med mer och mindre tillblandning af kalk eller lerjord, eller i sämsta fallet af sandjord. Åkerbruket är också folkets enda näringsfång, jemte litet stenhuggning, hvilken af några fattiga församlingar idkas, och småsills- eller strömmingfiske, som icke ens lemnar uppfyldt fiskarens eget behof. Boningshusen äro så illa försedda, att det ofta händt mig att, när jag om natten legat hos någon bonde om vintertiden, sängen om morgonen varit full af snö. I södra delen af landet sätta Öläuningarne visserligen upp stora byggningar, men förse dem illa. Allmogen är sjelf alltid väl försedd med kläder och om vintern nyttjas vanligtvis till underkläder ludna fårskinn, om sommaren har den sämskade skinn till samma ändamål. De genomträngande stormarne hafva lärt dem detta. Öläuningen är liflig och glad, arbetar raskt och med ifver i bergningstiden och i såningstiden; men deremellan är han mycket fallen för att roa sig. Han är uppbrusande så väl i vrede, som vänskap, och visar det uppenbarligen; men ock mycket ombytlig allt efter de intryck, som verka på hans lifliga själ. Öläuningen dyrkar Gud och ärar Konungen så, att, menskligt taladt, ringa nog deremot kunde vara att anmärka. Han super mycket, isynnerhet när han är ute på resor till städerna och vid auktioner äfvensom i bergningstiderna. Utom allt hvad 7 konstbrännerier på landet kunna tillverka inkomma från fasta landet många tusen kannor bränvin.» Befolkningen utgjorde 1847: 32,819. Beträffande *endemiska* sjukdomar säger Prov.-Läk. sig ej känna andra än den så kallade *Ölandsskabben* vållad af bristande snygghet, försummad badning och salt föda, hvartill ock kunna läggas de af det starka luftdraget framkallade *Rheumatismerna*, hvaremot *Frossorna*, förr talrika, nu äro få. Invån. 1850: 32,538.

(T. f. Prov.-Läk. *Brunius.*)

»*Staden Westervik*, med omkr. 4,400 invånare, ligger på östra sluttningen af en bergbunden sandås, som sträcker sig i söder och norr utmed en vik af Östersjön; från staden till hafsbandet är 1 mil och uppåt landet till Gamleby köping är 2 mil utefter Gamleby-viken; midt framför på andra sidan viken sträcker sig en ganska lång och låg landtunga, Norrlandet kallad. Om sommaren är mesta nederbörden från landsidan och om vintern från sjösidan; nordostlig är den kallaste vinden. Hvarje vår inträffar troligtvis af den länge kringsimmande hafsisen, att 2 mil upp i landet kan vara fullt utslagna löf, då träden i och omkring staden knappt stå i knoppning, men så är löfvet längre qvar om hösten. Hvad det geologiska angår så finnes blott stenbunden, sandig mark, öfvertäckt med ljung och tall kring staden. Staden är försedd med godt vatten, dock mera salt än uppåt landet, så att på den, som ej är van dervid, verkar det lindrigt lösande.» I afs. på sedligheten omtalas många oäkta barn, men nykterhet mer än på andra ställen. Näringar: skeppsbyggeri, sjöfart och trädhandel. Frågan om *endemiska* sjukdomar besvaras af Stads-Läk.: »*Cardialgie* i alla dess former ända till *Gastritis chronica* 42 och *Bleksot* 5»

(förmod-

(förmodligen vårdade under året), hvarvid tillägges, att dessa sjukdomar under sista året varit vida fåtaligare än förra åren och att *Bleksoten* kan anses nästan hafva upphört. Dessutom omtalas talrika *Catarrher* och *Rheumatismer*.

(Stads-Läk. *Forling.*)

»*Calmare stad*, med en folknummer vid 1851 års slut af 7,820, består af: *Egentliga staden*, förstäderna *Malmen* och *gamla staden* samt af *Engö*, *Varfvet*, *Stensö* och *Lindelund*. *Den egentliga staden*, belägen på en liten ö, benämd Qvarnholmen, har 372 hus, de fleste af träd, några få af dessa i vestra qvarteret byggde på pålverk, men de öfrige på god och stadig grund. Gatorna breda och räta, tomterna små och alltför tätt bebyggda, men boningshusen i allmänhet rymliga och sunda, med undantag af de på norra sidan af fiskargatan belägne, hvilka utgöras af smärre kojor, tätt hopstående utan tillräckligt gårdsutrymme, och således lidande af bristande luftvexling, samt med låg och nästan sumpig belägenhet. Staden är rundtomkring omgifven af fästningsvallar, hvilka lemna ett behöfligt skydd emot hafsvindarne. *Gamla staden*, med omkring 100 hus, är belägen på fasta landet, der den fordna gamla staden legat. Husen alla af träd, i allmänhet små, låga och tätt hopade, men på flere ställen omgifne af trädgårdar. Gatorna mycket trånga och några icke stenlaggda. *Malmen*, äfven belägen på fasta landet, har gatorna någorlunda breda och räta och husen i allmänhet större än i gamla staden samt mindre tätt sammanpackade, men i anseende till belägenheten vid Malmfjerden, hvilken med hvarje år synes mer uppgrundas, och serdeles under varma och torra somrar har vid stränderna ett mycket grumligt och ofta illaluktande vatten, är denna stadsdel i sanitärt hänseende mindre väl lottad än de öfrige, hvarföre ock under höstmånaderna *gastriska* och *intermittenta* febrar der oftare förekomma. *Engö*, med cirka 350 invånare, nästan uteslutande bestående af varfstimmermän och fiskare, har en hög och sund belägenhet och är öppet för alla hafsvindar. Husen äro små men med ganska godt utrymme emellan; gatorna tillräckligt breda men de fleste icke stenlaggda. *Varfvet*, på en liten ö, består endast af några få hus. *Lindelund*, med cirka 20 hus, byggde på stranden vid Malmfjerden emellan Malmen och Engö, sumpigt och lågt. *Stensö*, bestående af cirka 30 à 40 hus, bebodde till större delen af fiskare, ligger på fasta landet, omkring $\frac{1}{6}$ mil söder ifrån staden. En för hela staden serdeles kännbar brist är den på godt dricksvatten, då detta innehåller med säkerhet flere procent koksalt, hvarjemte det starkt reagerar på kalk. Landsbyggden, $\frac{1}{2}$ mil omkr. staden, utgöres för närvarande endast af åker och äng, ehuru blott för 2:ne decennier sedan skogen ifrån norra sidan sträckte sig till en knapp $\frac{1}{4}$ mil nära staden. Jordmånen utgöres nästan uteslutande af starkt sandblandad mylla. Klimatet är mildt och mycket ombytligt. Medeltemperaturen +6. Kölden om vintern har i sednare tider sällan öfverstigit — 12 à 14° C. och fortfar vanligen högst några få veckor, ofta endast några dagar. Snö faller i allmänhet ringa, och blir sällan qvarliggande mer än några dagar. Under sommaren stiger värmen ej högre

än till +24 à 26° någon gång till +28°, men luften afkyles af den nästan ständiga blåsten, så att sommarvärmen inom staden högst sällan är besvärande. Deremot förefaller den här ofta rådande starka blåsten obehaglig och besvärlig för fremlingar. De rådande vindarne äro under kallare årstiden vanligen de ostlige eller nordostlige, och ifrån midsommar till slutet af hösten, de vestlige. I allmänhet antages, att nederbörden här är något mindre än i trakterna inåt landet, ehuru något större än på det närgränsande Öland. Stadens hufvudnäring är handel, hufvudsakligen bestående i export af trädvaror, samt något jern och papper. Trädvaruexporten uppskattas till omkring 800,000 R:dr R:gs årligen. Äfven importen är temligen betydlig. Att likvisst stadens välstånd i allmänhet är i aftagande, kan ej undgå någons uppmärksamhet. Staden eger 85 större och mindre fartyg, som segla på utrikes orter; de på desse, som ock på stadens skärgårdsskutor, sysselsatte sjömännen utgjorde förlidet år 1,059, utaf hvilka endast 200 hafva sin bostad i staden, och de öfrige till större delen på Öland. Ångbåtstrafiken är ock ganska liflig, så att ej mindre än 7 ångbåtar lägga till i hamnen. I afseende på *sedligheten* hos befolkningen, serdeles den lägre, synes Calmar tyvärr ej fördelaktigt utmärka sig. Under de sednare åren har antalet af löst folk i en oroande grad tilltagit, och större delen af den arbetande klassen är i hög grad begifven på starka drycker, hvilket högeligen gynnas af lönnkrögeriet, för hvilket under sistförflutna år ej mindre än 141 personer blifvit anklagade, och af desse 61 dömde till ett bötesbelopp af 4,140 R:dr B:ko. De synbara följderna af denna olyckliga last hos arbetande klassen, upplysas bland annat af följ. utdrag ur kyrkoboken öfver döde under de sednare 10 åren. Utaf 140 personer, som af ifrågavarande arbetsklass under förenämde tid aflidit, hafva 64 dött förrän de uppnått 40 års ålder och sammanlaggt med desse 96 före sitt 50:de år. I afseende på klimat och lokala förhållanden, kan Calmare stad utan tvifvel anses för en serdeles frisk ort. Enligt beräkning af de sednare 3:ne åren, dör i medeltal cirka hvar 44:de person om året. Endemiska och epidemiska sjukdomar förekomma sällan. Bland chroniska sjukdomar förekomma inga mera allmänt än hos qvinnokönet, *Bleksot* och *Gastrodyni,* den förstnämda här på orten mindre ofta hos den fattigare befolkningen än hos den mera förmögna bondklassen, hvilken gerna vill gifva sina döttrar en finare uppfostran. Enligt min enskildta öfvertygelse är det allmänt öfverhand tagande missbruket af kaffe sannolikt en af de föranledande orsakerna. Att *Gastrodynien,* som äfvenledes ofta infinner sig hos tjenstepigor ifrån landet, sedan de ett eller annat år vistats i staden, ej sällan beror af samma orsak, är icke osannolikt. Anmärkningsvärdt är, att oaktadt missbruket af spirituosa ej synes hafva aftagit, Delirium tremens mindre ofta förekommer än förut. En omständighet den jag så mycket mindre bör lemna oanmärkt, som den sällan undgår resandes uppmärksamhet, är att i Calmare stad synes finnas ett större antal krymplingar, isynnerhet halta personer, än i andra städer. Vanligen är det höftsjukan, som för lifstiden lemnat outplånliga spår efter sig, men ofta förekommer ock anchylos i knäleden och äfven ryggradslidanden. Att dessa bensjukdomar, som före-

komma bland alla samhällsklasser, ofta leda sitt ursprung ifrån skrofulösa dyscrasier, är väl otvifvelaktigt, men då de öfrige skrofelformerne, hudsjukdomar, ögoninflammationer och tuberkler ej synas här vara mera allmänna än annorstädes, är någon säker och bestämd orsak till det anmärkta förhållandet ej så lätt att finna, om den ej möjligen torde kunna sökas i det ständiga bruket af ett starkt salt- och kalkhaltigt vatten.» Några *endemiska* sjukdomar skola ej finnas.

(Stads-Läk. *Petersson.*)

Rörande *Wimmerby stad* har ingen serskild årsberättelse afgifvits.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Om hälsotillståndet och mest gängse sjukdomar i länet m. m. vid medlet af förra århundradet upplysa flera utförliga berättelser af d. v. Prov.-Med. *a*) att, utom ofta förekommande epidemier af *Rödsot,* svåra *Fluss–* och *Fläckfebrar, Frossor* samt, ehuru mindre ofta, *Dragsjuka*, såsom *endemiska* sjukdomar kunde anses *chron. Rheumatism* och isynnerhet *Masksot* (Spolmask, hvarifrån knappt 1 bland 10 är fri), under hvilken rubrik dock såsom symtomer hänföras äfven de talrika fallen af *Flen* eller »*Vattenfisken*» och *Moderpassion.* I Calmare län iakttogs likasom i Upland på 1760-talet epidemiskt gängse svår *Halssjuka,* som utan tvifvel till stor del varit verklig *Strypsjuka.* Rörande bränvinssupandet yttras, att det under sednare åren (1761—64) ej varit så öfverflödande, som förr, emedan fattigdom och brist någorlunda kunnat styra appetiten. Om Westerviks stad äro från 1765 flera *b*) berättelser bevarade, hvilka utom topografi bland annat upplysa om äfvenledes der gängse *Masksot* (någon gång Binnikemask) serdeles bland skärfolket, härledd från fiskätandet, svåra *Frossor,* och s. k. *Flussbebrar* (gastr. nerv. febrar), samt ofta förefallande *Ros, Skörbjugg, Utslag, Rheumatism* och *Gikt.* Inom Tunaläns, Sevedes och Aspelands fögderier omtalas *c*) utom ofvannämde febrar äfven *Colik* under namnet »*Magafänga*» och torrvärk eller »*bröstånga*» eller »*håf*» i bröstet mycket gängse såsom följder af klädedrägten, som blottar magen omkring medjan. Hvad serskildt beträffar Öland omtalas *a*) en *Ögonsjukdom,* som lemnar fläck på hornhinnan, *Skörbjugg, elaka ben, Torrvärk* och *maskar* der *endemiska,* och sökas orsakerna dels i födan och dricksvattnet, dels i mycket arbete med kalksten, dels i de starka vindarne, som om sommaren uppröra mycket damm och om vintren åstadkomma det s. k. »fåket» eller yrsnön. »*Lepra*» iakttogs 1767 hos en qvinna *d*) på Öland.

---

a) *Wahlbom* Rapporter i Berättelser rör. Med.-Verket 1761 och 1765.
b) *Faxe* i Ber. om Med.-Verket 1765, 1769. *Palm* Ber. i Läk. och Nat.-forsk. XIV.
c) *Crælius* Landskapsbeskrifn. om Tunaläns, Sefvedes och Aspelands fögderier. Calmar 1774.
d) *Wahlbom* i Ber. om Med.-Verk. 1769.

Jönköpings län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

»Hof-Rätts-Medicus» i Jönköping utnämdes d. 9 Aug. 1677 tillika till Prov.-Med. i Småland och Westergöthland samt Assessor i Hof-Rätten och en underd. ansökning om tjenstens tillsättning vid inträffad vacans 1690, anhåller äfven om lön åt honom, såsom åt företrädaren, hvaraf sålunda kan slutas att något understöd af allmänna medel varit lemnadt, innan lön å ordin. riksstat fanns upptagen. I kraft af K. B. d. 19 Nov. 1692 uppfördes å riksstaten för Jönköpings län ensamt lön för en Prov.-Med., boende i Jönköping. Utan nytt anslag å ordin. riksstaten utnämdes 1757 en ny Prov.-Med. i Ekesjö. 1773 års stat upptager dessa 2 Prov.-Med. och för hvardera af dem arfvode till en medhjelpare. Efter dertill beviljade anslag anbefalldes, gen. K. B. d. 25 Juni 1830, tillsättning af en E. Prov.-Läk. i Wernamo och d. 2 Febr. 1842 af en E Prov.-Läk. i Wrigstad, hvilket anslag, för brist på sökande sedan öfverflyttadt till annan ort, gen. K. B. d. 14 Jan. 1846, förnyadt åter för en E. Prov.-Läk. i Wrigstad disponerades.

Länet har alltså f. n. på stat 2 Ordin. och 2 E. Prov.-Läk., stationerade de ordinarie:

en i Jönköpings stad med distrikt af Tveta, Wista och Mo härader, Bondstorps socken af Östbo härad samt Åsenhöga och Källeryds socknar af Westbo härad;

en i Ekesjö stad med distrikt af Norra och Södra Wedbo samt Östra härader;

en E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 25 Juni 1830, i Wernamo med distrikt af Östbo och Westbo härader utom ofvannämde till Jönköpings distrikt förlagde 3 socknar;

och *en*, enl. K. B. d. 2 Febr. 1842, å Wrigstads gästgifvaregård med distrikt af Westra härad.

Staden Grenna har ingen egen läkare.

Inom länet äro förlagde K. Jönköp. Reg. och största delen af K. Calmare Reg. som hafva hvartdera 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk. äfvensom största delarne af K. Smål.-Grenad. och Husarer, som hafva de förra 1 Reg.- de sednare 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans saknas årsrapport för 1851 från Wrigsta E. Prov.-Läk.-distrikt.

Jönköpings Prov.-Läk.-distrikt, med en folkmängd 1851, inclusive städerna, af 38,298, »består temligen likformigt af kullar och berg, dalar och kärr; det mesta vild skogsmark med små ängar och odlade jordlappar på sluttningarne (»små land») samt i vissa trakter stora, djupa och sanka mossar, bland hvilka Dummemosse ¾ mil från Jönköping, enligt uppgift af 4,250 tunnlands areal, har oförvandlad hvitmossa 16 fot djupt och till botten 26 fot. Något specielt inflytande af dessa mossar på omkringboendes hälsotillstånd har jag ej observerat, och ingen frossfeberepidemie har här på sednare 17 åren förekommit. Det märkligaste berget är Taberg, 1,129

fot öfver hafvet, bestående af jernmalm. Jag kan ej säga att under sednare 15 åren någon enda socken inom nuvarande Jönköpings distrikt utmärkt sig för annat än ovanligt och anmärkningsvärdt godt hälsotillstånd. Koppsjukdomen förlidet år är knappt att tala om, den gaf åtminstone ingen påtagligare ledning i detta hänseende. På den tid Vestra härad hörde till distriktet, föreföll mig anmärkningsvärdt att vid några *Rödsotsepidemier* de trånga dalarne i Fröderyd och Ramquilla socknar utmärkte sig. Den s. k. *Choreasjukdomen* hade sin upprinnelse liksom sina renaste former å Hjelmseryds sockens slättland, då nästan helt och hållet af vatten öfversvämmadt; allt mer den nalkades skogsbyggden öfvergick den småningom i religiöst svärmeri och andra afarter. De svåraste former af *Saltfluss* och *Lupus* förskrifva sig från detta slättland, likasom *Skrofler;* dessa former förekomma likaledes inom Wrigstad socken hvars södra del har samma formation. Man har sagt och velat påstå att *Chlorosis* eller *Bleksot* vore allmännare på landet nu än förr. Jag förnekar sanningen häraf åtminstone hvad Jönköpings distrikt angår. Sjukdomsbegreppet chlorosis förefaller mig så obestämdt, och sjukdomen så svår att diagnosticera, så att jag är öfvertygad att mycket dit räknas utan skäl. Förvexlingen med affektioner af hjertat är ganska lätt för den, som ej erfarit eller gjort sig reda för svårigheterna; men anemie af nöd och försakelse, af blodförluster m. m. kan lätt tagas för chlorosis; Jag har här begagnat de gamla benämningarne anemie och chlorosis, hvilka dock påtagligen äro absurda och utan att motsvara det begrepp, som skulle uttryckas; den förra skulle betyda blodbrist, blodfattigdom, den sednare Hydremie Det kan vara möjligt att befolkningen i gemen försvagats i fysiskt hänseende, fastän jag ingalunda kan anse detta vara händelsen här. Om så är, måste det vara af bränvinssupande; ty otvifvelaktigt äro allmogens och arbetarnes ekonomiska vilkor bättre nu än för 15 à 20 år sedan. Befolkningen inom distriktet är lättfattlig, villig, arbetsam, renlig. ärlig. Grannskapet med Westergöthland ger mig tillfälle till frappanta jemförelser. Ett härad i angränsande Småländskt distrikt har gjort sig kändt för att hafva mindre pålitlig allmoge; jag har i enskild praxis haft der åtskilligt att göra och tror mig med säkerhet kunna sluta dertill att felet upprunnit från herreklassen. Man har sagt om Smålänningarne: »*Fromma som dufvor och listiga som ormar*»; det må så vara. *Fromheten* och mildheten i lynnet är påtaglig, och bevisas bland annat af de få embetsgöromål jag årligen har i och för våld å person. *Listigheten* är en dotter af fromheten, det enda hon försöker att sätta emot tyranni och misshandling. *Lefnadssätt, sedvanor* och *klädsel* hafva intet anmärkningsvärdt mer än deras enkelhet. Hushållsaktighet och sparsamhet äro här en allmän dygd, en förmåga och vana att rätta mun efter matsäcken, som är berömlig. Inom Jönköpings distrikt råder hvarken välmåga eller fattigdom; men väl en jemn burgenhet eller besutenhet. Mängden af allmogen är sjelfegande med små odlade ägovidder, men i allmänhet goda ängar och beten. Nästan den enda utvägen för den jordbrukande allmogen till anskaffande af kontanter, är s. k. »Samke,» d. v. s. samlande af ost och smör, hvilka derför sällan komma inom dess läppar. Ingen allmoge eller tjenande klass i med-

lersta eller södra Sverige lärer åtnöja sig med så enkel och mager kost som denna; »krösamos» (lingon) sötadt med något enbärssyrup samt potater är hans älsklingsrätt; rent och oblandadt rågbröd ses högst sällan, nästan öfverallt blandbröd, af råg och hafre. Några i orten egendomliga sedvänjor har jag ej anmärkt; men väl något ännu qvarstående skrock och vidskepelse, hvilka dock synas mig i starkt aftagande. De första åren af mitt vistande här utgjorde en barnsjukdom min förargelse och förtviflan, nemligen *Skerfvan*, en sjukdomsform hvilken, lik ältan och lönnältan i Stockholm, träffades öfverallt och ingenstädes; knappt något barn som ej hade eller haft den. Läkaren ansågs ej hafva makt med denna sjukdomsform, utan var den hemfallen till kloka kärringars behandling, hvilken bestod i diverse ceremonier, intagande af droppar, bärande af reliker; en hjertformig inskärning eller punktering gjordes öfver barnets hjerttrakt, så att ett par droppar blod utrunno, hvilka ingåfvos barnet; på landet brukades att lyfta barnet vissa gånger och under vissa vändningar öfver en nyöppnad graf. Det hade gått här som annorstädes, som i Stockholm med ältan, att läkarne gifvit efter för en stark och inhiten fördom, att de ej vågade eller ville besvära sig att bjuda den spetsen. Efter den förnämsta boterskans död, och genom biträde af mina kolleger, har det lyckats med roten upprycka ogräset och hafva vi ej på länge haft denna fördom att bekämpa. Skrock och vidskepelse synas nu äfven i öfrigt blott qvarstå hufvudsakligen i fråga om boskapssjukdomar. *Klädedrägten* är enkel och lätt; i strängaste vinter blott en kort tröja och deröfver en trång rock; men sällan åker Smålänningen på sitt lass; som skjutsbonde springer han en stor del af vägen och i arbetet håller han sig nog varm och lederne mjuka utan tjock och ovig fårskinnspels. På sednare tiden har visserligen lyxen äfven här stigit, och den yngre generationen gör sig till kyrkan och högtidliga tillfällen grann med kappråck, stöflar och stundom galoscher. Sedligheten är efter min förmening oklanderlig; antalet oäkta barn ej i något anmärkningsvärdt stigande. Fattigvården sannolikt mindre anlitad än annorstädes i medlersta och södra Sverge. *Nykterhet* är kanske folkets svagaste sida; dock är allmogen deruti ingalunda underlägsen sina närmaste grannar. Å farvägar ses Smålänningen vida mera sällan än grannarne öfverlastad och inom staden öfverlastar sig sällan allmogen vare sig af fruktan för polisen eller troligen derföre att lönnkrogarne utom staden äro mera lockande. Den som ytligt observerar en mängd allmoge samlad, missledes lätt af en egenhet hos bonden att vid vissa tillfällen *spela* välplägad för att visa att han hvarken är hungrig eller törstig, att det med ett ord »gått hederligt till.» Man har velat på grund af beväringens aftagande längd och tilltagande mängd kassable sluta till befolkningens förfall i fysiskt hänseende, och ansett detta vara en följd af bränvinssupande. Det är visst möjligt att så är och orsaken är då också påtagligen den angifna. Men säkert är att en stor del af detta faktum bortfaller för den, som erfarit förloppet vid sednare års beväringsmönstringar,» hvilket Prov.-Läk. uppgifver vara det att efter befinteliga antalet munderingspersedlar bestämmes antalet approberade med urval af blott de längsta och starkaste bland dem, som i öfrigt hålla målet. Inga *endemiska*

sjukdomar förekomma; dock omtalar rapporten för 1847 såsom en trägen sysselsättning för läkaren *Cardialgia foeminarum suecica.* (Prov.-Läk. *Sköldberg.*)

Från *Eksjö Prov.-Läk.-distrikt,* hvars folkmängd, inclusive Eksjö, år 1851 utgjorde 55,080, har intet topografiskt meddelande egt rum blott uppgifvits att de sjukdomar, som der »kunna anses *endemiska* äro *Cardialgie, Bleksot* och *Skrofler,* hvilka synas uppkomma genom missbruk af spirituosa, för tunn beklädnad och svag kost. (Prov.-Läk. *Bråkenhjelm.*)

E. Prov.-Läk. i *Wernamo distrikt,* som 1851 hade en befolkning af 42,316, uppgifver sig ej hafva »funnit lokala förhållanden utöfva något bestämdt inflytande på hälsotillståndet. Folket är i allmänhet friskt, hvartill tyckes bidraga dess härdade lefnadssätt från spädare åren och vana vid torftig föda och arbete; äfven Nykterhetsföreningar, som finnas nästan inom hvarje pastorat, hafva i betydlig mån fördelaktigt inverkat på hälsotillståndet.» Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *katarrher* och *bröstinflammationer, Cardialgie, Hysteri* och *Chlorosis.* (E. Prov.-Läk. *Sjöbeck.*)

Beträffande *Wrigstads* distrikt, med en befolkning 1850 af 27,429, upplysa rapporterna för 1847—1850, rörande folkets lefnadsätt bland annat, att missbruket af starka drycker skall hafva uppnått en serdeles höjd och detta isynnerhet vid anktioner, marknader och dylika folksamlingar, så att året 1847 böterna för fylleri, slagsmål och bränvinsminutering inom Vestra härad uppgingo till mer än 4,200 R:dr B:ko. Vidare omtalas att allmogens födoämnen skola förnämligast bestå i hafrebröd, potatis, sill och lingonmos med enbär, och uppgifves *Cardialgie* och *Magsyra* bland äldre manfolk, *Hysterie* bland äldre qvinnor och *Bleksot* bland flickor redan 1847 å orten mycket allmänna. Orsaken härtill sökes dels i det så långt drifna bränvinsmissbruket, dels i det svåra bergningsarbetet å de sanka ängarne och s. k. maderna, dels i den allmänt intill 3:dje året förlängda digifningen, dels uti missbruket af åderlåtningar, som af det i hög grad fördomsfulla folket skall vara drifvet till en serdeles höjd. (Prov.-Läk. *Bæckström.*)

Om *staden Jönköping,* med en befolkning vid 1851 års slut af 6,100, hafva utförliga meddelanden ingått från så väl Stads-Läk. *Westerberg* som Prov.-Läk. *Sköldberg.* »Staden ligger på ett näs, hvars norra sträckning utgöres af Wetterns strand, den södra och sydöstra sköljes af Rocksjöns och Lillsjöns (Munksjöns) vatten. Dessa sjöars stränder jemte den vestliga begränsningen bildas af en med barrskog och i ännu rikare mått björkskog beklädd höjdsträckning.» (*W.*) »Vid vanligt vattenstånd ligga husen i stadens högre del v. p. 7 fot öfver vattnet; de lägre åter, Svenska och Tyska maderne, knappt mer än 2 à 3 fot. Förborgen eller vestra Förstaden, byggd efter branden 1835, ligger högre och sundare. Ett vidsträckt och sumpigt kärr sammanbinder sjöarne Munksjön och Rocksjön och det är genom fyllning i detta kärr man fått byggnadsplats för Maderne, samt derutanför en mängd kålgårdar. Vid högre vattenstånd blifva sålunda dessa stadsdelar lätt öfversvämmade och äro nästan alltid fuktiga och osunda, heldst här i låga och små kyffen den fattigare befolkningen bor.» (*S.*) »Sedan 1831 i Juli månad, då staden hemsöktes af en öfver-

svämning till den höjd, att man allmänt rodde på gatorna, har dock ej samhället i ringaste mån i detta hänseende ens varit hotadt.» (*W.*) »Tätt intill Wetterns stränder på östra och vestra sidorna löpa bergsträckor, som fortsätta sig förbi Jönköping och sammanlöpa v. p. ½ mil söder om staden, bildande sålunda en sluten dal deri Jönköping med träsk och sjöar utgör ändpunkten. Då de omgifvande höjderna gå till 400 à 500 fot öfver Wetterns yta, kan man deraf sluta hvilken vattenmassa under vissa förhållanden skall störta ned i dalen, samt huru otillgänglig densamma är för andra vindar än nordan, hvilken också utgör ett nödvändigt beting för ett godt hälsotillstånd inom staden. Sedan 17 år tillbaka har iakttagits att om sydlig vind, med eller utan dragning i öster eller vester, herrskat öfver en vecka, gastriska och nervösa lidanden ofelbart inträffa, hvilka, om de atmosferiska förhållanderna qvarstå, förvärras så att *gastriska febrar* antaga *typhoid* karakter och sjukligheten blir stor. Om vinden derefter hastigt kastar sig på nordan, som vanligen här är energisk, skall man finna en lika hastig och öfverraskande förändring i sjukdomslynnet. Kroniske sjuke influeras märkbart af samma förhållanden. Höst och vinter står här nere thermometern 3 à 4 grader högre än ¼ mil från staden uppåt höjderne, och 5 à 6 grader högre än 2 à 3 mil åt söder eller på sidorna från Wettern. Ett alldeles motsatt förhållande vår och sommar. Detta måste bero derpå, att Wetterns vattenmassa länge på vintern bibehåller qvar af sommarens temperatur, likasom den länge på sommaren bibehåller vintrens. Den belägger sig vanligen ej före Febr. med is, som qvarligger inuti Maj.» (*S.*) På grund af det ständiga vinddraget skall såsom *endemisk* sjukdom förekomma *neuralgia rheumatica.* (*W.*) Ehuru enligt Stads-Läk. 5-åriga erfarenhet staden ingalunda är att anse såsom ohälsosam, utan tvertom sjukligheten i förhållande till folknummern ringa, är dock enligt Prov.-Läk. Jönköping känd för att fordra främlingens acclimatisation med hänsigt till afpassad klädedrägt och dricksvattnet ur Wettern, sådant det nära staden är förorenadt. Fruntimrens fruktan att vattnet skadar tänderna anses dock ogrundad. Likaledes vill Prov.-Läk. hafva iakttagit att stadens läge utöfvar ett på både kroppslig och intellektuel energie försvagande inflytande. Hvad lefnadssättet beträffar, öfverklagar Stads-Läk. bränvinsmissbruk. En utbredd väfnadsindustri bereder god tillgång på material till beklädnaden, som i allmänhet är snygg. Tillförseln på sunda näringsämnen är god. Den i staden anlaggda Fosfor-tändsticksfabriken, som bedrifves i stor skala med arbetspersonal af barn, har ej på dessas hälsotillstånd visat någon menlig inflytelse. Den enda *endemiska* sjukdom som Stads-Läk. uppgifver är den förr nämda rheumatiska plågan, serdeles angripande tänderna och vållande deras förstörelse, i ovanligt tidig ålder. (Stads-Läk. *Westerberg* och Prov.-Läk. *Sköldberg.*)

»*Eksjö,* med en befolkning 1851 af 1,860, är belägen på en till stor del sandig slätt på en af de högsta punkterna i Småland och åt flere sidor omgifven af små insjöar och vattendrag. Nejden är allmänt odlad och temligen tätt bebodd. Byggnadssättet är oregelbundet; men de flesta gatorna breda, rymliga och för vindarne

till-

tillgängliga; detsamma är förhållandet med de till husen hörande gårdsplanerna. Till följe häraf hör staden till en af de sundaste. Äfven för lång tid tillbaka lärer observation vara gjord om stadens sundhet, ty i en i härvarande kyrka förvarad kyrkobok har en Pastor på 1700-talet gjort den anmärkningen, att den »pestartade sjukdom», som, under hans tjenstetid, på kort tid bortryckte öfver 600 personer i Eksjö socken, ej angrep en enda i sjelfva staden.» Nära hvarannan person af arbetsklassen uppges lida af *Magflen* såsom följd af indigesta födoämnen, bränvinsmissbruk och förkylning. Närmast i freqvens uppges *Chlorosis*, som under några år så »allmänt gripit omkring sig bland tjensteflickor, att det är sällsynt finna någon af dem mellan 14—26 år fri derifrån,» hvartill orsaken sökes till stor del i folkskolans menliga inflytelse. *Skrofler* uppges ock allmännare bland den fattigare klassens barn, tydligt beroende till stor del af försummad snygghet i barnens vård.

(Stads-Läk. *Miltopée.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Underrättelserna om hälsotillståndet i länet under sednare hälften af förra århundradet *a*) omtala utom serdeles stor freqvens af *Rödsot* eller *Rödsjuka* och *Dragsjuka, Frossor* och svåra »*Brännsjukor*» i vissa trakter, äfven *Masksot* (Spol- och Springmask) och »*Rachitiska sjukdomar*» under namnet »*Skjärfvan*» samt *Skabb* och anses orsaken till de flesta sjukdomarne vara osund, kall och mellan täta skogar instängd fuktig luft från sjöar och kärr, dåligt dricksvatten och otjenlig spis, hvaribland serskildt nämnes »bänkvälling», »helst hos allmogen sällan finnes bröd frampå sommaren.» Ett fall af *Elephantiasis* omtalas 1783 iakttaget i Eksjö distrikt *b*). För Jönköpings stad serskildt äro från medlet af förra århundradet såsom *endemiska* uppgifne *c*) *Frossa, Njurstén, Blåsesten, Gikt, Podager, Obstructiones viscerum* och *Lungsot*, hvartill orsaken sökes i stadens belägenhet på en låg, sumpig och för alla oväder blottställd plats, skarpa vindar från Wettern, utdunstning från kärriga jordmånen, bristen på goda källare »så att man måste nöja sig med surt dricka och förskämda viner,» bruk af mycket salt och rökt mat, en inblandning af fin sand i dricksvattnet ur Wettern m. m.

Kronobergs eller Wexiö län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan 1700 års extra-ordin. riksstat tillägger en Lector Gymnasii i Wexiö ett arfvode i egenskap tillika af Prov.-Med., hvilket arfvode 1716 uppfördes å ordin.

a) *Bergius* Gångbara sjukdomar 1755. *Klase* och *Wåhlin* Årsrapporter i Berätt. om Med.-Verk. tillst. 1765 och 1769. Läk. och Nat.-forsk. VI, IX, X.

b) *Wadström* Ber. i Läk. och Nat.-forsk. VIII.

c) *Wåhlin* Om endem. sjukdom. i Jönköping. K. V. A. Handl. 1760.

riksstaten, men efter 1730 skiljdes åter dessa tjenster och länet hade på riksstat egen Prov.-Med. intill dess, enl. R:s St:rs beslut 1756 gen. K. B. d. 14 Mars 1765, Prov.-Med.-tjensten med förra arfvodet åter förenades med Phys. et Logic. lectoratet. 1773 års stat upptager för länet en Prov.-Med. med arfvode för ett biträde. Efter vunnet anslag till en ny Prov.-Läk. bestämdes d. 29 Oct. 1823 dess distrikt till Sunnerbo härad med station vid Ljungby tingställe. Gen. K. B. d. 23 Maj 1845 stadfästades ytterligare anslag till en E. Prov.-Läk. i Ekeberga för länets nordöstra del.

Länet har sålunda f. n. på stat 2 ordin. och 1 E. Prov.-Läk. stationerade, de ordinarie:

en i Wexiö med distrikt af Norrviddinge, Albo, Kinnevalds och de delar af Konga och Uppviddinge härader, som ej gen. K. B. d. 5 Dec. 1845 blifvit afsöndrade för E. Prov.-Läk.;

och *en* i Ljungby med distrikt af Sunnerbo härad;

samt den E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 5 Dec. 1845, i närheten af Kostads glasbruk i Ekeberga socken med distrikt af Ekeberga, Lenhofda, Granhults, Nottebäcks, Åsheda, Elghults, Helleberga och Algutsboda socknar af Uppvidinge härad, samt Långasjö, Ljuder, Elmeboda och Sandsjö socknar, jemte den inom Kronobergs län liggande del af Wissefjerda socken i Konga härad.

Wexiö stad har egen läkare.

Inom länet äro förlaggde K. Kronobergs och en del af K. Calmare Reg. hvartdera hafvande 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk. samt en del af K. Smål. Gren.-Bat. och af K. Smål. Husarer, den förre med 1 Reg.- de sednare med 1 Reg.- och 1 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af E. Prov.-Läk.-tjenstens i Ekeberga distrikt långvariga vacans saknas derifrån årsberättelse för 1851.

»*Kronobergs län,* hvars folkmängd 1827 utgjorde 128,411, utgör ett, nästan öfver allt bergigt, af sjöar och strömmar genomskuret, land, hvars medelhöjd öfver hafvet är 500 fot. Denna landets belägenhet synes på hälsotillståndet hafva ett fördelaktigt inflytande, då sällan någon egentlig svårare farsot varit gängse, folkmängden varit i beständigt och betydligt tilltagande samt invånarne ofta uppnå hög ålder, icke sällan öfver 80 år. Härtill torde ock bidraga att folket, som i allmänhet är sträfsamt och idogt, för att kunna berga sig på sina små lägenheter, nödgas från barndomen vänja sig vid försakelse, sparsamhet och tarflighet, och befinner sig derföre väl af en kost, som i mången annan landsort skulle anses som en nödfallshjelp. Det beröm för sedlighet och flärdlöshet, hvaraf allmogen i denna landsort tillförene gjort sig förtjent, har den på sednare tider icke bibehållit, och vitsordar det årligen stigande antalet af födda oäkta barn huru förhållandet i sedligt hänseende är könen emellan. Den fordna enkelheten i klädsel och lefnadssätt har gifvit vika för en tilltagande lyx, hvartill begäret isynnerhet väckes af de oräkneliga gårdfarihandlande, som öfversvämma landet och skada både i moraliskt och ekonomiskt hänseende. Bruket

af starka drycker är mycket gängse och har ett förderfligt inflytande på folkets fysik och moral äfvensom på dess ekonomiska välstånd. Här saknas visserligen icke Nykterhetsföreningar och kringresande Nykterhetspredikanter, men allt detta uträttar föga så länge bränvin finnes att tillgå och försäljningsställen, både allmänna och isynnerhet hemliga, träffas öfverallt. De många årliga landtmarknaderna (öfver 30 inom och nära 20 på gränsen af länet), hvilka besökas af detta läns invånare, verka icke heller godt; under ymnigt förtärande af starka drycker sluta de oftast med blodiga slagsmål, hvarvid icke sällan menniskolif spillas. En stor benägenhet för rättegångar hör äfven här till folklynnet och inverkar ofördelaktigt på förmögenhetsvilkoren. Allmogen är i sitt hvardagslif flitig, sparsam, tarflig och händig. Den föder sig, utom af sitt åkerbruk, af försäljningen af produkterna från sina skogar, hvilka dock utan urskiljning och hushållning handhafvas, af körslor och arbeten vid de flera jernbruk, som här finnas, samt genom slöjder och handarbeten, hvaruti de äro utmärkt skicklige. Förtjensten, i stället för att som förr besparas, åtgår deremot nu ofta till anskaffande af starka drycker och öfverflöd, hvaraf fattigdomen och nöden ökas.» Ingen *endemisk* sjukdom förekommer. (Prov.-Läk. *Wennberg.*)

»*Sunnerbo härads* höga läge öfver hafvet, dess många sjöar och vattendrag göra det i klimateriskt hänseende till ett af de sundaste ställen man vill bebo. Folket har genom tilltagande odlingar lärt sig känna jordmånens duglighet och de vidsträckta mossarnes användbarhet. Folket är lifligt och företagsamt. Många resa ikring med handelsvaror, oftast egna produkter såsom väfskedar o. d. Bättre naturer göra derigenom sin uppkomst: sämre förfalla, komma hem och sprida sjukdom och elände omkring sig. Veneriska smittan inpraktiseras genom dessa handelsmän ofta.» Ingen *endemisk* sjukdom är uppgifven. (Prov.-Läk. *Billengren.*)

1847 års berättelse fr. *Ekeberga distrikt,* afgifven då läkaren ännu ej vistats der mer än ett halft år, uppger blott att detta distrikt, som till största delen utgöres af en vild, högländ, glest bebodd skogstrakt, genom sjelfva sin form af en betydlig längd (13 mil) mot 3 à 4 mils bredd vållat svårighet för det behöfliga meddelandet med allmogen, som, då den hittills saknat egen läkare, uppgifves i hög grad likgiltig eller fördomsfull i hälsovårdsangelägenheter. Rörande iakttagne chron. sjukdomar yttras: »*Cardialgie* och hela hären af hysteriska krämpor hafva öfverklagats af öfver 50 procent af det antal qvinnor, som sökt min hjelp, och sökes orsaken till någon del i det öfverhandtagande bruket af kaffe, som måste finnas äfven hos de fattigare. Att *Skrofler* ibland en befolkning, som lefver i trånga och osunda nästen samt dertill närer sig af en dålig, ofta skämd föda, måste vara allmänna, ligger tydligt i dagen. *Masksjukdom,* ej mindre hos äldre än barn, har på de sednare månaderna varit nästan allmän hos den mera vanlottade klassen, för hvilka potates, skämd som den blifvit öfverallt, utgör den väsendtligaste födan.» Några fall af *Struma* äro ock iakttagne. (Prov.-Läk. *Rinman.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Endast rörande Pjetteryds, Ljunga, Gotteryds och Hallaryds socknar af Sunnerbo härad uppgifves såsom en under förra århundradet stadgad erfarenhet, att de framför öfrige delar af länet hemsökas af dödande farsoter (*Rödsot* och *typhösa febrar*), ett förhållande, hvars förklaring anses ligga uti mängden af der befintliga smärre insjöar, kärr och sumpängar *a*).

Hallands eller Halmstads län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

En Prov.-Med. omtalas väl antagen år 1728, men utan derom till vederbörande Medicinal-Styrelse gjordt tillkännagifvande och utan lön å riksstaten. Ett K. B. af d. 16 Jan. 1752 stadfäster deremot ett af länets invånare till Prov.-Med. aflönande gjordt sammanskott. 1773 års stat upptager blott en Prov.-Med. men arfvode åt en medhjelpare. 1823 beviljades anslag till en ny Prov.-Läk. för Norra Halland, hvars station i Kongsbacka bestämdes gen. K. B. d. 10 Dec. s. å. men gen. K. B. d. 13 Dec. 1826 flyttades till Warberg och d. 21 Sept. 1833 åter till Kongsbacka.

Länet har sål. f. n. på stat 2 ordin. Prov.-Läk. stationerade:

en i Halmstad med distrikt, enl. K. B. d. 10 Dec. 1823 (det Södra), af Faurås, Åhrstads, Halmstads, Tönnesjö och Höks härader

och *en* i Kongsbacka med distrikt, enl. K. B. d. 10 Dec. 1823 (det Norra), bestående af Fjäre, Wiske och Himle härader, lärande dock Åthran eller Falkenbergs-ån numera vara såsom gräns mellan distrikten antagen, så att 15 norr om densamma liggande socknar af Faurås härad räknas till norra distriktet.

Utom Kongsbacka hafva länets städer äfven egne läkare.

Inom länet är icke förlaggd någon Militär-Corps med egen läkare på stat.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Af de 47 socknar som utgöra *Norra Hallands distrikt*, med en folkmängd 1851 af 56,600, ligga icke mindre än 19 utefter hafskusten på en sträcka af 8¾ mil. »Fastan distriktet öfverhufvud taget kan kallas bergigt låter det i sträckningen från norr till söder väl dela sig i 2:ne hvarandra betydligt olika delar. Den närmast kusten belägna, till det mesta flack, har ett ganska tråkigt utseende; men på andra sidan om den bergsträckning, som man, färdande från norr till söder, har på venstra handen, ligga så väl bördiga dalar, som djupa skogar. Denna fördelning af distriktet har ock i medicinskt hänseende sin egenhet; det är just i denna vackrare från hafvet aflägsna del, i de mot Marks och Kinds härader af Elfsborgs län belägna socknar, som den bekanta Halländska *Skabben* så yppigt frodas. Utefter kusten är den sällsynt. *Rheumatiska* och *Skrofulösa* sjukdomar (isynnerhet hudens) hafva här en god

---

a) *Olin* Rapp. i Läk. och Nat.-forsk. XIV.

trefnad. *Masksjukdom* är *endemisk* i Norra Halland. En annan fördelning gör Wiska-ån, norr om hvilken de bördigaste socknarne ligga, och det är endast undantagsvis man någonstädes söder om denna å träffar åkerfälten besådda med bönor, som kan anses vara Norr-Halländningens kostligaste spis. Den mångfaldigt olika jordmånen tillåter odling af de mest skilda sädesslag, och man träffar så väl bönor och hvete, som hafre och bohvete. Flora Hallandica har ansetts värdig att skrifvas af frejdade vetenskapsmän så väl i äldre som nyare tider, och den är således icke berättigad till en plats i denna uppsats. Officinella vexter, så vidt de förekomma i den mängd att de fylla ortens behof, torde dock få nämnas. Sådane äro Artemisia Absinth. et vulg. Arnica, Bardana, Betula, Calamus, Carex aren., Caryophyllat., Chamom., Cochlear. Conium, Dulcamara, Filix, Fraxinus, Fung. Querc. Gramen, Jaceæ hba, Juniperus, Millefol., Myrtillus, Polypod., Quercus, Ranunc. och Rub. Id. Salix, Sedum acre, Tanacet, Taraxac., Tilia, Tormentill., Trifol. Aqv. Vit. Id. Ulmus och Uva ursi. Af de öfriga officinella vexterna kultiveras en del af apothekarne sjelfva och af dessa frodas här yppigt Althæa, Card., Bened., Cerefol., Enula, Lavendula, Levistic., Mentha Crisp. & Piperit., Stramon, Thymus. Fisket utgör för många här ett näringsfång, ehuru endast ett egentligt läge finnes i Träslöfs socken. Väderleken uti Norra Halland är under största delen af året stormig. Jemna snöfall ega sällan rum, hvadan slädföre här är sällsynt på den efter kusten belägna vägen. Man kan af efterstående tabell, som utdragits ur anteckningar gjorda cirka 1 mil från kusten, se temperaturförhållandet:

År.	Starkaste värme.	Starkaste köld.	Allmänna hälsotillståndet.
1841	d. 31 Maj $+28\frac{1}{2}^{0}$ C.	d. 7 & 10 Febr. —8° C.	Godt.
1842	d. 20 Aug. +28° C.	d. 7 Mars —8° C.	Kikhostan gångbar.
1843	d. 9 & 10 Juli +30° C.	d. 19 Febr. —16° C.	Nervfeber.
1844	d. 21 Maj +26° C.	d. 24 Febr. —24° C.	Ovanl. godt.
1845	d. 9 Juli +28° C.	d. 20 Febr. & 2 Mars —20° C.	Godt.
1846	d. 5 Aug. +31° C.	d. 10 Febr. —15° C.	Messling. Rödsot.
1847	d. 18 Aug. +27° C.	d. 14 Febr. —17° C.	Godt.
1848	d. 31 Juli +24° C.	d. 21 Dec. —10° C.	Lungsjuka bl. fäkreaturen.
1849	d. 28 Maj +25° C.	d. 8 Jan. —17° C.	Nervfeber.
1850	d. 15 Aug. +30° C	d. 3 Jan. —17° C.	Cholera-fall.

Den Norr-Halländska allmogens hufvudsakligaste *födoämnen* utgöras under vinterns hvardagslag af bönor, sill och jordpären, samt under sommaren af »hvitmat»,

d. v. s. mjölk, smör, ost och bröd. I stugutaken hos de mera välmående hänga nog fläsksidor, men de komma icke hvar dag på »taflan» (ett v. p. 18 tum högt bord, vid hvilket måltiderna hållas). Vid gästabuden sparas hvarken mat eller bränvin. Det är öfligt att gästerna till bröllop och begrafningar medföra »forn» d. ä. stora brödkakor, pannkakor eller dylikt. Vid sådane högtidligheter medtaga stundom mödrarne sina dibarn, och ifall flere digifvande mödrar äro närvarande, men endast en varit betänkt på att medföra sitt dibarn, så cirkulerar detta från den ena till den andra, för att di ut de besvärande brösten. Jag har sett bedröfliga följder af detta osnygga bruk. *Klädseln* består, i de utefter kusten belägna socknar, mest af blå vadmals- eller klädeströja och byxor samt hatt, en klädedrägt, som ger ett sjömanslikt utseende. I hvardagslag begagnas fårskinnströja med inåt vänd ull. Man träffar ock bondgossar uti »bonjour». I de från kusten aflägsnare socknar begagnas ofta långrockar och gubbarne hafva stundom knäbyxor af skinn. Qvinnfolkets klädedrägt är för mycket uppblandad med den i städerna brukliga för att kunna anses egendomlig. *Sedligheten* är, om möjligt, mindre än på andra orter, som äro illa kända. Fällknifven är bondgossens trogna vapen och med denna utförer hans ölvade hand halfcirkelformiga snitt på den förolämpandes kind under hemvandringar från lekstugan. Ett ganska fintligt sätt att stämma blödningar har erfarenheten lärt Norr-Halländningen, och detta är att genom idkeligt påläggande af mjöl bilda ett klister med blodet. Att konsumtionen af bränvin här måste vara betydlig, bevittnas bäst deraf, att mer än en bonde »har supit upp sin gård» hos handelsmännen i Kongsbacka, som egentligen är en stor krog. Inom distriktet lides mig veterligt ingen Nykterhetsförening, och som inga andra band synas läggas på den som vill supa här, så får man se öfvermagen raglande och gubben i landsvägsgropen. Näringen är hufvudsakligast åkerbruk. Åtskilliga socknar hafva derjemte sin binäring, Lindome af snickare- och smidesarbeten, Elfsåker af hästtäcken, Sibbarp af mattor. I Svartrå, Ullared m. fl. upphuggas stäf till silltunnor, som från Warberg skeppas till Norge. Fjärås, Ölmevalla och Frillesås afyttra linneväfnad. Spånad är karlarnes sysselsättning under vintern.» Utom ofvannämda sjukdomar uppgifvas såsom *endemiska: typhösa lunginflammationer* i Ljungby pastorat. (Prov.-Läk. *Carlsson.*)

Af *Södra Hallands Prov.-Läk.-distrikt,* med en folkmängd år 1850 af 45,741 på en areal af 553,715 tunnland, utgör »trakten från Hallandsås till Falkenberg längs hafvet och till ett afstånd derifrån af ¾ à 1½ mil ett flackt kustland med flera flygsandsfält; längre från kusten vidtager en mera bergig och kuperad trakt, med från Småland utskjutande, för det mesta lägre, bergåsar. Hela kusten saknar skärgård, och ankarplatsar fås endast vid de större åmynningarne; betydligare insjö finnes icke i distriktet, men en stor mängd småsjöar. Bland flera ansenligare höjder reser sig högst Hallandsås med Högaltaknall, som har en höjd af 760 fot öfver hafvet. Åt Småländska sidan har landet betydlig höjd; jordmånen ytterst steril, nattfroster förstöra der ofta den hufvudsakligen odlade hafran. Bergarten är gneis och granitartad sådan, på några ställen skiffrig och fast, så att den väl låter arbeta sig. Kalkmergel

finnes på många ställen både närmare kusten och aflägse derifrån och uppsökes numera flitigt af odlaren. Jordmånen är likväl hufvudsakligen sandig, mest med underlag af lera. Klimatet är i allmänhet mildt och medeltemperaturen för de sistförflutna 7 åren, under hvilka jag alldagligen tagit 3:ne observationer, uppgår i Halmstad till +7,144°. Öfvervägande vindar äro S.V. och V. Distriktets flora är ganska rikhaltig och Nissa-dalen är för mången botanikus ett kärt tillhåll. Jordbruket utgör hufvudnäringen; fiske idkas obetydligt i anseende till den flacka kusten; från distriktets ostliga och skogigare delar är god trävaruafsättning med bjelkar och bräder på Danmark och boketunnstaf på Norge; kring Laholmstrakten tillverkas betydligt yllevaror för hand, men i sednare tider håller denna näringsgren på att gå under, dels genom konkurrensen med utländska fabrikater, dels derigenom att allmogen sjelf i kringliggande orter börjat sticka sina tröjor, strumpor och dyl. Jordbruket har på sednare åren betydligt förbättrats genom det föredöme, som egarne af de större egendomarne gifvit allmogen och denna begärligt uppfattat, serdeles i afseende på dikning, mergling och klöfverodling. Folklynnet i allmänhet stilla och fogligt; öfvervåld förekommer i denna del af länet mindre än på andra ställen; själsodlingen är icke på någon serdeles hög ståndpunkt och läseriet har lätt för att här vinna insteg, men faller ock med läsarprestens förflyttning från orten. Välståndet bland allmogen tillhör mera kustlandet, fattigdomen den högländtare östliga delen af distriktet och de trakter, der hofverierna ännu icke afskaffats. Serdeles benägenhet för handel tillhör flera socknar, derifrån karlarne utvandra med yllevaror till aflägsnare orter. I Skåne sökes biförtjenst genom tröskning och bränvinsbränning, och qvinnfolken begifva sig till Norr-Halland för att bereda lin, samt till Skåne för att sticka ylletröjor, strumpor m. m. I flera socknar äro karlarne lika skickliga som qvinnorna i stickande af yllesaker. Mot sedligheten hos den lägre klassen och allmogen, torde icke serdeles i allmänhet vara att anmärka, och påtagligen har fylleri-lasten under sednare åren aftagit. Snygghet i kläder och renlighet i föda torde vara mera ytlig än önskeligt är och vid beväringsynglingarnes besigtning finner man huruledes skabbfri hud nästan hörer till undantagen; sjukdomen benämnes icke heller med det rätta namnet, utan kallas Massel eller Mehn, så vida den icke finnes i högre grad.» I afseende på *endemiska* sjukdomar yttrar Prov.-Läk. »endast *Skabb* kan så anses och antager denna stundom herpetisk form; men hvad som jag sett anmärkt om *Lupus*, såsom gängse i Halland, gäller icke om detta distrikt, ty under mitt snart 14-åriga vistande här, hafva blott 3 kanske 4 fall deraf mig veterligen förekommit.»

(Prov.-Läk. *Smitt.*)

»*Warbergs stad*, med en folkmängd 1847 af 1,787 och läge vid Saltsjön, är reguliert byggd med breda, raka gator, öppna för vindarne. Dess invånare bo i allmänhet rymligt med undantag endast af de aldra fattigaste. Mycken snygghet råder i allmänhet. *Epidemiska* sjukdomar äro sällan gängse, *endemiska* finnas ej och hälsotillståndet är i allmänhet godt.»

(Stads-Läk. *Arrhenius.*)

»Staden *Falkenberg*, med 849 invånare år 1847, har ett sundt läge vid Äthrans utlopp i hafvet. Dess södra del, som benämnes »gamla staden» består af små, trånga och låga hus, hvaribland flere s. k. »ryggåsstugor.» Det öfriga af staden har genom flera tätt på hvarandra inträffade eldsvådor på de sednare åren undergått en nära på total ombyggnad. Emellan staden och hafvet ligga odlade fält, hvilka, i anseende till en rik tillgång på Tång (Fucus vesiculosus) till gödning, vanligen lemna goda skördar. På lifsmedel finnes god tillgång. Arbetsklassen är ty värr! här som annorstädes begifven på starka drycker. Bränvinets låga pris och utminutering i alla handelsbodar äro omständigheter, som mycket befordra superiet härstädes. Staden saknar fabriksanläggningar. Som till staden hörer en icke obetydlig jordrymd, egna sig invånarne hufvudsakligen åt jordbruket; de fattigare idka fiske och sjömansyrket.» I afseende på *endemiska* sjukdomar yttrar Stads-Läk.: »i staden är *Skrofelsjukdomen* mindre svår och mindre allmän. På landsbyggden kan man deremot utan öfverdrift antaga, att hvart 5:te barn lider af skrofler. Såsom exempel på den onaturliga föda allmogen lemnar sina barn torde få nämnas, att de späda varelserna till frukost och stundom äfven till »medafton» erhålla en blandning af vatten och bränvin, hvari brödet doppas. För *Rachitis*, som af allmogen benämnes »*Skivern*», anlitas sällan läkaren, som enligt allmänna tron ej är invigd i sjukdomens rätta behandlingssätt. Det är »kloka gummor» ensamt förbehållet. *Chlorosis* är i samma förhållande som skroflerna mycket utbredd. Den uppträder icke sällan hos 9 à 10 års gamla flickor och någon gång har man haft tillfälle här på orten observera sjukdomen hos gossar vid pubertetsåldern. Merendels uppgifva desse chlorotiske att de under uppvexten lidit af skrofler.» (Stads-Läk. *Roth.*)

»Sjö- och stapelstaden *Halmstad*, med en sund och utmärkt vacker belägenhet på högra stranden af Nissa-floden straxt innan den utfaller i hafvet, hade 1850 en folkmängd af 2,622 personer. Staden, som icke så betydligt höjer sig öfver hafvet, är reguliert byggd med raka, 12—15 alnar breda hufvudgator. Åt norra sidan omgifves staden af en liten täck förstad med små, men i allmänhet snygga, nyss uppförda hus omgifna af trädgårdar och mindre jordtäppor; der är ock stadens något sanka kyrkogård belägen. Mot häftiga nordliga och nordvestliga vindar skyddas staden af den ungefär 1,000 alnar från densamma belägna betydligare sandås, hvilken sträcker sig från nordost till sydvest. Mot starkare hafsvindar skyddar det söder om staden belägna Halmstads slott med sina vackra trädgårdar och parker. Handel och rörelse är här ganska liflig, tillförseln god och välmågan mera allmän, så att arbetsklassens lefnadssätt i allmänhet kan anses ganska godt. Ehuru visserligen här, som på andra ställen, missbruk af starka drycker eger rum, så har dock detta på de sednare åren betydligt aftagit, och det hör verkligen till undantagen om någon *acut* eller *chronisk* sjukdom, såsom följd efter alkohols missbruk förekommer. Vid en större klädesfabrik förekommer ofta *Chlorosis* hos den qvinnliga personalen. Hälsotillståndet är inom staden öfverhufvudtaget mycket godt, och ehuru ofta en skarp

och

och kall dimma uppstiger ifrån de gamla, numera nästan igenfallna vallgrafvarne och de sankare stränderna omkring floden, så tyckes den icke så mycket menligt inverka, ehuru den dock något torde bidraga till de något oftare förekommande *bröstsjukdomarne.* Staden har god tillgång på ett alldeles ypperligt dricksvatten.» Inga *endemiska* sjukdomar förekomma. *Frossor,* som före 1834 skola varit mera allmänna, hafva sedan alldeles upphört. (Stads-Läk. *Tenggren.*)

»Den lilla staden *Laholm* vid Laga-ån, omkr. ½ mil från hafvet, har en folkmängd af omkr. 1,100. Staden ligger något lägre än det omgifvande landet, hvilket, med undantag af den närmaste trakten på norra och östra sidan, som här och der är försedd med större och mindre backar, är slätt och utan skog. Sjelfva staden är glest bebyggd, de flesta husen envåningshus, uppförda dels af sten, dels af korsvirke. Flera obebyggda tomter finnas, gatorna i allmänhet smala, alla stenlaggda. Till staden höra omkr. 1,900 tunnland jord, af hvilken största delen hufvudsakligast består af sandmylla på sand och grusbotten. Den hufvudsakligaste näringsgrenen är åkerbruk, som i allmänhet ej är serdeles lönande. Den mindre bemedlade befolkningen tillverkar äfven det så kallade »bindet,» d. v. s. yllevaror, såsom tröjor, strumpor etc., en tillverkning, hvarmed äfven den större delen af allmogen här i orten sysselsätter sig. Från laxfisket vid den nära vid Laholm liggande kungsgården kommer den s. k. Halmstadslaxen. Hvad *klädseln* beträffar, så nyttjas af både den äldre och yngre personalen yllna tröjor, hufvudsakligast om vintern, men till största delen äfven den varmare årstiden. Laholmaren lefver i allmänhet ett husligt och stilla lif, samt är nykter och sedlig. Det måttliga, tarfliga lefnadssättet, den varma beklädnaden, det måttliga bruket af spirituosa, den fria vädervexlingen, som här eger rum, äro, enl. min tanka, orsaken hvarföre sällan några sjukdomar af betydenhet här äro rådande» och ingen *endemisk* sjukdom finnes. (Stads-Läk. *Flygare.*)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

Från 1780-talet omtala ingångne berättelser *a*), utom höst och vår vanliga epidemier af *Rödsot* och rötaktig *Flussfeber,* äfven *Masksot* af Binnikemask såsom isynnerhet vid sjökusten ofta förekommande och härledd från torskätandet. Berättelserna från åren 1800 och 1801 från Norra Halland *b*) omtala »*Elephantiasis* eller *Lepra*» (»Elfkarlebysjuka») omkring Kongsbacka »mycket gängse äfven inuti sjelfva skogsbyggden af Fjärås pastorat,» alltid bland fruntimmer.

---

a) *Westberg* i Läk. och Naturf. VII, VIII.
b) *Landberg* i Läk. och Naturf. XIV.

Blekinge eller Carlskrona län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan år 1661 omtalas en Prov.-Medic. tillsatt i Blekinge. Sedan synes Amiralitets-Medic. i Carlskrona äfven hafva såsom Prov.-Medic. fungerat. Ehuru utan någon å riksstat anslagen ordin. lön utnämdes dock för länet en Prov.-Medic. först gen. K. B. d. 26 Juli 1753. 1773 års stat upptager blott en Prov.-Medic. för länet men med arfvode åt ett biträde. Prov.-Läk. stationen har vexlat mellan Carlskrona, Carlshamn och Ronneby, från hvilket sistnämde ställe den, gen. K. B. d. 8 Oct. 1828, flyttades till Carlskrona, men i 1835 års K. stat upptages den åter till Ronneby. Efter dertill erhållet statsanslag beviljades, gen. K. B. d. 25 Juni 1830, en E. Prov.-Läk. med station i Sölvesborg, hvilken, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, efter ytterligare anslag blef på ordin. stat uppförd.

Länet har alltså f. n. 2 ordin. Prov.-Läk., stationerade:

en i Carlskrona med distrikt, enl. K. B. d. 18 Oct. 1836, af Östra och Medelstads härader;

och *en* i Sölvesborg med distrikt, enl. K. B. d. 18 Oct. 1836, af Bräkne och Listers härader.

Enl. K. B. d. 17 Oct. 1840 är dessutom tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst beviljad, gen. K. B. d. 21 Mars 1851, åt en läkare med station i Ronneby köping och distrikt af köpingen jemte Ronneby socken.

Utom Sölvesborg hafva länets städer äfven egne läkare.

Inom länet är, oberäknadt K. Maj:ts Flottas Corpser och Garnisonen i Carlskrona, icke förlagd någon Militär-Corps med egen läkare å stat.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Från Carlskrona Stads-Läk. har, oaktadt skedd erinran, ingen årsberättelse inkommit.

Om *Carlskrona distrikt,* som f. n. har en folkmängd af 47,266, yttrar Prov.-Läk. i berättelsen för 1848 att det »ehuru litet, bör, hvad hälsovården vidkommer, skiljas i 3:ne olika delar, hvilka ock af invånarne sjelfva i geologiskt hänseende noga observeras, nemligen i skogsbyggd, slättbyggd och öarne eller kustlandet. Sant är visserligen att hela Blekinge är ett kustland, och att Blekingsboen i allmänhet eger ett eget lifligt, raskt, beslutsamt och listigt, någongång till ytterlighet hämdgirigt lynne, som framför öfrige Sveriges invånare karakteriserar honom; men äfven dessa i allmänhet utmärkande egenskaper modifieras betydligt, om man betraktar dess lefnadssätt, vanor och hemseder i de olika delar af landet, som jag här ofvan omnämt. Att detta sålunda äfven modifierar de sjukdomar och epidemier, som angripa folket är klart.» I innevarande årsberättelse yttrar Prov.-Läk. rörande snyggheten att allmogen väl ifrar för densamma i det yttre. »I få provincer torde finnas mera

putsade boningshus hvad ytan beträffar, då deremot inom hus råder en serdeles i ögonen fallande osnygghet. Kommer man okallad eller oförmodadt in i allmogens rum, är deras osnygghet ofta vämjelig. De förmögnare och anseddare böndernas bostäder göra naturligtvis härifrån många hedrande undantag. Huru myeket osnygghet bidrager till uppkomst af sjukdomar och att underhålla dessa en gång uppkomna är allom bekant; månne då ej en någorlunda väl ordnad sundhetspolis skulle kunna rangeras äfven på landet och derigenom detta öfverklagade onda i betydlig mån afhjelpas?» Några *endemiska* sjukdomar inom distriktet äro ej kände, så framt ej dit skulle kunna räknas de talrika *Frossorna* i Christianopels och Thorhamns socknar, hvilka dock äfven betydligt aftagit. (Prov.-Läk. *Hellman.*)

»*Sölvesborgs distrikt*, med en folkmängd f. n. af 41,736, är genom sin belägenhet vid Saltsjön, sin rikedom på allehanda löfskog, sin omvexling af berg, höjder och dalar, betesmarker, naturliga ängar, odlade fält, samt större och mindre rinnande vatten jemte smärre sjöar i hygieniskt afseende serdeles lyckligt lottadt. Jorden är mestadels fördelad emellan sjelfegande bönder och dagsverkstorpare. Befolkningen, som eger ett med lokalkarakteren öfverensstämmande hurtigt och glädtigt lynne, skulle alltså i alla möjliga hänseenden förete ett blomstrande tillstånd, derest icke en annan för menniskokärleken nedslående omständighet mellankom, nemligen bränvinsproduktionen och bränvinskonsumtionen, båda här längst drifne, hvilka verka serdeles förstörande både i fysiskt och moraliskt hänseende. På samma gång, som, de till innebyggarnes behof annars tillräcklige, jordprodukterna af jordegarne förbrukas till bränvin, i ändamål, att sålunda lättast till penningar realisera afkastningen, underlåtes icke förtäringen af den tillverkade dryeken, såsom njutnings- och retmedel, till stillande af bekymmer, till tillfredsställande af begär, som uti det nyss beskrifna lynnet, likamycket som uti vanan hafva sin rot. Allestädes der nöd och uselhet förete sig, skall man med högst få undantag upptäcka fylleriet och dess suiter såsom närmare eller fjermare orsak till desamma. Bland öfriga näringar är ingen af beskaffenhet, att med hänsigt till inverkan på hälsotillståndet förtjena uppmärksamhet med undantag af Strömma bomulls-spinneri, hvarest användas jemväl minderåriga barn, på hvilkas hälsa det continuerliga arbetet dygnet igenom ofelbart måste störande influera, hvilket synes bekräftadt af deras bleka och utvakade tillstånd» *). Inga *endemiska* sjukdomar förekomma. (Prov.-Läk. *Norin.*)

»*Carlshamns stad*, med en folkmängd år 1847 af 4,707, är belägen i södra ändan af Asarumsdalen, som med obetydlig bredd sträcker sig ½ mil uppåt landet, begränsad af branta bergkullar af cirka 150 fots höjd. Denna samma formation af höga kullar begränsar älfven utanföre staden hafsviken, hvilken, med en längd af 2 mil och bredd från 100 famnar till ¼ mil och ytterst 2 mil, direkte kommunicerar med hafvet, utan att vara stängd af skärgård eller annat hinder. Midt igenom staden och dalen flyter Mie å. Af dessa orsaker blir hamnen den sist isbelaggda och först

*) Förebygdt gen. K. Maj:ts Nåd. Kungör. d. 22 Maj 1852 rör. minderårige personers användande vid fabriker.

öppna af alla i Östersjön. Då staden och denna dalsträckning synas i mediko-topografiskt afseende alldeles lika, och de deri förekommande sjukdomsfall i allmänhet tillfalla stadens läkare till behandling, inbegripa vi nu och framdeles äfven Asarumsdalen i våra berättelser.» Hvad lefnadssättet beträffar uppges det »lika med öfrige städers,» sedlighet och nykterhet »likaså, hvarken bättre eller sämre.» Beträffande *endemiska* sjukdomar uppgifves: »af acuta förekomma i allmänhet 2 sådane neml. *Encephalitis* och *Laryngitis infantum*, men af hvilka för året endast visat sig ett par lindrigare fall. Af *chroniska* sjukdomar märkes egentl. benägenhet för *döfhet*.»
(Stads-Läk. *Drakenberg* och *Witt*.)

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

De få underrättelser om hälsotillståndet mot slutet af förra århundradet inom Blekinge län, hvilka äro tillgänglige, häntyda på ofta nog iakttagne epidemier af *Rödsot*, svåra *febrar* och *Frossor* samt *Dragsjuka a*), denna sednare serskildt utförligare beskrifven i Jemnshögs socken *b*).

Christianstads län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan 1622 omtalas en för hela Skåne gemensamt utnämd Prov.-Med., hvilken tjensts innehafvare tillika var Kanik i Lund. Äfven enskildte Landt-Medici skola der varit anställde och 1659 skall en General-Gouvernements-Med. i Skåne hafva blifvit utnämd. 1681 års riksstat, den första, som för Prov.-Medici-befattningen upptager ordinarie lön af allmänna medel, innehåller såsom den ende ännu af kronan aflönade: »en Medicus» å Skånes General-Gouvernements stat, hvilken läkare i flera af följande riksstaterna säges skola bo i Christianstad, fastän lönen utgått än från Christianstads och än från Malmöhus läns stat. Gouvernements- och Prov.-Med.-befattningarne voro äfven förenade med Medicinsk Profession i Lund intill 1698 då, gen. K. B. d. 17 Mars, serskild Gouvernements- och Prov.-Med. tillsattes, hvilken någon tid tillika var Intendent vid Ramlösa brunn och Direktör för Malmö Barnhus. 1746 afskiljdes Malmöhus län under egen Prov.-Med. ehuru ej med lön å stat af allmänna medel. 1773 års stat upptager en Prov.-Med. för länet jemte arfvode åt en medhjelpare. Gen. K. B. d. 26 Maj 1815 anbefalldes tillsättandet af en ny Prov.-Läk.-tjenst, för hvilken, gen. K. B. d. 24 Jan. 1816, distrikt bestämdes med station i Engelholm. Gen. K. B. d. 23 Maj 1845 beviljades af dertill anslagne medel ett E. Prov.-Läk.-arfvode att i sammanhang med reglering af Bataljons-Läk.-stationerna för länet disponeras.

---

a) *Runeberg* Berätt. i Läk. och Nat.-forsk. XIV.
b) *Öller* Beskr. öfver Jemnshögs socken. Wexiö 1800.

Länet har f. n. på stat 2 Ordin. och 1 E. Prov.-Läk. stationerade, de ordinarie: *en,* enl. K. B. d. 24 Jan. 1816, i Christianstad med distrikt af Östra Göinge, Willands, Gerts. Albo, Ingelstads och Jerrestads härader (de 3 sistnämde 1846 afskiljde till den E. Prov.-Läk.) samt förbindelse att inom Vestra Göinge härad äfven verkställa embetsförrättningar enligt uppdrag;

och *en* i Engelholm med distrikt af Norra och Södra Åsbo, Bjäre och Vestra Göinge härader;

samt den E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 8 Maj 1846, i Cimbritshamn med distrikt af Albo, Ingelstads och Jerrestads härader.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är dessutom, gen. K. B. d. 15 Juni 1833, beviljad en Distrikts-Läk. i Ingelstads och Jerrestads härader, hvilken förmån dock, efter skedd tillsättning af E. Prov.-Läk. ej är begagnad.

Endast Christianstad har egen Stads-Läkare.

Inom länet äro, utom i städerna garnisonerade K. Wend. Art.-Reg. och Kronpr. Husar., förlaggda delar af K. Norra och Södra Sk. Infant.-Reg., Sk. Husar. och Sk. Dragon-Reg., hvartdera hafvande 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Från Christianstad har ingen årsberättelse inkommit.

»*Engelholms Prov.-Läk.-distrikt,* med en befolkning år 1851 af 73,817, har ett sundt läge. Det begränsas i vester af Schelderviken och Kattegat, i norr af den stora landthöjden, Hallandsås och Smålands skogar, i öster af Östra Göinge härad och i söder af den så kallade Södra åsen och Skånes bördiga slättland. Det är till en icke ringa del uppfyldt med skog af ek, bok, björk och tall, isynnerhet i V. Göinge härad. Åtskilliga trakter inom Norra Åsbo och Bjäre härader, samt nästan hela Södra Asbo härad är ett bördigt och väl odladt slättland; detta sednare i grannskapet af Södra Åsen något saukt. Genom enskiftes-förrättningarne, som inom distriktet vunnit allmän tillämpning, har i icke ringa mån förebyggts epidemiers spridande, om ock osnygghet och fattigdom här och der samt missbruk af starka drycker någon gång skulle gifva näring åt farsoter. Några egenheter i invånarnes sedvanor, lefnadssätt och klädsel förefinnas icke, förtjenta af någon serskild uppmärksamhet. Den i allmänhet utbredda välmågan har haft i följe med sig civilisation, sedlighet och ett märkbart aftagande af starka dryckers, åtminstone öfverflödiga, bruk.» Beträffande *endemiska* sjukdomar synas inga sådana inom distriktet vara gängse. Af *Bleksot* säger Prov.-Läk. sig hafva sett 10 fall på sistl. året.

(Prov.-Läk. *Scholander.*)

»Af *Christianstads Prov.-Läk.-distrikt,* med en befolkning år 1851 af 73,024, utgöra Willands, Gerts och södra delen af Östra Göinge härader den s. k. Christianstadsslätten, som med skäl räknas till landets bördigaste trakter. Denna bördighet aftager småningom mot hafvet och på gränsen mot Blekinge och Malmöhus län, och

träffas på förra stället ofruktbara sandfält, på det sednare höjder med temligen betydliga löfskogar af ek, bok och björk. Östra Göinge härad står i fruktbarhet vida efter de begge öfrige och är, allt som det närmar sig Småland, stenbundet och högländt, på flera ställen en verklig bergstrakt, men deremot rikt på skog, hufvudsakligast barrskog. Dock finnas äfven här emellan höjderna ej obetydliga fruktbara slätter. Distriktet är genomskuret af en mängd större och mindre åar och fiskrika insjöar. I allmänhet, och serdeles i norra delarne, är klimatet sundt, men i de mera lågländta trakterna, som isynnerhet träffas i Willands och Gerts härader, förekomma ej sällan *Frossor*, hvilka dock under sistl. året voro mindre talrika än föregående åren. Att i öfrigt lokala förhållanden inom distriktet gifva anledning till vissa sjukdomar har jag under de 19 år jag såsom Läkare betjenat orten icke kunnat finna. Årsvexten är vanligen god. I den bördigaste delen af distriktet och således i större delen af Willands och Gerts samt den södra af Östra Göinge härad är åkerbruket nästan uteslutande allmogens närings-gren, men på kusten af Östersjön fiske, i vissa trakter, såsom i Åhus, tobaks-odling, och i större delen af Östra Göinge härad timmer- och ved-handel, samt i Ousby och Loushults församlingar, hvarest nästan hvarje åbo har sin smedja, äfven smide och träd-arbete samt dessutom beredning af tjära och beck. Inom nämde härad finnes en klädes-, en smides-fabrik och ett pappersbruk. Att i allmänhet distriktet icke lider brist på det nödvändiga och på de flesta trakter verklig välmåga råder, anser jag mig med skäl kunna påstå; dock får jag härifrån undantaga Glimåkra och isynnerhet Örkeneds församling, på gränsen mot Småland och Blekinge, hvarest missvext ofta inträffar, samt invånarne icke utan svårighet kunna afsätta sina skogs-produkter och i allmänhet sakna industri. Också inträffa, serdeles i Örkeneds församling, stundom epidemier af *nerv-* och *röt-febrar*. Åbyggnaderne isynnerhet i norra delarne af distriktet, och serdeles de, som på sednare tider uppföras, äro väl inredde med ljusa och rymliga boningsrum. På de flesta ställen äro husen byggda af träd, men på flere, hufvudsakligen i Gerts härad, af murtegel eller gråsten. Klädedrägten synes vara ändamålsenlig, och såväl män som qvinnor bruka härtill ylle (af vadmal eller stundom af kläde). Bruket af starka drycker tyckes vara i aftagande och kan således, åtminstone i detta afseende, sedligheten sägas hafva gått ett steg framåt.» Inga *endemiska* sjukdomar förekomma. (Prov.-Läk. *Boström.*)

Af *Cimbritshamns E. Prov.-Läk.-distrikt,* med en befolkning år 1851 af 40,891, äro Ingelstads och Jerrestads häraders slättland af mycken bördighet och hafva i allmänhet en förmögen allmoge; några socknar af dem hafva sidländ beskaffenhet, hvaraf torde härröra der förekommande *Rheumatism* och *Skrofler.* »Albo härad, äfven sträckande sig till Östersjön, är till en del ännu skogsbyggd med sandig jordmån och har i allmänhet ett sundare läge än de båda förstnämda häraderna. Allmogen inom hela distriktet sysselsätter sig nästan uteslutande med jordbruk. Dess boningshus, ehuru på de sednare åren förbättrade, äro oftast af dålig beskaffenhet, hos de fattigare

uppförda af rå lera, och inskränkta till utrymmet. Allmogens föda består vanligen af mjukt, surt, rågbröd och till sofvel fläsk eller salt kött, samt vid kusten fisk, isynnerhet torsk och sill. Ehuru många undantag gifvas är dock allmogen härstädes i allmänhet känd för ordentligt och nyktert lefnadssätt.» Såsom mycket ofta förekommande uppgifvas *Skrofler* bland barn, i form af dels svullna halskörtlar dels ögoninflammationer, hvartill orsaken sökes i trånga och fuktiga boningar samt osnygghet. *Cardialgie* förekommer ock ofta, hvaremot *Bleksot* ej träffas så ofta som annorstädes skulle vara händelsen. (E. Prov.-Läk. *Bratt.*)

Af *äldre* berättelser om hälsotillståndet inom länet omtalas hufvudsakligast oftare förefallne epidemier af *Rödsot a*).

Malmöhus län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Sedan länet förut haft gemensam Prov.-Med. med Christianstads län, förordnades, gen. K. B. d. 12 Apr. 1746, d. v. Stads-Physicus i Malmö att utan ordinarie Prov.-Med. förfång och utan kronans gravation med lön förrätta Prov.-Med.-sysslan i Malmöhus län. 1773 års stat upptager ock blott en Prov.-Med. för länet, med arfvode åt en medhjelpare. Efter erhållet anslag anbefalldes, gen. K. B. d. 25 Juni 1830, tillsättandet af en E. Prov.-Läk. i Helsingborg hvilkens station, gen. K. B. d. 12 Maj 1832, personellt för innehafvaren, flyttades till Landskrona och blef, gen. K. B. d. 23 Maj 1845, efter dertill af R:s St:r beviljadt anslag, såväl denna tjenst på ordin. stat uppförd, som ett arfvode för en E. Prov.-Läk. anvisadt att disponeras vid regleringen af Bataljons-Läk.-stationerne inom länet.

Länet har alltså f. n. på stat 2 ordin. och 1 E. Prov.-Läk., stationerade, de ordinarie:

en i Malmö med distrikt af Oxie, Torna, Bara, Harjagers, Wemmenhögs och Skytts härader (det sista dock egande egen läkare);

och *en* i Landskrona med distrikt af Onsjö, Rönnebergs och Luggude härader (med undantag af från det sista afsöndrade Kulla distrikt);

och den E. Prov.-Läk., enl. K. B. d. 8 Maj 1846, i Färs härad och trakten af Öfveds kloster med distrikt af Färs, Frosta, Ljunits och Herrestads härader.

Tur och befordringsrätt lika med läkare i statens tjenst är dessutom beviljad 2:ne läkarebefattningar i länet, neml.:

gen. K. B. d. 31 Aug. 1839 åt en Härads-Läk. i Skytts härad med bostad inom och distrikt af nämde härad och

---

a) *Sauer* i Läk. och Naturf. X.

enl. K. B. d. 17 Oct. 1840, gen. K. B. d. 5 Maj 1850, åt Grufve-Läk. vid Höganäs stenkolsgrufva med bostad vid Höganäs och distrikt (benämdt Kulla-) af Allerums, Fleninge, Wäsby, Wikens, Brundby, Farhult, Jonstorp, Wälinge och Kattarps socknar af Luggude härad.

Länets städer hafva egne läkare.

Inom länet äro, utom i städerne garnisonerade K. Wend. Artill.-Reg. och Kronpr. Hus.-Reg., förlaggda delar af K. Norra och Södra Sk. Infant.-Reg., Sk. Hus. och Sk. Drag.-Reg. hvartdera hafvande 1 Reg.- och 2 Bat.-Läk.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Till följe af vacans saknas årsberättelse från Kulla distrikt och staden Ystad. Från Malmö Stads-Läk. har, oaktadt erinran, ingen årsberättelse för 1851 ingått.

Under ledighet af Prov.-Läk.-tjensten i *Landskrona distrikt,* hvars folkmängd, inclusive städerne, år 1851 utgjorde 66,621, har Vic. Prov.-Läk. väl ej haft nog tid att om allt hvad hälsovården i distriktet rör skaffa sig fullständig kännedom, men dock beträffande de sjukdomar, som kunna vara hänförliga till *endemiska* uppgifvit: chroniska lidanden i digestionsorganerna, oftast uppträdande som *Cardialgie,* serdeles talrika höst och vår, och sökes orsaken i ymnigt förtärda svårsmälta födoämnen (surt bröd och surt okokt dricka). »En naturlig följeslagare till ofvannämde sjukdomar är *Chlorosis,* hvilken inom alla samhällsklasser förekommer i en nästan förskräckande freqvens. Den *skrofulösa diathesen* kommer ofvannämde sjukdomar närmast i allmän utbredning äfven bland alla samhällsklasser, ehuru den vanligen uppträder under svårare former bland de klasser, som lefva under dåliga yttre förhållanden, bland barn oftare under exanthematisk form än med körtelsvullnader, dock icke sällan efter pubertetsåren äfven med arthrocace, serdeles i höftleden, eller caries i något af rörbenen.» (Vic. Prov.-Läk. *Sandelin.*) På grund af lång erfarenhet yttrar förre Prov.-Läk. *Schagerström* i årsberättelsen för 1849 härom: »Såsom stationära sjukdomar inom detta distrikt får jag serskildt nämna 3:ne: *Gastralgie, Chlorosis* och *Skrofler.* 1:o *Gastralgie* (Cardialgie) har egentligen på de tre sistförflutna åren visat sig allmän, samt synes ännu vara i tilltagande. Efter en tid afmagrar kroppen, flera nervösa symptomer visa sig och sjukdomen slutar stundom med chlorosis. Ganska sällan angripas manspersoner, oftast yngre qvinnspersoner från 15 till 24 år, ofta är sjukdomen beledsagad af amenorrhoe, eller dysmenorrhoe, hvilka tyckas likväl ej vara orsak, utan snarare följder af sjukdomen. Tjenstepigor äro de som mest angripas, och påstå sig få denna sjukdom af arbete och mest lyftning. Orsaken till sjukdomen skulle jag egentligen vilja söka i den här brukliga starka och indigesta födan, vanligtvis af salt rökt fläsk, potater (ofta sjuka) och surt bröd, och alltid till dryck maltdricka, hvilket, förvaradt inne i boningsrummen, antingen måste vara färskt eller surt, och dessutom aldrig är vederbörligen kokadt. Rummen eldas vanligtvis med torf eller stenkol i jernugn med inlägg ifrån köket, så att ingen vädervexling

från

från detta håll kan fås, fönsterna äro i allmänhet tillspikade. Drängarne ligga i oeldadt rum, vanligtvis i stallet; qvinnorna sitta vanligtvis om vintren större delen af dygnet inne i värmen vid spinnrocken eller väfstolen; sjukdomen tyckes således härröra snarare från den enskildta dieten än från något endemiskt inflytande. Att tjenstepigorna i städerna ofta angripas af gastralgie är visserligen sannt, men äfven här torde orsaken lätt kunna sökas i dieten. 2:o *Chlorosis*. Denna sjukdom, förr en prioriterad egendom för den så kallade bildade klassen, har i sednare åren också hemsökt den arbetande folkklassen, såväl ibland bönderna, som i städerna, mest angripande personer mellan 14 och 25 år. På den Skånska slättbyggden, der jag mest haft tillfälle att observera sjukdomen, har man svårt att föreställa sig något endemiskt inflytande, der de friska vindarne öfverspela hela landet, hvars vegetation i färg och frodighet öfverträffar större delen af det öfriga rikets, och der hos manfolket ingen, och hos qvinnorna ingen annan anemisk sjukdom är gängse; — måhända skulle skrofler under barnåren kunna grundlägga sjukdomen; — stundom har jag observerat den såsom följd af långvarig och missvårdad gastralgie, och kan hända (jag önskar att jag misstager mig) kunde man ibland till denna sjukdom söka samma grundorsak, som här ofta skaffat gossepatienter med paraphimosis; antalet af dessa sednare är sannerligen icke obetydligt. 3:o *Skrofler*. Denna sjukdom kan man anse såsom här verkligen *endemisk*, och den har på de mellan 30 och 40 år, som jag här varit läkare, visat sig *lika* allmän. Nästan alla barn, som i det första året ha ovanligt hull och mjellhvit hud-färg, kan man vara temligen säker på att längre fram träffa angripne af skrofulösa åkommor såsom uppsvällda halskörtlar, svälld näsa och öfverläpp, carierade tänder, redan vid deras första utsprickning, chroniskt hufvud- och andra hudutslag, ögonsjukdomar, m. m. Ofta blir likväl af dessa barn, efter pubertetsåren igenom god fysisk uppfostran med passande diet och isynnerhet saltsjöbad, starka och friska menniskor. Sällan förekomma här mesenterialskrofler.»

Rörande *Öfveds klosters E. Prov.-Läk.-distrikt*, hvars befolkning, inclus. Ystads, år 1851 utgjorde 61,787, uppges att den speciella sjukvården inom Ljusnits och Herrestads härader ombesörjes af Ystads läkare och den inom Frosta härad likaledes af en der boende läkare, så att E. Prov.-Läk:s närmare kännedom i detta hänseende är begränsad till Färs härad, om hvilket berättas att af lokala förhållanden, som synas utöfva bestämdare inflytelse på hälsotillståndet endast förtjena anmärkas »2:ne sumpiga dalsträckningar, den ena hufvudsakligen i Söfde socken, den andra i Östraby, hvilka synas gynna uppkomsten af *gastriska* och *nervösa febrar*, då dessa här hvarje år förekomma mer eller mindre talrikt. Mera inflytande på hälsotillståndet hafva de här vanliga boningarne; uppförda af så kalladt »korsvirke» och rå lera, med lergolf och försedda med jernugnar, som ej åstadkomma vädervexling, äro dessa i hög grad osunda. De äro dock ej egna för Färs härad, utan finnas allmänt i hela det sydligare Skåne. Invånarnes föda, sedvanor, nykterhet m. m. förete intet serdeles eget

eller anmärkningsvärdt; dock bidrager den förstnämda, såsom nästan uteslutande bestående af potates, surt bröd, rökt och salt fläsk, till de härstädes serdeles allmänna *cardialgiska* sjukdomssymtomerna.»

Såsom *endemisk* sjukdom kan antagas »*Skrofler*, som här äro serdeles allmänna, hvartill ofvannämde osunda boningar och föda torde vara hufvudsakliga orsakerna. Af samma orsaker härleda sig för visso de talrika fall af *Cardialgier*, som här förekomma af varierande intensitet och former. *Intestinal-maskar* är äfven ett ondt, hvarifrån få af allmogens barn äro befriade; ej så sällan förekomma de äfven hos vuxna personer. Spolmaskar äro vanligast, dernäst Springmask, hvaremot Tænia är ganska sällsynt.» Årsberättelsen för 1849 anmärker äfven som sällsynt att träffa någon äldre person med friska tänder. (E. Prov.-Läk. *Åberg.*)

»*Malmö Prov.-Läk.-distrikt*, med en folkmängd, inclus. städerna, år 1851 af 124,294, utgöres af rikets syd- och sydvestligaste hörn och omfattar en stor del af den s. k. Skånska slätten. Hela detta område, genom uppkastade jordvallar afdeladt och med planterade pilhäckar hägnadt, är öppnadt för åkerbruk med undantag af här och der små åkerrenar, några skogbeväxta ställen, smärre insjöar och vattendrag, och ett och annat mindre stycke oländig mark. Höga skogar, företrädesvis af bok, dernäst af ek, hvilka tyckas från forntiden hafva uppkommit genom plantering, påträffas vid många af sätesgårdarne, och låg vildskog af åtskilliga trädslag växer vid yttersta gränsorna af Harjagers, Torna och Wemmenhögs härader. I dessa skogstrakter, så väl som å en omkring städerna Skanör och Falsterbo befintlig ljunghed och utskjutande landtunga, samt på strandmarkerna allestädes i närheten vid hafskusterna är jordmånen sand eller sandmylla, äfvensom landet inom Wemmenhögs härad är, längre ifrån hafvet eller vid skogstrakten, tillika kuperadt; men på alla öfriga ställen inom distriktet är lera den rådande jordarten. Mineralier eller malmer äro icke upptäckte eller bearbetade, hvarföre bruk eller andra fabriksanläggningar icke finnas på landsbyggden, allenast lädergarfverier. Små insjöar finnas här och der, samt följande vattendrag nemligen: Heljarps, Kjeflinge eller Lydde, Lomma eller Wärpinge, Seje och Skifarps åar, hvilka i olika riktningar uttömma sina vatten, de fyra första i Öresund och den sistnämda i Östersjön, samt utgöra gränsor emellan härader. I dessa strömmar äro mjölqvarnar anlaggde, der vattenfall, som högst sparsamt finnas, derför kunnat användas; men i allmänhet blir säden i öfrigt förmald på väderqvarnar och tillika någon gång i städerna på qvarnar, som gå med hästkraft. Ingenstädes finnas större verkliga kärr och mossar. Då distriktet är beläget emellan Öresund och Östersjön och landets skoglöshet gör, att vindarne obehindradt framstryka, hvarförutan dess klimat är tillika mildt, så att en varaktig vinterköld aldrig kan påräknas, utan höst, vinter och vår merendels åtföljas alltjemt af fuktig och råkall väderlek med stundom töcknig luft, blir deraf den följd, att företrädesvis hudorganet under dessa årstider blottställes och isynnerhet catarrhala och rheumatiska åkommor i rena eller complicerade former således uppkomma; och

härtill torde bidraga jemväl i sin mån de stillastående vattensamlingar, som finnas i åkerfälten och på vägarne, så att de förra äro lösa och gyttjiga och de sednare djupa, följaktligen tillika svårfarbara. Men i anseende till denna klimatets milda beskaffenhet är landet begåfvadt med en i Norden yppig vegetation, och trifvas här väl både mullbärsträdet och många cultiverade medicinalvexter, äfvensom vinstocken stundom lemnar mogen frukt. Allmogen bär under den kallare årstiden *yllebeklädnad*. Fordomdags klädde mannen sig i lång tröja, liknande en kort rock, och bar derunder en väst af skinn, och qvinnan var äfven försedd med en varm, fast icke nätt, beklädnad, bestående af 3 à 4 yllekjortlar, den ena kortare än den andra, men sedan lyx med variation i klädsel nu inom alla folkklasser ohejdadt tager öfverhand, räcker bondtröjan, som likvisst ofta består af fint kläde, sällan längre än till veklifvet och skinnvästen är utbytt emot en smakfullare af tunnt fakrikstyg, och qvinnans kläder hafva i samma mån undergått förändringar. Enär åkerbruket gifver allmogen en nära beständig sysselsättning i fria luften, om vintertiden bestående i spannmåls forslande till städerna, så blir denna klädsel otillräcklig för mannen; qvinnan deremot är icke så mycket utsatt för yttre luftens kyliga inverkning, helst hon mera sällan deltager i dessa körslor, äfvensom de flera andra göromål såsom ladugårdsskötseln m. m. ofta af mannen förrättas. *Starka drycker* synas mig vara för de arbetande klasserna i allmänhet icke så mycket som tillförne till öfvermått eller öfverlastning begärliga, men appetitssupar till alla mål saknas ogerna, dock finnas härutinnan undantag serdeles beträffande de förtryckta herregårds- (hofveri-)bönderna, hvilka ofta nog träffas berusade. De talrika ångbrännerierna lemna ymnigt material och det olycksaliga bruk har af vinningslystnad bland en del af herregårdsegarne blifvit antaget att fabriksmessigt på ångbrännerier förvandla all sin råg i bränvin och tillika för dylik produktion uppköpa utom potäter mycken råg, som i deras grannskap hålles till salu; hvarföre denna skadliga rusdryck finnes i öfverflöd, och råg- såväl som potatispriset på ett obilligt sätt derefter uppstegras. Herregårdsböndernas *föda* är ock af sämre slag och består merendels af potater med salt sill, hvaremot den sjelfegande bonden med sitt husfolk njuter en god och stark föda, men brödet hos dem, som i allmänhet här på orten, är mindre lättsmält, såsom beredt med surdeg, och för dess voluminösa form och vigt, som merendels uppgår till ett lispund för hvarje kaka, genom en ofullkomlig bakning fuktigt och mjukt, att icke säga degigt inuti massan; ändtligen är det okokta dricka af malt, som dagligen brukas, icke sällan syrligt. Hos de sjelfegande bönderna har lyxen äfven derutinnan inverkat, att de på näringsställena å landet, ofta, ehuru icke till öfverlastning, förtära portvin, glödgad madeira och understundom champagnevin, äfvensom kaffe; och kaffedrycken brukas hemma i deras hus hos flertalet såsom lyxartikel. Ehuru *byggnadssättet* under de sednare åren mycket förbättrats, finnas boningshusen, som vanligen omgifvas af små trädgårdar, uppförda med korsverk af timmer samt med ler- eller tegelfyllning, och i dagliga rummet är ofta icke annat golf än af tillstampad lera, hvilket genom spildt vatten eller annan vätska blir fuktigt, och en oren luft blir der rådande mån-

gen gång genom smärre husdjur, som de inrymma hos sig, hvarförutan rummet under den kallare årstiden alltid starkt uppvärmes med jernugn och saknar en nödig luftvexling, emedan ugnen eldas utifrån. Sängställena äro allestädes, utom hos de utfattige, försedda med varma fjäderkläder, och tjenstefolket ligger i uthus eller icke eldade rum. Att ofvan uppgifne lefnadsomständigheter med åtföljande förfining i vissa afseenden i sin mån grundlägga ohälsa, bör man kunna antaga, men framstående och svåra lokala förhållanden inom distriktet vidare än redan omnämde äro icke kände, hvilka på hälsan kunna anses medföra skadlig inverkan, så framt icke den vid Malmö stad uppgrundade fästningsgrafven en sådan skulle orsaka, hvarför ock Magistraten på gjord framställning skall vara betänkt på dess rensning, äfvensom på planering och fyllning af de i dess grannskap befintliga sumpar. Torf utgör ortens egentliga material för eldning åtminstone hos allmogen.»

Såsom *endemiska* sjukdomar uppgifvas *Cardialgie*, benämd *Klämsel* eller *Oting*, af Prov.-Läk. härledd från sura brödet och drickat, samt förkylning; *Skrofler*, af allmogen kallad *Fistel*, vanligast i form af körtelsvulster eller sårnader å halsen, utslag kring munnen eller ögoninflammation, härrörande, enligt Prov.-Läk. dels från arf, dels från födans och boningarnes beskaffenhet.

(Prov.-Läk. *Wieselquist.*)

»*Skytts härads distrikt* utgör helt och hållet ett slättland med högst ringa elevation öfver hafvet, hvartill det gränsar. Med undantag af den landtunga, på hvars yttersta ända Skanör och Falsterbo äro belägna och hvilken består af ett med ljung öfverväxt flygsandsfält, är hela landet högst fruktbart och nästan öfver allt odladt; men saknar alldeles skog, större rinnande vatten och insjöar. Klimatet kan anses vara mycket mildt, hvilket man ock med skäl kan vänta i den sydligaste delen af hela riket; men den nästan beständiga blåsten och ofta påkommande starka stormar, samt den merendels fuktiga luften göra, att äfven ringa köldgrader starkt angripa kroppen och orsaka förkylningar. Under höstmånaderna, då dimmor understundom hela veckor betäcka landet, är hälsotillståndet dock merendels bättre, än när frost och torrväder inträffa. Vinter och vår är mest och sommar och höst minst sjuklig. Skulle man vilja göra någon skilnad på sundheten inom olika delar af distriktet, tyckes kuststräckan vara den bäst lottade och derstädes serdeles Skanör och Falsterbo samt köpingen Trelleborg, om hvars tångrök man förmenar, att den lika litet hädanefter som hittills skall tillåta pest eller annan svår smittosam sjukdom intränga. Sydskåningen förer i allmänhet ett godt *lefnadssätt* och fordrar stark mat. Det skulle anses för en stor försakelse, om någon nödgades blanda korn i rågbrödet och att hafrebröd kan ätas, torde mången betvifla. Salt fläsk, kött och sill är det sofvel, som mest begagnas och saknas endast af de mest fattige. Maltdricka utgör gemenligen drycken och lägger man härtill det allmänt förekommande bruket af bränvin, vin, punsch och dylikt torde lätt förklaras den stheniska karakter de flesta sjukdomar antaga och den lätthet, hvarmed blodtömningar, äfven brukade som preserve-

rande medel, kunna fördragas. I sin *klädsel* är ortens bebyggare nästan yppig, men huru fin ytan ock må vara, har dock erfarenheten lärt, att, såsom skydd mot den oupphörliga blåsten, inunder begagna skinnkläder. Såvida man afser den mera välmående befolkningen, är *sedligheten* i allmänhet ganska aktningsvärd och ofta förenad med en sund upplysning, hvarför man ock sällan finner qvacksalvare och charlataner göra något stort eller långvarigt uppseende. Den mindre bemedlade delen af folket här som annorstädes står på ett lägre steg såväl i afseende på sedlighet, som ock bildning, hvadan man ock finner dem ofta i första instansen vid sjukdomsfall vända sig till rökelser, besvärjelser och så kallade »kloka,» hvilkas anseende dock synes vara i betydligt aftagande. I förtärandet af starka drycker lärer mängden väl icke kunna anses serdeles återhållsam, om man fäster sig vid det jemna och dagliga bruket af spirituosa, hvaremot man högst sällan, äfven vid större folksamlingar, finner öfverlastade personer, hvilka då i en sådan belägenhet alltid åses med afsky och vedervilja.» *Cardialgie* och *Skrofler* uppges såsom möjligen hänförliga till *endemiska* sjukdomar. (Distr.-Läk. *Ström.*)

Rörande *Helsingborg* med 4,048 och *Lund* med 7,123 invånare vid 1851 års slut hafva inga allmänna topografiska underrättelser meddelats.

Om *endemiska* sjukdomar i *Helsingborg* och dess omgifning yttrar Stads-Läk.: »*Scrophulosis* är en sjukdom, som jag kan kalla här på orten *endemisk,* visande sig i alla former.» Såsom orsaker uppgifvas de ofvannämde, neml. födoämnena och boningarne. Skrophulösa ophthalmier intaga första rummet. Näst dem förekommer oftast och utgör nästan hälften af föregående sjukdomsform: skrophulösa sår, utslag och otorrhoeer af samma slag, jemte en mängd svullna körtlar, mindre ofta, ja till och med i förhållande till de förut nämda sjukdomsformerna förekomma sällsynt affektioner af ledgångarne och bensystemet. *Rheumatismus* är dernäst en så godt som *endemisk* sjukdom för trakten, oftare chronisk än acut, mest rheumatismus articularis. Rheumatismus muscularis förekommer mest hos fiskare och då oftast som Lumbago. Sluteligen antages som *endemisk Pyrosis* och *Cardialgie,* hvars orsak hos karlarne sökes uti finkelbränvinssupande; hos fruntimren uti det myckna och dåliga kaffedrickandet, utom dietfelen i öfrigt.» *Masksjukdom* uppges ock ofta förekomma, förnämligast bland invånarne å det till staden hörande Råå fiskeläge, der en del personer äfven lida af *Tænia. Uterinsjukdomar* och *menstruationsanomalier* uppges ock talrika ofta i förening med *Chlorosis.* Likaledes anses *Blåsesten* i Helsingborg vanligare än i någon annan Skånsk stad möjligen som följd af det ovanligt hårda dricksvattnet. (Stads-Läk. *Netzler.*)

Stads-Läk. i *Lund* (*Löfdal*) anser sig deremot icke kunna upplysa om några *endemiska* sjukdomar derstädes äro gängse.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar.

v. Linné a) omtalar i Everlöfs församling mest gängse *Dementia, Dysenteria, Hydrops* och *menstrua suppressa; Bergius b*) omkr. Malmö höst och vår *Frossor*, samt allmänt i Skåne *Skabb. Gastriskt nervösa febrar* synas ock under sednare hälften af förra århundradet hafva envist hemsökt vissa trakter *c*). Ett fall af »*Elephantiasis*» sägs af *v. Linné* i ofvannämde församling. l. c.

Gottlands eller Wisby län.

Läkarepersonal, -distrikter och -stationer.

Redan på 1680-talet omtalas för ön en utnämd Prov.-Med., som tillika var Häradshöfdinge. Enl. K. B. d. 18 Juni 1698 upptager 1700 års riksstat ordin. lön för en Medicus på Gottland, hvilken tjenst sedan synes hafva varit förenad med Stads-Läkare-befattningen i Wisby. 1773 års stat upptager en Prov.-Med. samt arfvode åt en medhjelpare. Gen. K. B. d. 4 Maj 1802 anbefalldes tillsättningen af en ny Prov.-Läk. med stadgande att den ena Prov.-Med. bör vara boende i Norra och den andra i Södra häradet.

Gottland har alltså f. n. på stat 2 ordin. Prov.-Läk., dock boende båda i Wisby, med distrikt

den *ena* af Norra fögderiet

den *andra* af Södra fögderiet.

Wisby har egen Stads-Läkare.

Öns National-Beväring har på stat en Sjukhus-Läkare.

Medicinsk topografi och endemiska sjukdomar enl. inkomne rapporter.

Norra distriktet, med en befolkning f. n. af 19,184, »är ett hälsosamt land. Sjövinden, som i alla riktningar öfverkorsar jordytan, som är föga upphöjd, håller luften ren och frisk. På friskt och godt källvatten är i allmänhet ymnig tillgång. Jorden är bördig och tacksam för arbete. Stränderna gifva fisk, skogarne ved och virke till salu, mycket kalk utskeppas. Större possessioner äro sällsynta, men den arbetsamma och ordentliga bonden bergar sig godt. Sjukdomsorsaker finnas ensamt i sedvanor och lefnadssätt. Bränvinet, som allmänt och ymnigt begagnas, sätter jag i första rummet. Det medför oftast både fysiskt och ekonomiskt obestånd. Dernäst förkylningar under fiske på hafvet och höbergning i myrorna sent på hösten. *Lung-*

---

a) *v. L.* Skånska resa. Sthm 1751.

b) *B.* gångb. sjukdom. 1756. Sthm 1758.

c) *Unge* Rapp. i Läk. och Naturf. VIII.

sot, på landets språk *lunghosta*, som icke är sällsynt, anser jag allmännast hafva sin uppkomst härifrån. En del af invånarne äro årligen sysselsatta med kalkberedning, men jag har dock icke kunnat observera något bestämdt skadligt inflytande af kalkdammet på luftorganerna, som man borde förmoda. Att begagna syradt, mjukt rågbröd är en gammal nationalsed, som visat sig vara skadlig för tänderna. Hos förmögnare äro kalaser i stigande bruk, hvarvid ätes och drickes öfverflödigt och omåttligt, så väl i herre- som bondeklassen. En enda *endemisk* sjukdomsform finnes, en slags nervfeber, af min företrädare Hr Assessor Fant kallad *Gottländska bondfebern*. Den uppkommer vanligen vår och höst i myrtrakterna. Den är dock sällan af någon betydenhet och försvinner af sig sjelf, sedan den angripit några hushåll i samma trakt och sedan en eller annan aflidit.» (Prov.-Läk. *Andrée.*)

Från *södra distriktet*, med en befolkning f. n. af 21,015, har intet topografiskt meddelande egt rum, men uppgifvits att inga *endemiska* sjukdomar der förekomma. (Prov.-Läk. *Kolmodin.*)

Stads-Läk. i *Wisby, Appeltofft*, har ej heller meddelat något topografiskt rörande staden eller uppgifvit några derstädes *endemiska* sjukdomar. Stadens närvarande befolkning utgör 4,467.

Äldre uppgifter om endemiska sjukdomar, m. m.

Om hälsotillståndet m. m. på Gottland vid medlet af förra århundradet har d. v. Prov.-Med. *a*) meddelat värdefulla underrättelser hufvudsakl. innehållande: att klimatet är ganska sundt och behageligt; hela landet ligger högt öfver sjön och de mesta gårdar äro väl belägna och omgifna med åkrar, blomster och löfrika ängar; ingen lider skogsbrist till nödig vedbrand; spannmål mest alla år tillräcklig till landets behof; fisk, kött och fettvaror äter bonden mera här än på många andra orter i riket och han dricker ofta godt öl och bränvin; här är ideligen egna skattegårdsbönder, några få hälftenbrukare undantagne; snygghet i kläder och våningsrum har jemte välmågan ansenligt tilltagit; i allmänhet tyckes folket blifva långlifvade och äro de väl öfver 300, som hunnit till 70 år och deröfver, fastän här finnas få, som hinna öfver 90 år. Årligen äro flera födda än döda och ofta långt mer än dubbelt. Denna tidsens folk tala mycket om sina förfäder, att de haft mer än vanlig karlastyrka, men af dessa starke äro nu få som lefva. Orsaken till nationens tilltagande veklighet lärer tvifvelsutan vara *abusus spirituosorum*, ty klimatet och födan äro mest desamma nu, som i fordna dagar.» Utom epidemiskt grasserande sjukdomar såsom *Dysenteria contagiosa* och isynnerhet en s. k. *febris contagiosa maligna*, utan tvifvel väsendtligt samma feber, som af Prov.-Läk. i Norra distriktet uppgifvits såsom ännu *endemisk*, omtalas såsom egentliga *morbi endemii: Convulsiones hysterico epilepticæ*

---

a) *Hjorth* i Berätt. om Med.-Verket 1765 och 1769.

hvilka på 10 års tid blifvit mycket allmänna bland fruntimmer när de kommit till annos pubertatis och har derföre allmänheten hållit dem för att vara giftsjuka, men att så icke är har erfarenheten visat, och *Colica hypochondriaca,* till hvilken sednare bruket af bränvin och kaffe jemte förkylning synts gifva anledning, samt »*Skabb* och *Reformar* serdeles i barnkamrar och hos dem som sticka tröjor», och tror allmänheten att detta utslag ej bör fördrifvas. *Masksot* af Lumbricus, men deremot ej af Tænia, säges ock besvära många. »*Elephantiasis* eller *Elkarbysjukan* torde vara i mer och mindre grad nog allmän hos allmogen serdeles på östra och norra sidan af landet.» Anledning saknas att tro sjukdomen smittosam.

Tillägg af uppgifter inkomne efter tryckningen af det ofvanstående.

Sid. 12, rad. 13, ofvanifr. tillägges efter "länets lappmarker": eller större delen af Lappmarkens fögderi med Lycksele, Stensele, Sorsele, Åsele, Wilhelmina, Fredrika och Dorothea socknar, hvaremot Arvidsjaurs och Arjeplougs socknar tillhöra Luleå Prov.-Läk.-distrikt.

Sid. 15, rad. 17, nedifr. tillägges efter "Lycksele distrikt": som 1851 hade en folkmängd af 12,406.

Sid. 18, rad. 11, nedifr. står: "26 Maj" läs: 26 Mars.

Sid. 34. Folkmängden i Torps distrikt för 1851 är uppgifven till 10,659.

Sid. 44. Efter att serskildt hafva blifvit uppmärksamgjord på *äldre* uppgifter om *kräftskadors* talrikhet i vissa delar af Gefleborgs län, har Prov.-Läk. *Wikblad*, efter samråd med andra länets läkare, bland annat meddelat: "vi äro derom ense, att sjukdomen (Cancer) är ganska allmän, till numerären kanske lika stor, som de med Lepra behäftade, och att snart sagdt i hvarje socken finnes en à två personer deraf angripne."

Sid. 45, rad. 16, ofvanifr. står: "16 Apr." läs: 16 Maj.

Sid. 54. Uddeholms distrikts folkmängd 1851 är uppgifven till 13,205.

Sid. 55. Philipstads distrikts folkmängd vid slutet af 1851 är uppgifven till 36,450.

Sid. 64, rad. 3, ofvanifr. står: "29 Sept." läs: 22 Sept.

Sid. 66. Folkmängden i Norbergs bergslags distrikt vid slutet af 1851 är uppgifven till 7,050.

Sid. 88. I Götheborgs läns Prov.-Läk.-distrikter har folkmängden för 1851, utom underårige, uppgifvits: i Norra: 20,959, i Medlersta: 39,212, i Södra: 20,829, Oroust och Tjörns: 15,460.

Sid. 99, rad. 16, nedifr. och sid. 108, rad. 7, ofvanifr. står: "1845" läs: 1842.

Sid. 136, rad. 1, ofvanifr. står: "5 Maj" läs: 15 Maj.

Alla ofvan meddelade uppgifter rörande antalet och vidden af n. v. läkare-distrikter och derinnom fastställde stationer gälla oförändrade intill och med början af året 1853.

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1843 och										utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber och Messling.	Kikhosta.	Rödsot.	Drag- och Predikosjuka.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	Rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
											R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	5	2	—	1	1	—	—	—	6	15	138	40	6	69	—	6	—	—	—	207	41	—
Upsala	4	—	—	—	—	—	4	—	—	8	102	14	—	85	36	8	—	—	—	188	2	8
Skaraborgs	20	—	1	—	—	—	1	7	1	30	293	41	6	163	21	10	—	—	—	457	15	4
Kronobergs	8	—	—	—	—	—	2	2	—	12	279	39	10	206	29	6	—	—	—	486	21	4
Jönköpings	6	—	—	—	2	—	10	—	1	19	230	8	9	266	14	1	—	—	—	496	22	10
Westerås	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	24	—	6	—	—	—	—	—	—	24	—	6
Östergöthlands	—	—	3	—	1	—	—	—	—	4	67	46	3	96	1	11	269	14	6	433	14	8
Södermanlands	5	—	—	1	5	—	—	—	—	11	122	5	6	209	8	3	—	—	—	331	13	9
Elfsborgs	8	2	—	—	—	—	11	1	—	22	260	16	6	64	36	5	—	—	—	325	4	11
Calmare	14	—	—	—	—	—	—	—	3	17	113	3	6	28	17	11	—	—	—	141	21	5
St. Kopparbergs	16	—	1	1	—	—	9	—	—	27	375	35	6	—	—	—	—	—	—	375	35	6
Örebro	15	1	—	—	—	—	—	—	—	16	216	19	—	183	38	5	117	16	—	517	25	5
Wermlands	8	—	—	—	1	—	9	3	1	22	399	19	7	42	44	—	—	—	—	442	15	7
Gefleborgs	25	2	—	—	1	—	2	—	2	32	346	27	9	67	18	3	205	16	—	619	14	—
Wester-Norrlands	6	1	2	—	—	1	—	—	—	10	172	18	6	317	22	6	—	—	—	489	41	—
Westerbottens	8	—	—	—	—	—	—	—	1	9	261	28	8	221	13	7	—	—	—	482	42	3
Gottlands	20	2	—	—	—	—	—	—	—	22	274	39	—	—	—	—	—	—	—	274	39	—
Malmöhus	2	1	1	—	—	—	—	—	—	4	38	2	6	—	—	—	—	—	—	38	2	6
Christianstads	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	80	11	—	—	—	—	—	—	—	80	11	—
Blekinge	4	—	—	—	1	—	—	—	—	5	55	45	3	72	43	3	382	18	7	511	11	1
Hallands	19	—	—	—	1	—	8	1	—	29	318	12	3	209	12	8	—	—	—	527	24	11
Göthcborgs och Bohus	3	—	1	—	1	—	2	—	2	9	124	—	7	132	28	7	—	—	—	256	29	2
Jemtlands	10	1	—	—	—	5	—	—	—	16	428	19	6	380	1	—	—	—	—	808	20	6
Norrbottens	2	1	—	—	—	—	1	—	—	4	93	23	8	303	7	1	—	—	—	396	30	9
Summa	216	13	9	3	14	6	59	14	17	351	4,817	39	7	3,120	12	5	974	17	1	8,912	21	1

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1844 och: Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber och Messling.	Kikhosta.	Rödsot.	Drag- och Predikosjuka.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	utgifter för samma ändamål till: rese- och trak-tamentskostnader för farsoters hämmande. R:dr	sk.	r.	fria medikamenter åt fattige sjuke. R:dr	sk.	r.	vicarierande Provincial-Läkare. R:dr	sk.	r.	Summa utgifter. R:dr	sk.	r.
Stockholms	9	6	1	—	3	—	—	—	3	22	266	10	—	83	—	7	—	—	—	349	10	7
Upsala	3	—	—	1	—	—	1	1	—	6	125	47	6	88	28	6	—	—	—	214	28	—
Skaraborgs	9	2	—	—	2	—	3	—	—	16	148	36	—	59	11	7	—	—	—	207	47	7
Kronobergs	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	42	24	—	170	4	3	—	—	—	212	28	3
Jönköpings	4	1	—	—	—	—	2	—	1	8	78	47	—	168	23	7	—	—	—	247	22	7
Westerås	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	34	42	6	—	—	—	—	—	—	34	42	6
Östergöthlands . . .	7	—	—	—	1	—	—	—	—	8	28	37	6	24	47	1	—	—	—	53	36	7
Södermanlands . . .	4	2	—	—	2	—	—	—	—	8	96	32	6	314	31	2	—	—	—	411	15	8
Elfsborgs	5	—	2	—	3	—	4	—	1	15	96	14	6	172	9	1	—	—	—	268	23	7
Calmare	3	1	—	—	1	—	—	1	1	7	75	9	—	76	32	8	—	—	—	151	41	8
St. Kopparbergs . .	18	1	—	—	4	—	3	—	—	26	217	33	—	—	—	—	—	—	—	217	33	—
Örebro	6	—	—	—	3	—	—	—	—	9	157	13	3	21	23	—	—	—	—	178	36	3
Wermlands	3	—	—	—	3	—	—	—	—	6	67	15	—	33	44	4	—	—	—	101	11	4
Gefleborgs	15	3	1	—	—	—	5	—	—	24	251	40	—	151	8	7	—	—	—	403	—	7
Wester-Norrlands . .	4	1	—	1	—	—	—	—	1	7	80	39	6	224	6	2	—	—	—	304	45	8
Westerbottens . . .	6	1	—	—	—	—	—	—	—	7	272	13	4	262	5	—	—	—	—	534	18	4
Gottlands	27	1	3	—	—	—	—	—	—	31	288	22	6	—	37	5	—	—	—	289	11	11
Malmöhus	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	18	28	3	—	—	—	—	—	—	18	28	3
Christianstads . . .	3	—	—	—	1	—	—	—	—	4	45	3	3	—	—	—	279	40	—	324	43	3
Blekinge	3	—	—	—	—	—	—	—	1	4	12	21	—	853	32	1	103	31	1	969	36	2
Hallands	5	—	—	—	—	—	1	—	—	6	90	21	10	335	44	—	—	—	—	426	17	10
Götheborgs och Bohus	2	—	—	—	1	—	—	—	1	4	94	40	9	101	41	3	—	—	—	196	34	—
Jemtlands	8	1	—	—	—	8	1	—	4	22	491	37	3	272	47	6	—	—	—	764	36	9
Norrbottens	1	—	—	—	—	—	2	—	—	3	193	10	6	361	25	8	—	—	—	554	36	2
Summa	152	22	7	2	24	8	22	2	13	252	3,276	15	11	3,777	23	6	383	23	1	7,437	14	6

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år **1845** och										utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber och Messling.	Kikhosta.	Rödsot.	Drag- och Predikosjuka.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och traktamenst-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
											R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	7	—	1	—	—	1	4	—	—	13	157	5	—	78	2	7	—	—	—	235	7	7
Upsala	3	—	—	2	2	—	2	—	—	9	117	15	—	106	41	10	—	—	—	224	8	10
Skaraborgs	26	1	—	—	1	—	—	—	—	28	366	25	9	89	45	3	—	—	—	456	23	—
Kronobergs	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	50	30	6	165	8	3	—	—	—	215	38	9
Jönköpings	3	—	—	—	—	—	4	—	—	7	105	20	6	143	7	1	—	—	—	248	27	7
Westerås	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	48	6	6	—	—	—	—	—	—	48	6	6
Östergöthlands . . .	9	—	—	—	—	—	—	—	—	9	89	11	6	60	18	2	—	—	—	149	29	8
Södermanlands . . .	5	—	—	—	—	—	1	—	—	6	56	19	—	356	3	9	—	—	—	412	22	9
Elfsborgs	7	—	—	—	—	—	1	—	—	8	61	25	6	41	47	6	—	—	—	103	25	—
Calmare	6	1	—	1	1	—	—	—	1	10	142	15	—	46	20	8	—	—	—	188	35	8
St. Kopparbergs . .	27	1	—	—	—	—	3	—	1	32	362	35	9	—	—	—	349	2	—	711	37	9
Örebro	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	32	1	—	23	32	2	—	—	—	55	33	2
Wermlands	5	—	—	—	—	1	—	—	—	6	9	18	—	34	30	10	—	—	—	44	—	10
Gefleborgs	23	—	—	2	—	—	1	—	—	26	267	8	2	128	—	5	—	—	—	395	8	7
Wester-Norrlands . .	10	—	—	1	—	—	3	—	—	14	181	26	—	298	7	3	100	—	—	579	33	3
Westerbottens . . .	8	—	—	—	—	—	—	—	1	9	265	33	2	250	7	11	—	—	—	515	41	1
Gottlands	14	—	—	—	—	—	—	—	2	16	315	2	3	—	—	—	—	—	—	315	2	3
Malmöhus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Christianstads . . .	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	92	45	—	—	—	—	—	—	—	92	45	—
Blekinge	4	—	—	—	1	—	—	—	—	5	149	38	3	825	36	10	—	—	—	975	27	1
Hallands	9	2	—	—	—	—	6	—	1	18	155	47	11	72	30	7	303	45	7	532	28	1
Götheborgs och Bohus	4	—	—	—	1	—	2	—	1	8	110	31	6	118	39	10	—	—	—	229	23	4
Jemtlands	4	—	—	—	—	—	3	—	1	8	171	46	6	621	12	3	—	—	—	793	10	9
Norrbottens	1	—	—	—	—	2	—	—	—	3	185	23	6	272	30	7	—	—	—	458	6	1
Summa	191	5	1	6	6	4	30	—	8	251	3,495	3	3	3,733	39	9	752	47	7	7,981	42	7

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1846 och										utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber och Messling.	Kikhosta.	Rödsot.	Drag- och Predikosjuka.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
											R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	51	1	—	—	3	2	2	—	3	62	783	2	3	245	14	2	—	—	—	1,028	16	5
Upsala	8	—	—	1	—	—	3	—	—	12	237	6	9	150	26	10	—	—	—	387	33	7
Skaraborgs	31	—	—	—	—	—	2	—	—	33	333	8	3	630	39	7	—	—	—	963	47	10
Kronobergs	3	—	1	—	1	—	—	1	—	6	178	27	2	193	17	5	—	—	—	371	44	7
Jönköpings	11	—	—	—	1	—	5	—	—	17	137	9	3	140	31	—	—	—	—	277	40	3
Westerås	3	—	—	—	—	1	1	—	—	5	48	10	6	—	—	—	—	—	—	48	10	6
Östergöthlands	19	—	—	—	—	—	1	—	—	20	215	35	—	143	18	5	—	—	—	359	5	5
Södermanlands	7	—	—	—	—	—	—	—	—	7	198	26	6	243	22	9	—	—	—	442	1	3
Elfsborgs	17	—	—	—	1	—	3	—	1	22	190	9	9	31	42	2	—	—	—	222	3	11
Calmare	8	—	—	—	4	—	1	—	4	17	164	23	3	70	36	6	—	—	—	235	11	9
St. Kopparbergs	13	—	—	—	—	—	1	—	—	14	180	15	—	18	3	6	504	17	—	702	35	6
Örebro	8	—	—	—	—	4	—	—	—	12	138	1	3	13	14	6	—	—	—	151	15	9
Wermlands	5	—	2	—	3	2	2	—	—	14	229	13	9	30	45	5	—	—	—	260	11	2
Gefleborgs	17	2	—	—	1	—	3	—	—	23	262	17	2	164	13	2	—	—	—	426	30	4
Wester-Norrlands	32	—	—	1	—	—	5	—	3	41	595	11	6	179	—	4	100	—	—	874	11	10
Westerbottens	7	—	—	—	1	—	—	—	1	9	208	34	9	290	28	4	—	—	—	499	15	1
Gottlands	23	—	—	—	1	—	5	—	—	29	360	45	6	—	—	—	—	—	—	360	45	6
Malmöhus	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	6	8	—	—	—	—	—	—	—	6	8	—
Christianstads	5	—	—	—	—	—	—	1	—	6	65	43	—	—	—	—	283	42	9	349	37	9
Blekinge	9	—	—	—	—	—	1	—	2	12	82	30	9	319	23	1	—	—	—	402	5	10
Hallands	6	—	—	—	1	—	9	—	1	17	314	41	3	167	28	1	—	—	—	482	21	4
Götheborgs och Bohus	7	—	—	—	2	1	3	—	—	13	130	25	9	156	8	5	—	—	—	286	34	2
Jemtlands	6	—	—	—	—	1	3	—	—	10	200	23	—	138	37	7	191	8	—	530	20	7
Norrbottens	2	—	—	—	—	—	1	—	—	3	274	31	2	308	39	1	—	—	—	583	22	3
Summa	299	3	3	2	20	11	51	2	15	406	5,536	20	6	3,637	10	4	1,079	19	9	10,253	2	7

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1847 och									utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber och Messling.	Kikhosta.	Rödsot.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
										R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	27	4	—	—	5	—	5	4	45	580	11	—	218	39	3	—	—	—	799	2	3
Upsala	4	—	—	1	3	—	—	—	8	83	15	—	143	4	—	—	—	—	226	19	—
Skaraborgs	16	—	—	1	4	2	2	—	25	284	15	2	566	9	1	—	—	—	850	24	3
Kronobergs	3	—	—	—	—	—	—	—	3	34	34	—	186	36	10	—	—	—	221	22	10
Jönköpings	13	—	—	—	1	—	1	3	18	237	10	6	140	17	7	—	—	—	377	28	1
Westerås	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergöthlands	9	—	—	—	—	—	—	—	9	79	7	6	116	45	3	—	—	—	196	4	9
Södermanlands	4	—	—	—	—	—	—	—	4	28	38	—	520	18	9	—	—	—	549	8	9
Elfsborgs	17	—	—	—	—	—	7	1	25	257	32	9	88	18	2	311	20	6	657	23	5
Calmare	17	1	—	—	—	—	—	2	20	257	20	10	55	30	5	—	—	—	313	3	3
St. Kopparbergs	4	—	—	1	2	1	1	1	10	134	19	6	20	7	11	—	—	—	154	27	5
Örebro	3	—	—	—	4	3	—	—	10	149	43	—	53	16	10	76	27	10	279	39	8
Wermlands	9	—	—	—	—	—	4	—	13	167	5	6	64	10	—	—	—	—	231	15	6
Gefleborgs	8	5	—	1	3	2	3	1	23	310	7	3	89	33	5	—	—	—	399	40	8
Wester-Norrlands	25	1	—	—	5	—	—	1	32	477	8	3	282	18	7	549	11	6	1,308	38	4
Westerbottens	—	—	—	—	—	—	—	—	—	159	29	—	294	33	8	—	—	—	454	14	8
Gottlands	16	—	—	—	—	—	2	1	19	230	10	—	—	—	—	—	—	—	230	10	—
Malmöhus	1	—	—	—	—	—	—	—	1	9	6	—	—	—	—	—	—	—	9	6	—
Christianstads	4	—	—	—	—	—	—	—	4	65	46	9	1	44	6	199	40	—	267	35	3
Blekinge	2	—	—	—	—	—	—	—	2	34	10	—	190	43	10	—	—	—	225	5	10
Hallands	5	—	—	1	—	—	1	1	8	107	41	11	225	38	5	—	—	—	333	32	4
Götheborgs och Bohus	6	—	—	—	5	2	2	—	15	160	39	6	306	20	1	—	—	—	467	11	7
Jemtlands	2	1	—	—	1	—	—	1	5	100	16	—	405	2	2	946	25	9	1,451	46	11
Norrbottens	2	—	—	—	1	—	—	—	3	207	46	—	373	19	6	—	—	—	581	17	6
Summa	197	12	—	5	34	10	28	16	302	4,157	33	5	4,344	28	7	2,083	29	7	10,585	43	3

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1848 och										utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Frossa.	Smittkoppor.	Skarlakansfebrar.	Kikhosta.	Rödsot.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
											R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	24	3	1	3	2	—	1	6	3	43	583	38	9	329	5	7	—	—	—	912	44	4
Upsala	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	46	4	246	19	3	—	—	—	272	17	7
Skaraborgs	19	—	—	—	—	—	—	—	1	20	202	44	6	786	43	4	—	—	—	989	39	10
Kronobergs	2	—	1	—	—	—	3	—	—	6	81	17	9	162	40	3	—	—	—	244	10	—
Jönköpings	7	—	1	—	1	—	—	—	2	11	94	6	6	168	30	2	—	—	—	262	36	8
Westerås	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergöthlands	—	—	—	—	—	1	—	2	—	3	16	29	6	107	35	7	—	—	—	124	17	1
Södermanlands	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	17	32	—	381	30	1	—	—	—	399	14	1
Elfsborgs	7	1	—	—	—	—	—	5	1	14	167	5	9	96	14	4	100	—	—	363	20	1
Calmare	24	1	—	—	1	—	—	—	—	26	343	21	5	92	29	5	434	11	—	870	13	10
St. Kopparbergs	6	—	—	—	—	—	1	—	—	7	93	4	6	42	3	11	—	—	—	135	8	5
Örebro	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	25	—	3	16	11	36	12	9	50	6	8
Wermlands	2	—	—	1	—	—	—	3	—	6	97	5	3	86	46	2	—	—	—	184	3	5
Gefleborgs	2	—	—	—	—	1	—	—	—	3	53	16	—	334	2	4	—	—	—	387	18	4
Wester-Norrlands	18	2	—	2	—	—	2	—	1	25	510	26	—	261	33	8	134	16	—	906	27	8
Westerbottens	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	32	4	9	353	42	6	271	14	8	657	13	11
Gottlands	27	3	—	1	4	—	1	—	1	37	460	8	1	4	33	4	—	—	—	464	41	5
Malmöhus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	7	8	—	—	—	12	7	8
Christianstads	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	8	—	—	—	—	100	—	—	111	8	—
Blekinge	13	—	—	—	—	—	—	—	—	13	203	43	—	1,092	6	8	—	—	—	1,296	1	8
Hallands	17	—	—	—	—	—	—	—	—	17	60	44	5	292	23	10	272	26	7	625	46	10
Götheborgs och Bohus	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	39	28	3	434	8	10	—	—	—	473	37	1
Jemtlands	9	1	—	—	—	—	1	—	—	11	237	32	3	388	8	11	1,102	2	3	1,727	43	5
Norrbottens	6	2	—	—	—	—	—	—	—	8	256	10	3	357	8	5	—	—	—	613	18	8
Summa	193	13	3	7	8	2	9	17	9	261	3,599	18	3	6,035	11	2	2,450	35	3	12,085	16	8

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embetsresor för sjukvård år 1849 och								utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfebrar.	Rödsot.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och trak-taments-kostna-der för farsoters hämmande.			fria medikamen-ter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Lä-kare.					
									R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	13	7	1	24	11	1	2	59	798	47	—	255	23	7	—	—	—	1,054	22	7
Upsala	1	—	1	1	—	—	1	4	37	39	6	261	1	6	—	—	—	298	41	—
Skaraborgs	7	—	—	1	—	—	2	10	105	28	6	585	23	—	100	—	—	791	3	6
Kronobergs	3	—	—	—	—	2	—	5	59	1	—	211	30	8	—	—	—	270	31	8
Jönköpings	8	—	—	—	—	15	—	23	320	24	—	242	34	3	—	—	—	563	10	3
Westerås	1	—	—	4	—	—	1	6	31	32	—	—	—	—	—	—	—	31	32	—
Östergöthlands	1	—	—	—	5	—	1	7	128	46	6	102	43	4	—	—	—	231	41	10
Södermanlands	2	—	1	6	—	—	—	9	79	2	6	378	43	3	—	—	—	457	45	9
Elfsborgs	7	—	—	—	—	1	2	10	133	36	9	96	23	11	333	14	6	563	27	2
Calmare	8	—	—	2	—	—	—	10	99	—	3	56	15	5	102	22	—	257	37	8
St. Kopparbergs	6	—	—	—	2	—	2	10	148	1	6	142	33	9	89	40	—	380	27	3
Örebro	1	—	—	2	1	—	—	4	41	17	—	11	13	6	—	—	—	52	30	6
Wermlands	4	—	—	—	—	2	—	6	67	14	—	116	5	6	—	—	—	183	19	6
Gefleborgs	5	1	—	1	—	—	2	9	104	44	9	163	—	8	—	—	—	267	45	5
Wester-Norrlands	14	—	—	1	—	1	—	16	281	16	3	446	18	11	—	—	—	727	35	2
Westerbottens	1	—	—	—	—	—	—	1	152	40	—	414	2	5	760	22	1	1,327	16	6
Gottlands	12	1	1	—	—	2	2	18	220	17	—	—	—	—	—	—	—	220	17	—
Malmöhus	—	—	—	17	—	—	—	17	185	42	—	—	—	—	—	—	—	185	42	—
Christianstads	—	1	—	1	—	—	1	3	17	36	—	—	—	—	130	37	—	148	25	—
Blekinge	—	—	—	—	—	—	—	—	14	6	—	54	14	2	—	—	—	68	20	2
Hallands	3	—	—	1	—	3	—	7	117	37	9	299	15	—	—	—	—	417	4	9
Götheborgs och Bohus	2	—	—	—	—	—	1	3	51	2	3	558	37	10	133	16	—	743	8	1
Jemtlands	2	—	—	—	—	—	1	3	86	16	9	113	36	10	557	34	6	757	40	1
Norrbottens	7	1	—	—	—	—	—	8	521	10	10	367	3	11	—	—	—	888	14	9
Summa	108	11	4	61	19	27	18	248	3,804	32	1	4,877	37	5	2,207	42	1	10,890	15	7

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1850 och										utgifter för samma ändamål till									Summa utgifter.		
	Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfebrar.	Rödsot.	Dragsjuka.	Befarad eller utbruten Cholera.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande.			fria medikamenter åt fattige sjuke.			vicarierande Provincial-Läkare.					
											R:dr	sk.	r.	R:dr	sk.	r.	Rd:r	sk.	r.	R:dr	sk.	r.
Stockholms	10	1	—	21	13	1	—	—	1	47	673	21	5	359	32	5	—	—	—	1,033	5	10
Upsala	—	—	—	1	1	—	—	—	1	3	23	8	6	69	9	9	—	—	—	92	18	3
Skaraborgs	10	—	—	46	—	—	—	3	—	59	700	41	7	637	45	1	316	24	—	1,655	14	8
Kronobergs	3	—	—	6	—	—	—	—	—	9	167	21	6	92	5	3	—	—	—	259	26	9
Jönköpings	11	—	—	14	—	4	4	—	1	34	361	42	—	260	21	5	—	—	—	622	15	5
Westerås	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	9	—	—	—	—	—	—	—	7	9	—
Östergöthlands . . .	3	—	—	1	1	4	—	—	1	10	127	30	6	64	35	5	—	—	—	192	17	11
Södermanlands . . .	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	8	16	—	328	45	1	—	—	—	337	13	1
Elfsborgs	7	—	—	7	—	1	—	2	—	17	246	—	2	78	21	—	—	—	—	324	21	2
Calmare	1	—	—	26	1	—	1	—	—	29	431	41	3	105	18	11	—	—	—	537	12	2
St. Kopparbergs . .	7	—	—	4	2	3	—	—	—	16	171	12	3	74	11	2	—	—	—	245	23	5
Örebro	4	—	—	13	—	1	—	—	—	18	211	30	3	1	38	4	—	—	—	213	20	7
Wermlands	2	1	—	6	—	—	—	—	—	9	192	47	3	—	—	—	—	—	—	192	47	3
Gefleborgs	13	—	—	—	—	3	—	—	—	16	497	7	6	221	23	6	100	—	—	818	31	—
Wester-Norrlands . .	20	—	—	—	—	1	—	1	2	24	409	41	4	309	8	4	—	—	—	719	1	8
Westerbottens . . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	29	17	3	320	1	6	133	16	—	482	34	9
Gottlands	8	2	—	4	—	—	—	1	2	17	239	47	—	—	—	—	—	—	—	239	47	—
Malmöhus	1	—	—	4	—	—	—	15	—	20	162	21	9	—	—	—	—	—	—	162	21	9
Christianstads . . .	1	—	—	12	2	—	—	1	1	17	140	33	6	—	—	—	—	—	—	140	33	6
Blekinge	4	—	—	14	—	—	—	4	2	24	299	19	3	169	9	3	—	—	—	468	28	6
Hallands	1	—	1	7	—	—	—	—	—	9	79	14	6	258	20	—	—	—	—	337	34	6
Götheborgs och Bohus	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	46	12	—	372	30	8	368	22	—	787	16	8
Jemtlands	3	—	—	—	—	—	—	—	3	6	128	5	9	122	23	11	725	38	6	976	21	2
Norrbottens	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	392	4	8	517	23	11	—	—	—	909	28	7
Summa	112	4	1	189	20	18	5	30	14	393	5,748	18	2	4,363	40	11	1,644	4	6	11,756	15	7

Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specification länsvis å Medicinalfondens utgifter för sjukas vård under nedanstående år.

Län.	Embets-resor för sjukvård år 1851 och: Gastriska och Nervösa Febrar.	Catarrh. och Rheumat. Febrar.	Inflammatoriska Febrar.	Smittkoppor.	Skarlakansfebrar.	Rödsot.	Befarad eller utbruten Cholera.	Dragsjuka.	Enstaka sjukdomsfall.	Summa resor.	utgifter för samma ändamål till: rese- och traktaments-kostnader för farsoters hämmande. R:dr	sk.	r.	fria medikamenter åt fattige sjuke. R:dr	sk.	r.	vicarierande Provincial-Läkare. R:dr	sk.	r.	Summa utgifter. R:dr	sk.	r.
Stockholms	13	2	—	6	11	4	—	—	—	36	565	47	6	356	14	10	—	—	—	922	14	4
Upsala	1	1	—	15	—	—	—	—	—	17	197	37	6	81	3	4	—	—	—	278	40	10
Skaraborgs	15	3	—	15	1	—	—	1	—	35	376	9	3	429	36	8	218	27	6	1,024	25	5
Kronobergs	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4	41	39	—	142	37	2	—	—	—	184	28	2
Jönköpings	6	1	—	25	1	2	—	—	—	35	384	13	11	304	2	9	—	—	—	688	16	8
Westerås	4	—	—	—	—	—	—	—	1	5	54	7	3	—	—	—	—	—	—	54	7	3
Östergöthlands	2	—	—	17	—	—	—	—	—	19	208	42	6	133	29	2	—	—	—	342	23	8
Södermanlands	2	—	—	9	—	—	—	—	—	11	105	21	9	415	46	6	—	—	—	521	20	3
Elfsborgs	14	1	—	22	—	—	1	—	—	38	512	19	3	117	13	4	—	—	—	629	32	7
Calmare	2	1	—	25	—	—	1	—	3	32	474	32	3	83	9	5	190	32	—	748	25	8
St. Kopparbergs	24	7	—	37	—	2	—	—	1	71	949	2	11	127	26	1	209	29	9	1,286	10	9
Örebro	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5	72	30	6	10	14	7	—	—	—	82	45	1
Wermlands	1	—	—	11	—	—	—	—	—	12	201	24	3	41	36	8	—	—	—	243	12	11
Gefleborgs	2	—	1	13	—	—	—	—	—	16	373	36	6	139	4	6	218	28	6	731	21	6
Wester-Norrlands	29	2	—	1	—	1	—	—	1	34	558	19	4	417	11	6	—	—	—	975	30	10
Westerbottens	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	155	34	6	513	24	11	729	23	3	1,398	34	8
Gottlands	5	—	—	3	—	—	—	—	2	10	107	26	9	—	—	—	—	—	—	107	26	9
Malmöhus	—	—	—	3	1	—	—	—	—	4	24	10	6	—	—	—	—	—	—	24	10	6
Christianstads	2	—	—	23	1	—	—	—	—	26	309	41	9	4	4	9	—	—	—	313	46	6
Blekinge	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	173	29	3	92	2	10	—	—	—	265	32	1
Hallands	3	—	1	15	—	—	—	—	—	19	333	34	7	194	40	10	—	—	—	528	27	5
Götheborgs och Bohus	5	—	—	6	1	—	2	—	1	15	173	11	3	466	23	5	—	—	—	639	34	8
Jemtlands	9	—	—	—	—	3	—	—	2	14	303	47	6	450	38	9	177	14	6	932	4	9
Norrbottens	2	—	—	—	—	—	—	—	2	4	293	14	4	388	17	11	—	—	—	681	32	3
Summa	141	20	2	255	16	12	4	1	15	466	6,952	10	1	4,910	7	11	1,744	11	6	13,606	29	6

Då genom ofvanstående sammandrag af vederbör. Läkares rapporter om embetsresor *) redan kan inhämtas hvilka **farsoter**, som i landet förnämligast varit gängse under den tid, som tablåen omfattar och dessutom för väderleks- och sjukdomsförhållandet under åren 1847—1850 en, på Prov.-Läk:s årsberättelser grundad, omständligare redogörelse är offentliggjord uti »Sammandrag af officiella rapporter om Cholerafarsoten i Sverge år 1850, Stockholm 1851», torde med ändamålet af närvarande berättelse vara förenligt och af behofvet att inskränka dess omfång påkalladt, att här endast tillägga några ur vederbörande Civile Läkares årsberättelser för 1851 hämtade utförligare underrättelser om *sjukdomsförhållandet samt väderlekens och årsväxtens allmänna beskaffenhet,* så vidt denna på hälsotillståndet synes hafva haft inflytelse.

I detta sednare hänseendet instämma alla rapporter deruti, att den *blida* vintren efterföljts af en *kall* vår och *kylig,* samt serdeles *regnig,* sommar, under hvilken dessutom från hela Norra Sverge ända ned till Dalsland redan i Aug. (d. 10 Aug. i Herjeådalen, d. 12 och 19 Aug. i Södermanland, d. 14 Aug. å Dal) öfverklagas härjningar af *nattfrost,* och slutligen att den regniga väderleken i ovanlig ihärdighet fortfarit under hela hösten och försvårat eller omöjliggjort sädesbergningen.

Den starka *nederbörden* under året (enl. redogörelse från Stockholms Observatorium: 15,757 Dec.-tum, då den år 1850 utgjorde endast 13,4— 1849: 10,6— 1848: 12,9— 1847: 10,8— 1846: 14,— 1845: 13, men 1844: 19,9—) har utan tvifvel allmänt ökat vattenhöjden i sjöar och floder m. m. ehuruväl derom meddelats närmare underrättelser endast från några få ställen, såsom af Stads-Läk. i Carlstad att Wenern stigit 6 fot högre än vanligt och af Stads-Läk. i Strengnäs att Mälaren med 1 fot öfverstigit det serdeles höga 1752 års vattenmärke och ännu i medlet af Juli stått 2½ fot högre än vanligt **).

---

*) Den tabellariska redogörelsen har ansetts böra utsträckas till sistförflutna 9 år för att utgöra en omedelbar fortsättning af det Sammandrag öfver samma ämnen, hvilket, för åren 1838—1842 af Gener.-Direct. C. J. Ekströmer till Colleg. afgifvit, blifvit, med reflexioner beledsagadt, tryckt uti Sv. Läkare-Sällskapets Nya Handl., 4:de bandet, och får, till undvikande af ytterligare vidlyftighet här, Ref. i flera hänseenden till detsamma hänvisa.

**) Af iakttagelser här i Stockholm upplyses, att Mälarens vattenstånd, hvars vanliga medelhöjd per år, beräknad från Mälare-sluss-tröskelen i gamla slussgrafven efter 1846 års nollpunkt, enl. förhållandet under de sistförflutna 20 åren, utgör 9 fot 6¾ tum, *i medeltal* för året 1851 uppnått höjden af 10 f. 9 t., ett förhållande, som under sistförflutna 75 åren öfverstigits endast 1825 (10 f. 10 t.) 1818 (11 f. 4 t.) 1816 (11 f. 9 t.) 1788 (11 f. 3 t.) 1783 (11 f. 1 t.) 1780 (14 f. 9 t.) och 1778 (10 f. 11 t.); vidare att *högsta* vattenståndet under året 1851: 13 f. 10 t. under sistförfl. 75 åren öfverstigits blott 1816 (14 f. 8 t.) 1788 (15 f. 2 t.) 1783 (14 f. 1 t.) och 1780 (17 fot) samt sluteligen att det höga vattenståndet under 1851 från början af Maj endast småningom aftog under sommaren, så att det i medlet af Juni ännu uppgick till 12 f. 9 t. och den sista Aug. till 10 f. 2 t. samt från medlet af November åter ökades ända till 11 f. 11 t. vid årets slut, då eljest vanligt är, att vattnet, ökadt i Apr., redan med början af Juni faller och sedan åter genom en liten höstflod mellan medio Sept. och Octob. stiger.

(Benäg. meddel. af Hr *A. Erdman* L. af K. W. A.)

Åtskilliga af årsberättelserna för 1851 hafva visserligen innehållit af Hrr Läkare gjorde mer och mindre fullständiga *meteorologiska observationer*, men då mellan större delen af dessa observationer saknas öfverensstämmelse i afseende på observationstider, skalor, instrumenters beskaffenhet, reduktioner m. m. har deras meddelande här icke ansetts af behofvet påkalladt *).

I öfverensstämmelse med väderleksförhållandet uppgifves *missväxt* å säden jemte potatissjuka hafva inträffat i Norrbottens, Westerbottens och Wester-Norrlands län, utan att likväl deraf under året vållats hvarken hungersnöd eller någon allmännare sjuklighet, med undantag för några fjellsocknar inom Sollefteå distrikt i Ångermanland, der barkbrödets tillgripande skall hafva medfört gastriska febrar. Från och med höjden af Gefleborgs och Stora Kopparbergs län till och med den af Jönkö-

*) Till jemförelse med de i ofvannämda Berättelse om 1850 års Cholerafarsot för åren 1848—1850 från Stockholms Observatorium meddelade meteorologiska iakttagelserna upptagas här observationerna från samma ställe äfven för 1851.

		Maximum.	Minimum.	Medium.	Vind öfvervägande.	Nederbörd.
Jan.	Barom. Dec. t. (reduc. t. 0°)	25,9 (d. 25)	24,9 (d. 1)	25,53	Sydl. och Vestl.	0,20 D. t.
»	Therm. Cels.	+ 5,3 (d. 2)	—10, (d. 29)	— 1,65		
Febr.	Barometer . .	25,8 (d. 9)	24,6 (d. 19)	25,38	Vestl. och Nordl.	0,37 »
»	Thermometer	+ 6,1 (d. 19)	—12,9 (d. 28)	— 1,98		
Mars	Barometer . .	25,7 (d. 8, 11)	24,7 (d. 5)	25,39	Ostl. och Nordl.	0,02 »
»	Thermometer	+ 3,9 (d. 29)	—15, (d. 1, 2)	— 3,33		
Apr.	Barometer . .	25,8 (d. 7, 8)	24,7 (d. 27)	25,48	Ostl.	2,60 »
»	Thermometer	+ 13,2 (d. 19, 28)	— 5,1 (d. 2)	+ 3,95		
Maj	Barometer . .	25,8 (d. 14)	25,0 (d. 2)	25,43	Nordl. och Vestl.	1,01 »
»	Thermometer	+ 17,3 (d. 30)	+ 0,1 (d. 2)	+ 7,73		
Juni	Barometer . .	25,6 (d. 27)	24,8 (d. 10)	25,38	Sydl. och Vestl.	1,33 »
»	Thermometer	+ 22,7 (d. 30)	+ 9,8 (d. 12)	+ 14,52		
Juli	Barometer . .	25,6 (d. 1)	24,8 (d. 9)	25,32	Sydl. och Vestl.	1,78 »
»	Thermometer	+ 29,2 (d. 2)	+ 10,1 (d. 6)	+ 16,67		
Aug.	Barometer . .	25,7 (d. 19)	24,7 (d. 29)	25,41	Vestl. och Sydl.	2,46 »
»	Thermometer	+ 24,0 (d. 1)	+ 8,1 (d. 18)	+ 15,17		
Sept.	Barometer . .	26,0 (d. 16)	25,3 (d. 13, 27)	25,65	Nordl., Ostl o. Sydl.	0,48 »
»	Thermometer	+ 24,7 (d. 4)	+ 5,3 (d. 8)	+ 11,33		
Oct.	Barometer . .	25,8 (d. 22)	24,6 (d. 29)	25,40	Sydl. och Vestl.	0,81 »
»	Thermometer	+ 16,0 (d. 1)	— 3,2 (d. 30)	+ 8,43		
Nov.	Barometer . .	25,7 (d. 12)	24,5 (d. 1)	25,36	Nordl. och Ostl.	3,95 »
»	Thermometer	+ 9,1 (d. 5)	— 5,5 (d. 16)	+ 2,23		
Dec.	Barometer . .	25,8 (d. 14)	24,9 (d. 9)	25,46	Vestl. och Nordl.	0,70 »
»	Thermometer	+ 7,2 (d. 11)	—11,0 (d. 5)	+ 0,45		
För år.	Barometer . .	26,0	24,5	25,43		15,757 »
»	Thermometer	+ 29,2	—15,°	+ 6,13		

pings läns norra hälft berättas, utom skadan af potatissjuka, säden i allmänhet hafva blifvit *mer och mindre omogen och illa bergad,* samt i Rättviks och Westerbergslagens distrikter af St. Kopparbergs län, Wermlands, Nerikes, Westmanlands, Uplands, Stockholms, Södermanlands, Götheborgs och Bohus, Elfsborgs, Skaraborgs, äfvensom en del af Jönköpings, Östergöthlands, Calmare och Blekinge län hafva befunnits i olika grader förorenad af dels s. k. *lyxa* eller *svingel* och *sot,* dels *mjöldrygor,* dels ock en *röd,* mikroskopisk, *mögelsvamp* (Fusarium heterosporium), en förorening, som isynnerhet anmärkts hos rågen. Att dömma af de meddelade uppgifterna synas deremot större delen af Östergöthlands och Calmare län, samt Kronobergs, Hallands, Christianstads och Malmöhus län hafva erhållit en dels medelmåttig, dels god skörd med blott här och der anmärkt inblandning af litet mjöldrygor och från Gottland och Öland förmälas väderlek och årsväxt hafva varit goda.

Då af den uppgifna missväxten i de 3:ne nordligaste länen icke under året förmärkts någon allmännare menlig inflytelse å *hälsotillståndet,* har deremot sådan icke uteblifvit i de öfriga ofvannämda delar af medlersta Sverge, der den ofördelaktiga väderleken skadat årsväxten, och synes förnämligast rågen hafva visat sig osund, till följe hvaraf de anmärkta sjukdomssymtomernas utbredning till stor del stått i förhållande till den qvantitet, hvarmed detta sädesslag vanligen ingår i näringsmedlen.

Sålunda berättas **Dragsjuka** (Morbus cerealis, Raphania, Ergotismus) dels i mildare abortivformer, dels i något mera utbildad gestalt, stundom i allmännare utbredning inom landsorten, stundom åter begränsad till ett och annat ställe, hafva under Sept. till Dec. månader, här och der till och med in uti Febr. och Mars 1852, förekommit öfverallt, der de ofvannämda främmande inblandningarne bland säden eller egentligen rågen iakttagits — dock allmännast eller starkast inom Askersunds och Boo distrikter af Nerikes och Westerbergslagens distrikt af St. Kopparbergs län, på Dalsland, och i Sala bergslag, lindrigare inom Rättviks distrikt af St. Kopparbergs län, de delar af Wermland, der råg allmännare begagnas, större delen af Nerike, Westmanland, Upland, Westergöthland, samt Jönköpings och Eksjö distrikter af Jönköpings län, och mera sporadisk i Södermanland, Bohus län, Östergöthland, Calmare län och Blekinge. Spår af sjukdomen omtalas t. o. m. från ett och annat håll i Skåne. Åtskilliga uppgifter förmäla, att den skadade rågen äfven på vissa *djur* visat giftiga verkningar och att den af andra djur afskytts, så att de ej kunnat förmås att densamma förtära. Ehur vidsträckt den menliga inflytelsen af sädens och serdeles rågens dåliga beskaffenhet varit, hafva vi dock vid jemförelse med de förskräckliga härjningar, som missväxt och skadad säd i fordna tider hos oss vållat, all anledning till tillfredsställelse deröfver, att följderna nu i allmänhet varit begränsade inom ett lindrigare och hastigare öfvergående illamående, som hvarken qvarlemnat några varaktiga svårare följder för hälsotillståndet, eller satt lif i fara. Jemte den förtjenst, som i afseende på större olägenheters afböjande onekligen tillkommer det ökade allmänna välståndet, en bättre ordnad spanmålshandel, och den enskildta omtankans vaksamhet öfver både eget och underordnades väl, påkallas äfven en gärd af erkänsla åt vederbörande Lä-

kares och Länsstyrelsers tidiga uppmärksamhet att till allmänheten meddela varningar, råd och upplysningar rörande sädens rening och användande. Serskilda mer och mindre utförliga rapporter om och redogörelser för sjukdomens förhållande hafva ock till Colleg. afgifvits af Doct:ne *Arpi, Levin, Cron, Segerstedt, Govenius, Sommelius, Ekegreen* och *Aurell,* hvarjemte Histor. natur. Prof. *Wahlberg* och Chemiæ Prof. *Mosander* uppå serskild anmodan företagit och meddelat resultaterna af undersökningar å infordrade rågprof från de orter, der de menligaste verkningarne af säden förekommit. Då dessa skrifter dels redan blifvit offentliggjorde i tidskriften Hygiæa, 1852, dels ytterligare komma att Svenska Läkare-Sällskapet till offentliggörande meddelas torde, med förbigående här af den speciella beskrifningen om sjukdomssymtomerna och behandlingen, endast böra anföras, att landsortsläkarne trott sig finna det egentligen skadeliga uti säden dels blott i dess omogenhet, dels uti inblandningen af främmande ämnen och bland dessa än uti lyxan eller svingeln, än uti mjölökorna, än uti den röda mögelsvampen, men att de flesta iakttagelserna dock synas instämma uti antagandet att den sistnämnda parasiten, Fusarium, måste bära hufvudsakliga skulden, dock mer och mindre understödd af mjölökorna, allt efter dessas mindre eller större mognad och storlek.

Bland öfriga farsoter under året intages, med hänsigt till utbredningen, första rummet af **Smittkopporna,** som, fortgående sedan 1847 (med en mortalitet enl. Tabellverket sistnämde år af 13, 1848 af 71, 1849 af 341 och 1850 af 1,307), torde kunna motses nu hafva passerat sin culmination. Årsrapporterna, jemförda med de serskilda berättelserna rörande Vaccinationen, omförmäla *Smittkoppor* inom:

Umeå stad, Vännäs och Säfvars socknar i Umeå distrikt (under 4:de qvartalet, lindrigt) af *Westerbottens län;*

Gefle, Söderhamns (i Segerstad, Bollnäs, Alfta, Ofvanåker, Woxna och Norrala socknar, 150 sjuka, 20 döda) och Jerfsö (lindrigt) distrikter af *Gefleborgs län;*

Fahlu distrikt (i St. Tuna, St. Schedevi, Åhls, Sundborns, Bjursås, Wika, Thorsångs, Svärdsjö och St. Kopparbergs socknar, nästan hela året, 83 sjuka, 8 döda), Rättviks (16 sjuka, 1 död), Näs (allmänt, sporadiskt, hela året), Hedemora (i Husby, Garpenberg, Hedemora stads- och landsförsamling, lindrigt) och Westerbergslags (Norr- och Söderberke socknar, 14 döda) distrikter af *St. Kopparbergs län;*

trakten af Christinehamn (allmänt), Carlstads distrikt (1 och 2 qvart. 74 döde), staden Carlstad (20 döde), Philipstads distrikt (1 qvart.), Fryksdahls distrikt (1 och 2 qvart. 60 döda i Sunne, 31 i Fryksände, 14 i Hvitsand, 19 i Dalby socken), Arvika distrikt (13 socknar, 12 döda), Elfdals distrikt (1—3 qvart.) och Näs distrikt (2—4 qvart., omkr. 600 sjuka, 6 döda) af *Wermlands län;*

Örebro distrikt (1 halfår, teml. allmänt), Nora distrikt (1 halfår, 47 döda i Nora socken), Boo distrikt (1 halfår, sporad.), Hellefors distrikt (1—3 qvart. svåra, 69 döda), Lindesbergs stad och socken (2—3 qvart. 200 sjuka, 40 döda) och Askersunds distrikt (endast sporad.) af *Nerikes län;*

i Westerås stad och distrikt (130 sjuka, 24 döda, 1 halfår) i Arboga stad (1 halfår, omkr. 30 sjuka) och Ferna distrikt (sommaren, omkr. 50 sjuka) af *Westmanlands län;*

Enköpings distrikt (omkr. 70 sjuka, 10 döda inom 24 församlingar) och stad (omkr. 50 sjuka, 8 döda) samt Upsala distrikt (104 sjuka, 8 döda) af *Upsala län;*

Norrtelje distrikt (Bladåkers och Almunge socknar) och Stockholms distrikt (sporadiskt och lindrigt) af *Stockholms län;*

Nyköpings distrikt (Björkviks, Bettna, Kila, Tuna och Bergshammars socknar, hela året), Eskilstuna distrikt (Öja och Westermo socknar, lindrigt, 1 qvart.), Floda och Malmköpings distrikter (sporad.) samt Wingåkers distrikt (St. Malms socken, spridda svårare fall) af *Södermanlands län;*

Strömstads distrikt (Tunge och Sotenäs härader, omkr. 200 sjuka) och Uddevalla distrikt och stad (sporad. sista halfår) af *Bohus län;*

Wenersborgs distrikt och stad (hela år, i 17 socknar öfver 200 sjuka), Alingsås distrikt (hela år, 247 sjuka, 24 döda) och stad (2 och 3 qvart., 15 sjuka), Åmåls distrikt (hela år, i 11 socknar, i det hela lindrigt), Ulricehamns distrikt (3 första qvart. i Gällstad, Mjöbeck, Tranemo, Åsarp, Dahlstorps och Kalfs pastorater, 36 sjuka) och Borås distrikt (spridda ställen) af *Elfsborgs län;*

Mariestads, Lidköpings och Hjo distrikter (hela året ehur lindrigare) och Lidköpings stad (30 sjuka, 8 döda) af *Skaraborgs län;*

Linköpings stad och distrikt (hela året, lindrigt), Söderköpings distrikt (hela året, 300 sjuka, 30 döda), Motala distrikt (1 qvart. i 7 socknar; 132 sjuka endast i Motala), Kisa distrikt (lindr. i 11 socknar), Åtveds distrikt (2 och 3 qvart. i Värne socken), Finspongs socken (sista halfåret) och Norrköpings stad (39 döda) af *Östergöthlands län;*

Jönköpings distrikt (1 halfåret, lindrigt), Eksjö distrikt och stad (hela året, i staden 48 sjuka, 12 döda) och Wernamo distrikt (Rydaholms, Åkers och Hestra socknar, mycket lindrigt) af *Jönköpings län;*

Wexiö (200 sjuka, 20 döda) och Sunnerbo distrikter (Markaryds och Hallaryds socknar) af *Kronobergs län;*

Calmare (hela året, i allmänhet lindrigt), Tjust (1—3 qvart. lindrigt i 11 socknar) och Wimmerby distrikt (51 döda) samt Westerviks stad (omkr. 200 sjuka) och på Öland (å spridda ställen) af *Calmare län;*

Hallands län (Breareds, Renneslöfs, Hishults, Hasslöfs och Knäreds socknar, 57 sjuka, 13 döda);

Blekinge län (1 halfåret, i allmänhet lindrigt, men i Carlshamns stad, införde genom smitta, 200 sjuka, 4 döda);

Christianstads distrikt (staden och V. Ljungby, Gualöfs, Lousbults, Åhus, Fjelkinge, Nymo, Orkeneds, Österlöfs och Näsums församl. 143 sjuka, 15 döda), Engelholms distrikt (50 sjuka, 8 döda) och Cimbritshamns distrikt (Mellby och Hvitaby socknar, mera sporad.) af *Christianstads län;*

Höganäs distrikt (vid Stenkolsverket under Febr.—Maj 90 sjuka, 10 döda) och Helsingborgstrakten (lindrigt), i Malmö och Öfveds distrikter (mera sporad. och lindrig) af *Malmöhus län;*

samt i Klintehamn å *Gottland* (4 sjuka 1 död, sjukdomen införd och genom spärrning hämmad).

I öfvervägande antalet fall har sjukdomens spridning genom smitta från person till person och detta ofta genom kringstrykande löst folk kunnat med säkerhet följas. Ehuruväl en lyckad vaccination visserligen ej utgjort ett tillförlitligt värn mot angrepp af sjukdomen, har sådan dock i allmänhet, under denna så väl som förutgångne koppepidemier, fortfarande bevisat sig mäktig att förebygga dess svårare form och dödliga utgång, hvadan alltså flertalet af, om ej alla dödsfallen, träffas bland ovaccinerade spädare barn eller på åtskilliga ställen, der försummelser i vaccinationen uppdagats hafva egt rum. Från de flesta ställen uppgifves koppepidemien hafva varit lindrig, på grund hvaraf förutsättningen om dess aftagande för denna gång torde vara fullt berättigad.

Gastriskt nervösa febrar (Typhus mitior) hafva förekommit inom

Norrbottens län i Luleå distrikt (hela året, utbredd men lindrig epidemie, genom smitta);

Wester-Norrlands län i Sundsvalls distrikt (2 qvart. Hässjö och Tynderö socknar, partiella epid.) och stad (4 qvart. genom smitta) samt Sollefteå distrikt (4 qvart. part. epid. i Junsele, Ramsele, Edsele, Resele, Långsele och Bjerträ socknar efter missväxt);

Gefleborgs län i Gefle distrikt (vid Forsbacka bruk, 4 qvart.) och Söderhamns distrikt (3 och 4 qvart. i Skogs församl.);

St. Kopparbergs län i Fahlu distrikt (hela året i Åhls, Sundborns, Gustafs och Schedvi socknar, lindrigt; 46 sjuka, 5 döda), Rättviks distrikt (i Leksands, Rättviks, Ohre, Orsa och Mora socknar) och Westerbergslags distrikt (Norrberke socken, 4 qvart.);

Westmanlands län (i 4 socknar af länets sydvestl. del, 120 sjuka);

Upsala län (liten part. epid. vid Carlsäter i Wesslands socken, samt vid Dannemora och Österby bruk, omkr. 50 sjuka);

Stockholms län i Norrtelje distrikt (Röö socken i Maj, Wätö och Wäddö socknar i Juli, 40 sjuka) samt mera sporadiskt inom Stockholms distrikt;

Södermanlands län i Nyköpings distrikt (1 qvart. Tystberga och Kila socknar, 32 sjuka);

Götheborgs och Bohus län i Uddevalla distrikt (Westerlanda socken, lindrigt, partielt) och Strömstads distrikt (Skee pastorat, vårtiden);

Elfsborgs län i Wenersborgs distrikt (spridda ställen, lindrigt, inom Nordahls, Sundahls och Wäne härader) och stad (Nov.—Dec. öfver 25 sjuka), i Åmåls distrikt (lindrigt mera sporad. i Dec.), Ulricehamns distrikt (i Timelhed, Böne, Wist, Danneke, Kalf och Ullasjö socknar, till en del i omedelbar fortsättning af 1850 års Cholerafarsot, 101 sjuka) samt Borås distrikt och Alingsås kronohäkte (18 sjuka);

Skaraborgs län i Mariestads distrikt (4 qvart., Bellefors socken), Lidköpings distrikt (Särestads, Jungs, Otterstads, Råda, Lekåsa och Fremmestads socknar) samt i Hjo distrikt (sista halfåret, Varola by);

Östergöthlands län i Linköpings distrikt (Winterlösa socken, lindrig samt Wadstena stad);

Calmare län i Wimmerby distrikt och Westerviks stad (50 sjuka);

Kronobergs län i Wexiö distrikt (Drefs förs. Jan., 15 sjuka, 4 döda, Lekaryd och Furuby socknar, 20 sjuka, 5 döda);

Hallands län i Södra distriktet (4 qvart. Halmstad, Enteritis follicul. 51 sjuka 4 döda, samt Wåxtorps socken, Febr. och Remmarlöfs socken, Octob.) samt

Malmöhus län lindrigt i trakten af Helsingborg.

Skarlakansfeber (Scarlatina) har såsom epidemi hemsökt

inom *St. Kopparbergs län* Fahlu stad (1 qvart.); inom *Stockholms län* så väl Stockholms stad, som dess omgifning (4 qvart. lindrigt) och Husby och Odensala socknar i Sigtuna distrikt (3 qvart., smitta i skolor); inom *Södermanlands län* Malmköpings distrikt och Daga härad (hela året, lindrigt) samt Floda distrikt (4 qvart.); inom *Elfsborgs län* Alingsås distrikt och stad (4 qvart. lindrigt); inom *Skaraborgs län* Skara stad (3 och 4 qvart.) samt Lidköpings distrikt (Lekåsa socken); i *Calmar stad* (under hela året, stötvis, ej utbredd); inom *Christianstads län* i Christianstads distrikt (Åkarps och Wittsjö socknar, 49 sjuka 18 döda) och Cimbritshamns distrikt (började i Dec.), deremot mera sporadiskt i Engelholms distrikt, samt inom *Malmöhus län* i Helsingborgstrakten (hela året, omkr. 300 sjuka, 30 döda), Landskrona distrikt (hela året, Zireköpinge, Fillestads, Tirups, Källs, Nöbbelöfs, Torrlösa och Skräflinge socknar) och stad, Öfveds klosters distrikt (sista halfåret i stigande, 40—50 döda), Malmö distrikt (Oxie socken: 6 döda, Burlöfs socken: 2 döda, Grönby: 12 döda), samt staden Malmö och Lund (sedan Mars 130 sjuka, 15 döda).

Messling (Morbilli) har endast uppgifvits från *Norrbottens län* inom Haparanda distrikt såsom under 2 och 3 qvart. utbredd epidemi, genom smitta införd från Finland, samt under Dec. i Alingsås.

Kikhosta (Tussis convulsiva) omtalas hafva varit gängse i *Gefleborgs län* inom Skogs församl. af Söderhamns distrikt, i *Nerike* inom Lindesbergstrakten (2 qvart.) och i Askersunds distrikt (3 och 4 qvart.), i Arboga och dess omgifning (sista halfåret), i Stockholm (4 qvart.), i *Södermanland* inom Malmköpings distrikt (sporad. hela året) och i Daga härad (2 och 3 qvart. 56 sjuka) samt å *Gottland* i Wisby stad.

Påssjuka (Parotitis) är såsom epidemi iakttagen inom Enköpings distrikt (1 qvart.), i Lidköping (3 qvart.), Mariestad (4 qvart., $\frac{1}{6}$ af befolkningen angripen), Wadstena (4 qvart.) samt i Norra Halland och staden Warberg (höstetiden).

En **Influenza**-epidemie kan spåras hafva under Febr.—Apr. månader öfvergått större delen af landet. (Hernösands distrikt, Sundsvall, Ockelbo distrikt, Westerbergslags distrikt under 1 qvart., Hargs distrikt i Apr., Örbyhus distrikt och Westerås

stad

stad vårtiden, Stockholm i Mars och Apr., Nyköping och Mariefred, våren, Daga härad Mars och Apr., Floda distrikt, Eskilstuna distrikt och stad, 1 qvart., Örebro i Mars, intensiv, Christinehamn och Carlstad i Apr., Åmåls distrikt i Febr. och Mars, Strömstad, våren, Uddevalla i Febr. och Mars, Götheborg i Mars, Borås, våren, Åtveds distrikt i Östergöthland i Apr., Laholm und. 1 qvart, Carlshamn i Mars och Malmö distrikt vårtiden) deremot omtalas influenza på hösten från Askersunds- och Helsingborgstrakterna samt Gottlands Norra Prov.-Läk.-distrikt.

Strypsjuka omtalas från Fahlu stad hafva varit gängse under 4 qvartalet.

Diarrhéer hafva varit gängse nästan hela året inom Luleå distrikt och i Christinehamnstrakten;

Dysenteri endast i Fahlu stad och Frykereds socken af Wermland (3 qvart.)

Frossor omtalas hafva varit allmännare gängse endast långs Östersjökusten af Calmare län under Mars—Maj, men lindriga; deremot i Askersunds distrikt under 1 och 2 qvart. af en ganska elakartad beskaffenhet, hvadan deröfver af D:r *Arpi* afgifvits en serskild beskrifning.

De för *Cholera* förrättade resorna tillhöra dels året 1850, ehuru de först under 1851 blifvit liqviderade, dels ock blott sjukdomsfall misstänkta för Cholera.

Hvad sålunda rörande under året 1851 gängse farsoter blifvit uppgifvet berättigar utan tvifvel, vid jemförelse med föregångne år, till det antagande att, med undantag för *Smittkoppornas* från 1848 jemnt ökade utbredning, och de skadliga verkningarne af sädens dåliga beskaffenhet, sjukligheten i landet i allmänhet hvarken till extensitet eller intensitet varit stor och synes *Frossornas* från slutet af 1849 fortfarande fåtalighet och i allmänhet godartade beskaffenhet härvid såsom karakteristisk serskildt böra anmärkas. Vid jemförelse af allmänna sjukdomsförhållandet före och efter 1850 års Cholerafarsot finnes ingen anledning att antaga någon af denna intercurrenta farsot på detsamma utöfvad inflytelse. Den inverkan, som 1851 års väderlek och skörd möjl. kan hafva utöfvat på 1852 års hälsotillstånd, blir föremål för en följande årsberättelse *).

---

*) Om än hos oss det alltid måste blifva med svårighet förenadt, att *noggrannt* följa epidemiska och contagiösa sjukdomars utbredning till tid och rum, samt deras verkningar i afseende på mortalitet m. m. påkallar likväl detta ämnes stora vigt i mångfaldiga hänseenden en oaflåtligen deråt riktad uppmärksamhet. Coll. har af detta skäl icke dragit i betänkande att här ofvan meddela hvad de ingångna rapporterna för 1851 från hvarje serskildt ställe innehållit rörande tiden då en farsot der varit gängse samt dess intensitet och extensitet, ehuru dessa meddelanden ännu äro allt för ofullständiga för att till någon allmän öfversigt vara användbara. Coll. hoppas dock, att, såsom en antydning huruledes det skulle kunna blifva möjligt att följa en farsot från dess första utgångspunkt till dess slut, så i afs. på tid som rum och alla öfriga förhållanden, de nu lemnade fragmentariska uppgifterna icke skola förfela det med deras offentliggörande afsedda ändamålet att tjena som uppmaning till oaflåtliga försök att så nära som möjligt vinna kännedom om tiden då och stället hvarest en farsot eller smittosam sjukdom först yppats, de omständigheter under hvilka den uppstått, huru och på hvad sätt den sig utbredt, antal insjuknade och döde o. s. v. enl. Coll. Circulär d. 5 Juni 1851.

Beträffande Medicinalfondens *utgifter* för denna gren af den allmänna hälsovården, eller för Prov.-Läkares verksamhet till farsoters hämmande, så inhämtas af ofvanintagne tabeller, att dessa utgifter, hvilka under nästföregående qvinqvennium i medeltal årligen uppgingo till 12,231 R:dr 23 sk. 10 r:st., under ifrågavarande nio år utgjort:

år 1843 . . .	8,912: 21. 1.	år 1848 . . .	12,885: 16. 8.
1844 . . .	7,437: 14 6.	1849 . . .	10,890: 15. 7.
1845 . . .	7,981: 42. 7.	1850 . . .	11,756: 15. 7.
1846 . . .	10,253: 2. 7.	1851 . . .	13,606: 29. 6.
1847 . . .	10,585: 43. 7.	eller för alla åren	93,509: 9. 8.

och således i medeltal årligen 10,389: 43. 10.

Hvad åter angår de under ofvanstående totalsummor inbegripne serskildta utgifts-rubriker, så hafva dessa uppgått till följande belopp, neml.

	för 9 åren.	i medeltal årligen.
Rese- och traktaments-kostnad	41,387: 47. 3.	4,598: 31. 11.
Medikamenter till fattige sjuke	38,800: 20. —	4,311: 7. 7.
Vikarierande och extra Läkares aflöning	13,320: 38. 5.	1,480: 4. 4.

Såsom sista tabellen utvisar, hafva utgifterne år 1851, under alla rubrikerne, öfverstigit här ofvan upptagne medelkostnad. *Ersättningen för Läkares embetsresor* har nemligen uppgått till 6,952 R:dr 10 sk. 1 r:st.; *för medikamenter till fattige sjuke* till 4,910: 7. 11. och för vikarierande Läkare till 1,744 11. 6. samt alltså totalutgiften till 13,606: 29. 6. Detta förhållande har hufvudsakligen sin grund deri, att antalet af, på Konungens Befallningshafvandes ordres, företagna embetsresor under detta år betydligt öfverstigit det under de föregående, äfvensom medeltalet af resor under alla nio åren, som endast utgjort 325 årligen, då det under detta år uppgått till 466. — Anledningen härtill har åter varit *Smittkoppornas* utbredning till de flesta af Rikets provinser, så att ensamt för denna farsot 255 embetsresor af Prov.-Läkarne påkallats. Utgifterne för *fria medikamenter* har äfven under de sednare åren varit i stigande, och enahanda är förhållandet med utgiften för *extra eller vikarierande Läkares aflönande;* det förra, en naturlig följd af den genom nya Provincial-Läkare-tjensters tillkomst utvidgade sjukvården; det sednare åter deraf, att, i anseende till lönernas ringhet, flera så väl ordinarie som extra Prov.-Läkare-befattningar, af brist på sökande, långa tider förblifvit och till en del ännu äro obesatta, samt alltså, då läkarevård i orten icke kunnat umbäras, måst genom förordnade extra läkare, mot dagtraktamente bestridas. Så t. ex. har förhållandet varit inom Jemtlands län, der stor svårighet mött. att kunna besätta de lediga Prov.-Läkare-tjensterna, särdeles i Herjeådalens och vestra Jemtlands distrikter, och der till följe häraf, utgiften för extra Läkare, som åren 1843—45 var ingen, och år 1846 utgjorde 101 R:dr 8 sk. år 1847 steg till 946: 25. 9., år 1848 till 1,102: 2. 2., år 1849 till 557: 34. 6., år 1850 till 725: 38. 6. samt, sedan det ändteligen lyckats att få tjensten i Herjeådalen

tillsatt, år 1851 nedgått till 177 R:dr 14 sk. 6 r:st.; och på enahanda sätt har inom Westerbottens län, Prov.-Läkare-tjensten i Lycksele hela året 1851 varit af kommenderade extra Läkare bestridd, med en utgift för Medicinalfonden af 729 R:dr 23 sk. 8 r:st. De otillräckliga lönerna leda alltså icke alltid till besparingar. Det är visserligen sannt, att Statsverket nu gör ganska betydliga sådana genom de många vakanserne inom Prov.-Läkare-Corpsen; men då staten erkänt det verkliga behofvet af en lönad läkares anställande å viss ort, är det ändamålsvidrigt, att bestämma lönevilkoren sådane att ingen tjensteman dermed kan vara belåten, och alltså ingen kan tjensten mottaga, utan denna i åratal måste stå ledig; och i den mån kommunerne i en sådan ort, genom ett tillfälligt åtnjutande af läkarevård, dervid blifvit vande, torde de ock finnas benägne att mera allmänt yrka på vikariers anställande, der ingen ordinarie kan erhållas; hvarigenom otvifvelaktigt statens utgifter för detta ändamål blifva större, än om lönerna ursprungligen varit något rundeligare tilltagna, så att sökande dertill kunnat sig anmäla.

Utgifternas relativa belopp i de särskildta länen kunde ock med skäl föranleda till kommentarier öfver de genom tabellerna ådagalaggda förhållanden; men Collegium tillåter sig härvid, till undvikande af vidlyftighet, att i detta afseende hänvisa till de i det sid. 154 åberopade sammandraget af Prov.-Läkares Embets-Berättelser för nästföregående qvinqvennium framställda anmärkningar, hvilka fortfarande ega giltighet.

---

4) *Skyddskoppympningen.* *)

Ehuru Sundhets-Collegium årligen afgifvit underdåniga berättelser om denna del af allmänna hälsovården, har likväl nu, för att bereda tillfälle till en jemförelse med förhållandet deraf under nästföregående åren, Collegium ansett sig böra meddela följande

---

*) Med.-Rådet *Ekelund* referent.

Tabell öfver 1:o Skyddskoppympningen i Riket 1839—1851, länsvis upprättad, enli[illegible] till Sundhets-Collegium inkomna vaccinations-journaler, 2:o uppgift på Nativiteten och Mortaliteten bland barn under 1 års ålder samt 3:o uppgift på antalet af döda i smittkoppor under åren 1839—1850.

Länen.	1839.	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	1851.
Stockholms stad . . .	1,000	991	984	860	859	965	803	1,008	641	1,874	1,367	1,006	1,204
Upsala län	1,904	1,832	1,971	1,770	2,041	1,981	1,828	1,622	1,503	1,682	2,098	1,639	2,185
Stockholms d:o . . .	2,033	2,625	2,581	2,441	2,523	2,353	2,348	2,149	2,201	2,332	3,118	2,611	2,878
Skaraborgs d:o . . .	4,045	4,160	2,923	3,638	3,886	3,265	4,352	4,173	3,905	4,344	4,663	7,044	3,45[illegible]
Kronobergs d:o . . .	2,600	3,066	2,881	2,872	3,569	3,243	3,263	3,011	3,062	3,441	3,791	4,861	4,35[illegible]
Jönköpings d:o . . .	3,637	3,376	3,465	3,287	2,892	3,499	3,686	3,509	3,942	3,611	3,707	4,532	3,870
Westerås d:o	2,075	2,143	2,026	2,176	2,244	2,254	2,462	2,146	1,957	2,198	4,919	3,075	4,899
Linköpings d:o . . .	4,839	4,935	4,892	4,925	4,633	5.067	5,438	4,955	5,075	4,925	5,219	5,979	6,67[illegible]
Nyköpings d:o	2,685	2,871	2,751	2,920	2,865	2,909	2,968	2,750	2,573	2,651	2,643	3,105	2,952
Elfsborgs d:o	3,233	3,211	4,520	4,411	4,842	4,667	5,299	4,869	4,584	4,911	5,954	6,629	7,004
Calmare d:o	4,396	4,225	4,422	4,452	4,762	4,455	4,540	3,988	3,742	4,444	5,463	6,454	4,852
St. Kopparbergs d:o . .	2,339	2,279	2,755	2,848	3,408	3,446	3,365	3,266	2,953	3,461	3,022	3,684	4,689
Örebro d:o	2,600	2,629	2,625	3,085	3,100	3,229	2,970	3,322	2,791	2,938	4,566	4,034	3,979
Wermlands d:o . . .	3,505	4,339	4,137	5,132	4,721	4,368	5,037	5,938	4,758	4,950	5,097	6,712	5,083
Gefleborgs d:o	1,601	1,678	1,817	2,013	2,054	2,171	2,342	2,130	2,255	2,034	2,151	2,549	3,217
Hernösands d:o . . .	1,848	2,058	1,226	1,796	1,766	2,322	1,793	4,266	1,581	1,429	2,400	1,769	2,629
Umeå d:o	1,082	1,650	1,295	1,185	1,490	1,604	1,452	1,641	1,766	1,694	1,608	2,055	1,993
Gottlands d:o	741	726	804	723	923	765	808	552	617	604	948	1,154	744
Malmöhus d:o	4,613	6,242	5,778	5,749	5,488	6,472	6,102	6,066	5,463	6,306	7,149	6,491	7,179
Christianstads d:o . . .	3,426	4,047	4,221	4,177	4,095	4,103	4,368	3,438	3,426	3,919	4,335	4,734	4,56[illegible]
Blekinge d:o	1,954	1,984	2,271	2,199	2,251	2,028	2,494	1,833	2,070	1,944	2,622	4,800	2,80[illegible]
Hallands d:o	1,307	1,816	2,249	2,116	2,165	1,997	2,353	2,063	1,900	2,202	2,457	2,637	3,08[illegible]
Götheborgs och Bohus d:o	2,080	3,507	3,121	3,851	3,827	4,619	3,934	3,996	3,707	3,650	4,089	4,482	4,93[illegible]
Jemtlands d:o	1,637	503	573	868	698	441	567	939	624	160	1,158	665	1,42[illegible]
Norrbottens d:o . . .	1,031	1,950	1,292	1,190	1,329	1,328	1,486	1,606	1,614	1,866	1,609	1,788	2,07[illegible]
Summa	64,676	69,943	67,700	70,684	72,431	73,551	76,058	75,236	68,680	73,580	86,154	94,489	92,73[illegible]
Födda enl. Tabellverket	91,363	98,160	95,734	100,976	99,104	104,693	103,660	99,703	99,179	102,524	112,304	110,399	110,60[illegible]
Döda under 1 års ålder .	15,002	14,295	15,242	16,348	15,807	14,739	15,405	16,266	17,148	14,453	15,918	16,142	—
Döda af smittkoppor . .	1,934	650	237	58	9	6	6	2	13	71	341	1,307	—

Af denna tabell finner man, att de vaccinerades antal i förhållande till de föddas, icke är, under de 13 sistförflutna åren, serdeles varierande och att med afdrag af de under första lefnadsåret aflidne, man äger grundadt skäl till den slutsats, att skyddskoppympningen på det hela verkställes inom den uti författningarne stadgade åldern, samt att den i allmänhet med omsorg bedrifves.

Vid granskningen af de ifrån vederbörande Läkare till Collegium afgifne Embetsberättelser och från vaccinatörerna inkomna journaler för 1851, finner man ådagalagdt, att skyddskoppympningen nämde år blifvit på de flesta ställen i riket med nit och skicklighet utöfvad, att vaccinationsföreståndare och presterskap med ordning och uppmärksamhet tillsett det vaccinatörerna fullgöra sina åligganden inom församlingarne, att Provincial- och Stads-Läkare likaledes sökt, att i hvad på dem berott, befordra sakens rätta framgång, samt att allmänhetens tanka om skyddskoppsympningens gagn och nytta för det dermed afsedda välgörande ändamålet, i allmänhet icke varit tvetydig. Smittkopporna, hvilka under 1850 förekommo uti flera provinser, hafva äfven under 1851 fortfarit till ungefär samma både utsträckning och intensitet som föregående året och med undantag af de norra länen, hvarest desamma endast på några få ställen yppats och temligen snart upphört, hafva de således varit gängse, mer eller mindre i snart sagdt alla Provincial-Läkare-distrikter; men sjukdomen har merendels varit lindrig och mortaliteten ringa i förhållande till antalet af angripne, och torde följande utdrag från nämde handlingar för öfrigt lemna en närmare upplysning för hvarje län.

Stockholms stad.

I Stockholm har missförhållandet emellan födda och vaccinerade under 1851, likasom under föregående åren varit betydligare än uti något af rikets län, då de vaccinerades antal här icke ens uppgår till hälften af de föddas, och hvilket synes till en stor del bero på den för hufvudstaden hitintills gällande serskilta mindre fullständiga författning rörande vaccinationen. På den å provisoriska sjukhuset i Catharina församling, år 1848 organiserade sjukvårdsanstalt till koppsjukas emottagande, hafva 95 patienter varit under året intagna, af hvilka 13 dött. Bland de intagna hafva 11 varit bestämdt *icke* vaccinerade, och med 16 har det ej kunnat utrönas, antingen de undergått vaccination eller icke.

Upsala län.

Prov.-Läk. i *Upsala distrikt* yttrar, att vaccinatörerna med flit och uppmärksamhet bedrifvit vaccinationen, och att revaccination blifvit verkställd inom de sock-

nar, hvarest smittkoppor visat sig, på ett antal af cirka 900 personer. 104 personer hafva inom distriktet varit af smittkoppor angripna, af hvilka 8 med döden afgått, och de afdöda hafva icke, så vidt genom allvarliga forskningar kunnat utrönas, varit vaccinerade. Uti *Enköpings distrikt,* hvarest smittkoppor varit gängse i 24 socknar, har revaccinationen likaledes med lycklig följd, på många ställen varit begagnad, ehuru journaler dervid ej blifvit förda.

Stockholms län.

Uti detta län, hvarest smittkoppor under 1849 och 1850 ganska allmänt voro gängse, hafva deremot under 1851 endast några lindriga fall deraf förekommit. Prov.-Läk. i Norrtelje distrikt yttrar, »att revaccinationen möter stora hinder härledande »sig dels ifrån en allmän liknöjdhet, dels af mindre förtroende för vaccinationen, »sedan fall af smittkoppor oftare begynt visa sig. Man tycker sig ej eller kunna »utan ersättning besvära vaccinatören, och någon sådan ersättning är hvarken anslagen »eller kan af kommunerna blifva det, utan att motverka, äfven den lilla framgång, »saken under närvarande förhållanden kan påräkna.» Läkaren å Dalarö fästning har verkställt revaccination så väl å kommenderingen på fästningen, som på en stor del äldre och yngre personer i orten.

Skaraborgs län.

Smittkopporna, hvilka 1849 begynte uppkomma på flera ställen, och 1850 spridde sig temligen allmänt uti de flesta socknar, hafva äfven 1851 visat sig der och hvar, men af en i allmänhet lindrigare art och med föga mortalitet. Revaccination har enligt Provincial-Läkarens i *Lidköpings distrikt* årsberättelse under året tillvunnit sig stort förtroende, och hos många äldre revaccinerade hafva vaccinkopporna gått till med en ovanlig framgång. En äldre person, som i yngre år haft svåra smittkoppor, vaccinerades nu och fick goda vacciner. Uti en socken af Hjo distrikt, hvarest smittkoppor voro gängse på hösten 1850, blefvo barnen 1851 så allmänt angripne af en envis skabbsmitta, att någon vaccination derföre icke kunde under året verkställas.

Kronobergs län.

Uti *Wexiö distrikt,* hvarest smittkoppor 1850 på flera ställen voro gängse, hafva de under 1851 ännu allmännare förekommit; men ej hos många på hvart ställe, och ingenstädes urartat till egentlig farsot. Revaccination har blifvit inom distriktet, på ett ej obetydligt antal verkställd, och hoppas Prov.-Läkaren, att den skall med än större framgång företagas, sedan allmänheten lärt sig inse nyttan deraf. Revaccination har isynnerhet blifvit begagnad i Härlunda, Mistelås, Sandsjö och Tjureda församlingar. Uti *Ljungby distrikt* hafva kopporna efter revaccination slagit väl an

hos äldre personer, och att revaccinationen mycket bidragit, att hämma koppsmittan, anser Prov.-Läkaren otvifvelaktigt. Men i anledning just af de yppade smittkopporna och åtgärderna deremot, anser Prov.-Läk. deremot »sundhetspolisen, som tillkommer »sockennämnden, stå på en klen fot, emedan folket saknar upplysning att kunna »åtaga sig kommunalbestyr, äger ej nog administrativ förmåga och saknar ofta be»slutsamhet.»

Jönköpings län.

Inom de flesta socknar hafva smittkoppor, ehuru i allmänhet lindriga, förekommit; men contagium, om än sannolikt, har ej kunnat uppspåras, emedan man ifrån socknarne aldrig erhåller detaljerade uppgifter. Då smittkoppor visade sig i Jönköpings stad, revaccinerades der temligen allmänt, men på landet gick det trögt, äfven under befintlig koppsjukdom, och Prov.-Läkaren i *Eksjö distrikt* yttrar, att ehuru påbud om vaccinering och omvaccinering ofta förnyats, samt försigtighetsmått blifvit föreskrifna, har man dock ej kunnat hämma smittkoppornas framfart.

Westerås län.

Smittkoppor, som 1850 voro nog allmänt gängse, hafva äfven 1851 förekommit i flera socknar, men revaccinationen har deremot ock med framgång blifvit tillitad, hvarpå såsom exempel må anföras: Uti Kärrbo socken har, af 160 äldre revaccinerade personer, ympningen hos 103 haft fullkomlig framgång; uti Ö. Wåhla äro af 580, 480 revaccinerade med framgång och uti Nora hafva, af 405 äldre revaccinerade, 279 fått ordentliga vaccinkoppor; men på de flesta ställen har någon journal vid revaccinationen ej blifvit förd. Uti Westerås stad blefvo serskilda rum iordningställda, för koppsjukas emottagande, och 11 koppsjuka blefvo der intagna af hvilka 3 dogo, som alla voro ovaccinerade.

Linköpings län.

Smittkoppor, som 1850 voro gängse uti *Linköpings* och *Kisa distrikter,* hafva 1851 förekommit ännu allmännare, och ganska många äldre personer hafva derföre blifvit revaccinerade, men utan att journaler dervid blifvit förda. Prov.-Läk. *Lindegren* yttrar, att de af smittkoppor döda, hafva för det mästa varit ovaccinerade barn. Uti V. Tollstad, Heda och Nykil revaccinerades ett stort antal, hvarefter gängse smittkoppor genast upphörde, i Wiby, Svinstad, Grebo, Örberga, Ljung, Wreta kloster, Järstad, Slaka och Rystad revaccinerades likaledes temligen allmänt och med verklig fördel. I *Kisa distrikt* voro smittkoppor gängse i 11 socknar, men numerisk uppgift på sjuka och döda af smittkoppor, kan Prov.-Läk. ej uppgifva. Revaccination skedde på flera ställen och vid Åtvidaberg, hvarest smittkoppor grasserade någon tid

på sommarn, upphörde de efter företagen revaccination, som slog an på en stor del. Distrikt-Läk. i *Motala* berättar om en mycket utbredd koppepidemi som under Jan.—Mars rasade i 7 socknar, men dervid knappt hälften af de insjuknade anmäldes till medicinsk behandling, med undantag af Motala verkstad med en personal af 1,100, hvarest 132 fingo smittkoppor, men endast 4 dödsfall.

Nyköpings län.

Smittkoppor hvilka 1850 voro gängse i *Eskilstuna* och *Wingåkers* distrikter hafva deremot 1851 förekommit, med några få undantag, endast uti *Nyköpings* Prov.-Läk.-distrikt, och i allmänhet varit lätta och med ringa mortalitet; Prov.-Läk. *Martin* yttrar det till och med vara osäkert, om ens någon enda är död, som med säkerhet varit vaccinerad. Samme Prov.-Läk. yttrar äfven, att »vaccinationen varit »med temligen allmänt förtroende ansedd, samt af presterskapet och vaccinationsföre-»ståndarne med nit tillsedd, hvilket haft den goda påföljd, att vid uppkommen kopp-»smitta, densamma aldrig kommit till någon allmännare utbredning, och för det mästa visat sig af lindrig art. Revaccinationen har väl i några socknar vid utbruten eller hotande koppsmitta varit påbörjad, men ej kommit allmänt i gång, utom i Nyköpings stad, hvarest revaccination verkställdes på en stor del af stadens befolkning, i synnerhet fabriksfolket. Uti *Vingåkers, Malmköpings* och *Daga distrikter* hafva visserligen några fall af elakartade koppor förekommit, men ej blifvit allmänna och Prov.-Läk. i sistnämnde härad yttrar, att innevånarne både äro mycket sorgfällige om sina barns första vaccination, och villiga att "begagna revaccination, för hvilken "de hafva ett verkligt förtroende, såsom ett skyddsmedel emot koppsmittan."

Elfsborgs län.

Smittkoppor, hvilka under 1850, enligt då afgifna berättelser endast voro gängse i Åmåls prov.-läk.-distrikt, hafva deremot under 1851 förekommit mer och mindre allmänt i länets samteliga distrikter. Inom *Wenersborgs* distrikt hafva de således gått uti 17 socknar, och flere äldre, likväl för det mästa ovaccinerade barn, hafva deraf dödt. Revaccinationen är mäst begagnad i Högsäters pastorat, hvarest sockennämnderna varit ganska nitiska och ålagt plikt för den minsta försummelse i afseende på skyldigheten att infinna sig vid utlysta möten, och för underlåten uppvisning af barnen till besigtning.

Inom *Borås* distrikt, har revaccination likaledes blifvit verkställd i åtskilliga socknar, och har den i allmänhet vunnit förtroende. *I Åmåls distrikt* hafva smittkoppor varit gängse i 11 socknar — merendels lindriga, och med få dödsfall, — för det mästa af ovaccinerade barn. Uti de socknar, hvarifrån anmälan om försummad

vaccina-

vaccination skett, har detta hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande blifvit föremål för laga åtal. *Uti Alingsås distrikt* hafva smittkoppor visat sig i 9 pastorater: 247 angripne och 24 döda. I Norunga blefvo de mest allmänna, men blefvo också snart qväfda genom Vaccinatörens nit och uppmärksamhet att både vaccinera och revaccinera. De i smittkoppor döda hafva merendels varit ovaccinerade barn. Prov.-Läk. *Verenius* anser revaccination hafva mycket bidragit till smittans hämmande och derigenom äfven till stadgande af allmänhetens förtroende för vaccinationen. Koppor hafva vid revaccination slagit an på omkring 18 procent. — Prov.-Läkaren anser orsaken till den nu gängse smittkoppsepidemien snarare böra tillskrifvas en mindre noggranhet vid vaccinationens verkställande, än bristande verksamhet hos vaccinämnet, och han anförer såsom exempel och ett stöd för denna åsigt, att uti Odhs pastorat, der vaccinationen varit mäst försummad, har både de sjukas och de dödas antal varit större än i något annat, och att i Norunga pastorat, procenten af med framgång revaccinerade varit betydlig, hvilket bevisar, att revaccination varit af behofvet högt påkallad, för att qväfva de utbrutna smittkopporna. *I Ulricæhamns distrikt* hafva smittkoppor förekommit i 6 pastorater. "Ett betydligt antal äldre äro revaccinerade "och revaccination vinner allt mera förtroende." (*Heinrici.*)

Calmar län.

Smittkopporna fortforo i *Calmar Prov.-Läk.-distrikt* från 1850 till Juni månad 1851 både i Calmar och på landet, sällan i flera socknar på en gång, och blott ett ringa antal blefvo angripne; sjukdomen var i allmänhet så godartad, att allmogen föga behöfde anlita läkare för den, utan blef en af Prov.-Läk. Ekman författad tryckt underrättelse till allmänheten, följd under epidemiens gång. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande lät deremot enligt Stads-Läkarens i Calmar förslag utfärda en kungörelse med uppmaning till allmänheten, att begagna *Vinum Stibiatum* i homöopatisk form. Ganska många, i synnerhet ståndspersoner blefvo revaccinerade, "men som de aldrig "inställa sig till besigtning, kunna de ej upptagas i journal, säger Prov.-Läk. helst "som man icke kan lita på deras egna uppgifter." — *I Wimmerby distrikt* förekommo smittkoppor likaledes från 1850 med aftagande intensitet; i Westerviks stad voro 200 angripne, af hvilka 8 dödt, mäst ovaccinerade barn. *På Öland* ha smittkoppor gått i flera socknar. I en socken (Stenåsa) har en mängd fullväxta personer blifvit besigtigade och förklarats icke vara vaccinerade, emedan icke tecken till ärr funnits; men de hafva ändock ej velat underkasta sig vaccination. I *Tjust* och *Döderhultviks distrikter* hafva smittkoppor äfven förekommit under Jan.—Mars, men sporadiskt milda och med ringa mortalitet.

Stora Kopparbergs län.

I *Fahlu distrikt* visade smittkoppor sig i 8 socknar. 83 personer hafva varit angripne, af hvilka 8 dogo; af dessa sednare voro 4 späda oympade barn. Revaccination, ehuru såsom skyddsmedel anbefalld, blef dock endast af s. k. bättre klassen anlitad, hvarföre icke eller något sjukdomsfall bland dem yppades. (*Hallin.*) Uti länets öfriga Prov.-Läk.-distrikter hafva smittkoppor äfvenledes förekommit, men i allmänhet af en godartad, mild beskaffenhet och de flesta döda ha varit ovaccinerade barn. 788 personer hafva i *Mora distrikt* blifvit med framgång revaccinerade, och Prov.-Läkaren *Wettergren* yttrar i anledning häraf, "att då erfarenheten ådagalagt, "att Landshöfdinge-Embetets och läkarens uppmaningar ej kunna förmå till allmännare "revaccination, så tror han det enda medlet för vinnande af detta mål, vara en ny "Kongl. Författning, som vid förhöjda viten anbefaller revaccination, minst hvart "10:de år, hvarförutan den sannolikt aldrig skall komma till stånd. I afseende på "revaccination af rekryter vid regementet, möta sådana svårigheter säger han som "verkställt vaccination på årets rekryter, att utgången deraf aldrig kan blifva fullt "tillfredsställande, och anser han derföre säkrast, om hvarje person, som till rekryt "vill antagas, blefve ålagd förete prestbevis om undergången revaccination, och hvilket "så mycket lättare kunde ske, om allmän revaccination påbjudes." — I Grangärde socken af Wester-Bergslagen, blefvo alla nattvardsbarnen revaccinerade, och vaccinen slog väl an på ⅔-delar af antalet. "Barnmorskan Elgstrands ihärdiga nit vid vaccina-"tionen i Grangärde, säger Prov.-Läk. *Hoijer* kan svårligen rätt uppskattas af andra "än den, som känner folklynnet, den sorglöshet, ovilja och motspänstighet, hvarmed "innevånarne underkasta sig samhällsordningens band; och hvilket gör det till en "nödvändighet att än genom öfvertalande, än genom hot, någon gång med tvång, "oaflåtligen påtruga dem vaccinationens välgerningar." Uti *Nås* socken blefvo 392 äldre personer revaccinerade, och Prov.-Läk. i detta distrikt yttrar, "att om revaccina-"tionens resultater icke varit fullt lyckliga, så bör förhållandet mera tillskrifvas de "omympades oförsigtighet under koppornas utveckling, än vaccinämnets opålitlighet "eller vaccinatörens oskicklighet."

Örebro län.

Vid årets början voro smittkoppor gängse inom 14 socknar af *Örebro distrikt* och flera dödsfall inträffade både bland äldre och yngre. *I Nora distrikt* grasserade smittkoppor i fortsättning från 1850 hela vintern, våren och sommaren, och vållade enligt t. f. Prov.-Läkaren Fahlmans Embetsberättelse stor mortalitet, i synnerhet som en del af allmogen i farsotens början, ej brydde sig om, att söka någon bot för kopporna, utan tvärtom ansågo dem som hälsosamma och ett *Noli me tangere.* Då tiden för läkaren ej medgaf att besöka mer än en ringa del af de insjuknade, så

lät han genom Pastors-Embetena utdela en s. k. koppmixtur, bestående af kräksaltslösning i små doser, som hade en serdeles hälsosam effekt och konsumerades i stora qvantiteter. Kyrkoherden i Järnboås har uppgifvit, att af alla dem, som inom socknen fått af mixturen, ingen enda dödt, då deremot alla, som lemnats utan behandling, blifvit offer för farsoten, antingen de varit vaccinerade eller icke. *Uti Hellefors distrikt* hafva smittkopporna äfven varit ganska svåra och angripit flera 100:de personer. De flesta döda hafva varit späda barn; af äldre personer som dogo, hade de flesta aldrig varit vaccinerade. I Ljusnarsberg vann vaccinationen stort förtroende, emedan ingen under denna koppepidemi afled, som varit revaccinerad. *I Askersunds distrikt* förekommo smittkoppor ej förr än i December månad, och revaccination tillitades, (Prov.-Läk. *Arpi*) eburu man först i nödens stund, såsom vanligt, satte sitt beslut i verket. Revaccination har gått till ordentligt, med få undantag, på alla äldre; men någon journal har ej blifvit förd.

Wärmelands län.

Uti Philipstads distrikt voro smittkoppor allmänt gängse i början af året, men oaktadt flera uppmaningar gick revaccinationen ganska trögt, och dervid fördes inga journaler. *I Carlstads distrikt* gick sjukdomen i 17 socknar, flera personer dogo, men mäst ovaccinerade barn. Revaccinationen företogs hos den bättre klassen temligen allmänt, men arbetsklassen brydde sig ej derom.

I Näs härad voro de flesta koppsjuka förut vaccinerade, enligt uppgift af Distrikt-Läkaren. 600 anses hafva varit af smittkoppor angripne, men endast 6 dogo. Ganska få angrepos under 10 eller öfver 45 år. ”För att få revaccinationen ”i gång, fordras någon utbruten smittkoppsepidemi säger Distr.-Läk., samt föresyn ”af presterskap och ståndspersoner.”

Uti Arvika distrikt voro smittkoppor i 12 socknar af distriktets 29.

I Fryxdals distrikt voro smittkoppor äfven mycket gängse vid årets början, men mot slutet deraf nästan totalt upphörda. ”Allmogen i N. och S. Finnskoga har ”begynt förlora förtroendet för vaccinationen, dels i anledning af den svåra kopp- ”farsoten, dels af liknöjdhet för alla medicinska åtgärder.” I Norra Finnskoga har en del innevånare blifvit ympade af vaccinatörer från norrska sidan. Revaccinationen ej serdeles begagnad.

Gefleborgs län.

Vaccinationsföreståndaren i Gefle Professor *Nordblad* yttrar, att smittkoppor yppades i Mars—April, men att smittan genom kraftiga åtgärder, serdeles revacci-

nation, icke spriddes, samt att journal öfver revaccinerade ej föres, emedan sådana sällan komma till besigtning; dock synes af tillgängliga annotationer, som skulle revaccinationen hafva fullkomligt lyckats hos ganska många. Uti *Söderhamns* distrikt hafva smittkoppor varit gängse i 6 församlingar och revaccinationen derföre mycket samt med stor fördel anlitad. I Ofvanåker upphörde smittkopporna så snart revaccination kom i gång. — Uti *Hudiksvalls* och *Jerfsö* distrikter, likasom i *Hernösands* län hafva smittkoppor icke förekommit, med undantag endast af några få fall i *Grundsunda*.

Umeå län.

Smittkoppor hafva endast visat sig i Umeå stad samt Vännäs och Säfvar socknar. I Umeå anställdes allmän revaccination.

Gottlands län.

Smittkoppor hafva 2:ne gånger blifvit under året införda vid Klintehamn; men genast medelst spärrning hämmade.

Malmöhus län.

Smittkopporna, hvilka 1849 och 1850 voro nog allmänna i länet, hafva deremot under 1851 endast uppträdt i 4 socknar af *Malmö* distrikt och 6 socknar af *Landskrona* distrikt, och hafva i allmänhet varit godartade. Ett ställe gör dock härifrån ett undantag nemligen Höganäs, hvarest smittkoppor grasserat såsom epidemi, så att 250 personer insjuknade och 22 deribland dogo. Prov.-Läk. yttrar, att revaccination begagnas sparsamt och endast under gångbar farsot, så länge densamma är frivillig; men att revaccinationen, der den blifvit tillitad, emedlertid visat sig såsom ganska välgörande.

Christianstads län.

Smittkoppor yppades i 9 socknar af *Christianstads* Provincial-Läkaredistrikt, och Vaccinatörerna anbefalldes, att företaga revaccination; men den begagnades endast i 4 socknar, hvarvid ingen journal fördes. Uti *Engelholms* distrikt förekommo de också på spridda ställen, men Prov.-Läk. nämner ej huruvida revaccinationen blifvit begagnad; han anser deremot den slutsats kunna dragas af nuvarande förhållanden, "att vår vaccinlympa blifvit förändrad och dess skyddande kraft försvagad, och att den derföre borde tidtals förnyas från sin ursprungliga källa."

Hallands län.

Prov.-Läk. i *Halmstads* distrikt, hvarest lindriga smittkoppor visat sig uti 5 socknar, yttrar i Embetsberättelsen, att revaccination, hvilken 1850 temligen allmänt tillitades, deremot 1851 icke blifvit så vidsträckt begagnad, och att densamma "kan "på öfvertygelsens väg svårligen komma i gång, och torde ej eller komma att all-"mänt begagnas förrän ett bestämdt påbud i detta fall emanerat." En äldre man dog af smittkoppor, om hvilken fanns i kyrkboken anteeknadt, att han i yngre åren genomgått svåra smittkoppor. Enligt Prov.-Läkaren i *Kongsbacka distrikt* rapport, voro smittkoppor derstädes gängse i 19 socknar, och flera dödsfall inträffade, merendels bland ovaccinerade barn. Prov.-Läk. yttrar, att allmogens benägenhet att låta ympa sina barn har varit större än förut, men att tillvägabringa en allmännare revaccination, som vore att förmå allmogen vara billigare i sin fordran på den första ympningens skyddskraft, hvilken anses böra räcka lifvet igenom, har dock långt större svårigheter än någon kan ana. Först då smittkoppor inkommit i huset, blir der hos de friska håg för omympning, och de som då låta å sig verkställa den, kunna möjligtvis redan vara inficierade, och få just den sjukdom, som de genom att i tid hafva hörsammat uppmaningen, hade kunnat undgå.

Götheborgs och Bohus län.

I *Götheborgs distrikt* hafva lindriga smittkoppor endast visat sig uti ett par socknar och få hafva begagnat revaccination. I Götheborg ympades med flytande vaccinämne, som uti hårrör förvaradt blifvit till Sundhets-Collegium öfverskickadt från Köpenhamn. Koppor derefter slogo väl an och blefvo af god beskaffenhet. Inom *Uddevalla distrikt* hafva smittkopporna på landet gått epidemiskt, men att de ej yppats i Uddevalla stad, tillskrifver Stads-Läkaren den der i kolossal massa företagna revaccinationen. I *Strömstads distrikt* förekommo äfvenledes smittkoppor i 3 socknar, men lindriga och med ringa dödlighet. Revaccination anställdes, och ingen revaccinerad fick smittkoppor.

Uti Jämtlands och Norrbottens län

hafva smittkoppor icke yppats och någon revaccination har derstädes ej eller blifvit anställd.

Angående ***vaccindepoternas*** verksamhet inhämtas af derom, till Collegium inkomna rapporter, att från vaccindepot-föreståndarne i Stockholm blifvit aflemnade

1,204 portioner vaccinämne, från Norrköping 56, Fahlun 61, Örebro 117, Umeå 36, Malmö 56, Carlskrona 32, Götheborg 184, Wisby 60 samt från Jönköping och Hernösand till alla reqvirenter, utan specifikation.

Vaccindepot-föreståndaren D:r Nyblæus anförer följande: "I Juli månad ympade "Prof. Dreijer från Köpenhamn å St. Barnhuset med flytande ympämne, som han "medfört i glasrör; kopporna derefter blefvo vackra, stora, jemnhöga och med ymnig "tillgång på vaccinlymfa, men de blefvo efter några generationer mindre och mattare. "I Sept. ympades med den vaccin, som Hr General-Direktör Ekströmer hemskickat "från Homburg, hvaraf ganska goda vaccinkoppor följde, och har ympning med den "Homburgska vaccinen sedermera blifvit fortsatt och fortfarande lemnat ganska vackra vacciner." *D:r Idström:* "Vaccinationen vid depoten har gått serdeles lyckligt med den genom Hr General-Direktör Ekströmer från Berlin erhållna vaccin, som vid denna depot endast fortplantats. *Assessor Myrberg:* vid depoten har den från Berlin inkomna vaccinen begagnats och har densamma visat sig god och kraftig. *D:r Palmgren* har "fortfarande begagnat den genom Hr General-Direktör Ekströmers försorg "från England inkomna vaccin, med hvilken han haft största anledning att vara be- "låten och förmodar han, att det vaccinämne som derifrån, genom Vaccinations-Contoret "blifvit till landsorterna afskickadt, visat lika fördelaktiga resultater." Vaccindepot-föreståndaren *D:r Hansén* i Norrköping anför: "uti Oktober månad ympades med "flytande vaccinämne i fina glasrör, som Kongl. Sundhets-Collegium erhållit från "Danmark. Kopporna derefter visa sig i allmänhet större än vanligt, äro alltid fyllda "och hafva utseende af att vara normala. I öfrigt följa kopporna efter detta vaccin- "ämnet samma lagar som efter det gamla, så nemligen, att de blifva mer och mindre "stora, hafva mer och mindre utbredd areola och åstadkomma mer och mindre "feberreaktion, allt efter individernas olika kroppskonstitution eller större och mindre "susceptibilitet för vaccingiftet." Vaccindepot-föreståndaren i Örebro Lif-Medikus *D:r Kull:* "Resultaterna af de ympningsförsök, som enligt Kongl. Collegii anmodan "blifvit verkställda med flytande vaccin, inkommen i hårrör från Danmark, äro, att "kopporna mot 8—9 dygnet blifvit stora och väl utvecklade, detta dock i betydlig "mon beroende af de ympade barnens hygieniska förhållanden, så att friska och "frodiga barn erhöllo frodigare vacciner än de, hos hvilka man saknade ett frodigt "hull". Vaccindepot-föreståndaren *D:r Ewert* i Götheborg ympade likaledes i Oktober med flytande, i glasrör upptaget vaccinämne, som från Danmark till Sundhets-Collegium inkommit; och yttrar han derom, "att de koppor, som slogo an, voro af vanlig god beskaffenhet."

Beträffande slutligen de för vaccinationens underhåll och befrämjande 1851 disponerade medel, visar sig följande förhållande:

Tillgång.

Behållning från föregående året	164:	1.	10.
= inkomster:			
Statsanslag	1,200:	—	—
Räntemedel	125:	—	—
S:a	1,489:	1.	10.

Utgifter:

Arfvoden till 15 vaccin-depotföreståndare . .	783:	—	—
Belöningar för befrämjad vaccination:			
i medailler . . .	115:	27.	7.
i penningar . . .	420:	—	—
Omkostnader vid Vaccinations-Contoret . . .	47:	—	—
Behållning	123:	22.	3.
S:a	1,489:	1.	10.

Om Revaccination å Recruter, se N:o 7.

Armeens hälsovård.

---

5) *Civila Sjukvårds-Inrättningar.*

Sedan de från Läns-Lazaretterne, Kurhusen och Hospitalen förut till General-Directeuren öfver dessa Sjukvårdsanstalter ingående Rapporter och Sjukförslager numera, enligt Sundhets-Collegii cirkulär till Läkarne i Riket d. 5 Juni 1851 böra till Collegium insändas och, jemlikt Kongl. Maj:ts Nådiga bref den 3 Mars detta år, i Collegii underdåniga årsberättelser intagas, så varda de förstnämnde här meddelade i sammandrag, upprättade i öfverensstämmelse med de af General-Directeuren, uti dess underdåniga berättelser iakttagna formulärer; men beträffande Sjukförslagerne hafva dessa för denna gång blifvit uteslutne, till följe af svårigheten, att af dem göra ett lätt öfverskådligt sammandrag, i anseende till den stora olikheten i uppställningen af hithörande uppgifter; — en ofullständighet i redogörelsen för denna vigtiga del af allmänna sjukvården, hvilken genom ändamålsenliga formulärers meddelande för framtiden skall undanrödjas.

A) Sammandrag af Rapporter från Län

	Qvarliggande från 1850.			Intagne.			Summa vårdade.			Utskrifne.			Döde.			Qvarliggand till år 185		
	Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	Summa.
Stockholms Läns Lazarett (K. S. O. Lazarettet.)	33	—	33	194	—	194	227	—	227	166	—	166	36	—	36	25	—	
Stockholms Läns Kurhus .	—	26	26	—	101	101	—	127	127	—	93	93	—	2	2	—	32	
Löwenströmska Lazarettet **)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Norrtelje	9	—	9	54	—	54	63	—	63	52	—	52	5	—	5	6	—	
Upsala	16	11	27	166	61	227	182	72	254	154	55	209	14	1	15	14	16	
Mariestad	17	31	48	306	102	408	323	133	456	273	110	383	14	4	18	36	19	
Wexiö	26	6	32	228	76	304	254	82	336	216	61	277	15	1	16	23	20	
Jönköping	33	12	45	286	83	369	319	95	414	258	80	338	20	1	21	41	14	
Westerås	19	10	29	201	46	247	220	56	276	175	40	215	14	—	14	31	16	
Linköping	44	—	44	220	—	220	264	—	264	189	—	189	32	—	32	43	—	
Wadstena	5	17	22	68	179	247	73	196	269	64	167	231	5	5	10	4	24	
Norrköping	23	9	32	348	70	418	371	79	450	309	63	372	46	—	46	25	7	
Nyköping	31	7	38	171	45	216	202	52	254	162	44	206	15	1	16	25	7	
Eskilstuna	8	5	13	88	11	99	96	16	112	74	16	90	5	—	5	17	—	
Wenersborg	20	5	25	173	129	302	193	134	327	157	128	285	7	—	7	29	6	
Borås	6	22	28	95	79	174	101	101	202	76	67	143	9	6	15	16	28	
Calmar	5	25	30	41	203	244	46	228	274	37	202	239	7	4	11	2	22	
Westervik	2	17	19	25	55	80	27	72	99	22	55	77	2	3	5	3	14	
Borgholm	—	3	3	—	23	23	—	26	26	—	19	19	—	1	1	—	6	
Fahlun	33	6	39	231	43	274	264	49	313	198	43	241	21	2	23	45	4	
Örebro	13	12	25	135	62	197	148	74	222	118	62	180	10	1	11	20	11	
Carlstad	54	28	82	332	235	567	386	263	649	333	214	547	14	10	24	39	39	
Philipstad	8	6	14	112	24	136	120	30	150	92	26	118	9	—	9	19	4	
Gefle	15	3	18	124	32	156	139	35	174	103	34	137	21	—	21	15	1	
Söderhamn	5	—	5	47	9	56	52	9	61	44	9	53	4	—	4	4	—	
Hudiksvall	8	5	13	73	42	115	81	47	128	71	43	114	7	1	8	3	3	
Hernösand	11	1	12	116	14	130	127	15	142	101	12	113	14	—	14	12	3	
Sundsvall	4	3	7	31	26	57	35	29	64	28	27	55	5	—	5	2	2	
Umeå	10	1	11	29	7	36	39	8	47	27	4	31	6	—	6	6	4	
Wisby	6	5	11	78	26	104	84	31	115	63	27	90	11	1	12	10	3	
Lund	65	31	96	501	198	699	566	229	795	459	200	659	45	—	45	62	29	
Christianstad	35	53	88	660	109	769	695	162	857	599	134	733	32	3	35	64	25	
Carlskrona	7	15	22	90	186	276	97	201	298	74	180	254	11	1	12	12	20	
Halmstad	8	13	21	106	36	142	114	49	163	103	47	150	4	—	4	7	2	
Warberg	6	5	11	54	21	75	60	26	86	50	23	73	4	—	4	6	3	
Götheborg	—	7	7	—	137	137	—	144	144	—	123	123	—	—	—	—	21	
Uddevalla	27	18	45	286	92	378	313	110	423	269	93	362	16	3	19	28	14	
Östersund	6	1	7	77	12	89	83	13	96	73	13	86	4	—	4	6	—	
Piteå	4	7	11	26	9	35	30	16	46	22	10	32	3	—	3	5	6	
Summa	622	426	1,048	5,772	2,583	8,355	6,394	3,009	9,403	5,211	2,524	7,735	487	51	538	705	425	1,1

zaretterna och Kurhusen för år 1851.

Underhålls-dagar.					Medikamentskostnad.						Total-kostnad.						Anmärkningar.
för hela sjukantalet.			för hvarje sjuk.		för hela sjukantalet.			för hvarje sjuk dagligen.			för hela sjukantalet.			för hvarje sjuk dagligen.			
Lazarett.	Kurhus.	Summa.	Lazarett.	Kurhus.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	
,114	—	11,114	44	—	362	41	7	—	1	9	4,718	—	—	—	22	8	
—	8,089	8,089	—	64	135	15	5	—	—	9	*) 1,962	34	2	—	11	7	*) Den låga totalkostnaden vid Stockholms Läns Kurhus beror på ett mellan Länet och staden sedan flera år gällande contract, hvilket dock med 1851 års slut upphörde.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
,358	—	2,358	37	—	137	40	4	—	2	10	1,182	35	—	—	24	4	
,449	3,858	9,307	30	53	467	40	10	—	2	5	5,254	17	5	—	26	10	
,374	9,901	23,275	41	74	1,759	22	1	—	3	8	9,527	30	6	—	19	8	
,190	5,603	17,793	48	68	434	13	7	—	—	7	5,736	13	9	—	15	5	
,810	5,406	20,216	46	57	579	40	10	—	1	5	5,964	42	9	—	14	1	**) Löwenströmska Lazarettet var större delen af året tillslutet i anledning af förre Läkarens sjukdom och död samt en större reparation å sjelfva huset.
,950	3,182	11,132	36	57	464	12	4	—	2	4	6,501	3	2	—	28	3	
,663	—	14,663	56	—	426	37	9	—	1	5	5,207	31	9	—	16	11	
,944	9,387	11,331	27	48	579	26	8	—	2	6	5,222	10	2	—	22	11	
,785	2,147	10,932	25	27	1,433	39	3	—	6	4	7,088	14	1	—	31	6	
,519	2,623	12,172	47	50	601	16	3	—	2	4	5,499	33	8	—	21	6	
,177	578	4,755	43	36	234	35	4	—	2	5	2,291	5	7	—	23	4	
,842	4,018	10,860	35	30	654	46	8	—	2	11	3,396	36	6	—	15	1	
,297	9,664	13,961	42	96	749	23	5	—	2	7	5,218	32	7	—	18	—	
,119	7,967	10,086	46	35	581	15	11	—	2	9	4,318	23	7	—	20	5	
,199	2,000	3,199	44	28	126	—	4	—	1	11	2,643	22	7	—	38	10	
—	1,934	1,934	—	74	120	20	6	—	3	—	1,119	40	8	—	27	11	
,437	3,011	18,448	58	61	802	9	3	—	2	1	5,426	39	7	—	14	1	
,202	3,214	10,416	48	43	726	44	2	—	3	4	3,012	12	2	—	13	10	
,360	16,045	35,405	50	61	1,337	37	9	—	1	10	12,406	32	4	—	16	8	
,103	1,797	5,900	34	60	98	45	2	—	2	8	1,523	25	3	—	13	6	
,534	1,224	5,758	32	35	265	29	5	—	2	2	3,045	10	8	—	25	6	
,762	313	2,075	34	35	179	18	7	—	4	2	1,160	3	—	—	26	10	
,657	2,013	4,670	32	43	595	5	1	—	6	—	2,233	33	4	—	22	8	
,305	607	4,912	34	40	379	7	2	—	3	8	2,905	36	5	—	28	4	
,175	1,837	3,012	34	63	154	47	3	—	2	6	1,835	8	9	—	29	4	
,163	322	2,485	55	40	159	8	8	—	3	1	***) 449	42	3	—	8	8	***) Denna summa är "utspisningskostnaden"; totalkostnaden är ej i Läkarens Rapport uppgifven.
,492	1,661	4,153	29	53	350	19	2	—	4	1	2,992	6	4	—	34	8	
,260	12,718	37,978	44	56	2,256	30	4	—	2	10	14,518	18	9	—	18	3	
,166	9,812	34,978	36	60	769	34	5	—	1	1	11,100	4	9	—	15	2	
,438	7,162	10,600	35	36	221	41	1	—	1	$\frac{1}{4}$	3,723	16	9	—	17	2	
,790	2,662	5,452	24	54	184	6	10	—	1	5	2,902	15	6	—	25	11	
,631	1,817	4,448	44	72	328	26	—	—	3	7	3,261	37	7	—	35	8	
—	5,386	5,386	—	37	253	31	5	—	2	2	3,527	15	1	—	31	9	
,237	5,426	19,663	45	49	710	36	—	—	1	9	5,922	35	5	—	14	7	
,378	500	2,878	28	38	323	21	11	—	5	4	1,888	29	1	—	31	6	
,021	1,543	3,564	67	96	481	39	4	—	6	6	2,673	20	6	—	36	4	
,931	155,427	419,358	41	51½	20,430	20	1	—	2	4	169,363	7	5	—	19	4	

Af förestående Tabell inhämtas:

1:o. Att hela antalet under detta år å ifrågavarande Inrättningar *vårdade sjuke* utgjort, på *Läns-Lazaretterne* 6,394 och å *Kurhusen* 3,009, eller tillsammans 9,403 personer, af hvilka *från nästföregående år voro qvarliggande:* å Lazaretterne 622, å Kurhusen 426, eller tillsammans 1,048, och *under året intogos:* å Lazaretterne 5,772, å Kurhusen 2,583 eller tillsammans 8,355 personer. — Af dela antalet vårdade blefvo under året *utskrifne:* från Lazaretterne 5,211, från Kurhusen 2,524, eller inalles 7,735; *döde:* å Lazaretterne 487, å Kurhusen 51 eller tillsammans 538, och *qvarliggande till år 1852* voro: på Lazaretterne 705, på Kurhusen 425 eller tillsammans 1,130 personer.

2:o. Att *mortaliteten*, jemförd med summa vårdade, utgjort: på *Lazaretterne* 7,6, på *Kurhusen* endast omkring 1,7 procent.

3:o. Att antalet *underhållsdagar* utgjort: på *Lazaretterne* 263,931, på *Kurhusen* 155,427 och alltså på dessa Inrättningar tillsammanstagna 419,358; till följe hvaraf medeltalet af *dagligen vårdade* varit: på *Lazaretterne* 723, å *Kurhusen* 426.

4:o. Att medeltalet af underhållsdagar för hvarje sjuk varit: på *Lazaretterne* 41 och på *Kurhusen* 51½ dagar; samt att detta medeltal för *Lazaretterne* varit *lägst* vid Halmstads, Norrköpings och Wadstena Lazaretter neml. 24—27 dagar; och *högst* i *Piteå*, der det utgjort 67. — Bland *Kurhusen* åter, företer *Norrköping* det *lägsta* medeltalet med 27 och *Piteå* samt *Borås* det *högsta* med 96 dagar.

5:o. Att *utgifterna* i och för sjukvården vid samtliga Läns-Lazaretterne och Kurhusen uppgått till 169,363 Riksdaler 7 sk. 5 rst., hvilken Summa, fördelad på Summa underhållsdagar, 419,358, visar en medelkostnad för hvarje sjuk, af 19 sk. 4 rst. dagligen, och för hvarje hela året upptagen sjuksäng af 147 R:dr. *)

*) Den här upptagna medelkostnaden kan emedlertid icke anses fullt noggrann, dels emedan totalutgiften, såsom förut är anmärkt, vid tvenne Sjuk-Inrättningar, neml. Stockholms Läns Kurhus och Umeå Lazarett icke kunnat fullständigt upptagas, dels emedan vid uppgifterne från några andra Sjuk-Inrättningar misstag troligen blifvit begångna. — Märklig är dyrheten vid Piteå Lazarett, der totalkostnaden för hvarje sjuk dagligen utgjort 36 sk. 4 rst. och der alltså hvarje hela året upptagen sjuksäng kostat 270 R:dr B:co.

B) Sammandrag af Rapporterna från Hospitalen i Riket för år 1851.

	Qvarliggande från år 1850.	Intagne år 1851.	Summa.	Utskrifne. Friske eller förbättrade.	Utskrifne. Obotade.	Utskrifne. Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.	Underhållsdagar.	I medeltal dagligen vårdade.	Totalkostnad för hela sjukantalet. R:dr	s.	r.	Totalkostnad för hvarje sjuk dagl. R:dr	s.	r.
Upsala Hospital	167	20	187	11	4	9	163	187	59,331	162	20,840	—	—	—	16	10
Nyköpings »	50	4	54	3	—	6	45	54	17,372	48	4,186	24	8	—	11	7
Wadstena »	289	51	340	21	—	28	291	340	90,102	248	29,371	41	8	—	15	8
Wexiö »	87	32	119	18	6	11	84	119	28,561	79	8,972	17	4	—	15	—
Wisby »	11	1	12	—	—	—	12	12	4,380	10	2,312	18	6	—	27	6
Malmö »	192	48	240	16	—	17	207	240	72,219	198	17,895	36	—	—	11	10
Götheborgs »	76	20	96	12	1	5	78	96	32,012	88	9,106	16	11	—	13	8
Hernösands »	44	17	61	4	1	11	45	61	17,238	47	6,671	27	3	—	18	6
Summa	916	193	1,109	85	12	87	925	1,109	321,215	880	99,356	38	4	—	15	—

Af förestående tabell inhämtas alltså:

1:o Att antalet af de å samteliga Hospitalen i Riket vårdade sinnessjuke detta år uppgått till 1,109, deraf 916 voro från år 1850 *qvarliggande* och 193 under året *intogos*, af hvilket antal blifvit *utskrifne: botade* 85, *obotade* 12 eller tillsammans 97; *döde* 87. *Qvarliggande* till nästföljande år voro således 925, eller 9 personer mera, än vid årets början.

2:o Att af hela antalet vårdade endast 7,6 procent blifvit såsom *botade* utskrifne; och att mortaliteten utgjort nära 8 procent.

3:o Att antalet underhållsdagar på alla de ifrågavarande Inrättningarne utgjort 321,215, hvaraf följer att medeltalet af dagligen vårdade varit 880; och

4:o Att totalkostnaden uppgått till 99,356 R:dr 38 sk. 4 rst., hvilken summa, fördelad på underhållsdagarne, visar en medelkostnad för hvarje sjuk dagligen af 15 sk., och för hvarje hela året vårdad af omkring 114 R:dr.

C) Serskildta Sjukvårds- och Välgörenhets-anstalter.

a) Gymnastiskt-Orthopediska Institutet i Stockholm.

Detta Institut, som upprättades af Doctor H. Sätherberg vid slutet af år 1847, och utgör en reorganisation af det äldre, af Professor N. Åkerman år 1827 stiftade Orthopediska Institut, erhöll vid 1848 års Riksdag under vissa vilkor ett årligt anslag

af 1,500 R:dr Banko, hvilken summa vid sistlidne Riksmöte förhöjdes till 2,500 R:dr. Bland dessa vilkor äro de vigtigaste, att 7 friplatser för obemedlade personer skola vara upplåtne vid gymnastiken, och att 3 orthopediska patienter skola åtnjuta behandling med bandager utom Institutet, samt att föreståndaren åligger att i den gymnastiska sjukbehandlingen handleda unge Läkare, hvilka deri önska förvärfva insigt och kännedom.

Antalet patienter, som under år 1851 blifvit behandlade vid Institutets gymnastik utgör 180; de på statens bekostnad behandlade voro 11; hvarförutom 26 patienter utom Institutet åtnjutit fri behandling med bandager på den Institutet tillhöriga, af enskilte grundade fattigfond.

b) *Allmänna Elektricitets-Anstalten.*

Denna, genom testamentarisk disposition af enskilt man, Stadsmäklaren Brun, ursprungligen grundlagde anstalt, som sedermera genom dess nuvarande föreståndares lyckliga bemödanden att genom subscription insamla medel, blifvit ytterligare utvidgad, åtnjuter sedan år 1845 af Staten ett årligt anslag af 500 R:dr Banko till underhåll af instrumenter och arfvode för föreståndaren; för samma ändamål användas ock 80 R:dr Banko, utgörande årliga räntan på ett af enskilte doneradt kapital. Kongl. Collegium, under hvars inspection anstalten blifvit ställd, har för densamma i dess hus anvisat en lämplig lokal.

Af de vid denna anstalt år 1851 för hvarjehanda sjukdomar kostnadsfritt behandlade sjuke voro:

Qvarvarande ifrån år 1850	13.	
Emottagne under år 1851	112.	S:a 125.
Afgångne friske	58.	
» förbättrade	37.	
» oförbättrade	14.	
Qvarvarande till år 1852	16.	S:a 125.

c) *Allmänna Barnbördshuset i Stockholm.*

Under år 1851 blefvo 513 qvinnor mottagne och vårdade på Allmänna barnbördshusets bekostnad, hvaraf 452 inom inrättningen och 61 hos barnmorskor, med hvilka aftal blifvit träffadt, för de tider då rummen inom inrättningen skulle undergå desinfection.

Bland de *förlösta*, voro 76 *gifta* och 428 *ogifta*, och 9 enkor eller frånskiljda hustrur.

Af de intagne qvinnorne hafva 520 *barn* blifvit framfödda, deraf 77 *äkta* samt 443 *oäkta*; *Gossebarn* 256, *Flickebarn* 264.

Tvilling-

Tvillingbörd har 9 gånger under året förekommit. Följaktligen var 1 bland 57 hafvandeskaper, flerfostrigt.

Enligt lemnade uppgifter, hafva ibland förbemäldta 513 barnaföderskor, 249 varit förstföderskor och 269 omföderskor.

Af de 76 gifta qvinnorna voro tvenne från landet.

Mer än två tredjedelar af dem som födt oäkta barn, hafva tillhört kategorien af lagstadda tjenstehjon. Ibland de förlösta qvinnorna, hafva 86 vistats i hufvudstaden mindre än 40 af de sist tillryggalagda veckorne.

60 qvinnor hafva under året aflidit, deribland de flesta af puerpuralfeber, som i flera repriser hemsökt inrättningen. Medelmortaliteten var sålunda 11,65 procent, ungefärligen lika för alla tre kategorierne af gifta, ogifta och enkor eller frånskiljda hustrur, då i beräkning tages antalet af emottagne utaf hvarje kategori; men med afseende å antalet insjuknade var dödligheten starkast bland enkor och frånskiljda hustrur, samt dernäst ibland gifta.

I vida mindre proportion än inom barnbördshuset, insjuknade qvinnor som hos barnmorskor inaccorderades, men af de insjuknade dogo flera.

Af 520 födda barn kommo 57 döda till verlden, och under de första 2:ne veckorne efter födelsen afledo 35. Mortaliteten ibland barnen visar sig alltså vara 6,73 procent, samt mängden af dödfödda 7,11 procent. De flesta bland barnen som afledo efter födelsen, kommo till verlden i ett atrophiskt tillstånd, eller med bristande utveckling af respirationsorganerne, eller angrepos de snart efter födelsen af någon acut bröstsjukdom." (*Utdrag af Art. Obstr. Prof. D:r M. Retzii rapport.*)

d) ***Barnbördshuset Pro Patria i Stockholm.***

Vid denna inrättning hafva 180 qvinnor under loppet af 1851 blifvit förlösta. De födda barnens antal har varit 184, af hvilka 80 voro gossar och 104 flickor. Tvillingsbörd har således inträffat 4 gånger. Af dessa 184 barn hafva 8 varit dödfödda, nemligen 4 gossar och 4 flickor. (D:r *Lindhagens* rapport.)

e) ***Allmänna Barnhuset.***

Då t. f. Öfverläkaren D:r H. A. Abelins årsberättelse i sin helhet, på förut vanligt sätt, torde offentliggöras, meddelas här endast följande derur hämtade summariska uppgifter om de å denna Inrättning vårdade.

a.) *Barn under 1 års ålder.*

Qvarliggande från 1850	125.	
Inskrifne under året	242.	
Summa vårdade		367.

Utlemnade till fostring	222.	
Döde	101.	
Qvarliggande till 1852	44.	
Summa		367.
Mortalitetsprocent af de vårdade	$27\frac{1}{3}$.	
Underhållsdagar	21,021.	
Medeltal barn på dag	$57\frac{2}{3}$.	
Medeltid af hvarje barns vistande inom Barnhuset	$57\frac{1}{3}$ dagar.	

b.) *Äldre barn.*

Qvarliggande från 1850	172.	
Intagne under året	160.	
Summa vårdade		332.
Utskrifne	200.	
Döde	41.	
Qvarliggande	91.	
Summa		332.
Sjuke	171.	
Mortalitetsprocent af de sjuke	nära	24.
„ „ „ vårdade		$12\frac{1}{3}$.

c.) *Ammor.*

Qvarvarande från 1850	71.	
Antagne under året	41.	
Summa		112.
Utskrifne	86.	
Qvarvarande till 1852	26.	
Summa		112.
Underhållsdagar	12,723.	
Medeltal ammor på dag	$37\frac{2}{3}$.	
Medeltal dagar för hvarje ammas vistande på Barnhuset	$122\frac{1}{2}$.	
Proportion mellan ammor och barn	1: $1\frac{1}{10}$.	
Ammtjenstsökande	200.	

Ammsalarna hafva genom i dem anbragte större och lämpligare ventiler vunnit en ej ringa förbättring, och de äldre barnens salar nästan alla undergått fullständiga reparationer.

f) **Provisoriska Sjukhuset.**

Qvarliggande från 1850	231.	
Inkomne	1,062.	
Summa		1,293.
Utskrifne friska	771.	
„ förbättrade	222.	
„ obotlige	11.	
Döde	148.	
Qvarliggande till 1852	141.	
Summa		1,293.
Mortalitetsprocent af de vårdade		$11\frac{5}{12}$.

Under året hafva 110 kopp-patienter å sjukhuset vårdats, af hvilka 96 utskrifvits friske, 13 dödt och 1 var qvarliggande till 1852. Elfva af dessa patienter hafva bestämdt icke varit vaccinerade; med 16 har icke kunnat utrönas, om de undergått vaccination eller icke. (D:r *O. A. Svalins* rapport.)

g) **Fabriks-Sjukhuset.**

Qvarliggande från 1850	3.	
Intagne	105.	
Summa		108.
Utskrifne	90.	
Döde	11.	
Qvarliggande till 1852	7.	
Summa		108.
Mortalitetsprocent		$10\frac{5}{27}$.

h) **Sahlgrenska Sjukhuset i Götheborg.**

"Detta sjukhus, som existerat sedan år 1782 och under denna följd af år emottagit och vårdat något mer än 31,000 sjuke och barnaföderskor, har för närvarande 64 sjuksängar (i nödfall 70). Af dessa äro 32, i 4 ljusa och luftiga salar, bestämda för män, och 17 i 2:ne salar bestämda för qvinnor. Accouchements-afdelningen, bestående af 3:ne rum, samt ett förlossningsrum, har 13 sängar. Åfvenledes finnes 2:ne enskilda rum för sjuka."

"Såsom någonting för en sjuk-inrättning ovanligt, förtjenar anmärkas, att detta sjukhus äger ett ganska stort bibliothek af medicinska och chirurgiska böcker, samt en mängd dyrbara planche-verk. Till en stor del utgöres detta bibliothek af senaste tidens utvaldaste arbeten, och ett årligt anslag af 96 Riksdaler Rgs finnes, för dess

framtida förökande med arbeten af större vetenskapligt värde. En icke så obetydlig samling af chirurgiska instrumenter, samt en Electricitetsmachin af Pixis i Paris med tillhörande apparater, öka värdet af denna vackra, helt och hållet privata stiftelse.

Under loppet af år 1851 har detta sjukhus emottagit 408 invärtes och 224 utvärtes sjuke. Accouchements-afdelningen har vårdat 161 barnaföderskor, som framfödt 146 lefvande och 16 dödfödda barn. En enda tvillingförlossning har förekommit. Således utgör totalsumman af patienter för året 793. Af dessa hafva 677 från inrättningen utskrifvits, 73 med döden afgått och 43 voro qvarliggande till 1852. Underhållsdagarne för desse 793 patienter hafva utgjort 17,787, följaktligen var medeltalet af dagligen vårdade 48,7, och af underhållsdagar för hvarje sjuk 22,4. — Underhållskostnad ej uppgifven. Mortaliteten uppgår till 9,7 procent af de vårdades antal." (Utdrag ur *D:r Liborii* rapport.)

i) **Fattigvårdens Sjukhus i Götheborg.**

"Detta sjukhus tillhörer helt och hållet fattigvården, inom hvars lokal det är och på hvars bekostnad det underhålles. Ett par särskildta sjukrum, ett för hvartdera könet, lärer alltid hafva funnits, för intagande af dem, som uti Inrättningen sjuknade och ej kunde vårdas i deras vanliga rum. Men allt eftersom Stadens enda allmänna sjukinrättning, Sahlgrenska Sjukhuset, blef mer och mer otillräcklig för det växande behofvet, måste Fattigvården mer än förut i sjukvården deltaga, och sålunda uti sina sjuksalar emottaga äfven andra af Stadens fattiga än dem, som till helförsörjning voro intagne. För detta ändamål tillades efter hand ännu 3:ne rum, så att sjukrummens antal, i stället för endast 2, nu är 5, hvaraf 2 för karlar och 3 för qvinnor. På sednare åren hafva å detta Sjukhus måst emottagas ej allenast fattige, som å Sahlgrenska Sjukhuset ej fått plats, utan äfven främlingar och betlande sjuke. Det skick, hvaruti denna sjukinrättning befinnes är ingalunda det bästa, dels emedan hela Fattiganstalten, sådan den nu är, redan är utdömd och, enligt stadens innevånares beslut, ofördröjligen kommer att på ny plats ombyggas uti en större och bättre skala, dels emedan den måste rymma flere platser än som rätteligen borde komma i fråga, dels ändtligen till följe deraf att öfvervägande antalet af de sjuke utgöres af de sämsta subjekterna både bland stadens egne innebyggare och bland hitkommande främlingar. — Det nuvarande sängantalet är 74, hvaraf dock under de sista åren 4 varit borttagne, för att få något bättre utrymme för de öfriga."

Å detta sjukhus vårdades under år 1851 417 personer, af hvilka 289 utskrefvos, 51 voro qvarliggande till 1852 och 77 dogo. Mortalitetsprocenten således $18\frac{194}{417}$. (Ur D:r *H. J. Carlssons* rapport.)

k) **Provisoriska Kopphuset i Götheborg.**

Intagne 66; utskrifne 56; döde 8; qvarliggande till 1852 2. Mortalitetsprocent: 12. Af de döde voro 3 icke vaccinerade. Af de friske utskrifne 51 vaccinerade, 1 revaccinerad och 4 icke vaccinerade. (Lif-Medikus D:r *Franck.*)

D) Hälsobrunnar och Bad.

a.) **Kongl. Djurgårds hälsobrunn.** "Denna Brunns-inrättning, tillhörande ett enskildt bolag, förtjenar kanske numera icke sitt namn, utan borde i stället heta Carlsbader-Brunns-inrättningen vid Kongl. Djurgårdens f. d. Helsobrunn, emedan denna sistnämnda nästan alldeles icke, såsom sådan, begagnas, utan det öfvervägande antalet Brunnsgäster bruka artificiella mineralvatten, hvilka på stället af Brunns-Apothekaren Hr Dahlgren med särdeles omsorg beredas. Vattnet i den gamla hälsokällan, som enligt äldre anteckningar (se Alforts Handbok för Brunnsgäster 2:a Hft.) skulle på en kanna hålla "ett gran jern i förening med kritsyra", har på sednare tider ånyo blifvit undersökt samt befunnits reagera svagt för kalk och talk, förenade med kolsyra, svafvelsyra eller saltsyra, men alldeles icke för jern, samt dessutom hålla icke obetydligt organiska ämnen, så att det med lapislösning snart antager en vinröd färg. Möjligen beror förlusten af jernhalten på en uppränsning af källan, vid hvilket tillfälle, enligt sägen, åtskilligt gammalt jernskräp påträffades.

Brunnsdrickningen tog sin början d. 1:a Juni och slutade i första dagarna af Augusti samt begagnades af 170 personer, bland hvilka endast en mindre del bodde vid brunnen, men största delen färdades dit från staden i omnibusvagnar.

De artificiella mineralvatten, som här beredas och begagnas äro: Homburg, Ems, Stål-Pyrmonter, Carlsbader- Theresien- och Neu-Brunn, Marienbader Ferdinands-Quelle och Kreutzbrunn, Eger, Kissinger, Spa och Adelheids-Quelle.

Sex fattige få årligen fritt begagna brunnsdrickning vid Djurgårds-Brunn. Af direktionen erhålla de rum och nödtorftiga möbler, hvarjemte en gåfva af 50 Riksdaler Banko, som H. M. Konungen sedan flera år tillbaka hvarje midsommarsdag nådigst täckes förära Brunnen, i förening med hvad som genom två kollekter kan insamlas, användes till att förskaffa dem föda.

Vid Brunnen finnes ett i godt skick varande Badhus, beläget på Brunnens område, men tillhörigt enskild person. Det anlitas flitigt, särdeles för gyttjebadens skull, till hvilka egaren förledit år anskaffat gyttja, dels från Norr-Telje, dels från Herrmanstorp, ett ställe i trakten af Loka." (D:r *Böttiger.*)

b.) **Medevi.** Enligt Brunnsläkaren D:r *Ekströms* Rapport, hafva, utom ett stort antal allmoge, uppgående till omkring 800 personer, öfver hvilka någon journal icke hinner föras, under detta år 201 personer, besvärade af olika kroniska sjukdomar (såsom rheumatism, gikt, bleksot, skrofler m. m.), begagnat denna brunn, med det resultat, att bland dem 135 blifvit *botade* eller *förbättrade*, och 66 utan synbar förbättring återvändt hem.

Af de förbättrade eller botade hafva

1 begagnat	Medevi	mineral-vatten	förr,	under	27	år.
5 ”	”	”	”	”	3	”
18 ”	”	”	”	”	2	”
22 ”	”	”	”	”	1	och

89 aldrig förut.

Af de oförbättrade hafva

9 förut	begagnat	Medevi	mineralvatten	under	2	år
22 ”	”	”	”	”	1	och

35 aldrig före detta år.

Med hänseende till åldern voro,

af de förbättrade eller botade:	*Af de oförbättrade* voro:
11 under 15 års ålder	4 under 15 år
23 mellan 15 och 20 år	9 mellan 15 och 20
59 ” 20 ” 30	9 ” 20 ” 30
11 ” 30 ” 40	8 ” 30 ” 40
14 ” 40 ” 50	16 ” 40 ” 50
13 ” 50 ” 60 och	19 ” 50 ” 60 och
4 öfver 60.	1 öfver 60.

c.) ***Loka brunns- och bad-inrättning,*** ”mest besökt för de välgörande verkningar, badgyttjan visat sig hafva åstadkommit mot flerehanda sjukdomsformer, är belägen i Grythytte socken, hvilken sjelf belägen i provinsen Westmanland, numera tillhörer Örebro län. Området, som utgöres af något öfver 30 tunnl. areal, inclusive den genom detsamma löpande landsväg är af kronojords natur, aldenstund det blef afsöndradt från kronobergsmanshemmanen Westgöthetorp och Långkärn, och år 1759 d. 3 Okt. erhöll några ”i underdånighet begärda förmåner och rättigheter”, innan något af nämnde hemman derefter blifvit till skatte inköpt. Också blef det i den jordransakning, som af Konungens Befallningshafvande i länet år 1850 anställdes, i jordeboken, som kronolägenhet antecknadt.

Baden och brunnsdrickningen hafva långt öfver ett århundrade varit som hälsomedel begagnade. Uti Doct. Erik Victorins från trycket år 1727 utgifna berättelse om Looka helsobrunn framkastas åtskilliga gissningar om tiden, då stället först som hälsoinrättning började begagnas. Intet är härom med visshet numera bekant. Den äldsta handling, som finnes i brunnens arkiv är af 1719. Sannolikt var samme Victorin den förste läkare, som förestod intendentsbefattningen. Så väl då, som sedermera under samma århundrade var terminen för hvarje gäst helt kort, från 1 till högst 3 veckor. Fjorton dagar utgjorde medeltiden, och på samma tid togos 7 bad eller ett hvarannan dag, hvilka i allmänhet ansågos tillräcklige för åstadkommande af kur. Ännu är hos en stor del af allmogen samma åsigt rådande. Baden nyttjas

aldrig ensamme, så vida ej någon contraindication för drickning af vattnet förefinnes hos den sjuke, utan begagnas båda medlen gemensamt. Så väl vattnet, som gyttjan hafva af Friherre Berzelius blifvit kemiskt undersökta och analysen deraf intagen i hans år 1800 på latinska språket utgifna disputation om Medevi helsokällor. Verksammast hafva medlen visat sig mot chronisk rheumatism och exanthemer, vissa lamheter, nevralgier, scrofulosis, rhachitis m. fl. sjukdomar."

"Brunnen, som eges af Kongl. Maj:t och Kronan och som är "ställd under Kongl. Maj:ts särskilda Nådiga hägn och beskydd" har af ålder stått under Riks-marskalks-Embetets öfverinseende. Dock har Kongl. Maj:t sedan år 1846 i Nåder uppdragit samma öfverinseende åt en särskild Öfverintendent vid Kongl. Maj:ts Hof."

"Ännu qvarstår derstädes det forum privilegiatum, kändt under namn af Brunns-Rätt, hvari Intendenten som ordförande och Brunnsgäster af mankönet som bisittare, efter lag och laga stadgar afdöma smärre criminela förseelser, begångna inom brunnens område och under den tid af året, som eger rum från brunnsterminens början intill dess slut. Jag har under min numera fleråriga tjenstetid varit lycklig nog, att aldrig hafva behöft officiera som ordförande i så beskaffad polisdomstol. Förseelser hafva väl blifvit begångna, men dessa hafva oftast blifvit försonade med frivilliga böter till Lazaretts-Cassan eller ock har efter terminens slut anmälan derom blifvit afgifven till ortens Härads-Rätt, som handlagt målen."

"Brunnen besökes af nära 200 personer årligen, hvaraf oftast största antalet utgöres af dem, som å Brunnens Lazarett blifvit intagne. År 1850 besöktes brunnen af 221 personer, deraf 105 (ståndspersoner, allmoge, tjenstehjon m. fl.) voro betalande och 116 voro å Lazarettet intagne. År 1851 begagnades brunnen af endast 137 personer (ett ringa antal, endast jemförligt med brunnsgästernes antal åren 1788 och 1847), deraf 51 ur åtskilliga folkklasser voro betalande och 86 Lazarettshjon. Läkaren njuter ingen lön eller arfvode för den sjukvård, han egnar dessa senare. Kongl. Maj:t har i Nåder genom Dess Serafimer-Ordens-Gille anslagit 200 R:dr B:co årligen för Lazarettets uppehållande." (Brunns-Intendenten, Lif-Medicus m. m. D:r *Kull.*)

d.) "**Porla källa,** eller som den af allmogen kallas *Pull kall*, har af äldre tider fått sitt namn af de porlande gasbubblor, som beständigt uppstiga från dess botten. Traditionen förmäler att den redan varit känd af munkarne, men blifvit af dem igenstenad. År 1799 lärer en Läkare vid namn Richter först åter uppsökt källan, och låtit upprensa den, hvarefter den af allmogen började att begagnas. Trakten kring källan var då så sank, att man ej kunde åkande färdas dit på $\frac{1}{8}$ mil när, utan måste denna återstående del af vägen gå på spångar. Men sommartiden färdades en mängd allmoge dit, låg i byarne ikring 4 à 5 dagar och förtärde ymnigt med vatten hela dagen igenom, förtröstande på detta vattens underbara kraft att bota alla deras åkommor. En i orten boende Kronofogde vid namn Strömstedt, som var nära krympling af en chronisk rheumatism, lät transportera sig till källan, och återvann, efter en längre tids begagnande deraf, sin förlorade hälsa. Han erhöll privilegium

på källan samt vissa tunnland af den till källan stötande kronoallmänningen och började bebygga platsen. År 1831 inköptes så väl källan som alla der befintlige byggnader af den nu varande ägaren, Öfverste-Lieutenanten Grefve Gustaf Wachtmeister.

"Professor Berzelius, som år 1832 gjorde analys å Porla-vatten, yttrar derom: Denna källa har länge varit märkvärdig för så väl de lyckliga kurer, som af dess bruk erhållits, som för dess vattens olikhet med andra källors. Det är nemligen gult till färgen, och från botten uppstiga beständigt luftblåsor, som gifvit anledning till dess namn. Den gula färgen, vanligen härrörande från hvad man kallat extractivämne har Berzelius i denna undersökning visat bero af närvaron af 2:ne organiska syror, hvilka i sin sammansättning innehålla kol, väte, qväfve och syre. Han kallar den ena *acidum crenicum*, på svenska *källsyra*, och den andra *acidum apocrenicum*, på svenska *källsatssyra*, emedan den på luftens bekostnad bildas af den förra, och förhåller sig till denna ungefär som ett extract-afsats till extractet. Dessa syror äro väl som syror icke starka, men rodna dock lakmuspapperet tydligt, samt utjaga ättikssyran ur dess föreningar. Källsyran smakar surt och sammandragande, men källsaltssyran endast sammandragande. Ingendera kan fås i krystallform. De äro i vattnet förenade dels med natron dels med ammoniak, hvaraf likväl vattnet innehåller så mycket, att en del af ammoniaken måste vara kolsyrad. Berzelius har sedan funnit källsyra i andra mineralvatten, i en art lera från Norrbotten, i myrmalmer, i ruttet träd o. s. v., och anser den vara en allmän produkt af organiska ämnens förstöring, som således föras af meteorvattnet ned i jordens vattensamlingar, som bilda källådror, och som derföre bör finnas i de flesta källvatten, ehuru det är sällsamt att den finnes så ymnigt som i Porla vatten. Berzelius yttrar vidare: Detta vatten tål väl att förvaras på buteljer, och affäller mindre af sin jernhalt, än andra jernhaltiga vatten, hvilket möjligen härrör af källsyrans större oxidibilitet, på bekostnad af den med vattnet innestängda luften, än jernets. Det är nära lika jernhaltigt som *Marienbader Ferdinandsquelle*, till hvilken dess jernhalt förhåller sig = 48 : 52; och jernhaltigare än *Eger Franzenbrunn*, till hvilkens jernhalt förhållandet är = 48 : 31. Med *Pyrmonter* och *Spaavatten* har det ej kunnat jemföras i brist på säkra analyser å dessa. Efter Berzelii analys af *Medevivatten*, innehåller Porla vatten på lika volum $\frac{1}{5}$ mer jern än det förstnämnda. Den från källans botten uppstigande gasen fann Berzelius utgöras af 6 delar *qväfgas* och 1 del *kolsyregas*.

Porlavattnet hör således till våra starkaste inhemska jernhaltiga källor.

År 1851 begagnades Porla af 455 sjuklingar, af hvilka största delen behäftade med *Dyspepsie, Skrofler, Cardialgie* och *Rheumatism*. Det är ock emot desse sjukdomar, tagna i sin vidsträcktare bemärkelse, som Porlavattnet visat sig särdeles verksamt." Slutligen framställer Brunns-Intendenten sin önskan om "ett närmare samband emellan de Läkare, som sända patienter till en brunn, och Brunns-Läkaren. Många Patienter ankomma, utan att den Läkare, som ditsändt dem, lemnar Brunns-Läkaren

någon

underrättelse om deras tillstånd, eller hvarföre de ditsändas. De hafva hemma af sin Läkare erhållit föreskrifter huru de skola dricka och bada, och tala knappt vid Brunns-Läkaren om deras tillstånd. De återvända hem, och Brunns-Läkaren får sedan aldrig höra af dem. Önskligt vore derföre, om hvar och en patient medförde från sin Läkare en uppsatts om tillståndet. Brunns-Läkaren borde sedan på denna anteckna huru de begagnat brunn, och hvad verkan denna visat under vistandet vid brunnen. Sedan borde Brunns-Läkaren 4 à 5 månader efteråt underrättas huru de befinna sig. Det händer ganska ofta att personer må ganska illa under sitt vistande vid brunnen samt äfven en tid efteråt, i synnerhet om de under denna tid ej sköta sig rätt, och att den kurativa verkan först visar sig en längre tid efteråt, ty säkert är att brunnskuren ej bör anses vara slutad, den dag patienten lemnar brunnen. (Brunns-Int. D:r *Hallberg*.)

e) **Adolfsbergs Brunn,** med vacker belägenhet ⅝ mil från Örebro, har veterligen varit begagnad såsom hälsobrunn halftannat århundrade. Namnet har den erhållit efter Grefve Adolf Mörner, hvilken såsom Landshöfding i Örebro på 1760-talet mycket interesserade sig för stället.

Tvenne mineralkällor finnas här, begge analyserade af Berzelius, äfvensom den i närheten funna badgyttjan. Analysen tryckt uti Berzelii och Hisingers afhandlingar i Kemi &c. och sedermera uti Alforts Handbok för Brunnsgäster.

År 1839 anskaffades, i enlighet med tidens fordringar, en Vattenberednings-apparat, så att numera alla vanliga, varma och kalla, artificiella mineralvatten kunna på stället erhållas och dessa särdeles goda, hvilket till en del har sin orsak deri, att tillgång på utmärkt godt, rent källvatten är i närheten.

Vid Brunnen finnas endast omkring 20 rum för brunnsgäster, så att de flesta bo i staden. Brunnsgästernas antal 1851 var 130. Lazarettet har endast rum för 10.

Adolfsbergs mineralkällor hafva af ålder haft ett välförtjent loford, såsom mycket verksamma mot oordningar i matsmältningsorganerna, nerfsvaghet, menstruationsfel, bleksot, skrofler m. m., såsom jernhaltiga vatten i allmänhet. Äfven mot gikt och hudsjukdomar har detta vatten, förnämligast i förening med gyttjebaden, visat sig ganska välgörande.

Sedan numera alla slags artificiella mineralvatten ur apparat på stället erhållas, så eger Läkaren ett vidsträckt utrymme att välja det vatten, som för hvarje individuellt fall kan anses lämpligast, och detta, i förening med den jemförelsevis ringa kostnaden af en brunnsdrickning vid Adolfsberg, synes böra gifva detta ställe ett icke ringa värde, såsom Brunns-Inrättning. Det eges nu af ett Bolag, och en Brunns-Direktion besörjer ställets vård och förbättring. (Brunns-Int. D:r *Becker*.)

f) **Ramlösa.** ”Antalet af Brunnsgäster var detta år 771, hvaraf 62 Stånds-personer, 410 af allmogen som betalade vattenafgiften, och 299 fattige. Dessa sednare

fingo alla fri brunnsdrickning, bad, medikamenter och läkarevård. 99 fingo fri sängplats på Lazarettet, och 69 mat under sin brunnssejour, utom 80 extra portioner, som efter behof utdelades. Antalet af brunnsgäster varierar visserligen under olika år, såsom då de år 1840 voro blott 710, och 1826 1,052; men om antalet hopräknas under de sednare 12 åren, eller för den tid, jag derstädes varit Brunns-Intendent, så blir enligt mina Journaler, medeltalet årligen 855.

De sjukdomsformer, emot hvilka brunnen sökes, äro i det hela mindre varierande. Mäst förekomma dock: Gikt och Rheumatism, Chlorosis, Amoenorrhoeer, blodgång, och andra fruntimmerssjukdomar (Chlorotiska sjukdomen och variationer deraf, förkommer ibland allmogen ganska allmänt, och dessa hafva i allmänhet mycken nytta af Brunnen, isynnerhet då den understödjes af passande läkemedel). Cardialgier, Pyrosis, chron. obstruktioner, med flere underlifvets oordningar. Åtskilliga former af chroniska nervsjukdomar, Hysterie, lamhet, döfhet o. s. v. Hæmorrhoider, Scrofler, Strangurie, grus m. fl. sjukdomar i urinvägarne. Mask, både Tænia och Lumbrici, som under de förra åren varit mycket allmänn, synes under de sednare åren vara i aftagande. Många, som förra året genomgått maskkur, återkommo friske; men äfven några, som åter behöfde förnya kuren; och flere af allmogen på slätten hade med ångbåten från Malmö begifvit sig till Hamburg, der de af en undergörande Fru, genom några glas dekokt, sades hafva blifvit fullkomligt befriade ifrån masken. Kuren var emedlertid en hemlighet, och ingen har kunnat upplysa hvari den består.

Alla de med chroniska sjukdomar behäftade, der ingen organisk förstörelse varit orsak till, eller följd af sjukdomen, finna sig i allmänhet väl, och förbättrade efter brunnens slut; hvartill den förändrade lefnadsordningen, baden i öppna sjön, dieten, och friheten från ansträngande kroppsarbete, till betydlig del, synas medverka.

Den vid brunnen befintliga gyttjan har äfven blifvit begagnad, och visat sig verksam; men då intet badhus finnes vid brunnen, utan de ljumma baden måste tagas i brunnens badhus i Helsingborg, som nu är gammalt, och äfven doucherna svaga, så äro gyttjebaden förenade med svårigheter, och äfven mindre begagnade. Förre Brunnsarrendatorn Westergren, lade för några år sedan grunden till ett badhus vid brunnen; men detta har sedan ej blifvit fullbordadt. Där skulle nemligen bad af mineralvattnet inrättas, och derjemte gyttjan begagnas. Vid uppmätning af brunnsvattnet ifrån begge källorna, befinnas de gifva 127½ kanna i timmen. Med passande reservoirer, skulle således kunna samlas mineralvatten till circa 40 bad i dygnet, som med tillhjelp af gyttjan, borde kunna blifva af mycken verksamhet. Förhoppningarne härom aflägsnas emedlertid, tills badhuset i framtiden blir fullbordadt.

De artificiella vattnen begagnades af 24 personer, mäst de varma. Dessa bereddes af Apothekaren Kayser ifrån Landskrona, som efter Apothekaren Gillberg, håller Apotheket vid brunnen." (Brunns-Intendenten, Öfver-Fält-Läkaren D:r *Bågenholm.*)

g) **Ronneby brunn** begagnades år 1851 af 1,038 personer, utom 150, hvilka hemtade vatten från källan. De fleste af dessa brunnsgäster besvärades af *Gikt* eller *Rheumatism*, och brunnens förmåga att lindra, ofta bota dessa åkommor, förnekade sig, såsom vanligt, icke. De vid Ronneby begagnade gyttjebaden torde emedlertid i främsta rummet bidraga till dessa lyckliga resultater. Regimen är i allmänhet att dricka litet i början, och tilltaga långsamt dermed, men att så vidt möjligt är forceera begagnandet af gyttjebaden. Likaledes har brunnen, under detta, liksom föregående år varit med nytta tillitad af ett stort antal patienter, särdeles af allmoge, besvärade af flerfaldiga *underlifsoordningar*, hvilka dock, till en början, fordra ett försigtigt begagnande af Ronnebyvattnet; och har Intendenten funnit brunnskuren i dessa fall på det kraftigaste understödjas af liktidigt begagnande af kalla bad, hvadan anläggandet af bassiner vid den närbelägna saltsjöstranden blifvit beslutadt. Mot *spinalirritation* och *Chlorosis* har det visat den mäst tillfredsställande verkan, och om denna, någon gång, icke varit af önskvärd varaktighet, anser Brunns-Intendenten sådant härröra förnämligast deraf, att de återställda oftast omedelbart efter hemkomsten utsättas för inflytelser, hvilka äro egnade att åter framkalla det onda. Intendenten anförer äfven fall af *melancholie, manie* (af uteblifven menstruation), *arthrocace, paralysier*, m. fl. der brunnskuren lyckats öfver förväntan, och mot *skrofler, allmän svaghet* samt *hæmorhoidalkrämpor*, äro brunnsdieten och baden serdeles gagneliga.

Sluteligen tillägges, att Ronneby brunns särdeles nitiska Direktion under förflutna året betydligt tillökt och förbättrat Brunnens badhus, samt under innevarande år låtit å nyo uppbygga ett hus för fattigpersonalen, så mycket mer nödigt, som det gamla så kallade lazarettet var till utrymmet allt för inskränkt och dessutom förfallit. (Brunns-Intend. Prov.-Läk. D:r *Hellman.*)

h) **Södra Wi.** Brunnen är belägen en mil nordvest ifrån Wimmerby Stad, och af ålder känd för sitt välgörande mineralhaltiga vatten, näranog likhaltigt med Amiralskällan vid Medevi, med hvilken den också täflar i frambringandet af vackra kurer; men Södra Wi saknar den confortabilitet, som våra högbrunnar erbjuda.

Brunnen har år 1851 varit besökt af tillsammans 325 personer till större delen behäftade med rheumatiska och arthritiska åkommor af svårare och lindrigare art, samt krampsjukdomar och Chlorosis. (D:r *Bergenklint.*)

i) **Fahla Hälsobrunn** har under år 1851 begagnats af 41 personer, nemligen af 29 vid hälsokällan och 12 vid Carlsbader-Inrättningen. Af dessa hafva 21 personer lidit af Rheumatism och Gikt, 7 af Cardialgie, 4 af Bleksot, 3 af Neuralgie, 2 af Strangurie, 2 af Masksjukdom, 1 af Bronchitis och 1 af Ryggmergslidande.

Källans vatten synes vara välgörande för Gikt och Rheumatism och Carlsbadervattnet har förbättrat flere Cardialgier, hvilka sjukdomar jag erfarit eljest ofta framkalla obotliga kräftåkommor. (D:r *Kihlstedt.*)

Enligt Apothekar *Helledajis* analys af mineralvattnet vid Fahlu Hälsobrunn innehåller detta: 2,75 % kolsyregas, samt på 16 uns vatten

Sulph. Kalie	. . . .	0,04786.
Sulph. Natric.	. . . .	0,03158.
Sulph. Calcie.	. . . .	0,36875.
Chloret. Natric.	. . . .	0,05994.
Carbon. Caleie.	. . . .	0,10238.
Carbon. Magnes.	. . . .	0,09879.
Carbon. ferros.	. . . .	0,03047.
Extraetivum	. . . .	0,12934.
Acid. Silic.	. . . .	0,09700.
Acid. fosforic.	. . . .	Vestig.
Carbon Mangan	. . . .	Vestig.
	Gran.	0,96611.

(D:r *G. U. Kihlstedt.*)

k) **Gustafsbergs Hälsobrunn och Badinrättning,** "belägen ¼ mil från Uddevalla, på dess grund i en af Bohus Läns naturskönaste trakter, eges af Gustafsbergs Barnhusinrättning. De tvenne naturliga hälsokällorne hafva troligen länge varit begagnade, ehuru man ieke med visshet känner när de först upptäektes. Det nuvarande brunnshuset lärer vara uppbygdt år 1793, i stället för ett äldre sådant, som då var alldeles förfallet. År 1836 inrättades af Apothekaren F. G. Björklund en så kallad Carlsbaderinrättning för beredande af artificiella mineralvatten, som af Apothekaren H. M. Olsson betydligt utvidgades, hvarefter den i flera år anlitades af ett större antal brunnsgäster, men sedan dessa vatten började utträngas af de naturliga mineralvattnen och då freqvensen till följe deraf under de sednare åren betydligt aftagit, nedlades inrättningen år 1848. Sedan den tiden har endast ett inskänktare antal persner — mest allmoge — begagnat brunnsdrickningen vid Gustafsberg. Någon qvantitativ analys af hälsovattnet har ieke egt rum, men den qvalitativa undersökningen gifver vid handen att det, i likhet med de fleste af våra Svenska mineralkällor, innehåller kolsyrad jernoxidul i förening med lösande salter, dessa sednare dock i ringa mängd.

Badinrättningen bestod i slutet af förra århundradet af ett badrum med dousch, beläget 75 alnar från sjöstranden, oeh begagnades endast af ställets personal; men sedan, tillfölje af den undersökning f. d. Konung Gustaf IV Adolph anbefallt å Rikets vestra kust, i afsigt att utse det tjenligaste badstället för dåvarande kronprinsen Gustaf, de utsände vettenskapsmännen förklarat, att Gustafsberg, såväl i anseende till vattnets sälta och tillvaron af en särdeles rikedom på hafsvexter, samt ställets vaekra läge och högst behagliga luft, vore det för hälsan mest tjenliga och för en badsejour mest passande ställe på kusten, och prinsen, i följd af detta utlåtande, år 1804 derstädes begagnade baden, blef Gustafsberg mer oeh mer eftersökt, och då flere badsökande årligen anmälde sig, än som kunde betjenas med ett badrum

samt en bassin, lät Barnhus-Direktionen år 1813 uppföra de tvenne nuvarande badhusen af hvilka det större innehåller 6 badrum med douscher, jemte 7 med eldstäder försedda toilettrum, samt det mindre 7 likaledes med douscher försedda badrum, af hvilka tvenne äro anslagne för fattiga badgäster, att gratis begagnas. För kalla bad finnas tvenne större flytande bassiner, den ena för herrar, försedd med 4 klädrum, samt den andra, för damer, med 2:ne sådane. Dessa bassiner, som ligga för ankare på lagom afstånd från stranden, hafva badrummet öppet ofvantill, men försedt med sidoväggar, samt tillräckligt stort för att tillåta simning. De äro båda försedda med douscher af olika styrka. Vid badinrättningen finnes alltid tillgång till god hafsgyttja, som upptages från en gyttjebotten vid Ångön, belägen 2½ mil från Gustafsberg, hvarifrån den i väl täppta kärl afsändes till badinrättningen. För badgäster finnes tillgänglig en i Barnhusgården befintlig gymnastikattiralj, äfvensom en inrättningen tillhörig större elektricitetsmachin.

Gustafsberg har ett för skarpare vindar skyddadt läge och en särdeles mild och angenäm luft, hvilka omständigheter göra det till en passande badort, särdeles för personer, hvilka ej tåla skarpare hafsluften vid våra längre ut vid hafvet belägna badställen. Dess vatten är i allmänhet salt och klart. Endast någon gång, då efter långvarigt regn vinden fortfarande blåser utifrån hafvet, är vattnet för några dagar grumligt samt mindre salt, men detta förhållande, som troligen gifvit anledning till den förkastelsedom, som under de sednare åren från somliga håll uttalats öfver Gustafsbergs tjenlighet såsom badanstallt, inträffar långt ifrån alla år, och är vanligen snart öfvergående. För brunns- och badgästernes promenader är anlagd en större park, planterad med löfträd, uti hvilken finnas uppförde ett större societetshus, brunnssal, restauration, billard samt trenne pavilloner.

Utom ett betydligt antal boningsrum vid sjelfva Gustafsberg finnas sådane att tillgå på lägenheterne Hessleröd, Höjentorp, Melleröd och Emaus, alla belägne inom ⅛ mil från Gustafsberg, äfvensom i staden Uddevalla.

Det är icke möjligt att med fullkomlig säkerhet uppgifva badgästernes antal vid Gustafsberg, ännu mindre deras sjukdomar, emedan, utom de personer som bo på stället, äfven en stor del af stadens samt kringliggande orters innevånare begagna baden, af hvilka många icke anmäla sig hos läkaren, ej heller taga bad under ordentlig termin, utan endast extra bad. Efter den beräkning Intendenten kunnat göra, har under 1851 års sommar omkring 250 personer bott på Gustafsberg och i trakten deromkring. Dessutom hafva 60 fattiga personer åtnjutit fria bad, läkarevård och medikamenter, samt något understöd i penningar, af hvad bättre lottade badgäster för deras räkning sammanskjuta. Ungefär tvåtredjedelar af dem hafva dessutom åtnjutit fri bostad på stället.

Inrättningens räkenskaper utvisa att år 1851 blifvit tagne 1,580 exra bad i Badhusen, 1,512 bassinbad, samt att 278 personer badat terminsbad.

De hos Intendenten anmälte sjukdomarne hafva för det mesta utgjorts af Gikt, Rheumatism, Hæmorhoider, Bleksot, Scrophler, Rachitis, Menstruationsoordningar,

26

Hjertsjukdomar, Spinalirritation, Nerfsjukdomar, Paralysier samt sjukdomar i digestionsorganerne och urinvägarne. Tjugeåtta personer hafva begagnat brunnsdrickning. Af dessa hafva 9 varit behäftade med Cardialgie, 5 Gikt, 2 Hæmorrhoider, 4 Menstruationsanomalier, 2 Rachitism och 6 Nerfsjukdomar. En stor del af badgästerne hafva dessutom begagnat hafsvattnet till invertes bruk, och har jag af detsammas användande i dosis af 1 à 2 dricksglas dagligen på fastande mage, under iakttagande af tjenlig diet, rönt särdeles nytta vid habitueella obstructioner, hæmorrhoider, scrophler, oordentligheter i menstruationen, mask, samt flere dylika sjukdomar." (Brunns-Int. D:r *C. Lönner.*)

l.) **Warbergs saltsjöbad** har under år 1851 varit besökt af 284 badgäster från främmande orter, och visat sig gagneligt mot de sjukdomar, för hvilka saltsjöbad i allmänhet äro att rekommendera. — En anstallt för beredande af artificiella mineral-vatten är af Apothekaren *Santesson* anlagd och har begagnats af 17 personer. (Stads-Läkaren *D:r Arrhenii* berättelse.)

Från öfrige Brunns- och Bad-Intendenter hafva inga Berättelser för år 1851 ingått. Beträffande åter det stora antal, mer eller mindre begagnade hälso-brunnar, hvilka i nästan alla Rikets provinser finnas, och hvarom Prov.-Läkarne i sina för detta år afgifna Embetsberättelser äfven lemnat mer eller mindre fullständiga uppgifter, har Collegium funnit sig föranlåtet att här förbigå desamma, för att ett kommande år, i ett sammanhang kunna fullständigt redogöra för dessa i vårt land så allmänt förekommande och anlitade hälsomedel.

E) Sjukvården vid Fängelserne.

Enär Styrelsen öfver Fängelser och Arbets-Inrättningar i sina underdåniga Årsberättelser upptager fullständig redogörelse för denna sjukvård, har Collegium ansett öfverflödigt här meddela sammandrag af de i detta afseende till Collegium ingångna rapporter.

---

6) *Sammandrag af rapporter om de å Rikets samtelige offentlige sjukinrättningar vårdade Veneriske sjuke.**)

Sedan Collegium-Medicum uti Circulär af d. 8 Aug. 1811 anbefallt Läkarne i Riket att i svar å vissa frågor meddela upplysningar om "nog allmänt förekommande" s. k. "urartade Veneriska sjukdomar" och då, med föranledande af Kongl. Vetenskaps-Akademiens år 1813 utsatta prisfrågor: "af hvilka kännetecken kan man med säkerhet

---

*) Referent: Med.-Rådet *Berg.*

skilja veneriska sjukdomen från den s. k. Radesygen och Saltflussen? fordra de olika skötsel? och hvaruti bör den bestå?" äfven ansetts nödigt, att offentliggöra de till Collegium inkomna svaren, utgafs med Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd sistnämnde år: "Sammandrag af Berättelser ifrån läkarne i hela riket om veneriska sjukdomen och dess förändringar och urarter."

Den efter 9 års förlopp fortfarande talrikheten af Venerisk sjukdom och Saltfluss föranledde d. 2 Dec. 1822 utfärdandet af ett nytt Circulär från Sundhets-Collegium till läkarne vid i riket befintelige Militär-Sjukhus, Läns-Lazaretter och Kurhus om *årliga* rapporters afgifvande, enligt föreskrifvet formulär, rörande de för ofvannämde sjukdomar intagne sjuke. Sammandrag af de, från och med 1822, inkomna rapporterna offentliggjordes sedan i *årliga* Cirkulärbref från Collegium, för det första qvinqvennium intill och med år 1826 enligt 1822 års formulär och för derpå följande 2:ne qvinqvennier, ändande med 1836, enligt ett nytt formulär af d. 26 Nov. år 1827.

Sedan Collegium år 1837 tillkännagifvit, att sammandrag af rapporterne endast *hvart femte år* komme att meddelas, offentliggjordes ett sådant d. 3 Oct. 1842 för hela qvinqvennium 1837—1841 tillika med en kort öfversigt af ifrågavarande sjukdomars förhållande från och med 1822, hvarjemte för vederbörandes framtida årsrapporter fastställdes ett nytt formulär, som bland annat, med uteslutande af frågan om smittningssättet, föreskrifver afskiljande under serskild rubrik af de förut gemensamt med Syphilis redovisade sjukdomsfallen af "Saltfluss (Radesyge)." Det för qvinqvennium 1842—1846 afslutade och redan år 1847 af d. v. Referent för Civilsjukvården till Collegium aflemnade sammandraget öfver ifrågavarande årsrapporter har emedlertid, under väckt fråga om förändradt sätt för offentliggörandet, ej blifvit till trycket befordradt.

Då alltså sedan sista qvinqvennii-berättelsen uti Collegii Circulär d. 3 Oct. 1842 trycktes, nu återstår att offentliggöra redovisning för ett helt decennium, har ansetts lämpligt, att i sammanhang dermed ur de äldre och till stor del numera ej tillgängliga *årliga* redogörelserna upptaga antalet inkomne veneriske och med Saltfluss behäftade sjuke å hvarje serskild sjukvårdsanstalt och för hvarje år från och med 1822, för att sålunda bereda en värdefull öfversigt af ifrågavarande sjukdomars förhållande under hela den tiderymd af 30 år, under hvilken de utgjort föremål för serskilde rapporter och redogörelser från Collegium.

Den sjukvårdsanstalternas gruppering, som redan i 1822 års redogörelse infördes och sedan oafbrutet bibehållits, är äfven i det följande iakttagen, så att "första afdelningen" innefattar rikets större militärsjukhus, "andra afdelningen" Stockholms stads civila Kuranstalter, "tredje afdelningen" de sjukinrättningar, som äro belägne mera uti det inre af landet och "fjerde afdelningen" de, som emottaga sjuke från rikets östra och vestra kuster och skärgårdar, inom hvilken sistnämnda afdelning förmodats, att den veneriska sjukdomen skulle visa ett egendomligt förhållande och formerna af "Saltfluss" vara talrikare. De efterföljande tabellariska sammandragen äro i öfrigt upprättade i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den plan, som i åtskilliga af Collegii ofvan antydda circulärbref blifvit följd.

Tab. N:o 1. Sammandrag af rapporterne öfver de å hvarje af Rikets offenteli
sjuke under nedanskrefne 30 år — 1822-

Kuranstalterne.	År 1822.	År 1823.	År 1824.	År 1825.	År 1826.	År 1827.	År 1828.	År 1829.	År 1830.	År 1831.	År 1832.	År 1833.	År 1834.	År 1835.	År 183[illegible]
Första Afdelningen.															
Stockholms Garnizons Sjukh.	259	194	192	179	118	169	115	91	99	71	96	105	154	241	35[illegible]
Flottans Sjukhus i Carlskrona	51	61	55	59	61	38	42	24	21	29	19	51	83	58	5[illegible]
d:o d:o i Götheborg	20	19	12	8	1	1	10	1	1	3	2	1	—	2	[illegible]
Götha Art. Reg:s Sjukhus i Götheborg	—	21	31	48	19	12	31	17	12	8	12	17	25	33	4[illegible]
Summa	330	295	290	294	199	220	198	133	133	111	129	174	262	334	45[illegible]
Andra Afdelningen.															
Stockholms Stads Civila Kuranstalter	304	270	254	226	172	228	233	226	317	275	338	365	379	573	765
Summa	304	270	254	226	172	228	233	226	317	275	338	365	379	573	765
Tredje Afdelningen.															
Östersunds Kurhus . . .	77	64	67	72	56	56	61	49	45	53	31	33	31	28	[illegible]
Fahlu d:o . . .	60	97	58	51	29	16	25	22	11	12	18	15	44	33	[illegible]
Upsala d:o . . .	70	73	32	49	22	38	49	69	60	48	49	58	44	60	[illegible]
Philipstads d:o . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerås d:o . . .	170	196	104	108	132	128	74	101	88	82	89	106	74	68	83
Eskilstuna d:o . . .	39	53	83	60	59	76	69	48	47	59	40	56	42	56	81
Örebro d:o . . .	112	108	94	69	70	71	113	86	96	103	66	57	113	112	92
Carlstads d:o . . .	215	235	340	357	304	322	178	170	145	178	180	137	151	128	233
Wenersborgs d:o . . .	120	212	131	144	92	74	53	78	85	77	93	59	63	12	7[illegible]
Borås d:o . . .	—	40	130	157	96	88	112	122	133	137	133	81	77	88	9[illegible]
Mariestads d:o . . .	110	147	118	166	125	114	96	82	96	55	79	91	86	75	69
Wadstena d:o . . .	261	201	149	141	146	173	153	164	116	120	113	110	115	106	117
Jönköpings d:o . . .	125	116	86	109	144	103	98	81	80	76	93	108	98	104	81
Wexiö d:o . . .	131	107	128	132	200	217	151	137	62	43	55	56	115	130	93
Lunds d:o . . .	—	—	—	—	—	148	160	101	103	80	108	151	155	124	169
Summa	1,490	1,649	1,520	1,615	1,475	1,624	1,392	1,310	1,167	1,123	1,147	1,118	1,208	1,124	1,320

ıkvårdsanstalter årligen intagne Veneriske och med Saltfluss (Radesyge) behäftade 351 — jemte medeltal för hvarje qvinqvennium.

År 1837.	År 1838.	År 1839.	År 1840.	År 1841.	År 1842.	År 1843.	År 1844.	År 1845.	År 1846.	År 1847.	År 1848.	År 1849.	År 1850.	År 1851.	I medeltal årligen. 1:sta Qvinq.	2:dra Qvinq.	3:dje Qvinq.	4:de Qvinq.	5:te Qvinq.	6:te Qvinq.
458	362	468	446	307	353	251	355	375	609	339	382	272	349	365	188	109	190	408	388	341,4
30	38	80	37	33	36	80	102	99	103	151	113	114	93	63	57	31	53	44	84	106,8
1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	3	1	0,6	—	—
33	45	64	74	51	79	65	53	27	56	44	79	78	74	86	29	16	26	53	56	72,2
522	446	612	557	391	469	396	510	501	768	534	574	464	516	514	286	159	270	505,6	528	520,4
398	962	1,234	898	1,008	1,147	711	821	891	1,219	1,057	834	691	712	674	250	256	484	1,000	958	793,6
398	962	1,234	898	1,008	1,147	711	821	891	1,219	1,057	834	691	712	674	250	256	484	1,000	958	793,6
46	39	28	57	30	25	20	6	11	30	20	4	23	17	13	67	53	30	40	18	15,4
43	45	51	60	45	34	43	128	142	102	97	37	42	41	43	59	17	29	49	90	52
46	47	91	61	41	44	44	43	74	51	72	62	53	37	61	49	57	55	57	51	57
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	11	15	24	—	—	—	—	—	12,8
54	90	98	99	65	66	62	50	49	52	60	55	50	52	46	142	95	85	81	55	52,6
52	49	65	75	51	24	21	27	21	26	41	25	22	19	11	58	59	55	58	26	23,6
82	118	144	149	111	177	113	179	106	98	80	70	25	68	62	90	94	88	121	134	61
189	194	184	215	202	228	143	189	212	268	142	148	196	193	235	290	198	166	197	208	182,8
43	56	52	65	67	77	66	95	70	76	72	57	50	91	129	139	73	60	57	77	79,8
93	123	107	138	105	89	93	81	78	74	87	79	52	71	79	105	118	94	113	83	73,6
69	77	102	89	127	93	57	91	73	116	133	114	79	113	102	133	88	80	93	86	108,2
01	109	99	126	94	26	113	135	118	124	114	98	127	113	179	179	145	112	106	123	126,2
95	70	126	82	85	87	75	121	102	103	156	139	114	88	84	116	87	97	91	97	116,2
69	95	168	83	122	91	95	105	199	137	168	109	73	78	76	139	122	89	107	125	100,8
57	163	231	184	174	263	248	265	227	223	192	187	156	116	198	—	118	141	178	245	169,8
119	1,275	1,546	1,483	1,319	1,434	1,193	1,515	1,482	1,480	1,434	1,198	1,073	1,112	1,342	1,566	1,324	1,178	1,348	1,422	1,231,8

Forts. af Tab. N:o 1. Sammandrag af rapporterne öfver de å hvarje af Rike[illegible]
behäftade sjuke under nedanskrefne 30 år — 182[illegible]

Kuranstalterne.	År 1822.	År 1823.	År 1824.	År 1825.	År 1826.	År 1827.	År 1828.	År 1829.	År 1830.	År 1831.	År 1832.	År 1833.	År 1834.	År 1835.	År 1836.
Fjerde Afdelningen.															
Piteå Kurhus . . .	—	—	—	—	—	14	21	10	10	27	7	6	10	14	
Umeå d:o . . .	37	35	47	54	49	17	17	20	12	20	23	18	13	19	
Hernösands d:o . . .	62	46	62	63	59	50	27	44	32	40	36	32	49	72	
Sundsvalls d:o . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Hudiksvalls d:o . . .	—	—	—	—	—	—	34	11	11	13	7	14	16	24	
Söderhamns d:o . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Gefle d:o . . .	44	65	37	42	47	42	18	15	48	17	15	45	13	10	[illegible]
Stockholms Läns Kurhus .	180	140	94	82	102	102	94	66	116	145	106	57	81	101	1[illegible]
Nyköpings Kurhus . . .	154	125	159	70	138	116	152	141	120	79	94	78	89	117	1[illegible]
Norrköpings d:o . . .	—	—	—	—	—	—	—	19	11	15	14	12	18	29	
Westerviks d:o . . .	71	85	70	62	82	93	66	44	59	59	81	66	64	79	
Calmare d:o . . .	174	155	165	154	164	197	121	114	110	117	124	124	99	60	1[illegible]
Borgholms d:o . . .	29	41	42	82	75	38	34	38	49	37	55	48	48	35	
Wisby d:o . . .	120	93	98	70	61	66	44	43	63	75	59	67	43	52	
Carlskrona d:o . . .	99	73	97	77	111	74	77	50	48	60	46	68	130	101	1[illegible]
Christianstads d:o . . .	—	—	—	—	139	138	100	68	118	138	156	164	241	213	2[illegible]
Uddevalla d:o . . .	381	281	309	320	264	261	222	221	145	165	134	135	138	105	1[illegible]
Götheborgs d:o . . .	62	71	75	74	74	73	53	64	52	82	78	62	57	56	[illegible]
Warbergs d:o . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
Halmstads d:o . . .	37	41	36	52	43	40	15	22	24	30	34	41	71	70	[illegible]
Summa	1,450	1,251	1,291	1,202	1,408	1,321	1,095	990	1,028	1,119	1,069	1,037	1,180	1,157	1,3[illegible]
Summa i alla afdelningarne	3,574	3,465	3,355	3,337	3,254	3,393	2,918	2,659	2,645	2,628	2,683	2,694	3,029	3,188	3,8[illegible]
Summa för qvinqvennium	16,985					14,243					15,459				

ffenteliga sjukvårdsanstater årligen intagne Veneriske och med Saltfluss (Radesyge)
-1851 — jemte medeltal för hvarje qvinqvennium.

År 1837.	År 1838.	År 1839.	År 1840.	År 1841.	År 1842.	År 1843.	År 1844.	År 1845.	År 1846.	År 1847.	År 1848.	År 1849.	År 1850.	År 1851.	I medeltal årligen. 1:sta Qvinq.	2:dra Qvinq.	3:dje Qvinq.	4:de Qvinq.	5:te Qvinq.	6:te Qvinq.
10	19	15	21	13	18	12	9	9	17	19	12	20	15	9	—	16	9	16	12,8	15
16	20	17	12	26	17	34	11	9	17	15	15	4	5	7	44	17	18	18	18	9,2
27	17	38	47	57	90	56	30	37	47	23	10	14	10	14	58	38	49	37	52,4	14,2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	19	15	16	25	—	—	—	—	—	18,8
12	7	6	9	3	5	12	21	11	23	17	19	29	18	42	—	14	18	7	14,4	25
11	8	3	10	3	8	8	7	16	17	12	24	5	9	9	—	—	19	7	11,2	11,8
35	33	27	14	17	12	12	14	23	18	38	48	47	32	32	47	28	31	25	15,6	39,4
130	122	146	166	131	135	138	112	80	72	96	76	55	59	49	119	105	92	139	107,4	67
80	64	83	73	61	64	64	74	94	133	88	66	61	60	45	129	121	106	72	85,4	64
23	24	55	35	43	37	44	29	27	68	53	43	47	70	70	—	9	25	36	41	56,6
60	54	58	62	74	69	65	83	65	71	56	72	45	46	55	74	64	75	61	70,6	54,8
127	112	135	129	118	136	128	180	170	218	134	142	125	134	140	162	132	105	124	166,4	135
37	—	—	—	—	12	30	23	27	34	23	21	12	14	18	53	39	44	37	25	17,6
67	24	31	36	40	72	52	43	22	41	32	22	13	24	16	88	58	55	40	46	21,4
110	93	124	164	117	156	149	177	205	239	138	185	153	190	186	91	62	91	122	185	170,4
252	277	265	201	165	179	207	225	189	266	326	233	188	236	109	—	112	197	232	213,2	218,4
78	72	97	103	59	150	134	105	83	90	90	62	69	89	92	311	203	123	81	112,4	80,4
86	135	176	165	170	170	193	140	115	110	97	150	162	131	137	71	65	69	146	145,6	135,4
26	25	23	20	27	37	36	36	27	30	15	28	17	15	17	—	—	15	24	33,8	18,4
23	16	6	21	29	38	14	33	20	19	46	35	30	35	36	41	26	45	19	23,6	36,4
210	1,122	1,305	1,288	1,153	1,400	1,388	1,352	1,229	1,530	1,337	1,282	1,111	1,208	1,108	1,288	1,109	1,186	1,243	1,379,8	1,209,2
749	3,805	4,697	4,226	3,871	4,450	3,688	4,198	4,103	4,997	4,362	3,888	3,339	3,548	3,638	3,397	2,848	3,091	4,069	4,287	3,755
20,348					21,436					18,775										

Tab. N:o 2 Sammandrag af rapporterne öfver de med Venerisk sjukdom och Saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit vårdade på Rikets offentliga sjukinrättningar under qvinqvennium 1842—1846.

	1:sta Afdeln.	2:dra Afdeln.	3:dje Afdeln.	4:de Afdeln.	Summa.	Årligt medeltal för Qvinqv.
A. *Veneriske Sjuke.*						
Qvarliggande från år 1841	38	133	212	171	554	—
Intagne under åren 1842—1846	2,632	4,736	6,398	6,240	20,006	4,001,
deraf a) för första gången eller smittade ånyo	2,486	4,569	5,818	5,717	18,590	3,718
b) med *Recidiver* 1:o efter *dietkur*	82	103	289	230	704	140,
» » 2:o efter *merkurial-behandling*	37	46	241	231	555	111
» » 3:o efter *lokal-behandling och andra kurer*	27	18	50	62	157	31,
Summa vårdade	2,670	4,869	6,610	6,411	20,560	—
Utskrifne under åren 1842—1846	2,603	4,682	6,377	6,207	19,869	3,973,
deraf a) *Botade:* 1:o genom *dietkur*	1,193	3,726	3,246	2,103	10,268	2,053,
2:o » *Merkurial-behandling* invertes använd	317	306	1,210	1,763	3,596	717,
3:o » d:o d:o utvertes med rökning	15	274	167	183	639	127,
4:o » d:o d:o d:o med smörjning	—	—	76	73	149	29,
5:o » d:o d:o blandad in- och utvertes	54	147	251	1,169	1,621	324,
6:o » *Lokal-behandling och andra kurer*	1,023	145	1,263	798	3,229	645,
b) *Obotade*	1	57	25	42	125	25,
c) *Döde*	—	27	139	76	242	48,
Qvarliggande till år 1847	67	187	233	204	691	—
Summa	2,670	4,869	6,610	6,411	20,560	—
Underhållsdagarne hafva uppgått till:						
För *Botade:* genom *diet-kur*	52,491	152,592	205,706	123,419	534,208	106,841,
» *merkurial-kurer*	17,477	41,497	112,711	170,074	341,759	68,351,
» *lokal-behandling* och andra kurer	24,516	8,465	71,278	27,374	131,633	26,326,
För *Obotade*	5	2,379	1,804	4,296	8,484	1,696,
För de under qvinqvennium döde	—	1,205	7,877	4,666	13,748	2,749,
För vid hvarje års slut qvarliggande	8,767	33,871	60,323	35,500	138,461	27,692
Summa	103,256	240,009	459,699	365,329	1,168,293	233,658,
Medeltal på qvinqvennium för hvarje vårdad sjuk	38,6	49,3	65,4	56,9	56,7	—
B. *Med Saltfluss (Radesyge) behäftade:*						
Qvarliggande från året 1841	1	1	35	20	57	—
Intagne under åren 1842—1846	12	53	706	685	1,456	291
Summa	13	54	741	705	1,513	—
Utskrifne: Botade	11	47	647	617	1,322	264
Obotade	—	3	30	49	82	16
Döde	—	2	23	17	42	8
Qvarliggande till året 1847	2	2	41	22	67	—
Summa	13	54	741	705	1,513	302
Underhållsdagarnes antal	808	7,713	62,927	57,109	128,557	25,711
Medeltal på qvinqvennium för hvarje vårdad sjuk	62,1	142,8	84,9	81	84,9	—

ab. N:o 3. Sammandrag af rapporterne öfver de med Venerisk sjukdom och Saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit vårdade på Rikets offentliga sjukinrättningar under qvinqvennium 1847—1851.

	1:sta Afdeln.	2:dra Afdeln.	3:dje Afdeln.	4:de Afdeln.	Summa.	Årligt medeltal för qvinqv.
A. *Veneriske Sjuke.*						
Qvarliggande från år 1846	**67**	**187**	**233**	**203**	**690**	—
Intagne under åren 1847—1851	**2,584**	**3,945**	**5,504**	**5,685**	**17,718**	3,543,6
deraf a) för första gången eller smittade ånyo	2,428	3,859	4,973	5,205	16,465	3,295
b) med *Recidiver* 1:o efter *dietkur*	49	36	274	193	552	110,4
» » 2:o efter *merkurial-behandling*	51	50	207	230	538	107,6
» » 3:o efter *lokal-behandling och andra kurer*	56	—	50	57	163	32,6
Summa vårdade	**2,651**	**4,132**	**5,737**	**5,888**	**18,408**	—
Utskrifne under åren 1847—1851	**2,609**	**4,003**	**5,543**	**5,740**	**17,895**	3,579
deraf a) *Botade:* 1:o genom *dietkur*	986	3,308	2,893	1,684	8,871	1,774,2
2:o » *Merkurial-behandling* invertes använd	325	158	1,227	1,632	3,342	668,4
3:o » d:o d:o utvertes med rökning	26	165	205	173	569	113,8
4:o » d:o d:o d:o med smörjning	7	—	3	57	67	13,4
5:o » d:o d:o blandad in- och utvertes	56	177	69	1,239	1,541	308,2
6:o » *Lokal-behandling och andra kurer*	1,209	161	1,004	861	3,235	647
b) *Obotade*	—	3	38	37	78	15,6
c) *Döde*	—	31	104	57	192	38,4
Qvarliggande till år 1852	**42**	**129**	**194**	**148**	**513**	—
Summa	**2,651**	**4,132**	**5,737**	**5,888**	**18,408**	—
Underhållsdagarne hafva uppgått till:						
För *Botade:* genom *diet-kur*	40,923	139,771	170,694	85,299	436,687	87,337,4
» *merkurial-kurer*	23,427	32,612	85,503	164,521	306,063	61,212,6
» *lokal-behandling* och andra kurer	28,942	7,264	53,231	36,454	125,891	25,178,2
För *Obotade*	—	9	4,435	3,284	7,728	1,545,6
För de under qvinqvennium döde	—	2,308	6,448	3,028	11,784	2,356,8
För de vid hvarje års slut qvarliggande	7,820	33,710	50,128	33,825	125,483	25,096,6
Summa	101,112	215,674	370,439	326,411	1,013,636	202,727,2
Medeltal på qvinqvennium för hvarje vårdad sjuk	38,1	52,1	64,5	55,4	55	—
B. *Med Saltfluss (Radesyge) behäftade.*						
Qvarliggande från året 1846	2	2	41	22	67	—
Intagne under åren 1847—1851	18	23	655	361	1,057	211,4
Summa	20	25	696	383	1,124	—
Utskrifne: Botade	19	24	616	346	1,005	201
Obotade	1	—	16	15	32	6,4
Döde	—	—	28	7	35	7
Qvarliggande till år 1852	—	1	36	15	52	—
Summa	20	25	696	383	1,124	224,8
Underhållsdagarnes antal	1,594	2,079	78,224	31,766	113,663	22,732,6
Medeltal på qvinqvennium för hvarje vårdad sjuk'	79,7	83,1	110,9	82,9	101,1	—

Tab. N:o 4. Sammandrag af rapporterne öfver de med Venerisk sjukdom och Saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit vårdade på Rikets offentliga sjukinrättningar år 1851.

	1:sta Afdeln.	2:dra Afdeln.	3:dje Afdeln.	4:de Afdeln.	Summa.
A. *Veneriske Sjuke.*					
Qvarliggande från år 1850	33	76	176	180	465
Intagne under året	511	672	1,219	1,057	3,459
» för första gången eller smittade ånyo	478	656	1,094	977	3,205
» med *Recidiver:* efter *dietkur*	7	6	69	31	113
» » » efter *merkurial-behandling*	13	10	38	44	105
» » » efter *lokal-behandling och andra kurer*	13	—	18	5	36
Summa	544	748	1,395	1,237	3,924
Utskrifne under året:	502	619	1,201	1,089	3,411
Botade: genom *dietkur*	176	539	577	307	1,599
» » *Merkurial-behandling* invertes använd	49	23	320	316	708
» » d:o d:o utvertes med rökning	3	13	16	37	69
» » d:o d:o d:o med smörjning	—	—	—	8	8
» » d:o d:o blandad in- och utvertes	8	25	16	202	251
» » *Lokal-behandling och andra kurer*	266	15	236	195	712
Obotade	—	—	11	11	22
Döde	—	4	25	13	42
Qvarliggande till år 1852	42	129	194	148	513
Summa	544	748	1,395	1,237	3,924
Sjukdoms-Symptomer hos de under året intagne:					
Primitiva: Flytning från Genitalia (urethritis, balanitis, vaginitis)	230	210	220	193	853
Sår å Genitalia	231	430	523	471	1,655
Epididymitis	49	45	5	41	140
Bubo	64	165	21	37	287
Consecutiva: Utslag, fläckar	3	37	124	81	245
Sår i mun, svalg och näsa	16	43	436	342	837
— å kroppen	1	8	84	67	160
Condylomer och sår vid anus	23	79	326	264	69[illegible]
Testiculus venereus	—	—	24	9	3[illegible]
Benvärk, benknölar, benröta	1	5	58	23	87
Underhållsdagarne hafva uppgått till:					
För *Botade:* genom *diet-kur*	6,209	23,123	32,803	14,484	76,619
» *merkurial-kurer*	4,257	3,793	18,883	27,604	54,537
» *lokal-behandling* och andra kurer	6,976	1,133	9,779	6,155	24,043
För *Obotade*	—	—	1,549	855	2,40[illegible]
För de under året döde	—	138	1,634	534	2,30[illegible]
För vid årets slut qvarliggande	1,836	5,340	10,212	5,373	22,76[illegible]
Summa	19,278	33,527	74,860	55,005	182,67[illegible]
Medeltal på år för hvarje vårdad sjuk	35,4	44,8	53,6	44,4	46,5
B. *Med Saltfluss (Radesyge) behäftade:*					
Qvarliggande från år 1850	1	2	27	17	4[illegible]
Intagne under året	3	2	123	51	17[illegible]
Summa	4	4	150	68	22[illegible]
Utskrifne: Botade	4	3	105	49	16[illegible]
Obotade	—	—	3	2	[illegible]
Döde	—	—	6	2	[illegible]
Qvarliggande till år 1852	—	1	36	15	5[illegible]
Summa	4	4	150	68	22[illegible]
Underhållsdagarnes antal	141	187	14,022	5,985	20,33[illegible]
Medeltal på år för hvarje vårdad sjuk	35,2	46,7	93,5	88	89,9

Tab. N:o 5. Sammandrag af rapporterne öfver de med Saltfluss (Radesyge) behäftade sjuke, hvilka blifvit intagne på nedanstående Rikets offentliga sjukinrättningar under åren 1842—1851.

	Qvarliggande fr. 1841.	Intagne.											Under decennium utskrifne.			Qvarliggande till 1852.	Underhålls-dagar för hela decennium.
		1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	Summa.	botade.	obotade.	döde.		
Första Afdelningen.																	
Allmänna Garnizons-Sjukhuset i Stockholm	—	—	—	—	3	2	2	1	—	—	—	8	7	1	—	—	432
Kongl. Maj:ts Flottas Sjukhus i Carlskrona	1	1	—	1	—	2	3	2	—	1	1	11	12	—	—	—	962
» » » » i Götheborg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K. Götha Artill.-Reg:s » » »	—	—	—	—	1	2	2	1	1	2	2	11	11	—	—	—	1,008
Summa	1	1	—	1	4	6	7	4	1	3	3	30	30	1	—	—	2,402
Andra Afdelningen.																	
Stockholms stads civila Kuranstalter . . .	1	9	8	15	16	5	2	5	10	4	2	76	71	3	2	1	9,792
Summa	1	9	8	15	16	5	2	5	10	4	2	76	71	3	2	1	9,792
Tredje Afdelningen.																	
Östersunds Kurhus	—	—	—	—	—	12	4	—	4	3	1	24	24	—	—	—	1,164
Fahlu d:o	—	1	—	—	1	2	—	—	5	4	6	19	19	—	—	—	2,682
Upsala d:o	3	1	1	4	8	3	3	2	4	1	—	27	23	4	3	—	3,358
Westerås d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eskilstuna d:o	7	14	7	9	11	7	20	6	4	2	3	83	83	6	1	—	7,004
Örebro d:o	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	—	—	408
Carlstads d:o	11	20	40	46	52	55	59	41	55	41	50	459	432	4	19	15	55,044
Wenersborgs d:o	5	54	29	32	25	22	9	12	10	4	—	197	193	—	9	—	15,015
Borås d:o	—	—	—	—	—	13	5	6	2	4	7	37	28	1	4	4	5,473
Mariestads d:o	1	11	—	15	15	11	12	19	12	7	16	118	96	13	6	4	15,598
Wadstena d:o	4	15	17	9	11	17	12	14	13	16	13	137	119	15	5	2	13,848
Jönköpings d:o	1	6	4	15	10	15	17	30	18	17	12	144	138	—	—	7	13,456
Wexiö d:o	3	14	5	12	18	13	8	9	6	12	15	112	104	3	4	4	8,101
Lunds d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Philipstads d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	35	140	103	142	151	170	149	139	133	111	123	1,361	1,263	46	51	36	141,155

Forts. af Tab. N:o 5. Sammandrag af rapporterne öfver de med Saltfluss (Radesyge behäftade sjuke, hvilka blifvit intagne på nedanstående Rikets offentliga sjukinrättningar under åren 1842—1851.

	Qvarliggande fr. 1841.	Intagne.											Under decennium utskrifne.			Qvarliggande till 1852.	Under-hålls-dagar fö hela de-cennium
		1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	Summa.	botade.	obotade.	döde.		
Fjerde Afdelningen.																	
Piteå Kurhus	—	—	—	—	6	—	2	3	1	5	1	18	16	—	—	2	2,09
Umeå d:o	—	1	—	—	1	1	1	1	—	—	—	5	3	2	—	—	46
Hernösands d:o	—	12	10	5	13	13	4	—	1	1	—	59	58	1	—	—	4,01
Sundsvalls d:o	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	2	—	—	—	41
Hudiksvalls d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Söderhamns d:o	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	4
Gefle d:o	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	3	3	—	—	—	11
Stockholms läns kurhus	3	7	12	6	5	10	17	9	9	12	4	91	83	2	4	5	8,45
Nyköpings kurhus	6	20	12	14	12	29	3	5	10	2	7	114	117	—	1	2	10,52
Norrköpings d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerviks d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Calmare d:o	7	37	21	23	18	11	15	16	9	9	5	164	149	17	3	2	12,75
Borgholms d:o	1	5	18	16	12	5	4	4	1	1	2	68	59	8	1	1	5,90
Wisby d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carlskrona d:o	1	18	8	9	15	16	17	16	11	9	12	131	115	14	2	1	11,50
Christianstads d:o	—	3	7	7	6	7	16	12	11	10	8	87	81	2	2	2	7,22
Uddevalla d:o	—	16	37	40	19	18	13	5	7	4	5	164	150	7	7	—	11,23
Götheborgs d:o	2	7	17	11	7	8	5	4	7	—	—	66	63	2	3	—	6,64
Warbergs d:o	—	24	15	7	1	—	—	5	3	4	5	64	55	9	—	—	7,10
Halmstads d:o	—	3	2	1	—	—	—	1	—	—	2	9	8	—	1	—	30
Summa	20	154	159	139	115	118	100	83	70	57	51	1,046	963	64	24	15	88,87
Summa Summarum	57	304	270	297	286	299	258	231	214	175	179	2,513	2,327	114	77	52	242,22

Tab. N:o 6. Sjukdoms-symptomerne beräknade i procent efter årliga medeltalet af de under sistförflutne 6 qvinqvennier **1822—1851** å de särskilda afdelningarnes kurinrättningar intagne Veneriske sjuke.

Afdelningarne.	Sjukdoms-symptomerne. Primitiva.				Consecutiva.					
	Flytning från genitalia.	Sår å genitalia.	Epididymitis.	Bubo.	Utslag, fläckar.	Sår i mun, svalg och näsa.	Sår å kroppen.	Condylomer och sår vid anus.	Testiculus Venereus.	Benvärk, benknölar, benröta.
Första Afdelningen.										
År 1822 . . . . procent	40,6	40	—	7,25	1,5	3,66	2,33	8,87	7,87	2,33
1:sta Qvinqvennium	43,6	42,4	—	8,8	4,8	5,6	3,6	13,2	5,66	3,2
2:dra Qvinqvennium	40	33,6	—	12,5	4	7	5	10,8	8,66	2
3:dje Qvinqvennium	43	42	—	11,2	2,6	4,6	1,6	10	9	2
4:de Qvinqvennium	43	57,6	—	17	1,5	3,4	1,2	16,4	5,8	0,5
5:te Qvinqvennium	31,9	56,3	6,1	14,4	1,2	2,8	1	9,2	2	0,2
6:te Qvinqvennium	42,5	50,9	9	13,9	0,6	2,2	1,1	4,5	0,4	0,4
År 1851.	45	45,2	9,5	12,5	0,58	3,1	0,19	4,5	—	0,19
Andra Afdelningen.										
År 1822	22	23	—	9	10,7	19	20,12	17,12	1	18,12
1:sta Qvinqvennium	26,2	27,8	—	10	9	19	17,4	17,8	1,4	11
2:dra Qvinqvennium	28	34	—	14,8	9,6	20	15	19	2,2	10,6
3:dje Qvinqvennium	29,2	47,6	—	13,8	6	16,6	8,4	22,8	3,4	7
4:de Qvinqvennium	22,5	57	—	13	4,2	12	6,8	21,6	2,5	2,6
5:te Qvinqvennium	17,1	92,7	1,1	19,4	7,7	9,4	1,6	21,7	1,3	1
6:te Qvinqvennium	24,2	71,8	5,7	27,7	8,5	8,6	0,6	15,4	0,8	0,9
År 1851.	31,2	64	6,6	24,4	5,5	6,4	1,1	11,7	—	0,7
Tredje Afdelningen.										
År 1822	5,25	17,5	—	1	15,5	44,6	28,25	13,66	0,57	14,5
1:sta Qvinqvennium	4,4	17	—	0,6	10,8	49,8	26,6	10,6	0,6	10,4
2:dra Qvinqvennium	4	13,4	—	0,5	14,6	51,4	23,4	10,6	0,6	9,6
3:dje Qvinqvennium	8,4	21	—	1,2	11,6	40	22,6	13,2	0,6	10
4:de Qvinqvennium	11,5	30	—	1	12	37,8	15,5	13,2	1	6,4
5:te Qvinqvennium	15,3	48	0,8	1,9	7,7	36,4	9,3	24	1,9	4,3
6:te Qvinqvennium	16,4	42,5	0,7	2,3	7,9	36,5	9,3	24	1,7	3,5
År 1851.	18	42,9	0,4	1,7	10,1	35,7	6,8	26,7	1,9	4,7
Fjerde Afdelningen.										
År 1822	6	9,5	—	1,3	11,25	44,14	30	12	0,63	12
1:sta Qvinqvennium	5,6	11,6	—	1,4	12,6	44,6	28,4	10,8	0,4	9,6
2:dra Qvinqvennium	6,2	10,2	—	0,8	17,6	42,2	28,2	8	0,2	9,8
3:dje Qvinqvennium	7	17,4	—	1	15,6	32,4	26,6	10,6	0,8	9,2
4:de Qvinqvennium	13,4	26,6	—	3	13	33,25	19,4	19	2,5	6
5:te Qvinqvennium	17,3	41	1,1	3,5	7,2	35,4	7,2	24,4	1,9	3,2
6:te Qvinqvennium	16,2	47,3	3,2	5,7	7,1	35,2	7,1	22	0,7	2,7
År 1851.	18,2	44,5	3,8	3,5	7,6	32,3	6,3	24,9	0,8	2,1

Tab. N:o 7. Årliga medeltalet af de under åren **1822—1851** å de särskilta afdelningarnes kurinrättningar botade, obotade och döde Veneriske sjuke, jemte procentuppgift på för de botade använde kurmethoder.

Afdelningarne.	Utskrifne. Botade.	Obotade.	Döde.	Begagnade kurmethoder för de botade. Utan Merkur. Dietkur.	Localbehandling och andra kurer.	Summa procent.	Med Merkur.
Första Afdelningen.							
År 1822	301	—	—	5,2	43,3	48,5	51,5
1:sta Qvinqvennium	269	—	—	8,3	41	49,3	50,7
2:dra Qvinqvennium	160	1	—	27,7	35	62,7	37,3
3:dje Qvinqvennium	261,6	0,6	0,2	46	44	90	10
4:de Qvinqvennium	508	—	—	59	32	91	9
5:te Qvinqvennium	512,4	0,2	—	45	39,9	84,9	15,1
6:te Qvinqvennium	521,8	—	—	37,7	46,7	84,4	15,6
År 1851	502	—	—	35	53	88	12
Andra Afdelningen.							
År 1822	208	21	6	71,5	7,3	78,8	21,2
1:sta Qvinqvennium	207	11	2	78,5	2	80,5	19,5
2:dra Qvinqvennium	245	3	4	80,3	0,7	81	19
3:dje Qvinqvennium	467	1,4	3,6	82,3	0,3	82,6	17,4
4:de Qvinqvennium	983	4	7	82,4	0,5	82,9	17,1
5:te Qvinqvennium	918,6	11,4	5	81	3	84	16
6:te Qvinqvennium	793,8	0,6	6,2	83,3	4	87,3	12,7
År 1851	615	—	4	87,6	2,4	90	10
Tredje Afdelningen.							
År 1822	1,315	27	36	30,1	3,9	34	66
1:sta Qvinqvennium	1,414	22	31	39	5	44	56
2:dra Qvinqvennium	1,284	19	35	51	3,6	54,6	45,4
3:dje Qvinqvennium	1,131	14	27	66,6	5,6	72,2	27,8
4:de Qvinqvennium	1,276	40	33	63,4	7,1	70,5	29,5
5:te Qvinqvennium	1,240	5	27,8	51.2	20,5	71,7	28,3
6:te Qvinqvennium	1,080,2	7,6	20,8	53,5	18,5	72	28
År 1851	1,165	11	25	49,5	20,2	69,7	30,3
Fjerde Afdelningen.							
År 1822	1,219	24	12	33,7	1,5	35,2	64,8
1:sta Qvinqvennium	1,193	25	20	39,5	2,5	42	58
2:dra Qvinqvennium	1,061	20	24	56,2	2,5	58,7	41,3
3:dje Qvinqvennium	1,093	14	27	64,2	5,2	69,4	30,6
4:dje Qvinqvennium	1,196	18	17	52,5	11,5	64	36
5:te Qvinqvennium	1,209	8,4	14,2	34,5	13,3	47,8	52,2
6:te Qvinqvennium	1,129,2	7,4	11,4	29,6	15,2	44,8	55,2
År 1851	1,065	11	13	28,8	18,3	47.1	52,9

Tab. N:o 8. Procent-uppgift på kurmethoderna för de botade så väl under hvarje af sistförflutne 6 qvinqvennier, som för åren 1822 och 1851 jemte medeltal af underhållsdagar för hvarje kurmethod under de 2:ne sistförflutna qvinqvennierne samt för 1851.

	Utan Merkur.						Med Merkur.	Underhållsdagar.
	Dietkur.	Underhålls-dagar.	Localbehand-ling.	Underhålls-dagar.	Summa.	Underhålls-dagar.		
År 1822	32,3	—	6,7	—	39	—	61	—
1:sta Qvinqvennium	39,1	—	5,5	—	44,6	—	55,4	—
2:dra Qvinqvennium	54,5	—	5,1	—	59,6	—	40,4	—
3:dje Qvinqvennium	66,2	—	8	—	74,2	—	25,8	—
4:de Qvinqvennium	64,2	—	9,8	—	74	—	26	—
5:te Qvinqvennium	52,3	53	16,6	42	68,9	49,3	31,1	56,9
6:te Qvinqvennium	50,3	49,3	18,3	38,9	68,6	46,6	31,4	55,4
År 1851	47,7	47,9	21,2	35,1	68,9	43,5	31,1	52,6

Tab. N:o 9. Sjukantal och recidiver jemte de sednares procentförhållande till det förra år 1822 och under hvarje af de följande 6 qvinqvennierne.

	Intagne Sjuke.	Recidiver		efter			
		Summa.	Procent.	Dietkur.	Rökkur.	Merkurialkur.	Localbehandling.
År 1822	3,574	406	11,12	7,7	14	17	7
1:sta Qvinqvennium	16,985	1,786	10,5	7,5	22	14	7
2:dra Qvinqvennium	14,243	1,342	9,5	7	21,5	12,1	8,5
3:dje Qvinqvennium	15,459	1,346	8,06	6,4	15,7	16,5	8
4:de Qvinqvennium	20,348	1,542	7,6	6	8	14	6,8
5:te Qvinqvennium	21,436	1,416	6,6	6,9	—	9,2	4,8
6:te Qvinqvennium	18,775	1,253	6,6	6,2	—	9,7	5
Summa	107,246	8,685	8	—	—	—	—

Af ofvanstående tabellariska redogörelse inhämtas i afseende på *utbredningen i det hela* af Syphilis och Saltfluss under åren 1822—1851, att, då *årliga medeltalet intagne sjuke,* hvilket för första qvinqvennium utgjorde 3,397 och för det andra sjönk till 2,848, för det tredje åter stigit till 3,091, för det fjerde till 4,069 och för det femte till icke mindre än 4,287, detsamma deremot för 6:te qvinqvennium lyckligtvis åter sjunkit till 3,755. Tages härvid i öfvervägande, att för flera år af första qvinqvennium uppgifter uteblifvit från åtskilliga kuranstalter, som sedermera sådane meddelat, äfvensom att rikets folkmängd, som 1822 utgjorde blott 2,645,265, enligt Tabellkommissionens sista årsberättelse deremot är approximativt beräknad vid 1849 års slut till 3,443,805 och sålunda vid 1851 års slut torde kunna uppskattas till inemot 3 och en half million, samt alltså under de ifrågavarande 30 åren ökats med omkring en million, så förlorar icke blott tillväxten under 3:dje, 4:de och 5:te qvinqvennierne mycket af sin hotande betydelse, utan tvertom erbjuder sig åtminstone för sista eller 6:te qvinqvennium en anledning till tillfredsställelse öfver det *allmänna aftagandet* af Syphilis och Saltfluss och naturligtvis äfven af dessa sjukdomars i så många hänseenden fruktansvärda följder.

Beträffande

Beträffande utbredningen af Syphilis och Saltfluss *inom området för hvar och en af de 4 särskilda afdelningarne* råder den öfverensstämmelse, att det 6:te qvinqvennium i dem alla företer en minskning. Denna minskning är i förhållande till förutgångna qvinqvennier jemförelsevis ringast i den första och andra och störst i den 4:de och 3:dje afdelningen och får just derigenom en så mycket vigtigare betydelse, då den omfattar landet i sin helhet.

Under den 30:åriga perioden faller för hela landet *minimum* af intagne sjuke: 2,628 på året 1831, *maximum:* 4,997 på året 1846. På samma båda år infaller ock för första afdelningen *minimum* med 111 och *maximum* med 768, hvaremot för andra afdelningen *minimum* med 172 infaller 1826 och *maximum:* 1,234 år 1839, för tredje afdelningen *minimum:* 1,073 år 1849 och *maximum:* 1,629 år 1823 och för fjerde afdelningen *minimum:* 990 år 1829 och *maximum:* 1,530 år 1846.

Ehuru de växlingar i årliga antalet intagne Veneriske sjuke å hvarje serskild sjukvårdsanstalt, hvilka Tab. 1 i öfrigt ådagalägger, ingalunda kunna tillfredsställande förklaras af de till Collegium inkomna rapporterna och man utan tvifvel kan förutsätta det många omständigheter samverkat till de betydliga fluctuationerna, synes dock det antagande fullt berättigadt, att ej blott dessa fluctuationer, utan ock det aftagande af sjukdomens utbredning, som otvifvelagtigt i det hela egt rum, till någon del berott af ett, under den ifrågavarande tidrymden förändradt, förhållande mellan serskilda symtomgruppers relativa talrikhet eller *en progressiv minskning af de. s. k. consecutiva och en ökning deremot af de s. k. primitiva symtomerna.* (Tab. 6.)

Härigenom ådagalägges äfven bestämdt, att en välgörande mildring af sjukdomens menliga inflytelse på generationen egt rum.

Otvifvelagtigt stå dessa stora fördelar i nära beroende bland annat af de förändringar, som i *sjukdomsbehandlingen* under tiden egt rum, (Tabb. N:o 7 och 8) bestående hufvudsakligen i ett ökadt användande af dietkuren, ett minskadt och försigtigare af merkurialpræparater, samt en större vigt lemnad åt lokalbehandlingen och andra kurmethoder, hvilkas secundärverkningar ej kunna blifva så skadliga, som den merkuriella.

Samma egendomlighet, som redan framstod såsom resultat af sammandraget öfver 1822 års rapporter, synes i öfrigt (Tab. 6) fortfarande, att nemligen första afdelningen företer en betydlig öfvervigt af Veneriska sjukdomens *primitiva* symtomer, att denna öfvervigt redan är mindre inom andra afdelningen, samt att förhållandet i detta hänseende deremot inom 3:dje och 4:de afdelningarne visar en proportionellt betydlig öfvervigt af vissa såsom *secundära* rubricerade symtomer, serdeles af Condylomer och Sår i svalget, munnen o. s. v.

Beträffande *recidiverna* upplyses af Tab. 9 äfven dessas progressiva fallande under ifrågavarande tidrymd och ådagalägges derjemte, att den merkuriella behandlingen haft och har större antal deraf än den icke merkuriella.

Med hänsigt till den förmodan, som hystes innan årliga rapporter om Syphilis och Saltfluss från de offentliga Sjukinrättningarne började afgifvas, att nemligen s. k. *Saltfluss* (*Radesyge*) skulle vara, ej blott en egen af Syphilis fullkomligt oberoende sjukdom, utan ock att den skulle utgöra ett skärgårdens och kustlandets egendomliga plågoris, så ådagalades redan genom sammandraget af 1822 års rapporter i Collegii Circulär år 1823 "att Veneriska sjukdomar och Saltfluss (Radesyge) förekomma nästan lika ofta inuti landet, som uti skärgårdarne och att dessa sjukdomar der visa sig med nästan lika symtomer." Af de följande årssammandragen har detta förhållande bestämdare blifvit bekräftadt. Det sammandrag, Tab. N:o 5, som nu kunnat, till följe af rapportformulärens förändring, serskildt upprättas öfver förhållandet med s. k. *Saltfluss* (Radesyge) under decennium 1842—1851 visar till och med att de 20 vid landets kuster belägna sjukvårdsanstalterne tillsammans icke vårdat mer än 1,066 saltfluss-sjuke, då deremot de 15, mera eller mindre aflägset från kusterna, inuti landet belägna, under samma tid vårdat 1,396, och att sålunda dessa patienters antal är icke obetydligt öfvervägande i det inre af landet. Om för att göra jemförelsen ännu noggrannare antalet intagne Saltfluss-sjuke under ifrågavarande tidrymd beräknas i förhållande till antalet liktidigt å samma ställen intagne Veneriske sjuke så visar sig å 4:de afdelningen det förra förhålla sig till det sednare som 1: 11,3, å 3:dje afdelningen åter som 1: 8,7.

Det till stor del paralellt med Syphilis gående stigandet och fallandet af den s. k. Saltflussen (Radesyge) synes ock berättiga till det antagandet, att åtminstone en del af de under denna rubrik hänförde sjukdomsformer icke varit annat än yttringar af constitutionell Syphilis, hvarförutan anledning ej saknas att svåra former af vanligare hudsjukdomar någon gång, då vård å kurhus för dem blifvit anlitad, äfven blifvit som Saltfluss i redogörelserne rubricerade.

Beträffande de *kostnader,* som Staten och i synnerhet Communerne för vården om Veneriske och Saltfluss-sjuke fått vidkännas, så kunna dessa *för sista decennium* 1842—1851, på grund af för denna tid uppgifna antalet underhållsdagar och med beräkning af hvarje sådan i rundt tal till en medelkostnad af 20 sk. B:co calculeras till ej mindre än 1,010,062 R:dr B:co eller i medeltal för hvart år till omkring 101,000 R:dr.

De uti ingångna rapporterne förekommande vetenskapliga rön, som deraf äro förtjente, komma att Svenska Läkare-Sällskapet till kännedom och lämpligt offentliggörande meddelas.

7.) Helso- och Sjukvården vid Arméen och Flottan*).

a) Sammandrag af Rapporter om Bevärings-Mönstringarne i Riket.

De underdåniga berättelser med åtföljande Tabeller, sammandragna ur Provincial-Läkarnes rapporter om Beväringsmanskapets besigtning, hvilka Collegium alltifrån Beväringsinstitutionens första uppkomst till Kongl. Maj:t årligen afgifvit lemna i flera afseenden vigtiga bidrag till bedömmandet af den uppväxande manliga befolkningens tillstånd i allmänhet samt det olika förhållandet dermed de särskildta provinserna emellan. Af denna anledning hafva dessa berättelser ock under en lång följd af år, till och med 1837, genom Svenska Läkare-Sällskapets försorg blifvit i dess ifrån trycket utgifna Handlingar intagne. Sedan, efter nämnde år, detta icke vidare egt rum, har alltså förflutit en lång tidrymd för hvilken, i offentliga Handlingar, dessa berättelser saknas; hvadan Collegium ansett af vigt att, framför och i sammanhang med dem för år 1851, här framställa sammandragen af Tabellerna för åren 1838—1850, för att såmedelst bereda en oafbruten öfversigt af detta ur flere synpunkter interessanta ämne.

---

*) Referent: Medicinal-Rådet *Engberg.*

N:o 1. Tabell öfver Läkare-Besigtningen af 1:sta klassens beväringsskyldige år 183

	Hela antalet af i Beväringsåldern befindtlige.	Ingångna i verkl. krigstjenst.	Vanfrägdade.	Frånvarande: af åtskilliga orsaker.	Frånvarande: Sjuke.	Frånvarande: Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och Färdige: Approberade.	Friske och Färdige: Undermålige, ställde på tillväxt.	Ställda på förbättring.	Casserade för: Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa Casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	787	41	12	53	6	5	446	130	26	11	2	7	2	—	9	6	6	1	1	—	8	11	4	68	67
Upsala Län	765	15	4	20	2	2	568	4	27	6	—	9	1	—	18	33	1	—	4	—	4	10	37	123	72
Stockholms d:o . . .	931	30	1	19	9	3	552	134	61	14	1	9	4	1	26	42	2	—	—	—	6	12	5	122	86
Skaraborgs d:o . . .	1,388	20	2	20	14	2	690	269	95	14	8	17	15	1	10	103	—	—	—	—	2	11	95	276	1,33
Kronobergs d:o . .	933	3	—	27	11	1	527	23	22	34	4	10	12	—	48	68	2	—	6	—	9	10	116	319	89
Jönköpings d:o . . .	1,140	12	1	13	4	3	763	116	37	1	8	13	5	1	16	48	12	4	2	—	10	10	61	191	1,10
Westerås d:o	805	39	4	27	9	2	549	1	13	18	4	9	7	1	21	41	3	—	—	—	3	16	38	161	72
Linköpings d:o . . .	1,930	63	4	198	9	20	894	63	43	53	15	24	19	3	67	151	15	26	5	2	32	41	183	636	1,73
Nyköpings d:o . . .	1,007	8	10	23	7	3	718	75	34	13	4	5	1	2	27	51	—	1	—	2	4	12	7	129	95
Elfsborgs d:o	1,794	9	5	87	10	2	1,179	231	98	7	14	6	7	—	10	84	13	—	1	—	2	3	26	173	1,68
Calmar d:o	1,395	8	3	73	18	6	623	162	63	29	9	18	20	2	58	113	3	1	—	—	5	15	166	439	1,28
St. Kopparbergs d:o	1,396	35	5	172	9	19	940	47	27	4	10	15	11	3	15	43	3	—	2	—	8	6	22	142	1,15
Örebro d:o	983	14	5	34	9	2	454	144	86	22	11	12	9	4	34	66	4	2	3	—	18	21	29	235	91
Carlstads d:o	1,694	46	7	56	8	1	525	78	139	44	14	46	20	2	57	379	—	—	2	—	56	21	193	834	1,57
Gefleborgs d:o . . .	910	7	4	48	2	6	493	10	38	31	8	7	13	1	19	119	3	—	1	1	37	13	49	302	84
Westernorrlands d:o	676	9	3	23	6	—	470	15	21	3	11	7	8	2	22	45	4	—	—	2	4	7	14	129	63
Westerbottens d:o .	378	1	1	1	12	—	250	16	15	6	4	4	3	1	19	19	1	—	—	—	9	5	11	82	36
Malmöhus d:o . . .	1,439	9	—	54	26	5	850	281	—	17	5	13	8	1	13	125	—	—	1	—	14	13	4	214	1,34
Christianstads d:o .	1,369	24	1	21	20	7	717	121	93	14	12	28	26	—	16	200	5	—	—	—	8	13	43	365	1,29
Blekinge d:o	849	36	4	139	17	16	468	49	40	2	4	5	6	1	13	34	5	–	—	—	—	5	5	80	63
Hallands d:o	799	8	5	111	2	15	513	44	16	5	7	2	8	2	8	30	1	—	–	–	6	4	12	85	65
Götheborgs och Bohus d:o	1,202	6	2	119	22	6	850	18	—	1	2	14	5	—	31	42	2	1	—	—	2	11	68	179	1,04
Jemtlands d:o . . .	398	3	—	8	—	—	315	—	8	3	3	2	4	1	1	28	1	—	—	—	—	3	18	64	38
Norrbottens d:o . .	*)900	1	—	37	9	—	724	44	9	7	2	5	3	2	7	33	—	—	—	—	3	6	8	76	85
Summa	25,868	447	83	1,383	241	126	15,078	2,075	1,011	359	162	287	217	31	562	1,903	86	36	28	7	250	279	1,214	5,424	23,68

*) Häruti äro säkerligen inbegripne äfven 1836 och 1837 årens klasser, hvilka rätteligen bordt upptagas i Tabellen N:o 2.

:o 2. Tabell öfver 1838 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af i Rullorna upptagne ifrån föregående år att nu undergå besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande: Bortflyttade eller annars vid besigtningen frånvarande.	Frånvarande: Sjuke.	Frånvarande: Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige: Approberade.	Friske och färdige: Ännu undermålige eller ställde på förbättring.	Casserade för: Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker. Rachitis, Scrofler m.m.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
tockholms Stad . .	242	5	6	2	83	5	3	58	64	2	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	9	1	1	16	138
psala Län	106	1	7	—	19	5	—	43	3	8	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	3	—	14	28	74
tockholms d:o. . .	299	7	5	—	28	3	1	104	82	13	—	5	4	—	9	12	—	—	1	—	7	—	18	69	255
karaborgs d:o . . .	230	—	—	—	19	2	3	20	87	2	—	3	3	—	—	8	2	—	—	—	2	1	78	99	206
ronobergs d:o . .	67	1	—	2	8	4	—	16	2	5	—	1	—	1	3	11	—	—	—	—	—	—	13	34	52
önköpings d:o . . .	126	1	2	—	6	2	1	36	45	—	—	3	2	—	1	4	2	2	1	—	3	2	13	33	114
Vesterås d:o	51	—	—	—	9	3	1	17	—	4	—	—	1	1	4	5	—	—	—	—	—	—	6	21	38
inköpings d:o . . .	150	—	1	—	18	2	2	34	—	12	—	—	2	—	—	15	1	8	—	1	4	9	41	93	127
yköpings d:o . . .	84	1	1	1	7	1	—	18	7	6	2	—	1	—	1	9	—	—	—	—	2	1	26	48	73
lfsborgs d:o	800	37	1	4	167	9	4	130	359	8	4	3	1	—	5	35	—	—	—	—	7	—	26	89	578
almare d:o	122	—	—	—	10	3	2	23	3	10	—	—	1	—	4	14	1	—	—	1	1	1	48	81	107
t. Kopparbergs d:o	143	2	—	3	37	—	4	24	12	1	1	—	—	1	4	5	1	—	—	1	4	3	40	61	97
rebro d:o	300	—	—	2	24	—	4	43	17	40	1	4	3	—	1	18	—	1	—	—	11	1	130	210	270
arlstads d:o	373	6	12	1	47	1	3	83	42	9	3	6	5	—	13	53	—	—	2	1	10	4	72	178	303
efleborgs d:o . . .	28	—	—	—	—	—	—	11	—	2	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	5	6	17	28
Vesternorrlands d:o	23	—	—	—	4	—	—	9	1	—	—	—	—	—	4	3	2	—	—	—	—	—	—	9	19
Vesterbottens d:o .	89	—	5	2	7	4	2	19	12	2	—	1	2	—	4	4	—	—	—	—	2	2	21	38	69
almöhus d:o . . .	468	—	1	—	26	19	3	53	167	2	—	1	2	—	—	15	—	—	—	—	2	3	174	199	419
hristianstads d:o .	337	—	—	—	75	5	5	32	48	5	1	4	7	—	12	13	1	—	2	—	4	—	123	172	252
lekinge d:o	62	—	—	1	15	15	1	6	9	—	1	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	8	15	30
allands d:o	30	1	—	—	13	1	—	9	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	15
ötheborgs och Bohus d:o.	155	1	—	1	58	1	6	56	12	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	16	20	88
mtlands d:o . . .	9	1	—	—	—	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	8
orrbottens d:o . .	33	—	—	—	10	—	1	14	4	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	22
Summa	4,327	64	41	19	690	85	46	862	979	134	14	33	36	3	66	239	11	11	6	4	71	33	880	1,541	3,382

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 1839

	Hela antalet af i Bevärings-åldern befintlige.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Vanfräjdade.	Frånvarande			Närvarande och besigtigade.																		
							Friske och färdige			Casserade för															Summa närvarande.
				af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Ställde på förbättring.	Invärtes Sjukdom.	Galensk. o. fånigh.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	
Stockholms Stad	767	35	13	58	7	2	429	116	39	8	—	10	1	1	14	12	3	—	1	—	7	10	1	68	6
Upsala Län	1,504	14	8	54	25	5	1,039	27	54	23	3	13	8	1	26	71	4	—	3	—	12	16	98	278	1,3
Stockholms d:o	954	19	—	17	9	6	567	159	63	11	4	5	5	—	30	38	—	—	—	—	4	7	10	114	9
Skaraborgs d:o	2,953	38	1	60	36	7	1,242	525	433	20	16	31	23	4	21	170	7	1	4	—	11	18	285	611	2,8
Kronobergs d:o	2,111	17	—	62	12	9	719	126	60	115	11	30	33	1	89	206	2	1	7	—	25	28	558	1,106	2,0
Jönköpings d:o	2,512	61	5	43	18	5	1,644	213	61	—	20	19	10	2	65	149	—	1	1	—	4	21	170	462	2,3
Westerås d:o	1,663	72	6	80	31	5	1,074	70	18	33	5	12	8	2	31	55	4	1	—	—	9	16	131	307	1,4
Linköpings d:o	3,805	59	7	148	32	11	1,881	140	71	150	23	37	23	2	215	389	34	33	16	5	80	31	418	1,456	3,5
Nyköpings d:o	1,969	15	20	61	13	6	1,396	151	44	13	5	20	6	1	62	97	3	2	1	4	8	23	18	263	1,8
Elfsborgs d:o	3,567	43	6	158	63	14	2,208	617	193	112	9	11	2	4	30	84	9	1	—	—	7	7	89	265	3,2
Calmar d:o	3,252	15	4	171	22	9	1,432	713	183	52	19	34	26	5	60	268	14	1	1	—	18	35	170	703	3,0
St. Kopparbergs d:o	1,550	52	4	113	15	9	998	126	17	15	12	11	12	2	19	78	4	1	1	—	8	15	38	216	1,3
Örebro d:o	2,078	21	12	37	21	4	1,043	270	163	73	16	27	42	6	73	141	6	2	—	—	33	41	47	507	1,9
Carlstads d:o	3,129	45	13	106	62	3	1,401	314	230	50	17	51	35	7	76	398	4	—	11	—	70	30	206	955	2,9
Gefleborgs d:o	1,728	4	11	48	15	4	893	65	134	62	4	24	32	2	59	223	6	2	5	—	79	12	44	554	1,6
Westernorrl. d:o	1,484	23	2	11	12	2	953	27	41	27	13	19	27	5	32	150	6	2	3	1	6	17	105	413	1,4
Westerbottens d:o	1,025	1	2	25	62	—	618	50	64	24	4	10	12	1	15	50	3	11	9	—	28	18	18	203	9
Malmöhus d:o	3,872	49	2	114	53	17	2,026	592	401	43	15	36	31	3	76	274	17	—	5	—	22	27	69	618	3,6
Christianstads d:o	2,447	26	—	98	18	4	1,294	325	85	70	12	30	16	15	13	251	20	—	—	2	9	22	137	597	2,3
Blekinge d:o	1,752	21	3	117	51	14	961	216	91	20	5	10	24	7	61	108	2	—	—	—	6	20	15	278	1,5
Halmstads d:o	1,759	12	1	164	29	15	1,100	123	5	19	12	11	24	1	25	91	4	1	—	—	13	14	95	310	1,5
Götheborgs och Bohus d:o	2,712	31	4	322	56	18	1,608	339	24	17	7	26	7	2	42	112	5	2	—	—	11	13	66	310	2,2
Jemtlands d:o	659	14	2	16	18	1	449	36	15	16	4	4	1	3	2	57	—	—	1	1	4	4	11	108	[illegible]
Norrbottens d:o	376	—	—	12	7	2	309	16	3	—	1	2	—	1	5	11	2	—	1	—	—	1	3	27	[illegible]
Summa	49,628	687	126	2,095	687	172	27,284	5,356	2,492	873	237	483	408	78	1,141	3,483	159	62	70	13	474	446	2,802	10,729	45,8

Anm. Att summorna år 1839 äro så oproportionerligt större än de öfriga årens, kan icke förklaras på annat sätt än att Bevärin ynglingar af 1838 års första klass, hvilkas beväringspligt uti de flesta länen icke blifvit tagen i anspråk förr än det påfölja året, af denna orsak blifvit räknade till 1839 års första klass.

N:o 2. Tabell öfver 1839 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af föregående års Beväring i Rullorne upptaget till besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande. Bortflyttade eller annars vid besigtningen frånvarande.	Frånvarande. Sjuke.	Frånvarande. Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Approberade.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Ännu undermålige eller ställde på förbättring.	Casserade för Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker. Rachitis, Scrofler.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	239	3	14	3	63	—	4	54	71	7	—	—	—	—	5	3	—	1	—	1	7	1	2	27	152
Upsala Län	39	—	—	—	19	—	—	12	2	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	1	6	20
Stockholms d:o . . .	278	5	3	—	23	1	6	86	71	15	—	2	1	—	7	15	—	—	—	—	5	1	37	83	240
Skaraborgs d:o . . .	454	3	5	—	12	4	2	76	60	3	1	3	3	—	1	36	2	2	1	–	3	—	237	292	428
Kronobergs d:o . .	62	—	—	1	14	—	2	11	—	6	—	—	—	—	4	8	—	—	—	—	2	1	13	34	45
Jönköpings d:o. . .	60	—	—	—	9	—	—	25	13	—	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	8	13	51
Westerås d:o	39	1	—	—	2	8	2	16	1	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	3	9	26
Linköpings d:o . . .	107	1	1	1	11	3	2	40	3	5	—	—	4	—	—	13	—	—	—	1	7	2	13	45	88
Nyköpings d:o . . .	155	1	2	—	17	4	2	72	37	7	1	—	—	—	2	5	—	—	—	1	1	1	2	20	129
Elfsborgs d:o	631	4	2	5	66	9	6	149	352	3	3	4	3	—	7	13	1	—	—	—	1	1	2	38	539
Calmar d:o	289	1	1	1	54	1	1	95	76	11	—	1	1	—	3	24	—	—	—	—	2	1	16	59	230
St. Kopparbergs d:o	58	—	1	—	4	—	2	17	4	2	1	1	2	—	3	2	—	1	—	—	2	1	15	30	51
Örebro d:o	271	—	13	—	17	3	—	73	25	33	—	3	5	—	7	8	—	—	—	—	7	1	76	140	238
Carlstads d:o	324	—	1	1	54	5	4	103	11	9	—	4	6	—	6	26	—	—	—	—	5	1	88	145	259
Gefleborgs d:o . . .	61	2	—	—	3	3	1	14	1	3	—	1	1	—	2	8	—	—	—	—	19	—	3	37	52
Westernorrlands d:o	38	—	—	—	—	—	—	10	—	1	—	—	1	—	4	3	—	—	—	—	—	—	19	28	38
Westerbottens d:o .	62	—	1	—	—	3	—	16	3	3	—	2	—	—	—	7	—	2	2	—	8	2	13	39	58
Malmöhus d:o . . .	636	14	8	1	20	13	6	33	352	11	1	17	8	—	7	32	—	—	—	—	1	2	110	189	574
Christianstads d:o .	152	2	—	—	24	—	2	9	5	1	—	—	1	—	—	11	—	1	—	—	—	—	96	110	124
Blekinge d:o	162	1	1	—	41	26	1	31	39	—	2	1	3	1	5	6	—	—	—	—	—	—	4	22	92
Halmstads d:o . . .	77	—	—	—	19	1	1	18	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	2	3	29	37	56
Götheborgs och Bohus d:o	69	6	—	—	31	—	3	16	1	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	12	29
Jemtlands d:o . . .	14	1	2	—	1	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	9
Norrbottens d:o . .	96	—	—	—	20	5	1	31	14	3	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	18	25	70
Summa	4,373	45	55	13	524	89	49	1,014	1,142	128	9	43	41	1	64	232	3	7	4	3	74	19	814	1,442	3,598

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 1840.

	Hela antalet af i beväringsåldern befindtlige.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Vanfrejdade.	Frånvarande: af åtskilliga orsaker.	Frånvarande: Sjuke.	Frånvarande: Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige: Approberade.	Friske och färdige: Undermålige, ställde på tillväxt.	Ställde på förbättring.	Casserade för: Invärtes Sjukdomar.	Casserade för: Galenskap och fånighet.	Casserade för: Fel på synen.	Casserade för: Fel på hörseln.	Casserade för: Döfstumhet.	Casserade för: Ofärdighet af invärtes orsaker.	Casserade för: Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Casserade för: Felande lemmar.	Casserade för: Hudsjukdomar.	Casserade för: Ondsår.	Casserade för: Venerisk sjukdom.	Casserade för: Bensår.	Casserade för: Bråck.	Casserade för: Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	733	25	24	50	10	3	431	102	35	7	1	3	1	1	9	14	1	—	—	—	2	12	2	53	621
Upsala Län	742	10	3	31	9	4	510	27	30	21	3	6	4	—	17	23	1	—	1	—	1	8	33	118	685
Stockholms d:o . . .	896	21	1	12	12	5	519	153	62	14	2	7	6	1	27	24	1	2	—	—	6	8	13	111	845
Skaraborgs d:o . . .	1,604	8	4	40	17	9	563	366	116	20	5	22	12	2	19	85	1	4	2	—	4	10	295	481	1,526
Kronobergs d:o . .	962	6	—	20	7	3	343	143	58	57	7	15	24	—	47	82	5	1	4	—	18	13	109	382	926
Jönköpings d:o . . .	1,230	19	—	23	12	6	812	88	26	4	3	7	4	—	19	60	—	1	—	—	—	12	134	244	1,170
Westerås d:o	808	30	3	30	23	1	511	64	27	4	—	5	3	—	24	27	2	1	1	—	3	12	37	119	721
Linköpings d:o . . .	1,723	24	1	45	22	5	800	170	69	72	11	18	18	2	99	139	9	1	2	6	22	14	174	587	1,626
Nyköpings d:o . . .	960	16	6	17	23	2	634	104	36	19	7	5	2	1	28	25	2	1	1	2	3	9	17	122	896
Elfsborgs d:o	1,825	6	6	70	14	5	1,052	425	99	7	10	10	10	—	13	56	9	—	5	—	12	8	8	148	1,724
Calmar d:o	1,709	4	—	113	15	3	623	518	112	13	4	18	21	1	23	118	8	—	1	—	12	15	87	321	1,564
St. Kopparbergs d:o	1,265	28	3	75	11	5	815	90	27	18	4	10	13	5	42	43	11	4	2	—	15	10	34	211	1,143
Örebro d:o	1,132	10	6	28	4	2	531	199	74	29	9	16	24	—	46	83	7	2	—	—	18	24	20	278	1,082
Carlstads d:o	1,843	26	4	56	20	1	680	232	106	75	9	37	27	4	31	259	4	—	12	—	72	14	174	718	1,736
Gefleborgs d:o . . .	930	7	1	70	5	9	489	49	78	28	5	12	8	1	32	71	6	2	3	1	22	10	21	222	838
Westernorrlands d:o	657	3	5	19	9	3	364	55	16	21	8	11	12	1	16	65	3	—	1	—	8	6	31	183	618
Westerbottens d:o .	577	9	2	11	35	3	335	36	52	5	2	8	8	—	2	31	—	1	—	2	8	10	17	94	517
Malmöhus d:o . . .	2,029	23	3	79	18	1	1,118	373	74	25	9	28	20	1	21	134	12	—	3	—	15	28	44	340	1,905
Christianstads d:o .	1,499	15	1	82	8	2	782	265	61	36	4	29	12	—	24	148	—	—	—	—	3	10	17	283	1,391
Blekinge d:o	919	10	1	69	—	5	480	106	95	10	3	3	9	—	20	80	2	—	5	—	4	7	10	153	834
Halmstads d:o . . .	828	8	1	54	6	15	497	66	7	9	4	14	18	2	6	50	1	—	4	—	—	11	55	174	744
Götheborgs och Bohus d:o	1,182	8	4	121	19	3	734	175	—	5	3	12	12	—	28	28	6	—	1	—	4	9	10	118	967
Jemtlands d:o . . .	369	3	—	14	10	2	274	20	5	8	4	2	3	—	5	13	1	—	—	—	—	1	4	41	346
Norrbottens d:o . .	340	—	—	20	2	2	268	22	3	—	3	—	—	1	4	10	—	—	—	—	—	2	3	23	316
Summa	26,762	319	79	1,149	311	99	14,165	3,848	1,268	507	120	298	271	23	602	1,668	92	20	48	11	252	263	1,349	5,524	24,805

N:o 2. Tabell öfver 1840 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af i Rullorna upptagne ifrån föregående år att nu undergå besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande			Närvarande och besigtigade.																	
								Friske och färdige.		Casserade för														Summa närvarande.
					Bortflyttade eller annars vid besigtningen frånvarande.	Sjuke.	Döde.	Approberade.	Ännu undermålige eller ställde på förbättring.	Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker. Rachitis, Scrofler m.m.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	
Stockholms Stad . .	174	4	—	4	37	2	3	43	62	8	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	6	1	1	19	124
Upsala Län	79	1	—	—	14	9	1	37	3	3	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	7	14	54
Stockholms d:o. . .	288	6	5	1	20	5	4	94	78	10	—	2	1	—	7	7	—	—	—	—	6	2	40	75	247
Skaraborgs d:o . . .	1,109	3	2	—	42	12	6	136	477	26	—	9	12	—	14	53	2	2	3	—	14	3	293	431	1,044
Kronobergs d:o . .	222	4	—	—	21	3	1	72	5	16	1	4	5	—	5	24	—	2	1	—	3	1	54	116	193
Jönköpings d:o . . .	77	1	—	—	3	—	1	31	20	—	—	—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	—	10	21	72
Westerås d:o	138	1	—	—	13	11	4	54	18	4	—	1	1	—	2	8	1	—	—	—	4	—	16	37	109
Linköpings d:o . . .	206	5	5	—	42	6	6	60	13	21	1	1	2	—	1	19	—	—	—	—	6	1	17	69	142
Nyköpings d:o . . .	324	—	1	2	31	16	3	80	29	16	1	6	2	1	6	17	1	1	1	1	2	1	106	162	271
Elfsborgs d:o	1,187	6	1	4	131	16	9	293	567	15	11	12	11	—	10	58	7	1	5	2	17	4	7	160	1,920
Calmare d:o	1,106	5	3	1	113	18	15	170	523	12	—	11	8	—	12	56	3	—	—	—	9	6	141	258	951
St. Kopparbergs d:o	243	8	5	—	47	1	4	93	29	—	1	2	—	—	8	7	—	1	—	—	6	1	29	56	178
Örebro d:o	463	1	1	2	41	1	3	100	125	29	1	4	5	—	5	24	—	—	—	—	10	3	108	189	414
Carlstads d:o	726	6	3	7	98	12	5	148	166	34	4	15	15	—	19	65	—	1	1	—	25	7	95	281	595
Gefleborgs d:o . . .	265	—	—	—	39	5	4	83	21	22	1	2	—	—	9	21	5	—	—	—	23	1	29	113	217
Westernorrlands d:o	89	—	—	1	—	1	—	38	12	12	—	1	—	—	3	5	—	—	—	—	—	2	14	37	87
Westerbottens d:o .	154	—	1	—	3	21	6	43	52	2	—	3	4	—	1	5	-	1	1	—	5	1	5	28	123
Malmöhus d:o . . .	1,336	5	9	4	47	34	8	370	505	11	1	4	7	—	3	60	3	—	4	—	4	7	250	354	1,229
Christianstads d:o .	623	1	—	3	122	1	3	188	225	16	1	3	5	—	5	40	—	—	—	—	1	1	8	80	493
Blekinge d:o	353	9	7	—	57	—	—	147	106	5	—	—	1	—	2	12	—	—	1	—	2	2	2	27	280
Hallands d:o	213	—	—	1	43	10	13	90	13	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	6	26	43	146
Götheborgs och Bohus d:o.	597	—	—	—	161	6	7	211	136	10	—	3	—	—	1	22	3	—	—	—	2	2	33	76	423
Jemtlands d:o . . .	38	—	—	1	3	1	—	18	—	3	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	1	—	7	15	33
Norrbottens d:o . .	38	—	—	—	14	—	2	16	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	5	22
Summa	10,048	66	43	31	1,142	191	108	2,615	3,186	276	23	85	80	1	114	532	26	10	17	3	146	52	1,301	2,666	8,467

N:o 1. Tabell öfver Läkare-Besigtningen af 1:sta klassens beväringsskyldige år 184

	Hela antalet af i Beväringsåldern befindtlige.	Ingångna i verkl. krigstjenst.	Vanfrägdade.	Frånvarande			Närvarande och besigtigade.																		
							Friske och Färdige.		Ställda på förbättring.	Casserade för															Summa närvarande.
				af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa Casserade.	
Stockholms Stad	717	40	11	59	7	3	357	115	33	9	2	4	1	—	24	16	—	—	1	—	13	9	13	92	5
Upsala Län	708	14	2	25	9	2	491	22	9	14	2	7	5	—	13	24	4	—	—	1	6	10	48	134	6
Stockholms d:o	906	13	1	23	7	5	553	126	63	21	2	6	9	1	27	12	6	1	—	—	8	9	13	115	8
Skaraborgs d:o	1,649	9	—	34	14	3	507	295	330	25	2	18	9	3	17	99	1	1	6	—	17	19	240	457	1,5
Kronobergs d:o	1,075	5	—	29	5	4	452	56	44	42	2	25	25	—	47	112	6	5	3	1	10	12	190	480	1,0
Jönköpings d:o	1,196	23	1	12	9	4	748	108	55	15	4	14	7	1	32	35	6	1	—	—	6	8	107	236	1,1
Westerås d:o	776	47	1	23	10	3	499	60	8	8	1	7	7	—	14	18	—	—	—	—	3	7	60	125	6
Linköpings d:o	1,638	35	6	76	5	2	769	163	50	42	11	12	13	3	70	172	11	—	—	3	38	20	137	532	1,5
Nyköpings d:o	932	12	5	4	9	3	659	80	23	16	1	5	5	3	25	36	6	—	—	2	6	10	22	137	8
Elfsborgs d:o	2,124	14	6	72	22	4	1,159	491	165	6	12	12	7	3	12	74	3	—	—	—	7	3	46	185	2,0
Calmar d:o	1,563	7	5	87	7	5	597	448	85	10	10	17	19	1	72	90	5	1	—	5	13	10	69	322	1,4
St. Kopparbergs d:o	1,244	29	4	38	7	6	823	100	38	10	7	7	21	7	48	31	6	2	1	—	12	19	28	199	1,1
Örebro d:o	1,184	6	3	34	9	4	428	253	80	79	7	17	33	—	34	121	4	1	—	—	16	17	38	367	1,1
Carlstads d:o	1,879	34	8	60	20	4	709	262	111	65	7	40	17	6	35	218	5	4	7	2	54	19	122	671	1,7
Gefleborgs d:o	986	5	—	60	8	1	499	68	64	49	5	12	17	—	6	141	2	—	—	—	14	13	22	281	9
Westernorrlands d:o	758	4	3	10	16	—	434	36	44	16	7	10	15	—	25	59	3	2	—	—	24	11	39	211	7
Westerbottens d:o	469	3	1	31	3	—	241	39	60	4	1	10	2	1	8	33	4	4	6	—	10	4	4	91	4
Malmöhus d:o	2,101	20	—	91	47	5	1,112	379	60	31	12	33	19	4	14	174	10	7	5	—	16	22	34	387	1,9
Christianstads d:o	1,464	8	—	66	23	—	753	224	46	26	6	32	17	—	7	142	5	—	1	—	4	15	89	344	1,3
Blekinge d:o	903	14	1	50	21	2	503	148	65	4	2	5	4	1	9	42	2	—	—	—	9	9	12	99	8
Hallands d:o	818	4	—	30	6	4	464	121	30	17	7	8	12	—	43	36	2	1	—	—	2	14	17	159	7
Götheborgs och Bohus d:o	1,591	12	10	210	36	3	957	200	21	11	6	24	8	—	23	20	3	—	1	—	3	4	39	142	1,3
Jemtlands d:o	401	2	1	20	1	3	276	22	—	4	10	5	5	2	—	33	—	—	—	1	—	6	10	76	3
Norrbottens d:o	341	—	—	12	3	1	256	31	4	2	—	4	—	1	8	9	2	—	—	—	2	2	4	34	3
Summa	27,423	360	69	1,156	310	71	14,246	3,847	1,488	526	126	334	277	37	613	1,817	96	30	31	15	293	278	1,403	5,876	25,4

N:o 2. Tabell öfver **1841** års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af föregående års Beväring i Rullorne upptaget till besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande. Bortflyttade, eller annars vid besigtningen frånvarande.	Frånvarande. Sjuke.	Frånvarande. Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Approberade.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Ännu undermålige, eller ställde på förbättring.	Casserade för Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker. Rachitis, Scrofler.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bräck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	215	3	—	3	62	2	5	61	47	13	1	1	1	—	1	4	—	—	—	—	5	1	5	32	140
Upsala Län	96	2	—	—	25	—	1	54	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	9	14	68
Stockholms d:o . . .	316	10	3	1	25	3	2	136	64	15	—	2	5	—	5	7	—	1	6	—	—	1	30	72	272
Skaraborgs d:o . . .	984	2	1	—	48	12	8	181	313	23	2	8	3	—	2	49	1	10	—	—	6	5	310	419	913
Kronobergs d:o . .	228	3	—	—	21	2	—	77	6	16	—	1	2	—	12	21	—	—	3	1	4	1	58	119	202
Jönköpings d:o . . .	319	—	4	2	28	2	2	110	116	6	1	1	—	—	2	14	—	—	—	—	4	2	25	55	281
Vesterås d:o	143	—	—	—	20	—	1	46	4	3	—	2	1	—	1	4	—	—	—	—	3	—	58	72	122
Linköpings d:o . . .	333	2	11	2	38	1	3	80	8	34	—	2	—	—	16	40	2	3	—	2	15	2	72	188	276
Nyköpings d:o . . .	224	—	,2	5	14	2	2	116	46	7	3	2	2	2	3	6	1	—	—	—	2	1	8	37	199
Elfsborgs d:o	1,043	2	—	7	84	28	4	284	572	2	2	1	2	—	3	20	2	—	2	—	1	1	26	62	918
Kalmar d:o	1,264	6	—	3	157	4	10	285	577	14	6	5	6	1	19	54	2	1	1	—	6	3	104	222	1,084
St. Kopparbergs d:o	197	2	—	—	8	—	1	83	50	2	—	—	1	—	3	10	—	—	—	—	3	—	34	53	186
Örebro d:o	381	1	8	3	22	1	3	72	100	29	—	4	3	—	—	27	—	1	—	1	4	—	102	171	343
Carlstads d:o	650	6	—	5	95	6	5	174	185	11	—	6	3	—	16	54	—	—	2	—	14	—	68	174	533
Gefleborgs d:o . . .	196	1	—	—	43	1	4	50	25	13	1	1	2	—	—	24	—	—	1	—	16	1	13	72	147
Vesternorrlands d:o	130	2	—	1	4	7	3	67	6	—	—	—	—	—	17	16	1	—	—	—	—	—	6	40	113
Vesterbottens d:o .	94	1	2	—	27	1	—	24	12	2	—	1	2	—	—	7	—	1	—	—	2	—	12	27	63
Malmöhus d:o . . .	884	2	7	—	41	35	5	176	516	11	—	5	7	—	3	35	1	—	1	—	5	3	31	102	794
Christianstads d:o .	721	1	—	—	152	29	4	106	271	18	2	13	8	—	3	43	2	—	3	—	3	2	61	158	535
Blekinge d:o	368	6	—	—	95	4	1	81	134	5	1	3	2	—	2	16	2	1	1	—	5	3	6	47	262
Halmstads d:o . . .	152	—	—	1	57	1	1	34	30	5	1	—	2	—	3	6	—	—	—	—	—	2	9	28	92
Götheborgs och Bohus d:o	500	2	—	1	132	8	3	148	105	13	—	3	—	—	6	15	—	—	4	—	5	1	54	101	354
Jemtlands d:o . . .	17	—	—	—	—	—	—	6	—	—	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	6	11	17
Norrbottens d:o . .	58	—	—	1	8	4	2	31	8	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	1	—	4	43
Summa	9,513	54	38	35	1,206	153	70	2,482	3,195	244	21	61	52	3	118	477	14	18	24	4	107	30	1,107	2,280	7,957

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 1849

	Hela antalet af i beväringsåldern befindtlige.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Vanfräjdade.	Frånvarande: af åtskilliga orsaker.	Frånvarande: Sjuke.	Frånvarande: Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige: Approberade.	Friske och färdige: Undermålige, ställde på tillväxt.	Ställde på förbättring.	Casserade för: Invärtes Sjukd.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Oförd. af invärtes orsaker.	Oförd. af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	828	35	24	59	12	3	492	75	49	14	—	8	1	—	11	17	3	1	—	—	8	13	3	79	69
Upsala Län	828	11	5	23	3	3	602	10	26	17	3	6	3	1	20	23	1	—	1	—	6	9	55	145	78
Stockholms d:o . . .	1,022	19	2	18	6	4	654	119	59	28	1	12	9	1	23	36	3	1	2	—	5	3	17	141	97
Skaraborgs d:o . . .	1,749	22	1	57	10	5	690	188	276	14	5	18	14	5	28	109	3	7	6	—	9	11	271	500	1,6
Kronobergs d:o . .	1,064	8	1	37	8	—	498	80	39	58	6	15	18	1	47	92	2	4	6	—	10	14	120	393	1,0
Jönköpings d:o . . .	1,417	27	3	23	14	2	946	118	38	16	7	11	6	2	40	42	9	2	2	1	7	16	85	246	1,3
Westerås d:o	832	29	—	35	14	3	581	36	18	5	5	4	5	2	15	22	—	—	—	—	1	6	51	116	7
Linköpings d:o . . .	1,954	32	3	52	16	8	989	60	71	86	12	20	20	5	47	160	4	2	1	1	19	13	383	723	1,8
Nyköpings d:o . . .	1,118	9	4	27	17	3	783	107	30	7	7	7	3	—	29	36	1	2	1	3	16	9	17	138	1,0
Elfsborgs d:o	2,293	21	3	82	9	11	1,465	410	95	2	8	10	7	—	33	53	13	—	—	—	4	7	60	197	2,1
Calmar d:o	1,600	16	2	129	13	8	633	501	68	7	2	23	11	3	28	110	5	1	1	—	5	12	22	230	1,4
St. Kopparbergs d:o	1,318	30	3	66	4	6	917	97	22	3	3	7	16	2	38	48	21	1	—	—	1	9	24	173	1,2
Örebro d:o	1,307	12	6	23	8	8	550	172	164	62	8	20	34	4	55	101	4	1	—	—	16	25	34	364	1,2
Carlstads d:o	2,151	27	1	83	20	4	873	322	134	54	16	45	12	5	54	289	3	—	6	1	67	28	107	687	2,0
Gefleborgs d:o . . .	978	7	—	41	11	4	518	34	46	52	6	14	25	—	16	156	5	1	—	—	21	8	13	317	9
Westernorrlands d:o	789	2	1	21	4	2	532	49	13	4	7	9	12	2	28	46	5	1	—	—	9	10	32	165	7
Westerbottens d:o .	539	1	—	14	31	2	299	45	56	7	1	4	4	1	11	38	1	2	1	—	9	4	8	91	4
Malmöhus d:o . . .	2,335	22	1	70	66	11	1,274	393	89	25	9	24	24	2	13	185	16	6	11	—	13	18	63	409	2,1
Christianstads d:o .	1,566	17	1	71	15	1	818	184	24	62	4	29	19	2	11	155	1	—	1	—	8	16	127	435	1,4
Blekinge d:o	840	22	4	48	8	11	388	182	52	12	5	1	5	1	31	48	2	2	—	—	1	3	14	125	7
Halmstads d:o . . .	931	8	3	50	6	16	506	125	36	16	4	5	7	—	17	63	8	—	3	2	6	17	33	181	8
Götheborgs och Bohus d:o	1,605	10	4	246	23	6	930	172	25	9	4	34	9	1	20	41	3	1	1	—	3	9	54	189	1,3
Jemtlands d:o . . .	494	3	1	30	—	—	379	—	10	3	8	1	4	1	2	38	—	—	—	—	—	5	9	71	4
Norrbottens d:o . .	392	3	1	16	1	1	303	23	6	2	1	2	5	1	15	5	1	—	—	—	—	2	4	38	3
Summa	29,950	393	74	1,321	319	122	16,620	3,502	1,446	515	132	329	273	42	632	1,913	114	35	43	8	244	267	1,606	6,153	27,

N:o 2. Tabell öfver 1842 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af föregående års Beväring i Rullorne upptaget till besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande. Bortflyttade eller annars vid besigtningen frånvarande.	Frånvarande. Sjuke.	Frånvarande. Döde.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Approberade.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Ännu undermålige eller ställde på förbättring.	Casserade för Invärtes Sjukdomar.	Casserade för Galenskap och fånighet.	Casserade för Fel på synen.	Casserade för Fel på hörseln.	Casserade för Döfstumhet.	Casserade för Ofärdighet af invärtes orsaker. Rachitis och Scrofler.	Casserade för Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Casserade för Felande lemmar.	Casserade för Hudsjukdomar.	Casserade för Ondsår.	Casserade för Venerisk sjukdom.	Casserade för Bensår.	Casserade för Bråck.	Casserade för Allmän svaghet.	Summa casserade.	Summa närvarande.
Stockholms Stad . .	359	—	96	—	88	4	1	85	43	12	—	2	1	—	3	5	—	—	—	1	6	2	10	42	170
Upsala Län	60	1	—	—	21	1	1	14	4	4	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	9	18	36
Stockholms d:o . . .	256	10	6	1	17	1	3	89	39	18	—	1	2	—	7	9	—	1	1	1	8	1	41	90	218
Skaraborgs d:o . . .	991	5	—	—	45	15	2	317	135	12	1	5	7	—	6	50	—	16	2	—	7	5	361	472	924
Kronobergs d:o . .	130	1	—	—	19	1	2	53	2	10	2	—	1	—	1	12	—	1	—	—	2	—	23	52	107
Jönköpings d:o . . .	38	—	—	—	—	—	—	18	12	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	8	38
Westerås d:o	101	—	—	—	20	12	1	41	6	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	17	21	68
Linköpings d:o . . .	289	2	7	—	26	2	4	106	—	8	—	1	3	—	—	13	—	2	—	—	3	1	111	142	248
Nyköpings d:o . . .	177	—	—	—	14	2	4	69	65	7	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	4	—	4	23	157
Elfsborgs d:o	1,434	4	2	7	151	15	8	494	666	5	4	3	5	1	6	15	1	1	6	—	5	2	33	87	1,247
Calmar d:o	1,230	15	—	3	169	19	11	241	636	10	3	4	8	—	10	71	—	—	—	—	2	4	24	136	1,013
St. Kopparbergs d:o	218	—	—	—	18	1	4	96	45	2	—	1	4	—	6	7	2	—	—	—	1	1	30	54	195
Örebro d:o	421	—	14	—	28	3	1	140	68	27	4	2	3	—	4	27	—	—	—	1	7	—	92	167	375
Carlstads d:o	671	6	—	—	78	12	3	202	209	14	—	10	5	—	2	65	—	—	1	—	12	2	50	161	572
Gefleborgs d:o . . .	241	1	2	—	59	2	—	48	18	25	—	9	1	—	3	33	1	—	—	—	10	1	28	111	177
Westernorrlands d:o	114	5	—	—	25	—	—	50	15	1	—	—	1	—	7	—	1	—	—	—	—	—	9	19	84
Westerbottens d:o .	121	1	3	—	6	26	2	16	33	2	—	2	3	—	1	4	—	2	5	—	5	—	10	34	83
Malmöhus d:o . . .	1,208	1	—	1	57	74	5	220	540	12	2	7	4	—	3	34	1	—	—	—	—	2	245	310	1,070
Christianstads d:o .	782	3	—	—	211	8	5	165	92	13	1	8	—	—	4	32	2	—	1	—	3	2	232	298	555
Blekinge d:o	423	10	1	—	96	3	6	122	162	9	—	3	1	—	6	11	—	—	—	—	5	—	8	43	327
Halmstads d:o . . .	243	—	—	—	27	7	7	104	54	4	2	5	3	—	1	8	—	—	—	—	—	3	18	44	202
Götheborgs och Bohus d:o	508	1	20	—	114	9	3	145	42	17	1	15	3	—	6	14	—	—	2	—	6	4	106	174	361
Jemtlands d:o . . .	48	—	—	—	14	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	3	8	34
Norrbottens d:o . .	50	—	1	—	20	—	2	19	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	27
Summa	10,133	66	152	12	1,323	217	75	2,880	2,892	215	20	81	57	1	81	420	8	23	18	3	90	31	1,468	2,516	8,288

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 184

	Hela antalet af i Bevärings-åldern befindtlige.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Vanfräjdade.	Frånvarande			Närvarande och besigtigade.																	
							Friske och färdige.		Ställde på förl ättring.	Casserade för														Summa närvarande.
				af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomer.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	
Stockholms Stad . .	272	31	22	85	3	—	490	106	62	12	3	7	2	—	8	21	2	1	—	—	7	8	2	73	73
Upsala Län	909	7	2	33	8	1	661	13	28	12	4	11	3	—	14	36	2	—	3	—	4	11	56	156	85
Stockholms d:o . . .	967	14	2	31	9	5	601	110	55	17	4	10	6	—	21	38	2	3	2	—	12	9	16	140	90
Skaraborgs d:o . . .	1,729	15	2	52	31	6	738	230	269	13	9	8	3	1	30	89	3	3	2	—	10	11	204	386	1,62
Kronobergs d:o . .	1,135	10	1	33	4	3	521	67	37	79	8	15	17	—	44	100	1	3	5	—	14	13	160	459	1,08
Jönköpings d:o . . .	1,533	19	3	19	14	2	1,070	123	21	19	7	11	7	—	29	33	2	2	—	—	7	9	136	262	1,47
Westerås d:o	937	26	2	25	17	4	617	63	20	10	4	7	3	2	22	21	3	—	—	—	5	3	83	163	86
Linköpings d:o . . .	2,174	38	3	41	14	5	1,078	290	83	38	14	34	8	3	60	179	7	—	1	1	18	14	245	622	2,07
Nyköpings d:o . . .	1,146	17	1	21	12	3	758	133	35	5	4	13	2	2	33	51	4	—	—	2	12	15	23	166	1,09
Elfsborgs d:o	2,329	5	3	93	22	10	1,414	395	150	6	7	11	14	—	41	60	14	—	2	—	8	9	65	237	2,19
Calmar d:o	1,910	16	2	129	11	7	695	694	55	6	6	23	7	—	37	143	9	—	6	—	12	15	37	301	1,74
St. Kopparbergs d:o	1,402	28	5	92	3	3	846	142	40	15	7	12	14	3	69	65	6	2	—	—	6	17	27	243	1,27
Örebro d:o	1,401	19	4	17	12	7	514	186	214	51	15	20	35	5	57	139	5	2	—	—	22	21	56	428	1,34
Carlstads d:o	2,162	28	—	107	15	4	834	354	177	73	14	31	33	4	46	281	—	—	5	—	53	22	81	643	2,00
Gefleborgs d:o . . .	1,012	3	1	86	3	2	531	39	52	30	13	13	17	—	44	98	3	—	—	—	20	6	51	295	91
Westernorrlands d:o	740	5	3	11	5	—	508	60	32	21	3	4	8	3	12	41	5	1	—	—	2	7	9	116	71
Westerbottens d:o .	474	2	1	20	11	—	283	48	52	11	2	5	7	—	7	15	—	2	1	—	1	3	3	57	44
Malmöhus d:o . . .	2,277	10	2	92	30	10	1,235	208	206	47	8	26	23	3	13	206	11	—	5	—	13	32	97	484	2,13
Christianstads d:o .	1,716	12	—	101	7	7	1,007	137	23	44	9	18	22	—	10	112	—	—	4	—	11	5	187	422	1,58
Blekinge d:o	1,033	11	2	91	4	2	435	277	40	12	3	15	8	1	34	59	5	1	2	—	5	9	17	171	92
Hallands d:o	996	4	—	43	6	9	566	139	15	3	5	6	9	1	39	76	3	1	1	—	11	8	51	214	93
Götheborgs och Bohus d:o	1,643	6	7	249	22	6	973	54	116	14	5	12	12	1	16	43	6	3	2	—	5	5	86	210	1,35
Jemtlands d:o . . .	388	11	2	28	2	2	269	—	16	4	—	4	5	—	2	22	—	1	—	—	—	1	19	58	34
Norrbottens d:o . .	382	2	—	15	3	1	301	10	29	—	2	1	—	—	9	6	1	—	—	—	1	—	1	21	36
Summa	31,267	339	70	1,514	268	99	16,945	3,878	1,827	542	156	317	265	29	697	1,934	94	25	41	3	259	253	1,712	6,327	28,97

N:o 2. Tabell öfver 1843 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af i Rullorna upptagne ifrån föregående år att nu undergå besigtning.	Ingångne i verkl. krigstjenst.	Å annor ort exercerat.	Vanfräjdade.	Frånvarande.			Närvarande och besigtigade.																	
					Bortflyttade, eller annars vid besigtningen frånvarande.	Sjuke.	Döde.	Friske och färdige.		Casserade för														Summa närvarande.
								Approberade.	Ännu undermålige eller ställde på förbättring.	Invärtes sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet.	Oförd ighet af invärtes orsaker. Rachitis, scrofler m. m.	Oförd ighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Summa casserade.	
Stockholms Stad . .	215	2	22	3	61	3	1	67	35	6	1	2	—	—	—	1	—	1	—	—	7	—	3	21	123
Upsala Län	91	—	—	—	27	3	1	43	1	2	—	—	—	—	4	2	—	—	—	—	—	—	8	16	60
Stockholms d:o . . .	223	3	1	—	21	2	1	85	55	7	1	3	2	—	13	5	—	—	—	—	7	1	16	55	195
Skaraborgs d:o . . .	603	5	—	—	58	7	4	199	161	12	2	5	1	—	3	29	—	3	—	—	9	6	99	169	529
Kronobergs d:o . .	146	3	—	1	19	—	1	37	6	11	—	2	2	—	4	16	—	—	2	—	—	—	42	79	122
Jönköpings d:o . . .	116	2	—	1	1	—	1	61	16	1	—	—	—	—	2	4	1	3	—	—	3	—	20	34	111
Westerås d:o	100	—	—	1	19	6	2	27	—	1	—	2	—	—	4	4	1	—	—	—	3	—	30	45	72
Linköpings d:o . . .	156	—	—	2	22	2	3	50	15	22	—	1	1	—	12	12	—	1	1	1	3	—	8	62	127
Nyköpings d:o . . .	262	—	1	—	21	16	5	57	131	8	—	1	—	1	5	7	—	—	—	1	—	2	6	31	219
Elfsborgs d:o	1,294	2	3	9	151	21	11	381	633	2	1	6	4	—	13	36	2	1	2	—	4	2	10	83	1,097
Calmar d:o	1,290	10	2	5	184	20	11	176	681	13	2	2	1	—	7	66	—	3	1	—	7	3	96	201	1,058
St. Kopparbergs d:o	226	1	—	—	50	1	3	69	40	4	—	2	2	—	11	4	—	1	1	—	4	1	32	62	171
Örebro d:o	560	1	2	—	40	4	7	95	136	35	3	3	8	—	5	49	1	2	—	—	20	1	148	275	506
Carlstads d:o	840	7	—	—	159	8	4	207	272	26	—	5	9	—	7	69	—	—	1	—	12	—	54	183	662
Gefleborgs d:o . . .	239	1	2	—	117	—	4	43	8	5	1	1	2	—	6	9	—	1	—	—	11	5	23	64	115
Westernorrlands d:o	103	1	—	—	6	14	—	43	10	2	—	—	1	—	7	6	—	—	—	—	—	—	13	29	82
Westerbottens d:o .	150	—	2	—	30	6	2	62	33	2	1	1	1	—	—	6	—	1	—	—	2	—	1	15	110
Malmöhus d:o . . .	994	5	3	—	106	35	7	204	371	18	3	9	9	—	3	55	—	—	2	—	1	3	160	263	838
Christianstads d:o .	466	—	—	—	151	2	1	139	11	16	2	3	4	—	5	14	—	—	2	—	2	—	114	162	312
Blekinge d:o	408	2	23	—	85	—	4	104	140	6	—	2	2	—	3	22	1	2	—	—	10	—	2	50	294
Hallands d:o	234	—	—	2	38	—	5	61	88	—	1	—	1	—	3	10	1	—	—	—	4	2	18	40	189
Götheborgs och Bohns d:o	567	3	—	4	223	17	5	180	25	10	—	3	1	—	—	6	—	—	5	—	2	2	81	110	315
Jemtlands d:o . . .	23	1	—	—	—	1	1	7	—	1	—	1	1	—	1	2	—	—	—	—	—	1	6	13	20
Norrbottens d:o . .	67	1	—	—	14	2	1	29	14	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	2	6	49
Summa	9,373	50	61	28	1,603	170	85	2,426	2,882	210	18	54	52	1	119	437	7	19	17	2	111	29	992	2,068	7,376

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 1844.

	Uti Beväringsåldern befindtlige i Rullorna upptagne.	Närvarande och besigtigade.																Summa närvarande.	Frånvarande.					Summa frånvarande.
		Friske och Färdige.		Ställda på förbättring.	Casserade för																			
		Fullmålige och Approberade.	Undermålige och ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdomar.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bräck.	Allmän svaghet.		I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	af åtskilliga orsaker.	
Stockholms Stad . .	881	499	85	73	11	1	11	5	—	9	13	10	—	—	7	9	15	748	48	71	6	4	4	133
Upsala Län	866	585	38	24	12	8	9	4	—	11	34	3	3	1	11	12	59	814	2	28	10	1	11	52
Stockholms d:o . . .	1,130	653	139	79	26	6	9	9	1	24	38	13	2	—	8	13	12	1,032	25	22	6	8	37	98
Skaraborgs d:o . . .	1,848	620	309	338	23	8	24	12	—	4	137	8	1	1	25	11	237	1,758	18	39	9	6	18	90
Kronobergs d:o . .	1,260	604	89	51	50	11	21	20	5	58	86	6	8	—	13	16	169	1,207	6	19	15	1	12	53
Jönköpings d:o . . .	1,470	1,002	135	23	21	7	9	6	—	27	17	9	1	1	6	11	145	1,420	15	20	11	4	—	50
Westerås d:o	899	574	40	9	6	1	14	13	2	13	16	—	—	—	2	4	132	826	19	38	8	—	8	73
Linköpings d:o . . .	2,244	1,086	83	100	122	10	60	53	2	67	249	7	1	3	41	27	238	2,149	30	32	4	5	24	95
Nyköpings d:o . . .	1,164	815	81	49	9	5	12	6	1	29	55	2	—	3	10	11	27	1,115	3	23	5	6	12	49
Elfsborgs d:o	2,383	1,466	394	145	14	15	22	4	2	47	76	8	4	—	20	11	39	2,267	16	29	20	9	42	116
Calmar d:o	1,939	850	579	65	10	7	22	9	—	31	119	11	4	2	14	15	36	1,774	14	45	20	7	79	165
St. Kopparbergs d:o	1,394	971	147	38	11	8	9	11	1	25	76	20	1	—	9	7	12	1,346	17	11	9	5	6	48
Örebro d:o	1,453	644	131	182	73	15	30	50	7	57	108	15	1	—	17	18	37	1,385	15	12	7	2	32	68
Carlstads d:o	2,367	878	354	151	32	16	41	35	1	72	369	5	7	1	62	18	141	2,183	31	27	20	3	103	184
Gefleborgs d:o . . .	1,073	571	118	142	14	5	8	3	—	34	44	5	—	—	8	14	3	969	26	12	8	3	55	104
Westernorrlands d:o	872	619	48	35	15	6	6	13	2	30	35	3	—	—	5	12	24	853	4	2	1	—	12	19
Westerbottens d:o .	500	350	57	11	8	2	4	3	—	9	19	1	—	—	2	4	—	470	5	—	3	—	22	30
Malmöhus d:o . . .	2,367	1,190	452	43	63	10	24	25	1	45	158	18	6	—	9	27	117	2,188	20	71	29	5	54	179
Christianstads d:o .	1,118	729	99	6	29	2	20	16	—	—	80	3	2	—	3	2	64	1,055	5	21	—	1	36	63
Blekinge d:o	996	388	230	52	13	7	9	22	—	23	30	15	6	—	6	16	17	834	3	7	6	5	141	162
Hallands d:o	1,031	590	142	44	31	9	4	15	—	33	44	8	1	—	6	9	14	950	3	9	18	1	50	81
Götheborgs och Bohus d:o	1,782	1,080	251	12	11	10	16	13	2	32	39	3	1	6	3	8	21	1,508	7	59	17	6	185	274
Jemtlands d:o . . .	428	311	12	4	1	6	3	5	1	17	21	4	1	—	6	1	6	399	4	3	8	1	13	29
Norrbottens d:o . .	457	362	37	8	3	1	1	—	—	7	12	1	—	—	—	2	1	435	2	—	2	2	16	22
Summa	31,922	17,437	4,050	1,684	608	176	388	352	28	704	1,875	178	50	18	293	278	1,566	29,685	338	600	242	85	972	2,237

:o 2. Tabell öfver 1844 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående mönstringar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Hela antalet af dem, som innevarande år böra ånyo undergå besigtning.	Närvarande och besigtigade.																	Frånvarande					
		Friske och färdige.		Ställde ytterligare på förbättring.	Casserade för													Summa närvarande.	I krigstjenst.	Bortflyttade.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.
		Approberade.	Ännu undermålige och ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdomar.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.							
Stockholms Stad . .	205	72	54	3	10	—	—	—	—	2	1	—	1	—	10	1	4	158	4	39	4	—	—	47
Upsala Län	68	28	—	2	5	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4	42	—	25	—	1	—	26
Stockholms d:o. . .	235	50	47	12	21	—	3	—	—	7	21	—	—	1	8	2	23	195	3	7	26	3	1	40
Skaraborgs d:o . . .	742	150	244	170	14	3	3	4	1	6	33	3	3	—	7	4	46	691	4	30	10	3	4	51
Kronobergs d:o . .	154	47	5	—	12	3	—	2	—	2	8	—	2	—	—	1	40	122	—	22	9	—	1	32
Jönköpings d:o . . .	120	66	19	—	5	—	—	1	—	1	1	—	1	—	1	2	11	108	—	8	—	3	1	12
Westerås d:o	117	38	4	—	5	—	—	—	—	3	6	—	3	—	2	1	9	71	—	29	11	5	1	46
Linköpings d:o . . .	182	75	—	—	23	1	1	—	—	16	20	—	—	—	6	2	17	161	2	11	3	—	5	21
Nyköpings d:o . . .	359	169	110	6	13	1	1	—	—	1	8	—	—	—	5	—	12	326	—	16	11	2	4	33
Elfsborgs d:o	1,333	375	584	66	15	9	8	9	1	15	38	9	1	—	19	8	11	1,168	4	55	73	23	10	165
Calmare d:o	1,382	317	762	46	8	1	9	10	1	20	50	3	1	—	8	4	45	1,285	4	42	37	11	3	97
St. Kopparbergs d:o	237	53	69	11	6	—	1	3	—	3	6	—	—	—	2	1	37	192	4	23	16	—	2	45
Örebro d:o	585	191	93	37	43	1	7	6	1	3	33	2	—	—	16	2	98	533	—	35	14	1	2	52
Carlstads d:o	1,021	156	291	41	41	2	13	11	1	22	100	—	2	—	20	6	44	750	2	27	207	23	12	271
Gefleborgs d:o . . .	204	43	21	16	5	—	—	—	1	1	6	—	1	—	—	—	3	97	1	16	88	1	1	107
Westernorrlands d:o	113	50	9	—	6	2	1	—	—	—	4	—	—	—	2	—	15	89	2	3	15	1	3	24
Westerbottens d:o .	152	40	54	6	3	—	—	—	—	3	10	—	—	—	1	—	—	117	2	3	28	1	1	35
Malmöhus d:o . . .	856	159	365	16	28	1	3	3	—	4	32	—	—	—	2	2	125	740	6	46	50	11	3	116
Christianstads d:o .	156	52	4	2	2	—	1	3	—	—	4	—	—	—	1	—	27	96	2	11	44	1	2	60
Blekinge d:o	559	111	214	21	9	—	4	1	—	8	10	2	3	—	3	2	2	390	5	21	130	4	9	169
Hallands d:o	348	104	96	2	8	1	—	2	—	1	10	—	—	—	3	—	10	237	1	20	82	5	3	111
Götheborgs och Bohus d:o.	555	156	67	—	2	1	1	3	—	4	6	—	—	2	—	1	25	268	—	35	239	6	7	287
Jemtlands d:o . . .	46	19	—	—	1	—	—	—	—	2	2	—	1	—	—	—	13	38	—	—	8	—	—	8
Norrbottens d:o . .	72	29	15	2	1	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	6	57	—	1	9	2	3	15
Summa	9,801	2,550	3,127	459	286	28	56	58	6	126	412	19	19	3	116	39	627	7,931	46	525	1,114	107	78	1,870

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 184

	Närvarande och besigtigade.																			Frånvarande						
	Friske och färdige		Ställde på förbättring.	Casserade för														Summa casserade.	Summa närvarande.	I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	af åtskilliga orsaker.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
	Fullmålige och approberade.	Undermålige och ställde på tillväxt.		Invärtes Sjuke.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdigh. af inv. ors.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bräck.	Allmän svaghet.	Vanfräjd.									
Stockholms Stad.	499	78	73	7	—	5	2	—	6	17	9	—	—	4	14	3	20	87	737	46	85	1	7	6	145	8
Upsala Län . . .	599	16	28	19	3	6	3	—	18	19	3	2	—	13	15	66	—	167	810	21	25	9	2	2	59	8
Stockholms d:o .	593	118	63	17	4	14	7	1	39	49	10	1	5	4	11	11	2	175	949	24	26	5	—	41	96	1,0
Skaraborgs d:o .	720	246	318	23	11	26	12	—	23	82	5	6	—	5	10	213	—	416	1,700	25	38	9	4	14	90	1,7
Kronobergs d:o .	601	83	32	51	10	19	16	3	44	75	20	7	—	18	18	182	—	463	1,179	3	25	10	2	44	84	1,2
Jönköpings d:o .	997	102	17	32	10	6	4	1	23	22	6	1	—	6	11	152	—	274	1,390	27	27	6	4	10	74	1,4
Westerås d:o . . .	575	61	8	3	1	2	2	1	14	15	1	2	—	3	4	42	—	90	734	32	27	12	3	9	83	8
Linköpings d:o . .	1,099	217	109	50	15	24	12	1	76	118	7	4	—	18	24	139	16	504	1,929	38	55	17	7	24	141	2,0
Nyköpings d:o . .	787	114	22	17	3	8	3	—	32	46	6	3	—	7	12	29	—	166	1,089	10	18	6	—	12	46	1,1
Elfsborgs d:o . . .	1,346	471	133	2	9	11	8	1	28	70	12	—	—	21	6	86	—	254	2,204	15	31	22	6	69	143	2,3
Calmar d:o	1,053	658	57	28	7	27	8	—	33	159	15	1	1	27	14	77	—	397	2,165	18	31	11	11	116	187	2,3
St. Kopparb. d:o	884	126	53	16	10	9	12	1	28	72	15	1	—	5	11	19	—	199	1,262	26	15	11	4	38	94	1,3
Örebro d:o	518	144	157	54	16	36	35	4	56	107	3	2	—	18	11	20	5	367	1,186	22	11	5	2	31	71	1,2
Carlstads d:o . . .	779	283	174	74	18	39	30	2	72	365	6	5	—	66	16	72	6	771	2,007	41	11	25	1	102	180	2,1
Gefleborgs d:o . .	634	48	59	6	5	3	5	—	25	38	4	3	—	5	10	12	1	117	858	3	16	6	1	74	100	9
Westernorrl. d:o	584	51	29	16	5	8	9	—	30	57	4	1	—	9	4	23	—	166	830	1	9	5	1	21	37	8
Westerbottens d:o	288	45	17	1	2	3	3	—	19	28	—	—	—	4	—	1	—	61	411	5	1	2	2	13	23	4
Malmöhus d:o . .	1,195	326	45	57	11	27	31	1	43	174	11	7	1	8	31	141	—	543	2,109	14	66	9	6	47	142	2,2
Christianstads d:o	1,013	168	27	23	8	11	16	—	14	92	4	—	—	17	13	200	—	398	1,606	7	17	9	4	65	102	1,7
Blekinge d:o . . .	486	358	77	20	6	15	13	1	17	39	4	1	—	5	7	3	—	131	1,052	10	14	1	4	146	175	1,2
Halmstads d:o . .	540	169	41	10	6	2	13	—	36	48	7	1	—	5	5	6	—	139	889	7	5	5	2	83	102	9
Götheborgs och Bohus d:o . . .	1,057	97	25	10	9	9	4	2	13	38	10	1	—	6	4	9	—	115	1,294	19	30	15	3	245	312	1,6
Jemtlands d:o . .	327	18	7	12	4	4	6	—	13	40	4	—	—	7	2	22	—	114	466	8	1	3	2	20	34	5
Norrbottens d:o .	320	24	5	—	2	5	1	—	2	8	1	—	—	—	2	2	—	23	372	—	—	—	—	13	13	3
Summa	17,494	4,021	1,576	548	175	319	255	19	704	1,778	167	49	7	281	255	1,530	50	6,137	29,228	422	584	204	78	1,245	2,533	31,7

:o 2. Tabell öfver 1845 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående mönstringar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Approberade.	Närvarande och besigtigade. Friske och färdige. Ännu undermålige och ställde på tillväxt.	Närvarande och besigtigade. Ställde ytterligare på förbättring.	Casserade för Invärtes Sjukdomar.	Casserade för Sinnessjukdomar.	Casserade för Fel på synen.	Casserade för Fel på hörseln.	Casserade för Fel på talet.	Casserade för Ofärdighet af invärtes orsaker.	Casserade för Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Casserade för Felande lemmar.	Casserade för Hudsjukdomar.	Casserade för Venerisk sjukdom.	Casserade för Bensår.	Casserade för Bråck.	Casserade för Allmän svaghet.	Casserade för Vanfräjd.	Summa casserade.	Summa närvarande.	Frånvarande. I krigstjenst.	Frånvarande. Bortflyttade.	Frånvarande. Sjuke.	Frånvarande. Döde.	Frånvarande. af åtskilliga orsaker.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
tockholms Stad . .	61	42	3	15	1	1	—	—	—	3	2	1	—	4	—	5	—	32	138	—	42	1	5	—	48	186
psala Län	52	—	3	8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5	1	16	—	31	86	1	22	—	3	—	26	112
tockholms d:o. . .	97	64	19	13	1	3	3	—	5	12	—	1	1	6	—	43	—	88	268	1	27	3	3	46	80	348
karaborgs d:o . . .	321	86	221	15	6	4	4	—	4	42	—	5	—	11	—	332	—	423	1,051	3	58	3	6	8	78	1,129
ronobergs d:o . .	59	2	1	12	2	—	2	—	4	15	—	1	—	2	1	38	—	77	139	2	18	1	1	18	40	179
önköpings d:o. . .	97	—	—	2	—	2	—	—	4	6	—	1	—	2	1	56	—	74	171	—	14	—	3	1	18	189
Vesterås d:o	31	1	1	—	—	—	—	—	2	4	—	2	—	—	—	19	—	27	60	—	11	5	1	10	27	87
inköpings d:o . . .	100	1	3	28	1	5	2	—	3	9	—	—	—	6	—	35	—	89	193	—	15	1	2	6	24	217
yköpings d:o . . .	59	126	6	10	2	—	2	—	7	10	—	—	—	5	—	8	—	44	235	1	21	4	—	13	39	274
lfsborgs d:o	250	653	78	2	2	7	7	—	11	39	1	1	—	5	3	17	—	95	1,076	3	82	17	8	85	195	1,271
almar d:o	291	613	23	20	3	6	8	1	10	78	4	1	—	16	4	118	—	269	1,196	6	65	13	14	117	215	1,411
t. Kopparbergs d:o	108	59	7	7	—	2	1	—	4	15	1	—	—	6	1	84	—	121	295	—	11	2	4	28	45	340
rebro d:o	121	77	39	44	3	7	10	—	8	41	1	—	—	15	—	81	2	212	449	3	21	2	2	24	52	501
arlstads d:o	224	276	94	38	—	11	8	—	9	86	—	1	—	24	5	25	—	207	801	7	31	10	4	271	323	1,124
efleborgs d:o . . .	174	30	32	11	—	1	—	—	7	16	—	1	—	9	1	13	—	59	295	1	17	2	3	23	46	341
Vesternorrlands d:o	70	7	3	6	3	1	3	—	9	4	—	—	—	6	—	25	—	57	137	1	8	1	7	23	40	177
Vesterbottens d:o .	54	47	11	3	1	—	—	—	3	6	—	—	—	—	—	11	—	24	136	—	9	—	—	24	33	169
almöhus d:o . . .	318	278	7	24	1	6	6	—	4	39	—	1	—	1	7	175	—	264	867	7	60	16	9	70	162	1,029
hristianstads d:o .	82	4	3	4	1	1	1	—	2	13	—	—	—	—	1	99	1	123	212	1	16	1	5	106	129	341
lekinge d:o	147	113	26	7	—	1	2	—	3	10	—	—	—	4	—	1	—	28	314	4	2	—	2	92	100	414
almstads d:o . . .	96	143	15	4	—	2	2	—	2	6	2	1	—	—	—	12	—	31	285	6	19	2	2	88	117	402
ötheborgs och Bohus d:o	251	93	16	6	1	1	2	—	1	7	1	1	—	—	1	11	—	32	392	7	19	1	6	282	315	707
emtlands d:o	12	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	10	—	19	31	—	2	—	1	9	12	43
orrbottens d:o . .	43	17	3	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	6	—	10	73	—	2	—	1	32	35	108
Summa	3,118	2,732	614	281	28	61	63	1	102	473	12	18	1	127	26	1,240	3	2,436	8,900	54	592	85	92	1,376	2,199	11,099

N:o 1. Tabell öfver Läkare-Besigtningen af 1:sta klassens beväringsskyldige år 184

	Närvarande och besigtigade.																			Frånvarande						Summa summarum.
	Friske och färdige.		Ställde på förbättring.	Af Kongl. Maj:t nådigst befriade.	Casserade för														Summa närvarande.	I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	af åtskilliga orsaker.	Summa frånvarande.	
	Fullmålige och approberade.	Undermålige och ställde på tillväxt.			Invärtes sjukdom.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdigh. af inv. ors.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Vanfräjd.								
Stockholms Stad.	452	89	75	—	5	3	10	4	—	10	11	14	1	1	6	10	5	18	714	36	101	8	3	10	158	
Upsala Län . . .	660	17	17	1	15	1	9	2	—	20	16	6	1	—	10	10	63	2	850	8	59	17	2	21	107	
Stockholms d:o .	544	136	76	—	15	5	12	11	—	20	27	9	—	—	7	7	13	—	882	22	26	14	5	25	92	
Skaraborgs d:o. .	815	321	352	1	24	7	22	11	—	28	92	10	10	2	13	17	204	—	1,929	17	34	18	4	33	106	2,
Kronobergs d:o .	601	85	29	—	39	16	19	12	2	38	71	17	7	—	17	13	146	—	1,112	10	29	4	3	12	58	1,
Jönköpings d:o .	1,077	155	16	—	15	10	13	6	—	35	19	6	—	—	5	16	134	—	1,507	11	41	12	5	6	75	1,
Westerås d:o. . .	628	64	13	—	10	2	6	5	1	17	20	2	—	—	2	8	82	—	860	34	38	11	5	21	109	
Linköpings d:o. .	1,063	94	97	—	55	17	40	16	—	69	120	11	1	2	25	28	338	—	1,976	31	57	11	6	34	139	2,
Nyköpings d:o . .	815	121	18	—	14	7	14	3	—	42	33	4	1	1	3	12	37	2	1,127	14	27	21	3	4	69	1,
Elfsborgs d:o. . .	1,610	384	133	—	12	7	10	7	2	30	58	15	4	—	8	8	82	—	2,370	9	16	17	5	92	139	2,
Calmar d:o	886	583	50	—	22	7	21	14	—	37	146	8	3	1	18	13	39	—	1,848	16	38	39	19	175	287	2,
St. Kopparb. d:o	967	112	37	—	12	7	18	22	5	50	83	4	—	—	24	21	36	—	1,398	42	19	20	1	90	172	1,
Örebro d:o	694	216	159	—	50	10	17	41	5	39	100	11	1	—	16	16	26	10	1,411	21	19	5	2	18	65	1,
Carlstads d:o . . .	946	214	212	—	60	12	62	39	4	95	373	5	1	—	66	20	41	7	2,157	40	30	23	3	77	173	2,
Gefleborgs d:o . .	756	59	44	—	6	3	3	4	1	27	28	3	—	—	2	14	10	—	960	7	12	11	—	67	97	1,
Westernorrl. d:o	659	46	29	—	37	11	11	18	2	33	54	10	—	—	5	5	20	—	940	4	2	4	—	9	19	
Westerbottens d:o	287	55	29	—	3	—	6	2	—	19	30	—	—	—	—	5	8	—	444	11	—	1	—	24	36	
Malmöhus d:o . .	1,265	267	16	—	56	12	25	27	2	61	261	5	10	—	6	17	180	—	2,210	14	85	13	2	69	183	2,
Christianstads d:o	1,114	130	26	—	30	5	19	18	—	14	114	—	1	—	4	10	225	—	1,710	19	32	5	1	58	115	1,
Blekinge d:o . . .	401	119	83	—	11	4	8	8	2	16	42	7	—	—	3	9	19	—	732	15	22	4	2	91	134	
Halmstads d:o . .	630	122	50	—	15	5	8	10	—	22	33	6	1	—	4	7	21	—	934	3	12	8	3	55	81	1,
Götheborgs och Bohus d:o . . .	1,282	98	43	—	11	3	6	6	1	11	29	6	3	—	3	7	15	—	1,524	10	24	14	7	257	312	1,
Jemtlands d:o . .	277	3	2	1	3	3	4	1	—	18	45	4	—	—	—	5	17	1	384	10	1	2	1	3	17	
Norrbottens d:o .	318	31	6	—	—	4	5	—	—	3	10	—	—	—	—	2	—	—	379	1	—	—	—	13	14	
Summa	18,747	3,521	1,612	3	520	161	368	287	27	754	1,815	163	45	7	247	280	1,761	40	30,358	405	724	282	82	1,264	2,757	33,

N:o 2. Tabell öfver 1846 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående mönstringar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Närvarande och besigtigade.																		Frånvarande.						
	Friske och färdige.		Ställde på förbättring.	Casserade för														Summa närvarande.						Summa frånvarande.	Summa summarum.
	Fullmålige och approberade.	Undermålige och ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdomar.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Vanfräjd.		I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	Af åtskilliga orsaker.		
Stockholms Stad . .	44	38	2	15	—	1	—	—	1	1	—	2	1	4	1	4	—	114	3	64	5	2	1	75	189
Upsala Län	43	1	1	5	—	1	—	—	—	2	—	—	—	1	1	4	—	59	—	18	5	1	4	28	87
Stockholms d:o . . .	73	53	19	17	—	2	2	—	7	10	1	—	1	9	—	56	—	250	6	22	3	6	42	79	329
Skaraborgs d:o . . .	129	112	69	18	—	3	5	—	4	45	—	22	1	12	—	115	—	535	2	43	10	2	10	67	602
Kronobergs d:o . .	69	6	1	8	—	1	5	—	2	10	1	1	—	1	—	28	—	133	2	16	4	1	22	45	178
Jönköpings d:o . . .	55	33	1	4	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—	100	—	10	—	—	—	10	110
Westerås d:o	36	19	3	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	2	—	26	—	91	3	12	4	2	3	24	115
Linköpings d:o . . .	128	3	—	28	1	1	2	—	9	22	—	3	—	7	1	151	—	356	2	36	1	3	23	65	421
Nyköpings d:o . . .	86	156	17	11	1	1	2	—	4	—	4	—	—	—	6	9	—	297	2	15	10	3	10	40	337
Elfsborgs d:o	521	534	77	8	4	8	5	—	14	23	4	3	2	6	4	10	—	1,223	—	80	9	4	116	209	1,432
Calmar d:o	309	486	57	7	3	6	1	—	9	23	—	—	—	2	1	101	—	1,005	15	66	17	9	180	287	1,292
St. Kopparbergs d:o	104	146	9	7	4	—	2	—	16	31	—	2	—	13	3	102	—	439	2	7	7	3	63	82	521
Örebro d:o	131	72	33	24	2	2	9	—	5	11	1	1	—	9	4	97	—	401	—	55	5	4	5	69	470
Carlstads d:o	315	235	81	25	2	8	11	—	26	83	—	—	—	20	2	20	—	828	6	59	24	7	250	346	1,174
Gefleborgs d:o . . .	100	26	14	7	2	2	1	—	6	5	2	1	—	4	1	18	—	189	2	20	3	2	26	53	242
Westernorrlands d:o	54	4	2	12	2	1	1	—	2	9	—	—	—	4	1	9	—	101	4	—	—	—	20	24	125
Westerbottens d:o .	29	25	9	9	—	2	1	1	8	—	—	—	—	1	1	22	—	108	1	—	—	3	30	34	142
Malmöhus d:o . . .	156	149	4	14	—	9	1	—	3	42	—	—	—	7	7	222	—	614	6	56	10	6	51	129	743
Christianstads d:o .	116	1	2	5	—	—	1	—	2	10	—	1	—	2	—	82	—	222	3	18	—	1	116	138	360
Blekinge d:o	174	172	45	5	3	3	—	—	7	13	3	—	—	4	—	13	—	442	7	21	5	6	160	199	641
Hallands d:o	186	139	16	1	1	—	2	—	—	9	—	—	—	1	2	13	—	370	5	20	2	3	104	134	504
Göthebors och Bohus d:o	194	92	8	8	—	3	—	—	1	10	2	1	—	1	1	10	—	331	5	42	1	12	352	412	743
Jemtlands d:o . . .	23	—	—	5	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	5	—	38	—	1	—	1	4	6	44
Norrbottens d:o . .	32	4	15	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	1	5	—	60	—	6	—	—	18	24	84
Summa	3,107	2,506	485	243	25	54	52	1	130	368	18	38	5	110	37	1,127	—	8,306	76	687	125	81	1,610	2,579	10,885

N:o 1. Tabell öfver Läkare-besigtningen af 1:sta klassens Beväringsskyldige år 184

	Närvarande och besigtigade.																			Frånvarande						Summa summarum.
	Friske och färdige.		Ställde på förbättring.	Casserade för															Summa närvarande.	I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	af åtskilliga orsaker.	Summa frånvarande.	
	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.		Invärtes Sjukdom.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdigh. af inv. ors.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet.	Vanfräjd.	Summa casserade.								
Stockholms Stad	450	95	58	5	3	6	3	—	8	9	17	—	—	3	13	2	8	77	680	33	83	13	3	8	140	8
Upsala Län . . .	626	10	28	11	7	10	1	—	17	20	7	1	—	4	8	81	—	167	831	10	13	21	1	22	67	8
Stockholms d:o .	547	97	66	21	8	8	12	—	23	38	14	3	—	7	13	14	—	161	871	17	20	26	4	42	109	9
Skaraborgs d:o .	820	347	226	22	7	11	9	2	21	79	25	8	9	8	5	180	—	386	1,779	16	29	26	10	19	100	1,8
Kronobergs d:o .	605	43	27	45	10	21	16	1	49	64	20	10	—	11	11	175	—	433	1,108	7	34	10	4	23	78	1,1
Jönköpings d:o .	954	178	24	20	9	11	8	1	26	14	5	2	—	4	6	119	—	225	1,381	18	28	10	1	7	64	1,4
Wästmanl. d:o .	562	48	11	2	3	5	6	—	16	22	—	1	1	2	6	72	—	136	757	21	37	17	3	8	86	8
Östergöthl. d:o .	1,040	89	74	70	14	26	18	5	53	128	6	5	—	16	18	392	—	751	1,954	31	20	17	4	26	98	2,0
Södermanl. d:o .	733	110	41	22	7	12	5	—	34	48	6	1	2	4	7	25	1	174	1,058	8	14	24	6	12	64	1,1
Elfsborgs d:o . .	1,450	392	171	7	7	12	7	1	25	56	16	1	—	13	5	110	—	260	2,273	18	31	21	7	88	165	2,4
Calmar d:o . . .	881	481	67	52	5	30	14	1	54	143	12	1	1	9	22	81	—	425	1,854	13	47	28	10	143	241	2,0
St. Kopparb. d:o	859	99	32	11	13	15	23	3	58	95	4	—	—	10	16	41	—	289	1,279	28	25	9	5	74	141	1,4
Nerikes d:o . . .	722	134	130	23	8	21	16	2	43	83	11	2	—	6	15	33	—	263	1,249	20	15	13	1	21	70	1,3
Wärmlands d:o.	952	167	186	29	17	43	23	1	66	295	2	4	—	42	21	51	3	597	1,902	28	30	49	8	98	213	2,1
Gefleborgs d:o .	779	52	55	10	11	11	7	—	26	52	2	—	—	9	8	16	—	152	1,038	3	21	7	3	63	97	1,1
Wästernorrl. d:o	618	30	22	56	9	17	15	3	18	69	7	1	—	5	11	33	—	244	914	6	2	9	—	7	24	9
Wästerbott:s d:o	333	34	29	9	6	2	3	1	19	39	1	—	—	1	—	9	—	90	486	5	3	2	2	17	29	5
Malmöhus d:o .	1,155	211	25	99	9	34	37	3	78	199	6	11	1	9	36	141	1	664	2,055	17	52	3	6	117	195	2,2
Christianstadsd:o	950	107	24	37	9	13	26	—	21	78	3	1	—	9	6	184	—	387	1,468	13	22	10	4	72	121	1,5
Blekinge d:o . .	438	91	46	10	3	10	7	1	13	31	2	—	—	7	8	47	—	139	714	16	11	8	1	72	108	8
Hallands d:o . .	597	102	32	27	3	5	9	—	33	28	6	1	—	6	10	27	—	155	886	1	7	4	3	72	87	9
Götheborgs och Bohus d:o . .	1,020	142	48	11	3	6	5	—	32	42	9	2	—	13	5	11	—	139	1,349	10	24	20	10	283	347	1,6
Jämtlands d:o .	288	16	6	9	2	4	5	—	13	55	11	—	—	5	4	14	—	122	432	2	—	—	—	12	14	4
Norrbottens d:o.	381	23	6	—	2	2	2	—	2	15	1	—	—	—	1	—	—	25	435	3	—	—	1	8	12	4
Summa	17,760	3,098	1,434	608	175	335	277	25	748	1,702	193	55	14	203	255	1,858	13	6,461	28,753	344	568	347	97	1,314	2,670	31,4

:o 2. Tabell öfver 1847 års Läkare-besigtning af Beväringsskyldige, hvilka vid föregående besigtningar varit frånvarande, ställde på tillväxt eller förbättring.

	Närvarande och besigtigade.																			Frånvarande.						Summa summarum.
	Friske och färdige.		Ställde på förbättring.	Casserade för															Summa närvarande.							
	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.		Invärtes sjukdomar.	Sinnessjukdomar.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Fel på talet.	Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande lemmar.	Hudsjukdomar.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bräck.	Allmän svaghet.	Vanfräjd.	Summa casserade.		I krigstjenst.	Bortflyttade.	Sjuke.	Döde.	af åtskilliga orsaker.	Summa frånvarande.	
Stockholms Stad . .	60	53	4	11	—	3	—	—	—	2	1	—	—	3	3	5	—	28	145	3	67	3	2	2	77	222
Upsala Län	46	1	5	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8	—	18	70	1	23	3	—	7	34	104
Stockholms d:o . . .	108	60	15	16	—	1	1	—	8	13	—	1	—	9	3	26	—	78	261	11	22	6	4	12	55	316
Skaraborgs d:o . . .	267	210	130	8	1	5	2	—	12	32	1	20	—	7	2	188	—	278	885	9	59	7	10	15	100	985
Kronobergs d:o . . .	62	—	1	12	1	1	1	—	4	7	1	2	—	2	1	33	—	65	128	—	8	—	2	11	21	149
Jönköpings d:o . . .	84	15	5	5	1	—	—	1	4	2	—	—	—	2	1	56	—	72	176	—	8	—	1	—	9	185
Wästmanlands d:o .	52	4	1	4	3	—	3	—	9	11	—	—	—	—	1	37	—	68	125	—	14	3	—	5	22	147
Östergöthlands d:o .	75	—	—	18	—	2	2	—	3	16	—	—	—	7	1	63	—	112	187	—	14	3	6	7	30	217
Södermanlands d:o .	101	123	8	8	1	1	2	—	1	4	—	—	—	—	2	5	5	27	261	1	26	8	4	17	56	317
Elfsborgs d:o	387	470	80	12	4	6	9	1	17	20	6	2	—	3	4	17	—	101	1,038	2	65	10	7	90	174	1,212
Calmar d:o	247	465	24	11	1	4	4	—	6	54	2	1	—	14	21	119	—	237	973	15	69	17	12	194	307	1,280
St. Kopparbergs d:o	51	37	3	10	—	—	2	—	7	18	—	—	—	3	—	58	—	98	189	4	10	7	5	42	68	257
Nerikes d:o	204	57	29	16	2	4	5	—	10	29	1	1	—	5	3	102	—	178	468	—	22	5	2	8	37	505
Wärmlands d:o . .	247	152	66	29	4	6	9	—	21	61	—	—	—	18	3	51	1	203	667	1	40	35	13	269	358	1,026
Gefleborgs d:o . . .	67	13	8	8	1	—	2	—	11	12	—	1	—	12	—	38	—	85	173	1	30	2	3	28	64	237
Westernorrlands d:o	32	4	—	3	—	4	—	—	1	4	—	—	—	2	—	20	—	34	70	1	1	—	—	7	9	79
Westerbottens d:o .	47	52	5	5	—	3	2	—	—	9	—	—	—	1	2	7	—	29	133	—	6	1	4	30	41	174
Malmöhus d:o . . .	157	61	7	11	1	2	1	—	15	25	2	1	—	2	3	119	—	182	407	8	2	4	6	120	140	547
Christianstads d:o .	87	—	1	9	1	1	—	—	2	11	—	—	—	1	—	66	2	93	181	2	18	2	4	47	73	254
Blekinge d:o	141	46	5	8	6	2	2	—	6	7	—	—	—	6	1	96	—	134	326	25	—	—	5	124	154	480
Hallands d:o	126	131	9	11	1	—	2	1	3	5	—	—	—	—	1	27	—	51	317	2	14	4	3	98	121	438
Götheborgs och Bohus d:o	196	138	12	6	2	2	—	—	5	11	—	1	—	6	2	11	—	46	392	7	25	14	11	458	515	907
Jämtlands d:o . . .	—	—	—	1	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	5	—	11	11	—	—	—	—	—	—	11
Norrbottens d:o . .	31	23	2	3	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	7	—	15	71	—	5	—	1	20	26	97
Summa	2,875	2,115	420	234	30	47	49	3	149	359	14	30	—	104	54	1,164	8	2,243	7,655	93	548	134	105	1,611	2,491	10,146

Tabell N:o 1, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 184

				Närvarande oc														
				Casser														
				A) Sju														
				I. i Nervsystem. centr.-org:r.		II. i yttre sinnes-organerne.				III. i Respirat.-organerne.		IV. i Circulat.-apparaten.		V. i underlifvets organer.				
							Hörseln.											
	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Själs-sjukdomar.	Kroppsliga nerv-lidanden.	Synen.	Döfstumhet.	Lomhördhet.	Fel på talet.	Tuberculos.	Kronisk Lung-Catarrh.	Organiska hjert-sjukdomar.	Anevrismer och Varices.	I Mage och Tarmar.	I Lefver och Mjälte.	I Njurar och blåsa.	Bråck och Prolapsus.	till följe deraf.
Stockholms Stad . .	382	92	60	7	3	4	1	6	1	—	—	1	4	—	—	—	12	-
Upsala Län	472	8	36	2	6	4	—	11	—	6	4	5	—	—	—	—	8	4
Stockholms d:o. . .	473	87	53	4	9	6	2	9	—	12	1	1	2	—	8	—	11	-
Skaraborgs d:o . . .	629	208	187	3	6	14	2	9	—	5	1	3	5	—	—	1	8	-
Kronobergs d:o . .	531	98	41	19	9	20	2	21	—	10	9	16	—	8	1	—	16	3
Jönköpings d:o. . .	951	160	29	6	3	9	3	4	—	10	6	5	1	2	—	1	7	1
Wästmanlands d:o.	507	44	13	3	3	8	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	7	-
Östergöthlands d:o .	832	195	110	7	23	24	2	12	—	24	14	8	4	2	—	1	17	1
Södermanlands d:o.	594	96	32	1	2	11	1	4	3	12	8	7	—	—	—	—	15	1
Elfsborgs d:o	1,094	286	149	9	1	22	1	12	4	1	4	2	3	—	—	—	7	2
Calmar d:o	600	408	32	7	8	24	1	8	1	30	6	4	1	—	2	—	22	1
St. Kopparbergs d:o	809	104	55	10	9	16	—	25	1	21	3	2	2	3	4	3	17	
Nerikes d:o	622	159	104	7	8	19	4	34	3	10	5	4	—	4	—	1	11	
Wärmlands d:o . .	702	209	165	12	11	34	2	30	—	11	7	15	4	2	—	2	19	5
Gefleborgs d:o . . .	637	37	62	3	8	9	—	4	1	7	3	4	2	—	—	—	13	-
Wästernorrlands d:o	633	22	18	13	2	14	—	15	—	16	3	5	3	6	3	3	15	2
Wästerbottens d:o .	336	35	26	2	2	7	1	1	—	5	—	1	—	—	—	1	1	
Malmöhus d:o . . .	987	358	41	8	12	20	1	28	1	32	15	5	4	42	—	—	19	3
Christianstads d:o .	757	209	69	11	13	23	3	18	—	38	18	4	5	5	—	—	17	2
Blekinge d:o	388	100	53	2	6	8	—	4	1	4	1	1	—	—	—	—	11	1
Hallands d:o	572	132	24	6	8	12	2	3	—	5	1	4	1	—	—	—	7	1
Götheborgs och Bohus d:o	808	133	58	8	2	15	1	4	2	5	4	3	2	—	—	—	9	
Jämtlands d:o . . .	301	4	13	3	2	8	1	5	—	—	5	—	—	—	—	—	4	1
Norrbottens d:o . .	346	23	7	2	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	-
Summa	14,963	3,207	1,437	155	156	332	31	271	18	268	118	100	43	74	18	13	273	35
				311		652				386		143		735				
				5,003														

s 1:sta klass, upprättad enligt de vid mönstringarna förda anteckningar.

…sigtigade.														Frånvarande					
…för																			
…nar																			
VI. i Locomotions-organerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och …	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	B) Undernålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
1	—	7	3	14	3	—	—	2	—	1	9	79	613	22	87	12	3	124	737
10	—	5	8	15	—	—	—	5	5	20	4	164	680	6	48	27	2	83	763
24	1	7	8	20	—	—	1	7	1	11	1	146	759	21	29	28	8	86	845
31	1	4	2	37	—	—	1	11	8	166	3	321	1,345	14	44	25	3	86	1,431
26	7	8	7	62	—	—	8	11	4	76	—	374	1,044	5	42	3	2	52	1,096
17	17	7	4	27	1	—	8	12	—	102	—	267	1,407	22	34	9	4	69	1,476
12	2	3	4	17	—	—	1	5	—	39	—	110	674	19	43	20	2	84	758
47	2	16	8	69	—	—	15	45	—	180	12	548	1,685	41	90	17	4	152	1,837
50	5	12	10	14	3	—	1	4	1	8	12	195	917	3	32	24	2	61	978
49	4	10	16	32	—	—	—	25	2	55	—	280	1,809	6	114	41	3	164	1,973
21	—	16	9	73	—	—	5	34	10	8	—	301	1,341	11	113	26	4	154	1,495
60	7	16	12	33	6	—	1	30	2	12	5	305	1,273	40	97	16	5	158	1,431
18	8	6	10	74	3	1	—	20	3	26	7	293	1,178	6	32	14	1	53	1,231
40	6	6	10	222	—	—	14	39	3	—	8	553	1,629	32	143	42	2	219	1,848
16	1	9	4	40	2	—	—	13	2	3	—	144	880	30	39	9	8	86	966
21	18	6	8	49	3	—	4	11	1	15	—	262	935	9	28	8	—	45	980
5	—	3	2	22	—	—	2	5	1	—	—	65	462	4	33	2	—	39	501
68	6	8	8	137	7	—	5	12	6	69	—	547	1,933	29	121	10	6	166	2,099
37	—	12	7	70	2	—	11	35	6	54	—	415	1,450	13	54	6	1	74	1,524
3	—	7	4	11	1	—	—	4	1	6	—	91	632	18	76	3	4	101	733
26	—	—	6	17	3	—	6	3	5	13	5	145	873	2	58	6	—	66	939
23	2	9	8	35	4	—	—	6	—	10	—	155	1,154	8	285	83	3	379	1,533
14	—	6	4	75	4	—	2	11	2	—	—	158	476	17	8	15	1	41	517
1	—	1	3	11	—	—	—	2	1	—	1	26	402	—	15	1	—	16	418
620	87	184	165	1,176	42	1	85	352	64	874	67	5,944	25,551	378	1,665	447	68	2,558	28,109
2,274						502													

Tabell N:o 2, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1848 å

				Närvarande o															
				Casser															
				A) Sj															
				I. i Nervsystem. centr.-org:r.		II. i yttre sinnes-organerne.				III. i Respirat.-organerne.		IV. i Circulat.-apparaten.		V. i underlifvets organer.					
							Hörseln.												
	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Själs-sjukdomar.	Kroppsliga nervlidanden.	Synen.	Döfstumhet.	Lomhördhet.	Fel på talet.	Lung-tuberkler.	Kronisk Lung-Catarrh.	Organiska hjert-sjukdomar.	Anevrismer och Varices.	I Mage och Tarmar.	I Lefver och Mjälte.	I Njurar och blåsa.	Bråck och Prolapsus.	till följe deraf.
Stockholms Stad . .	67	58	—	2	—	3	—	—	—	3	—	2	—	—	—	—	—	
Upsala Län	58	12	1	—	—	—	—	—	—	4	—	3	—	1	—	—	1	
Stockholms d:o . . .	70	36	15	2	—	2	—	3	1	7	3	2	—	—	2	—	2	
Skaraborgs d:o . . .	234	135	96	5	1	7	—	8	—	7	—	—	1	—	—	1	6	
Kronobergs d:o . .	28	2	—	—	1	2	1	1	1	4	—	—	—	—	—	—	3	
Jönköpings d:o . . .	72	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Wästmanlands d:o .	55	9	7	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Östergöthlands d:o .	95	2	—	2	—	2	—	1	—	4	2	1	—	—	—	—	—	
Södermanlands d:o .	115	135	16	—	2	—	—	—	—	7	3	2	—	—	—	—	1	
Elfsborgs d:o	314	489	127	9	6	11	—	8	—	4	1	1	—	—	—	—	3	
Calmar d:o	177	446	20	1	2	6	—	4	—	3	5	—	3	—	—	—	12	
St. Kopparbergs d:o	91	66	5	2	2	3	1	1	—	3	—	—	—	1	3	—	1	
Nerikes d:o	124	71	23	2	3	—	—	16	—	3	3	1	1	1	—	1	2	
Wärmlands d:o . .	199	167	82	5	3	3	—	5	—	10	4	5	—	—	—	—	6	
Gefleborgs d:o . . .	56	20	5	1	1	3	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	
Wästernorrlands d:o	29	2	1	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	
Wästerbottens d:o .	32	40	6	1	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	2	
Malmöhus d:o . . .	112	128	9	—	1	1	—	—	—	3	—	—	—	1	25	—	—	
Christianstads d:o .	58	38	14	—	—	2	—	—	—	5	7	—	1	1	—	—	—	
Blekinge d:o	84	50	13	—	3	1	—	2	1	2	2	—	—	—	—	1	3	
Hallands d:o	96	102	6	2	—	2	—	3	—	2	1	—	—	4	—	—	—	
Götheborgs och Bohus d:o	138	127	41	1	2	7	—	2	—	7	7	2	1	—	—	—	2	
Jämtlands d:o . . .	14	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Norrbottens d:o . .	27	20	2	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Summa	2,345	2,155	491	38	29	58	3	58	3	85	40	19	7	9	30	3	46	1
				67		122				125		26		200				
														1,241				

2:dra med 5:te klasser, upprättad enligt de vid mönstringarna förde anteckningar.

esigtigade.														Frånvarande					
e för																			
lomar																			
VI. i Locomotionsorganerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Anchyloser.	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	B) Undermålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
—	—	—	—	—	1	—	—	5	2	—	—	23	148	—	52	6	2	60	208
—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	8	—	21	92	1	17	—	—	18	110
11	2	3	—	2	—	—	3	7	2	44	—	100	221	6	62	10	4	82	303
21	—	5	3	37	—	—	3	28	6	227	4	370	835	2	85	10	5	102	937
2	1	—	—	12	—	—	—	1	—	30	—	65	95	—	32	—	—	32	127
1	2	—	—	—	—	—	—	2	—	54	3	65	137	—	14	—	1	15	152
2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	10	—	18	89	1	23	2	—	31	120
5	—	1	—	—	—	—	6	14	—	39	—	79	176	1	39	1	1	42	218
7	—	—	3	1	—	—	3	5	—	10	1	50	316	2	40	10	3	55	371
21	1	3	8	15	—	—	2	17	2	17	—	129	1,059	2	216	36	8	262	1,321
7	—	6	—	56	—	—	7	10	2	94	—	231	874	9	250	23	3	285	1,159
11	1	3	1	3	—	—	—	2	—	26	—	64	226	—	63	3	1	67	293
4	6	—	—	12	2	—	1	12	1	43	5	134	352	1	37	5	7	50	402
8	—	7	7	69	—	—	9	24	—	5	2	182	630	5	269	39	4	317	947
—	—	—	—	8	—	—	—	2	—	31	1	53	134	20	20	2	1	43	177
2	4	1	—	4	—	—	—	1	2	21	—	50	82	2	14	—	1	17	99
—	—	2	—	10	—	—	—	3	—	7	—	33	111	6	45	—	3	54	165
5	—	1	1	8	1	—	—	1	1	21	—	81	330	5	172	1	2	180	510
5	—	3	—	7	—	—	—	4	—	13	—	53	163	4	24	3	2	33	196
3	1	1	—	—	—	—	—	1	—	11	—	40	187	5	139	7	5	156	343
4	—	—	—	8	—	—	—	4	—	9	—	47	251	3	174	6	3	186	437
7	2	2	1	18	—	—	2	8	—	35	—	113	419	5	473	50	8	536	955
1	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	7	23	—	6	2	—	8	31
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	6	55	—	23	—	—	23	78
127	23	40	24	272	5	—	38	154	18	757	16	2,014	7,005	80	2,294	216	64	2,654	9,659
491						210													

Tabell N:o 1, öfver Läkare-Besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1849

Närvarande oc[h]

Cassera[de]

A) Sjuk[domar]

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	I. i Nervsystem. centr.-org:r. Själs-sjukdomar.	I. Kroppsliga nervlidanden.	II. i yttre sinnes-organerne. Synen.	II. Hörseln. Döfstumhet.	II. Hörseln. Lomhördhet.	II. Fel på talet.	III. i Respirat.-organerne. Lung-tuberkler.	III. Kronisk Lung-Catarrh.	IV. i Circulat.-apparaten. Organiska hjertsjukdomar.	IV. Anevrismer och Varices.	V. i underlifvets organer. I Mage och Tarmar.	V. I Lefver och Mjälte.	V. I Njurar och blåsa.	V. Bråck och Prolapsus.	V. Allmän svaghet till följe deraf.
Stockholms Stad . .	432	76	50	2	2	5	2	2	—	1	—	1	—	—	—	—	10	—
Upsala Län	576	39	20	4	2	6	3	2	2	4	2	2	—	—	—	1	12	8
Stockholms d:o. . .	489	105	65	6	8	17	1	8	—	12	—	1	1	—	—	1	16	—
Skaraborgs d:o . . .	948	436	134	7	10	13	2	12	—	8	2	4	1	—	—	—	16	25
Kronobergs d:o . .	580	95	54	10	6	19	1	10	3	10	10	13	—	9	—	—	14	6
Jönköpings d:o . . .	976	154	34	12	9	7	2	6	1	8	5	5	1	—	2	2	14	6
Wästmanlands d:o .	567	90	25	4	1	6	4	3	—	3	2	—	—	—	—	—	5	—
Östergöthlands d:o.	1,004	91	88	14	15	33	3	12	2	20	20	10	1	—	—	—	12	62
Södermanlands d:o.	655	135	29	9	2	10	—	7	—	28	8	11	2	—	—	1	10	3
Elfsborgs d:o	1,321	377	133	9	7	13	4	10	1	—	8	—	—	—	—	—	18	2
Calmare d:o	728	269	50	6	6	21	1	10	1	28	2	4	1	—	—	—	24	13
St. Kopparbergs d:o	801	108	58	8	8	14	3	11	3	32	—	3	2	—	—	2	9	—
Nerikes d:o	742	169	106	17	8	25	2	28	2	1	5	3	—	5	—	2	6	—
Wärmlands d:o . .	900	240	215	19	8	50	3	42	1	9	7	8	1	—	—	4	32	19
Gefleborgs d:o . . .	668	44	58	9	6	2	3	7	1	9	3	3	—	—	—	—	14	—
Wästernorrlands d:o	579	31	51	11	9	22	2	10	3	20	—	2	—	1	—	3	6	4
Wästerbottens d:o .	390	41	45	5	1	3	—	1	—	2	—	—	—	1	—	—	3	3
Malmöhus d:o . . .	1,185	245	33	13	10	39	2	35	—	30	17	6	—	1	20	—	26	4
Christianstads d:o .	818	115	48	9	10	17	2	33	—	32	10	—	3	—	—	—	9	59
Blekinge d:o	438	132	40	1	7	3	2	3	—	2	2	3	—	—	—	—	2	6
Hallands d:o	512	124	37	6	2	7	1	5	—	7	1	2	1	—	—	—	6	10
Götheborgs och Bohus d:o.	897	128	45	3	8	16	2	15	1	4	3	1	1	—	—	—	5	3
Jämtlands d:o . . .	316	2	17	6	3	8	—	3	—	9	2	—	—	—	—	—	6	—
Norrbottens d:o . .	351	30	3	1	1	5	—	3	—	1	2	1	—	1	—	—	2	1
Summa	16,873	3,276	1,438	191	149	361	45	278	21	280	111	83	15	18	22	16	277	240
				340		705				391		98		573				
				4,531														

s 1:sta klass, upprättad enligt de vid mönstringarna förda anteckningar.

esigtigade. e för mar VI. i Locomotions-organerne. Contracturer och Anchyloser.	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	VII. i Huden. Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	B) Undermålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	Frånvarande: ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
—	—	5	4	6	1	—	1	4	1	—	5	52	610	35	84	7	3	129	739
11	2	4	6	2	8	—	2	3	—	8	3	97	732	5	73	30	4	112	844
25	1	12	4	9	7	—	2	18	2	3	1	155	814	21	43	29	5	98	912
23	6	16	7	34	2	—	2	18	4	51	2	265	1,783	15	65	14	3	97	1,880
19	15	5	5	42	—	1	12	4	2	102	—	318	1,047	8	39	10	5	62	1,109
16	—	6	3	19	2	—	11	8	2	86	—	233	1,397	29	38	10	4	81	1,478
8	1	—	4	10	2	—	—	2	—	12	—	67	749	28	48	11	4	91	840
88	4	9	8	45	4	1	28	22	3	311	—	727	1,910	17	66	17	3	103	2,013
24	4	6	12	8	3	—	4	7	—	2	10	171	990	12	32	17	4	75	1,065
23	5	16	10	38	10	—	—	16	—	41	3	234	2,065	7	137	32	2	178	2,243
61	20	13	14	37	17	—	3	19	4	15	—	320	1,367	16	142	18	4	180	1,547
30	4	17	1	50	11	—	1	20	1	13	1	244	1,211	18	92	14	3	127	1,338
8	3	7	7	60	9	1	1	15	2	55	9	281	1,298	22	39	9	1	71	1,369
53	6	9	16	202	—	—	10	62	2	48	14	625	1,980	31	119	36	4	190	2,170
38	—	3	3	39	2	—	—	21	2	8	2	175	945	23	49	10	3	85	1,030
22	5	4	1	32	2	—	13	9	—	—	2	183	844	14	39	5	3	61	905
10	2	4	1	12	1	—	—	6	—	—	—	55	531	8	33	3	—	44	575
69	12	15	9	52	40	—	7	5	9	76	—	497	1,960	25	152	2	2	181	2,141
54	2	11	10	44	6	—	8	10	3	157	—	489	1,470	29	49	7	3	88	1,558
15	2	5	2	5	1	—	—	—	—	10	—	71	681	6	71	1	2	80	761
4	—	4	6	25	1	—	1	1	—	—	—	96	769	3	97	9	4	113	882
9	9	6	—	16	2	—	—	1	1	—	—	106	1,176	6	318	33	6	363	1,539
5	—	4	2	31	2	—	1	4	—	8	1	95	430	2	14	4	1	21	451
9	—	—	1	5	—	—	—	1	—	—	—	34	418	2	16	—	—	18	436
624	103	181	136	823	133	3	107	276	38	1,006	53	5,590	27,177	392	1,855	328	73	2,652	29,825
2,000						424													

Tabell N:o 2, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1849 år

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Närvarande oc… — Cassera… — A) Sjuk… — I. i Nervsystem. centr.-org:r. — Själs-sjukdomar.	I. Kroppsliga nervlidanden.	II. i yttre sinnes-organerne. — Synen.	II. Hörseln. — Döfstumhet.	II. Hörseln. — Lomhördhet.	II. Fel på talet.	III. i Respirat.-organerne. — Lung-tuberkler.	III. Kronisk Lung-Catarrh.	IV. i Circulat.-apparaten. — Organiska hjert-sjukdomar.	IV. Anevrismer och Varices.	V. i underlifvets organer. — I Mage och Tarmar.	V. I Lefver och Mjälte.	V. I Njurar och blåsa.	V. Bråck och Prolapsus.	V. Allmän svagnet till följe deraf.	[illegible]
Stockholms Stad . .	71	52	—	1	—	4	—	1	1	4	—	1	—	1	1	—	1	[illegible]	1
Upsala Län	73	6	16	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
Stockholms d:o. . .	62	39	22	—	—	5	—	2	—	6	2	—	—	—	—	1	3	1	10
Skaraborgs d:o . . .	224	263	43	5	4	10	1	3	—	12	3	5	3	—	—	1	5	[illegible]	14
Kronobergs d:o . .	78	6	2	1	—	1	—	4	—	2	3	1	—	3	—	—	—	[illegible]	1
Jönköpings d:o . . .	126	2	2	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	1	—	4
Wästmanlands d:o .	57	23	4	—	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergöthlands d:o .	83	—	1	2	3	—	—	5	—	7	6	1	—	—	—	4	—	[illegible]	22
Södermanlands d:o.	98	153	13	1	1	1	—	4	—	4	1	5	1	1	—	1	3		12
Elfsborgs d:o	426	437	79	3	1	2	—	6	—	7	—	—	—	—	—	—	3		9
Calmar d:o	365	373	20	4	1	—	—	4	—	4	6	2	—	—	—	1	4		4
St. Kopparbergs d:o	65	46	12	1	1	—	—	3	—	4	1	2	—	—	—	1	—	—	4
Nerikes d:o	153	55	17	2	6	6	—	2	—	3	—	—	1	4	1	1	2	—	1
Wärmlands d:o . .	263	172	85	3	5	11	—	6	—	15	4	3	—	—	—	2	8	[illegible]	12
Gefleborgs d:o . . .	46	13	5	3	1	3	—	3	—	6	1	1	—	—	—	—	1		12
Wästernorrlands d:o	37	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—		2
Wästerbottens d:o .	60	34	11	—	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Malmöhus d:o . . .	302	101	3	1	—	9	—	6	—	4	1	—	1	—	1	—	2		28
Christianstads d:o .	124	7	1	1	2	2	—	3	—	8	8	—	1	—	—	—	1		14
Blekinge d:o	112	28	17	—	1	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	1		7
Hallands d:o	133	106	12	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4		2
Götheborgs och Bohus d:o	262	161	33	1	1	3	—	6	—	3	—	4	—	—	—	1	1		4
Jämtlands d:o . . .	11	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Norrbottens d:o . .	14	9	—	2	1	—	—	1	1	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—
Summa	3,245	2,088	404	31	30	64	2	60	3	104	42	26	8	10	3	13	41	4	166
				61		129				146		34		116					
				1,086															

dra med 5:te klasser, upprättad enligt de vid mönstringarne förda anteckningar.

…sigtigade.														Frånvarande					
…för																			
…nar																			
VI. i Locomotions-organerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Ankyloser	Slapphet i musk-lerna.	Höft- och led-gångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	*B)* Undermålighet.	*C)* Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
1	—	—	1	2	—	—	—	6	—	—	3	30	153	5	127	6	8	146	299
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	12	107	6	54	4	1	65	172
10	—	—	—	—	2	—	4	7	—	26	—	69	192	6	58	31	3	98	290
14	5	2	1	16	—	—	7	14	6	26	2	153	683	3	56	8	—	67	750
1	4	—	—	6	—	—	—	2	—	45	—	74	160	—	26	—	—	26	186
4	—	—	—	2	—	—	2	2	—	58	—	74	204	2	12	—	1	15	219
—	—	1	—	2	—	—	—	1	—	4	—	13	97	—	35	3	1	39	136
22	3	1	—	9	—	—	—	4	—	133	—	208	292	1	57	—	3	61	353
12	—	—	—	1	—	—	—	1	—	10	1	49	313	18	45	4	5	72	385
9	2	2	2	16	—	—	1	6	1	3	2	67	1,009	2	213	16	6	237	1,246
4	2	6	1	4	—	—	4	3	1	118	—	171	929	24	430	8	7	469	1,398
4	—	1	—	1	—	—	—	—	—	56	—	75	198	1	95	2	2	100	298
1	1	1	2	18	1	—	—	9	2	96	3	162	387	—	29	1	—	30	417
12	2	—	4	56	—	—	4	31	2	37	5	214	734	9	288	17	4	318	1,052
12	—	4	—	7	—	—	1	12	—	30	2	92	156	18	56	3	—	77	233
2	—	1	—	4	—	—	—	2	—	3	—	15	60	—	15	—	1	16	76
1	—	—	1	1	—	—	1	5	—	12	—	26	131	—	50	—	2	52	183
28	—	1	—	26	2	—	1	1	—	67	—	153	559	—	184	1	—	185	744
14	—	1	2	12	—	—	—	7	2	129	—	201	333	3	53	3	—	59	392
7	3	—	1	4	—	—	—	—	3	34	1	63	220	2	154	1	3	160	380
2	1	1	—	3	—	—	1	—	—	16	—	31	282	—	203	3	7	213	495
4	1	—	—	7	—	1	—	—	—	7	—	41	497	4	460	12	11	487	984
1	2	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	15	26	—	15	1	2	18	44
—	—	—	1	4	—	—	1	—	1	13	—	30	53	—	26	—	1	27	80
166	26	22	16	206	5	1	27	113	18	933	19	2,038	7,775	104	2,741	124	68	3,037	10,812
		441					159												

Tabell N:o 1, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 185

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Närvarande oc														
				Casser														
				A) Sjul														
				I. i Nervsystem. centr -org:r.		II. i yttre sinnes-organerne.				III. i Respirat.-organerne.		IV. i Circulat.-apparaten.		V. i underlifvets organer.				
							Hörseln.											
				Själssjukdomar.	Kroppsliga nervlidanden.	Synen.	Döfstumhet.	Lomhördhet.	Fel på talet.	Lung-tuberceler.	Kronisk Lung-Catarrh.	Organiska hjertsjukdomar.	Anevrismer och Varices.	I Mage och Tarmar.	I Lefver och Mjälte.	I Njurar och blåsa.	Bråck och Prolapsus.	Allmän svaghet till följe deraf.
Stockholms Stad . .	418	62	46	1	4	5	2	4	—	1	—	1	2	—	—	1	6	
Upsala Län	544	67	19	4	7	10	—	8	—	6	—	1	2	—	—	3	8	–
Stockholms d:o . . .	574	105	66	4	5	7	1	2	—	4	3	1	—	1	—	—	12	
Skaraborgs d:o . . .	933	579	128	6	19	20	4	5	1	8	1	1	—	—	—	2	25	
Kronobergs d:o . .	663	58	49	16	2	13	1	17	2	19	9	9	1	4	—	—	11	4
Jönköpings d:o . . .	931	205	45	8	8	8	3	6	—	11	4	4	—	5	—	—	9	1
Wästmanlands d:o .	562	107	27	2	1	1	2	6	1	1	—	2	—	—	—	—	3	
Östergöthlands d:o .	1,050	207	85	10	10	16	4	1	2	16	15	8	—	—	4	—	20	–
Södermanlands d:o.	605	158	29	7	13	10	1	6	1	16	8	8	1	—	—	2	13	1
Elfsborgs d:o	1,460	438	102	8	6	10	1	6	1	1	3	—	—	—	—	—	5	–
Calmar d:o	728	397	49	13	7	18	1	17	2	15	9	1	3	—	—	—	30	1
St. Kopparbergs d:o	918	144	44	7	7	13	3	8	5	15	3	1	1	—	1	1	11	–
Nerikes d:o	788	221	91	7	12	26	2	19	2	10	1	6	5	4	1	1	26	–
Wärmlands d:o . .	1,124	291	204	24	15	54	6	38	5	13	17	12	—	2	—	7	15	5
Gefleborgs d:o . . .	750	63	59	8	1	14	—	7	—	5	3	4	1	4	—	1	7	–
Wästernorrlands d:o	673	63	17	8	7	6	—	4	1	6	1	3	—	1	1	2	4	
Wästerbottens d:o .	375	34	17	2	1	6	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	2	
Malmöhus d:o . . .	1,177	314	30	5	8	29	1	20	4	24	1	1	6	—	71	—	39	–
Christianstads d:o .	891	116	51	9	10	16	7	16	—	20	7	—	4	—	—	—	26	2
Blekinge d:o	489	177	31	5	9	11	3	6	—	2	—	—	—	—	—	—	2	
Hallands d:o	586	97	54	2	6	9	3	9	—	8	3	2	—	—	—	—	10	
Götheborgs och Bohus d:o	996	257	62	6	8	9	1	8	—	3	—	2	1	—	—	—	10	
Jämtlands d:o . . .	310	10	15	7	5	7	—	4	—	14	—	1	—	—	—	1	2	–
Norrbottens d:o . .	387	26	5	3	1	5	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	1
Summa	17,932	4,196	1,385	172	172	323	47	218	28	219	88	70	27	22	78	21	297	20
				344		616				307		97		624				
				4,464														

…s 1:sta klass, upprättad enligt de vid mönstringarna förda anteckningar.

…sigtigade.																			
…e för														Frånvarande					
…nar																			
VI. i Locomotions-organerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Ankyloser	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	B) Undermålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medfört befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
4	—	7	4	11	2	—	1	—	—	—	4	61	587	26	81	4	3	114	701
7	—	5	8	16	6	1	—	9	2	8	3	114	744	5	46	14	1	66	810
11	1	13	2	11	—	—	—	8	—	—	1	90	835	19	45	15	7	86	921
31	—	15	9	27	9	1	2	9	9	15	—	226	1,866	23	57	17	2	99	1,965
26	11	9	3	39	2	—	10	11	6	58	—	327	1,097	6	40	12	2	60	1,157
13	2	9	11	23	4	—	4	7	2	95	2	252	1,433	20	45	12	1	78	1,511
4	1	2	1	12	1	—	—	2	—	10	—	56	752	20	35	10	9	74	826
36	3	13	10	54	—	2	11	37	3	281	—	556	1,898	37	62	14	4	117	2,015
32	1	13	14	13	3	—	4	11	2	11	4	205	997	8	41	8	2	59	1,056
25	3	6	10	44	2	—	1	16	2	49	—	199	2,199	22	140	16	3	181	2,380
24	44	12	7	55	25	4	4	10	1	17	—	330	1,504	19	162	15	5	201	1,705
24	1	9	3	42	14	—	—	10	3	3	—	185	1,291	31	106	11	2	150	1,441
17	1	7	12	54	2	—	2	16	2	29	2	266	1,366	16	33	11	3	63	1,429
25	—	18	12	233	—	1	21	60	4	—	10	645	2,264	43	163	28	7	241	2,505
27	9	7	11	58	4	—	—	8	2	2	—	183	1,055	3	64	6	—	73	1,128
8	6	12	3	36	5	—	—	11	1	4	6	137	890	5	37	2	1	45	935
6	1	5	1	8	—	—	1	4	—	—	—	46	472	13	23	2	—	38	510
50	10	10	15	65	20	—	9	26	11	49	—	474	1,995	12	124	27	9	172	2,167
36	—	14	14	69	12	—	7	26	4	203	1	521	1,579	11	62	2	2	77	1,656
17	—	7	5	1	—	—	—	3	—	—	4	77	774	10	58	—	1	69	843
10	—	9	5	18	10	—	2	5	2	—	—	122	859	46	70	6	4	126	985
4	—	8	8	28	—	—	3	10	1	—	—	117	1,432	8	225	10	5	248	1,680
13	7	7	6	9	—	—	7	4	—	—	3	97	432	3	17	1	2	23	455
7	1	3	3	10	2	1	—	2	—	—	—	52	470	4	12	1	—	17	487
457	102	220	177	936	123	10	89	305	57	834	40	5,338	28,791	410	1,748	244	75	2,477	31,268
2,015						461													

Rättelse: Sid. 240 kol. 3 rad. 1 nedifr. *står* 1,385 *läs* 1,325

Tabell N:o 2, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1850 år

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Närvarande oc[…] Cassera[…] A) Sjuk[…] I. i Nervsystem. centr.-org:r.		II. i yttre sinnes-organerne.				III. i Respirat.-organerne.		IV. i Circulat.-apparaten.		V. i underlifvets organer.				
				Själs-sjukdomar.	Kroppsliga nerv-lidanden.	Synen.	Hörseln. Döfstumhet.	Hörseln. Lomhördhet.	Fel på talet.	Lung-tuberkler.	Kronisk Lung-Catarrh.	Organiska hjert-sjukdomar.	Anevrismer och Varices.	I Mage och Tarmar.	I Lefver och Mjälte.	I Njurar och blåsa.	Bråck och Prolapsus.	Allmän svaghet till följe deraf.
Stockholms Stad . .	64	36	—	—	5	—	—	—	—	15	—	—	—	—	1	—	1	[illegible]
Upsala Län	86	23	7	—	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms d:o . . .	123	55	28	—	1	3	—	1	—	5	1	5	—	—	—	—	1	[illegible]
Skaraborgs d:o . . .	195	320	33	1	2	4	—	6	—	4	12	1	—	—	—	1	2	[illegible]
Kronobergs d:o . .	90	4	2	—	1	—	—	1	—	1	6	1	—	1	—	—	2	[illegible]
Jönköpings d:o . . .	92	3	6	—	—	3	—	3	—	3	—	2	—	—	—	—	3	—
Wästmanlands d:o .	52	32	4	2	—	3	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	1	[illegible]
Östergöthlands d:o .	83	30	6	3	1	5	—	1	—	8	4	—	—	—	1	1	2	[illegible]
Södermanlands d:o.	93	125	4	1	2	2	—	4	—	6	1	2	—	—	—	—	1	[illegible]
Elfsborgs d:o	390	465	77	3	4	3	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—
Calmar d:o	146	193	9	1	—	3	1	1	—	3	5	3	—	—	—	—	4	—
St. Kopparbergs d:o	83	70	14	1	2	2	—	4	—	8	—	1	—	—	—	—	1	—
Nerikes d:o	138	70	18	3	1	2	—	1	—	2	—	3	1	6	1	—	—	—
Wärmlands d:o . .	288	113	54	2	6	11	1	5	—	3	19	3	—	5	—	1	6	1
Gefleborgs d:o . . .	59	11	5	1	2	2	—	3	—	2	—	1	—	4	—	—	3	[illegible]
Wästernorrlands d:o	81	18	5	1	2	3	—	1	—	2	—	1	1	1	—	—	—	
Wästerbottens d:o .	72	8	7	2	1	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—
Malmöhus d:o . . .	108	139	4	—	—	3	—	4	1	3	—	—	—	—	10	—	1	—
Christianstads d:o .	80	—	2	1	1	1	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	2	
Blekinge d:o	93	76	11	1	1	4	—	1	—	3	3	—	—	—	—	—	2	
Hallands d:o	102	57	13	2	1	2	—	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—	
Götheborgs och Bohus d:o	259	110	30	1	7	5	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	3	
Jämtlands d:o . . .	10	2	2	2	1	—	—	—	—	4	—	1	—	—	—	—	1	—
Norrbottens d:o . .	27	11	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	
Summa	2,814	1,971	342	28	41	65	2	47	1	81	58	25	3	19	14	3	39	8
				69		115				139		28		155				
				1,087														

dra med 5:te klasser, upprättad enligt de vid mönstringarna förde anteckningar.

esigtigade.														Frånvarande					
e för																			
mar																			
VI. i Locomotionsorganerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Ankylosen	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	*B)* Undermålighet.	*C)* Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
—	—	—	—	3	—	1	1	7	—	—	—	36	136	5	57	1	3	66	202
—	—	1	—	4	—	—	—	2	—	12	—	24	140	—	64	8	—	72	212
3	—	3	—	1	—	—	1	6	1	15	—	49	255	7	86	3	3	99	354
8	3	2	1	13	2	—	—	12	12	187	—	292	840	5	80	10	7	102	942
4	4	1	2	7	—	—	2	1	—	25	—	76	172	3	34	4	—	41	213
1	3	1	—	3	—	—	3	5	3	177	—	210	311	—	32	2	2	36	347
2	—	—	1	3	—	—	—	2	—	10	—	30	118	1	83	2	—	86	204
10	1	—	2	7	—	—	—	7	—	26	—	81	206	8	21	2	1	32	232
7	2	2	2	1	—	—	—	5	1	16	1	61	283	1	48	—	2	51	334
11	1	3	3	10	—	—	4	13	7	11	—	78	1,010	6	230	7	13	256	1,266
5	12	5	2	14	4	—	—	2	—	352	—	417	765	15	393	8	16	432	1,197
5	1	3	—	4	2	—	—	3	—	62	—	99	266	7	94	2	4	107	373
16	2	—	—	9	1	—	1	4	2	64	2	121	347	2	68	1	2	73	420
10	—	3	1	47	—	—	2	26	3	108	5	280	735	4	302	34	4	344	1,079
1	1	2	2	10	—	—	1	2	2	16	1	58	133	1	43	2	—	46	179
4	2	1	—	5	—	—	—	2	—	3	—	32	136	4	31	—	—	35	171
3	1	2	—	5	—	—	1	3	—	35	—	58	105	14	41	1	2	58	203
6	—	—	—	8	4	—	2	2	—	89	—	133	384	3	145	3	6	157	541
3	—	—	—	9	—	—	—	4	—	57	—	90	172	5	52	—	—	57	229
6	—	2	3	4	—	—	—	4	1	47	4	88	268	8	163	—	4	175	443
6	—	1	3	5	—	1	2	4	—	48	1	83	255	151	54	1	8	214	469
—	—	—	2	11	—	—	—	7	—	88	—	131	530	6	409	8	8	431	961
3	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	—	16	30	—	10	3	—	13	43
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	17	—	23	62	1	18	—	—	19	81
114	33	33	24	183	13	2	21	125	33	1,465	14	2,566	7,693	257	2,558	102	85	3,002	10,695
400						181													

Tabell N:o 1, öfver Läkare-Besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1851

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Närvarande oc… Cassera… A) Sjuk… I. i Nervsystem. centr.-org:r. Själs-sjukdomar.	I. Kroppsliga nervlidanden.	II. i yttre sinnes-organerne. Synen.	II. Hörseln. Döfstumhet.	II. Hörseln. Lomhördhet.	II. Fel på talet.	III. i Respirat.-organerne. Lung-tuberkler.	III. Kronisk Lung-Catarrh.	IV. i Circulat.-apparaten. Organiska hjert-sjukdomar.	IV. Anevrismer och Varices.	V. i underlifvets organer. I Mage och Tarmar.	V. I Lefver och Mjälte.	V. I Njurar och blåsa.	V. Bräck och Prolapsus.	V. Allmän svaghet till följe deraf.
Stockholms Stad . .	465	84	54	2	6	9	1	4	2	5	—	2	—	—	—	—	13	—
Upsala Län	532	83	21	4	3	4	3	4	—	1	3	—	—	—	—	—	14	[illegible]
Stockholms d:o . . .	604	101	63	5	5	11	—	9	—	4	2	1	—	—	—	—	10	[illegible]
Skaraborgs d:o . . .	839	453	92	20	13	18	2	7	2	9	—	—	2	—	—	2	9	[illegible]
Kronobergs d:o . .	678	79	35	15	10	10	—	17	—	6	9	9	—	2	—	—	14	1[illegible]
Jönköpings d:o . . .	890	144	29	10	2	9	3	4	—	8	—	2	1	—	—	—	13	—
Wästmanlands d:o .	571	84	17	2	1	6	3	2	1	1	—	1	—	—	—	—	3	—
Östergöthlands d:o .	1,148	336	78	10	21	35	2	14	1	13	10	7	1	2	2	1	17	[illegible]
Södermanlands d:o .	621	141	29	8	8	11	3	6	3	19	6	4	1	—	—	1	8	[illegible]
Elfsborgs d:o	1,335	340	48	14	10	24	3	10	—	5	4	2	1	—	—	—	8	[illegible]
Calmare d:o	770	401	40	18	9	27	2	10	1	18	4	2	1	—	—	1	20	1[illegible]
St. Kopparbergs d:o	867	108	40	5	6	18	6	16	3	11	—	2	1	—	—	—	24	[illegible]
Nerikes d:o	739	191	63	10	9	20	5	9	2	15	6	2	2	2	—	2	14	[illegible]
Wärmlands d:o . .	1,097	243	90	12	11	20	11	19	1	17	6	8	—	—	—	—	12	2[illegible]
Gefleborgs d:o . . .	717	46	51	4	6	12	2	7	2	11	5	4	1	4	—	—	9	[illegible]
Wästernorrlands d:o	626	40	28	3	4	8	2	9	—	5	3	1	—	2	—	3	6	[illegible]
Wästerbottens d:o .	360	28	17	2	1	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	[illegible]
Malmöhus d:o . . .	1,157	279	11	7	15	27	—	21	6	21	8	14	3	—	—	—	23	1[illegible]
Christianstads d:o .	863	113	21	8	7	21	2	27	1	18	3	—	1	—	—	—	27	5[illegible]
Blekinge d:o	507	137	37	3	9	8	1	5	1	5	2	1	1	—	—	—	7	—
Hallands d:o	559	134	16	2	2	10	—	2	—	8	1	4	—	—	—	—	8	1[illegible]
Götheborgs och Bohus d:o	1,051	151	29	6	3	7	2	14	—	10	3	1	—	1	—	—	7	[illegible]
Jämtlands d:o . . .	371	16	3	13	2	7	—	4	—	4	7	3	—	3	—	2	2	1[illegible]
Norrbottens d:o . .	268	31	12	—	3	4	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	[illegible]
Summa	17,635	3,763	924	183	166	329	53	225	26	215	82	71	16	16	2	12	269	20
				349		633				297		87		500				
				4,226														

rs 1:sta klass, upprättad enligt de vid mönstringarna förda anteckningar.

esigtigade.														Frånvarande					
e för																			
mar																			
VI. i Locomotions-organerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Anchyloser.	Slapphet i musklerna.	Höft- och ledgångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf	B) Undernålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
—	—	6	7	19	2	1	—	5	—	—	4	88	691	34	98	8	7	147	838
6	1	2	6	11	6	—	—	4	2	11	1	89	725	21	65	16	4	106	831
12	1	13	4	5	1	—	3	16	1	—	1	107	875	26	55	13	5	99	974
48	2	28	11	47	5	—	5	19	6	25	—	281	1,665	22	51	6	3	82	1,747
19	8	6	9	35	7	—	10	7	2	85	—	295	1,087	7	54	7	3	71	1,158
7	—	3	5	23	—	—	1	3	2	89	—	185	1,248	31	53	10	7	101	1,349
6	—	5	2	19	1	—	—	5	—	8	—	66	738	9	39	5	2	55	793
42	3	16	21	22	12	2	13	24	2	46	—	347	1,909	37	40	22	—	99	2,008
43	5	1	9	12	5	2	4	12	—	5	—	188	979	8	33	7	2	50	1,029
67	7	17	7	32	7	—	4	11	2	47	3	287	2,010	5	160	18	5	188	2,198
25	13	22	9	97	16	1	8	19	3	7	1	346	1,557	12	168	20	3	203	1,760
18	—	9	6	62	21	1	—	9	2	5	—	226	1,241	33	107	17	6	163	1,404
14	1	9	2	39	4	—	2	16	4	35	2	230	1,223	13	35	12	2	62	1,285
36	—	6	6	146	3	1	20	28	3	6	8	409	1,839	23	170	24	6	223	2,062
19	—	19	7	53	8	—	—	11	—	7	—	196	1,010	10	42	4	1	57	1,067
7	—	4	6	14	4	—	4	6	—	—	4	102	796	3	61	3	—	67	863
3	4	4	1	12	—	—	—	8	—	—	—	45	450	16	14	2	—	32	482
46	—	6	12	70	55	—	14	10	6	50	—	431	1,878	14	150	7	4	175	2,053
29	—	9	18	52	7	—	4	11	—	176	—	467	1,464	34	33	9	1	77	1,541
22	2	6	5	3	—	—	—	4	1	8	—	94	775	27	64	4	4	99	874
18	2	4	9	8	—	—	4	10	1	—	—	104	813	24	73	1	3	101	914
12	—	5	12	33	10	1	—	5	1	5	—	141	1,372	15	160	10	6	191	1,563
9	3	6	4	20	—	—	1	—	—	—	—	102	492	2	9	4	2	17	509
2	1	1	1	16	1	—	2	—	1	2	—	41	352	2	13	—	1	16	368
510	53	213	169	850	175	9	99	243	39	617	24	4,867	27,189	428	1,747	229	77	2,481	29,670
1,970						390													

Tabell N:o 2, öfver Läkare-besigtningarne å Beväringsmanskapet af 1851 år

	Approberade.	Undermålige, ställde på tillväxt.	Sjuke eller eljest svage, ställde på förbättring.	Närvarande oc — Casser — A) Sju — I. i Nervsystem. centr.-org:r. — Själs-sjukdomar.	Kroppsliga nervlidanden.	II. i yttre sinnes-organerne. — Synen.	Hörseln. — Döfstumhet.	Hörseln. — Lomhördhet.	Fel på talet.	III. i Respirat.-organerne. — Lung-tubercler.	Kronisk Lung-Catarrh.	IV. i Circulat.-apparaten. — Organiska hjertsjukdomar.	Anevrismer och Varices.	V. i underlifvets organer. — I Mage och Tarmar.	I Lefver och Mjälte.	I Njurar och blåsa.	Bråck och Prolapsus.	Annan svaghet till följe deraf.
Stockholms Stad . .	49	29	—	—	1	3	—	1	—	7	—	—	1	—	1	—	3	—
Upsala Län	113	19	1	—	1	—	—	1	—	2	5	1	—	4	—	—	—	1[illegible]
Stockholms d:o. . .	118	49	22	2	1	2	—	—	—	4	2	2	1	—	—	—	1	[illegible]
Skaraborgs d:o . . .	254	357	40	8	6	6	1	9	—	11	3	1	—	—	—	1	3	—
Kronobergs d:o . .	55	3	1	2	1	2	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	1	1[illegible]
Jönköpings d:o. . .	107	50	9	2	—	3	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Wästmanlands d:o.	76	82	4	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—
Östergöthlands d:o .	148	40	18	1	5	1	—	2	—	10	6	1	1	1	—	2	1	[illegible]
Södermanlands d:o.	118	78	11	2	—	1	—	2	—	4	2	1	—	—	—	—	1	[illegible]
Elfsborgs d:o	343	490	30	7	6	10	1	12	—	2	4	2	—	1	—	—	3	[illegible]
Calmar d:o	191	220	12	2	5	5	1	—	—	2	2	1	—	—	—	—	4	1
St. Kopparbergs d:o	99	87	16	1	—	—	—	4	—	10	1	—	—	—	—	3	3	—
Nerikes d:o	135	124	13	—	—	1	—	8	—	5	3	—	—	3	—	2	—	—
Wärmlands d:o . .	334	129	32	9	3	13	1	5	—	18	5	5	1	—	—	1	5	2[illegible]
Gefleborgs d:o . . .	55	26	10	3	1	4	2	—	—	8	6	2	—	1	—	1	—	4
Wästernorrlands d:o	42	26	4	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Wästerbottens d:o .	44	10	7	2	1	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	4
Malmöhus d:o . . .	140	170	—	—	—	2	—	4	—	3	—	4	—	1	—	—	3	4
Christianstads d:o .	91	—	1	1	—	2	—	—	—	—	7	—	1	—	—	—	—	—
Blekinge d:o	106	93	6	2	3	2	—	4	—	3	1	1	—	2	—	—	—	—
Hallands d:o	90	50	5	4	1	1	—	2	—	—	1	—	1	—	—	1	2	—
Götheborgs och Bohus d:o	263	106	14	2	—	7	—	1	—	6	—	1	—	—	—	—	3	9
Jämtlands d:o . . .	22	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	2	—	—	1	4
Norrbottens d:o . .	14	11	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	3,007	2,249	258	51	35	68	6	56	—	103	54	24	6	16	1	11	36	86
				86		130				157		30		150				
				1,164														

:dra med 5:te klasser, upprättad enligt de vid mönstringarne förda anteckningar.

esigtigade.														Frånvarande					
e för																			
mar																			
VI. i Locomotions-organerne.						VII. i Huden.													
Contracturer och Anchyloser.	Slapphet i musklerna.	Höft- och led-gångs-sjukdom.	Snedh. i ryggrad. och bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternas missbildning.	Syphilis.	Scrofulöse m. fl. sårnader.	Bensår.	Utslag och skorf.	B) Undermålighet.	C) Andra orsaker, såsom Vanfräjd m. m.	Summa casserade.	Summa närvarande.	ingångne i tjenst som medför befrielse.	af åtskilliga orsaker.	Sjuke.	Döde.	Summa frånvarande.	Summa summarum.
—	—	—	—	3	—	1	—	4	—	—	2	27	105	24	60	—	7	91	196
—	2	1	—	—	—	—	—	1	—	9	—	37	170	1	75	2	—	78	248
6	1	2	1	—	—	—	—	6	—	32	1	65	254	3	73	3	2	81	335
12	—	5	1	8	—	—	1	17	2	288	1	384	1,035	1	85	10	9	105	1,140
2	—	—	—	5	—	—	3	2	—	33	—	68	127	5	35	1	—	41	168
1	—	—	2	2	—	—	1	6	—	57	—	77	243	1	28	2	4	35	278
6	—	2	2	4	—	—	—	1	—	39	—	58	220	—	68	3	4	75	295
14	2	2	—	8	—	—	4	5	—	16	—	89	295	2	39	32	2	75	370
4	3	—	—	1	—	—	—	2	—	44	—	69	276	—	49	1	2	52	328
30	1	1	1	20	5	5	5	22	2	20	8	170	1,033	8	231	10	8	257	1,290
8	—	4	1	41	2	—	—	5	1	131	—	216	639	14	435	11	15	475	1 114
1	1	1	—	12	1	—	—	3	—	69	—	110	312	2	93	14	7	116	428
5	5	1	1	3	1	—	1	4	2	72	1	118	390	1	39	6	2	48	438
13	—	1	1	50	—	—	8	25	1	90	12	287	782	12	235	18	16	281	1,063
7	3	3	—	8	—	—	—	3	1	18	—	75	166	2	50	2	1	55	221
3	1	1	1	—	—	—	—	1	—	10	1	26	98	1	47	2	1	51	149
3	—	1	—	—	—	—	—	2	—	30	—	49	110	6	21	1	—	28	138
7	—	—	—	13	9	—	—	1	1	113	—	165	475	1	131	1	7	140	615
6	—	3	1	17	2	—	—	1	1	53	—	95	187	16	71	1	2	90	277
8	—	4	—	—	—	—	2	3	1	46	—	82	287	2	148	—	4	154	441
4	—	2	—	6	1	—	1	5	—	45	1	78	223	3	43	2	3	51	274
1	—	—	2	6	3	—	—	1	—	80	—	122	505	—	287	13	9	309	814
3	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	18	41	—	16	1	—	17	58
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	21	—	22	48	1	5	—	—	6	54
144	19	34	14	212	24	6	26	120	12	1,316	27	2,507	8,021	106	2,364	136	105	2,711	10,732
447						164													

För åskådliggörandet af de resultater, hvilka af föregående årliga

A. Förhållandet mellan födde af mankön år **1820—1829** och dem som besigtningarne, samt approberade, ställde på tillväxt, på förbättring tag af Gottland,

Födelse-år.	Födde af mankön i Riket, med undantag af Gottland, förestående år.	Besigtnings-år.	Uppnått Bevärings-åldern och till besigtning uppgifne.	Procent af de födde.	Närvarande. Approberade. Antal.	Närvarande. Approberade. Procent af de närvarande.	Närvarande. Ställde på tillväxt. Antal.	Närvarande. Ställde på tillväxt. Procent af de närvarande.	Närvarande. Ställde på förbättring. Antal.	Närvarande. Ställde på förbättring. Procent af de närvarande.	Närvarande. Kasserade. Antal.	Närvarande. Kasserade. Procent af de närvarande.	Närvarande. Summa närvarande. Antal.	Närvarande. Summa närvarande. Procent af dem som uppnått Bevär.-åldern.	Frånvarande. Antal.	Frånvarande. Procent af dem som uppnått Bevärings-åldern.
Första Klassen (Sammandragen N:o 1).																
1820	43,016	**1841**	27,423	63,8	14,246	56,0	3,847	15,1	1,488	5,8	5,876	23,1	25,457	92,4	1,966	7,6
1821	46,560	**1842**	29,950	64,3	16,620	60,0	3,502	12,6	1,446	5,2	6,153	22,2	27,721	92,6	2,229	7,4
1822	47,684	**1843**	31,267	65,5	16,945	58,5	3,878	12,7	1,827	6,4	6,327	22,4	28,977	92,7	2,290	7,3
1823	49,611	**1844**	31,922	64,3	17,437	58,7	4,050	13,7	1,684	5,7	6,514	21,9	29,685	93,0	2,237	7,0
1824	47,236	**1845**	31,761	67,2	17,494	59,9	4,021	13,8	1,576	5,4	6,137	20,9	29,228	92,0	2,533	8,0
1825	50,511	**1846**	33,115	65,5	18,747	61,7	3,521	11,6	1,612	5,4	6,478	21,3	30,358	91,7	2,757	8,3
1826	48,947	**1847**	31,423	64,2	17,760	61,8	3,098	10,7	1,434	5,0	6,461	22,5	28,753	91,5	2,670	8,5
1827	44,473	**1848**	28,109	63,2	14,963	58,6	3,207	12,5	1,437	5,6	5,944	23,3	25,551	90,9	2,558	9,1
1828	48,079	**1849**	29,825	62,0	16,873	62,1	3,276	12,1	1,438	5,3	5,590	20,5	27,177	91,1	2,652	8,9
1829	50,264	**1850**	31,268	62,2	17,932	61,6	4,196	14,8	1,325	4,6	5,338	18,9	28,791	92,1	2,477	7,9
	Medium			64,22		59,89		12,96		5,44		21,70		92,00		8,00

sammandrag N:o **1** *härflyta, meddelas efterföljande trenne Tabeller:*

upplefvat Beväringsåldern motsvarande år; mellan när- och frånvarande vid eller kasserade under Beväringsmönstringarne i Riket, med undan-
åren **1841—1850.**

Öfrige Klasser (Sammandragen N:o 2).													Summa.		
	Närvarande.										Frånvarande.				
	Approberade.		Ställde på ytterligare tillväxt.		Ställde på förbättring.		Kasserade.		Summa närvarande.						
Till besigtning uppgifne.	Antal.	Procent af de närvarande.	Antal.	Procent af de närvarande.	Antal.	Procent af de närvarande.	Antal.	Procent af de närvarande.	Antal.	Procent af till Besigtning uppgifne.	Antal.	Procent af till Besigtning uppgifne.	Approberade.	Ställde på tillväxt och förbättring.	Kasserade.
9,513	2,482	31,3	3,195			40,1	2,280	28,8	7,957	83,3	1,556	16,7	16,728	8,530	8,156
10,133	2,880	34,8	2,892			34,9	2,516	30,3	8,288	81,8	1,845	18,2	19,500	7,830	8,669
9,373	2,426	32,9	2,882			39,1	2,068	28,0	7,376	78,7	1,997	21,3	19,371	8,587	8,395
9,801	2,550	32,2	3,127	39,4	459	5,7	1,795	22,7	7,931	80,9	1,870	19,1	19,987	9,320	8,309
11,099	3,118	35,5	2,732	30,6	614	6,9	2,436	27,0	8,900	80,2	2,199	19,8	20,612	8,943	8,573
10,885	3,107	37,4	2,506	30,2	485	5,8	2,208	26,6	8,306	76,3	2,579	23,7	21,854	8,124	8,686
10,146	2,875	37,5	2,115	27,6	420	5,5	2,243	29,4	7,655	73,5	2,491	26,5	20,635	7,067	8,704
9,659	2,345	33,5	2,155	30,8	491	7,0	2,014	28,7	7,005	72,5	2,654	27,5	17,308	7,290	7,958
10,812	3,245	41,8	2,088	26,9	404	5,2	2,038	26,1	7,775	71,9	3,037	28,1	20,118	7,206	7,628
10,695	2,814	36,6	1,971	25,6	329	4,3	2,566	33,5	7,693	71,9	3,002	28,1	20,746	7,821	8,104
		35,35	36,56					28,09		77,10		22,90			

B. Procent-förhållandet mellan Approberade och Kasse-

	1838.		1839.		1840.		1841.		1842.		1843.	
	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.
Stockholms Stad	66,56	10,14	65,79	10,45	69,40	8,53	60,15	15,52	71,82	11,53	67,03	9,98
Upsala Län	78,67	17,03	74,32	19,88	74,45	17,22	74,84	20,42	76,88	18,52	77,04	18,18
Stockholms dito	63,52	14,04	62,79	12,62	61,42	13,14	64,52	13,41	67,21	14,49	70,62	16,45
Skaraborgs dito	51,88	20,75	44,18	21,73	36,89	31,52	31,90	28,69	41,72	30,23	44,85	23,78
Kronobergs dito	59,14	35,80	35,75	54,99	37,04	41,25	43,79	46,51	49,30	38,91	48,06	42,34
Jönköpings dito	68,92	17,25	69,07	19,41	69,40	20,85	65,21	20,57	70,18	18,25	72,49	17,75
Wästmanlands dito	75,82	22,09	73,11	20,89	72,26	16,50	72,10	18,06	74,70	15,45	71,49	18,88
Östergöthlands dito	51,49	36,63	53,01	41,03	48,58	36,10	50,79	34,47	53,66	38,69	52,00	30,00
Södermanlands dito	75,10	13,49	74,75	14,34	70,77	13,60	73,30	15,23	74,00	13,04	69,41	15,20
Elfsborgs dito	70,10	10,26	67,25	8,07	61,02	8,58	57,77	9,22	67,60	9,09	64,39	10,79
Calmar dito	48,40	34,11	47,24	23,19	39,83	20,52	41,18	22,17	48,39	16,06	40,00	17,34
Stora Kopparbergs dito . . .	81,31	12,28	73,54	15,91	71,30	18,46	70,94	17,15	75,85	14,30	66,56	19,12
Nerikes dito	49,40	25,57	52,59	25,86	49,07	25,69	37,94	32,53	44,00	29,12	38,30	31,89
Wärmlands dito	33,31	52,30	48,31	32,93	39,17	41,35	40,44	38,27	43,30	34,06	41,54	32,02
Gefleborgs dito	58,48	35,82	54,25	33,65	58,35	26,49	54,71	30,81	56,61	34,64	57,79	32,17
Wästernorrlands dito	74,01	20,33	66,46	28,80	58,41	29,61	59,86	29,10	70,09	21,74	70,95	16,20
Wästerbottens dito	68,87	22,60	66,09	21,71	64,79	18,18	55,91	21,11	60,90	18,53	64,31	12,95
Malmöhus dito	63,20	15,18	55,70	16,98	58,68	17,85	57,40	19,98	58,85	18,89	57,90	22,69
Christianstads dito	55,32	28,14	56,23	25,94	56,14	20,34	55,08	25,16	55,98	29,77	63,37	26,56
Blekinge dito	73,47	12,55	62,15	17,98	57,55	18,34	61,71	12,14	50,87	16,73	47,13	18,53
Hallands dito	77,96	12,92	71,52	20,15	66,82	23,38	59,94	20,54	59,67	21,34	60,60	22,91
Götheborgs och Bohus dito .	80,95	17,04	70,19	13,53	75,90	12,20	72,50	10,75	68,33	13,89	71,17	15,52
Jämtlands dito	81,39	16,53	73,84	17,76	80,59	12,05	73,79	20,32	82,39	15,43	81,34	16,90
Norrbottens dito	84,87	8,91	87,04	7,60	84,81	7,27	78,76	10,46	81,89	10,27	83,35	5,82

rade af 1:sta klassens Bevärings-skyldige åren 1838—1850.

1844.		1845.		1846.		1847.		1848.		1849.		1850.		Medium 1841—1850.	
Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.	Approberade.	Kasserade.
66,70	12,15	67,70	11,81	63,30	13,72	66,17	11,32	63,31	12,88	70,81	8,52	71,20	10,39	66,819	11,782
71,86	20,52	73,94	21,62	77,64	18,23	75,33	20,09	69,76	24,11	78,68	13,25	73,11	15,32	74,908	19,026
62,30	15,64	62,48	18,44	61,67	14,28	62,80	18,48	62,31	19,24	60,07	19,04	68,74	10,77	64,272	16,024
35,27	27,87	42,35	24,47	42,24	22,80	46,09	21,69	46,76	23,86	53,16	14,87	50,00	12,11	43,434	23,037
50,04	38,36	50,97	39,27	54,04	35,70	54,60	39,07	50,86	35,82	55,39	30,37	60,43	29,80	51,748	37,605
70,56	18,31	71,72	19,71	71,45	17,18	69,08	16,29	67,59	18,97	69,86	16,67	64,96	18,28	69,310	18,198
69,49	24,57	78,33	12,26	73,02	18,02	74,24	17,96	76'70	16,32	75,70	8,94	74,73	7,44	74,050	15,790
50,53	40,95	56,96	26,13	53,79	36,53	53,22	38,43	49,37	32,52	52,57	38,06	55,84	29,29	52,873	34,507
73,09	15,25	72,26	15,24	72,31	15,35	69,28	16,44	58,23	21,26	66,16	17,27	60,68	20,56	68,872	16,484
64,67	11,55	61,07	11,52	67,51	10,02	63,79	11,43	60,52	15,40	63,97	11,33	66,39	9,04	63,768	9,939
47,91	15,78	48,63	18,33	47,88	17,80	47,51	22,92	44,74	22,44	53,25	23,40	48,40	21,94	46,789	19,818
72,14	14,12	70,04	15,92	74,18	23,72	67,16	22,59	63,55	23,95	66,14	20,14	71,10	14,32	69,666	18,533
49,34	32,79	43,67	30,94	49,18	24,37	57,80	21,05	52,88	24,87	57,16	21,65	57,68	19,47	48,795	26,868
40,22	36,64	38,86	38,43	43,85	36,39	50,05	31,38	43,09	33,94	45,45	31,56	49,64	28,48	43,644	34,121
58,93	14,24	73,89	13,63	78,75	10,52	75,09	14,64	72,38	16,36	70,68	18,51	71,09	17,34	66,962	20,286
72,57	17,70	70,36	20,00	70,10	21,91	67,49	26,69	67,76	28,02	68,12	21,68	75,50	15,39	69,280	21,843
74,46	11,06	70,07	14,84	64,63	16,44	66,45	18,51	72,72	14,06	73,44	10,35	79,44	9,74	68,283	14,759
54,39	18,42	56,66	25,74	57,23	29,95	56,20	32,31	51,06	28,29	60,45	25,35	58,99	23,76	56,863	23,538
69,10	20,94	63,07	24,78	65,26	25,73	64,71	26,36	52,20	28,62	55,64	33,25	56,42	32,99	60,083	27,416
46,52	19,66	46,20	12,45	54,78	17,66	61,34	19,46	61,39	14,39	64,31	10,42	63,17	9,94	55,742	15,138
62,10	18,32	60,74	15,63	67,45	13,70	66,25	17,49	65,52	16,60	66,58	12,48	68,21	14,20	63,706	17,321
71,61	10,94	81,68	8,87	83,39	6,62	75,61	10,30	70,01	13,51	76,27	9,01	69,55	8,17	74,012	10,758
77,09	18,04	70,17	24,46	72,14	26,29	69,98	28,24	63,23	33,19	73,72	22,09	71,75	22,45	73,560	22,741
83,23	6,25	86,02	6,18	83,90	6,33	87,60	5,74	86,06	6,46	86,36	8,37	82,34	11,06	83,951	7,694

C. *a*) Procent-förhållandet af Kassations-orsakerna bland

År.	Antal kasserade.	Invärtes sjukdomar.	Galenskap och fånighet.	Fel på synen.	Fel på hörseln.	Döfstumhet (fel på talförmågan).
1838	5,424	6,618	2,986	5,291	4,000	0,570
1839	10,729	8,155	2,208	4,407	3,709	0,727
1840	5,524	9,178	2,172	5,394	4,905	0,416
1841	5,876	8,781	2,144	5,684	4,714	0,629
1842	6,153	8,369	2,145	5,346	4,436	0,682
1843	6,327	8,566	2,465	5,010	4,188	0,458
1844	6,514	9,205	2,706	5,950	5,412	0,430
1845	6,137	8,929	2,868	5,197	4,155	0,309
1846	6,438	8,077	2,578	5,716	4,457	0,419
1847	6,448	9,429	2,713	5,195	4,295	0,387

b) Procent-förhållandet af Kassations-orsakerna bland

År.	Kasserade.			Sinnessjukdomar.	Kroppsliga nervlidanden.	Fel på synen.	Döfstumme.	Lomhörde.	Fel på talet.	Lung-Tuberceler.	Kronisk Lung-Catarrh.	Organiska Hjertsjukdomar.	Anevrismer och Varices.
	Antal.	Icke sjukdom; procent.	Sjukdom; procent.										
1848	5,944	15,831	84,169	3,098	3,118	6,436	0,619	5,416	0,359	5,358	2,158	1,998	0,859
1849	5,590	18,945	81,055	4,215	3,288	7,967	0,993	6,135	0,463	6,179	2,449	1,831	0,331
1850	5,338	16,374	83,626	3,850	3,850	7,235	1,052	4,882	0,627	4,908	1,973	1,568	0,604
1851	4,867	15,225	84,775	4,435	4,023	7,973	1,284	5,453	0,630	5,210	1,988	1,720	0,387

1:sta klassens Beväringsskyldige åren 1838—1847.

Ofärdighet af invärtes orsaker.	Ofärdighet af utvärtes orsaker.	Felande eller öfvertaliga lemmar.	Hudsjukdomar.	Ondsår.	Venerisk sjukdom.	Bensår.	Bråck.	Allmän svaghet och undermålighet.
10,361	35,139	1,585	0,664	0,516	0,127	4,609	5,143	22,382
10,634	32,463	1,480	0,577	0,652	0,121	4,417	4,156	26,116
10,897	30,213	1,665	0,362	0,868	0,199	4,561	4,761	24,420
10,432	30,922	1,633	0,512	0,528	0,255	4,986	4,731	23,876
10,305	31,090	1,852	0,568	0,697	0,130	3,965	4,339	26,101
11,016	30,567	1,486	0,395	0,648	0,047	4,094	4,000	27,059
10,824	28,822	2,736	0,768		0,276	4,504	4,274	24,077
11,471	28,972	2,721	0,798		0,114	4,578	4,155	24,930
11,712	28,191	2,531	0,698		0,108	3,836	4,347	27,353
11,647	26,380	2,993	0,854		0,217	3,148	3,954	28,815

1:sta klassens Beväringsskyldige åren 1848—1851.

Sjukdomar i Mage och Tarmar.	Sjukdomar i Lefver och Mjälte.	Sjukdom i Njurar och Blåsa.	Bråck och prolapsus.	Allmän svaghet.	Contracturer och Ankyloser.	Slapphet i musklerna.	Ledgångs-sjukdomar (Höftsjuka).	Ofärdighet i Ryggraden och Bröstkorgen.	Ofärdighet efter yttre skador.	Extremiteternes missbildning.	Syphilis.	Skrofler och Saltfluss.	Bensår.	Hudsjukdom.
1,479	0,359	0,259	5,456	7,135	12,392	1,138	3,677	3,297	23,505	0,839	0,019	1,678	7,035	1,279
0,397	0,485	0,353	6,121	5,296	11,542	2,273	3,994	3,001	18,163	2,935	0,066	2,361	6,091	0,838
0,493	1,523	0,470	6,653	4,614	10,237	2,284	4,930	3,967	20,970	2,755	0,224	1,996	6,832	1,276
0,387	0,048	0,290	6,519	4,871	12,336	1,284	5,162	4,095	20,620	4,241	0,218	2,399	5,889	0,945

Tab. A) visar förhållandet mellan födde af mankön i Riket, med undantag af Gottland, åren 1817—1829, och dem som uppnått bevärings-åldern motsvarande år; mellan när- och frånvarande, och bland de förra mellan approberade, ställde på tillväxt eller förbättring och kasserade vid mönstringarna åren 1838—1850. Af denna ådagalägges sålunda beträffande *1:sta klassens Beväringsynglingar*, att i medeltal för de 10 åren, 1841—1850, 64,22 proc. af de födde uppnått det lefnadsår då Beväringspligten inträdt, men att, efter afdrag af dem hvilka vid mönstringarna, således efter de årliga förteckningarnas aflemnande, uppgifvits hafva med döden afgått (i medeltal 78) 64 af 100 i verkligheten bordt hafva varit för national-försvaret att påräkna; att, äfvenledes i medeltal, af det uppgifna antalet 92,0 proc. varit tillstädes vid mönstringarna och undergått besigtning, och 8,0 proc. icke iagttagit inställelse; samt att, af de vid mönstringarna närvarande, endast 59,89 proc. kunnat, såsom fullt friske och tjenstbare, approberas, 12,96 proc. blifvit ställde på tillväxt, 5,45 proc. på förbättring och 21,70 blifvit kasserade; dock att kassations-procenten, som var störst år 1848, eller 23,3, år 1850 nedgått till 18,9. Vidkommande åter dessa årens *öfrige klasser*, att 77,1 proc. närvarit vid mönstringarna, men 22,9 proc. frånvarit; samt att af de närvarande, medeltalet af approberade, ställde på ytterligare tillväxt eller förbättring och kasserade varit, resp. 35,35; 36,56 och 28,09 procent.

Tab. B) visar procentförhållandet mellan approberade och kasserade af 1:sta klassens Bevärings-skyldige i Länen åren 1838—1850. En högst betydlig och genomgående olikhet i dessa afseenden, de särskildta Länen emellan, ordnar dessa på följande sätt,

	Approberade.				*Kasserade:*		
1	Norrbottens Län . . .	83,951	proc.	1	Norrbottens Län . . .	7,694	proc
2	Upsala d:o	74,908	»	2	Elfsborgs	9,939	»
3	Westmanlands d:o . .	74,050	»	3	Götheborgs och Bohus d:o	10,758	»
4	Götheborg och Bohus d:o	74,012	»	4	Stockholms Stad . . .	11,782	»
5	Jämtlands d:o	73,560	»	5	Wästerbottens Län . .	14,759	»
6	Stora Kopparbergs d:o .	69,666	»	6	Wästmanlands d:o . .	15,790	»
7	Jönköpings d:o . . .	69,310	»	7	Blekinge d:o	15,138	»
8	Wäster-Norrlands d:o .	69,280	»	8	Stockholms d:o . . .	16,024	»
9	Södermanlands d:o . .	68,872	»	9	Södermanlands d:o . .	16,484	»
10	Wästerbottens d:o . .	68,283	»	10	Hallands d:o	17,321	»
11	Gefleborgs d:o . . .	66,962	»	11	Jönköpings d:o . . .	18,198	»
12	Stockholms Stad . .	66,819	»	12	Stora Kopparbergs d:o .	18,533	»
13	» Län . . .	64,272	»	13	Upsala d:o	19,026	»
14	Elfsborgs d:o	63,768	»	14	Calmar d:o	19,818	»
15	Hallands d:o	63,706	»	15	Gefleborgs d:o . . .	20,286	»
16	Christianstads d:o . .	60,083	»	16	Wäster-Norrlands d:o .	21,843	»

Approberade.				Kasserade.		
17	Malmöhus Län	56,863 proc.		17	Jämtlands Län	22,741 proc.
18	Blekinge d:o	56,742 »		18	Skaraborgs d:o	23,037 »
19	Östergöthlands d:o	52,873 »		19	Malmöhus d:o	23,538 »
20	Kronobergs d:o	51,748 »		20	Nerikes d:o	26,868 »
21	Nerikes d:o	48,795 »		21	Christianstads d:o	27,416 »
22	Calmar d:o	46,789 »		22	Wärmlands d:o	34,121 »
23	Wärmlands d:o	43,644 »		23	Östergöthlands d:o	34,507 »
24	Skaraborgs d:o	43,434 »		24	Kronobergs d:o	37,605 »

Tabellen C), upprättad efter sammandragen af Tabellerna N:o 1, visar under kategorien a), procentförhållandet mellan kassations-orsakerna åren 1838—1847, inom hvilken tidrymd dessa orsaker blifvit hänförda under endast 14 allmänna rubriker, af hvilka »*Ofärdighet af utvärtes orsaker*» intager första rummet med, ifrån 26,380 till 35,139 proc., i nedgående likväl. De 1½ à 3 proc. som upptaga rubriken *felande lemmar,* höra egentligen äfven hit.

Allmän svaghet, hvartill under denna period äfven blifvit hänförd *undermålighet,* utan att vara af någon slags sjuklighet åtföljt, har ökats ifrån 22,382 till 28,815 proc. och utgör i medeltal 25,512 proc. Den andel som bör tillkomma hvardera af dessa (allmän svaghet, eller undermålighet) särskildt, kan icke bestämmas.

Ofärdighet af invärtes orsaker. Under denna rubrik, till valören den 3:dje i ordningen, sammanfördes, enligt då gällande formulär, en stor mängd bräckligheter, utgående ifrån ganska skiljda anledningar, ej mindre såsom följder af rheumatiska, rhachitiska och skrofulösa lidanden, än af tillfälliga angrepp å nervsystemets centralorganer. Antalet af de till denna rubrik hänförde har föga omväxlat, men dock stigit ifrån 10,305 till 11,712 proc. år 1846, då det var högst.

Fel på synen under alla former har, med undantag för ett år, uppgått till och utöfver 5 proc., så att medeltalet utgör 5,354; och dernäst i ordningen

Fel på hörseln, upptagit mellan 3,709 och 5,412 proc., så att denna rubrik i medeltal innefattar 4,453 proc. hörselns fullkomliga förlust: *Döfstumhet,* enligt rubriken 1838—1842, (*fel på talet* 1843—1847), häruti likväl icke inbegripen, hvilken i medeltal utgjort något mer än ½ proc., och intar således i ordningsföljden efter antalet det 10:de rummet.

Bråck, af alla slag, innehar 6:te rummet med nära 4½ proc. hvaromkring, med undantag af år 1838, då procenten utgjorde 5,143, och 1847 då den nedgått till 3,954, antalet för alla de öfriga åren hållit sig, och utgjort medium för den ifrågavarande tiderymden.

Bensår förete nära samma förhållande. Antalet deraf var störst år 1841 och lägst det sista året af denna period.

Galenskap och fånighet, såsom kassationsorsak den 8:de i ordningen, har bibehållit sig vid nära samma höjd under hela perioden; aldrig uppgått till 3 och icke understigit 2 procent.

Hudsjukdomar och ondsår, hvilka under de första 5 åren af denna period upptagits under särskildta rubriker, och hvardera utgjort omkring ½ proc., hafva, under periodens sednare del förenade, hållit sig vid ⅘ proc., och visa sig således i aftagande.

Venerisk sjukdom, nemligen i dess högre grader, hvarunder den endast kan komma i fråga såsom orsak till kassation, har bibehållit sig vid och nedom ¼ proc., eller per medium 0,172.

Sedan, ifrån och med år 1848, den förändring uti formuläret. för rapporterna angående beväringsbesigtningarna blifvit vidtagen, att kassations-orsakerna, utom det att de bestämdt åtskiljas, efter som de bero af sjukdom eller andra omständigheter, blifvit, i förra fallet, indelade efter annan grund, har ifrågavarande Tab. C) erhållit afdelningen b) för procentförhållandet af kassations-orsakerna åren 1848—1851. De som icke tillhöra kategorien sjukdom befinnas nu, i medeltal för de 4 åren, uppgå till 16½ proc., efter afdrag af hvilka, inom nämnde kategori således återstå 83½ procent.

Af de 7 större afdelningarna, efter de särskildta organer i hvilka de till kassation föranledande sjukdomarna hafva sitt säte, intager den 6:te, som innefattar *sjukdomar i Locomotions–organerna,* största antalet med, i medeltal för de 4 åren, omkring 45 procent. Och framstå utaf dess 6 underafdelningar 1:o *ofärdighet efter yttre skador* med 20,814 proc. af hela antalet kasserade; 2:o *Contracturer och Anchyloser* 11,624 proc.; motsvarande dessa 2:ne tillsammans rubriken »*ofärdighet af yttre orsaker*» uti det äldre formuläret, och utvisa att förhållandet dermed icke undergått någon särdeles förändring; 3:o *Höftsjuka,* och i allmänhet *ledgångs-sjukdomar,* hvilka under de 4 åren förekommit i stigande, ifrån 3,67 till 5,16; 4:o *ofärdighet i ryggraden och bröstkorgen* bibehållit sig mellan 3½ och 4 proc.; 5:o *Extremiteternas missbildning* (klumpfot, hästfot, plattfot m. fl. och deremot svarande ofärdighet i händerna) förekommit i betydligt stigande under de 4 åren, ifrån 0,839 till 4,241 proc., hvilket dock sannolikt har sin grund deruti, att dessa i början stundom måtte hafva blifvit hänförda under den 1:sta rubriken; 6:o *slapphet i musklarna* motsvarar i medeltal 1,745 proc.; har förut ingått under rubriken *allmän svaghet och undermålighet.*

Dernäst i ordningen efter antalet följer den 2:dra afdelningen: *Sjukdomar i sinnesorganerna,* med, i medeltal för de 4 åren, 14,381 proc. Af dess 4 underafdelningar upptager 1:o *fel på synen* mera än halfva antalet, med 7,403, och har således stigit omkring 2 proc. ifrån föregående decennium; 2:o *fel på hörseln:* a) *döfhet eller lomhördhet,* i medeltal 5,471; b) *döfstumhet,* endast de 2:ne sista åren uppgående till och något öfver 1 proc., och 3:o *fel på talet,* såsom stammande i hög grad, klufven gom samt framtändernas förlust, i medeltal uppgått till något öfver ½ procent.

Sjukdomar i underlifvets organer, å Tab. utgörande 5:te afdelningen, till valör den 3:dje i ordningen, innefatta i medeltal 13,302 proc. Af derunder inbegripne 5 afdelningar intaga 1:o *Bråck,* af alla slag, största andelen med 6,187, som utgör medeltalet för de ifrågavarande 4 åren, och således ökats med fullt 2 proc. öfver medeltalet för förutgående 10 år; 2:o *allmän svaghet* till följe af sjukdomar i underlifvet; har nedgått ifrån något öfver 7 till något mindre än 4 proc., och visar i medeltal 5,479. I förening med antalet under rubriken *slapphet i musklarna,* samt de 16½

proc. kasserade för, hufvudsakligast, »*undermålighet*», återfinnas de 25½ proc. i medeltal som under decenniet 1838—1847 blifvit kasserade för »*allmän svaghet och undermålighet.*» Bland återstående 3:ne rubriker under denna afdelning, hafva 4:o *sjukdomar i mage och tarmar,* ifrån nära 1½ proc. 1848, nedgått till under ½ proc. 1851; 5:o *sjukdomar i lefver och mjälte* haft största antalet 1850, med något öfver 1½ proc., sannolikt till följe af allmännare fross-epidemier föregående år; men 1851 nedgått till knappt $\frac{1}{20}$ proc., och 6:o *sjukdomar i njurar och blåsa* (med få undantag incontinentia urinæ), oförändradt bibehållit sig nedom ½ procent.

Sjukdomar i huden, hvilka innefattas under 7:de afdelningen, följa efter antalet i 4:de rummet med, i medeltal 9,786 proc. 1:o *Bensår,* intaga deraf största andelen med 6,461; 2:o *Skrofulösa och Saltflussartade sårnader* 2,108; 3:o *Kroniska hudutslag* 1,084 och 4:o *Venerisk sjukdom* 0,132.

Sjukdomar i Respirations-organerna, Tabellens 3:dje afdelning, intaga 5:te rummet med 7,556 proc. deraf 1:o *Lungtuberkler,* mer eller mindre utvecklade, hållit sig omkring medeltalet 5,4 proc. och 2:o *kronisk Lungkatarrh* 2,1 procent.

Rubbningar i Nervsystemets Central-organer hvilka i Tab. äro intagne under 1:sta afdelningen, komma i 6:te rummet med 7,469 proc. 1:o De egentliga *själs-sjukdomarna,* till allra största delen fånighet (fatuitas), hafva alla 4 åren hållit sig omkring medeltalet 3,9; och 2:o s. k. *kroppsliga nervlidanden* eller följderna i kroppen i allmänhet eller enskilta delar af sjukliga angrepp på central-organet: paralysier epilepsie m. fl. likaledes förblifvit omkring medeltalet 3½ procent.

Sjukdomar i Circulations-apparaten, med sina 2:ne underafdelningar, *Organiska hjertsjukdomar* samt *Aneurismer och Varices,* hvilka bilda 4:de afdelningen, komma i sista rummet, såsom innefattande minsta antalet, eller 2¼ proc. De förra hafva under de 4 åren växlat mellan nära 2 och 1½ proc.; de sednare, uteslutande *Varices* i de större blodådrorna i huden, särdeles å nedre extremiteterna, i medeltal icke uppgått till ½ procent.

Tabellerna N:o 2 framställa förhållandet med de årliga besigtningarna af 2:dra—5:te Beväringsklasserna; d. v. s. af de ynglingar som det föregående året antingen varit närvarande och besigtigade, men i anseende till undermålighet eller öfvergående sjuklighet blifvit ställde på tillväxt eller förbättring, och hvilkas afgörande approbation eller kassation sålunda måst göras af ytterligare besigtning beroende; eller frånvarande, redan inträdt i någon af de högre beväringsklasserna innan de undergått besigtning och mönstring. Då dessa båda kategorier alltid blifvit redovisade tillsammans, och någon särskildt uppgift om resultaterna af de förnyade besigtningarna med ynglingar »*ställde på tillväxt*», eller på *förbättring* aldrig blifvit fullständigt lemnad, eller kunnat tillförlitligen lemnas; så är den upplysning, som af dessa tabeller står att erhålla, inskränkt till blotta uppgiften på, af dessa klasser approberade, ställde på ytterligare tillväxt eller förbättring samt kasserade, och på sin höjd, hvad de sistnämnde beträffar, till antydandet att kassations-orsakerna, äfven i dessa klasser förhålla sig i någorlunda samma proportioner som i första klassen.

---

b) Sammandrag af Rapporter rörande Sjukvården vid Arméen och Flottan.

Årsrapport från Kongl. Allmänna Garnizons-Sjukhuset i Stockholm och summarisk redogörelse för sjukvården derstädes under loppet af år 1851.

Regementen och Corpser.	Qvarliggande från år 1850.	Inkomne.	Summa vårdade.	Utgångne.	Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa vårdade.	Mortalitets-procent.
Officerare af Kongl. Andra Lifgardet	—	1	1	—	—	1	1	
» » Svea Artilleri-Regemente	1	4	5	5	—	—	5	
» » Götha Artilleri-Regemente	—	1	1	1	—	—	1	
» » Ingeniör-Corpsen	—	3	3	3	—	—	3	
» » Lif-Regementets Dragon-Corps	—	1	1	1	—	—	1	
» » Kronprinsens Hussar-Regemente	—	1	1	1	—	—	1	
» » Lif-Regementets Hussar-Corps	1	—	1	1	—	—	1	
» » Uplands Regemente	—	2	2	2	—	—	2	
» » Wermlands Fältjägare-Regemente	—	1	1	1	—	—	1	
» » Maj:ts Flotta	—	2	2	1	—	1	2	
Underofficerare och *manskap* af								
Kongl. Svea Lifgarde	41	416	457	398	19	40	457	4,15
» Lifgardet till Häst	6	104	110	101	1	8	110	0,90
» Andra Lifgardet	34	414	448	411	16	21	448	3,57
» Svea Artilleri-Regemente	28	459	487	434	15	38	487	3,08
» Fyrverkare-Corpsen	—	20	20	19	—	1	20	
» Aggerhus Ridande Jägare-Corps	1	15	16	16	—	—	16	
» Maj:ts Flottas Kanonier-Corps	—	29	29	28	—	1	29	
» Maj:ts Flottas Rotebåtsmän m. fl.	4	179	183	164	17	2	183	9,28
» Ingeniör-Corpsen	—	4	4	3	1	—	4	
» Lif-Regementets Dragon-Corps	—	5	5	3	1	1	5	
» Första Lifgrenadier-Regementet	—	2	2	2	—	—	2	
» Lifbevärings-Regementets Corporaler m. fl.	2	11	13	10	1	2	13	
» Lifbevärings-Regementets Soldater	1	2	3	2	1*	—	3	
» Andra Lifgardets Beväringsmanskap	—	1	1	1	—	—	1	
» Uplands Regemente	1	—	1	1	—	—	1	
» Elfsborgs Regemente	—	1	1	—	—	1	1	
» Bohusläns Regemente	—	1	1	1	—	—	1	
» Wermlands Regemente	—	1	1	1	—	—	1	
» Telegraf-Corpsen	1	—	1	—	1	—	1	
Afskedade från Garnisons-Regementerna	1	14	15	15	—	—	15	
Summa personer	122	1,694	1,816	1,626	73	117	1,816	4,01

* En lejd karl död af fyllerigalenskap och lunginflammation.

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1850.	Inkomne.	Summa vårdade.	Utgångne.	Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa vårdade.	Mortalitets-procent.
Nervfeber	1	49	50	42	5	3	50	10,0
Gastrisk feber	6	118	124	120	—	4	124	
Katarrhal-feber	—	34	34	33	—	1	34	
Rheumatisk feber	1	12	13	12	—	1	13	
Frossa	3	118	121	120	—	1	121	
Smittkoppor (Varioloides)	1	1	2	2	—	—	2	
Skarlakansfeber	—	4	4	4	—	—	4	
Rosfeber	—	4	4	3	1	—	4	25,00
Inflammation i Hjernhinnorna	—	1	1	1	—	—	1	
» » Ryggmärgen	—	1	1	1	—	—	1	
» » Tungan	—	1	1	1	—	—	1	
» » Halsen (Angina tonsillaris)	—	3	3	3	—	—	3	
» » Lungorna och lungsäckarne	4	227	231	198	22	11	231	9,52
» » Hjertsäcken	—	4	4	2	—	2	4	
» » Magen, tarmarne och bukhinnan	2	10	12	6	5	1	12	41,66
» » Lefvern	—	1	1	1	—	—	1	
» » Lymfkärlen	—	2	2	2	—	—	2	
» » Psoas-muskeln	—	1	1	1	—	—	1	
Blodslag	1	1	2	2	—	—	2	
Blodkongestion till hjernan	1	9	10	9	—	1	10	
Organiskt fel i hjernan	—	1	1	—	1	—	1	100,0
Fallandesot	2	12	14	12	—	2	14	
Fyllerigalenskap	1	21	22	16	4	2	22	18,18
Kronisk alkoholssjukdom	2	7	9	6	1	2	9	11,11
Ryggmärgslidande	—	3	3	2	—	1	3	
Lamhet	—	7	7	5	—	2	7	
Organiskt fel i hjertat	—	7	7	5	—	2	7	
Lungbrand	—	3	3	1	2	—	3	66,6
Kroniska bröstsjukdomar	10	87	97	63	25	9	97	25,7
Blodkräkning och enkelt magsår	—	2	2	2	—	—	2	
Magflen	2	7	9	9	—	—	9	
Diarrhé	2	21	23	22	—	1	23	
Kräfta i magen och lefvern	—	2	2	—	2	—	2	100,00
Gulsot	1	7	8	7	1	—	8	12,50
Brigths njursjukdom	1	17	18	13	2	3	18	11,11
Vattusot	2	6	8	6	1	1	8	12,50
Skörbjugg	—	71	71	71	—	—	71	
Hæmorhoider	—	1	1	—	—	1	1	
Kronisk rheumatism och gikt	7	16	23	23	—	—	23	
Kontusioner, sår, bulnader, luxationer, kyl- och brännskador	10	143	153	145	—	8	153	
Ögonsjukdomar	3	16	19	18	—	1	19	
Öronsjukdomar	1	5	6	6	—	—	6	
Sjukdomar i urinvägarne	—	17	17	16	—	1	17	
Åderbråck och blodåderbråck	—	4	4	4	—	—	4	
Vattenbråck	1	—	1	1	—	—	1	
Tarmbråck	—	2	2	2	—	—	2	
Sätesfistel och fissura ani	—	3	3	3	—	—	3	
Ändtarms-framfall	—	4	4	4	—	—	4	
Säcksvulst	1	1	2	2	—	—	2	
Transport	66	1,094	1,160	1,027	72	61	1,160	6,29

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1850.	Inkomne.	Summa vår-dade.	Utgångne.	Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa vår-dade.	Mortalitets-procent.
Transport	66	1,094	1,160	1,027	72	61	1,160	6,29
Periostitis och benröta	1	3	4	4	—	—	4	
Benbrott	7	18	25	23	1	1	25	4,00
Bensår	6	59	65	63	—	2	65	
Kroniska hudsjukdomar	21	260	281	263	—	18	281	
Venerisk sjukdom	21	365	386	351	—	35	386	
Summa sjukdomar	122	1,799	1,921	1,731	73	117	1,921	3,80
Under året inkomne personer	—	1,694						
Under året utgångne personer	—	—	—	1,626				
Summa personer	122	1,694	1,816	1,626	73	117	1,816	4,01

Under året hafva, såsom till fortsatt krigstjenst oduglige, vid sjukhuset blifvit afskedade.

	Af Kongl. Svea Lifgardet.	Af Kongl. Andra Lifgardet.	Summa.
För Lungsot	3	2	5
» Fallandesot	2	—	2
» Allmän svaghet och lamhet efter blodslag	1	1	2
» Magsår (kräfta?)	—	1	1
» Lamhet i urinblåsan	—	1	1
» Ofärdighet i arm och hand efter skottsår	2	—	2
» Bensår	—	1	1
Summa	8	6	14

Tabell öfver månadtliga mouvementet inom *sjukpersonalen* å sjukhusets *båda* afdelningar.

Månad.	Inkomne sjuke.	Utgångne.	Döde.	Underhållsdagar.	Medeltal af sjuke på dag.	Medeltal af inkomne på dag.	Medeltal af utgångne hvar 5:te dag.	Ordningsföljd mellan månaderna från maximum till minimum af sjuktillförsel.
Januari	143	122	3	4,459	143,83	4,63	20,33	April.
Februari	91	95	5	4,000	142,85	3,25	15,83	Maj.
Mars	155	110	6	5,112	164,90	5,00	18,33	Juni.
April	221	169	5	6,568	218,93	7,36	28,16	Mars.
Maj	217	185	16	7,637	246,35	7,00	30,83	Januari.
Juni	203	200	8	7,524	250,80	6,77	34,83	November.
Juli	105	189	14	5,132	165,54	3,38	31,50	September.
Augusti	116	105	8	3,766	121,48	3,74	17,50	Augusti.
September	114	109	1	3,962	132,06	3,80	18,16	December.
October	87	112	3	3,581	115,51	2,80	18,66	Juli.
November	127	96	1	3,832	127,73	4,23	16,00	Februari.
December	115	125	3	4,292	138,45	3,70	20,83	October.
För året	1,694	1,626	73	59,865	164,01	4,64	22,58	

Enligt ofvanstående voro således å Sjukhusets *båda* afdelningar från år 1850 *qvarliggande* 122 (50 å den *Medicinska*, 72 å den *Chirurgiska* Afdelningen).

Under år 1851 *inkommo* 1,694 personer, så att inalles 1,816 *personer* under året *vårdades*, med 1,921 *sjukdomar* (949 å den *Medicinska*, 972 å den *Chirurgiska* afdelningen).

Af dessa äro	14	*afskedade* för obotliga sjukdomar.
	73	*döde.*
	1,612	personer (med 1,731 sjukd.) *utgångne* friske eller förbättrade.
	117	*qvarliggande* till år 1852 (47 å den Medic., 70 å den Chirurg. afd.)
	1,816.	

Det manskap af Kongl. Svea Artilleri-Regemente, som genom sjukdom var odugligt till fortsatt krigstjenst, afskedades vid under sommaren förrättad Generalmönstring.

Sjuktillförseln var störst under April månad, nemligen 7,36 i medeltal hvarje dag, eller 221 under hela månaden, samt fortfor äfven under Maj månad med 7,00 i medeltal hvarje dag. Minsta sjuktillförseln, nemligen 2,80 i medeltal, eller 87 på hela månaden, inträffade under October månad. *Medeltalet af inkomne på dag* utgör för hela året 4,64. På medic. afdeln. var sjuktillförseln störst (153) under Maj månad, minst (25) under September månad.

Största medeltalet af sjuke på dag — nemligen 250,80 — tillhör Juni månad; det minsta — nemligen 115,51 — October månad. *Medeltalet af sjuke på dag* utgör för hela året 164,013, hvaraf 76,84 på den medic., 87,17 på den chirurg. afdelningen. *Högsta antalet af sjuke på dag* var 274, under åtskilliga dagar i Maj och Juni månader. *Det lägsta antalet af sjuke på dag* var 94, under ett par dagar i October månad. Hvad särskildt i detta afseende beträffar den medic. afdelningen, varierade *sjukantalet på dag* under Januari och Februari månader mellan 51 och 77, började mot slutet af Mars stiga, så att det i början af April uppgick öfver 100, hvilket stigande fortfor till slutet af månaden, då sjukantalet på afdelningen utgjorde 150. Detta förhållande fortfor under Maj och Juni samt början af Juli månad, då sjukantalet på dag inom afdelningen varierade emellan 128 och 158, men efter då slutade möten, började det att minskas, så att det vid slutet af Juli månad endast utgjorde 63, och varierade under Augusti månad mellan 41 och 51. Under de sista dagarne af Augusti och de första dagarne af September månad inkom ingen sjuk på medicinska afdelningen och äfven under October och November var sjuktillförseln ringa, så att sjukantalet under September, October och November varierade mellan 20 och 41, och under December månad ökades sjukligheten åter något, så att sjukantalet på dag då varierade mellan 35 och 51. Medeltalet af sjuke på dag för hela året utgör 76,8, på medic. afdelningen.

Största antalet af döde tillhör, efter vanligheten, Maj månad, då 16 afledo; det lägsta — nemligen 1 — September och November månader. Då hela antalet

af de under året döde utgör 73, så gör detta en mortalitetsprocent af 4,01 på 1,816 *vårdade personer,* — så att af 24,87 vårdade personer, en aflidit, — och af 3,80 på 1,921 *vårdade sjukdomar.* Likväl torde förtjena armärkas att bland dessa 73 döde, afled

af Typhus cerebralis	1	efter	60	timmar.
» Vitium org. cerebri	1	»	54	»
» Pleuro Pneumonia bilateralis	1	»	40	»
» » » »	1	»	48	»
» » » »	1	»	72	»
» » » » et Delirium tremens	1	»	23	»
» » » sinistra c. Tuberc. Pulm . . .	1	»	48	»
» » » dextra	1	»	48	»
» » » » et Oedema et Tub. pulmonum	1	»	32	»
» » » » et Tub. pulmonum . . .	1	»	52	»
» » » » et Hypertr. cordis . . .	1	»	50	»
» » » » et Physconia lienis . . .	1	»	72	»
» Dilirium tremens et Oedema Pulmonum . . .	1	»	64	»
» » » et Tuberculosis pulm. . . .	1	»	58	»
Summa	14,			

så att inalles 14 personer afledo inom 3:dje dygnet efter ankomsten till sjukhuset, dit flere af dem ankommo i nästan döende tillstånd. Af de 73 döde tillhörde 72 den medic. afdelningen, hvilket för de å denna afdelning vårdade sjukdomar (949) gör en mortalitetsprocent af 7,58, — men om man afräknar de 14 som afledo inom de första 72 timmarne efter ankomsten till sjukhuset, så återstå endast 58 döde, hvilka skulle lemna en mortalitetsprocent för denna afdelning, af 6,11.

Underhållsdagarnes antal för året uppgå till 59,865. Då dessa fördelas på antalet af vårdade sjuke, så uppkommer ett medeltal af 32$\frac{11}{12}$ underhållsdagar på hvarje *vårdad person,* eller 31$\frac{1}{6}$ underhållsdagar på hvarje *vårdad sjukdom,* ett ganska lyckligt resultat, då man betänker att äfven under detta år, skörbjuggspatienter, ehuru till lägre antal än under förra året, ganska talrikt inkommit på sjukhuset, och flere sjukdomar varit komplicerade med skörbjugg. Af dessa underhållsdagar tillhöra 28,047 den medic. afdeln. — hvilket gör en medelunderhållstid af 29,55 dagar för hvarje å denna afdelning vårdad sjukdom; — 31,818 den chirurg. afdeln. — hvilket gör en medelunderhållstid af 32,73 dagar för hvarje der vårdad sjukdom.

Samtlige Utgifter för sjukhuset hafva under året varit följande:

Aflöning	B:co R:dr	7,900:	42.	—
Proviantering	»	9,704:	41.	11.
Medikamentskostnad	»	2,647:	1.	7.
Förbrukningsartiklar	»	1,093:	38.	8.
Transport	B:co R:dr	21,346:	28.	2.

	Transport B:co R:dr	21,346:	28.	2.
Ved och Lyshållning	»	3,552:	34.	4.
Diverse utgifter	»	2,548:	33.	4.
Inventariers upphandling	»	2,049:	35.	8.
» underhåll	»	696:	30.	8.
Byggnadernes underhåll	»	523:	2.	—
Aflöning på Indragningsstat	»	350:	—	—
	Summa B:co R:dr	31,067:	20:	2.

Denna summa, med afdrag af de sistnämnde 350 R:dr, gör, fördelad på *Underhållsdagarne*, 24 sk. 7,5 rst. *på hvarje dag;* på *Hela antalet vårdade sjuke*, 16 R:dr 43 sk. 5,4 rst. *på hvarje vårdad person.*

Utgifterna för Provianteringen hafva uppgått till 9,704: 41. 11, hvilken summa, fördelad på underhållsdagarne, visar *för hvarje sjuk dagligen en medelkostnad* af 7 sk. 9,37 rst. Denna proviant har bestått af:

17,108	hela portioner.
31,296	halfva portioner.
3,758	dietkursportioner.
1,586	utskrifningsportioner.
44,794	frukostportioner.
5,433	bouillonsportioner.
1,466	portioner risvälling.
333	portioner sagosoppa.
2,278	d:o mjölgröt.
20,780	qvarter mjölk.
23,055	franska bröd

jemte någon extra förplägning enligt särskilde reqvisitioner.

Medikamentskostnaden, som för året utgjort 2,647 R:dr 1 sk. 7 rst., gör, då den fördelas på antalet underhållsdagar 2 sk. 1,13 rst. för *hvarje vårdad sjuk per dag.*

Med afseende på *constitutio epidemica* förtjenar anmärkas, att skörbjugg äfven i år visat sig bland tre af Garnizons-Regementerne och framförallt bland Flottans Rotebåtsmän; dessutom hafva lunginflammationerna, såsom vanligt, förekommit allmännast under Mars, April, Maj och Juni månader, hvarjemte frossorna föreföllo mer än vanligt allmänna, isynnerhet under Maj månad, hvartill sannolikt i hög grad bidrog det höga vattenståndet och öfversvämningen under Maj och Juni månader.

Beträffande de å *Medic. afdelningen* inkomne sjukdomarnes och dödsfallens fördelning mellan de särskilda månaderna af året, och de vårdade sjukdomarnes fördelning mellan de särskilda corpserna, bifogas nedanstående tabeller.

Tabell öfver månadtliga mouvementet af de p…

Månad.	Nerv-feber. Inkomne.	Nerv-feber. Döde.	Gastrisk feber.	Katarrhal-feber.	Rheumatisk feber.	Frossa.	Smittkoppor.	Skarlakansfeber.	Ros-feber. Inkomne.	Ros-feber. Döde.	Inflammation: I Hjernan.	I Ryggmärgen.	I Tungan.	I Halsen.	I lungorna och lung-säckarne. Ink.	I lungorna och lung-säckarne. Döde.	I Hjertsäcken.	I magen, tarmarne och buk-hinnan. Ink.	I magen, tarmarne och buk-hinnan. Döde.	I Lefvern.	I Lymfkärlen.	I Psoas-muskeln.	Blodslag.	Blodkong. till hjernan.	Organiskt fel i hjernan. Ink.	Organiskt fel i hjernan. Döde.	…ralanuesot.
Januari	—	—	23	4	3	7	—	1	—	—	—	—	—	—	7	—	2	1	—	1	—	—	1	—	—	—	[illegible]
Februari	1	—	3	3	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Mars	2	—	16	7	2	5	—	—	1	—	—	—	—	—	28	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
April	3	—	18	3	—	23	—	—	1	—	—	1	—	—	46	4	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	[illegible]
Maj	12	1	9	6	1	46	—	—	2	1	—	—	—	—	43	8	—	2	—	—	—	—	—	1	1	1	[illegible]
Juni	15	1	21	7	4	20	—	1	—	—	—	—	—	—	35	—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	[illegible]
Juli	5	1	5	2	1	6	—	—	—	—	—	—	—	2	15	5	—	2	1	—	—	—	—	2	—	—	[illegible]
Augusti	5	—	5	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
September	2	1	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
October	—	—	6	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
November	—	—	4	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	8	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	1
December	4	1	5	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	13	—	2	—	1	—	—	—	—	2	—	—	1
Summa	49	5	118	34	12	118	1	4	4	1	1	1	1	3	227	22	4	10	5	1	2	1	1	9	1	1	[illegible]

len Medicinska afdelningen *inkomne* sjukdomarne.

Fylleri-galenskap. Ink.	Fylleri-galenskap. Döde.	Kronisk alkoholssjukdom. Ink.	Kronisk alkoholssjukdom. Döde.	Ryggmärgslidande.	Lamhet.	Organiskt fel i hjertat.	Lungbrand. Ink.	Lungbrand. Döde.	Kronisk bröstsjukdom. Ink.	Kronisk bröstsjukdom. Döde.	Magflen.	Diarrhé.	Blodkräkn. och magsår.	Kräfta i mages och lefvern. Ink.	Kräfta i mages och lefvern. Döde.	Gulsot. Ink.	Gulsot. Döde.	Brights Njursjukdom. Ink.	Brights Njursjukdom. Döde.	Vattusot. Ink.	Vattusot. Döde.	Skörbjugg.	Hæmorrhoider.	Kr. rheumat. och gikt.	Summa inkomne.	Summa döde.	Medeltal af inkomne på dag.	Ordningsföljd emellan månaderne från maximum till minimum af sjuktillförsel.
—	—	2	—	—	—	—	—	—	7	2	2	5	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	3	75	3	2,41	Juni.
2	1	—	—	1	1	1	—	—	8	3	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	1	41	5	1,46	April.
2	—	—	—	—	—	—	1	1	15	2	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	1	7	—	5	97	6	3,12	Maj.
4	—	—	—	—	—	—	1	—	16	1	—	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	26	—	—	149	5	4,96	Mars.
1	1	—	—	—	2	—	1	1	11	3	1	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	9	—	—	153	16	4,93	Januari.
7	2	—	—	1	—	1	—	—	11	3	1	—	—	1	—	—	—	3	—	1	—	14	—	6	152	8	5,06	Juli.
—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	5	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	6	—	—	53	14	1,70	December.
—	—	3	1	—	—	—	—	—	3	3	—	2	1	—	—	1	—	4	1	—	—	7	—	—	39	8	1,25	Februari.
—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	25	1	0,83	Augusti.
2	—	—	—	—	1	—	—	—	3	1	—	3	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	30	2	0,96	November.
1	—	1	—	—	2	—	—	—	5	1	—	—	—	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	34	1	1,13	October.
2	—	1	—	1	1	3	—	—	3	1	2	4	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	51	3	1,64	September.
1	4	7	1	3	7	7	3	2	87	25	7	21	2	2	2	7	1	17	2	6	1	71	1	16	899	72	2,46	

Tabell öfver de på Medicinska afdelningen *vårdade* sjukdomarnes fördelning emellan de särskilda Corpserna, samt öfver deras underhållsdagar under året.

	Officerare.	K. Svea Lifgardet.	K. Lifgardet t. Häst.	K. Andra Lifgardet.	K. Svea Artilleri.	K. Fyrverkare-Corpsen.	K. Aggerhus Ridande Jägare.	K. Maj:ts Flotta. Kanonierer.	K. Maj:ts Flotta. Rotebåtsmän m. fl.	K. Lifbev. Regem. Corporaler.	K. Lifbev. Regem. Soldater.	Främmande Corpser.	Summa vårdade sjukdomar.	Summa underhållsdagar.	Medeltal af underhållsdagar.
Nervfeber	—	18	—	13	9	—	—	—	8	—	—	2	50	1,555	31,1
Gastrisk feber	—	29	1	30	30	4	1	1	23	—	—	5	124	2,152	17,35
Katarrhal-feber	1	11	1	9	9	1	—	—	2	—	—	—	34	885	26,03
Rheumatisk feber	—	3	1	2	5	—	—	—	2	—	—	—	13	270	20,76
Frossa	—	64	1	18	20	—	1	—	17	—	—	—	121	2,979	24,61
Smittkoppor	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	14	7
Skarlakansfeber	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	4	110	27,5
Rosfeber	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	—	4	71	17,75
Inflammation i Hjernan	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	19	19
» » Ryggmärgen	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	16	16
» » Tungan	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	14
» » Halsen	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	52	17,33
» » Lungorna och lungsäckarne	—	56	1	52	61	2	2	1	53	1	—	2	231	5,522	23,9
» » Hjertsäcken	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	4	82	20,5
» » Mage, tarmar och bukhinna	—	3	1	—	4	—	—	—	4	—	—	—	12	243	20,25
» » Lefvern	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	7
» » Lymfkärlen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	2	30	15
» » Psoas-muskeln	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	63	63
Blodslag	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	238	117
Blodkongestion till hjernan	—	2	—	3	4	—	—	—	1	—	—	—	10	105	10,5
Organiskt fel i hjernan	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2
Fallandesot	—	3	1	1	8	—	—	1	—	—	—	—	14	917	65,5
Fyllerigalenskap	—	4	1	5	6	1	—	—	1	2	2	—	22	298	13,54
Kronisk alkoholssjukdom	—	3	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	9	764	84,88
Ryggmärgslidande	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	3	138	46
Lamhet	—	2	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	7	487	69,57
Organiskt fel i hjertat	—	3	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	7	163	23,42
Lungbrand	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	39	13
Kroniska bröstsjukdomar	1	34	—	27	19	—	—	—	13	1	—	2	97	5,191	53,51
Magflen	—	2	—	1	4	—	1	—	1	—	—	—	9	357	39,66
Diarrhé	—	10	—	4	3	—	1	1	4	—	—	—	23	340	14,78
Blodkräkning och magsår	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	225	112,5
Kräfta i magen och lefvern	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	21	10,5
Gulsot	—	2	—	1	3	—	1	—	1	—	—	—	8	152	19
Brights njursjukdom	—	7	—	3	4	1	—	—	3	—	—	—	18	599	33,27
Vattusot	—	4	—	—	1	—	—	—	3	—	—	—	8	183	22,87
Skörbjugg	—	15	—	7	13	1	—	—	35	—	—	—	71	2,040	28,73
Hæmorrhoider	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	5
Kronisk rheumatism och gikt	—	3	2	7	7	—	—	1	3	—	—	—	23	1,699	73,86
Summa	2	286	14	198	224	11	7	6	181	5	3	12	949	28,047	29,55

Beträffande de å Sjukhuset vårdade sjukdomarne må i öfrigt endast anmärkas följande.

Nervfebrar förekommo sporadiskt mest under Maj och Juni månader, med dels cerebrala, dels ock isynnerhet abdominella symptomer.

De under rubriken *gastrisk feber* anförde 124 fall utgjordes till en stor del af enkel Gastricismus, och voro i allmänhet af lindrig art.

Frossor förekommo nära dubbelt så många som under föregående året, och voro allmännast under Maj månad, dernäst under April och Juni, hvarförutan spridda fall förekommo under årets alla månader. Till sjukdomens ökade freqvens under Maj och Juni månader, bidrog sannolikt i hög grad det ofvannämnda höga vårflödet af Mälaren och dess alla vikar. Omkring halfva antalet, eller 64, tillhörde Kongl. Svea Lifgarde. Frossorna voro i ett stort antal af sjukdomsfall komplicerade med skörbjugg, hvarföre de ofta fordrade en långsam efterbehandling med tonica och antiscorbutica. Med afseende på sjukdomens typer och komplikationer visade sig följande förhållande:

Febris intermittens qvotidiana	1	
» » » c. scorbuto	12	
» » » c. physconia lienis	2	
» » » dupplex	1	20.
» » Tertiana	59	
» » » c. scorbuto	9	
» » » c. physconia lienis	3	
» » » dupplex c. physconia lienis et albuminuria	1	72.
» » Qvartana	9	
» » » c. bronchitide	1	
» » » c. physconia lienis	2	
» » » c. scorbuto	5	17.
» » Irregularis	8	
» » » c. scorbuto	4	12.
	Summa	121.

De båda fall som äro upptagne under rubriken *smittkoppor* *) utgjordes, det ena af en från förra året qvarliggande, det andra af en under året inkommen konvalescent från kopphuset, hvilka fingo vistas en vecka i särskildt rum på sjukhuset, innan det tilläts dem att återgå till kasernerne och inträda i tjenstgöring. Begge dessa tillhörde Kongl. Lifgardet till Häst.

*) Med anledning af den smittkoppepidemi som 1848 herrskade inom sjukhuset, vidtogs vid slutet af året den åtgärd, att de koppsjuke inom garnizonen emottagas och vårdas på kopphuset eller Stockholms stads provisoriska sjukhus. Utom ofvanstående två sjukdomsfall, är under detta år blott en koppsjuk vårdad å detta sjukhus.

Skarlakansfeber förekom sporadiskt hos 4 personer från fyra olika corpser; dessa patienter voro alla mellan 11 och 21 år. Den först insjuknade var en gardist, som redan några veckor vårdats för syphilis på sjukhuset, och just var färdig att utskrifvas, då han hastigt angreps af denna sjukdom. Hos alla de sjuke förekom svår angina, temligen ymnigt exanthem och affjällning. Eftersjukdomar hafva icke förekommit hos någon, och ehuru de sjuke under vistandet å sjukhuset lågo i samma rum med 14 till 18 andra personer, af hvilka de flesta uppgåfvo sig icke veterligen hafva haft skarlakansfeber, yppades ingen smitta inom sjukhuset, hvilket åtminstone *icke* bidrager att underhålla den förr så allmänna fruktan för denna sjukdoms stora smittbarhet, äfven bland fullväxta personer.

Inflammation af lungorna och lungsäckarne, hvilka i förra årsredogörelsen upptogos under tvenne rubriker, i likhet med hvad som i de föregående redogörelserna allt sedan 1843 varit öfligt, hafva i år blifvit sammanförde under en gemensam rubrik. I förra årets rapport upptogos de, hos hvilka endast pleuritis förefanns, under rubriken: inflammation i lungsäckarne, hvaremot de, der lungväfnaden derjemte var inflammerad, upptogos under rubriken: inflammation i lungorna. Då likväl under detta år, om möjligt i högre grad än under förra året, det förhållande ägt rum, att, så snart en lunginflammation intagit en större del af endera eller båda lungorna, i de aldra flesta fall äfven en affektion af lungsäcken i mer eller mindre grad dermed varit komplicerad, — och denna sednare någon gång qvarstått och erfordrat särskild behandling, sedan full resolution af pneumonien redan inträdt, — och detta ägt rum mången gång till och med vid de fall då pneumonien, vid patientens emottagande å sjukhuset, varit fullkomligt central, men inflammation tilläfventyrs redan den följande dagen befunnits hafva fortgått utemot lungans yta och äfven börjat afficiera lungsäcken; så torde vara rättast att icke i tabellen åtskilja dessa båda sjukdomsformer, utan endast här nedan anmärka alla olika former och komplikationer.

Antalet af dessa sjukdomar har i år, som vanligt, varit mycket högt, så att det utgör nära 5 % af alla de å medicinska afdelningen vårdade sjukdomarne. Beträffande deras fördelning mellan de särskilda corpserna, hafva de i år förekommit särdeles talrikt och mycket svåra hos Rotebåtsmännen af Kongl. Maj:ts Flotta, af hvilka 53 inkommo, hvaremot endast 23 Rotebåtsmän under sista året intogos å sjukhuset för inflammation i lungorna. För öfrigt förekommo de talrikt bland Kongl. Svea Artilleri-Regemente, och dernäst till ett nära lika antal bland de båda Fotgardes-Regementerna.

Fallandesot förekom hos 15, bland hvilka mer än hälften, eller 8, tillhörde Svea Artilleri-Regemente. Beträffande de sjukes ålder och tjenstetid inom garnizonen, då de blefvo intagne å sjukhuset, visade sig att

1 var

	1	var	19 år	gammal	och hade tjent	2 år	
	2	»	20	»	»	2 »	
	2	»	25	»	»	2—5 år	
	1	»	26	»	»	5 år	
	1	»	27	»	»	4 »	
	3	»	28	»	»	3 »	
	1	»	28	»	»	8 »	
	1	»	34	»	»	10 »	
	2	»	36	»	»	14 »	
Summa	14.						

Tvenne erkände sig allt ifrån de yngre åren stundom hafva haft anfall af sjukdomen; hos 2:ne andra visade sig sjukdomen nu för första gången; men så väl hos dessa båda sistnämnde, som hos alla de öfriga 10 — hvilka en eller flera gånger förut varit å sjukhuset vårdade för fallandesot — syntes anledning vara att misstänka sjukdomens beroende på missbruk af spirituosa. Nio utgingo förbättrade, tre afskedades och två äro qvarliggande till nästa år.

Fyllerigalenskap förekom hos 22, hvarförutan tvenne fall deraf äro upptagne bland inflammationer i lungor och lungsäckar.

Af *kronisk alkoholssjukdom* äro upptagne nio fall, hvilka förekommo hos 6 sjuke, emedan en var intagen tvenne, och en annan trenne gånger för samma sjukdom, under loppet af året. Sjukdomen framträdde i alla dessa fall med partiel paresis och anesthesi, samt benägenhet för tremor vid ringaste ansträngning. Ett fall slutade med döden, två äro till nästa år qvarliggande, de öfrige hafva öfvergått till helsa eller förbättring.

Af *kroniska bröstsjukdomar* förekommo 97 fall, utom de som voro komplikationer till flere under andra rubriker upptagne sjukdomar.

Diarrhé förekom hos 23, och äro deribland räknade 2 fall af blodigt diarrhé och ett fall af lindrig kolerin. De inträffade till ett ringa antal under olika månader, men saknades helt och hållet under Februari, Juni, Juli och November.

Skörbjugg, hvilken sjukdom vid årets början och under de båda första månaderne af detsamma var alldeles borta, började åter visa sig redan vid början af Mars månad, bland de Rotebåtsmän af Kongl. Maj:ts Flotta, hvilka voro kasernerade i det på Skeppsholmen uppbyggda s. k. kastellet. I midten af April började den också att temligen talrikt förekomma bland fotgardernas manskap, och i slutet af samma månad, äfven vid Kongl. Svea Artilleri-Regemente, så att under denna månad intogos 26 sjuke. Sålunda fortfor under Maj, Juni, Juli och Augusti månader, churu i aftagande med afseende på de sjukes antal, isynnerhet sedan Flottans s. k. årstjenare, eller de som härstädes tjenstgjort under hela den föregående hösten och vintern, blifvit aflöste och afrest till hemorten, och fotgarderna utflyttat i tält samt deras

kaserner uttömde och vädrade, — hvarefter sjukdomen åter upphörde, så att endast två fall inkommo under September, och intet enda fall under den återstående delen af året. I tabellen voro endast upptagne 71 fall af skörbjugg, men dessutom förekom sjukdomen såsom komplikation till andra sjukdomar, hos minst ett lika stort antal. Omkring hälften af sjukdomsfallen, eller 35, tillhöra Kongl. Maj:ts Flottas Rotebåtsmän, 15 Kongl. Svea Lifgarde, 13 Kongl. Svea Artilleri-Regemente och endast 7 Kongl. Andra Lifgardet.

Redan vid sjukdomens första uppträdande, förekom den under form af induration isynnerhet i de nedre extremiteternas mjuka delar, hvilkas hud visade vidsträckta blånader, hvarjemte tandköttet var mer eller mindre uppdrifvet, missfärgadt och blödande. De former hvarunder sjukdomen uppträdde, voro i allmänhet mycket lindrigare än under förra året, hvarför också alla de för denna sjukdom intagne, blefvo utskrifne friska redan efter en underhållstid af 28,87 dagar i medeltal.

De 145 sjukdomsfall, som under rubriken: "kontusioner, sår, bulnader, luxationer, kyl- och brännskador," upptagas såsom botade, fördelas sålunda att

Kontusioner omfatta	55.
Kontunderade, skurna, hugg-, stick- och skottsår	35.
Bulnader	42.
Luxationer	6.
Kylskador	5.
Brännskador	2.
Summa	145.

Kontusionerne hafva med högst få undantag varit af föga betydenhet och i intet fall medfört någon olägenhet för patienternes framtida helsa eller tjenstbarhet. Till dem hafva blifvit förda 8 fall af Orchitis traumatica, 7 af distorsioner i ledgångarne, 2 af Synovitis genu, — båda uppkomna till följe af stark kontusion öfver patella — samt ett fall af contractur utaf högra knäleden.

Kontunderade sår hafva i 9 fall förekommit på hufvudskålens betäckningar, och i tvänne af dessa har kontusionen varit så stark att lindriga symptomer af hjernskakning inställt sig.

För *Skott-sår* hafva tvänne varit vårdade. Den ene af desse hade af våda blifvit skjuten genom högra handen och blifvit till följe deraf så ofärdig att han efter 406 dagars vistande på sjukhuset måste afskedas från krigstjensten. Den andre hade, i afsigt att afhända sig lifvet, aflossat sin, med en stor mängd knallhattar laddade, musköt mot högra sidan af bröstet. Skottet hade inträngt ett par tum nedanför Clavicula och söndersplittrat detta ben. Äfven denne afskedades.

Till *Bulnaderna* hafva blifvit förda några fall såväl af idiopathiska Buboner, som af icke-syphilitiska sårnader på genitalia, jemte 2:ne fall af Paraphimosis.

Af de 6 *Luxationerna* egde 3:ne rum i axelleden, 2:ne i handleden och en i armbågsleden. De 3 sednare voro ej kompletta.

Kyl- och *Brännskadorna* voro alla af ringa betydenhet. En af de förra föranledde dock förlusten af en tå.

Ögonsjukdomarne bestodo till större delen af lindrigare fall af conjunctivitis, bland hvilka flere voro af traumatisk natur. Blott fem fall hafva förekommit der inflammationen sträckt sig till ögats inre hinnor.

Öronsjukdomarne hafva alla bestått i lindriga catarrher eller erysypelatösa affectioner af yttre hörselgången.

Sjukdomarne i urinvägarne hafva till större delen utgjorts af Stricturer i urinröret, hvilka i flere fall varit så svåra, att fullkomlig retention egt rum vid patientens ankomst till sjukhuset.

Blodåderbråcken voro vanliga varicocele och företedde, liksom de 2:ne fallen af varices på benen, intet anmärkningsvärdt.

Af de båda *Tarmbråcken* var det ena vid patientens inkomst till sjukhuset incarcereradt, ehuru reposition efter någon ansträngning lyckades.

Ett af de under rubriken "*Benröta*" upptagne sjukdomsfallen bestod uti Spondylarthrocace. Åkomman förbättrades, men föranledde patientens afskedande ur krigstjenst.

Af de 25 personer, som vårdats för Benbrott, hafva 22 utgått läkte, 1 afgått med döden och 2 äro qvarliggande till 1852.

Brottställena hos de utgångne voro följande

Pars front. Ossis Zygomatici	1
Clavicula	5
Costæ	4
Humerus	1
Radius	3
Pollex	2
Femur	1
Patella	1
Fibula	3
Tibia et Fibula	1
Summa	22.

Den, som blifvit behandlad för Fractura Patellæ, var qvarliggande från föregående året, i rapporten för hvilket han omnämnes såsom afskedad i anseende till qvarstående stelhet i knäleden.

Bensår hafva under detta år förekommit i mindre antal än under de närmast föregående. Flere af dem hafva dock varit elakartade samt af betydligt omfång och djup, hvarföre de fordrat lång underhållstid. En patient, på hvilken nya sår oupphörligt uppbröto så snart de förut befintliga voro läkta, blef för denna åkomma förafskedad, sedan han oafbrutet vistats på sjukhuset i 424 dagar.

För de *Chroniska Hudsjukdomarne* lemnar följande tabell en närmare redogörelse.

Tabell, utvisande antalet af de för Skabb och andra chroniska hudsjukdomar vårdade patienter, med uppgift på deras underhållsdagar.

	Summa Botade	Summa underhållsdagar.	Medeltal af underhållsdagar.
Skabb och Prurigo.			
Svea Lifgarde	44	849	19,3
Lifgardet till Häst	10	198	19,8
Andra Lifgarde	58	1,163	20,05
Svea Artilleri	94	2,150	22,8
Kongl. Maj:ts Flotta	2	24	12
Aggerhus Jägare-Corps	1	9	9
Lif-Bevärings Regementet	1	4	4
Summa	210	4,397	20,9
Andra chroniska hudsjukdomar.			
Officerare	1	73	73
Svea Lifgarde	11	346	31,4
Lifgarde till Häst	11	274	24,9
Andra Lifgarde	10	276	27,6
Svea Artilleri	18	681	37,8
Fyrverkare-Corpsen	1	12	12
Kongl. Maj:ts Flotta	1	43	43
Summa	53	1,705	32,2
Summa Skabb och andra chroniska hudsjukdomar	263	6,102	23,2

De *Veneriska sjukdomarna* ingå uti den här framföre redan framställda allmänna redogörelsen.

Rapport om sjukvården vid Stockholms Garnisons-Regementen under år 1851.

(Af Öfver-Fält-Läkaren m. m. D:r P. O. Liljevalch.)

Efter att medelst särskilda af Sjukhusläkarne, Doktorerne Wistrand och Lilljebiörn, hvardera för sin afdelning, affattade årsrapporter, hafva redogjort för sjukligheten inom Stockholms Garnison, för så vidt vården meddelats å Allmänna Garnisons-sjukhuset, återstår att afgifva redogörelse för den sjukvård, som blifvit lemnad inom sjelfva kasernerne, samt en öfverblick af garnisonens sjukdomsförhållande i dess helhet.

Reglementet föreskrifver såsom allmän regel, att endast lindrigare sjukdomsfall skola uti kasernservisen vårdas, hvilket för öfrigt lokalernas ringa utrymme och öfriga beskaffenhet göra till en nödvändighet. Följden häraf blir den, att sjukvården i dessa serviser måste blifva vida mindre omfattande, än annars skulle kunna vara fallet. Endast Lifgardet till Häst, som har en kasern nog rymlig att i afskild lokal medgifva en behörigen ordnad sjukservis af omkring 25 sängar, gör från denna allmänna regel undantag; enär man i denna servis kan behandla, och jemväl behandlar, åtskilliga sjukdomar af beskaffenhet, att, dersom de uppkommit inom något af de öfriga regementena, de ovägerligen fordrat patientens afsändande till sjukhus. Näst Lifgardet till Häst företer Svea Lifgardet den största sjukservisen nemligen 20 sängar. Dess 3:ne sjukrum äro likväl illa belägna uti våningen uppöfver 2:ne kompanikaserner, med hvilka de äga gemensam uppgång, samt förete derjemte, såsom särdeles låga, ett mera än behörigen inskränkt luftutrymme. Andra Lifgardet har sin sjukservis öppnad i ett mindre kasernrum, hvilket lemnar plats för 8 sjuka. Af Svea Artilleris spridda Batterikaserner, är det endast en enda, der särskildt sjukrum förefinnes, och detta med plats för endast 2:ne sjuka. Oaktadt således sjukvården inom kasernerna, i följd af bristande utrymme, icke kan vara särdeles omfattande, utvisa dock de afgifne rapporterna, att ett icke så ringa antal sjuka blifvit derstädes behandlade. De botades antal uppgår nemligen för

Svea Lifgardet till	224	man.
Andra Lifgardet till.	645	»
Lifgardet till Häst till	300	»
Svea Artilleri-Regemente till . .	306	»
Summa	1,475	man.

En anmärkning erbjuder sig härvid sjelfmant, hvilken icke bör förbises, nemligen Andra Lifgardets jemförelsevis stora sjuklighet. Dess höga sjuknummer är dock till en del endast skenbar och väsentligen beroende derpå, att vid detta regemente upptages i rapport hvar och en, som lider äfven af en obetydligare åkomma, hvilken tilläfventyrs icke befriar från förpligtelsen att med kamraterna deltaga i garnisonstjenstgöringen; under det att rapporterna från de öfriga regementerna, åtminstone för så vidt de ega sjukservis att disponera, vanligen upptaga endast dem, som å denna servis intagas, eller annars från tjenstgöring äro befriade. Ett sådant förhål-

lande vållar emedlertid icke allenast, såsom redan anmärkt är, en skenbart ökad sjuknummer, hvarpå såsom intyg kan anföras, att Andra Lifgardets rapport upptager under rubriken: *yttre skador* botade i kasern; icke mindre än 263 man, under det Svea Lifgardets för denna rubrik upptager 43, Lifgardets till Häst 106 och Svea Artilleris 93 man; utan det föranleder jemväl en betydlig skiljaktighet mellan uppgifterna från de olika regementerna rörande den tid, som i medeltal skall hafva erfordrats för hvarje sjuk, innan han från sjukförslaget afgår. Vore icke anledningen till en sådan skiljaktighet känd, skulle det förefalla i hög grad anmärkningsvärdt, att fördelningen af underhållsdagarne på de inom Andra Lifgardets kasern botade sjuka lemnar ett resultat af endast 8,25 dagar, samt för Svea Artilleri af 5,32 dagar, under det att Lifgardet till Häst företer 11,1 dagar och Svea Lifgardet 12,6 dagar såsom medelduration af de i kasernservisen botade sjukdomarne.

En gifven följd deraf, att de allvarligare sjukdomsfallen i allmänhet behandlas utom kasern, är att dödligheten inom densamma icke blir betydlig. De dödas antal uppgår dock till 6 man, nemligen en man död i nervfeber vid Lifgardet till Häst, 2:ne man döde vid Andra Lifgardet, nemligen 1 i nervfeber och 1 af apoplexi, samt slutligen 3 man döde vid Svea Artilleri, alla i lungsot.

Hvad för öfrigt angår den särskilta arten af de sjukdomar, som å kasernserviserna blifvit botade, synes den af följande

Tablå öfver i Kasernserviserne Botade Sjuke.

	Svea Lifg.	2:a Lifg.	Lifg. t. H.	Svea Art.	S:a.
Feber med gastrisk, katarrhalisk eller rheumatisk karakter	11	51	16	31	109.
Feber med intermittent typ	45	56	28	37	166.
Konvalescens efter smittkoppor	—	—	1	—	1.
Inflammation i bröstets organer	59	47	42	23	171.
» i ögon, öron och hals . . .	—	16	6	—	22.
Lungsot och andra kroniska bröstsjukdomar .	2	8	1	2	13.
Kroniskt underlifslidande	—	1	—	—	1.
Njursjukdomar (Vattsot)	—	—	1	1	2.
Magflen, Diarrhe och Kolik	19	58	42	15	134.
Sjukdomar i urinvägarne	1	1	—	—	2.
Åderbråck	1	—	—	—	1.
Rosåkommor af lokal natur	5	12	2	—	19.
Kronisk Rheumatism eller Gikt	10	20	8	2	40.
Lamhet	—	—	1	—	1.
Skörbjugg	5	—	—	2	7.
Ledvridningar	7	5	7	7	26.
Kontusioner, friska sår eller bulnader . . .	43	263	106	93	505.

Bensår	2	—	3	1	6.
Kyl- och Brännskador	—	6	—	1	7.
Kroniska hudutslag	—	13	1	5	19.
Venerisk sjukdom	—	2	4	—	6.
Lindriga febersymptomer eller andra snart öfvergående illamåenden	14	86	31	86	217.
	224	645	300	306	1,475.

Medikamentskostnaden för ofvanberörde sjukvård uppgår vid

Svea Lifgardet till	230:	26.	6.
Andra Lifgardet till	361:	7.	2.
Lifgardet till Häst	225:	8.	8.
Svea Artilleri Regemente	338:	1.	4.
Summa B:co R:dr	1,144:	43.	8;

hvarvid likväl bör erinras, att medikamentsutdelning egt rum, icke allenast till dem, som i denna tablå äro upptagna, utan jemväl till åtskilliga sjuka, som i förstone under längre eller kortare tid vårdats inom kasern, men sedermera till sjukhuset afpolleterats, samt slutligen, såsom redan antydt är, till åtskilligt i mer eller mindre mån tjenstbart manskap, utan att detta varit af den förhandenvarande åkomman förhindradt att i den dagliga tjenstgöringen deltaga, hvarföre det icke heller, med undantag för Andra Lifgardet, å sjukrapport upptagits.

Sammanställas de uppgifter, som redan förut äro meddelade rörande sjukvården å Allmänna Garnisons-Sjukhuset, med hvad som nu uppgifvits i afseende på sjukvården inom kasernerna, så visar sig att af

Svea Lifgarde har vårdats	681	sjuka,	af	hvilka	19	aflidit.
Andra Lifgardet	1,093	»	»	»	17	»
Lifgardet till Häst	410	»	»	»	2	»
Svea Artilleri och Fyrverkare-Korpsen .	813	»	»	»	17	»
Summa	3,419	vårdade och			55	döde, hvilka

begge siffror således angifva totala sjuk- och dödsnummern inom Stockholms Garnisons manskap och underbefäl för år 1851.

Den ringa dödlighet, som, enligt hvad dessa siffror utvisa, har ägt rum vid Lifgardet till Häst, i jemförelse med garnisonens öfriga regementen, beror måhända till någon del på tjenstgöringens beskaffenhet, men otvifvelaktigt förnämligast på en inom detta regemente bättre ordnad helsovård, i så måtto att kasernens rymlighet, både lemnar större luftomfång åt manskapet, och tillika medgifver användandet af enmanssängar, hvilket icke är fallet vid de öfrige garnisonsregementerne, der hvar och en nummerkarl nödgas dela sängplatsen med en kamrat, hvilket icke allenast måste betraktas såsom i physiskt hänseende förderfligt, utan jemväl kan vara moraliskt vådligt.

Fästa vi härefter uppmärksamheten på de sjukdomar, hvilka såsom epidemier framträdt inom garnisonen, så visar sig, att någon svårare epidemi icke under året egt rum. Frossan har företett det högsta sjukantalet, nemligen 269 sjuka, af hvilka 166 vårdats inom kasernerna och 103 å sjukhuset.. Bland dem tillhörde 109 Svea Lifgarde, 74 Andra Lifgardet och 57 Svea Artilleri samt 29 Lifgardet till Häst. En annan epidemi, som under året egt rum inom garnisonen, är skörbjugg, hvilken företrädesvis visat sig inom Svea Lifgardet och Svea Artilleri, af hvilka det första regementet företedde 20 sjuka, och det sistnämnda 15. Andra -Lifgardet hade deremot endast 7 och Lifgardet till Häst ingen, som led af denna sjukdom. Sjukdomen visade sig temligen allmänt redan i midten af April inom Svea Lifgarde, och öfvergick derefter till Svea Artilleri och Andra Lifgardet, uppträdande, dels såsom sjelfständig sjukdom, dels ock, uti ungefärligen lika stor utbredning, såsom komplikation med andra sjukdomar, företrädesvis frossor, bröstinflammationer och venerisk sjukdom, hvilkas underhållstid derigenom i icke ringa mån förlängdes. Sedan fotgarderna, efter det den varmare årstiden inträdt, utflyttat från sina kaserner för att tälta, minskades sjukantalet, och sjukdomen upphörde mot hösten nästan helt och hållet, så att under årets 4 sista månader blott 2:ne fall å garnisonssjukhuset för denna sjukdom intogos. Jemväl utom garnisonen herrskade denna sjukdom ganska häftigt, t. ex. inom Flottans Rotebåtsmän, som voro trångt kasernerade å Skeppsholmen i det s. k. kastellet; och till vård å garnisons-sjukhuset afgåfvos 35 skörbjuggssjuke.

I afseende på den veneriska sjukdomens förhållande inom garnisonen hänvisas till D:r Lilljebiörns utförliga rapport för den syphilitiska afdelningen; här anmärkes blott att Svea Lifgarde afgifvit 81 fall af denna sjukdom, Andra Lifgardet 139, Lifgardet till Häst 58 och Svea Artilleri jemte Fyrv.-Korpsen 57 fall.

I en redovisning sådan som denna, kan det ej undgås att jemväl beröra bränvinets inflytande, för så vidt detta inflytande framträdt under form af sjukdom. Den akuta formen, som fått namnet af fyllerigalenskap, har framträdt hos 17 man, nemligen 4 af Svea Lifgarde, 5 af Andra Lifgardet, 6 af Svea Artilleri, 1 af Fyrverkarekorpsen och 1 af Lifgardet till Häst. Dessutom har denna sjukdomsform förekommit hos 2 korporaler vid Lifbevärings-Regementet och hos 2:ne lejda beväringskarlar. Den kroniska alkoholsförgiftningen har ägt rum hos 9 man, nemligen: 3 af Svea Lifgarde, 2 af Andra Lifgardet och 4 af Svea Artilleri.

För öfrigt är icke någonting anmärkningsvärdt att erinra i afseende på de sjukdomar, som under året herrskat inom garnison; ty det stora antalet bröstinflammationer (tillsamman 343 fall i temmeligen jemn fördelning mellan de olika korpserna) är icke någonting ovanligt, såsom beroende på det menliga inflytande den bristande lufttillgången i kasernerna utöfvar på de, genom täta vexlingar mellan värme och köld, lätt irriterade andedrägtsredskapen.

För bedömmandet af sjukantalets förhållande till garnisonens effektiva styrka, bör slutligen upplysas att regementernas numerär, utan afdrag för tillfälliga vakanser,

och

och, med inbegrepp af det mellan exercistiderna permitterade manskapet, hvilket, för så vidt det uppehåller sig i hufvudstaden eller dess granskap, jemväl till sjukvård är berättigadt, utgöres

vid	Svea Lifgardet af	873.
»	Andra Lifgardet af	873.
»	Lifgardet till Häst af	443.
»	Svea Artilleri och Fyrverkare-Korpsen af .	930.
	S:a	3,119 man;

hvaraf visar sig att, oansedt tillfälliga vakanser och aflägset permitteradt manskap blifvit i den effektiva styrkan inräknade, hvilket antal, om det frånräknas, icke motsvaras af antalet öfverkompletta rekryter, de der icke till sjukvård äro berättigade, men likväl deraf kunna komma i åtnjutande, i följd af befälets rättighet att transportera i och ur nummer, har likväl sjukantalet med 1,230 man öfverskridit garnisonens effektiva styrka. Att mortalitetsprocenten under sådant förhållande är inskränkt till omkring 1,6 procent af vårdade sjuke, har sin orsak uti frånvaron af smittsamma epidemier; enär de flesta döda hafva fallit offer för akuta eller kroniska bröstlidanden, sjukdomsformer, hvilkas stora dödlighet inom kasernerade trupper, efter mitt förmenande, icke uteslutande kan tillskrifvas garnisonstjenstgöringens ansträngningar, utan fastmera och företrädesvis, såsom redan antydt är, torde bero på den långsamma *kolsyreförgiftning*, som äger rum i öfverfyllda och svagt ventilerade kaserner, sådana som det ojemförligt stora flertalet af dem, hvilka Stockholms garnison och der stationerad afdelning af Kongl. Maj:ts Flotta hafva till sin disposition. Stockholm den 16 Mars 1852.

P. O. Liljevalch.

Kongl. Krigs-Academien å Carlberg.

Sjukdomar som förekommit: endemiskt Frossor, de flesta i Maj månad; epidemiskt Rasch under Februari, Influenza under Mars och April; sporadiskt katarrher, Gastricism och Diarrhéer. Magåkommor inträffa här ofta, sannolikt i följd af att de så kallade Spensarne, hvilka kadetterne begagna i släpmundering såsom utanplagg, knappt räcka ned öfver magen; hvarföre också en ny modell för dem i år blifvit antagen. Under året hafva behandlats 243 sjukdomsfall, af hvilka:

qvarliggande ifrån år 1850 . .	1	
insjuknade under året	242	243.
Tillfrisknade	241	
Qvarliggande till år 1852 . . .	2	243.

Sjukdomar som allmännast förekommit:

Acuta Lungkatarrher	28.
Katarrhalfebrar	24.
Gastricismer	26.
Halsflusser	19.
Diarrhéer	15.
Rasch (Roseola)	14.
Kronisk Lungkatarrh	9.
Frossor	8.
Acuta Lunginflammationer	2.
» Rheumatismer	4.
Ögoninflammationer	6.
Syphilis	17.
Utvärtes sjukdomar och skador m. fl.	59.

Underhållsdagar för sjuke inom Sjukhuset	2,302.
Medeltal sjuke på dag	7.

Personalen utgöres af:	Officerare	12.
	Kadetter	200.
	Båtsmän	25.

Medicamentskostnad	B:co R:dr	771: 27. 6.
Sjukdrycker, Bandager m. m.	»	308: 23. —
		1,080: 2. 6.

ammandrag af Rapporter rörande sjukdomsförhållandet vid Garnisons-Regementerna utom Stockholm år 1851.

Sjukdomar.	Götha Artilleri-Regemente. (Götheborg.)							Wendes Artill.-R. (Christianstad och Landskrona.) Landskrona Garnisons-Compani.							Kronprinsens Husar-Regemente.						
	Qvar ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Öfvergått till helsa.	Dödligt ändade.	Qvar till år 1852.	Summa.	Qvar ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Öfvergått till helsa.	Dödligt ändade.	Qvar till år 1852.	Summa.	Qvar ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Öfvergått till helsa.	Dödligt ändade.	Qvar till år 1852.	Summa.
Febrar, Nervösa, Gastriska, Rheumatiska m. fl.	5	141	146	141	2	3	146	—	57	57	55	—	2	57	2	26	28	24	1	3	28
» Intermittenta	—	16	16	16	—	—	16	—	45	45	44	—	1	45	—	—	—	—	—	—	—
Inflammationer, Bronchitis, Pleuritis	2	96	98	96	—	2	98	—	—	—	—	—	—	—	—	7	7	7	—	—	7
» Pneumonie, Pericarditis	—	11	11	4	7	—	11	2	4	6	5	1	—	6	—	11	11	9	—	2	11
» Peritonitis, Eutero-peritonitis	—	1	1	—	1	—	1	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
» Angina, tonsillaris och parotidea	—	13	13	13	—	—	13	—	3	3	3	—	—	3	—	9	9	8	—	1	9
» Ophtalmie	1	4	5	5	—	—	5	—	4	4	4	—	—	4	—	4	4	4	—	—	4
» Orchitis	—	5	5	4	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Catarrhal-febrar (Influenza)	—	30	30	30	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	15	15	14	—	1	15
Utslags-febrar: Koppor, Skarlakansfeber	—	1	1	1	—	—	1	—	4	4	3	1	—	4	—	1	1	1	—	—	1
Rosfebrar, Erysipelas faciei, phlegmonodes	1	7	8	8	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	—	1	2
Cardialgie	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	—	—	3
Colik, Diarré	5	8	13	12	—	1	13	—	—	—	—	—	—	—	—	14	14	14	—	—	14
Icterus, Hydrops	—	1	1	1	—	—	1	1	4	5	3	—	2	5	—	—	—	—	—	—	—
Alcoholismus chronicus, Delirium tremens	—	14	14	11	3	—	14	—	2	2	1	—	1	2	—	4	4	3	1	—	4
Kroniska Bröstsjukdomar, Lung-tubercler, Lung-Catarrh, Phthisis	1	7	8	8	—	—	8	—	2	2	—	—	2	2	—	1	1	1	—	—	1
Hæmoptysis	—	2	2	2	—	—	2	—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Kronisk Rheumatism och Gikt, Coxalgie	—	4	4	4	—	—	4	3	6	9	6	—	3	9	1	2	3	3	—	—	3
Kroniska ögonsjukdomar: Cataracta, Cancer oculi	—	1	1	1	—	—	1	1	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Hæmorrhoider, Morbus niger	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	1
Bråck	—	2	2	2	—	—	2	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Paralysie, Epilepsie	—	1	1	—	—	1	1	—	2	2	2	—	—	2	—	1	1	1	—	—	1
Dysurie, Strangurie, incontinentia urinæ	—	5	5	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kroniska hudsjukdomar: Skabb, Herpes, Tinea	1	21	22	19	—	3	22	—	31	31	29	—	2	31	—	12	12	12	—	—	12
Abscesser, Bensår, Böllder; Utvärtes skador, Fracturer, Luxationer; » » Vulnera, Contusioner	14	372	386	368	—	18	386	6	91	97	92	—	5	97	2	67	69	65	—	4	69
Syphilis, Ulcera syphilitica, Gonorrhoea	6	83	89	87	—	2	89	3	32	35	34	—	1	35	2	15	17	14	—	3	17
Summa	36	848	884	840	13	31	884	16	291	307	284	3	20	307	7	195	202	185	2	15	202

Götha Artilleri-Regemente: Underhållsd. för sjuke 14,797. Medeltal sjuka på dag $40\frac{1}{2}$. Medicaments-kostnad B:co R:dr 819: 14. 1. » pr dag 2 s. $7\frac{13}{14}$ r. Personalens styrka, utom Befälet, 6 veckor om våren 779, öfriga tiden 581 man.

Wendes Artilleri-Regemente:
Christianstad. Underhållsd. för sjuke 4,200. Medeltal sjuke på dag $11\frac{2}{3}$. Medicaments-kostnad B:co R:dr 238: 42. 6. » pr dag 2 s. $8\frac{3}{4}$ r. Personalens styrka, utom Befälet, 6 veckor om våren 587, öfriga tiden 439 man.

Kronprinsens Husar-Regemente: Underhållsd. för sjuke 3,230. Medeltal sjuke på dag $8\frac{9}{10}$. Medic.-kostn. B:co R:dr 480. » pr dag 7 s. Personalens styrka med Befäl 666, hvaraf, med undantag af April och Maj månader, omkring halfva styrkan är permitterad.

Landskrona. Underhållsdagar för sjuke 1,185.
Medeltal sjuke på dag $3\frac{1}{4}$.
Medicaments-kostnad B:co R:dr 185: 42.
» pr dag 7 s. 6 r.
Personal af Wendes Artilleri 163. Sjuke 95, döde 2.

Landskrona Garnizon. Sjuke 4, Underhållsdagar 1,011.

Götha Artilleri. Omsättningen af sjuke på regementets sjukhus 1851 visar en summa af 848, utom 36 qvarliggande ifrån år 1850. Det största antalet sjuke, 233, inkom under Februari och Maj, det minsta 116, under November och December. 13 man hafva aflidit; hvilket gör en mortalitetsprocent af 1,66.

Under året hafva utgått 849 friske, 4 förbättrade; och qvarliggande äro 31.

Underhållsdagarna uppgå till 14,797, men om de 2,594 med venerisk sjukdom och saltfluss behäftade afdragas, endast till 12,203, som för hvarje sjukdom utgör en medelunderhållstid af något mer än 15 dagar.

Någon Endemisk sjukdom har icke förekommit, så vida icke bland Febrarna, de intermittenta kunde anses för sådane, före förra Cholera-epidemien, år 1834; men de hafva sedermera försvunnit, med undantag af året 1848, då de voro allmänt gängse vid Regementet.

Bland öfriga febrar uppgå de gastriskt-nervösa till största antalet och dernäst frossorna.

Efter Cholerans upphörande i Decemb. 1850 utbröt i Januari och Februari en epidemisk Influenza temligen allmänt bland manskapet, och gjorde inredandet af ett provisoriskt sjukhus af nöden, emedan Regementets sjukhus endast har utrymme för 75 sängar.

Smittkoppor hafva förekommit hos 1 man.

Någon egentlig sinnessjukdom har icke förekommit, om icke hit får räknas Delirium tremens, hvaraf 10 sjukdomsfall inträffat, och af hvilka 3 hade dödlig utgång, oberäknadt 3:ne fall af pneumonie och ett af ansigtsros, med dödlig utgång till följe af complication härmed. Denna sjukdom förekommer ofta, och kanske oftare än vid något annat garnisonerande Regemente, hvartill orsaken är att manskapet vid permissionstillfällen befattar sig med s. k. schåeri, då en karl kan sommartiden förtjena 4—6 R:dr Rgs om dagen, hvilken förtjenst merendels användes till bränvin, oaktadt fyllerilasten allvarligen och strängt efterhålles och bestraffas vid Regementet.

Wendes Artilleri (i Christianstad). Insjuknade under året 201, som med 7 qvarliggande ifrån år 1850 gör ett sjukantal af 208; deraf 191 till helsan återställde, 1 död och 16 qvarliggande till år 1852.

Underhållsdagar för sjuke uppgå till 4,200, som gör en medelunderhållstid för hvarje sjuk, de med venerisk sjukdom inberäknade, af $20\frac{5}{26}$ dagar.

Sjukdomar som mest förekommit: Nervösa, gastriska och rheumatiska febrar, samt frossor, veneriska sjukdomar och utvärtes skador. Död 1 man af tarminflammation.

Då en jemförelse af här uppgifna förhållanden, de båda ifrågavarande Artilleri-Regementerna emellan, i flere fall utfaller särdeles ofördelaktigt för Götha Artilleri, utan att kunna förklaras af dess, omkring en tredjedel större personal; så har Regements-Läkaren D:r Brinck, uppå gifven anledning, framställt följande omständigheter

att härvid tagas i betraktande: 1:o Tillfällen till utsväfningar förekomma oftare i Götheborg än annorstädes, hvaraf de mångtaligare Veneriska sjukdomarna förklaras; 2:o efter Choleran hafva sjukdomarna i allmänhet antagit å garnisonsorten en mera elakartad natur, så till extensitet som intensitet; 3:o finnes det så kallade Schåeriet, och såsom följd deraf ett fylleri, hvilket knappt på något ställe i Riket så tagit öfverhanden som här, hvarigenom helsan så försvagas att, när en allvarsam sjukdom påkommer, får den merendels en dödlig utgång. Alkoholism och dilirium tremens förekomma här oftare än vid något annat garnisonerande Regemente, och till följe af stadens vidsträckta område är det för Befälet omöjligt att, under det manskapet är permitteradt, kunna å detsamma utöfva nödig tillsyn och kontroll, så att, när en tillfällig sjukdom inträffar, karlen merendels dröjer för länge innan han söker bot; 4:o Tjenstgöringen på Elfsborg och Rya Nabbe tillskyndar manskapet mycket ondt, genom det beständiga fram- och återfärdandet öfver sjön, och när karlen insjuknar, kan han icke på någotdera af dessa ställen erhålla daglig tillsyn af Läkare, utan måste transporteras i hvad väder som helst, hvarigenom sjukdomen mången gång förvärras; 5:o Regementets rekryter måste tagas af folk ifrån alla orter, olika åldrar, yrken och klasser; 6:o Götheborgs klimat är icke det sundaste. För öfrigt har under en lång följd af år sjukligheten och dödligheten vid Regementet med få undantag i allmänhet varit lika med år 1851.

Den i Landskrona förlagda afdelningen af Wendes Artilleri har haft 95 sjukdomsfall, nemligen qvarliggande ifrån år 1850: 7, insjuknade under året 88; tillfrisknade 90, döde 2 och qvarliggande till år 1852: 3.

Summan af underhållsdagar för sjuke på och utom Sjukhus har utgjort 1,185, som gör för hvarje sjukdom en medeltid af $12\frac{43}{95}$ dagar.

Ibland sjukdomar hafva frossor förekommit talrikast, dernäst andra febersjukdomar, lunginflammationer, veneriska sjukdomar; smittkoppor hos 3. Döde af lunginflammation 1 och af smittkoppor 1. Mortalitetsprocent 1,249.

Af *Landskrona Garnisons-Compani* hafva 4 man varit å Sjukhuset vårdade under tillsammans 1,011 underhållsdagar, hvilket gör en medeltid för hvarje af $252\frac{3}{4}$ dagar. Också hafva sjukdomarna utgjorts af ögonkräfta, gikt och ålderdomssvaghet, höft-sjuka och vattsot.

Kronprinsens Husar-Regemente har haft 7 qvarliggande sjuke ifrån år 1850, insjuknade under året 195, hvaraf botade 185, qvarliggande 15 och döde 2, eller en mortalitetsprocent af 0,30. Underhållsdagar för sjuke har på och utom sjukhuset utgjort 3,230, hvilket gör ett medeltal af sjuke på dag af $8\frac{310}{365}$ samt en medeltid af nära 16 dagar för hvarje sjuk.

Sjukdomar som förekommit: gastriska nervfebrar, catarrhalfebrar, lung- och lungsäcksinflammationer, frossor, nervfebrar och typhus, veneriska sjukdomar, dilirium tremens m. fl. Döde: af typhus 1 och af dilirium tremens 1.

Sammandrag af Rapporter rörande Sjukvården under A

	Befäls-Möten.														Rekryt-Möten.												
	Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.		Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.
										R:r	s.	r.	s.	r.										R:r	s.	r.	s.
Gardes- och Artilleri-Regementernas samt Kronprinsens Hussar-Regementes Beväring *) . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lif-Regementets Dragon-Corps .	109	12	6	29	$2\frac{5}{12}$	—	—	—	6	7	14	3	12	1	76	,90	36	210	$2\frac{17}{44}$	—	1	—	35	50	6	9	11
» Hussar- » .	92	12	13	—	—	—	—	—	13	4	—	9	—	—	67	90	52	—	—	—	—	—	52	79	12	3	—
Smålands Hussar-Regemente .	99	12	6	32	$2\frac{2}{3}$	—	—	—	6	1	28	9	2	$4\frac{2}{3}$	81	90	48	260	3	—	—	—	48	80	32	5	16
Skånska » » . .	195	12	11	31	$2\frac{7}{12}$	—	—	—	11	18	7	9	28	1	28 92	28 102	94	—	—	—	—	—	94	84	6	4	—
» Dragon » . .	255	12	18	—	—	—	—	—	18	18	37	9	—	—	50 89	58 110	83	—	—	—	—	—	83	31	45	5	—
Jämtlands Häst-Jägare-Corps .	33	12	6	19	$1\frac{7}{12}$	—	—	2	4	2	16	—	8	$5\frac{1}{19}$	51	90	26	163	$2\frac{9}{77}$	—	—	—	26	13	18	11	4
Lif-Regementets Grenadier-Corps	124	12	8	30	$2\frac{1}{2}$	—	—	—	8	6	24	—	10	4	76	21	12	57	$2\frac{6}{7}$	—	—	—	12	10	—	—	8
Första Lif-Grenadier-Regementet	300	12	13	—	—	—	—	—	13	4	16	—	—	—	233	21	51	—	—	—	2	1	48	13	22	—	—
Andra » »	254	12	8	—	—	—	—	1	7	2	2	—	2	2	124	16	20	—	—	—	—	4	16	3	36	—	—
Lif-Bevärings-Regementet . .	107	14	17	—	—	—	2	2	13	34	2	2	—	—	38	14	7	—	—	—	2	1	4	21	30	5	—
Wästgötha » . .	340	12	23	75	$6\frac{1}{4}$	—	—	—	23	8	29	7	5	6	127	16	10	96	6	—	—	—	10	7	19	7	3
Smålands Grenadier-Bataljon .	144	12	9	46	$3\frac{5}{6}$	—	—	—	9	2	14	—	2	$4\frac{2}{3}$	30	26	2	22	$\frac{11}{13}$	—	—	—	2	1	15	8	2
Uplands Regemente	255	12	13	33	$2\frac{1}{4}$	—	—	—	13	2	4	11	3	1	65	19	12	35	$1\frac{18}{19}$	—	—	—	12	7	13	6	9
Skaraborgs »	314	12	22	63	$5\frac{1}{4}$	—	—	—	22	9	15	8	7	1	181	16	15	40	$2\frac{1}{2}$	—	—	1	14	6	28	8	7
Södermanlands »	333	12	5	20	$1\frac{2}{3}$	—	—	—	5	7	9	10	17	8	68	16	10	63	4	—	—	3	7	6	14	3	4
Kronobergs »	309	12	10	50	$4\frac{1}{6}$	—	—	2	8	5	13	9	5	1	121	22	27	128	$5\frac{9}{11}$	—	—	1	26	13	25	11	5
Jönköpings »	283	12	12	72	6	—	—	—	12	—	—	—	—	—	155	16	21	32	2	—	—	—	21	—	—	—	—
Dahl **) »	245	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	114	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Helsinge ***) »	249	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180	42	39	164	4	1	—	—	38	34	36	—	10
Transport	4,040	230	200	500	—	—	2	7	191	133	45	2	—	—	2,046	927	565	1,270	—	1	5	11	548	465	28	1	—

*) Samtidigt med öfnings-mötena.
**) Befäls-, Rekryt- och Regements-mötena inclusive.
***) Befäls- och Rekryt-mötena inclusive.

éens och Beväringsmanskapets vapenöfningar år 1851.

Regements- och Corps-Möten.														Bevärings-Möten.													
Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.		Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.	
									R:dr	s.	r.	s.	r.										R:dr	s.	r.	s.	r.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	942	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
496	19	45	201	$10\frac{11}{19}$	—	—	—	45	79	8	5	18	10	84	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
501	14	54	—	—	—	—	—	54	21	45	9	—	—	84	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
511	16	65	—	—	—	1	—	64	13	—	2	—	—	86	14	6	30	$2\frac{4}{13}$	—	—	—	6	—	14	4	—	$5\frac{11}{15}$
990	17	112	579	$34\frac{1}{17}$	—	—	—	112	40	28	6	—	10	164	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
880	15	65	—	—	—	—	—	65	49	39	—	—	—	162	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
121	14	28	147	$10\frac{1}{2}$	—	—	—	28	11	13	4	3	8	56	14	4	16	$1\frac{1}{7}$	—	—	—	4	—	44	—	2	9
408	14	62	200	$14\frac{4}{17}$	—	—	—	62	19	6	2	4	7	185	14	35	119	$8\frac{1}{2}$	—	—	1	34	17	44	4	3	6
														196	14	47	129	$9\frac{3}{14}$	—	—	—	47					
,216	6	65	—	—	—	1	—	64	23	1	—	—	—	634	14	105	—	—	—	12	2	91	35	—	—	—	—
967	9	89	170	$18\frac{2}{3}$	—	—	—	89	14	12	—	4	—	668	14	114	—	—	—	—	4	110	18	—	—	—	—
														163	14	17	—	—	—	—	2	15	6	46	6	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,048	14	95	—	—	—	4	—	91	71	29	—	—	—
975	16	86	434	$27\frac{1}{8}$	—	—	—	86	38	—	4	4	2	598	14	37	102	$7\frac{3}{4}$	—	—	—	37	15	32	9	5	3
														143	14	8	41	3	—	—	—	8					
494	23	92	400	$17\frac{9}{23}$	—	—	—	92	22	26	—	2	8	370	14	65	211	$15\frac{1}{4}$	—	—	—	65	9	42	—	2	3
,102	9	76	213	$14\frac{1}{5}$	—	—	—	76	22	35	5	5	$1\frac{1}{2}$	729	14	68	182	$15\frac{1}{6}$	—	—	—	68	37	42	3	10	—
,081	16	65	291	$19\frac{2}{5}$	—	—	—	65	65	10	7	10	9	528	14	33	147	$12\frac{1}{4}$	—	—	—	33	19	15	9	6	8
,130	10	21	114	$11\frac{2}{5}$	—	—	—	21	14	31	7	6	2	574	14	21	106	$7\frac{4}{7}$	1	—	—	20	17	40	10	8	1
,029	14	157	550	$39\frac{2}{7}$	—	—	1	156	54	38	6	4	$9\frac{1}{2}$	675	14	54	215	15	—	—	1	53	21	20	9	4	9
986	15	92	336	$22\frac{2}{5}$	—	—	—	92	10	32	4	—	—	622	14	33	—	—	—	—	—	33	11	27	4	—	—
,027	17	163	—	—	—	—	—	163	141	26	8	—	—	982	14	60	247	$17\frac{9}{14}$	—	3	—	57	93	9	10	18	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	521	14	100	—	—	—	1	—	99	46	6	3	—	—
														290	14												
,914	244	1,337	3,635	—	—	2	1	1,334	642	19	9	—	—	10,504	322	902	1,545	—	1	20	10	871	423	31	11	—	—

Fortsättning af Sammandrag af Rapporter rörande Sjukvårde

	Befäls-Möten.														Rekryt-Möten.													
	Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.		Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag	
										R:r	s.	r.	s.	r.										R:r	s.	r.	s.	1
Transport	4,040	230	200	500	—	—	2	7	191	133	45	2	—	—	2,046	927	565	1,270	—	1	5	11	548	465	28	1	—	-
Elfsborgs Regemente . . .	230	12	19	42	$3\frac{1}{2}$	1	—	1	17	8	30	3	9	$10\frac{2}{7}$	206	50	199	859	$17\frac{9}{50}$	—	—	—	199	101	2	—	5	
Wästgötha-Dahls » . . .	292	12	17	38	$3\frac{1}{6}$	—	—	—	17	6	23	4	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Bohus Läns *) » . . .	263	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	40	49	125	$3\frac{1}{5}$	—	—	—	49	—	—	—	—	-
Wästmanlands » . . .	262	12	7	37	$3\frac{1}{12}$	—	—	—	7	2	20	5	5	10	210	20	37	144	$7\frac{1}{5}$	—	—	—	37	17	26	2	5	1
Norrbottens Fält-Jägare-Corps *)	96	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96	20	38	142	$7\frac{1}{10}$	—	—	—	38	—	—	—	—	-
Wästerbottens » . .	103	12	9	69	$5\frac{3}{4}$	—	—	—	9	—	—	—	—	—	34	20	13	58	$2\frac{9}{10}$	—	—	—	13	—	—	—	—	-
Calmar Regemente	266	12	59	70	$5\frac{5}{6}$	—	—	—	59	5	17	2	—	—	150	14	47	—	—	—	—	—	47	8	13	7	—	-
Nerikes »	223	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	14	8	30	$2\frac{1}{7}$	—	—	—	8	—	—	—	—	-
Wärmlands »	254	12	6	26	$2\frac{1}{6}$	—	—	—	6	7	16	8	—	—	45	22	6	46	$2\frac{1}{11}$	—	—	—	6	12	32	—	13	
Jemtlands Fält-Jägare	223	12	14	46	$3\frac{5}{6}$	—	—	—	14	5	30	8	5	11	29	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-
Norra Skånska Inf.-Regementet *)	219	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	14	28	185	$13\frac{3}{4}$	—	—	—	28	—	—	—	8	
Södra » » . .	279	12	10	26	$2\frac{2}{5}$	—	2	—	8	6	29	2	5	8	32	20	2	16	$\frac{4}{5}$	—	—	—	2	1	42	—	—	-
Wärmlands Fält-Jägare-Reg:te **)	102	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-
Hallands Infanteri-Bataljon . .	10	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-
Gottlands National-Beväring. .	595	12	18	28	$2\frac{1}{3}$	—	—	1	17	11	17	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-
Summa	7,457	410	359	882	—	1	4	9	345	187	38	2	—	—	3,103	1,199	992	2,875	—	1	5	11	975	606	47	10	—	23

*) Befäls- och Rekryt-mötena inclusive. **) Befäls-, Rekryt- och Regements-mötena inclusive.

Regements- och Corps-Möten. Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enligt Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.		Bevärings-Möten. Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Till allm. sjukinr. afpoll.	Qvar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medicaments-kostnad enl. Räkningarnes belopp.			Medicaments-kostnad på dag.	
									R:dr	s.	r.	s.	r.										R:dr	s.	r.	s.	r.
3,914	244	1,337	3,635	—	—	2	1	1,334	642	19	9	—	—	10,504	322	902	1,545	—	1	20	10	871	423	31	11	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	432	14	56	172	$12\frac{2}{7}$	—	—	—	56	38	44	—	10	10
														423	14	53	180	$12\frac{6}{7}$	—	—	—	53	34	14	8	9	2
950	18	152	358	$22\frac{3}{8}$	1	2	—	149	25	27	6	3	5	774	14	58	171	$12\frac{3}{14}$	—	—	—	58	14	—	8	3	11
864	15	85	280	$18\frac{2}{3}$	—	—	—	85	11	22	4	2	—	1,014	14	95	174	$12\frac{3}{7}$	—	—	—	95	29	11	2	9	2
														429	14	49	84	$6\frac{1}{14}$	—	—	—	49					
1,162	14	127	460	$32\frac{6}{7}$	1	—	—	126	56	2	—	5	10	568	14	90	280	20	1	—	—	89	35	2	5	5	10
366	20	82	409	$20\frac{9}{20}$	—	—	—	82	42	17	7	—	—	215	14	24	127	$9\frac{1}{14}$	—	—	—	24	33	16	1	12	7
														206	14	38	273	17	—	—	—	38	40	32	—	8	8
405	20	88	444	$24\frac{2}{3}$	—	—	—	88	23	30	9	2	6	144	14	42	195	—	—	—	—	42	13	8	1	3	3
														318	14												
														563	14	138	162	—	—	—	—	138	31	45	7	—	—
1,083	16	149	299	$18\frac{11}{16}$	—	—	5	144	32	8	—	—	—	209	14												
														397	14	—	—	—	—	—	—	—	34	45	8	—	—
														230	14												
727	6	56	163	$27\frac{1}{6}$	1	—	—	55	12	28	9	3	8	745	14	74	290	$20\frac{5}{7}$	—	—	—	74	11	3	5	1	9
857	19	47	244	$15\frac{5}{19}$	—	—	—	47	—	—	—	—	—	873	14	52	255	$8\frac{1}{2}$	1	—	—	51	29	36	5	5	7
														327	14												
														371	14	63	186	$13\frac{2}{7}$	—	—	—	63	15	8	6	3	10
477	14	82	—	—	1	—	—	81	33	15	3	4	3	653	14	66	161	$11\frac{1}{2}$	—	—	—	66	56	14	6	14	2
														50	14	6	30	$2\frac{1}{7}$	—	—	—	6					
788	18	73	371	$20\frac{11}{18}$	1	—	—	72	98	29	11	8	5	846	14	129	259	$18\frac{1}{2}$	—	—	—	129	78	33	8	13	1
837	20	111	623	$31\frac{3}{20}$	—	—	—	111	71	6	2	5	8	992	14	70	288	$20\frac{4}{7}$	—	—	—	70	49	47	8	8	4
598	14	62	—	—	1	—	—	61	25	43	—	3	10	208	14	26	63	$4\frac{1}{2}$	—	—	—	26	9	47	5	7	7
														86	14	20	30	$2\frac{1}{7}$	—	—	—	20	2	15	11	3	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	370	14	16	31	$2\frac{3}{14}$	—	—	—	16	9	44	7	4	3
														361	14	16	83	6	—	—	—	16					
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3,028	438	2,451	7,286	—	6	4	6	2,435	1,075	11	—	—	—	22,308	686	2,083	5,039	—	3	20	10	2,050	992	24	4	—	—

Rapporter om Sjukvården under Arméens och Beväringsmanskapets vapenöfningar år 1851 hafva till Collegium ingått ifrån samtliga Regementen och Corpser.

Till följe af en olika uppfattning af Collegii formulär, lämpa sig likväl dessa Rapporter icke till ett fullständigt sammandrag, enär icke alla redogöra för sjukdomsförhållandet, och dermed gemenskap ägande omständigheter, såsom sig bordt för hvarje af de 3:ne möten, dertill Regementer och Corpser vanligen under året äro uppfordrade, nemligen Befäls- Rekryt- och Regements-mötena, mellan hvilka så mycken olikhet eger rum, i afseende på både tid och personal. Af sådan anledning kunde ett sammandrag af Rapporterna, hvad speciellt angår de sjukdomar, hvilka under mötena förekommit, icke blifva tillförlitligt, hvarföre det också uteslutits; hvaremot sammandraget af öfriga data hvilka i Rapporterna böra ingå bifogas, såsom ur flera synpunkter upplysande, ehuru de allmänna resultaterna som deraf hemtas måste inskränkas till hvad som med fullständighet erbjudit data dertill.

a) *Befäls-mötena.*

Fullständiga rapporter hafva afgifvits ifrån 22 Regementen och Corpser.

Sjukdomarna hafva utgjorts af: febrar och inflammationer, utvärtes skador, hudsjukdomar och yttre åkommor, cardialgier och magplågor samt frossor. Smittkoppor och lindrigare veneriska sjukdomar, af hvardera endast 3:ne fall. Medeltalet af sjuke på dag omvexlar vid dessa Regementen ifrån $1\frac{1}{2}$ till $6\frac{1}{4}$, och af dagar för hvarje sjukdom ifrån $1\frac{5}{9}$ till högst 6; samt utgör för det hela $3\frac{6}{145}$ sjuke på dag och $3\frac{45}{132}$ dagar för hvarje sjukdom. Sjukligheten har således i alla afseenden varit ringa. Största sjukantalet har förekommit vid Calmar Regemente, dernäst Wästgötha, Skaraborgs och Elfsborgs Regementen. Vid Nerikes Regemente ingen sjuk.

Af de 359 sjuke, Rapporterne upptaga, hafva 345 blifvit till helsan återställde, 9 varit qvarliggande vid mötenas slut till fortsatt vård under följande möte; 4 afpolletterats till allmänna sjukvårdsinrättningar, neml. ifrån Lifbevärings-Regementet 2 till Allm. Garnisons-Sjukhuset och ifrån Södra Skånska Inf.-Regementet 2 till Lazarettet i Lund. En man hade aflidit vid Elfsborgs Regemente, af smittkoppor.

Kostnaden för Medicamenter under dessa möten har, enligt hos Collegium granskade Räkningar uppgått, efter vederbörligen tillämpad rabatt, till B:co R:dr 187: 38 sk. 2 rst.

b) *Rekryt-mötena.*

Alla Regementen och Corpser, med undantag af Wästgötha-Dahls Regemente, hafva under året haft Rekrytmöten. Fullständiga Rapporter hafva inkommit för 21 af dessa.

Sjukdomarne hafva utgjorts, äfven under dessa möten, att uppnämna dem i följd efter antalet, af: yttre skador och åkommor, febrar och inflammationer, magplågor och frossor; smittkoppor samt veneriska sjukdomar, 5 fall af hvardera. De förre vid Jemtlands Häst-Jägare-Corps, Kronobergs, Wästmanlands, Nerikes och Wärmlands Regementen. Af det uppgifna antalet sjuke, 992, hafva 975 blifvit till helsan återställde, 5 afpolletterats, neml. ifrån Lif-Regementets Dragon-Corps 1 och

Lif-Bevärings-Regementet 2, till Allm. Garnisons-Sjukhuset; samt ifrån 1:a Lif-Grenadier-Regementet 2 till Lazarettet i Linköping; 1 har aflidit (vid Helsinge Regemente, af hjerninflammation, till följe af en äldre bulnad med benröta i ena örat), och 11 voro qvarliggande vid mötenas slut. Elfsborgs Regemente har, med längsta mötet ibland Infanteri-Regementerna, haft största sjukantalet; dernäst Norrbottens Fält-Jägare-Corps.

Medeltalet af sjuke på dag omvexlar ifrån $\frac{11}{13}$ (Smålands Grenadier-Bataljon) till $17\frac{9}{50}$ dagar (Elfsborgs Regemente) och utgör på de 21 Regementerna $4\frac{237}{478}$ samt i medeltal dagar för hvarje sjukdom $4\frac{57}{548}$.

Medicaments-kostnaden har, enligt i Collegium granskade Räkningar, uppgått, rabatten iagttagen, till B:co R:dr 606: 47 sk. 10 rst.

c) ***Regements-mötena.***

Ifrån de 29 Regementen och Corpser, hvilka under året haft Regements-möten, hafva ifrån vederbörande Läkare Rapporter inkommit, deraf 22 varit fullständiga och beträffat dessa möten uteslutande.

Sjukdomarna hafva till största antalet utgjorts af: utvärtes skador jemte yttre åkommor och hudsjukdomar (953), dernäst af feber- och inflammations-sjukdomar (592), gastricism, diarrhé m. fl. magplågor (484), rheumatism och gikt-åkommor (230), frossor (105) samt smittkoppor (25) och veneriska sjukdomar (11) m. fl. Största sjuknummern företer Dal-Regementet, men den gäller för alla 3 mötena. Närmast står Kronobergs och Wästgötha-Dahls, ifrån hvilket sistnämnda dock anmärkes att sjukdomarna i allmänhet varit af mindre betydenhet.

Smittkoppor hafva förekommit vid Smålands Hussarer (1), 1:a Lif-Grenadier- (2), Kronobergs- (2), Jönköpings- (4), Dahl- (1), Wästmanlands- (2), Calmar (6), Wärmlands- (2) samt Wärmlands Fält-Jägar-Regemente (5).

Af det uppgifna antalet 2,451 sjuke, hafva 2,435 blifvit under mötena till helsan återställda, 4 afpolletterats till allm. sjukvårds-inrättningar, neml. af Smålands Hussar-Reg:te 1, till Lazarettet i Wexiö; af 1:a Lif-Grenadier-Regementet 1, till Lazarettet i Linköping; samt från Wästgötha-Dahls Regemente 2, till Lazarettet i Wenersborg; 6 man hade aflidit, neml. vid Wästgötha-Dahls Regemente af blodslag 1; Wästmanlands, Nerikes och Wärmlands Regementen, vid hvartdera 1 af Lunginflammation; Jämtlands Fält-Jägar-Reg:te 1, af ryggmärgs-inflammation, samt vid Norra Skånska Infanteri-Regementet 1, af febersjukdom. Sex voro qvarliggande vid mötenas slut, under fortsatt läkarevård till fullt återställande.

Rapporterne för de 22 Regementen och Corpser hvilka redogjort för sjukdomsförhållandet under Regements-mötena särskildt, och hvilka tillsammans angå en personal af 16,818, under 15 dagars möte i medeltal, uppgifva sjukantalet till 1,895, och antalet underhållsdagar för sjuke till 7,286. Dessa fördelade på 15 mötesdagar gifva 485 sjuke på dag, hvaraf uppkommer en sjukprocent af 2,88, och ett medeltal för hvarje sjukdom af icke fullt 4 dagar.

Medicamentskostnaden för Regements-mötena har, enligt i Collegium granskade räkningar, rabatten iagttagen, uppgått till B:co R:dr 1,075: 11 sk.

d) Beväringsmanskapets möten.

Summan af den för dessa möten upptagna personal, samlad under 14 dagar, är uppgifven till 22,308.

Om Sjukvården under dessa möten hafva inkommit 39 rapporter. De äro mer och mindre fullständiga, och redogöra för 2,083 sjuke, af hvilka 2,050 blifvit till helsan återställde, 20 afpolletterade till allm. sjukvårdsinrättningar; qvarliggande under fortsatt läkarevård till fullkomligt återställande 10, samt döde 3.

Sjukdomarna som förekommit hafva utgjort hufvudsakligen utvärtes skador, lokala åkommor samt hudsjukdomar (843); gastricism, cardialgie m. fl. magplågor (453), febrar och inflammations-sjukdomar (324), Catarrher och rheumatismer (219), frossor (59), utslagsfebrar (42) m. fl.

Dessa senare hafva förekommit såsom *Smittkoppor* uti 34 fall vid 16 Regementen och i 8 fall såsom *Mässling*, temligen svårartad, vid Norrbottens Läns Beväring å Näsby hed.

De sjukdomar hvilka föranledt afpollettering till allm. sjukvårdsinrättningar äro icke uppgifne. Dödsorsakerna hos de 3:ne som aflidit hafva varit: vid Södermanlands och Wärmlands Regementen Smittkoppor, och vid Wästmanlands Regemente Hjerninflammation.

Fullständiga Rapporter, till ett antal af 33, redovisa för 36 Beväringsmöten, med en personal af 16,299, under 14 dagar; ett sjukantal af 1,619 och 5,039 underhållsdagar för sjuka, hvilket gör $3\frac{182}{1619}$ dagar i medeltal för hvarje sjukdom och anger en sjukprocent af 2,20.

Medicamentskostnaden för Beväringens möten har, efter vederbörlig rabatt, utgjort B:co R:dr 992: 24 sk. 4 rst., så vidt särskildte derföre utgifne, i Collegium granskade, medicamentsräkningar upplysa.

Flere rapporter anmärka att, under årets alla möten i Maj och Juni månader, väderleken nästan oafbrutet varit i hög grad omild, hvilket menligt inverkat på helsotillståndet.

Halmtält, hvilka under Kronobergs Regementes möten under flere år begagnats, berömmas mycket, såsom särdeles skyddande mot väderlekens inflytelser.

Sjukförslaget från de å Öfningslägret å Ladugårdsgärdet år 1851 ifrån och med den 21 Juni till och med den 5 Juli sammandragne trupper upptager truppernas styrka till 5,541 man, och de sjukes antal till 404, af hvilka 36 blifvit till Sjukhus afpolletterade; de öfriga, hvilkas sjukdomar utgjorts af lindrigare gastriska, katarrhala, och rheumatiska febrar, gastricismer, colik och diarrhé, frossor, samt till största antalet utvärtes skador och åkommor, hafva blifvit behandlade i lägret och till helsan återställde.

Medicamentskostnaden ingår i den här redan uppgifna för de särskildta Regementen och Corpser af hvilka öfningslägret utgjorts, neml. Kongl. Cadett-Corpsen, Gardes-Regementerna, Lif-Bevärings- och 1:a Lif-Grenadier- samt Nerikes Regementer.

Sjukrapport för Carlstens Fästnings Kaserner och Sjukhus 1851.

Personer.	Qvar ifr. 1850.	Insjuknade.	Summa.	Friske.	Döde.	Qvar till 1852.	Summa.
Af Kongl. Götha Artilleri	6	90	96	91	1	4	96
» » Westgötha Regemente	—	68	68	67	1	—	68
» » Skaraborgs d:o	—	23	23	20	—	3	23
» » Elfsborgs d:o	11	65	76	75	1	—	76
» » Wästgötha-Dahls d:o	—	299	299	298	1	—	299
Summa Personer	17	545	562	551	4	7	562

Sjukdomar.	Qvar ifr. 1850.	Tillkomne.	Summa.	Tillfrisknade.	Dödligt ändade.	Qvar till 1852.	Summa.
Förkylningsfeber (Ephemera)	—	36	36	36	—	—	36
Nervfeber	—	5	5	4	1	—	5
Gastriska febrar och Gastricism	—	30	30	30	—	—	30
Katarrhalfeber och Bröstfluss	4	166	170	167	1	2	170
Rheumatisk feber, Rheumatism	3	7	10	10	—	—	10
Frossfeber	—	10	10	10	—	—	10
Ros, med och utan feber	—	16	16	16	—	—	16
Inflammation, Hals- (Angina Tonsillaris)	—	9	9	9	—	—	9
» Lung- (Pneumonie)	—	4	4	2	1	1	4
» Lungsäcks-	—	1	1	—	—	1	1
» Hjertsäcks-	—	2	2	2	—	—	2
Hufvudvärk, Tandvärk	—	8	8	8	—	—	8
Hjertkramp	—	1	1	1	—	—	1
Fyllerigalenskap	—	2	2	1	1	—	2
Fallandesot	1	5	6	6	—	—	6
Magflen	—	5	5	5	—	—	5
Colik, Diarrhé	—	32	32	32	—	—	32
Vattsot	1	9	10	10	—	—	10
Skörbjugg	—	5	5	5	—	—	5
Kronisk rheumatism och Gikt	—	18	18	18	—	—	18
Utvärtes skador af åtskilliga slag	5	92	97	95	—	2	97
Ögonsjukdomar	—	14	14	14	—	—	14
Öron »	—	10	10	10	—	—	10
Tarmbråck	—	1	1	1	—	—	1
Säcksvullst	—	3	3	3	—	—	3
Benbrott	—	2	2	2	—	—	2
Bensår	3	7	10	10	—	—	10
Kroniska hudsjukdomar	—	49	49	48	—	1	49
Veneriska sjukdomar	—	6	6	5	—	—	6
Summa Sjukdomar	17	555	572	561	4	7	572

Underhållsdagar för Sjuke af Artilleriet . . . . 1,600.
» » af Garnizonsförstärkningen: på Sjukhus . . . . . 1,818.
» » » utom d:o . . . . . 3,808.
» » af Arbets-Commenderingen: på Sjukhus . . . . . 340.
» » » utom d:o . . . . . 1,058.

Medicamentskostnad: Artilleriet: 100 R:dr; pr dag 3 sk.
Garnisonsförstärkningen: B:co R:dr 446: 24. 7.; pr dag 3 sk. 9⅘ r.
Arbets-Commenderingen: B:co R:dr 127: 33. 8.; pr dag 4 sk. 4 r.

Personalens styrka: Artilleriet, 2 månader af året 135 man.
» 10 » » 95 »
Garnisonsförstärkningen: 159 man hela året om.
Arbets-Commendering, ifrån d. 15 Maj till d. 19 Octob. 100 man.

Sjukdomarnas förhållande under de olika månaderna år 1851.

Sjukdomar.	Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Augusti.	September.	October.	November.	December.	Summa.
Förkylningsfeber	1	1	7	2	2	8	3	2	—	4	2	4	36
Nervfeber	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5
Gastrisk feber	—	—	—	3	—	—	2	2	1	2	1	1	12
Gastricism	1	—	1	—	4	—	3	6	2	1	—	—	18
Katarrhalfeber	4	10	10	4	3	4	2	2	2	1	3	1	46
Bröstvärk	2	30	20	25	12	5	12	6	6	1	—	1	120
Rheumatisk feber	1	—	1	—	3	—	1	1	—	—	—	—	7
Frossfeber	—	—	—	1	3	4	—	—	1	1	—	—	10
Rosfeber	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	4
» efter utvärtes skador . . .	—	—	—	—	1	1	3	2	2	3	—	—	12
Halsfluss	—	—	1	2	—	—	—	2	1	1	1	—	8
Ögonfluss	—	—	1	6	2	—	1	1	—	1	1	—	13
Öronfluss	—	—	1	3	3	—	—	1	—	—	—	—	8
Inflammation i Lungorna	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4
» Lungsäckarne . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
» Hjertsäcken . . .	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Diarrhé	—	1	2	4	—	1	3	3	5	—	2	1	22
Skörbjugg	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Summa	10	50	45	50	33	24	36	29	21	15	11	9	333

Epidemiska sjukdomar hafva icke förekommit.

Till följe af garnisonsortens insulära läge är det katarrhala sjukdomslynnet endemiskt. Från årets början till Juli herrskade katarrhala bröståkommor — detta var längre än vanligt, i anseende dertill att Juni månad var ruskig och kall. Starkaste intensiteten yttrade katarrhen under Februari—April. Beträffande vissa af de i tabellerne upptagne sjukdomarna anmärkes: *Förkylnings-feber* (Ephemera), karakteriseras af hastig puls, hetta, föregången af, eller omvexlande med rysningar eller fross-skakningar, huden torr och het; hufvudvärk och törst; tungan naturlig; värk och ömhet i kroppen. Sjukdomen varar 4 dagar och bryter sig med svett. Sjukdomar som stå denna närmast äro: gastriska, katarrhala och rheumatiska febrar, i sina lindrigaste former. Bland fångarna förekommer den ytterst sällan, bland Stadens innevånare och artilleriet, mera sällsynt; men är vanlig hos soldater. Naturen botar sjukdomen, lika väl utan, som med biträde af konsten.

Nervfeber: 5 sjukdomsfall bland kommenderingen af Wästgötha Regemente i medio af Juli månad. Kan icke tillräknas några å garnisonsorten gängse epidemiska eller endemiska sjukdomsförhållanden. Sannolika orsaken var, enligt befälets förmodan, öfveransträngning under Regementets möten och marschen till fästningen; hvilket vinner sannolikhet deraf att, under 8 år, inga så elakartade nervfebrar, och till det antal på en gång, bland trupperna härstädes förekommit. Sjukdomens mäst karakteriserande symptomer voro: ytterlig kraftlöshet, blodafsöndring genom stolgången, colliquatift diarrhé, klibbig svett m. m. Till convalescens behöfdes flere månader.

Katarrhal-feber. Under denna klass äro sammanförde alla affectioner af bronchiernas slemhinna, från och med så kallad bröstvärk, bröstfluss, till och med bronchitis. Anlaget härföre är hos artilleristerna ringare, och hos fångarna ännu betydligt mindre.

Frossfeber. Marstrands-ön synes icke gynna dess uppkomst.

Skörbjugg utbröt i Febr. månad bland garnisonskommenderingen af Elfsborgs Regemente. Sannolika orsaker voro: 1:o nedslagen sinnesstämning; bestämda tjenstgöringstiden för förstärkta garnisonskommenderingarne är 4 månader; enligt denna föreskrift borde kommenderingen hafva hemförlofvats redan den 15:de November; men måste qvarblifva 4 månader till, emedan vid ombytestiden cholera-sjukdomen härjade på flere ställen inom militärdistriktet; 2:o otjenlig föda: ärtsoppa med (salt) fläsk eller kött, middag och afton hvarje dag, ehuru en viss portion mjöl dagligen är anslagen till gröt till aftonmåltid, hvartill staten dock ej består dopp. Sedan skörbjuggen började visa sig, erhöll manskapet färskt kött 2:ne dagar i veckan.

Hud-sjukdomarna utgöras uteslutande af bölder och skabb.

Sjukrapport ifrån *Carlsborgs Fästningsbyggnads* Sjukhus år **1851**.

Personer.	Qvar ifr. 1850.	Tillsjuknade.	Summa.	Tillfrisknade.	Döde.	Qvar till 1852.	Summa.
Under-Officerare af Fortificationen	—	1	1	1	—	—	1
Artilleriet	—	55	55	54	1	—	55
Garnisons-förstärkningen	—	14	14	13	1	—	14
Private arbetare	—	17	17	13	2	2	17
Krono-Arbets-Corpsen	26	558	584	540	21	23	584
Summa Personer	26	645	671	621	25	25	671

Sjukdomar.	Qvarligg. ifr. 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade	Dödligt ändade.	Qvar till år 1852.	Summa.
Nervösa och Gastriska febrar	2	58	60	55	4	1	60
Catarrhala, Rheumatiska och Ros-febrar	—	139	139	138	—	1	139
Varioloider	—	1	1	1	—	—	1
Frossfebrar	—	27	27	26	—	1	27
Inflammation i Halsen	—	4	4	4	—	—	4
» i luftröret, Lungorna m. fl. Bröstets organer	2	34	36	26	8	2	36
» i Lymphatiska kärlen	—	2	2	2	—	—	2
» i Testikeln	—	2	2	2	—	—	2
Kroniska Bröstsjukdomar	3	37	40	34	5	1	40
Svagsinthet, Fallandesot	2	6	8	8	—	—	8
Dragsjuka, Spinal-irritation, nervös höftvärk	1	2	3	3	—	—	3
Colik, Obstruction, Diarrhé, Cholerin	2	50	52	48	3	1	52
Gulsot, Vattsot, Brights njurlidande	—	10	10	7	2	1	10
Skörbjugg	—	26	26	23	2	1	26
Näsblod	—	1	1	1	—	—	1
Contusioner, sår, bulnader, ledvridningar m. fl. utv. skador	2	82	84	81	—	3	84
Ögonsjukdomar	—	26	26	24	—	2	26
Öronsjukdomar	1	5	6	5	—	1	6
Kronisk rheumatism och Gikt	6	36	42	41	—	1	42
Benbrått	—	9	9	7	—	2	9
Bensår	4	37	41	41	—	—	41
Tarmbråck	—	2	2	2	—	—	2
Vattenbråck	—	1	1	1	—	—	1
Säcksvullst	—	2	2	1	—	1	2
Sjukdomar i urinvägarne	—	8	8	6	—	2	8
Allmän svaghet	1	11	12	9	—	3	12
Skabb och andra kroniska exanthemer	—	21	21	20	1	—	21
Venerisk sjukdom	—	6	6	5	—	1	6
Summa Sjukdomar	26	645	671	621	25	25	671

Underhållsdagar för sjuke inom Sjukhuset 12,563.
Medeltal sjuke på dag 34.
Medicaments-kostnad för sjuke inom och utom Sjukhuset B:co R:dr 1,147: 30. 2.
» » pr dag 4 sk. $4\frac{2}{3}$ r.
Corpsernas styrka: Artilleriet 74 man under 11 månader, och 90 en månad af året.
Garnisons-förstärkningen 61 man.
Private arbetare 64 man i medeltal pr dag.
Krono-arbetskarlar 516.

Största antalet af insjuknade var under Maj månad 82, lägsta under December 23. Under de öfriga månaderne var det relativa förhållandet af sjukantalet, räknadt ifrån det minsta till det högsta, följande: November, September, October, Juni, Januari, April, Februari, Augusti, Mars, Juni. November hade 28, Juni 81.

Den talrikast förekommande sjukdomsformen, med inalles 100 fall, var *Catarrhalfeber*, hvilken under Mars månad var epidemisk. Under årets sista hälft deremot sällsynt. Af *nervfeber* hafva endast 14 fall förekommit; fästningens fria och öppna belägenhet kan man tacka för att denna sjukdom här icke är mera allmän. Af *Rheumatisk feber* förekommo 29 fall, af hvilka 11 voro acuta muskulär-rheumatismer utan feber; de febrila inträffade nästan alla under 2:dra qvartalet, de feberfria under 3:dje. Af 10 fall af *Rosfeber* inträffade 8 under Augusti. *Frossorna* förekommo alla inom Krono-arbets-corpsen, endast under årets 3 senare qvartaler; om de i ett eller annat fall öfvervunnos utan china, så voro de dock äfven i flera fall ganska envisa, och i ett måste arsenik anlitas. Hos en frosspatient förekom physconia lienis. Af 21 fall af *Lunginflammation* ändades 7 dödligt. *Skörbjugg* förekom mest under 3:dje qvartalet, endast bland Krono-arbets-corpsen.

Sjukrapport ifrån Waxholms fästning år 1851.

Personer.	Qvar ifrån 1850.	Insjuknade.	Summa.	Friske.	Döde.	Qvar till 1852.	Summa.
Af K. Svea Artill.-Reg:tes 1:a och 3:e Depôt-Companier	3	141	144	137	3	4	144
Förstärkta Garnison och Krono-arbets-karlar . . .	24	912	936	885	19	32	936
Summa Personer	27	1,053	1,080	1,022	22	36	1,080

Sjukdomar.	Qvar ifrån 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade.	Dödl. ändade.	Qvar till 1852.	Summa.
Nervösa och Gastriska febrar	—	28	28	26	—	2	28
Frossfebrar	—	71	71	71	—	—	71
Lung-inflammationer	—	34	34	20	10	4	34
Lung-säcks d:o	—	44	44	42	—	2	44
Bröst-katarrher, Influenza	1	233	234	228	1	5	234
Ögon-inflammation	—	9	9	9	—	—	9
Hals- d:o	—	18	18	17	—	1	18
Ros-	—	40	40	40	—	—	40
Blodhosta, Lungsot	2	2	4	2	2	—	4
Diarrhé, Colik	1	169	170	151	7	12	170
Gulsot, Obstruction	—	6	6	6	—	—	6
Vattsot	—	7	7	7	—	—	7
Skörbjugg	—	21	21	21	—	—	21
Ögonsjukdomar	—	4	4	4	—	—	4
Gikt och Rheumatism	—	17	17	14	—	3	17
Fallandesot, Lamhet, Apoplexie	1	4	5	3	2	—	5
Strangurie	—	2	2	2	—	—	2
Skabb	—	12	12	12	—	—	12
Bensår	4	18	22	21	—	1	22
Utvärtes skador	18	314	332	326	—	6	332
Summa Sjukdomar	27	1,053	1,080	1,022	22	36	1,080

Underhållsdagar för *Artilleriet* inom Sjukhus 243 } 1,199.
» » » utom d:o 956 }
» » *Garnisons-förstärkningen och Krono-Arbets-Corpsen*
inom Sjukhus med Sjukportion 6,834 } 12,965.
d:o utom d:o 6,131 }

Medeltal sjuke pr dag $38\frac{190}{365}$.
Medicaments-kostnad: *Artilleriet:* B:co R:dr 150: 44. 8. = 6 sk. $7\frac{1}{2}$ rst. pr dag.
» *Garnisons-förstärkningen och Krono-Arbets-Corpsen:* B:co R:dr 480: 32. 9. = 1 sk. $9\frac{1}{3}$ rst. pr dag.
Personalens styrka: *Artilleriet* 87 man.
Garnisons-förstärkningen 57 man.
Krono-Arbets-Corpsen 400 man.

Epidemiska sjukdomar hafva icke förekommit. Det större antalet af invärtes sjukdomar härrör af förkylning, en följd af den kalla, regniga och ombytliga väderleken under hela året, samt den beständiga blåsten; ty här är sällan lugnt, ehuru 6 mils afstånd från hafvet; men äfven af individernas egen ovårdighet. Bröst-katarrher

och Influenza hafva utgjort största sjukantalet; dernäst hafva diarrheerna varit talrikast, hos många öfvergått till habituella och då merendels slutat dödligt. *Skörbjugg* har icke förekommit bland artilleristerna förr än år 1848, men sedermera alla år. Anmärkningsvärdt är, att af de 21 deraf angripne 19 tillhöra Artilleriet. Orsaken är väl till en stor del att finna i de fugtiga kasernrummen och den salta födan, utan något ombyte med färsk. Det stora antalet af utvärtes skador är en följd af Krono-Arbets-Corpsens arbeten med stensprängning, stenkrossning m. m.

Dalarö Fästning, med en garnison af Svea Artilleri-Regementes 3:dje Depôt-Comp. af 1 officer, 2:ne underoffic. och 36 man, har under året haft 16 sjuke, neml. af katarrhalfeber 6, pleuresie 3 samt peripneumonie, phthisis pulmonalis, ischurie, apoplexie, scorbutus, dilirium tremens och utvärtes skada af hvardera en man; deraf 2:ne dödt, nemligen af peripneumonie och phthisis. Sjukes underhållsdagar inom Sjukhus 451 och utom Sjukhus 29. Medicamentskostnaden 40 R:dr. = 4 sk. pr dag.

Sjukvården å Carlskrona Station, delad emellan Öfver-Fält-Läkaren, som har tillsyn öfver den vid Flottans Sjukhus, med biträde af 2:ne Bataljons-Läkare; samt Regements-Läkaren, hvilken, jemte 2:ne Bat.-Läkare bestrider sjukvården i qvarteren, d. v. s. om de sjuke hvilka ega tillåtelse att vårdas hemma i sina qvarter; och är sjukvården sålunda delad i 3:ne Departementer, neml.

1:a Departementet, innefattar a) *Flottans Sjukhus*, hvarest vårdas alla insjuknade af *Marin-soldater* (under olika årstider med en personal af 6—800 man). *Matroser och Jungmän* (300—360), *Båtsmän* (800—1,200 allt efter som arbetena å stationen erfordra skyndsamhet, eller efter sjö-expeditionernas antal), *Krono-Arbets-Corpsen* (200); *Lifstids-arrestanter* (140—150), och *Länsfångar* (till den 1:a Augusti 1851, då nya Cellfängelset för dem öppades); *Skeppsgossar*, de inkasernerade (100), och af de öfrige (150) dem med skabb eller annan smittosam sjukdom behäftade, eller hvilka ej kunna skötas i qvarteren; samt af *Under-Officers-*, *Handtverks- och Timmermans-Staterne* de, hvilka af ett eller annat skäl ej förmånligen kunna vårdas i sina hem; och mottagas dessutom de af *Blekinge Läns* Beväring som under de årliga vapenöfningarna å Wämö ej kunna i tält skötas.

b) *Sjuk-Reserven*, som är ett mottagnings- och förbindnings-rum å Kongl. Skeppsvarfvet för, under tjenstgöringen derstädes, insjuknande, eller under arbetet skadade, hvarifrån de sedan, om så anses behöfligt, till sjukhuset afpolletteras.

2:a Departementet omfattar alla underofficers-grader vid Flottan och Marin-Regementet, med dess musikcorps; Vaktmästare, Kammardrängar och deras vederlikar vid Embetsverken, samt Skeppsgossarna. Dessa, utgörande en personal af 560—570 personer, åtnjuta, med undantag af de inkasernerade skeppsgossarna, hvilka vid sjukdomsfall direkte föras till sjukhuset, läkarevård och medicamenter i sina hemvist, och endast undantagsvis, eller då de ingalunda kunna skötas hemma, förflyttas till

sjukhuset, uppå befälhafvande Amiralens tillåtelse för hvarje särskildt fall; dock emot ersättning af lön eller gage. Genom sednaste Reglementen hafva äfven de s. k. *Yngre Lärlingarne* blifvit hitförde.

3:e Departementet omfattar hela Timmermans- och Handtverks-staten af Konstruktions- och Mekaniska Corpserne, neml. Verkmästare, Qvartersmän, Handtverksmästare, Skeppstimmermän och Brobyggare, Mastmakare, Snickare, Blockmakare, Tunnbindare, Murare, Stenhuggare, Smeder, Målare, Segelsömmare, Repslagare, Jern- och Metallgjutare. Desse utgöra, med dithörande Lärlingar, Konstruktions-eleverna och Machinist-staten ett antal af 660—670 personer och erhålla fri läkarevård i sina hemvist, och försändas till sjukhuset blott uppå ofvanantydda vilkor.

Sedan år 1850 voro *Smittkoppor* herrskande af en ganska svår beskaffenhet, hvad utslagets ymnighet beträffar, men dödligheten var endast 7—8 procent. Bland dem som dogo var hos 2:ne komplikation med Scarlatina; hos flere angrepos strupe och lungor så häftigt af kopp-utslaget att de snart dogo af suffocation. Största antalet insjuknade under Februari, neml. 20. Epidemien upphörde med Juli månad.

Bröstinflammationer voro talrikast under Mars, November och December; *Katarrher, Gastricismer* och *Frossor* allmännast i Maj; under October och November Påssjuka, Halsflusser och Ögonkatarrher.

Största antalet insjuknade var i Maj, dernäst i Mars och Februari; minsta i December, September och October. *Lungsot* (*Tuberculosis*) är beklagligt talrik, dock ej så freqvent som rapportsiffran uppgifver, emedan under denna äro upptagne äfven dem med Kronisk katarrh, Emphysema pulmonum och öfriga obotliga lungornas sjukdomar, af hvilka många, liksom flere af fallandesot, alkoholism med ryggmärgslidande, samt höftsjuka och carcinoma ventriculi, ehuru obotliga och på *"hemlof"* utskrifne, ingå under rubriken tillfrisknade.

Bland döde förekommer under *Benbrott* en efter comminut fractur å lillfingersspetsen, en *Skeppsgosse.* Han inkom till sjukhuset under *trismus,* amputerades men afled under utbildad tetanus.

Sjukvården vid 2:dra och 3:dje departementerna är, enl. Regements-Läkaren D:r Westrings uppgift, förenad med särdeles svårigheter. Så sällan som möjligt begagnas sjuhkuset. Huru mycken tidspillan och medicamentsåtgång, huru mången bristfällighet och olämplighet en sådan sjukvård är underkastad, ligger för öppen dag, ehuru Staten, kanske i ekonomiskt afseende, vinner derpå, genom besparing af underhåll, sjukattiralj, ljus, ved, rum m. m., men huruvida individen vinner derpå, genom bättre vård i hemmet hos de sina, är ofta tvifvel underkastadt. Alla de kontroller som i hvarje hänseende voro tillämpliga för en ordnad sjukvård på ett sjukhus, saknas här; *Medikamentet* distribueras för hvarje enskildt fall från Apotheket, (kärlet måste den sjuke sjelf bestå) lemnas åt de sjuke sjelfve och deras omgifning, att dermed förfara efter deras uppfattning af ordinationen, ty den vid hvarje Departement anställde medicinaldräng, med dagligen 20—30 sjuke, spridde kring hela staden och holmarne, kan omöjligen räcka till för den speciella sjukvården hos alla.

Boningarna, merendels belägna vid stadens yttersta gränsor, äro oftast små, trånga och osunda, der hela den torftiga, talrika familjen är sammanhopad (kanske äfven tillsammans med husdjuren); mången har sin lilla verkstad, med dess exhalationer, i en vrå af samma lokal. Fattigdom, osnygghet och elände gästa oftast vid den gemensamma härden, hvarifrån endast sparsamt sprides ljus, värme, frisk luft och öfriga sundhetsvillkor. Att återvinna en förlorad helsa under sådana förhållanden, går hvarken fort eller väl; hvarföre underhållsdagarna och medicamentskostnaden merendels blifva högt uppstegrade. Dock ifrar åtminstone daglönaren att, så fort ske kan, släpa sig upp ifrån sjukbädden till tjenstgöring, för att återkomma till full dagspenning, hvilken blott till hälften utgår vid sjukdomsfall; och äfven någon del af spannemålen indrages efter längre tids sjukdom. Icke så med dem som hafva månadslön, Underofficerarne, hvilka gerna njuta all den beqvämlighet som ett godt hem, tjenstfrihet under sjukdomsförfall och vårdandet af enskildta angelägenheter under tiden, kunna erbjuda.

Medicamentskonsumtionen blir äfven större derigenom att hafregryn m. m. som hörer till sjukdryck och sjukprovision, måste hemtas för hvarje enskildt fall ifrån apotheket; äfvensom att hvarje hjelpbehöfvande bestås fria medicamenter, fastän han förmår göra tjenst, och icke är upptagen såsom sjuk; ty Sjuk-förslaget innefattar endast dem, som hemma i sina boningar åtnjuta läkarevård och medicamenter.

Medicamenterna till *Sjuk-reserven* hemtas dels directe ifrån apotheket, dels tagas af de efter Sjö-expeditionerna öfverblefna medicamentsförråderna; så att kostnaden icke så noga kan uppgifvas; för de ifrån apotheket reqvirerade, uppgår den för året till B:co R:dr 130.

Sjuk-Förslag ifrån Carlskrona Station af Kongl. Maj:ts Flotta år 1851.

Personer.	1:a Sjuk-Departementet.							2:a och 3:e Sjuk-Departementerna.						
	Qvar ifrån år 1850.	Insjuknade.	Summa.	Friske.	Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.	Qvar ifrån år 1850.	Insjuknade.	Summa.	Friske.	Döde.	Qvar till år 1852.	Summa.
Under-Officerare	—	5	5	2	2	1	5	9	195	204	186	6	12	204
Marinsoldater	31	355	386	361	6	19	386	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge Läns Beväringsmanskap	—	8	8	8	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—
Matroser och Jungmän	4	88	92	91	1	—	92	—	—	—	—	—	—	—
Båtsmän	12	353	365	345	10	10	365	—	—	—	—	—	—	—
Handtverkare och Timmermän	1	15	16	15	—	1	16	10	735	745	723	8	14	745
Lärlingar	—	—	—	—	—	—	—	2	27	29	29	—	—	29
Skeppsgossar	5	65	70	69	1	—	70	1	222	223	220	1	2	223
Krono-arbets-karlar	7	93	100	90	4	6	100	—	—	—	—	—	—	—
Lifstids-arrestanter	7	30	37	31	1	5	37	—	—	—	—	—	—	—
Länsfångar	—	9	9	9	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—
Summa Personer	67	1,021	1,088	1,021	25	42	1,088	22	1,179	1,201	1,158	15	28	1,201

Sjukdomar.	1:a Sjuk-Departementet. Qvarliggande ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade.	Dödl. ändade.	Qvar till år 1852.	Summa.	2:a och 3:e Sjuk-Departementerna. Qvarliggande ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade.	Dödl. ändade.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.
Hjern- och Ryggmärgs-inflammationer .	1	3	4	1	2	1	4	—	—	—	—	—	—	—
Bröst-inflammationer	4	52	56	48	4	4	56	—	—	—	—	—	—	—
Underlifs-inflammationer	—	5	5	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Inflammatorisk feber	—	—	—	—	—	—	—	—	66	66	63	1	2	66
Catarrhal-febrar	5	61	66	64	—	2	66	2	329	331	329	—	2	331
Gastriska d:o	5	76	81	79	—	2	81	—	52	52	52	—	—	52
Nerv-febrar	—	10	10	10	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—
Fross-febrar	—	16	16	15	—	1	16	—	12	12	12	—	—	12
Rheumatiska febrar	—	33	33	30	—	3	33	—	—	—	—	—	—	—
Skarlakans-feber (Mässling, Ros m. fl.)	—	8	8	8	—	—	8	—	1	1	—	1	—	1
Ros-inflammation	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	—	1	2
Smittkoppor	21	61	82	75	7	—	82	3	33	36	34	2	—	36
Pås-sjuka	—	11	11	11	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—
Gastricism, Colik, Diarré, Magflen, Mask	2	87	89	88	—	1	89	2	209	211	211	—	—	211
Narcotism (af Bolmörtsrot)	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Asphyxsie (af kol-os, drunkning) . . .	—	3	3	2	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Gikt och Rheumatism	1	36	37	35	—	2	37	8	156	164	155	—	9	164
Lungsot och Tärsot	4	45	49	37	8	4	49	3	45	48	34	6	8	48
Magsår (med Blodkräkning och Carcinum)	—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Vattsot (dels acut dels symptomat af M:bus Brighti o. a. kroniska lidanden) . .	1	13	14	13	1	—	14	—	8	8	8	—	—	8
Chroniskt underlifslidande	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	3	—	3
Gulsot	—	6	6	6	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Skörbjugg	—	3	3	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Chronisk alkoholism och fyllerigalenskap	—	8	8	8	—	—	8	1	3	4	3	1	—	4
Blodslag	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1
Chroniskt ryggmärgs-lidande	—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Fallandesot	—	8	8	7	—	1	8	—	—	—	—	—	—	—
Oförmåga att hålla urinen	—	4	4	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Sinnes-svaghet	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Ålderdoms-svaghet	—	5	5	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Ögon-sjukdomar	1	62	63	61	—	2	63	—	20	20	19	—	1	20
Öron- d:o	—	3	3	2	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—
Ledgångs-inflammationer	1	5	6	6	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Höftsjukdom	2	3	5	4	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—
Vattenbråck (opererade)	—	3	3	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Kall-svullst (Tumor albus)	1	4	5	3	—	2	5	—	—	—	—	—	—	—
Rötsår och bulnader	4	106	110	105	—	5	110	2	122	124	121	—	3	124
Hjernskakning med brott af hufvudskålen	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Benbrott	—	9	9	8	1	—	9	—	9	9	9	—	—	9
Blodsår, Skottsår, Brännsår	2	52	54	52	—	2	54	1	108	109	107	—	2	109
Contusioner och Ledvridningar . . .	1	69	70	70	—	—	70	—	—	—	—	—	—	—
Urinförträngning	—	3	3	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Bråck-skada	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Skabb och andra feberfria utslag . . .	2	78	80	76	—	4	80	—	—	—	—	—	—	—
Veneriska sjukdomar	9	62	71	68	—	3	71	—	—	—	—	—	—	—
Summa Sjukdomar	67	1,021	1,088	1,021	25	42	1,088	22	1,179	1,201	1,158	15	28	1,201

	1:a Sjuk-Departementet.	2:a och 3:e Sjuk-Departementerna.
Underhållsdagar för Sjuke	20,448.	. . . . 13,723.
Medeltal sjuke på dag	56.	. . . . 30.
Medicaments-kostnad	B:co R:dr 1,250.	. . . . B:co R:dr 1,964: 13. 2.
» » för dag	2 sk. 10¾ rst.	. . . . 6 sk. 10½ rst.
Personalens styrka:	Omvexlat emellan 2,200 och 2,800 man.	. . . . 1,230 man.

Rapporterna om helsotillståndet å de 3:ne ifrån Carlskrona Station på 3:ne månaders öfningsexpedition under sommaren utgångna Örlogsfartygen, Fregatten *Josephine* samt Corvetterna *Jarramas* och *Lagerbjelke*, skildra detta såsom temligen fördelaktigt, trotts den kalla och fuktiga väderlek som under Juni och Juli månader varit rådande.

Fregatten Josephine, med en besättningsstyrka af 340 man, har haft 40 man sjukrapporterade, deraf 32 med febersjukdomar, neml. nervösa, gastriska, rheumatiska och catarrhala, samt frossor; Inflammationer i bröstets organer, ögonen och spottkörtlarne (pås-sjuka), denne sistnämnde i några fall med metastas till testiklarne; — de öfriga af åtskilliga utvärtes sjukdomar, skador och åkommor. Alla hafva blifvit till helsan återställda. En man hade omkommit genom fall ifrån stor-rån, deraf hufvudet krossades. För lindrigare sjukdomar och åkommor hafva öfver 100 man njutit vård och läkemedel. Medeltal af svårare sjuke på dag $2\frac{2}{3}$, af lindrigare sjuke $17\frac{8}{11}$. (Uppb.-Läk. D:r M. Thunberg.)

Corvetten Jarramas' expedition har försiggått under för besättningens helsa gynnsamma förhållanden. Af sjukdomar hafva endast catarrhala och rheumatiska affectioner förekommit, deraf i medeltal 7 man om dagen varit under läkarevård. (Uppb.-Läk. M. D. J. G. Kinberg.)

Corvetten Lagerbjelke har haft 13 sjukrapporterade, deraf endast 3 febersjuke, förutom ett obestämdt större antal catarrhala åkommor, å så väl bröstets och underlifvets som ögonens slemhinna, en större mängd svårare bölder (carbunculi), samt ett och annat fall af skörbjugg. (Uppb.-Läk. M. D. Magn. Fürst.)

Sjuk-Förslag för Stockholms och Götheborgs Stationer af Kongl. Maj:ts Flotta år 1851.

Personer.	Stockholms Station. Qvarliggande ifrån 1850.	Insjuknade.	Summa.	Tillfrisknade.	Afpollett. till Garnis.-Sjukh.	Döde.	Qvar till år 1852.	Summa.	Götheborgs Station. Qvarliggande ifrån år 1850.	Insjuknade.	Summa.	Tillfrisknade.	Afskedade.	Döde.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.
Officerare och Under-Officerare . . .	1	22	23	20	1	1	1	23	—	1	1	1	—	—	—	1
Civile Embets- och Tjenstemän . . .	1	14	15	14	—	—	1	15	—	—	—	—	—	—	—	—
Handtverkare	1	119	120	115	4	—	1	120	—	1	1	1	—	—	—	1
Manskap	13	1,885	1,898	1,683	203	—	12	1,898	6	92	98	95	1	1	1	98
Summa Personer	16	2,040	2,056	1,832	208	1	15	2,056	6	94	100	97	1	1	1	100

Sjukdomar.	Qvar ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade.	Afpolletterade.	Dödl. ändade.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.	Qvarliggande ifrån år 1850.	Tillkomne.	Summa.	Botade.	Afsked förandande.	Dödl. ändade.	Qvarliggande till år 1852.	Summa.
Febris gastrica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	2
» » nervosa	3	349	352	322	25	—	5	352	—	3	3	3	—	—	—	3
» intermittens	3	145	148	131	17	—	—	148	—	5	5	5	—	—	—	5
Bröstinflammation och Catarrhal-feber	1	505	506	450	53	—	3	506	4	19	23	23	—	—	—	23
Kronisk Lung-Catarrh m. fl. Bröstsjukd.	1	20	21	5	13	1	2	21	—	1	1	1	—	—	—	1
Hals-inflammation och flussfebrar	—	46	46	46	—	—	—	46	—	3	3	3	—	—	—	3
Laryngitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1
Iritis traumatica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1
Ögon- och Öron-inflammationer	—	57	57	55	2	—	—	57	1	1	2	2	—	—	—	2
Delirium tremens och Epilepsie	—	11	11	4	7	—	—	11	—	1	1	—	1	—	—	1
Convulsioner m. fl. nervlidanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	6	—	—	—	6
Cardialgie, Diarré	2	384	386	378	8	—	—	386	—	17	17	17	—	—	—	17
Njursjukdom, Vattsot	—	3	3	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Kronisk Rheumatism och Gikt	1	146	147	144	3	—	—	147	—	8	8	8	—	—	—	8
Skörbjugg	—	40	40	5	35	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—
Vitium organicum Cordis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	1
Ljumskbråck (inklämdt)	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Strictura urethræ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1
Yttre skador	4	268	272	257	10	—	5	272	1	6	7	7	—	—	—	7
Bensår, Bölder, Skabb	1	30	31	25	6	—	—	31	—	17	17	16	—	—	1	17
Veneriska sjukdomar	—	35	35	9	26	—	—	35	—	1	1	1	—	—	—	1
Summa sjukdomar	16	2,040	2,056	1,832	208	1	15	2,056	6	94	100	97	1	1	1	100

Underhållsdagar för sjuke	5,840.	2,031.
Medeltal sjuke på dag	15,o.	5.56.
Medicaments-kostnad	B:co R:dr 1,027: — 9.	B:co R:dr 401: 4. 8.
» » på dag	8 sk. $5\frac{1}{3}$ rst.	9 sk. $5\frac{3}{4}$ rst.
Personalens styrka	beständig, lägsta 500 / obeständig, högsta 537 } 1,037 man.	175 man.

Sjukvården å Stockholms station bestrides af en Regements- samt 2:ne Batal-jons-Läkare, hvilka sistnämnde, alternerande hvarje halfår, dels besörja den närmare dagliga sjukskötseln å sjuklokalen och i kasernerne, och dels den vida lättare tillsynen af de sjuke i qvarter och hemvist.

Stationen har en sjuklokal med 14 sängar. Lindrigare och snart öfvergående sjukdomar vårdas, så långt utrymme medgifver, i denna lokal; de som äro i behof af särskildt sjukkost, eller hvilkas sjukdomar äro af den natur att de fordra en längre tid och en behandling, hvilken icke å stationen kan åstadkommas, såsom svårare febrar, inflammations-sjukdomar, skörbjugg, skabb, syphilis samt alfvarsammare utvärtes skador, afpolletteras till Allm. Garnisons-Sjukhuset.

Sjukligheten har varit betydlig, särdeles till och med första hälften af 2:dra qvartalet, och synnerligen hafva *Catarrhalfebrar* i ymnighet förekommit, och af svårare natur, samt benägenhet att öfvergå i djupare lunginflammationer, hvilken öfvergång

gång ofta inom få timmar egt rum. Delande med hufvudstaden den i detta fall rådande *Constitutio epidemica*, har Stationen uti den ifrån den 1:a April tillkomna nya, emot den förutvarande nära fördubblade, styrkan af Båtsmän haft en talrik och för sjukdomsinflytelser lätt emottaglig personal, hvilken, utsatt för den ovanligt blåsiga väderleken, med dess regn- och snöslask, under arbete i öppna, ifrån öster och väster genomblåsta, skjul, och merendels genomvåt och frusen, icke förmått deremot värja sig. *Diarréer* och *digestionsplågor* i stor mängd, och flere af svårare beskaffenhet, hafva äfven häraf varit en följd. Närmast derintill har *Skörbjugg* temligen allmänt förekommit; dock endast ibland båtsmännen. Med andra qvartalets slut har likväl denna sjukdom alldeles upphört, sedan äfven de s. k. sommartjenarne, hvilka hade gemenskap med det förutvarande manskapet, blifvit hemförlofvade. Bland de nya årstjenarne som ankommo den 1:a Juli, har hittills ingen skörbjugg förmärkts. *Remittente* febrar och *Frossor* hafva under hela året sporadiskt förekommit; de sednare likväl i obetydligare antal och mäst recidiver.

Allt manskap samt underbefäl som tillfälligt insjuknar, upptagas icke i sjukförslaget; så vidt sjukdomstillfälligheterna, såsom ofta är fallet, lätt efter första behandlingen öfvergå. Men deraf uppstår likväl en medicamentsåtgång hvilken icke af sjukförslaget redovisas. Utom dess finnes en annan klass sjuke vid stationen, den fattigaste och mest behöfvande, samt relatift den mest sjukliga, neml. handtverkarnes hustrur och barn, hvilka senare äro ganska talrika. Ehuru författningarne ej medgifva fria läkemedel åt dessa, kan dock läkaren lika litet afhålla sig ifrån att bistå dem med sådana som undandraga dem läkarevård, helst denna thy förutan vore fullkomligt ändamålslös. Icke heller den derigenom uppkommande medikamentsåtgången kan redovisas.

En Bataljon Kanonslupar, utgången ifrån Stockholms Station uppå en månads öfningsexpedition till skärgården, innehade en personal af 630 man. De sjukdomar som derunder mest förekommo voro *Diarréer* och *frossor;* de förra i så stor mängd att från nästan hvarje fartyg 8—10 man kunna anses hafva varit derföre under läkarebehandling. De flesta hafva dock varit af lindrigare beskaffenhet, så att de sjuke kunnat vara uppe, samt deltaga i exercis o. d. och derföre icke upptagits på sjukrapporterne. Detta var i synnerhet förhållandet i början af expeditionen, hvaremot vid slutet deraf, då diarréerna till antalet förminskades, de i stället blefvo mera ihärdiga, och de sista dagarna började öfvergå, i spridda fall, till rödsot. Frossorna hade merendels hvardagstyp; men voro godartade, så att äfven af dem, endast minsta antalet varit upptaget på sjukrapporterna. *Skörbjugg* endast ett fall. Ingen betydligare utvärtes skada. Inalles hafva 27 man varit sjukrapporterade; 8 hafva blifvit afpolletterade till Garnisons-Sjukhuset, samt 2 till Lazarettet i Norrtelje. (Uppb.-Läk. J. Rossander.)

Revaccination af nyss antaget kronans manskap, anbefalld genom Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 9 Januari 1849, och till vederbörandes efterrättelse kungjord genom Sundhets-Collegii Kungörelse d. 15 Febr. s. å. har, med undantag för hvilka nedanföre skall redogöras, blifvit verkställd så vid den värfvade och indeldta arméen, som vid Kongl. Flottans stationer, och lemna derom inkomna Rapporter för år 1851 följande uppgifter:

	Ympade.	Äkta vaccin.
Kongl. Svea Lif-Gardet	98	21
» Lif-Gardet till häst . .	52	16
» Andra Lif-Gardet. . . .	121	53
» Götha Artilleri	200	76
» Wendes »	89	55
» Lif-Reg:ts Dragon-Corps	38	22
» » Hussar- »	21	4
» Smålands » »	41	9
» Kronprinsens Hussar-R:te	66	—
» Skånska Hussar-Reg:tet .	75	12
» » Dragon- » .	84	16
» Lif-Reg:ts Grenad.-Corps	13	1
» Wästgötha Regemente .	26	—
» Smålands Grenad.-Bat:n	8	—
Transport	932	285

	Ympade.	Äkta vaccin.
Transport	932	285
Kongl. Uplands Regemente . .	30	14
» Skaraborgs » . . .	144	—
» Kronobergs » . . .	32	—
» Jönköpings » . . .	133	87
» Dahl-Regementet	41	16
» Elfsborgs Regemente . .	15	3
» Wästmanlands » . .	19	7
» Norrbottens Fält-Jag.-C.	11	—
» Calmar Regemente . . .	36	12
» Norra Skånska Inf.-Reg.	39	9
» Södra » »	24	—
Kongl. Maj:ts Flotta i Carlskrona	130	45
» » Stockholm	36	18
» » Götheborg	29	14
Summa	1,651	510

Oaktadt de enskildt ofördelaktiga resultater som följt af ympningarna vid 7 ibland dessa Regementen och Corpser, i det att af alla de ympade, vaccinen hos ingen enda slagit an, och hvilket icke kan förklaras annorlunda än såsom en följd af någon felaktighet, såsom ympning med otillförlitlig, för mycket utspädd eller för gammal materia o. d., visar sig dock å en annan sida, att vid flere regementen revaccinationen lyckats att hos 50 procent och derutöfver hos de ympade, frambringa äkta vaccinkoppor, och att, på det hela, af summa revaccinerade 1,651, 510 eller 30,88 procent erhållit äkta skyddskoppor; ett resultat som kan anses högeligen fördelaktigt, men hvilket framställes ännu åskådligare om, såsom sig bör de Corpser der intet resultat af ympningarna följt uteslutas, och deras 311 ympade afdragas; i hvilket fall de 510 med framgång åtföljda ympningarne utgjort 38 procent af antalet revaccinerade. En sådan utgång kan icke annat än på det högsta ådagalägga nöd-

vändigheten af detta stadgande, förutom hvilket det nu genom revaccination skyddade manskapet, med temlig visshet, kan antagas hafva varit hemfallet åt den koppsmitta, som flerestädes och inom flere Regementen förekommit. Också anmärker rapporten ifrån Carlskrona station, att "af de 190 revaccinerade ingen enda insjuknade i smittkoppor, oaktadt de alla voro inkasernerade med det öfriga manskapet, bland hvilket vi emottogo våra många koppsmittade."

Bland öfriga här ofvan icke upptagne Regementen och Corpser uppgifves: ifrån *Svea Artilleri,* att revaccinationen under året väl blifvit verkställd på de antagna rekryterna, men att förteckningen på dem icke kunnat efter Regements-Läkarens död tillrättafås; ifrån *1:a Lif-Grenadier* och *Södermanlands Regementen,* att alla rekryter blifvit revaccinerade, samt vaccinen hos många gått till; men att särskildt journal öfver dem icke blifvit förd; ifrån *Jemtlands Fält-Jägare-Regemente,* att rekrytering icke egt rum; ifrån *Nerikes Regemente,* att alla försök att sätta vaccin i gång misslyckats, hvaremot vaccinationen föregående året lyckades till den grad att 73 af 111 ympade fingo äkta skyddskoppor; ifrån *Wästgötha-Dahls Regemente* att 179 rekryter vaccinerats, men först 2:ne dagar inom mötets slut, så att t. f. Regements-Läkaren saknade all kännedom om utgången deraf; ifrån *Helsinge, Bohus-Läns* och *Wärmlands 2:ne Regementen* samt *Wästerbottens Fält–Jägare-Corps,* att ingen revaccination kommit till verkställighet, vid *Wärmlands Fält-Jägare-Regemente* ibland annat äfven derföre, att rekrytmötet, som aldrig varar mer än 12 dagar, erbjudit allt för kort tid dertill.

Regements-Läkaren D:r Wetterbergh fästade uti sin till Collegium afgifna Rapport om sjukvården vid Kongl. Första Lif-Grenadier-Regementet år 1849, uppmärksamheten dels på det ökade antal bråck som under senare tiden förekommit, dels äfven på det förhandenvarande förhållandet mellan höger- och venstersidiga bråck, hvilket är i så måtto afvikande ifrån bestämmelsen af de särskilta slags bråckband hvarmed Arméen utredes, att, af 20 grenadierer, som vid den med berörda Regemente under nämnda år anställda General-mönstring för bråckskador afskedades, 8 företedde höger- och ett lika antal vänster-sidigt bråck, 2:ne dubbel-, en nafvel- och en dorsal-bråck; hvarförutan 21 med enahanda åkomma behäftade grenadierer qvarstå vid Regementet såsom tjenstbare, neml. 9 med högersidigt, 7 vänstersidigt samt 5 dubbel-bråck. Med anledning häraf innehåller rapporten följande anmärkningar:

"Orsaken att högersidiga bråck varit och är vanligast kan troligen ej tillskrifvas annat än att högra sidan vanligen starkast arbetar, och då nu venstersiga bråck ökat sig i en ovanlig proportion, torde orsaken ej kunna sökas i annat än att soldaten nu mera anstränger venstra sidan än han fordom behöfde. Man behöfver verkligen icke manskapets uppgift, utan blott en jemförelse mellan sifferförhållanderna förr och nu, för att förmoda, att de många bråckskadorna kunna härflyta från manskapets gymnastik."

"Jag nekar visst icke gymnastikens höga värde, och anser den, drifven till en viss höjd användbar och nyttig äfven för trupp; men kan, stödd på mångårig erfarenhet, lika öppet erkänna det jag funnit att reglor, hvilka gagna en och en, hvilka när som hälst kunna utan fara användas i privat praktik, äro skadliga, använda på massor. Jag har således nästan aldrig sett att ett bad i öppna sjön skadat, då det blifvit föreskrifvet för en och en, men deremot sett att badning efter ordres vanligen slutat med att någon fått apoplexie. Jag förmodar att samma förhållande äfven visar sig med gymnastiken. Om man tar i betraktande att soldaten, då han inträder i tjensten, redan är fullt utvecklad, att hans lefnadsvanor äro egnade att utveckla hans muskelkraft, men tillika gifva hans kropp någonting stelt och styft, så blir det troligt att rörelser, hvilka för barn och personer uppfostrade i helt andra och vekligare sysselsättningar (hvilkas muskler icke äro styfva och hvilkas senband äro mjuka) äro lätta och icke skadliga, för soldaten kunna blifva det."

"Jag vill dessutom fästa uppmärksamhet derpå att man icke företager badning eller gymnastik då man finner sig illa disponerad för ögonblicket, t. ex. då man nyss ätit, då man är trött m. m. Alla dessa i privatpraktiken gifna undantag finnas ej för soldaten, som icke ens kan anmäla, att han ej finner sig disponerad och som, äfven om förhållandet är sådant, ej kan derföre sjukrapportera sig eller befrias derifrån, utan fara att hela truppen skulle taga denna genväg till frihet. Det är således gifvet att manskapet gymnastiecrar, utan att någon, förr än för sent, får veta följderna, hellst vanligen ett bråck icke observeras genast då det förvärfvas. Jag anser för gifvet att soldaten borde undvika några af de nu i Gymnastik-reglementet anbefallda rörelserna, hvaremot han gerna, enligt min tanka, både kan och bör begagna andra. Dessa rörelser äro:

1:o Ryggen bakåt böj! eller, då karlen skall, med uppsträckta armar böja sig bakåt, en rörelse som isynnerhet verkar på inguinaltrakten;

2:o Knäna utåt böj och rörelsen nedåt och uppåt, samt hvilandet på en fot med böjdt knä samt andra benets framåtsträckande;

3:o *Hoppning*. Befälet må förmana aldrig så mycket, och egna äfven den mest minutiösa uppmärksamhet åt gymnastiken, men kan ändå aldrig hindra att någon böjer sig för mycket bakåt, eller att karlen i anseende till tillfällig trötthet måste öfveranstränga sig, för att långsamt kunna böja knäna och åter resa sig opp, och aldraminst att han vid hoppning stöter hälarna i marken i stället för tåerna, och håller knäna styfva. Rättelsen kommer, särdeles i detta fall, bestämdt *alltid för sent.*"

"Jag fann vidare att, utom dessa utveeklade bråck, befunnits en mängd med begynnande bråck, eller sådan svaghet i ljumskarna att bråck vid minsta anledning kan uppkomma och utveckla sig. Proportion var bland dessa följande:

svag ljumske	till höger	9.
	till venster	8.
	på begge sidor	4.

"Jag har framställt dessa sifferuppgifter och mina åsigter öfver förhållandet, fullt öfvertygad om att Collegium undersöker ämnet och i underdånighet gör anmälan om skäl dertill skulle finnas. Skulle, mot förmodan, min erfarenhet vara den enda, vågar jag likväl anhålla att K. Första Lif-Grenadier-Regementets medicinal-attiralj hädanefter måtte förses med *lika antal* bråckband till höger och venster."

Det var Collegium icke obekant, hvarken att åtgången af bråckband vid Arméen ifrån och med år 1818 ökats, så att, då under decenniet 1818—1827 ifrån Fält-Läkare-Contoret till Arméen utlemnats 359 st. enkla bråckband, antalet under decenniet 1828—1837 uppgått till 723 och 1838—1847 till 860; icke heller att den proportion i hvilken höger- och venster-sidiga band vid Arméen blifvit förbrukade, under samma tid förändrats, så att den, enl. Reglementet fastställd såsom 3 till 1, d. v. s. såsom 100 till 33,3, under decennium 1818—27 varit såsom 100 till 40,9, 1828—37 såsom 100 till 43,5 och 1838—47 såsom 100 till 50; men att militär-gymnastiken skulle innebära någon orsak härtill, derom hade förut ingenting försports; hvarföre Collegium beslöt att i anledning häraf inhemta öfriga Regements-Läkares vid Arméen erfarenhet, och utfärdade för sådant ändamål under den 21 Mars 1850 följande Circulär:

— — — — — "Collegium har aktat nödigt att inhemta Tit. på vunnen erfarenhet under tjensteutöfningen såsom Militär-Läkare grundade utlåtande öfver hvad sålunda i afseende på Militär-gymnastikens inflytelse blifvit anmärkt; hvarjemte Tit. i öfrigt bör upplysa hvad han må hafva sig bekant såsom orsak till bråckskadors ökade talrikhet vid Armeen; hvilket utlåtande, jemte Utdrag af den vid Regementet förda sjukjournal, hvad specielt angår bråckskador, Kongl. Collegium införväntar, sednast i sammanhang med den rapport, Tit. efter slutade vapenöfningar innevarande år, har att till Kongl. Collegium ingifva; och tillförser sig Kongl. Collegium, att Tit. med uppmärksamhet fortfar att följa detta angelägna ämne, hvilket hädanefter äfven bör ingå ibland föremål för nämnde årliga rapporter."

De i anledning häraf inkomna yttranden innehålla hufvudsakligen följande:

A) ifrån *Artilleri-Regementerna.*

1. *Svea Artilleri-Regemente:* intet enda bråck till följe af gymnastik, hvilken Regements-Läkaren D:r Billing anser utöfva ett nyttigt inflytande på manskapet, och det i flere afseenden.

2. *Götha Artilleri-Regemente.* Regements-Läkaren D:r Brincks öfvertygelse, grundad på erfarenhet under en längre tjenstetid, är, att militär-gymnastiken icke haft något inflytande på uppkomsten af bråckskador.

3. *Wendes Artilleri-Regemente.* Regements-Läkaren m. m. D:r Bergholtz har icke sett något enda fall af bråck eller annan skada af gymnastik. Så snart karlen är 30 år gammal är han från de gymnastiska öfningarna befriad.

B) ifrån *Cavallerierne.*

4. *Lif-Gardet till Häst.* Regements-Läkaren D:r Nerman uppgifver att antalet af bråckskador väl varit större men aldrig mindre än för närvarande, hvilket är 4 till höger och 3 till venster. Militär-gymnastiken har aldrig varit uppgifven såsom orsak till bråck, men väl ridning af svåra och våldsamma hästar.

5. *Kronprinsens Hussar-Regemente.* Enligt Regements-Läkaren D:r Lindboms uppgift har Militär-gymnastiken här alltid varit inskränkt till de minst ansträngande rörelser, och äfven af dessa endast till sådana, hvilka för Cavallerister kunna medföra någon nytta. Följden har ock varit att under 15 års tid icke en enda bråckskada kan tillräknas gymnastikens inflytande. Af 9 bråckskadade vid Regementet äro 5 till höger och 4 till venster. Men äfven bland allmogen förekomma venstersidiga bråck nära lika allmänt som högersidiga.

6. *Lif-Regementets Dragon-Corps.* t. f. Regements-Läkaren D:r Hegardt yttrar att gymnastiken icke orsakat någon bråckskada; öfvas dessutom med yttersta försigtighet och högst obetydligt annat än vid rekrytmötena, dit endast ungt manskap, mellan 18 och 22 år, commenderas. Deremot hafva de sedan 10 år vid Regementet i bruk varande sadlar snarare gynnat uppkomsten af bråck, derigenom att sadlarne äro för trånga mellan främre och bakre sadelknappen och för smala i sitsen, så att ryttarens hela tyngd hvilar endast på skrefvet (perinæum), hvilket deraf hårdt tryckes hvaraf flerehanda olägenheter uppstå. Venstersidiga bråk förekomma nu mera oftare än tillförene.

7. *Lif-Regementets Hussar-Corps.* Regements-Läkaren D:r Örbom yttrar att vid Corpsen funnos år 1835 15 bråckskadade, deraf 11 till höger och 4 till venster, och proportionen har under de följande åren föga omvexlat. För närvarande funnos endast 6, neml. 4 höger- och 2 venstersidiga bråck, alla tillkomna under ridning. Orsaken till bråckens aftagande vid Corpsen är, att dess rörelser till häst nu mera äro mindre hastiga och våldsamma mot förr. Att proportionen mellan höger- och venster-sidiga förändras beror af särskildta tillfälligheter och olika disposition.

8. *Smålands Hussar-Regemente* har 16 tjenstgörande Hussarer bråckskadade, neml. 9 med högersidiga, 6 venstersidiga och 1 med dubbelt bråck; alla hafva fått det under ridning, ingen under gymnastik. Bataljons-Läkaren D:r Höglander anser att orsaken till de flere bråckskador vid Arméen som i sednare tider förekommit är: 1:o att krigsmannen förr varit öfvertygad att han efter ådraget bråck nödvändigt skulle kasseras, och derföre förtegat det; men nu mera, kommen i erfarenhet deraf att genom bråckband en dylik skada så kan förbättras att han i flera år ändock är tjenstbar, låter sig angeläget vara att hafva ett godt bråckband och att få det ombytt sedan det blifvit bristfälligt; 2:o den omsorgsfullare vård soldaten i alla afseenden (i senare tider) rönt, och 3:o den större utveckling af yrket under vapenöfningarna som med dem åsyftas.

9. *Skånska Hussar-Regementet* har, enligt Regements-Läkaren D:r Nolleroths uppgift, 15 bråckskadade, neml. 6 till höger, 5 till venster och 4 med dubbelt bråck.

Ett venstersidigt har uppkommit under gymnastik (hoppning på trähäst), alla öfriga under ridning öfver hinder, eller af okänd orsak. En man har haft bråck sedan år 1824, en annan sedan år 1828.

10. *Skånska Dragon-Regementet.* Enligt Regements-Läkaren D:r von Bergen har gymnastiken alldeles intet befordrat bråckskadors uppkomst, måhända derföre att endast rekryter och det yngre manskapet begagna den; de äldre äro derifrån frikallade. Tre till fyra bråckband utlemnas vanligen om året, och har detta antal på 18 år icke synnerligen omvexlat. Förhållandet mellan höger och venstersidiga bråck är såsom 5 till 2.

C) *Infanteri-Regementerna.*

10. *Kongl. Svea Lif-Gardet* har i tjenstgöring 22 bråckskadade, deraf 20 med ljumskbråck och 2 med krural-bråck; bland de förra äro 9 högersidiga, 8 venstersidiga och 3 dubbla; begge krural-bråcken äro högersidiga. Dessutom finnas 2:ne gardister, hvilka efter att en längre tid hafva burit bråckband, aflagt desamma, sedan alla tecken till bråck försvunnit. Regements-Läkaren D:r Liljevalchs redogörelse är affattad uti tabellarisk form och upptager fullständigt för hvarje individ dess namn, ålder, tjenstetid, bråckets beskaffenhet samt tidpunkten *för* och orsaken *till* den förhandenvarande åkommans uppkomst, och innehåller dessutom följande närmare utredning.

"Då Regementets nummerstyrka, i följd af 24 vacanser, för närvarande utgöres af 752 man, så synes att hvar 34:de man lider af bråck; dervid krural-bråckens antal förhåller sig till ljumsk-bråckens såsom 1 till 10, samt de venstersidiga bråckens till de högersidigas såsom 1 till 1,2. Uttryckes berörde förhållanden i procent, så visar sig att 2,8 proc. af manskapets styrka äro bråcksjuke, af hvilka 90,9 proc. hafva ljumsk-bråck och 9,0 krural-bråck, under det att af samtliga bråcken 56 proc. äro höger- och 44 proc. venstersidiga; samt hvad särskildt ljumskbråcken beträffar, 52,9 proc. tillhöra den förstnämnde och 47,0 den sistnämnde kategorien."

"Om nu det temligen allmänt antagna förhållandet får anses såsom giltigt, att hvar 30:de person i norra Europa lider af bråck, under det att i Frankrike hvar 20:de *) och i England hvar 15:de person företer denna åkomma; och om vi, hvad särskildt fotgardisterna angår, derjemte taga i beräkning, dels att dessa i allmänhet förete ett högre längdmått än landets öfriga befolkning, hvilket antages medföra disposition för bråck, och dels ock att deras yrke ofta kräfver teml. häftiga kroppsansträngningar under upprätt ställning, någon gång med full packning, en omständighet

*) "Man antager att i Frankrike förekommer bråck hos hvar 32:dra man af 20—21 års ålder, samt hos hvar 21 person af 28 års ålder, bland hela befolkningen räknadt. Mellan 30—35 år antages hvar 17:de, mellan 35—40 år hvar 9:de och vid 50 års ålder hvar 6:te lida af denna åkomma. Af 60—70-åringar skall hvar 4:de och af 70—75-åringar hvar 3:dje hafva bråck. Då efter denna ålder bråck sällan uppkommer, så minskas antalet bråcksjuka, så att af 75—80-åringar endast $\frac{1}{4}$, af 83—86-åringar $\frac{1}{23}$ och slutligen af 86—100-åringar endast $\frac{1}{56}$ förete denna åkomma."

som företrädesvis är egnad att framkalla ifrågavarande åkomma, så torde ofvan anförda bråckskador icke i och för sin talrikhet påkalla särskildt uppmärksamhet.

"Så mycket mera anmärkningsvärd förekommmer deremot den relativa freqvensen mellan de höger- och venstersidiga bråcken, emedan denna icke är öfverensstämmande med hvad vanligen anses ega rum."

"Den genom siffrans storlek tillförlitligaste bestämmelsen, som är mig bekant, rörande det ömsesidiga nummerförhållandet af dessa begge arter bråck, innefattas i de uppgifter som härflyta ifrån Bandage-Societeten i London. Till sammanställning med hvad som eger rum vid Svea Lif-Gardet, anhåller jag att af dessa uppgifter få, så vidt de angå manlig personal, meddela ett sammandrag, hvilket anger så väl hufvudsiffrorna som de procentförhållanden hvilka äro förhanden i afseende på de olika slagen af bråck:

	Högersidiga.		Venstersidiga.		Summa.	
Ljumsk-bråck . . .	4,130 (74,7)	—	1,396 (25,2)	=	5,526 (97,9)	5,641.
Kneral-bråck . . .	66 (57,3)	—	49 (42,6)	=	115 (2,0)	
	4,196 (74,3)	—	1,454 (25,6)			
	5,641."					

"Svea Lif-Gardets bräcksjuke förete således 56 procent högersidiga bråck, under det att uppgifterna från London för den manliga personalen angifva denna kategori till 74 procent, en skiljaktighet som är för stor för att endast vara beroende på en tillfällighet, utan måste hafva sin orsak i mera allmänt inverkande förhållanden, dervid de egendomliga kroppsansträngningar som rekrytskolan och soldatens yrke i öfrigt påkalla, i första rummet fästa uppmärksamheten."

"Vid den närmare granskning jag med anledning häraf anställt i afseende på beskaffenheten af den kroppsrörelse som i hvarje särskildt fall uppgifves hafva vållat bråcket, och den särskildta art af bråck som dervid framträdt, har jag visserligen icke kunnat spåra ett bestämdt kausalförhållande emellan någon viss rörelse, och något visst slag af bråck. Detta oagtadt anser jag det icke ligga utom sannolikhetens gräns, att den på sednare tiden hos oss införda militär-gymnastiken, med sina för kroppens harmoniska utbildning rationelt beräknade rörelser, de der icke taga den ena sidans krafter mera i anspråk än den andras, i någon mån kan hafva bidragit till den nära återställda jemnvigten mellan de båda angifna bråckslagens numerära förhållande, enär man icke med fog lärer kunna förneka det inflytande, som väl afvägda gymnastiska rörelser under rekrytbildningen utöfva, till frambringandet af en mera jemn fördelning af de muskulära krafterna hos manskapet, d. v. s. hos hvarje gymnasticerande individ särskildt. En sådan förmodan öfverensstämmer ganska väl med den, såsom jag tror, först af *Jules Cloquet*, uttalade åsigten, att orsaken till de högersidiga bråckens oftare förekommande skall ligga deri, att vensterhändta personer äro till antalet färre, hvadan den venstra kroppshalfvan i allmänhet kommer att i

ringare

ringare mån anlitas än den högra, vid de flesta, vare sig frivilliga eller ofrivilliga ansträngningar, af hvilka bråck föranledas. Emedlertid anser jag det endast genom fortsatta och i större omfång anställda undersökningar kunna med säkerhet afgöras, huruvida gymnastiken eller någon annan allmänt verkande orsak ensamt, eller tillfälligtvis i förening med flere andra, är vållande till den afvikelse ifrån bråckens sido-fördelning, som vid Svea Lif-Gardet, och måhända jemväl inom andra Regementer af Arméen gjort sig gällande."

"För att likväl redan nu, med de data som stå mig till buds, utvisa i hvad förhållande de omförmälda arterna af bråck stå till den speciellt framkallande orsaken, bör jag upplysa, att 5 individer erhållit skadan under gymnastik (3 höger- och 2 venstersidiga); 9 genom direkt lyftning af en betydligare tyngd (5 höger-, 4 venstersidiga och 3 dubbla); 2:ne genom halkande utan börda (venstersidiga); 1 genom hoppning under exercis med full packning (högersidigt) och 1 under språngmarsch (högersidigt); endast hos en har bråcket så småningom under tjenstgöringen utbildat sig utan någon bestämdt föranledande orsak (högersidigt). Hos mera än hälften härleder sig således bråcket ifrån lyftning af en börda, hos mindre än ¼ har det uppkommit under gymnastik, och hos mindre än en annan fjerdedel under militära öfningar eller vanlig militärtjenstgöring."

"Hos 3:ne af dem som erhållit åkomman under gymnastiska öfningar, har densamma framträdt under rörelsen "*armar uppåt sträck, böjning bakåt!*"; hos de begge öfriga under hoppning på trähäst."

"Vidkommande bråckets förhållande till individens ålder och tjenstetid, så har visat sig att det uppkommit: 1:o med hänseende till åldern,

		före	20	år	hos	1.
mellan	22	och	25	»	»	6.
»	25	»	30	»	»	7.
»	30	»	35	»	»	7.

vid 43 års ålder hos 1, och

2:o Med hänseende till tjenstetiden:

hos	2	inom	1	års	tjenstetid.
»	2	efter	1	»	»
»	1	»	2	»	»
»	6	»	3	»	»
»	2	»	4	»	»
»	2	»	6	»	»
»	3	»	7	»	»
»	2	»	9	»	»
»	1	»	16	»	»
»	1	»	18	»	»

"Det är en temligen allmän mening att ett bråck utöfvar ett ganska väsendtligt inflytande på soldatens tjenstbarhet. Såsom någonting anmärkningsvärdt anser jag mig derföre böra erinra, att, då bråcket hos 1 uppkommit år 1823, hos 1 år 1827, en år 1834, en år 1835, en år 1838, en år 1842, två år 1843, tre år 1844, en år 1845, en år 1846, en år 1847, två år 1848, två år 1849 och hos fyra år 1850, så har den militära tjenstbarheten inom den trupp som utgör föremålet för denna redogörelse, icke genom berörde åkomma tillintetgjorts hos en under mer än 26-årig, en under 22-, en 15-, en 14-, en 10-, en 7-, två 6-, tre 5-, en 4-, en 3-, en 2- och 2 under 1-årig tjenstgöring. Dock bör härvid jemväl anmärkas, att om än all menlig inverkan uti dessa fall under en längre eller kortare tjenstetid uteblifvit, är sådant likväl icke alltid förhållandet, enär denna åkomma uti andra fall dels förhindrat omvärfning, dels föranledt kassation redan innan kapitulationstiden tilländalupit."

"Jag slutar denna redogörelse med den uppgift, att 38 enkla och 8 dubbla bråckband hafva under sednast förflutna decennium inom Regementet blifvit ifrån Allmänna Garnisons-Sjukhuset utlemnade, nemligen:

	enkla.	dubbla.		enkla.	dubbla.
År 1840	2	—	År 1845	4	1.
» 1841	5	—	» 1846	3	—
» 1842	4	1.	» 1847	5	2.
» 1843	5	2.	» 1848*)	1	—
» 1844	5	1.	» 1849	4	1.

"Anteckningarnas ofullständighet sätta mig ur stånd att upplysa huru många af de enkla banden varit högersidiga, eller huru många venstersidiga."

12. *Andra Lif-Gardet.* Regements-Läkaren D:r Opphoff uppger, att under sista decennium antalet af bråcksjuke varit 42. Så väl antalet af bråck, som af venstersidiga isynnerhet, har på senare tider ökats, utan att Regements-Läkaren kan med säkerhet uppgifva anledningen dertill. För närvarande finnas 12 gardister med bråck, neml. 5 med höger-, 5 venster- och 2 med dubbel-sidigt. Ingen har uppgifvit gymnastiken såsom orsak till bråckets uppkomst. Regements-Läkarens enskildta tanka är, att militär-gymnastiken i sin vidsträcktare bemärkelse endast kan användas för de yngre soldaterne, men icke med samma fördel för dem som närma sig eller öfverskridit 30-talet.

13. *Lif-Regements Grenadier-Corps* har 14 bråckskadade, af hvilka endast 2:ne ådragit sig skadan under gymnastik; de öfrige dels under tiraljörs-tjenstgöring dels, och till största delen under strängare marscher och fältmanövrer. Regements-Läkaren D:r Lundh anser militär-gymnastiken, om den, såsom fallet är vid ifrågavarande Corps, utöfvas försigtigt och med urskiljning, icke är någon i högre grad bidragande orsak till bråckskadors oftare förekommande.

*) "Större delen af Regementet var detta år en längre tid ifrån garnisons-orten frånvarande.

14. *Uplands Regemente.* Regements-Läkaren D:r A. T. Wistrand uppger att af 44 bråckskador vid Regementet voro 30 höger-, 10 venster-, och 4 ömsesidiga. Af dessa hade 3 uppgifvits såsom ådragna under militär-gymnastik, 4 under arbete, 1 under fältmanöver och 36 af okända orsaker. Största antalet förekom vid de Compagnier som äro indelta på bergslags-socknarna. Af de 3 man hvilka fått bråck under gymnastik har en tjent soldat sedan år 1809, en sedan 1815 och en sedan 1830: alla 3 hafva erhållit skadan något år i början af 1840-talet. Beträffande bråckskadors tätare förekommande nu än under föregående decennier, kan Regements-Läkaren icke yttra sig, i saknad af kännedom om förhållandet före hans tjenstetid. Proportionen mellan höger- och venstersidiga bråck synes vid Regementet fortfarande vara densamma som af bråckbanden i medicinal-utredningen, eller såsom 3 till 1.

"Ehuru det visserligen ligger i sakens natur, att vissa rörelser vid militär-gymnastiken, isynnerhet om de oförsigtigt verkställas af personer hvilka såsom soldater redan uppnått sin fulla styrka och utveckling, ganska lätt må kunna framkalla bråck, så är dock militär-gymnastikens inflytande på bråckskadors uppkomst ingalunda ådagalaggd genom hvad som kändt är rörande dessa skadors uppkomst hos manskapet vid detta regemente, om den också uppgifves såsom orsak till bråck uti mèr än en tredjedel af de 8 fall der orsaken kunnat utrönas. Då bråckskador öfverhufvud förekomma temligen ofta hos allmogen i Upland, och de flesta bråck hos soldater af Uplands Regemente träffas just inom bergslags-socknarna, der tyngre arbeten mera förekomma än på slättbygden, så är Regements-Läkaren frestad att deraf sluta, det orsaken till uppkomsten af bråck hos soldater, ligger i de arbeten de i hemorten utöfva, utom det att soldatens bärande af en tung packning under marscher och exercis, isynnerhet efter en längre tids ovana dervid, ofelbart måste utgöra en bland hufvudorsakerna till bråckens uppkomst.

15. *Dahl-Regementet.* Under 13 år hafva 29 bråckband blifvit utlemnade, nemligen 19 höger- och 10 venstersidiga. På det försigtiga sätt gymnastiken vid detta Regemente användes, anser Regements-Läkaren D:r Levin den fullkomligt oskadlig.

16. *Westmanlands Regemente* har 22 bråckskadade, nemligen 13 till höger, 8 till venster och 1 ömsesidigt. Af dessa hafva uppkommit:

	högersidiga.	venstersidiga.	dubbelt.
Under marscher med full packning	4	2	1.
Genom lyftning af bördor	1	1	—
Småningom	4	1	—
Ifrån barnåren	1	—	—
Bajonettfäktning	1	—	—
Häftiga språngmarscher	1	2	—
Gymnastik	1	2	—

Af de 3 bråck som uppkommit under gymnastik, uppkom ett till venster hos en 36-årig karl vid rörelsen *"Höfter fäst, bakåt böj!"* ett till venster hos en 33-årig

vid rörelsen *"Armarna uppåt sträck, bakåt böj!"* samt det 3:dje till höger hos en 26-årig under hoppning på längd. Der språngmarsch med full packning orsakade bråcket, voro karlarna vid 36, 40 och 45 år. Regements-Läkaren D:r Höjer drager häraf följande slutsatser: 1:o det medfödda anlaget till bråck är vida större för högra än venstra sidan; 2:o de venstersidiga bråcken uppkomma företrädesvis under en mera framskriden ålder, genom rörelser af annan art än dem soldaten ifrån barndomen varit vand vid; och 3:o att bråckskadors oftare förekommande vid arméen under det sistförflutna decenniet väl kan till någon del tillskrifvas ofvan anförda rörelser vid militär-gymnastiken, men ej på långt när i det förhållande, som den ökade åtgången af bråckband synes utvisa; samt att dertill mycket bidrager de, nu mera oftare än förr, med hela truppen företagna språngmarscher. Såsom säkert anser Regements-Läkaren, att en på senare tider noggrannare vård och ökad välvilja för soldaten, som förut ofta fick umbära bråckband så länge han kunde göra tjenst derförutan, eller sjelf, så godt han kunde, laga det han en gång erhållit, i högst väsendtlig mån bidrager till den på sista decenniet mer än fördubblade åtgången af bråckband inom arméen.

17. *Nerikes Regemente.* Bråckskadade finnas vid Regementet icke öfver 2 procent. Hufvudsakligast har antalet af dubbla bråck på senare tider ökats. Regements-Läkaren D:r Becker anser den vanliga militär-gymnastiken icke annorlunda än genom oförsigtighet och missbruk böra utgöra en orsak till bråck, och detta förnämligast hos äldre karlar. Deremot anser han den nu brukliga bajonettfäktningen innefatta rörelser och ställningar, hvarigenom bråckskadors uppkomst ganska bestämdt befordras.

18. *Andra Lif-Grenadier-Regementet.* Många vid regementet hafva bråck både till höger och venster, men journalerna upplysa icke på hvad sätt de uppkommit. Regements-Läkaren D:r Hvitfelt anser vissa rörelser, såsom bakåtböjning, hoppning m. m. gynna deras uppkomst, hälst då vid gymnastiköfningarna liten eller ingen skillnad göres emellan den ännu unga och böjligare rekryten, och den gamla, genom tungt arbete ledstyfva, soldaten; äfvensom att militär-gymnastiken i allmänhet använd för de äldre soldaterne, och vissa enskildta rörelsers beskaffenhet, i följd af soldatens redan uppnådda fulla utveckling m. m. gynnat de på senare åren tilltagande bråckskadornas uppkomst.

19. *Smålands Grenadier-Bataljon.* Regements-Läkaren D:r Egerström anmäler att Bataljonen har 11 bråckskador, deraf 3 till höger och 8 till venster. Fyra hafva ådragits under gymnastik, deraf 3 till venster, sju under marscher, fältmanövrer m. m.

20. *Södermanlands Regemente.* Enligt Regements-Läkaren D:r Landgrens redogörelse hafva under 5 år 20 bråckband, 15 till höger och 5 till venster, blifvit till soldater utdelade, således fullkomligt i förhållande såsom 3 till 1. Vid regementet finnas ännu 19 bråckskadade, nemligen 11 med högersidigt, 7 venstersidigt och 1 dubbelt bråck, men detta förhållande torde mindre kunna tagas till grund för någon beräkning, såsom beroende på afskedstagande och kassationer. Beträffande orsakerna till bråcken hos nämnde 19 soldater, uppgifva 3:ne gymnastiken, 12 fälttjenst vid

särskildta tillfällen och 3 att de ådragit sig dem under arbets-kommendering. Bland de 3 under gymnastik, härledas 2:ne ifrån *"språng"* och en ifrån *"bakåt böj."* Dessa rörelser kunna visserligen, om de oförsigtigt verkställas, blifva anledningar till bråck, men oförsigtighet måste undvikas. Största antalet härledas ifrån den *nu* mera ansträngande tjenstgöring för alla infanterister, i det hvarje soldat inöfvas till tiraljör-tjenst, icke, såsom fordom, den, hvars kroppsbyggnad och krafter gjorde honom företrädesvis duglig till jägare.

21. *Kronobergs Regemente.* Regements-Läkaren D:r Selldén yttrar, att redan första dagen af militär-gymnastikens införande vid regementet inträffade, att många soldater deraf ådrogo sig bråck. På Regements-Läkarens framställning, i anledning deraf, frikallades genast alla äldre soldater ifrån denna öfning, och vid en allmän besigtning utgallrades alla med anlag för bråck. De rörelser hvilka isynnerhet föranledde dessa skador, neml. kroppens vridning med fötter utåt ställda och höfter fästade, men framförallt rörelsen: *"fötter utåt ställ, höfter fäst, bakåt böj,"* blefvo helt och hållet förbjudna att användas. Sedan dess har intet menligt inflytande af gymnastiken försports. Proportionen mellan höger- och venstersidiga anses såsom 3 till 2. Mäst ådraga sig soldaterna bråck under arbete hemma på roten.

22. *Jönköpings Regemente.* Af 45 bråckskador voro 17 höger-, 17 venster- och 11 ömse-sidiga. Sedan af de med dessa behäftade soldater 23 blifvit afskedade, återstå ännu 22 neml. 9 höger-, 12 venster- och 1 dubbel-sidigt; hvarförutan 6 hafva mindre magbråck. Regements-Läkaren D:r Nordstedt anser att gymnastiken ej så obetydligt bidrager till bråckskadors uppkomst och ökade antal, isynnerhet af venstersidiga ljumskbråck och magbråck, hvilka senare förut voro mycket sällsynta. De rörelser som gynna bråck äro: kroppens tillbakaböjning och hoppningar, då, i brist af vighet hos karlen, hälarna först träffa marken. Då hvarje karl vid regementet besigtigas med afseende på bråck, antecknas de hvilka hafva mer eller mindre anlag derföre och uppgifvas till Kompagni-Cheferne.

23. *Calmar Regemente.* Till följe af Regements-Läkare-tjenstens vacans, är uppgiften inskränkt till blotta antalet bråckskadade, neml. 23 till höger, 7 till venster och 4 dubbelt, tillsammans 34.

24. *Wästgötha Regemente.* På 7 år hafva 10 bråckband till höger och 4 till venster blifvit utdelade, och synes som, isynnerhet på de sista åren, proportionen mellan höger- och venstersidiga bråckband lämpligast vore såsom 2 till 1; dock har Regements-Läkaren D:r Edgren icke förmärkt, att bråckskador allmännare förekommit på senare åren, och aldrig har för honom blifvit anmält eller styrkt att sådana inträffat till följe af gymnastik.

25. *Skaraborgs Regemente* har 20 bråckskadade, deraf 11 till höger, 7 till venster och 2:ne å båda sidor. Regements-Läkaren D:r König anmärker att, enligt de bråckskadades egen uppgift, der andra verificationer ej varit att tillgå, med undantag af ett fall, allesammans uppkommit antingen vid fältmanövrer, under hoppande eller fall, eller vid kanal-arbeten vid lyftande af svårare tyngder. Det enda fall som

uppkommit under gymnastik, skedde vid rörelsen "bakåt böj." Dubbelbråcken voro ursprungligen högersidiga.

26. *Elfsborgs Regemente* har 17 bråckskador: 11 höger-, 5 venstersidiga och 1 dubbel. Tvenne härledas ifrån gymnastik, men de hafva inträffat med 7 års mellantid, och gymnastiken kan således, anmärker Regements-Läkaren D:r Svedmark, icke anses såsom förnämsta orsaken till det i senare tider ökade antalet af bråck.

27. *Wästgötha-Dahls Regemente* har 14 bråckskador; orsakerna ej uppgifna för flere än 5, hvilka ådragits under arbets-kommenderingar. Vid Gymnastik-reglementet anmärker Regements-Läkaren D:r Modin vid IX Kap. 5 Art. § 170, att 2:dra och 3:dje kommando-ordet aldrig bör repeteras utan att utgångsställningen intages, då rörelsen sker långsamt; men att då rörelsen sker fort, den kan repeteras en gång. Vid 6:e Art. § 174 att båda rörelserna böra ske dubbelt fortare än reglementet föreskrifver; samt att vid dessa rörelser, såsom varande de för bukmusklerna mest ansträngande, i öfrigt all varsamhet iagttages. Angående 7:de Art. tror Regements-Läkaren, att soldater som äro öfver 30 år gamla, alltid böra befrias ifrån öfningar i språng eller hoppning, och anmärker 2:ne i berörde reglemente bristande föreskrifter: den ena, som är af hufvudsaklig vigt till förekommande af bråckskadors uppkomst, kan uttryckas med: "Under verkställandet af alla benens och bålens rörelser bör manskapet ofta påminnas att ej tillbakahålla andedrägten", och den andra, som är absolut nödvändig till förekommande af bråckskadors förvärrande, kunde uttryckas med: "hvarje soldat som har bråckskada, befrias ifrån all gymnastik." Med iakttagande af dessa anmärkningar vid och tillägg till gymnastik-reglementet, och förutsatt att instruktörerne vid utförandet använda varsamhet och lämpa, kunna gymnastiköfningarna med rekryter och yngre manskap i någon mån bidraga till det i Reglementet afsedda ändamålet; dock lärer vid åtskilliga af bålens och benens rörelser blifva omöjligt att med säkerhet förekomma en eller annan bråckskadas uppkomst.

28. *Bohus Läns Regemente* har 21 bråckskadade: 11 höger-, 9 vänstersidiga och 1 dubbelt. En enda af dessa härleder sitt högersidiga bråck ifrån gymnastik.

29. *Wärmlands Regemente* *).

30. *Wärmlands Fält-Jägare-Regemente.* Regements-Läkaren D:r Engholm uppgifver: 1:o Under 10 år hafva 20 bråckskador förekommit, 10 höger- och 10 venstersidiga; 2:o de 5 första åren har antalet per medium varit $2\frac{3}{5}$, under de senare fem $1\frac{2}{5}$. 3:o förrådet af band i medicinal-utredningen har väl i sin helhet varit tillräckligt, men kan i afseende på venstersidiga anses hafva varit för knappt, då åren 1839, 40 och 41 alla vensterbanden åtgått.

Genom det Reglemente för Militär-gymnastiken som utkom år 1836, fästades det högre befälets uppmärksamhet vid denna sak, som, för truppen behörigt använd, ovillkorligen bör bidraga till en ökad färdighet i exercis.

---

*) Regements-Läkaren, genom flerårig sjuklighet till tjenstgöring urståndsatt, har med yttrande icke inkommit.

I början användes såsom Instruktörer endast få af det yngre befälet, hvilka vid Gymnastiska Institutet i Stockholm inhemtat kännedom om gymnastik i allmänhet, och speciellt om den militära; men sedan ett sammandrag af Reglemetet år 1838 utkommit och befälet i allmänhet vunnit större färdighet, öfvergick manskapets instruction till hvarje af befälet. Detta inträffade under 1839 års möte, och 2:ne bråckskador skedde under gymnastik; i anledning hvaraf Regements-Läkaren gjorde hemställan, att hvarje jägare öfver 35 år gammal borde befrias derifrån, hvilken hemställan af enahanda anledning förnyades år 1841. Efter denna tid hafva bråck mindre ofta förekommit. Utan undantag har uppgifvits att skadorna inträffat vid bålens uppåtsträckning sedan den blifvit tillbakaböjd. Den så kallade *rekryt-marschen*, uppgifves i 2:ne fall hafva orsakat venstersidiga bråck.

31. *Helsinge Regemente.* Regements-Läkaren D:r Rahmström har ännu skäl att betvifla bråckskadors ifrågasatta freqvens till följe af militär-gymnastikens inflytande, emedan bemälte åkommor merendels inträffa hos medelåldrige soldater, hvilka ifrån sådan gymnastik äro befriade.

32. *Jämtlands Fält-Jägare-Regemente.* Under den tid af 7 år Regements-Läkaren D:r Afzelius tjent vid Regementet, har ingen under mötena ådragit sig bråck, utan hafva dermed behäftade erhållit dem under arbete å roten. Anser icke heller militär-gymnastiken, med undantag af en enda rörelse: *bålens böjning bakåt med till sida sträckta fötter*, kunna bidraga till framkallande af bråck.

33. *Wästerbottens Fält-Jägare-Corps.* Regements-Läkaren har, såsom nyss anställd, ännu ingen erfarenhet haft rörande ifrågavarande ämne.

34. *Norrbottens Fält-Jägare-Corps.* Under den tid Fält-Läkaren D:r Almqvist tjenstgjort såsom Regements-Läkare, har ingen soldat genom gymnastik erhållit bråck, eller på något annat sätt deraf blifvit skadad. De fältjägare som erhållit bråckskador, hvilkas antal på senare tider icke ökats, hafva fått dem mellan mötena genom tungt arbete såsom rödjning, tjärutillverkning, stenbrytning m. m. Gymnastiken tillämpas vid corpsen med mycken försigtighet. Äldre karlar äro derifrån helt och hållet befriade.

35. *Norra Skånska Infanteri-Regementet.* Regements-Läkaren D:r Stenkula har sig bekant blott ett och annat fall af bråckskada under gymnastik-öfningarna, och det förnämligast vid rörelser med böjda knän i nedhukad ställning, då instruktören med någon oförsigtighet tryckt på en ovig och styflemmad karls axlar. Förhållandet mellan höger- och venstersidiga bråck är oförändradt såsom 3 till 1.

36. *Södra Skånska Infanteri-Regementet.* Regements-Läkaren D:r Brissander betviflar att militär- (fristående-) gymnastik är gagnelig för våra soldater. ”Den indelta soldaten är i medeltal 30 år gammal, har sedan sitt 15:de år arbetat hårdt, ingår som soldat vid 20 år, fortsätter äfven sedan årligen samma arbete, med undantag af 14 dagars möten, derunder han skall göras mjuk och ledig i armar och rygg medelst fristående gymnastik, af instruktörer, som känna lika litet till saken som den krumbugtande soldaten. Att sålunda olyckor icke oftare inträffa är anmärkningsvärdt, och kan jag icke uppgifva mer än ett enda fall af bråckskada under gymnastik.

Att denna till största delen är orsak till oftare påkommande bråckskador vid arméen är otvifvelaktigt; men till större bråckbandsutdelning tror jag så väl läkarnes som soldatens egna större uppmärksamhet om helsan vara orsaken."

Resultatet af de meddelade upplysningarna blir alltså:

Att man icke från den under de begge sistförflutna decennierna till mera än dubbelt ökade åtgången af bråckband är berättigad antaga det ett i samma mån ökadt antal af bråck inom arméen varit för handen;

Att de orsaker som allmännast framkallat bråck inom Kavalleriet och Artilleriet förnämligast äro beroende af tjenstgöringens egendomliga beskaffenhet och hästarnes stundom våldsamma rörelser; samt

Att, hvad Infanteriet angår, bråcken under militärtjenstgöring vanligen uppstå vid språngmarsch, rekrytmarsch, tiraljörs-exercis och andra ansträngande fältöfningar eller gymnastik; att den indeldta soldaten för öfrigt ofta ådrager sig bråck under vistelsen i hemorten, genom hårdt arbete, särdeles lyftandet af tunga bördor;

Att, hvad särskildt beträffar militär-gymnastiken, såsom orsak till bråck, densamma vid *Kavalleriet* blott i ett enda fall uppgifvits hafva föranledt denna åkomma, och vid *Artilleriet* ingen enda gång haft sådan påföljd;

Att visserligen 15 af de från *Infanteriet* inkomna uppgifterna tillskrifva gymnastiska öfningar såsom hafvande i vissa fall föranledt bråckskador, men att deremot 8 vid detta Vapen anställda Regements-Läkare förklarat, att inom kretsen af deras embetsverksamhet icke något fall förekommit, der så beskaffad åkomma kunnat från dessa öfningar härledas;

Att dessutom de 9 rapporter, hvilka innefatta mera utvecklade uppgifter i detta hänseende utvisa, att af 190 befindtliga bråck, endast 24, d. v. s. 12½ procent uppkommit under gymnastik;

Att i afseende på beskaffenheten af de gymnastiska öfningar som vållat bråcken, dessa förnämligast utgjorts af

1:o Kroppens böjning bakåt under det armarna äro sträckte uppåt;

2:o "Knänas böjning utåt och rörelse nedåt och uppåt."

3:o Hvilande på en fot med böjdt knä under det andra benet sträckes framåt, och

4:o Hoppning och språng;

Att det äldre manskapet genom dessa rörelser, särdeles om de icke med försigtighet anställas, mera utsättas att få bråck, än det yngre, mera spänstiga folket, hvarföre också, vid åtskilliga corpser, de äldre, i följd af Regements-Läkarnes derom gjorda framställning, blifvit ifrån berörde öfningar befriade; och slutligen

Att antalet af de högersidiga bråcken förhåller sig till de venstersidiga snarare såsom 3 till 2 än såsom 3 till 1.

För öfrigt sammanstämma Regements-Läkarne allmänt i den, jemväl af Collegium delade, åsigten att de gymnastiska öfningarna, försigtigt anställda, utöfva ett ganska fördelaktigt inflytande på soldaten, särdeles såsom bildningsmedel i rekrytskolan,

och

och har blott en enda af de Läkare, som med utlåtande i denna fråga inkommit, uttalat en motsatt mening, yttrat tvifvel om dessa öfningars gagnelighet för den indelta soldaten, samt ansett dem vara förnämsta anledningen till de nu mera än förr förekommande bråckskadorna, utan att till stöd för denna mening hafva åberopat mer än ett enda fall der bråcket föranledts af gymnastik; instämmande samme läkare för öfrigt i den, jemväl af flere andra yttrade åsigten, att den ökade bråckbands-åtgången har sin grund i en större omvårdnad om soldatens helsa, och i dennas stegrade uppmärksamhet på sig sjelf.

Collegium, som för sin del är öfvertygadt att Arméens Läkare icke underlåta att med behörig uppmärksamhet följa soldaternas gymnastiska öfningar, samt att, så vidt dessa befinnas utöfva ett menligt inflytande på soldatens helsotillstånd, derom å ort som vederbör göra de föreställningar hvartill omständigheterna föranleda, anser vid sådant förhållande ingen annan åtgärd för närvarande vara i följd af Regements-Läkaren D:r Wetterberghs framställning påkallad, än den att förrådet af bråckband i Bataljonernas medicinal-utredning hvilket, om det ock hittills någon gång skulle hafva befunnits icke fullt motsvarande behofvet för tillfället, sådant likväl aldrig haft någon olägenhet till följd, då hvarje vid trupp tjenstgörande läkare eger att när som hällst ifrån Collegium reqvirera erforderliga bråckband, samt att påräkna att de med omgående post varda honom tillsände, hädanefter tillökas med ett bråckband till venster, eller så att proportionen mellan antalet af höger-sidiga bråckbanden kommer att förhålla sig till de venster-sidigas såsom tre till två, hvarom Collegium, i sammanhang med ett underdånigt förslag till nödige förändringar uti Arméens Medicinal- och Instrumental-attiralj, skall med särskild framställning till Kongl. Maj:t i underdånighet inkomma.

Det genom Rikets Ständers underdåniga Skrifvelse af den 30:de Januari 1845 angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens 4:de Hufvud-Titel beviljade, och ifrån nämnde års början utgående årliga anslag af 1,333 R:dr 16 B:co till resestipendium för Militär-Läkare, hvilket, enligt Kongl. Maj:ts nådiga Bref af d. 9:de October s. å. tilldelades Sjukhus-Läkarne vid Allm. Garnisons-Sjukhuset i Stockholm D. D. *P. E. Gellerstedt* och *D. V. Lundberg*, att utgå med 666 R:dr 32 sk. B:co åt hvardera, och sedermera odeladt innehafts, för år 1846, enl. nåd. Bref d. 21 Januari s. å., af Bataljons-Läkaren vid Wendes Artilleri-Regemente D:r *L. A. Boström;* för år 1847, enl. K. Br. d. 25 Nov. 1846, af Bataljons-Läkaren vid Kronprinsens Hussar-Regemente D:r *A. Kjellman;* för år 1848, enl. K. Br. d. 29 Oct. 1847, af Bataljons-Läkaren vid Götha Artilleri-Regemente D:r *L. O. Hagman;* för år 1849, enl. K. Br. d. 9 Januari n. å. af förutnämnde Bataljons-Läkare D:r *A. Kjellman,* och för år 1850, enl. K. Br. d. 30 Nov. 1849, af Sjukhus-Läkaren vid Allm. Garnisons-Sjukhuset D:r *C. M. Nyman,* har för år 1851, enl. K. Br. d. 21 December 1850 blifvit i nåder anslaget åt Bataljons-Läkaren vid Carlskrona station af Kongl. Maj:ts Flotta M. D., Philos. och Ch. Magistern *Sam. Mörck.*

Collegium, som för nämnde rese-stipendiater utfärdat vederbörliga instructioner, har ifrån D.D. *Gellerstedt, Kjellman, Hagman* och *Mörck* fått emottaga värderika berättelser om gjorda iakttagelser under deras utrikes resor, af hvilka berättelser de 3:ne förstnämndes äro införda i Tidskriften Hygiea; D:r Mörcks i utdrag meddelad uti Tidskrift för Sjöväsendet år 1852.

Enligt nåd. Befallning d. 6 Augusti 1850 förordnades genom n. General-Ordres d. 16 s. m. och år, Bataljons-Läkaren D:r A. Kjellman att afresa till Köpenhamn och vidare till den i fält stående Danska arméen för att taga kännedom så väl om den närvarande inrättningen af denna armées sjukvård i fält, som om de på de senare årens krigserfarenhet grundade åsigter, så väl om det hela som delarne af denna vigtiga inrättning, hvilka inom Läkare-Corpsen gjort sig gällande, hvarvid D:r K. skulle företrädesvis fästa sin uppmärksamhet på sjukvårds-truppernas styrka och fördelning i förhållande till den stridande styrkan; deras organisation, tjenstgöring och öfning, samt på den vigtiga frågan: huruvida det är förmånligt att, såsom hittills brukligt varit, i närheten af striden verkställa de nödiga amputationerne, eller att, såsom i senare tider ifrågasatt blifvit, först vid ett säkert ställe på längre afstånd från stridsplatsen densamma verkställa. I händelse den senare åsigten visat sig vara den rätta, bör underrättelse inhemtas så väl om det fördelaktigaste afståndet bakom striden för detta större förbandsställe, som om sjelfva inredningen deraf. — — För detta nådiga uppdrag har D:r Kjellman på ett förtjenstfullt sätt redogjort uti ingifven Rapport till Sundhets-Collegium; hvilken är aftryckt uti Tidskriften Hygiea för år 1851.

Den del af den ordinarie Fält-Läkare-Corpsen som utgöres af Pensionärer och Stipendiater, har under år 1851 ännu icke varit fulltalig. Uppå anslaget, 2,000 R:dr till de förre, har derföre uppstått en besparing af B:co R:dr 258: 16 sk. och uppå anslaget till de senare, äfvenledes 2,000 R:dr, en besparing af B:co R:dr 166: 32 sk., hvilka blifvit till Kongl. Räntekammaren återlefvererade, med tillsammans B:co R:dr 425.

Collegium har under året, dels enl. Kongl. Maj:ts nådiga befallning, dels uppå vederbörliga reqvisitioner, förordnat 36 extra Läkare, nemligen:

till bestridande af	Regements-Läkare-tjenster	. . . .	2.
»	»	Läkare-tjensten vid Kongl. Krigs-Academien . .	1.
»	»	Bataljons-Läkare-tjenster	22.
»	»	Uppbörds- » »	6.
»	»	Biträdande » »	2.
»	»	Provincial- » »	2.
»	»	Stads- » »	1.

Kongl. Flottans Läkare-Stipendier, 4 till antalet, hafva varit fullständigt upptagne.

---

8. *Öfversigt af de från samtelige rikets läkare till Sundhets-Collegium insände berättelser öfver medico-legala besigtningar och undersökningar, samt uppgift å för dem förskottsvis af Medicinal-fonden gjorda utbetalningar.**)

I kraft af Sundhets-Collegii, af Kongl. Maj:t i nåder faststälda, Allmänna Stadgande om hvad iagttagas bör vid medico-legala besigtningar å döda kroppar, d. 18 Nov. 1818, åligger hvar och en, så väl i tjenst varande, som eljest praktiserande läkare, att, efter laga besigtning å död kropp, sitt afgifna betyg jemte obductions-protokollet genast i afskrift till Sundhets-Collegium insända, om hvilket åliggande Collegium af förekommen anledning i Circulär af d. 15 Oct. 1849 ytterligare erindrat Rikets samtelige Läkare.

Ett öfver de sålunda föreskrifna medico-legala rapporterna af d. v. Referent C. J. Ekströmer till Collegium afgifvet Sammandrag, omfattande qvinqvennium 1838—1842, har i Sv. Läkare-Sällskapets N. Handl. Band. 4 blifvit offentliggjordt; ett annat, kortare, tabellariskt för qvinqvennium 1843—1847, har väl af samma Referent blifvit utarbetadt och till Collegium aflemnadt, men ej offentliggjordt. Den öfversigt, som nu offentliggöres, har alltså för fullständighets skuld ansetts böra omfatta alla 9 åren från och med 1843 t. o. m. 1851.

Den tabellariska framställningen intill och med året 1850 har erhållit samma form, som uti ofvannämda redan tryckta redogörelse begagnats, för att såsom en fortsättning deraf kunna användas. För året 1851 har åter, med hänsigt till den framtida *årliga* redogörelse, som skall offentliggöras i sammanhang med Collegii årsberättelse och från nämnde år räknas började, ansetts nödigt att åt tabellen gifva en större utförlighet.

---

*) Medicinal-Rådet *Berg* Referent.

Tab. N:o 1. Sammandrag af de till Sundhets-Collegium från läkarne i riket un

	Sjelfmord.									Dödsfall genom olyckshändelser.									Dödsfall genom annan persons åtgärd.									Hastig dö förtärand			
	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.	1843.	1844.	1845.	1846.
Stockholms Stad*)	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	3	4	7	—	—	—	—	—	—	9	—	9	—	—	—	—
Stockholms Län .	3	2	3	5	7	10	2	5	37	5	3	4	2	—	6	4	2	26	2	5	4	1	3	12	4	12	43	—	2	1	
Upsala d:o	9	12	11	12	4	4	3	1	56	4	5	4	6	—	5	4	1	29	1	4	2	6	3	3	4	3	26	1	1	4	
Skaraborgs d:o .	15	12	7	12	13	18	15	11	103	6	16	14	11	8	8	10	12	85	9	10	14	14	3	8	13	11	82	7	8	10	1
Kronobergs d:o ,	4	2	8	1	6	1	—	2	24	8	7	5	2	4	2	—	3	31	8	6	6	4	11	6	4	11	56	5	6	5	
Jönköpings d:o .	4	2	4	3	5	4	2	6	30	1	2	4	1	3	5	3	4	23	2	2	5	2	—	5	3	9	28	1	5	—	—
Westerås d:o . .	5	4	2	4	2	3	1	5	26	1	1	2	1	1	—	1	—	7	3	3	2	3	4	6	1	7	29	2	3	4	—
Östergöthlands d:o	10	8	7	25	16	16	7	11	100	3	4	9	5	2	4	4	3	34	1	5	5	10	5	8	5	9	48	2	2	3	
Södermanl. d:o .	13	10	22	7	9	12	11	14	98	8	3	3	5	3	3	5	1	31	3	1	1	4	3	5	1	3	21	4	2	3	
Elfsborgs d:o. . .	3	5	3	3	6	4	5	10	39	6	7	9	6	2	4	6	8	48	16	12	19	11	8	7	23	23	119	5	—	7	—
Calmare d:o . . .	12	11	5	2	17	4	4	6	61	8	9	5	6	9	6	6	4	53	13	11	16	13	21	14	12	11	111	5	6	4	
St. Kopparb. d:o	1	1	5	3	4	8	5	3	30	5	—	3	2	4	2	4	3	23	2	6	6	2	3	6	2	8	35	4	3	1	
Örebro d:o	6	10	4	11	6	11	11	11	70	1	7	6	1	2	5	1	4	27	3	4	2	4	2	8	9	7	39	3	10	5	
Wermlands d:o .	3	1	5	4	5	4	3	5	30	—	2	2	3	4	3	5	8	27	3	8	2	1	2	5	7	3	31	—	—	—	
Gefleborgs d:o . .	7	11	3	7	6	7	7	8	56	3	3	5	2	2	3	5	3	26	2	3	3	5	2	7	7	8	37	3	6	2	
Westernorrl. d:o .	3	1	4	2	2	6	2	3	23	2	—	—	2	2	1	1	2	10	10	1	—	4	3	5	4	3	30	2	4	2	
Westerbottens d:o	1	2	2	3	1	3	1	—	13	2	2	3	2	6	4	4	2	25	—	3	3	1	—	5	2	1	15	4	—	5	
Gottlands d:o . .	2	2	5	8	9	4	1	4	35	4	4	3	3	2	3	3	4	26	2	2	2	1	2	1	2	1	13	1	—	1	
Malmöhus d:o . .	15	14	10	7	16	14	17	15	108	12	14	8	11	6	8	7	7	73	10	8	3	16	10	5	13	10	75	4	8	4	
Christianstads d:o	6	12	7	8	6	8	8	8	63	6	7	5	8	6	4	8	10	54	8	9	12	8	10	1	9	8	65	6	3	3	
Blekinge d:o . . .	1	5	—	2	2	4	2	—	16	3	4	5	1	5	4	3	—	25	5	16	9	10	8	8	9	9	74	2	3	3	—
Hallands d:o . . .	4	3	4	8	5	4	8	4	40	4	2	1	4	3	4	3	2	23	6	2	3	4	5	6	10	9	45	5	1	4	
Götheborgs d:o .	6	3	5	5	4	5	4	8	40	6	8	5	1	4	3	6	4	37	4	9	8	6	4	6	10	16	63	2	4	2	
Jämtlands d:o . .	5	2	1	8	2	4	2	—	24	2	—	5	1	1	—	3	1	13	1	—	1	1	1	1	1	1	7	—	—	1	
Norrbottens d:o .	1	3	1	2	—	—	—	—	7	—	2	2	1	—	—	2	4	11	2	1	—	1	1	1	3	2	11	—	—	—	—
Summa	139	138	128	152	153	158	122	141	1,131	100	112	112	87	79	87	101	96	774	116	131	128	132	114	139	167	185	1,112	68	77	74	59

*) I anseende till det ringa antal medico legala liköppnings-protocoll, som från Stockholms stad till Collegium inkommit, hafva dessa fullständigare uppgifter.

…en 1843—1850 årligen inkomne embets-berättelser om medico-legala liköppningar.

…m omåttligt …ka drycker. 1849.	1850.	Summa.	Hastig död efter förutgången sjukdom. 1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1	8
7	2	17	8	5	4	4	3	4	8	14	50
1	2	14	2	6	3	2	5	4	2	5	29
12	11	78	12	13	17	14	15	14	10	6	101
3	—	21	4	5	3	2	3	5	1	2	25
3	5	21	3	2	6	3	4	2	3	5	28
2	1	14	1	3	2	2	—	2	1	2	13
7	5	30	8	5	9	6	4	10	6	4	52
2	2	18	4	1	3	2	4	2	1	2	19
2	3	23	3	6	5	3	8	2	9	10	46
7	7	44	8	5	15	10	19	15	4	16	92
2	7	35	2	5	8	—	4	3	3	3	28
2	2	29	1	2	3	2	1	3	2	4	18
—	2	8	5	3	5	5	3	3	4	6	34
2	3	27	6	6	2	2	5	—	5	2	28
1	1	16	3	5	1	3	3	5	1	2	23
1	3	17	5	1	2	3	3	4	3	2	23
—	1	5	2	5	3	10	4	2	1	2	29
2	4	33	11	8	8	9	6	7	10	7	66
3	7	29	7	9	5	4	12	2	10	8	57
2	—	16	8	5	10	4	10	3	4	2	46
—	4	18	1	3	5	4	4	6	5	4	32
3	1	20	3	7	7	3	5	1	3	8	37
1	—	3	1	2	2	2	1	1	3	1	13
1	—	.4	1	1	2	2	3	1	1	2	13
66	73	540	109	113	130	101	129	101	107	120	910

Dödsfall i följd af svält och vanvård. 1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.	Obestämd dödsorsak. 1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3
—	—	—	1	1	—	—	—	2	1	—	2	—	3	1	—	2	9
—	1	1	2	—	—	—	—	4	1	—	3	4	2	1	3	2	16
1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	4	4	1	—	3	4	18
—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	1	—	2	1	1	9
2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	1	1	—	1	1	6
1	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	2	—	3
—	2	—	—	3	1	—	—	6	—	—	4	1	—	—	—	2	7
1	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	3	1	1	2	1	—	8
—	2	—	—	—	1	—	—	3	1	1	1	2	4	—	1	3	13
—	—	1	—	1	—	—	—	2	1	4	1	4	4	1	1	3	19
—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1
—	—	—	2	—	—	1	—	3	—	1	1	2	1	1	—	1	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	1	3	1	1	3	14
1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	1	3	—	1	2	—	—	7
—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	2	—	—	3
—	—	1	—	—	—	1	—	2	1	—	2	3	2	—	1	—	9
—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	1	—	2	4	2	—	—	10
—	—	1	—	2	—	2	—	5	1	2	—	1	3	1	3	3	14
3	2	—	—	—	—	—	—	5	2	3	5	—	3	1	3	3	19
2	—	—	2	—	—	—	—	4	2	1	—	4	2	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	-	3	—	—	2	—	—	—	5
—	1	—	—	—	1	—	—	2	—	—	2	—	1	2	—	1	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	-	2	—	3
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	3	—	—	5
11	9	4	8	9	4	7	—	52	18	21	36	32	40	22	25	29	223

Antal Liköppningar. 1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa.
—	—	—	—	—	—	22	7	29
19	17	18	16	18	34	25	37	184
18	29	28	34	15	19	17	14	174
52	59	66	65	50	58	63	55	468
30	28	29	11	26	16	9	19	168
14	14	19	10	14	21	15	30	137
14	14	12	10	9	11	9	15	94
24	26	37	50	34	43	29	34	277
33	17	35	21	21	27	21	22	197
34	33	44	25	33	19	46	57	291
47	46	47	41	78	42	34	47	382
14	15	23	11	24	26	16	24	153
14	34	21	24	16	29	26	29	193
12	15	17	16	21	16	20	27	144
22	30	18	23	19	21	26	24	183
21	11	7	12	14	20	10	11	106
13	8	18	13	14	17	13	8	104
12	14	14	26	22	12	7	12	119
53	54	34	48	48	37	54	46	374
38	45	37	30	40	18	41	43	292
23	34	27	23	30	22	20	11	190
20	14	17	23	20	20	26	23	163
21	32	29	19	22	18	26	38	205
9	4	10	14	5	6	12	3	63
4	8	5	6	6	7	8	8	52
561	601	612	571	599	559	595	644	4,742

ofvanstående sammandrag upptagits förr än från och med år 1849, då särskild åtgärd vidtogs för att äfven från Stockholm erhålla

Tab. N:o 2. Sammandrag af de till Sundhets-Collegium från läkarne i riket

	Sjelfmord medelst															Dödsfall genom an-							
	Skott.		Skärande och stickande verktyg.		Dränkning.		Hängning.		Förgiftning.		Afrifvet förband efter åderlåtning.	Abortivmedel.	Summa.		S:a Summarum.	Misshandling med hugg och slag.		Skott.		Dränkning.		Qväfning.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
Stockholms Stad	1	—	5	—	5	—	13	—	—	*a*)1	—	—	24	1	25	3	*b*)2	—	—	—	—	—	—
Stockholms Län	—	—	—	—	*b*)2	—	1	—	—	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—
Upsala d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	3	1	4	2	—	—	—	1	—	—	1
Skaraborgs d:o	—	—	—	—	4	2	8	1	1	—	—	1	13	4	17	3	1	2	—	—	1	—	—
Kronobergs d:o	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	3	1	4	5	1	—	—	1	—	—	—
Jönköpings d:o	1	—	—	—	1	—	—	2	1	1	—	—	3	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerås d:o	—	—	1	—	—	—	—	—	*a*)1	—	—	—	2	—	2	*a*)1	—	—	—	—	—	—	—
Östergöthlands d:o . . .	1	—	1	—	2	2	4	1	*a*)5	2	—	1	13	6	19	3	—	—	—	—	—	—	—
Södermanlands d:o . . .	1	—	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	5	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Elfsborgs d:o	3	—	1	—	3	—	—	—	1	—	—	—	8	—	8	6	—	—	—	—	—	—	—
Calmare d:o.	1	—	—	—	1	1	2	—	—	1	—	1	4	3	7	8	1	1	1	—	—	—	—
St. Kopparbergs d:o . . .	—	—	—	—	—	—	2	—	1	2	—	—	3	2	5	2	—	—	—	—	—	—	—
Örebro d:o	1	—	*b*)2	—	—	—	3	2	—	—	—	—	6	2	8	—	2	—	—	—	—	—	—
Wermlands d:o	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	4	—	4	2	1	1	—	—	—	—	—
Gefleborgs d:o	1	—	1	—	—	1	5	2	1	1	—	—	8	4	12	2	—	1	—	—	—	—	—
Wester-Norrlands d:o . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Westerbottens d:o . . .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Gottlands d:o	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Malmöhus d:o	2	—	2	—	1	—	11	1	—	*a*)1	—	—	16	2	18	2	2	1	—	—	—	1	—
Christianstads d:o	1	—	—	—	1	—	*b*)4	—	1	1	—	—	7	1	8	3	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge d:o	—	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	1	2	3	5	6	—	—	—	—	—	—	—
Hallands d:o	—	—	—	—	—	—	*b*)3	—	—	2	—	—	3	2	5	6	1	—	—	—	—	1	—
Götheborgs d:o	—	—	—	—	2	1	2	—	—	—	1	—	5	1	6	4	—	2	—	1	—	—	—
Jemtlands d:o	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottens d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	13	—	14	—	25	9	65	10	21	15	1	4	139	38	177	59	11	8	1	3	1	3	1
	13		14		34		75		36							70		9		4		4	

a) Förrättningen verkställd år 1850. *b*) *Ena* förrättningen verkställd 1850. *c*) *Två* förrättningar verkställde 1850.

nder år **1851** inkomna embets-berättelser om medico-legala förrättningar.

an persons åtgärd eller vållande medelst												Hastiga dödsfall af olyckshändelser medelst																
Svält och vanvård.		Förbränning.		Förgiftning.		Qvacksalveri.		Bristande eller oskickligt förlossningsbiträde.	Summa.		S:a Summarum.	Yttre skador.		Drunkning.		Qväfning.		Kolos.		Förfrysning.		Förbränning.		Förgiftning.		Summa.		S:a Summarum.
m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	q.	m.	q.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	5	1	—	64	8	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	68	8	76
—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	2	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	3	8	—	—	3	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	5	1	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	1	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	1	4	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	1	7	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
—	1	—	1	1	—	2	—	—	12	4	16	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	1	6
—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	1	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	4	1	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	4	—	4
1	—	—	—	—	*a*)1	—	—	—	2	1	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2
1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*c*)2	—	—	—	1	—	3	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	6	3	—	5	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	8	1	9
—	—	1	1	—	—	—	—	1	4	2	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	6	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
—	—	—	—	1	—	—	—	—	8	1	9	—	—	2	—	—	—	*a*)1	—	1	—	—	—	—	—	4	—	4
1	—	—	—	—	*a*)1	—	—	—	8	1	9	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	2	1	2	3	5	3	—	2	83	25	108	16	—	99	11	—	1	5	1	8	—	2	—	2	2	132	15	147
5		3		8		3						16		110		1		6		8		2		4				

4 förrättningar verkställde år 1850.

Forts. af Tab. N:o 2. Sammandrag af de till Sundhets-Collegium från läkarne

	Hastiga dödsfall						Dödsorsak obestämbar till följe af				Undersökningar om n							
	af starka drycker.		Summa.	naturliga af sjukdom.		Summa.	bristande pathiska förändr:gar.	Summa.	likets förvandl. genom röta.	Summa.	Dödfödde.	Barnamord enl. 16 Cap. Missgern						
												yttre skador.	våldsam qväfn.	qvarl. under täcken o. i säng.	dränkning.	utläggn. i köld.	förgiftning.	bristande vård.
	m.	q.		m.	q.		m.		m.									
Stockholms Stad	—	—	—	6	2	8	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
Stockholms Län	3	—	3	7	2	9	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	
Upsala d:o	—	—	—	5	1	6	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	
Skaraborgs d:o	13	1	14	a)5	2	7	—	—	—	—	2	—	2	1	—	—	—	—
Kronobergs d:o	1	a)1	2	4	1	5	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—
Jönköpings d:o	a)1	—	1	4	1	5	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Westerås d:o	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	a)1	—	—	—	—	—	1	—
Östergöthlands d:o	b)2	—	2	3	1	4	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—
Södermanlands d:o	2	—	2	1	2	3	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—
Elfsborgs d:o	d)8	2	10	a)2	1	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Calmare d:o	8	1	9	5	3	8	—	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—
St. Kopparbergs d:o	2	2	4	1	2	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Örebro d:o	4	—	4	2	—	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Wermlands d:o	3	a)1	4	—	2	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—
Gefleborgs d:o	6	—	6	2	—	2	—	—	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—
Wester-Norrlands d:o	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Westerbottens d:o	1	—	1	1	1	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Gottlands d:o	b)2	1	3	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Malmöhus d:o	b)4	—	4	3	1	4	—	—	—	—	1	—	1	1	1	—	—	—
Christianstads d:o	c)4	—	4	7	1	8	—	—	1	1	2	2	3	—	—	—	1	—
Blekinge d:o	4	—	4	5	1	6	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Hallands d:o	7	—	7	3	1	4	—	—	1	1	1	—	3	—	—	—	—	—
Götheborgs d:o	—	—	—	4	2	6	—	—	1	1	1	b)2	1	—	1	—	—	—
Jemtlands d:o	1	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottens d:o	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Summa	80	9	89	70	28	98	1	1	12	12	17	6	24	2	7	1	2	

a) Förrättningen verkställd år 1850. *b) Ena* förrättningen verkställd 1850. *c) Två* förrättningar verkställde 18

ket under år 1851 inkomna embets-berättelser om medico-legala förrättningar.

...lda och späda barns dödssätt. ...lk. genom: antagligt ehuru till sätt ...	Summa barnamord.	Dödsorsak: obestämbar utan anledning till brott.	Dödsorsak: naturlig af sjukdom.	Hastig död under sömn hos mödrar eller ammor: med anm. hypertrophia thymi.	Hastig död: utan anm. hypertrophia thymi.	Hastig död: Summa.	Summa besigtningar å lik.	Undersökningar å lefvande personer: för utrönande af förutgången misshandels beskaffenhet och följder. m.	q.	för utrönande af sinnesbeskaffenhet. m.	q.	för utrönande af fallandesot såsom hinder för giftermål.	för utrönande af föregången förgiftning. q.	för utrönande af föregånget hafvandeskap.	Summa besigtningar å lefvande.	Undersökningar af: uppgräfda ben.	misstänkta födoämnen.
1	2	—	1	2	1	3	*)122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	2	—	—	—	—	—	25	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—
1	2	—	a)1	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	5	—	—	—	1	1	60	1	1	—	—	—	—	—	2	—	—
—	1	—	1	—	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	18	—	—	2	—	—	—	1	3	—	—
—	1	—	—	a)1	—	1	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	b)2	—	1	1	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	4	—	—	—	—	—	17	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—
—	—	—	—	—	1	1	34	4	—	—	—	—	—	—	4	1	—
2	3	—	1	1	—	1	53	16	—	—	—	—	—	—	16	—	1
—	1	—	—	—	—	—	19	1	—	—	—	—	1	1	3	—	—
—	1	1	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	4	—	1	1	1	2	22	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
—	2	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
1	2	—	—	2	—	2	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
—	1	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	6	—	—	2	—	2	50	2	2	—	—	—	—	—	4	1	—
—	6	—	1	—	—	—	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	24	4	1	—	—	—	—	—	5	—	—
1	4	—	1	—	—	—	36	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
—	4	1	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	—	—	—	—	3	1	1	1	—	—	—	—	3	—	—
12	58	2	9	9	5	14	732	30	5	3	1	1	1	4	45	4	1

förrättningar verkställde år 1850. *) Af dessa hafva dock 96 utgjorts af blott yttre besigtningar.

Bland de medico-legala berättelserna till Collegium, hvilkas föremål i allmänhet utgöras af undersökningar dels å *aflidna,* dels å ännu *lefvande personer,* dels å misstänkte *ämnen,* intaga de förstnämnda eller liköppningsprotokollen det ojemförligt största antalet, och skälet härtill ligger deruti, att egentligen endast dessa blifvit af Collegium infordrade, då deremot om de vida talrikare förrättningar, som afse dels andra förhållanden, dels och isynnerhet undersökning af lefvande personer, endast då insändas berättelser, när förskott af kostnaden skall af allmänna medel utgå. Ehuru till följe häraf de medico-legala liköppningarne utgjort och måste utgöra hufvudföremålet för den ofvan lemnade tabellariska redogörelsen, torde dock ej här böra förbigås, att till Collegium inkommo år 1848 berättelser om medico-legala undersökningar å *lefvande personer* och å *misstänkte ämnen* till ett antal af 38, år 1849 till ett antal af 48, och 1850 till ett antal af 56, hvarjemte af Tab. N:o 2 synes, att detta antal år 1851 utgjort 50.

Då *hela antalet* till Collegium inkomne berättelser om medico-legala *besigtningar å lik* under åren 1843—1851 utgör 5,474, och sålunda medeltalet för år: 608, så visar detta en ej obetydlig tillväxt mot qvinqvennium 1838—1842, hvars årliga medeltal endast uppgick till 512. Vid de slutsatser om onaturliga dödssättens tilltagande, hvilka skulle kunna ifrågakomma att häraf dragas, är dock nödigt, att i öfvervägande taga, utom folkmängdstillväxten, ej blott inflytelsen af den år 1849 gjorda erindringen om insändande af obductionsprotokollen, utan ock serskildt den tillökning, som vållats af de för sista åren äfven intagne medico-legala berättelserne och uppgifterne från Stockholms stad, hvilka förr ej kommit i beräkning till följe af det ringa antal i hvilket de ingått.

Då, såsom ofvanstående tabellrubriker redan antyda, redogörelsen för hvarje serskildt år, på sätt som för qvinqvennium 1838—1842 äfven skett, upptager blott de under samma år till Sundhets-Collegium *inkomna* embetsberättelserna, och dessa stundom ankomma först veckor ja månader efter den förrättning, om hvilken de handla, så kan den ofvan meddelade redogörelsen icke bestämdt upplysa om det *verkliga årliga antalet förrättningar* *). Lika litet kunna dess för flera år i medeltal beräknade uppgifter ensamt för sig gälla såsom några bestämda statistiska data för ett säkert bedömmande af *hela antalet* sjelfmord, dödsfall af olyckshändelser och andra onaturliga dödssätt, vare sig inom hela riket eller vissa län, enär, såsom redan i det tryckta Sammandraget för 1838—1842 är antydt, dels talrika fall af onaturligt dödssätt, serdeles genom olyckshändelser, icke blifva föremål för medico-legal obduction, dels ock anledningarne att reqvirera och anbefalla medico-legal undersökning på mycket olika sätt uppfattas af olika orters myndigheter, dels ock, åtminstone intilldess derom påminnelse gjordes genom Collegii ofvannämnda Circulär år 1849,

---

*) Enligt efterräkning hafva af de år 1850 till Collegium inkomne berättelser om medico-legala förrättningar, 43 beträffat sådane, som blifvit verkställde år 1849, och af 1851 års berättelser hafva 38 angått föregående årets förrättningar.

stundom försummats att till Collegium insända afskrift af protokoll och attest vid de medico-legala förrättningar, för hvilka förskott af stadsmedel ej utbetalas.

Ehuru sålunda icke kan förväntas, att Sammandragen öfver de till Sundhets-Collegium inkomna medico-legala embetsberättelserna skola öfverensstämma hvarken med Svenska Tabellverkets uppgifter om vissa dödsorsaker, grundade på Presterskapets anteckningar öfver mortaliteten m. m., eller med H. E. Herr Justitiæ Statsministerns underdåniga årsberättelser, grundade på Domstolarnes rapporter om årligen afgjorde mål, i hvad dessa af hithörande ämnen innehålla, är dock otvifvelaktigt, att de af läkare medelst laga undersökning bestämda dödsorsakerna, så väl som andra i sammanhang dermed meddelade uppgifter, utgöra ett statistiskt bidrag af så högt värde, att det icke kan åsidosättas, så framt man önskar en fullständig och pålitlig statistik. Då denna alltså endast kan vinnas genom alla källornas begagnande och jemförande, samt bemödande att emellan dem tillvägabringa öfverensstämmelse eller att tillfredsställande förklara skiljagtigheterna och då, så länge en *Allmän Svensk Statistik* icke sysselsätter något serskildt embetsverk, det otvifvelaktigt ligger Sundhets-Collegii embetsverksamhet närmast, att med serdeles uppmärksamhet följa och offentligt redogöra för allt hvad som rör dödligheten i landet, så har det ansetts nyttigt, att den *första* af de underdåniga årsberättelser, hvilka Collegium åligger att framgent afgifva, icke begränsas till ett blott meddelande af de till Collegium inkomne uppgifter, utan äfven omfattar en jemförande öfversigt af de upplysningar, som uti hithörande ämnen lemnas af Folkmängds- och Brottmåls-Statistiken, för att sålunda, så vidt sig göra låter, sprida ljus öfver åtskilliga för samhället vigtiga frågor, förbereda ernåendet af största möjliga tillförlitlighet i deras besvarande och öppna tillfälle till lärorika jemförelser med andra länders statistik.

Beträffande de *serskildta dödssätt,* hvilka, bestämda efter läkareattesten öfver visum repertum, jemförd med, den obductionsprotocollet åtföljande, species facti, blifvit i ofvanstående tabeller upptagne, så utgör:

1:o **Sjelfmordens** antal under alla 9 åren: 1,308, eller i medeltal för år 145,3, då medeltalet för qvinqvennium 1838—1842 deremot endast uppgick till 127. Att ensamt häraf draga någon slutsats om *verkliga antalet,* eller förhållandet med *tillväxten* af sjelfmorden i riket, är dock af ofvan uppgifne skäl ingalunda berättigadt, utan böra för en tillförlitligare upplysning i detta hänseendet anlitas så väl Tabellverket, som H. E. Herr Justitiæ Stats-Ministerns underdåniga årsberättelser om brottmålen. Med ledning af dessa källor, sådane de dels redan äro i tryck meddelade, dels i Tabellverkets arkiv förvarade, har utarbetats nedanstående jemförande

Litt. A. Öfversigt öfver årliga antalet och qvinqvennii-medeltalet af sjelfmorden i hela riket, samt deras förhållande till befolkningens qvinqvennii-medeltal under åren 1831—1850.

Enligt Svenska Tabellverket.		Enligt årliga antalet af de vid Domstolar afgjorde mål af sjelfspillning eller groft vållande till egen död, efter H. E. Justitiæ Stats-Ministerns årsberättelser.		Enligt de till Sundhets-Collegium från rikets läkare insända medico-legala obductionerna.	
1831	192.	1831 *a*)	159.	1831	94.
1832	148.	1832	158.	1832	84.
1833	169.	1833	185.	1833	94.
1834	159.	1834	162.	1834	99.
1835	153.	1835	131.	1835	57.
Summa för qvinqvennium .	821.	Summa för qvinqvennium .	795.	Summa för qvinqvennium .	428.
Medeltal d:o .	164,2.	Medeltal för d:o .	159.	Medeltal för d:o .	85,6.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a 18,000 innevånare.					
1836	192.	1836	175.	1836	82.
1837	194.	1837	180.	1837	128.
1838	221.	1838	172.	1838	101.
1839	244.	1839	188.	1839	134.
1840	219.	1840	198.	1840	129.
Summa för qvinqvennium .	1,070.	Summa för qvinqvennium .	913.	Summa för qvinqvennium .	574.
Medeltal för d:o .	214.	Medeltal för d:o .	182,6.	Medeltal för d:o .	114,8.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a 14,400 innevånare.					
1841	200.	1841	193.	1841	134.
1842	206.	1842	194.	1842	137.
1843	200.	1843	210.	1843	139.
1844	225.	1844	186.	1844	138.
1845	232.	1845	247.	1845	128.
Summa för qvinqvennium .	1,063.	Summa för qvinqvennium .	1,030.	Summa för qvinqvennium .	676.
Medeltal för d:o .	*b*)212,6.	Medeltal för d:o .	206.	Medeltal för d:o .	135,2.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a 15,180 innevånare.					
1846	222.	1846	235.	1846	152.
1847	227.	1847	223.	1847	153.
1848	244.	1848	259.	1848	158.
1849	225.	1849	234.	1849	122.
1850	228.	1850	204.	1850	141.*c*)
Summa för qvinqvennium .	1,146.	Summa för qvinqvennium .	1,155.	Summa för qvinqvennium .	726.
Medeltal för d:o .	229,2.	Medeltal för d:o .	231.	Medeltal för d:o .	145,2.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a 14,830 innevånare.					
		1851	233.	1851	177.*c*)

a) Justitiæ Stats-Ministerns årsberättelser börja först med året 1830, och har af detta skäl denna jemförande öfversigt ej kunnat längre tillbaka utsträckas.
b) Troligen genom tryckfel i Tabell-Commissionens underdåniga berättelse d. 25 Maj 1850 uppgifvet till 217,4.
c) I dessa summor ingå i stigande antal i mån af fullständigare rapporter sjelfmorden i Stockholm, som förut ej blifvit i beräkning tagna.

Då vid granskningen af ofvanstående Öfversigt i öfvervägande tages, att Domstols-statistiken under rubriken "sjelfspillingar" inberäknar icke blott spridda fall af död genom öfverdåd, utan ock, åtminstone från 1841, det icke obetydliga årliga antalet af dödsfall, vållade genom omåttlig förtäring af starka drycker, för hvilket nedan i Öfversigten Litt. K. är serskildt redogjordt, men hvilket antal deremot ej ingår uti hvarken Tabellverkets eller Sundhets-Collegii rubriker sjelfmord, och då denna sistnämnda dessutom först med året 1851 fullständigare upptager sjelfmorden i Stockholms stad, så förfaller till största delen det missförhållande, som i motsatt händelse skulle förtjena anmärkas, nemligen att Domstolarne kunnat bestämdt rubricera så stort antal sjelfspillning, oaktadt medico-legala obductioner i så många fall ej synas hafva påkallats.

Beträffande liköppnings-statistiken serskildt gäller ock, att dess fåtalighet i förhållande till de båda öfriga källorna, tillfredsställande kan förklaras bland annat af de utan tvifvel talrika fall, der sjelfmordet varit så påtagligt, att läkarens undersökning ej behöfts, för att med laglig visshet ådagalägga detta brotts tillvaro.

Ehuruväl H. E. Justitiæ Stats-Ministerns årsberättelser från och med 1841 bestämdt uppgifva årliga antalet af, de under rubriken "sjelfspillingar" hänförde, fallen af död genom omåttlig förtäring af starka drycker eller annat öfverdåd (neml. för 1841 till 8, för 1842 till 34, för 1843 till 31, för 1844 till 30, för 1845 till 57, för 1846 till 36, för 1847 till 49, för 1848 till 36, för 1849 till 58 och för 1850 till 33, med afdrag af hvilka summor från de i Öfversigten uppgifna talen, dessa komma att betydligt understiga Tabellverkets och närma sig liköppnings-statistiken, samt medeltalet af egentliga sjelfmord enl. 13 Kap. Missgernings-Balken, för qvinqvennium 1841—1845 efter Domstols-statistiken kommer att sjunka till 174, för qvinqvennium 1846—1850 till 188,6) saknas dock dessa närmare uppgifter i årsberättelserna för det förutgångna decennium, och har på grund häraf förhållandet med "sjelfspillingarnes" antal följdriktigast ansetts böra utan afdrag upptagas, så som i Öfversigten af Domstols-statistiken ofvan skett. Fastän Tabellverkets antal sjelfmördare betydligt öfverstiger det, som af de andra källorna uppgifves, har dock detta ansetts böra ligga till grund för alla jemförande beräkningar i det följande, dels derföre att Tabellverket utgör den enda ledningen för omdömet om förhållandet i äldre tider, dels ock derföre, att, om än dess högre summor skulle innebära ett och annat fall af mindre säkert bestämdt sjelfmord, åtminstone genom dess begagnande den olägenheten bör kunna antagas aflägsnad, att förhållandet framstår fördelaktigare än det i verkligheten är.

När nu med hänsigt till *sjelfmordens talrikhet och förhållande till befolkningens antal i hela riket,* beräkningen af Tabellverkets uppgifter ådagalägger, att under

qvinqvennium	1771—1775	förekommit *ett*	sjelfmord	på omkring	65,320 innevånare*)
»	1776—1780	» *ett*	»	»	54,750,

*) Tabellverkets arkiv från 1749 till 1770 lemnar ingen tillfredsställande ledning för bedömandet af sjelfmordens antal och förhållande till befolkningen under nämda år. Att sluta af spridda anteckningar i concept, till större delen af d. v. Secreteraren *Wargentin,* skulle sjelfmordens antal i Sverge och Finland kunna beräknas: för åren 1749 och 1750 till *ett* på omkring 52,660 innevånare, för 1751—1755 till *ett* på omkring 49,210, för 1756—1760 till

under qvinqv. 1781—1785 förekommit *ett* sjelfmord på omkring 45,910 innevånare
» 1786—1790 » *ett* » » 43,270,
» 1791—1795 » *ett* » » 39,420,
» 1796—1800 » *ett* » » 40,730,
» 1801—1805 » *ett* » » 31,070,
» 1806—1810 » *ett* » » 30,010,
» 1811—1815 » *ett* » » 27,700,
» 1816—1820 » *ett* » » 20,690,
» 1821—1825 » *ett* » » 17,730, och
under qvinqv. 1826—1830 » *ett* » » 16,020 innevånare,
och då härtill läggas de uti Öfversigten Litt. A. här ofvan för sistförflutna 4 qvinqvennier uppgifna talförhållanden, så framstår en under lång tidsföljd nästan oafbrutet fortgående stegring af sjelfmordens antal, hos oss på samma sätt som i andra Europeiska länder, som en obestridlig sanning, påkallande den allvarligaste uppmärksamhet på de orsaker, som för ett så bedröfligt förhållande kunnat ligga till grund, för att derigenom finna de medel, genom hvilka dess fortgång möjligen kan förebyggas. Förhållandet serdeles under de sista 3:ne qvinqvennierna synes dock härvid gifva något hopp att tillväxten möjligen uppnått sin höjdpunkt.

I afseende på sjelfmordens *olika antal* å *olika ställen* har, enligt Tabellverket, förhållandet mellan *städerna* och *landsbygden* varit det, som utvisas af nedanstående:

Litt. B. Öfversigt öfver sjelfmordens olika antal i städerna och på landsbygden under åren 1836—1850.*)

	I Stockholm.	I öfrige Städerne.	På landsbygden.
1836	13.	29.	150.
1837	15.	40.	139.
1838	17.	36.	168.
1839	18.	44.	182.
1840	12.	36.	171.
Summa för qvinqvennium	75.	185.	810.
Medeltal för d:o	15.	37.	162.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a	5,560	5,760.	17,190 innev.
1841	7.	29.	164.
1842	7.	35.	164.
1843	17.	27.	156.
1844	23.	32.	170.
1845	19.	23.	190.
Summa för qvinqvennium	73.	146.	844.
Medeltal för d:o	14,6.	29,2.	168,8.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a	5,900	7,780	17,260 innev.

ett på omkring 62,710, för 1761—1765 till *ett* på omkring 54,120 och för 1766—1770 till *ett* på omkring 82,200. Emedlertid framställas dessa beräkningar på uppgifne skäl blott såsom mindre tillförlitliga.

*) De s. k. Rikstabellerne upptaga skilnaden i sjelfmord mellan städer och landsbygd först från och med 1834, på grund hvaraf ofvanstående jemförelse icke kunnat utsträckas längre tillbaka.

I Stockholm.		I öfrige Städerne.	På Landsbygden.
1846	11.	26.	185.
1847	25.	41.	161.
1848	15.	40.	189.
1849	15.	34.	176.
1850	18.	34.	176.
Summa för qvinqvennium	84.	175.	887.
Medeltal för d:o	16,8.	35.	177,4.
utgörande *ett* sjelfmord på c:a	5,390	7,050	17,260 innev.

Öfver sjelfmordens olika antal i hvarje af *rikets län* med derinom liggande städer, Stockholm oberäknad, lemnas af de ur Tabellverket för åren 1831—1850 hemtade data, på hvilka nedanstående qvinqvennala jemförelse är grundad, en för medicinska statistiken vigtig:

Litt C. Öfversigt af länens inbördes ordning från maximum till minimum af sjelfmord i förhållande till befolkningens medeltal, jemte uppgift om sädesskördens årliga beskaffenhet i hvarje län under åren 1831—1850.*)

Under qvinqvennium 1831—1835.					Under qvinqvennium 1836—1840.				
1. Stockholms län	*a, a, c, c, b*	*ett* på	8,550	pers.	1. Stockholms län	*c, c, c, c, b*	*ett* på	7,910	pers.
2. Jemtlands d:o	*f, e, d, a, d*	*ett* »	8,640	»	2. Jemtlands d:o	*d, d, d, c, b*	*ett* »	9,000	»
3. Upsala d:o	*a, a, c, a, a*	*ett* »	11,250	»	3. Westmanlands d:o	*c, c, c, d, b*	*ett* »	9,010	»
4. Westmanlands d:o	*b, a, c, c, c*	*ett* »	12,900	»	4. Upsala d:o	*c, c, c, c, b*	*ett* »	9,880	»
5. Södermanlands d:o	*c, a, b, d, a*	*ett* »	13,760	»	5. Södermanlands d:o	*c, c, d, c, b*	*ett* »	10,300	»
6. Wester-Norrl. d:o	*e, b, d, a, c*	*ett* »	14,490	»	6. St. Kopparbergs d:o	*d, e, c, c, b*	*ett* »	10,510	»
7. Nerikes d:o	*b, a, b, c, b*	*ett* »	14,500	»	7. Östergöthlands d:o	*a, c, c, b, c*	*ett* »	11,340	»
8. Blekinge d:o	*e, c, c, d, c*	*ett* »	15,760	»	8. Gefleborgs d:o	*d, e, c, d, b*	*ett* »	11,540	»
9. Gefleborgs d:o	*e, c, d, a, d*	*ett* »	15,900	»	9. Nerikes d:o	*c, c, c, c, b*	*ett* »	12,080	»
10. Malmöhus d:o	*c, a, a, b, b*	*ett* »	16,520	»	10. Malmöhus d:o	*c, d, b, a, b*	*ett* »	12,250	»
11. Östergöthlands d:o	*c, a, a, d, a*	*ett* »	16,580	»	11. Gottlands d:o	*c, d, c, b, b*	*ett* »	14,680	»
12. Christianstads d:o	*e, b, b, d, c*	*ett* »	17,510	»	12. Jönköpings d:o	*d, e, c, c, a*	*ett* »	14,760	»
13. Jönköpings d:o	*c, a, c, d, a*	*ett* »	18,570	»	13. Christianstads d:o	*c, d, a, b, c*	*ett* »	15,870	»
14. St. Kopparbergs d:o	*e, c, d, b, c*	*ett* »	19,050	»	14. Wester-Norrl. d:o	*d, d, a, c, a*	*ett* »	16,320	»
15. Gottlands d:o	*b, a, b, d, c*	*ett* »	22.110	»	15. Blekinge d:o	*c, d, c, c, c*	*ett* »	18,660	»
16. Skaraborgs d:o	*c, a, d, d, b*	*ett* »	22,530	»	16, Wermlands d:o	*c, e, c, d, b*	*ett* »	18,740	»
17. Hallands d:o	*f, a, b, d, c*	*ett* »	23,990	»	17. Skaraborgs d:o	*c, d, c, c, b*	*ett* »	18,940	»
18. Wermlands d:o	*c, a, c, d, c*	*ett* »	32,110	»	18. Hallands d:o	*d, e, b, c, b*	*ett* »	22,410	»
19. Götheb. o. Bohus d:o	*b, a, c, d, a*	*ett* »	35,340	»	19. Götheb. o. Bohus d:o	*c, e, b, c, c*	*ett* »	24,390	»
20. Elfsborgs d:o	*e, b, c, d, b*	*ett* »	40,790	»	20. Elfsborgs d:o	*d, e, c, c, c*	*ett* »	24,930	»
21. Westerbottens d:o	*f, f, f, a, f*	*ett* »	42,970	»	21. Norrbottens d:o	*f, e, c, c, c*	*ett* »	28,780	»
22. Calmare d:o	*c, b, c, d, b*	*ett* »	49,960	»	22. Kronobergs d.o	*c, d, b, c, c*	*ett* »	31,000	»
23. Norrbottens d:o	*f, f, f, a, f*	*ett* »	55,770	»	23. Calmare d:o	*d, c, c, c, a*	*ett* »	44,820	»
24. Kronobergs d:o	*c, a, c, d, b*	*ett* »	69,650	»	24. Westerbottens d:o	*f, d, d, c, c*	*ett* »	91,920	»

*) Sädesskörden: god = *a*, — öfver medelmåttan = *b*, — medelmåttig = *c*, under medelmåttan = *d*, — svag, nära missväxt = *e*, missväxt = *f*, enligt Kongl. Stats-Contorets underdåniga årsberättelser.

Under qvinqvennium 1841—1845.				Under qvinqvennium 1846—1850.			
1. Upsala län *c, c, d, e, f*	*ett* på	6,600	pers.	1. Upsala län *c, a, b, d, c*	*ett* på	6,910	pers.
2. Stockholms d:o *e, e, e, d, f*	*ett* »	8,340	»	2. Stockholms d:o *c, b, e, b, c*	*ett* »	7,120	»
3. Södermanlands d:o *c, c, e, d, d*	*ett* »	8,580	»	3. Westmanlands d:o *e, b, a, d, d*	*ett* »	8,250	»
4. Jemtlands d:o *a, a, a, c, e*	*ett* »	9,120	»	4. Södermanlands d:o *e, b, b, c, d*	*ett* »	8,650	»
5. Östergöthlands d:o *e, e, d, e, d*	*ett* »	10,220	»	5. Gottlands d:o *f, b, b, c, c,*	*ett* »	9,980	»
6. Westmanlands d:o *d, e, c, d, f*	*ett* »	11,710	»	6. Östergöthlands d:o *c, a, a, a, d*	*ett* »	10,020	»
7. St. Kopparbergs d:o *d, c, e, d, d*	*ett* »	12,010	»	7. St. Kopparbergs d:o *c, e, c, d, d*	*ett* »	11,070	»
8. Malmöhus d:o *f, e, a, b, c*	*ett* »	14,070	»	8. Malmöhus d:o *e, b, a, b, b*	*ett* »	14,670	»
9. Nerikes d:o *d, c, e, d, c*	*ett* »	14,930	»	9. Hallands d:o *d, b, b, a, c*	*ett* »	16,100	»
10. Wermlands d:o *d, c, d, a, d*	*ett* »	16,070	»	10. Wester-Norrl. d:o *e, e, c, c, c*	*ett* »	16,110	»
11. Gottlands d:o *d, c, d, b, f*	*ett* »	16,310	»	11. Nerikes d:o *e, b, b, c, e*	*ett* »	16,420	»
12. Skaraborgs d:o *d, d, d, b, d*	*ett* »	17,130	»	12. Jemtlands d:o *c, c, d, f, b*	*ett* »	16,890	»
13. Christianstads d:o *f, e, c, e, c*	*ett* »	17,180	»	13. Skaraborgs d:o *d, d, b, d, d*	*ett* »	17,060	»
14. Jönköpings d:o *d, d, d, b, e*	*ett* »	22,600	»	14. Blekinge d:o *d, d, e, c, e,*	*ett* »	18,760	»
15. Calmare d:o *e, c, d, b, d*	*ett* »	23,210	»	15. Elfsborgs d:o *d, b, b, c, c*	*ett* »	19,000	»
16. Hallands d:o *d, d, d, b, e*	*ett* »	23,250	»	16. Gefleborgs d:o *c, e, c, d, c*	*ett* »	19,690	»
17. Gefleborgs d:o *d, e, e, d, d*	*ett* »	23,530	»	17. Wermlands d:o *d, e, a, d, d*	*ett* »	22,470	»
18. Wester-Norrl. d:o *d, a, e, b, b*	*ett* »	26,420	»	18. Christianstads d:o *e, d, b, b, c*	*ett* »	24,170	»
19. Götheb. o. Bohus d:o *d, d, c, b, c*	*ett* »	26,690	»	19. Jönköpings d:o *d, d, b, c, c*	*ett* »	24,270	»
20. Elfsborgs d:o *e, d, e, b, e*	*ett* »	29,720	»	20. Kronobergs d:o *d, d, b, c, c*	*ett* »	24,360	»
21. Westerbottens d:o *c, c, c, c, c*	*ett* »	30,200	»	21. Götheb. o. Bohus d:o *d, b, b, c, c*	*ett* »	30,350	»
22. Blekinge d:o *d, d, c, c, d*	*ett* »	30,960	»	22. Calmare d:o *d, d, b, c, d*	*ett* »	32,120	»
23. Kronobergs d:o *d, c, d, e, d*	*ett* »	32,980	»	23. Westerbottens d:o *b, e, d, f, c*	*ett* »	48,000	»
24. Norrbottens *b, c, c, a, c*	*ett* »	34,770	»	24. Norrbottens d:o *a, c, d, d, c*	*intet.*		

Af de här ofvan, Litt. B. et C., lemnade Öfversigter, är alltså i allmänhet och för hela landet ådagalagdt, att *sjelfmorden i städerne, i förhållande till folkmängden*, äro inemot 3 gånger så talrika, som å landsbygden; att bland städerne, Stockholm intager det främsta rummet i afseende på sjelfmordens talrikhet, men att af detta hufvudstadens beklagliga och i andra länder äfven vanliga förhållande, dock ej betydligt förringas det anmärkningsvärda deruti, att *Sverges öfriga städer*, af hvilka så få hafva en folkmängd öfver 10,000 och så många under ett à två tusende innevånare, och alltså i detta hänseendet närma sig byarne på landsbygden, dock förete ett så stort antal sjelfmord i förhållande till den ringa befolkningen. Förbigås bör ej heller, att Domstolsstatistiken, som för sista qvinqvennium fullständigt skiljer antalet vid städernas och antalet vid landsbygdens domstolar afdömde mål rörande sjelfmord, angifver de med fullt uppsåt i städerna begångna sjelfmorden för detta qvinqvennium till 22 mer än tabellverket.

Af icke mindre uppmärksamhet förtjent är det förhållande, som Öfversigten Litt. C. lägger i dagen i afseende på den stora skiljaktighet i sjelfmordens antal, hvilken egt rum emellan *de olika länen* — (inclusive de inom hvarje belägna städerna, utom Stockholm) — en skiljaktighet, som, då den synes, för flera län föga föränderlig, genomgå största delen af eller hela den 20-åriga tidsrymden och de derunder inträffade många växlingarne, så väl i andra hänseenden, som uti årsväxtens

be-

beskaffenhet, hänvisar på orsaker, hvilka ej äro tillfälliga, utan i viss grad verka nästan med oföränderligheten af en naturlag.

Fullständig upplysning om sjelfmordens förhållande med hänsigt *till könet* och *gift* eller *ogift stånd*, kan ej vinnas utan anlitande af Tabellverket, enligt hvilket af alla sjelfmördare från och med 1816 till och med 1850, till antalet 6,348, 79,72 proc. tillhört manligt och 20,28 proc. qvinligt kön. I öfrigt åskådliggöres förhållandet så i ena som andra hänseendet af följande enligt Tabellverkets arkiv uppgjorda:

Litt. D. Öfversigt öfver proportionen emellan manliga, qvinliga, gifta och ogifta sjelfmördare under åren 1816—1850.

Åren	Af manligt kön.	Af qvinligt kön.	Gifta män.	Gifta qvinnor.	Ogifta män.	Ogifta qvinnor.
	Procent af hela qvinqvennii-summan.					
1816—1820	81,47	18,53	För dessa år saknas hithörande uppgifter.			
1821—1825	77,21	22,79				
1826—1830	81,31	18,69				
1831—1835	78,19	21,81	45,67	11,81	32,52	10
1836—1840	81,02	18,98	52,52	8,32	28,50	10,66
1841—1845	79,58	20,42	48,97	9,64	30,62	10,77
1846—1850	79,23	20,77	45,02	8,98	34,20	11,80
1816—1850	79,72	20,28	—	—	—	—
1831—1850	—	—	48,13	9,54	31,46	10,87
			57,67		42,33	

De växlingar, som denna Öfversigt, dock alltid inom vissa, föga från hvarandra aflägsna, maxima och minima, företer, tillåta inga slutsatser om fortgående af- eller tilltagande af sjelfmorden inom någon viss af de uppgifna categorierna, om ej i afseende på *ogifta qvinnor*, der tillökningen, fastän ringa, dock under 20 år varit jemnt fortgående. I öfrigt ådagalägges af Öfversigten, att minsta antalet sjelfmord förekommer bland *gifta* qvinnor, efter hvilka i stigande antal följa de *ogifta* qvinnorna, de *ogifta* männen och slutligen de *gifta* männen.

Enligt Domstols-statistiken hafva de *qvinliga* sjelfmördarne under åren 1841—1845 i medeltal utgjort 18,9 proc., men under åren 1846—1850 stigit till 21,9 proc. Den medico-legala statistiken för åren 1848—1851 visar åter de obducerade *qvinliga* sjelfmördarnes antal uppgå till 30,6 proc., af antalet obducerade sjelfspillingar — ett förhållande, som torde bero derpå, att, då manliga sjelfmördarne oftare välja sådant dödssätt, som kan göra medico-legala undersökningen umbärlig, qvinnorna deremot genom oftare begagnande af dränkning och gift äfven oftare påkalla obduction.

För att lemna bidrag till bedömmandet af den inflytelse, som *olika ortsförhållanden* möjligen skulle kunna utöfva på proportionen mellan sjelfmord inom de *olika könen*, har enl. Sv. Tabellverket utarbetats följande jemförande:

Litt. E. Öfversigt öfver procent-förhållandet emellan manliga och qvinliga sjelfmördare i Stockholms stad och rikets samtliga län under åren 1831—1850.

	Under qvinqv. 1831—1835.		Under qvinqv. 1836—1840.		Under qvinqv. 1841—1845.		Under qvinqv. 1846—1850.		Summa 1831—1850.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
Stockholms Stad	94,9	5,1	89,3	10,7	87,6	12,4	85,7	14,3	89,4	10,6
Stockholms län och städer	74,2	25,8	82,6	17,4	82	18	73,7	26,3	78,2	21,8
Upsala d:o	78,4	21,6	83,8	16,2	78,1	21,9	70,3	29,7	77,6	22,4
Södermanlands d:o	85	15	89	11	80,9	19,1	72,5	28,5	81,8	18,2
Östergöthlands d:o	81	19	86,5	13,5	76,7	23,3	81,7	18,3	81,5	18,5
Jönköpings d:o	71	29	74	26	85,3	14,7	78,8	21,2	77,3	22,7
Kronobergs d:o	50	50	68,4	31,6	84,2	15,8	85,2	14,8	71,9	28,1
Calmare d:o	82,3	17,7	70	30	75,7	24,3	80,6	19,4	77,1	22,9
Gottlands d:o	88,9	11,1	78,6	21,4	84,6	15,4	72,7	27,3	81,2	18,8
Blekinge d:o	67,9	32,1	80	20	75	25	85,7	14,3	77,1	22,9
Christianstads d:o	65,9	34,1	76,5	23,5	86	14	89,5	10,5	79,5	20,5
Malmöhus d:o	83,9	16,1	81,8	18,2	79	21	86,7	13,3	82,8	17,2
Hallands d:o	68,4	31,6	80,9	19,1	80,9	19,1	81,2	18,8	77,8	22,2
Götheborgs d:o	90,9	9,1	84,8	15,2	78,1	21,9	83,3	16,7	84,3	15,7
Elfsborgs d:o	68	32	69,8	30,2	84,2	15,8	73	27	73,7	26,3
Skaraborgs d:o	86,8	13,2	76,7	23,3	75,9	24,1	82,5	17,5	80,4	19,6
Wermlands d:o	64,3	35,7	78,4	21,6	69,8	30,2	79,2	20,8	72,9	27,1
Nerikes d:o	68,3	31,7	78,4	21,6	72	28	73,2	26,8	72,9	27,1
Westmanlands d:o	88,6	11,4	78,4	21,6	85	15	75,9	24,1	81,9	18,1
St. Kopparbergs d:o	69,4	30,6	78,8	21,2	84,7	15,3	80,6	19,4	78,4	21,6
Gefleborgs d:o	78,8	21,2	82,9	17,1	70,8	29,2	63	37	73,9	26,1
Wester-Norrlands d:o	67,9	32,1	80,8	19,2	88,2	11,8	80	20	79,2	20,8
Jemtlands d:o	88	22	92	8	80,8	19.2	86,6	13,4	86,8	13,2
Westerbottens d:o	100	—	100	—	90	10	100	—	97,5	3,5
Norrbottens d:o	25	75	75	25	57,1	42,9	—	—	52,4	47,6

Ehuruväl denna Öfversigt ej blott för vissa län, der sjelfmordens antal är ringa, utan ock för andra, som af dem haft större mängd, företer så betydliga växlingar under de serskilda qvinqvennii-perioderna, att deruti bestämdt röjes en stor inflytelse af tillfälligheter, synes dock för Stockholms stad, Jemtlands, Götheborgs och Malmöhus län förtjena anmärkas det proportionellt ringare antalet *qvinliga* sjelfmördare mot uti Kronobergs, Nerikes och Wermlands, Elfsborgs och Gefleborgs samt Blekinge län, en skilnad, som möjligen till någon del kan vara beroende af folklynnets olikhet. För Christianstads och Hallands län synes ock vara af någon uppmärksamhet förtjent det jemna sjunkandet af de *qvinliga* sjelfmördarnes antal.

För bedömmandet af sjelfmordens olika talrikhet i olika *lefnadsåldrar*, har enligt de uppgifter rörande 3 åldersklasser, hvilka Sv. Tabellverket från och med 1831 innehåller, blifvit uppgjord följande:

Litt. F. Öfversigt öfver proportionen emellan sjelfmördare i olika lefnadsåldrar under åren 1831—1850 enl. Tabellverket.

	Under 25 års ålder.				Mellan 25 och 50 år.				Öfver 50 års ålder.			
	Gifta män.	Gifta qvinnor.	Ogifta män.	Ogifta qvinnor.	Gifta män.	Gifta qvinnor.	Ogifta män.	Ogifta qvinnor.	Gifta män.	Gifta qvinnor.	Ogifta män.	Ogifta qvinnor.
	Procent af hela antalet sjelfmord.											
1831—1835	0,85	0,24	8,40	3,16	30,93	6,70	19,12	4,75	13,88	4,87	4,99	2,07
	12,67				61,51				25,82			
1836—1840	1,21	0,09	6,54	3,17	34,29	5,04	17,47	4,57	17	3,17	4,48	2,89
	11,03				61,40				27,57			
1841—1845	1,13	0,28	8,12	3,78	31,56	5,10	15,69	4,91	16,25	4,15	6,80	2,08
	13,33				57,37				29,30			
1846—1850	0,52	0,17	7,59	3,40	29,31	5,22	20,15	5,84	15,18	3,57	6,45	2,53
	11,69				60,56				27,75			
1831—1850	0,93	0,19	7,61	3,39	31,52	5,48	18,1	5,05	15,67	3,89	5,73	2,41
	12,14				60,15				27,71			

Samma i det hela oföränderliga förhållande, som genomgår så många delar af äfven den moraliska statistiken, återfinnes i ofvanstående Öfversigt af sjelfmördarnes åldersförhållanden, företeende för åldern öfver 50 år ungefär dubbla, och för åldern mellan 25 och 50 det femfaldiga antalet mot för åldern under 25 år.

Läkarnes embetsberättelser angifva närmare i afseende på de *ålders-minima* och *-maxima*, vid hvilka serskildta fall af sjelfmord iagttagits, år 1848: *ett* före 15:de, 11 mellan 66:te och 75:te och *ett* efter 76:te lefnadsåret, år 1849: *två* före 15:de, *fyra* mellan 66:te och 76:te, *ett* i 85:te året, år 1850: 6 före 15:de året, deraf *ett* i 8:de, *ett* i 13:de och två i 14:de, samt 3 mellan 66:te och 75:te lefnadsåret, år 1851: *ett* före 15:de, *sju* mellan 66:te och 75:te och *ett* efter 76:te lefnadsåret.

Beträffande sjelfmördarnes *lefnadsyrken*, som af Svenska Tabellverket ej angifvas, hafva af de under åren 1848—1851 inkomna medico-legala obductioner, som härom innehållit några upplysningar, uppgifvits tillhöra:

Tjenande klassen	212.
Bonde och Torpare eller landtbruksklasserna	187.
Handtverksklassen	56.

Militärklassen (i och ur tjenst)	40.
Ståndspersonsklassen	39.
Fångpersonalen	15.
Fattighjon	13.
Preståndet	1.

Domstols-statistiken, som för ännu större antal saknar yrkesbestämmelse, öfverensstämmer dock hufvudsakligen i ofvanstående data.

För bestämmandet af sjelfmordens olika antal under olika *årstider,* saknas annan ledning än af medico-legala statistiken, och gifva obductionsberättelserna i detta hänseendet den upplysning, som innehålles i följande:

Litt. G. Öfversigt öfver sjelfmordens olika talrikhet i olika månader under åren 1836—1851 enligt läkarnes embetsberättelser till Sundhets-Collegium.

Månad.	1836.	1837.	Enligt Sammandraget för 1838—1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	Summa till tiden bestämda sjelfmord.	Procent af hela antalet sjelfmord.	Ordningsföljd mellan månaderna från maxim. till minim. af dödsfall genom sjelfmord.	Ordningsföljd mellan månaderna från maximum till minimum af dödlighet i allmänhet åren 1836—1850.
Januari	2	15	56	12	8	9	7	9	9	7	9	12	155	7,2	9	2
Februari	3	8	37	8	8	5	9	11	7	9	10	14	129	5,9	12	4
Mars	4	10	50	8	13	8	10	10	16	8	14	11	162	7,5	7	1
April	11	12	50	11	13	13	16	16	19	12	8	14	195	9	4	3
Maj	16	11	97	26	14	26	22	12	27	18	16	19	304	14,2	1	5
Juni	9	14	59	15	11	10	18	11	20	12	10	18	207	9,6	3	9
Juli	6	12	56	9	13	14	20	14	15	18	20	16	213	9,9	2	12
Augusti	4	9	57	11	8	12	18	11	7	10	9	12	168	7,8	6	11
September . . .	9	9	58	10	17	10	10	15	6	8	9	17	178	8,2	5	10
October	6	13	39	10	17	6	10	8	11	11	13	17	161	7,4	8	8
November . . .	7	6	45	8	10	10	6	13	6	3	11	14	139	6,4	11	7
December . . .	5	9	31	11	6	5	6	22	14	6	12	13	140	6,5	10	6
Summa	82	128	635	139	138	128	152	152	157	122	141	177	2,151	—	—	—

På grund af förhållandet under åren 1838—1842 fästades redan uti oftanämnde 1845 utgifna Sammandrag af Prov.-Läkarnes embetsberättelser till Sundhets-Collegium uppmärksamheten derpå, att sjelfmordens högsta antal i Maj mer än 3 gånger öfverstigit deras lägsta i December, att deras antal under sommarmånaderna hållit sig jemnhögt, att Januari jemförd med December visat ett anmärkningsvärdt stigande, hvaremot Februari i förhållande till Januari, October i förhållande till September, visat en lika anmärkningsvärd minskning i sjelfmorden. Att ofvannämnde qvinqvennii

förhållande i detta hänseende icke berott af någon tillfällighet, ådagalägges nu af öfversigten för 16 år, hvilken visar, att äfven för hela denna tiderymd tillsammanräknade, högsta, antalet sjelfmord inträffat i Maj, det lägsta åter under Februari, November och December månader. Då ofvanstående Öfversigt redogör endast för $\frac{2}{3}$ af de under tiden förekomne sjelfmorden, så är väl antagligt, dels att densamma icke fullständigt uttrycker den lag, som genomgår sjelfmordens fördelning på hvarje serskild månad af året, dels ock att de ej obetydliga afvikelserna för flera år skulle hafva genom fullständigare uppgifter minskats, men deremot synes obetingadt kunna antagas, att det förhållande, som denna Öfversigt ådagalägger, af inemot 60 proc. sjelfmord under vår- och sommarmånaderna (April, Maj, Juni, Juli, Augusti, September) mot föga öfver 40 proc. under höst- och vintermånaderne (October, November, December, Januari, Februari, Mars) uttrycker en bestämd lag för sjelfmordsfördelningen hos oss emellan ifrågavarande årstider, en lag, som ej kan rubbas deraf, att uti öfversigten ej blifvit gjord reduction i förhållande till månadernes olika längd. Till största delen motsatt mot denna sjelfmordens ordning har under samma tid fördelningen af den *allmänna dödligheten* varit i vårt land, då dess minsta belopp inträffar under den varmaste årstiden (Juni, Juli, Augusti, September) dess största åter under den kallare delen af året och af dess hela belopp 56,4 proc. infalla under höst- och vintermånaderna och alltså blott 43,6 proc. under vår- och sommarmånaderna.

Då dödsorsakens bestämmande utgör hufvudföremålet för den medico-legala besigtningen, så följer häraf, att läkarnes rapporter i afseende på *det af sjelfmördaren valda dödssättet* hafva förnämsta vitsordet och så mycket heldre här förtjena att i betraktande tagas, som Tabellverket härom ej meddelar någon upplysning. I detta hänseendet har förhållandet varit det, som utvisas af nedanstående:

Litt. H. Öfversigt af det för lifvets förkortande valda dödssättet, enligt medico-legala obductioner under åren 1838—1851.

	Årligt medeltal åren 1838–1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	Summa 1843—1851.	Årligt medeltal åren 1843–1851.	Utgörande i proc. af årl. medeltalet 1838—42.	Utgörande i proc. af årl. medeltalet 1843—51.
		Hela antalet.												
Antal sjelfmord genom skottsår . .	9	8	8	7	11	12	15	4	11	14	90	10	7	6,9
» » » sår, vanl. med stickande el. skärande verktyg	11,4	10	12	9	11	16	11	17	14	13	113	12,5	9	8,6
» » » dränkning .	24,6	32	34	32	50	35	33	28	30	34	308	34,2	19,4	23,5
» » hängning o. strypning	46,6	58	51	51	35	63	64	49	66	75	512	56,9	36,7	39,3
» » gift	35,4	31	33	29	45	27	35	24	19	36	279	31	27,9	21,7
» » abortivmedel . . .	ej specificerade.								1	4	5	0,5	—	—
» » afrifvet förband efter åderlåtning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0,1	—	—
Summa	127	139	138	128	152	153	158	122	141	177	1,308	145,3	100	100

Under hela den tid och för hela det antal sjelfmord, som ofvanstående medico-legala redogörelse omfattar, visar sig alltså samma oföränderlighet i förhållandet, hvilken i så många andra hänseenden ofvan blifvit ådagalagd, enligt hvilken i allmänhet *hängning* varit den företrädesvis valda utvägen för lifvets förkortande, hvarefter i talrikhet följa sjelfmord genom *gift* och *dränkning*, hvaremot *skärande* eller *stickande verktyg* och *skjutvapen* fortfarande mera sällan anlitats.

Bland de under åren 1838—1851, till ett antal af icke mindre än 456, här ofvan redovisade sjelfmorden medelst *gift*, har blott ett och annat föröfvats med *Svafvelsyra, Saltsyra* eller *Phosphor*, deremot alla de återstående med *Arsenik*, hvilket gift alltså visar sig vara det af folket i vårt land förnämligast kända och *här anlitas 10—20-faldigt oftare än i de flesta andra länder*, hvadan lämpliga åtgärder mot dess åtkomlighet, af behofvet högt påkallas.

Med ofvanuppgifna förhållanden öfverensstämmer i det närmaste Domstols-statistiken, enligt hvilken, bland 1,728 till sättet bestämda sjelfmord under åren 1841—1850, medelst *hängning* föröfvats 32.9 proc., medelst *dränkning* 22,6 proc., medelst *skärande verktyg* 8,2 proc., medelst *skjutgevär* 7,5 proc., medelst *qväfning* eller *strypning* 0,4, medelst *störtande utför höjder* 0,4 och medelst *svält* 0,1, hvaremot sjelfmorden genom *gift* endast äro uppgifne till 11,4 proc., och dessutom i ofvanstående totalsumma af sjelfmord inberäknats 16 proc. hastiga dödsfall af rus.

Den inflytelse, som *könsskillnaden utöfvar på val af sättet för sjelfmord*, upplyses af följande

Litt. I. Öfversigt öfver proportionen mellan manliga och qvinliga sjelfmördare för hvarje serskildt dödssätt enligt under åren 1838—1851 inkomna obductions-berättelser.

	Procent af hela antalet sjelfmördare 1838—1842.		Procent af hela antalet sjelfmördare 1843—1847.		Procent af hela antalet sjelfmördare 1848—1851.	
	Manliga.	Qvinliga.	Manliga.	Qvinliga.	Manliga.	Qvinliga.
Skott	9,1	—	8,1	—	9,4	—
Skärande verktyg	9,9	5,7	9,1	4,2	9,6	6,9
Dränkning	17,6	25,5	24,8	29,8	18,2	30,5
Hängning och Strypning	41,1	21,3	38,3	28,4	48,9	21,4
Gift och abortivmedel	22,3	47,5	19,7	37,6	13,9	41,2
Summa	100	100	100	100	100	100

Då sålunda under hela den tid, för hvilken ofvanstående Öfversigt redogör, ingen enda sjelfmördare af qvinligt kön för afdagatagandet valt *skjutvapen*, visa sig deremot qvinnorna i mer än dubbelt antal mot männen hafva begagnat *gift*, och äfven

vida oftare än männen *dränkt sig*, hvaremot manliga sjelfmördares vanligast begagnade dödssätt genom *hängning* mera sällan af qvinnan anlitas, hvilka förhållanden i sjelfva lynnet hos qvinnan kunna finna en tillfredsställande förklaring, derigenom att detta bestämmer henne att icke blott mera söka undvika förberedelser och dölja sättet för brottets verkställande, utan ock aflägsna möjligheten af likets uppdagande.

I afseende på de *olika sätten* för sjelfmordens tillvägabringande *i olika län* har, enligt medico-legala statistiken, under åren 1843—1851, *intet* sjelfmord *genom skjutvapen* förekommit i Götheborgs och Hallands län, *intet genom skärande verktyg* i Kronobergs, Westerbottens och Norrbottens län och *intet genom gift* i Wester-Norrlands, Westerbottens, Norrbottens och Gottlands län. Största antalet sjelfmord genom *skött* har förekommit i Christianstads, Blekinge, Stockholms, Norrbottens, Wermlands och Skaraborgs län (med circa $\frac{1}{6}$—$\frac{1}{9}$ af hela antalet i dessa län), det minsta uti Calmare, Kronobergs, Westerås, Jemtlands, Östergöthlands och Upsala län (circa $\frac{1}{34}$—$\frac{1}{20}$).

Största antalet sjelfmord genom *skärande verktyg* har förekommit i Elfsborgs (c:a $\frac{1}{6}$), Calmare, Wester-Norrlands, Hallands ($\frac{1}{8}$), Stockholms, Östergöthlands, Örebro, Gefleborgs, Malmöhus och Blekinge län (c:a $\frac{1}{10}$) — minsta antalet i Södermanlands (c:a $\frac{1}{52}$), Wermlands (c:a $\frac{1}{34}$) och Jemtlands (c:a $\frac{1}{20}$) län.

Största antalet sjelfmord genom *dränkning* har förekommit i Norrbottens (c:a $\frac{1}{2}$), Södermanlands, Östergöthlands, Calmare, Örebro, Wester-Norrlands, Westerbottens, Götheborgs och Gottlands län (c:a $\frac{1}{3}$) — minsta i Westerås (c:a $\frac{1}{14}$), Elfsborgs, St. Kopparbergs (c:a $\frac{1}{9}$).

Största antalet sjelfmord genom *hängning* har förekommit i Jemtlands (c:a $\frac{2}{3}$), Westerbottens, Norrbottens, Hallands och Götheborgs län (öfver $\frac{1}{2}$), Malmöhus, Gottlands, Wester-Norrlands, Gefleborgs, St. Kopparbergs och Skaraborgs län (c:a $\frac{1}{2}$) — minsta antalet i Blekinge (c:a $\frac{1}{7}$), Jönköpings, Upsala och Stockholms län (c:a $\frac{1}{4}$).

Största antalet sjelfmord genom *gift*. har förekommit i Kronobergs län (öfver $\frac{1}{2}$), Jönköpings, Westerås (c:a $\frac{1}{2}$), Blekinge, St. Kopparbergs, Wermlands och Christianstads län (c:a $\frac{1}{3}$) — minsta antalet i Götheborgs (c:a $\frac{1}{15}$), Jemtlands (c:a $\frac{1}{13}$): Skaraborgs, Södermanlands, Calmare, Gefleborgs, Malmöhus och Hallands län (c:a $\frac{1}{6}$).

Bland *bevekelsegrunderna* till sjelfmord, hvilka ofta äro antingen omhöljda af mycket dunkel, eller af andra skäl förbigångna i de medico-legala berättelserna, och i Tabellverket ej antydda, kan och bör uppmärksamheten här endast i korthet egnas åt dem, som tyckas utöfva en mera gemensam inflytelse på större afdelningar af befolkningen och af sådant skäl företrädesvis ega vigt från både vetenskaplig, statsekonomisk och moralisk synpunkt.

I främsta rummet bland dessa står utan tvifvel samverkan af allt det, som utgör den s. k. *moderna civilisationen*, eller rättare dess förvillelser, såsom hufvudsakliga orsaken till den, för vårt land med andra civiliserade länder gemensamma, tillväxt af sjelfmordens antal och förhållande till befolkningen, hvilken i det föregående, pagg. 328 och 330 Litt. A et B., blifvit ådagalagd, och hvilken genom vårt Tabellverks högre ålder och pålitlighet erbjuder en säkrare måttstock än månhända något annat land kan förete.

I befolkningens fördelning mellan *städerna* och *landsbygden* grundas vidare, hos oss som i andra länder, en skilnad mellan sjelfmordens antal å ena och andra stället med så betydlig och oföränderlig öfvervigt för städerna, pag. 330 Litt. B., att i dessas egna förhållanden måste finnas serdeles kraftiga orsaker till sjelfspillning, och hvilka utan tvifvel äro närbeslägtade med den s. k. civilisationens förvillelser, som måste vara talrikast i städerna.

Mellan landsbygdens befolkning *i olika län och landskap*, pag. 331 Litt. C, förekommer ock en så betydlig och föga föränderlig skilnad i sjelfmordens antal, att den obestridligt hänvisar på en mägtig och fortgående inflytelse af sjelfva orts-förhållandernas olikhet. Att denna inflytelse icke väsentligt utgöres af befolkningens *tätare sammanboende* å landet synes ådagalagdt af motsatsen i sjelfmordens talrikhet mellan t. ex. Skåne, Bohuslän, Westergöthland och Calmare län å ena sidan och Jemtland, Westmanland och Upland å den andra — att den icke heller kan vara grundad i *geografiska läget* eller skillnaden mellan *slättbygd* och *bergsbygd* synes ock ådagalagdt af de stora olikheter, som i detta hänseendet temligen likartade landskap förete. Att *karg jordmån* och *oblidare klimat* icke verkat till ökning af sjelfmordens antal ådagalägges af jemförelsen mellan t. ex. Småland, Norrland, Elfsborgs län och Halland å ena, samt Skåne, Östergöthland och Södermanland å andra sidan. Tvertom synes företrädesvis Småland bevisa, att den dagliga försakelsens skola bäst lärer att uppskatta värdet af lifvets dyrbara gåfva och med kraft möta dess pröfningar.

Till förklaring af sjelfmordens olika talrikhet i olika landskap synes i flera fall vara berättigadt att antaga en egen inflytelse af *folklynnet*, beroende dels af folkstammarnes olika härkomst och forntida lefnadsförhållanden, dels af den yttre naturens egendomliga inverkan på sinnet, i hvilket hänseende Jemtland å ena sidan och Småland, Blekinge och Bohuslän å den andra torde kunna tjena såsom exempel, helst, hvad Blekinge beträffar, sjelfmorden i detta läns städer med serdeles stort antal ingå i totalsumman för länet, hvars innevånare i fråga om lifsfarligt våld mot *annor person*, måhända framför alla andra läns, stå i dåligt rykte. Om *närbelägenheten af hufvudstaden* och inom länen befintligt *större antal städer* med skäl torde kunna antagas såsom en bland förklaringsgrunderna till sjelfmordens talrikhet i de län, som omsluta Mälaren, så synes deremot sjelfmordens temligen oförändradt låga antal i Götheborgs och Bohus län vittna fördelaktigt om rikets andra stad.

Det beständiga förhållandet *könen emellan*, af omkring $\frac{4}{5}$ manliga mot $\frac{1}{5}$ qvinliga sjelfmördare, pag. 333 Litt. D., ådagalägger, att bevekelsegrunderna till sjelfmord äro till talrikhet och inflytelse vida öfvervägande å manliga sidan, men torde ock i vårt land, der qvinnan, i förhållande till yttre trångmål, i så hög grad delar lika lott med mannen, tjena som ett bevis på hennes vida högre kraft att bära försakelsen och lidandet. Detta förhållande bestyrkes ock af det 5 till 6 gånger större antalet sjelfmördare bland *gifta män*, än bland *gifta qvinnor;* och synes dessutom skäl icke saknas för antagandet, att bland qvinnor inträdet i gifta ståndet ökar moståndskraften mot frestelserna till sjelfmord, under det bland män förhållandet tyckes motsatt.

I

I *åldern* mellan 35—50 år hafva bevekelsegrunderna till sjelfmord sin största inflytelse, måhända till följe af då äfven inträffande största talrikhet af de yttre anledningarne.

Det förhållande att, med hänsigt till *årstiden*, sjelfmorden under våren och sommaren, eller April—September månader, äro vida talrikare än under den andra hälften af året, och serdeles att de i Maj uppnå sitt högsta antal, hvartill närmast kommer det i Juni och Juli, finner utan tvifvel till någon del sin förklaring deruti, att vid sommarens början ett föregånget års otillräckliga skörd gör näringsomsorgen kännbarast, men då samma lag för sjelfmordens fördelning mellan årstiderna råder äfven i de varmare länder, der jordens afkastning redan i god tid på sommaren kan till föda användas, så hänvisar denna märkvärdiga ordning till någon egen inflytelse på menniskans kropp och sinne af sjelfva de stora förändringar, som under ifrågavarande årstider föregå i den yttre naturen, en inflytelse som serdeles i den s. k. "vårbrytningen" är väl känd.

Missväxt och deraf vållade *näringsbekymmer* intaga väl äfven ett rum bland bevekelsegrunderna för sjelfmord, ehuru hörande till de mera tillfälligt verkande; men då i den ofvan lemnade sjelfmordsstatistiken för länen under sista 20 åren, pag. 331 Litt. C., ett bestämdt allmännare till- eller aftagande af sjelfmorden i förhållande till sädesskördens uppgifna beskaffenhet svårligen kan ådagaläggas, så synes skäl icke saknas för antagandet, att denna bevekelsegrund kan bemötas och äfven hos oss blifvit under ifrågavarande tid med framgång bemött af den allmänna och enskilta välgörenhet, som ingalunda saknats vid allmännare missväxter.

Bland, de visserligen individuellt verkande, sjelfmordsorsakerna förtjenar dock för sitt talrika förekommande i vårt land det bedröfliga *bränvinsmissbruket* i främsta rummet uppmärksamhet, icke blott med hänsigt till de under bränvinets omedelbara verkan på kroppen och under *fyllerigalenskap*, eller under de genom bränvinet framkallade *kroniska sinnes- och kroppssjukdomarne* så ofta begångna sjelfmorden, utan ock på grund af de talrika fall, der bränvinsmissbruket varit källan till de *samvetsqval*, den *fattigdom, den olyckliga husliga sammanlefnad*, de *begångna brott* o. s. v. hvilka närmast föranledt sjelfmordet. Till sjelfmordens stora öfvervigt i städerna kan ock bränvinssupandet otvifvelaktigt antagas som en vigtig orsak, äfvensom med skäl deruti kan sökas en bestämd medverkande orsak både till den större öfvervigten af *manliga* sjelfmördare och till den af *gifta* och *medelåldriga* män. Denna bränvinsmissbrukets stora inflytelse bekräftas ock af brottmåls-statistiken, som till mer än 26 proc. af de med fullt uppsåt föröfvade sjelfmorden upptager bränvinssupande såsom lagligen styrkt bevekelsegrund.

Såsom mera *enstaka märkvärdigheter* i afseende på bevekelsegrunder till sjelfmord torde här ej böra förbigås några uppgifter ur läkarnes embetsberättelser, såsom

ett sjelfmord af en man vid 62 års ålder af olycklig kärlek, *ett* af fasa för intagning å kurhus, *ett* af en 85-årig man af syphilidophobie, *ett*, medelst skott, af en 15-årig gosse af olust att gå i skola, *ett*, medelst hängning, af en 13-årig gosse, hvars fader förut hängt sig, *ett*, medelst hängning, af en 8-årig gosse, sannolikt blott af okynne. Såsom rysliga exempel af *ihärdighet* i sjelfmordsföresatsens genomförande torde ock förtjena nämnas: en medelåldrig, på dryckenskap begifven, torpare, som, efter flera fruktlösa sjelfmordsförsök, först bundit en stor sten om halsen och sedan dränkt sig; en husar, som, efter flera misslyckade sjelfmordsförsök, slutligen genom *tre* skott efter hvarandra lyckats; en förpantningsegare som, begifven på supande och spel, efter 2 sjelfmordsförsök upptogs qväfd i vatten med skurna sår å halsen, som dessutom var hårdt omknuten med ett band; en backstugusittares hustru, som, sedan hon dödat sig genom luftstrupens afskärande, befanns äfven hafva intagit en stor mängd arsenik, hvilken ännu ej hunnit utöfva sin verkan; samt en mjeltsjuk bonde, som afdagatagit sig genom inskärningar i nacken ända in till ryggmärgen.

2:o. Närmast sjelfmorden stå i många hänseenden de **af rus, efter förtärda starka drycker, inträffade dödsfallen,** helst de i sjelfva verket ej äro annat än hastigt förlöpande sjelfförgiftningar genom sprit, och, såsom ofvan uppgifvet är, i Domstols-statistiken blifvit under allmänna rubriken "sjelfspillingar" redovisade.

Enligt Tabellverket, Domstols-statistiken och de medico-legala obductionerna, har dessas antal utgjort det, som utvisas af nedanstående jemförande:

Litt. K. Öfversigt öfver de dödsfall, som plötsligt inträffat i rus efter starka drycker under åren 1802—1851.

Enligt Tabellverket.							
1801	uppgifterna ej började.	1811	19	1821	45	1831	23
1802	19	1812	11	1822	27	1832	34
1803	27	1813	3	1823	43	1833	69
1804	19	1814	16	1824	33	1834	76
1805	41	1815	17	1825	35	1835	33
Medeltal	26,5		13,2		36,6		47
1806	25	1816	21	1826	33	1836	56
1807	19	1817	13	1827	23	1837	81
1808	12	1818	19	1828	50	1838	41
1809	7	1819	8	1829	62	1839	46
1810	20	1820	16	1830	46	1840	61
Medeltal	16,6		15,4		42,8		57

Enl. Tabellverket.	Enl. H. E. Justitiæ Statsministerns underdåniga årsberättelser. *)	Enl. till Sundhets-Collegium insända medico-legala obductioner.	Enl. Tabellverket.	Enl. H. E. Justitiæ Statsministerns underdåniga årsberättelser.	Enl. till Sundhets-Collegium insända medico-legala obductioner.
1841 . . . 61	 8	 71	1846 . . . 61	 28	 59
1842 . . . 46	 31	 60	1847 . . . 50	 34	 75
1843 . . . 47	 23	 68	1848 . . . 56	 31	 48
1844 . . . 84	 28	 77	1849 . . . 67	 53	 66
1845 . . . 93	 54	 74	1850 . . . 66	 27	 73
Medelt. förqv. 66,2	 28,8	 70	 60	 34,6	. . . . . 64.2
			1851 ännu ej kändt.	ännu ej kändt.	 89

Af denna Öfversigt synes, att, redan omkring 30 år innan s. k. Nykterhetsföreningar i vårt land började verka för spridandet af åsigten om bränvinets skadliga, ja giftiga, verkningar på menniskokroppen, Svenska Tabellverket hade ådagalagt, att bränvinet hos oss årligen, genom död i rus, skördat flera offer, än det skarpaste till förgöring begagnade gift.

Beträffande den olikhet i de uppgifna summorna, hvilken Öfversigten företer, måste anmärkas, att, då Domstols-statistiken endast redogör för de hithörande dödsfall, om hvilka vid domstol varit ransakadt, och detta på långt när ej alltid torde ega rum, så kan till följe häraf någon öfverensstämmelse i antalet med Tabellverket och medico-legala statistiken ej väntas. Den hufvudsakliga öfverensstämmelse, som åter finnes mellan dessa tvenne sistnämnda källor, torde dock endast med varsamhet böra begagnas till stöd för slutsatser öfver dryckenskapens stigande eller fallande, eller för antagandet att ju icke offren för rus af spritdrycker kunna vara vida talrikare än uppgifterna antyda. Då nemligen lagen stadgar, att den, som så omåttligt förtär starka drycker, att han deraf dör, skall i tysthet begrafvas, så följer ock häraf, att alla mojliga undflygter från tillämpningen af detta lagstadgande böra befaras, och den stegring, som af ofvanuppgifne tal antydes, kan möjligen finna sin förklaring lika väl uti en starkare reaction mot fylleriet, som uti ett tilltagande af denna last. Ej sällan förekomma ock å andra sidan händelser, då ett dödsfall under berusadt tillstånd kan vara svårt att till sin rätta orsak hänföra, när liktidigt inverkan t. ex. af stark köld, fall och stötar egt rum, och lätt kan här af olika personer dömmas olika. Den gamla och allt för ofta, utan nog urskiljning, anlitade benämningen "apoplexie" eller "blod- och nervslag" för hastigt inträffade dödsfall, äfven der ingen utådring egt rum, döljer ock säkerligen många fall, der alkoholsförgiftningen varit verkliga dödsorsaken; på grund hvaraf de under rubriken "hastig död af sjukdom" i tabellerne N:o 1 och 2 upptagna 1,008 dödsfallen otvifvelaktigt till någon del förstärka antalet af offren för bränvin.

Mellan *länen* företer sig i afseende på ifrågavarande dödsfall enligt Tabellverket den skillnad, att då under åren 1831—1847, efter qvinqvennii-medeltal, $\frac{1}{6}$—$\frac{1}{8}$ af dem tillhöra Skaraborgs län ensamt, så synas de åter efter sistnämnde år i detta län betydligt minskade, och deremot under åren 1846—1848 betydligt ökade i Gefleborgs

*) Serskild redogörelse för hithörande ämne börjar först med 1841.

(till $\frac{1}{3}$), i Wester-Norrlands och St. Kopparbergs län, hvaremot under hela tiden från 1831—1850 för Gottland ej mera än ett enda sådant dödsfall är upptaget. I öfrigt förete länen så stora olikheter under olika qvinqvennier, att af uppgifterna svårligen kunna dragas några bestämda slutsatser.

Den från och med 1834 i Tabellverket gjorda *skillnaden emellan städerna och landsbygden* i afseende på hithörande dödsfall, utvisar att 32,5 proc. tillhört städerna och 67,5 proc. landsbygden, hvilket förhållande, då städernas befolkning föga öfverstiger $\frac{1}{10}$ af landsbygdens, utvisar omkring 3 gånger så talrika dödsfall af rus i städerna, som å landsbygden. I ofvannämnda städernas antal dödsfall af rus ingår dock Stockholm i årligt medeltal blott med något öfver 7 döde, hvaraf kan slutas i hvad mån uppgifterna till Tabellverket kunna anses, i afseende på denna dödsorsak, motsvara verkligheten.

Hvad angår förhållandet mellan *könen*, med hänsigt till ifrågavarande dödssätt, så utgjorde det enligt Tabellverket för åren 1802—1805: 11,3 proc., 1806—1810: 6 proc., 1811—1815: 9 proc., 1816—1820: 2,6 proc., 1820—1825: 9,2 proc., 1826—1830: 12,1 proc., 1831 1835: 3,4 proc., 1836—1840: 8,7 proc., 1841—1845: 9 proc. och för åren 1846—1850: 8,3 proc. qvinnor af hela antalet i rus döde.

Bland ifrågavarande dödsfall träffas ty värr! 6—8 proc. redan före 25:te *lefnadsåret*. Ehuru en längre vana att öfverlasta sig väl i flertalet af dessa dödsfall kan antagas hafva egt rum, gäller dock detta ej alla hithörande händelser, ty ofta nog får en, som supare i öfrigt ej känd, person plikta med lifvet för okunnighet om spritdryckernas lifsfarliga verkan och det ej sällan förekommande öfversitteriet, att på vad förtära stor mängd af dem, för att visa hvad man tål.

3:o. Rörande **dödsfall genom annor persons åtgärd eller vållande** (med uteslutande af barnamord enligt 16:e Cap. Missgernings-Balken, ihjällegade barn, samt Svält och Vanvård, om hvilka nedan skall handlas), lemnas upplysning af följande jemförande:

Litt. L. Öfversigt af dödsfall genom annor persons åtgärd eller vållande, med eller utan uppsåt att dräpa, under åren 1841—1850.

	Enl. t. Sundhets-Coll. inkomna med.-legala obductioner.	Enl. H. E. Justitiæ Stats-Ministerns underd. årsberätt:r		Enl. Tabellverket under rubriken: "mördade äldre":		Enl. t. Sundhets-Coll. inkomna med.-legala obductioner.	Enl. H. E. Justitiæ Stats-Ministerns underd. årsberätt:r		Enl. Tabellverket under rubriken: "mördade äldre":
		angifne brott:	sakfällde personer:				angifne brott:	sakfällde personer:	
1841 . .	79	142	130	52	1846 . .	97	177	128	57
1842 . .	80	135	100	52	1847 . .	86	162	124	68
1843 . .	97	150	137	56	1848 . .	91	146	116	49
1844 . .	104	140	114	68	1849 . .	124	165	130	55
1845 . .	100	174	149	56	1850 . .	124	143	117	46
Summa .	460	741	620	284	Summa .	522	793	615	275
Medelt. för år . .	92	148,2	124	56,8	Medelt. för år . .	104,4	158,6	123	55
					1851 . .	103	—	—	—

Äfven om till antalet "mördade äldre" läggas de under Tabellverkets rubrik "mördade barn" upptagna fall, som ej tillhöra barnamord enl. 16:e Cap. Missgernings-Balken, blifva dock Tabellverkets uppgifter uti ifrågavarande hänseende, genom sin låga summa så skiljaktiga från de andra källornas, att de synas ådagalägga, att Presterskapet under rubriken "mördade" hänfört endast de fall, då genast vid dödsfallets anmälande dess beroende af annor persons uppsåtliga handaverkan varit påtagligt.

Den betydliga skiljaktighet, som synes ega rum mellan Brottmåls- och Liköppnings-statistikens uppgifter, kan till en del förklaras på det sätt, som i Sammandraget för 1838—1842 blifvit antydt, eller dels af olika grunder för rubriceringen, dels deraf att Brottmåls-statistiken upptager blott afgjorda mål, dels ock af det ofvannämnda förhållandet att åtskilliga af de under året till Sundhets-Collegium inkomna medico-legala berättelser alltid beträffa föregående årets förrättningar. Den tillväxt under åren 1849—1851, hvilken af liköppnings-statistiken antydes, kan ock till någon del bero af den större utsträckning, som n. v. Referenten under dessa år, för vinnande af större öfverensstämmelse med Domstols-statistiken, gifvit åt kategorien dödsfall genom annor persons vållande, medelst uteslutande af omdömet om uppsåtet. Ehuruväl läkarebesigtning i reglen utgör ett lagligt vilkor för constaterandet af brott mot lif, och liköppnings-statistiken af sådant skäl alltid måste hafva ett högt vitsord, bör väl den speciella brottmåls-statistiken, i afseende på antalet, här hafva ett ännu högre. Vid behörigt öfvervägande af de här ofvan uppgifna orsakerna till skiljaktigheten förringas äfven denna i betydlig mån.

Det *sätt,* hvarpå genom annor persons åtgärd eller vållande ofvanstående lif under åren 1843—1851 blifvit spillda, har i allmänhet enligt liköppnings-statistiken bestått uti:

yttre våld	867	eller	93,6 proc.
förgiftning	59	eller	6,4 proc.

Den närmare specificationen af dödsorsakerna för åren 1848—1851 utvisar för: hugg, slag, stötar och mera sällan sår af eggjern 75 proc., skottsår 7,9 proc., försummadt eller oskickligt förlossningsbiträde 4 proc., gift 4 proc., qväfning eller strypning 2 proc., dränkning 2 proc., innebränning 1,5 proc., qvacksalveri 1,3 proc. af hela antalet under samma tid förekomna dödsfall hörande under denna rubrik. *Arsenik* har nästan utan undantag utgjort det till förgifting använda medlet.

Af *svält och vanvård* omkomne äro, enligt liköppningarne under åren 1843—1851, inalles 57 personer, eller i årligt medeltal 6,3, då medeltalet för 1838—1842 utgjorde 6,8. Tabellverket uppgifver dessa dödsfall under åren 1841—1850 inalles till 31. De flesta hafva varit barn, några äldre fattighjon.

Då den fullständiga brottmålsstatistiken i H. E. Hr Justitiæ Stats-Ministerns underdåniga årsberättelser upplyser allt hvad som rör brottens fördelning med hänsigt till olika orter, kön, åldrar m. m., så torde här endast böra tilläggas, att de medico-legala embetsberättelserna till Sundhets-Collegium instämma med Domstolarnes undersökningar deruti, att vi äfven här återfinna *missbruket af starka drycker* såsom den omedelbara eller medelbara bevekelsegrunden till ett ganska stort antal brott mot andras lif.

4:o. Dödsfall af **olyckshändelser**, utan uppgifvet vållande af annan person, påkalla endast undantagsvis medico-legal obduction, hvadan alltså de 921 hithörande fall, om hvilka läkarne under åren 1843—1851 afgifvit attester och berättelser till Sundhets-Collegium, endast utgöra en ringa del af det verkliga antalet olyckshändelser, som haft död till följd. Detta antal uppgifves af tabellverket på sätt, som utvisas af nedanstående:

Litt. M. Öfversigt öfver de af olyckshändelser omkomna under åren 1841—1850.

	1841—1845.		1846—1850.	
	m.	qv.	m.	qv.
Ihjälfrusne	481	70	384	72
Drunknade	5,011	894	4,639	885
Krossade af fall och utvärtes skador	1,347	188	1,466	160
Ihjälslagne af åskan	29	14	28	28
Ihjälosade	115	44	121	45
Vådeligen förgifne	24	26	23	16
Innebrände och	167	137	443	226
genom åtskilliga andra olyckor omkomne	332	99		
Summa	7,506	1,472	7,104	1,432

Äfven uti ofvanstående fördelning af olyckshändelserna emellan *könen* röjer sig en anmärkningsvärd oföränderlighet, då skilnaden dem emellan under första och andra qvinqvennierna blott utgör 0,5 proc.

Ur de medico-legala embetsberättelserna torde här endast böra tilläggas såsom egna: *ett* fall, då en döfstum 9-årig gosse synes hafva dött af skrämsel öfver en fadren öfvergången misshandel; *ett* fall, då en rusig skräddare fanns död å marken med ett sticksår i ryggen, tydligen vålladt af den i fickan liggande blodiga saxen, och der attesten innehöll: "Skräddaren har fallit på sitt svärd", samt redan *en* olyckshändelse år 1851 å jernväg i Wermland, en 12-årig gosse öfverkörd. De genom misstag förtärda gifterna hafva utgjorts af dels *Pposphor,* dels *Svafvelsyra,* dels *Bittermandelolja,* dels *rötter* af *Cicuta virosa,* dels och oftast *Arsenik.*

I afseende på *bränvinsmissbrukets* andel i dödsfallen af s. k. olyckshändelser, berättiga de medico-legala rapporterna till det antagandet, att en ganska stor del af dessa dödsfall äro sjelfförvållade genom rus och öfverdåd efter bränvinsförtäring. Men utom den alltid behöfliga verksamheten mot rusdryckers missbruk, hvilken äfven af dessa dödsfall alltså högt påkallas, är otvifvelaktigt, att många af dem ytterligare skulle kunna förekommas, derest äfven i flera andra hänseenden upplysning om och föredöme af det bättre tillräckligen blefvo spridda, t. ex. rörande förfarandet vid *bergsprängning,* rörande vådan af *kolos,* af *gifters* innehafvande o. s. v., hvarförutan dessa dödsfalls talrikhet ock påkallar polismyndighetens serdeles vaksamhet i afseende på *vägars begagnande öfver isar, osäkra farkoster, byggnadsställningar* m. m.

5:o. Undersökningar rörande *nyfödda och späda barns dödssätt* intaga bland de medico-legala embetsberättelserna i det hela ett ringa antal i jemförelse med Tabellverkets uppgifter om i denna ålder förekomne dödsfall genom annor persons vållande, om ock oftast utan allt uppsåt att döda. Hvad i detta hänseendet beträffar:

a) **barnamord** enligt 16 Cap. Missg.-Balken, så lemnar följande sammandrag af uppgifterna i Tabellverket, H. E. Just. Stats-Ministerns berättelser och de till Sundhets-Collegium ingångna embetsberättelser en jemförande:

Litt. N. Öfversigt af årliga antalet och qvinqvennii-medeltalen af barnamord i Sverge under åren 1771—1850.

Enligt Tabellverket.

1771 *a*)	3	1781	4	1791	6	1801	11	1811	7	1821	17
1772	10	1782	7	1792	9	1802	9	1812	18	1822	10
1773	2	1783	11	1793	9	1803	27	1813	8	1823	16
1774	10	1784	10	1794	6	1804	11	1814	7	1824	7
1775	6	1785	8	1795	13	1805	15	1815	9	1825	10
Medeltal	6,2		8		8,6		14,6		9,8		12
1776	6	1786	5	1796	16	1806	5	1816	7	1826	10
1777	11	1787	9	1797	8	1807	4	1817	12	1827	13
1778	15	1788	7	1798	8	1808	26	1818	7	1828	9
1779	8	1789	8	1799	9	1809	7	1819	10	1829	16
1780	13	1790	11	1800	5	1810	9	1820	11	1830	17 *b*)
Medeltal	10,6		8		9,2		10,2		9,4		13

Enligt Tabellverket		Enl. H. E. Just. Stats-Ministerns årsberätt:r		Enl. till K. Sundhets-Collegium inkomna liköppnings-protokoll.	Enligt Tabellverket.		Enl. H. E. Just. Stats-Ministerns årsberätt:r		Enl. till K. Sundhets-Collegium inkomna liköppnings-protokoll.
		angifne brott.	sakfällde personer.				angifne brott.	sakfällde personer,	
1831	10	ej specificerade.	31	23	1841	9	15	12	24
1832	4		22	18	1842	4	10	7	18
1833	9		20	19	1843	5	17	14	19
1834	10		21	21	1844	17	26	21	27
1835	9		17	21	1845	13	25	24	28
Medeltal	8,4		22,2	20,4	Medeltal	9,6	18,6	15,6	23,2
1836	7		12	18	1846	11	28	21	35
1837	8		13	21	1847	15	22	19	28
1838	13		12	22	1848	20	32	23	48
1839	9		12	25	1849	12	31	26	43
1840	7		16	20	1850	17	30	26	61
Medeltal	8,8		13	21,2	Medeltal	15	28,6	23	43
					1851	ännu	ej	kändt.	58

a) Att sluta af spridda uppgifter i concepter förvarade i Tabellverkets arkiv, skulle antalet barnamord i Sverge med Finland kunna beräknas i årligt medeltal för 1749 och 1750 till 10, för 1751—55 till 15, för 1756—60 till 8, för 1761—65 till 10, och för 1766—70 till omkring 10.

b) Tabellverkets rubrik "mördade barn" är vidsträcktare än rubriken barnamord enl. 16 Cap. Missg.-Balk, såsom innefattande afdagatagne barn ända inemot ynglingaåldern. Till och med 1830 har för bristande uppgifter någon ändring ej kunnat göras; från och med 1831 äro åter ur Tabellverket upptagne endast inom första lefnadsåret afdagatagne barn.

Då endast i Tabellverket kan sökas ledning för omdömet om den verkan, som på barnamordens antal utöfvats af åtskilliga serdeles under åren 1775—1779 af Kongl. Maj:t anbefallda åtgärder till bättre vård om ogifta barnaföderskor och oäkta barn, och serdeles de föreskrifter till förekommande af barnamord och rörande mildring i straff för detta brott, hvilka genom Kongl. Brefvet den 17 October 1778 och Kongl. Förordningen den 20 Januari 1779 blifvit gifne, har ofvanstående Öfversigt blifvit utsträckt så långt tillbaka, som Tabellverket dertill lemnat utväg. Men från den tid, då Tabellverkets uppgifter kunna med de andra statistiska källorna jemföras, visar sig dettas årliga antal barnamord jemförelsevis så ringa, att deraf obestridligen kan dragas den slutsats, att Tabellverket ingalunda kan uti ifrågavarande hänseende såsom någon måttstock användas, hvadan ock frågan, huruvida barnamorden efter eller genom de ofvannämnda författningarne ökats eller minskats, af det ofvan meddelade ej kan besvaras. Möjligen kan Tabellverkets ringa antal barnamord åtminstone till någon del finna förklaring deruti att å lönn lagde, odöpte döde, barn i reglen hvarken torde ingå i nativitet eller mortalitet enligt presterskapets uppgifter. Skiljaktigheterna mellan Domstols- och Liköppnings-statistiken, hvilka i det hela äro mindre, torde likaledes åtminstone till en del kunna förklaras så väl deraf, att stundom ingen person funnits, mot hvilken åtal för barnamordet kunnat rigtas i de ej sällan förekomna händelser, då uppdagade undandolde äldre qvarlefvor af fullburna foster gifva läkaren skälig anledning till misstanka om begånget brott, som ock deraf att den medicinska sannolikheten för föröfvadt brott stundom ej kan göra sig gällande mot bristande juridisk bevisning, hvarförutan serskildt med hänsigt till liköppnings-statistiken den skiljaktighet, som framstår mellan åren 1848—1851 och de föregående, finner en förklaring, dels i olika referenters olika sätt att rubricera de här ofta förekommande tvetydiga fallen, dels ock uti ett sorgfälligare iakttagande under de sista åren af läkarnes åliggande att till Collegium insända obductionsberättelser.

Visserligen antydes af en jemförelse mellan uppgifterna från och med 1831 i det hela ett stigande af barnamordens antal, men om befolkningens tillväxt derjemte öfverväges, så kan åtminstone på grund af Domstols-statistiken detta stigande ej anses serdeles stort, deremot hänvisas af olikheten i de uppgifna talen derpå, att barnamordet torde höra till ett bland de gröfre brott, som lättare än många andra kan undandöljas och förblifver af lagen ostraffadt. Det hör ock otvifvelaktigt till antalet af de brott, som genom tillbörlig uppmärksamhet på qvinnan, sedan hon misstänkts vara hafvande, skulle lätt och säkert kunna förekommas. De vanligaste bevekelsegrunderna dertill äro nemligen blygsel och bristande utsigt för barnets försörjande, och dessa bevekelsegrunder göra sig så mycket mer gällande, ju mera qvinnan tror sig hafva lyckats dölja sitt hafvande tillstånd, ju mera hon genom detta fördöljande omöjliggjort de förberedande åtgärder, hvarigenom barnets försörjande kunnat underlättas. Skälet att söka enslighet vid förlossningen och just derigenom dubbelt blottställa sig att af sinnesrörelserna öfverväldigas hämtar qvinnan hufvudsakligen af föreställningen att hon lyckats dölja sitt hafvandeskap och nu blott behöfver ytterligare

dölja frukten deraf. Om deremot den ogifta qvinnans hafvande tillstånd i tid uppmärksammas, och hon af husbondefolk, anhörige, husfolk eller andra vederbörande ömt och allvarligt derom underrättas och tillförsäkras biträde i afseende på medlen för barnets försörjande, så äro dermed ock de vådligaste bevekelsegrunderna för barnamordet undanröjda. En alltför litet begagnad utväg att utan grannlagenhetens förnärmande i allmänhet säkert uppdaga hafvandeskaps närvaro erbjudes ock numera af de till omkring 1,300 uppgående examinerade barnmorskor, som finnas i landet tillgänglige. När nu redan Kongl. Brefvet d. 12 Juli 1750, vid en tid, då i hela Sverige icke funnos ens 12 Prov.-Medici och säkerligen äfven på landet ytterst få barnmorskor, stadgar att husbönder och matmödrar samt anhöriga och husfolk eller andra, som hafva kunskap om någon med barn rådd qvinnas tillstånd, men sin skyldighet eftersätta i att det upptäcka eller i att hindra henne i enslighet framföda sitt foster, skola anses och straffas såsom för delaktighet i missgerning med lämpliga böter, så synes, med nutidens rikliga tillgång på sakkunnig personal att anlita för bestämmande af hafvandeskapets närvaro, det böra vara dubbelt straffvärdt att försumma de af både menniskokärleken och lagstiftningen anbefallda medel, genom hvilka säkert en mängd barnamord skulle kunna hindras och många beklagansvärda qvinnor räddas från följderna af ett brott, till hvars begående så många ömmande omständigheter samverkat.

För att upplysa i hvad förhållande barnamorden synas stå till antalet oägta barn och möjligen äfven genom framtida fortsatta jemförelser bereda någon ledning för omdömet om orsaken till det ifrågavarande brottets olika talrikhet i olika landsorter, har med ledning af Tabellverket och Liköppningsstatistiken blifvit utarbetad följande:

Litt. O. Öfversigt öfver barnamordens förhållande till antalet födde oägta barn i hvarje särskildt län under åren 1841—1850.

	1841—1845.		1846—1850.	
	Årligt medeltal af födde oägta barn enl. Tabellverket.	Årligt medeltal barnamord på 100 födde oägta barn enl. liköppnings-statistiken.	Årligt medeltal af födde oägta barn enl. Tabellverket.	Årligt medeltal barnamord på 100 födde oägta barn enl. liköppnings-statistiken.
Stockholms län och städer	248,2	0,64	259,4	1,23
Upsala d:o d:o	214,4	0,28	240,4	0,74
Södermanlands d:o d:o	282,4	0,14	286,2	0,34
Östergöthlands d:o d:o	518,8	0,11	568,2	0,56
Jönköpings d:o d:o	208,6	0,19	242,6	0.24
Kronobergs d:o d:o	230,8	0,34	274	0.65
Calmare d:o d:o	385	0,36	422,8	0,85
Gottlands d:o d:o	92,4	0,43	85,6	0,46
Blekinge d:o d:o	371	0,27	398	0,55
Christianstads d:o d:o	524,2	0,38	572,2	0,42
Malmöhus d:o d:o	635,2	0,25	715,6	0,36

	1841—1845.		1846—1850.	
	Årligt medeltal af födde oägta barn enl. Tabell-verket.	Årligt medeltal barnamord på 100 födda oägta barn enl. liköppnings-statistiken.	Årligt medeltal af födde oägta barn enl. Tabell-verket.	Årligt medeltal barnamord på 100 födde oägta barn enl. liköppnings-statistiken.
Hallands län och städer	140,4	0,56	169,8	0,82
Götheborgs d:o d:o	369,4	0,43	449,4	0,53
Elfsborgs d:o d:o	342,8	0,40	392,4	0,61
Skaraborgs d:o d:o	296,8	0,84	365,4	0,55
Wermlands d:o d:o	651,6	0,21	714,2	0,14
Nerikes d:o d:o	381	0,36	454	0,48
Westmanlands d:o d:o	275,8	0,28	314,4	0,70
St. Kopparbergs d:o d:o	271,2	0,29	279	0,50
Gefleborgs d:o d:o	252,6	0,24	280,4	0,85
Wester-Norrlands d:o d:o	193,8	0,10	204,8	0,39
Jemtlands d:o d:o	72,8	0,27	71	0,84
Westerbottens d:o d:o	107,6	0,55	117,6	0,34
Norrbottens d:o d:o	121	0,33	126,6	0,39
Stockholms stad	1,272,8	*a*)0,11	1,303	*a*)0,03

Den slutsats, som utan tvifvel redan kan vara berättigad af ofvanstående förhållande, är, att barnamorden i Stockhoms stad varit fåtaligare, än i något af rikets län, i förhållande till det stora antal oägta barn, som i Stockholm födas. Bland orsakerna härtill torde väl ett rum intagas af den tillflykt, som Allmänna Barnhuset öppnar. Då denna tillflykt från år 1851 varit betydligt inskränkt, erbjudes genom fortsatt redogörelse för barnamordens antal i Stockholm ett tillfälle att bedömma sambandet emellan ifrågavarande brott och utsigten för barnets försörjande.

I afseende på *sättet* för barnamordens verkställande visar en öfversigt af liköppningarne för åren 1849—1851 afdagatagne: genom våldsam qväfning eller strypning 74, genom yttre skador, såsom slag och hufvudets krossning, 19, genom dränkning 8, genom gift 3, genom utläggande i köld 8, genom försummad vård 15, hvaremot i öfriga fall, der all sannolikhet för barnamord egt rum, läkarebesigtningen ensamt för sig ej kunnat närmare bestämma dödsorsaken.

b) ***Späda barn hastigt döde hos mödrar eller ammor i sömn,*** hvilka enligt Sammandraget af Läkarnes embetsrapporter för 1838—1842 föranledt knappast fyra liköppningar årligen och under åren 1848—1851 inalles 45 eller 11,2 i årligt medeltal, synas deremot i Tabellverkets rubrik: "barn qväfde genom mödrars och ammors oförsigtighet" till ett högst oroande stort antal, nemligen:

---

a) Då det ringa antalet till Collegium från Stockholms stad insända liköppningsprotokoll för en stor del af ifrågavarande tiderymd skulle kunnat vilseföra i ofvanstående jemförelse, derest detsamma lagts till grund för beräkningen, har denna i stället grundats på Domstols-statistikens uppgift om "angifne brott." i Stockholm.

för	åren	1795—1815	till årligt	medeltal	af	404.
»	»	1816—1820	»	»		344.
»	»	1821—1825	»	»		388.
»	»	1826—1830	»	»		397.
»	»	1831—1835	»	»		283.
»	»	1836—1840	»	»		277.
»	»	1841—1845	»	»		291.
»	»	1846—1850	»	»		220.

Ju längre tillbaka, desto mer visar sig alltså antalet ihjällegade barn tillväxa.

Redan liktidigt med de första bemödanderna inom den nystiftade Kongl. Vetenskaps-Akademien och d. v. Kongl. Sundhets-Commissionen för tillvägabringandet af någon statistisk kännedom om Sverge fästades på 1740-talet uppmärksamheten på det stora antalet dödsfall af nu ifrågavarande orsak, och sedan Tabellverket blifvit organiseradt och bekräftat, att ett så stort antal barn årligen af mödrar och ammor förqvafdes, anbefallde Kongl. Maj:t år 1755 d. v. Collegium medicum att, efter förutgångne prof öfver ändamålsenligheten, låta förfärdiga och tillställa hvarje län i riket en modell af den s. k. "lappvattjen" eller den af lapparna begagnade anstalten att bära barnen uti, på det att, genom spridd bekantskap med denna enkla apparat, barns ihjälliggande måtte förhindras. Sannolikt har den dock ej kommit i bruk, och Tabellcommissionen egnade ännu åren 1816—1830 i dess underd. berättelser en speciel uppmärksamhet åt de ihjällegade barnen, med serskild hänsyn till den stora skiljaktighet, som, i afseende på antalet, förekom länen emellan, så att under de nämnda 15 åren t. ex.

i Calmare län skulle hafva ihjällegats	712.
i Wermlands d:o	691.
i Skaraborgs d:o	541.
i Jönköpings d:o	525.
i Östergöthlands d:o	460.
i Kronobergs d:o	575.
i Elfsborgs d:o	398.
eller tillsammans	3,902.

under det t. ex.

å Gottland ihjällegats endast	3.
i Stockholms stad	6.
i Westerbottens län	7.
i Norrbottens d:o	7.
i Wester-Norrlands d:o	11.
i Jämtlands d:o	30.
i Gefleborgs d:o	41.
eller tillsammans	105.

En förklaringsgrund till detta olika förhållande, hvilken af Commissionen år 1828 blifvit framställd, neml. att qvinnorna i de förstnämnda länen skulle genom mera deltagande i tyngre landtmannayrken vara mera blottställda för trötthet och en tyngre sömn, har i den år 1833 afgifna qvinqvennii-berättelsen blifvit så modifierad, att, enär medico-legal undersökning endast sällan bekräftat det ifrågavarande dödssättet, möjligen till denna rubrik äfven blifvit hänförde af "Slag" eller annan häftig sjukdom döde barn, hvarvid ock mödrarnes olika lynnen i olika landsorter kunnat föranleda vissa att efter plötslig död af barnet anmäla sig till kyrkotagning efter det serskilda ritual, som vid händelser af förqvafde barn är föreskrifvit, under det i andra orter andra bruk och åsigter vore rådande. Sålunda och om än det är en bedröflig sanning, att många barn serdeles å landsbygden förqväfvas till följe deraf, att de utan något serskildt skydd få ligga i sängen hos mödrarne, och ett sådant förhållande väl skulle kunna påkalla någon likartad skyddsåtgärd med den för 100 år sedan anbefallda, så är dock med fullt skäl redan längesedan antydt, att uti Tabellverkets rubrik "af mödrar och ammor qväfda barn" torde till icke obetydligt antal ingå dödsfall af egna barnsjukdomar, hvilkas art och talrikhet desto mera blifvit förbisedd, ju mera man af 100-årig vana skrifvit allt på räkningen af yttre mekanisk orsak. Bland dessa inom den spädare barnåldern hastigt dödande sjukdomarna intager *Luftstrupskrampen* — Spasmus glottidis, Asthma thymicum — det förnämsta rummet, och då denna sjukdom ej sällan synes stå i något samband med ökad volum (hyperthrophie) af hjernan och thymuskörtelen, samt, der denna sjukliga förändring vid liköppningen förefinnes, med sannolikhet kan förutsättas, så har, för att häruppå fästa en allmännare uppmärksamhet, i Sammandraget af liköppningarne för 1851 serskildt blifvit redogjordt för de fall, der ifrågavarande pathiska förändring af vederbörande läkare blifvit anmärkt.

Tab. N:o 3. Sammandrag af de från Sundhets-Collegium till läkarne i Riket under åren **1843—1851** årligen utbetalade förskotter af Medicinal-fonden för medico-legala embets-förrättningar.

	1843.			1844.			1845.			1846.			1847.			1848.			1849.			1850.			1851.			Summa.		
	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.
Stockholms Län	211	29	6	281	47	—	248	44	10	230	25	3	264	5	3	517	39	4	403	4	10	396	33	6	328	—	6	2,882	38	—
Upsala d:o.	134	1	—	187	8	6	218	31	9	250	44	6	108	—	—	158	7	10	116	1	6	123	38	6	201	41	6	1,498	31	1
Skaraborgs d:o . .	616	40	11	737	32	3	924	3	9	817	35	10	747	24	6	828	22	—	849	39	3	826	9	—	730	44	6	7,079	12	—
Kronobergs d:o . .	300	12	3	180	25	9	511	27	6	211	46	9	355	11	8	218	41	9	130	33	—	345	31	9	267	36	9	2,522	27	2
Jönköpings d:o . .	188	29	9	130	24	6	186	11	—	105	37	—	247	45	6	255	10	6	223	16	9	352	46	9	216	19	7	1,907	1	4
Westmanlands d:o	182	4	11	182	32	9	206	29	8	173	40	6	95	7	8	172	19	8	114	44	8	242	44	8	64	47	8	1,435	32	2
Östergöthlands d:o	340	10	—	327	6	10	508	6	2	621	10	6	456	37	3	539	32	3	461	8	—	462	41	9	457	34	6	4,174	43	3
Södermanlands d:o	314	16	3	212	42	7	362	16	6	258	22	8	242	21	—	338	28	—	260	26	6	231	37	6	156	—	6	2,377	19	6
Elfsborgs d:o . . .	473	26	11	528	22	2	624	18	—	393	25	—	510	32	3	310	22	—	653	18	5	785	32	3	436	30	10	4,716	35	10
Calmare d:o. . . .	670	2	4	763	45	3	862	—	—	689	36	8	1,086	9	6	616	5	—	653	2	—	632	42	3	803	29	7	6,777	28	7
St. Kopparbergs d:o	202	20	4	187	41	—	353	12	6	204	34	8	291	36	9	525	18	—	220	44	3	280	44	6	325	7	9	2,592	19	9
Örebro d:o	168	40	7	442	27	11	322	8	10	334	28	1	165	7	10	346	3	—	311	11	9	409	38	8	234	40	—	2,735	14	8
Wermlands d:o . .	190	14	9	189	29	6	255	12	6	236	3	8	329	15	9	263	32	6	289	40	9	342	20	—	317	46	—	2,414	23	5
Gefleborgs d:o. . .	211	42	—	314	2	—	263	1	3	372	9	11	262	31	9	297	41	9	314	16	1	301	38	6	347	31	—	2,685	22	3
Wester-Norrl:s d:o	261	31	—	138	8	6	175	46	6	197	21	—	248	7	6	275	19	10	206	5	—	240	16	—	171	42	8	1,915	6	—
Westerbottens d:o	123	26	9	123	27	3	219	10	11	216	7	8	307	41	1	317	46	1	195	24	—	139	13	5	149	29	6	1,792	34	8
Gottlands d:o . . .	137	29	—	206	19	3	200	35	2	272	12	9	304	42	4	158	38	6	82	24	—	150	42	—	111	5	6	1,625	8	6
Malmöhus d:o. . .	633	28	7	545	23	5	487	13	9	557	39	2	614	46	9	506	37	11	638	11	10	490	34	8	672	42	10	5,147	38	11
Christianstads d:o.	587	26	1	615	20	11	556	15	10	423	15	3	544	1	—	239	16	3	493	36	9	586	32	3	528	38	6	4,575	10	10
Blekinge d:o. . . .	55	42	9	777	46	4	426	10	3	273	31	6	372	37	5	234	4	9	251	45	—	254	24	6	330	18	—	2,977	20	6
Hallands d:o . . .	210	4	2	217	19	8	227	10	1	314	24	—	319	4	10	262	3	8	378	37	10	309	47	6	537	3	—	2,776	10	9
Götheborgs och Bohus d:o	289	4	10	390	29	4	455	42	7	266	1	7	370	37	6	241	36	3	337	44	9	344	3	—	495	31	—	3,191	38	10
Jämtlands d:o. . .	97	21	6	86	46	6	182	29	6	203	3	6	110	4	—	108	14	—	126	11	—	48	33	8	97	21	6	1,060	41	2
Norrbottens d:o. .	205	19	2	209	47	10	55	18	—	138	1	4	207	7	10	79	24	10	181	43	8	261	24	4	112	47	4	1,451	42	4
Summa B:co	6.806	45	4	7,979	5	—	8,833	24	10	7,763	30	9	8,562	36	11	7,812	37	8	7,895	15	7	8,563	2	11	8,097	18	6	72,314	25	6

Af ofvanstående sammandrag upplyses, att Medicinal-fondens *utgifter* för medicolegala förrättningar, hvilka under åren 1838—1842 i årligt medeltal utgjorde 6,866 R:dr 6 sk. 7 rst., för åren 1843—1851 i årligt medeltal uppgått till 8,034 R:dr 45 sk. 6 rst., hvilken ökning af utgifter nästan fullkomligt motsvaras af det ökade antal liköppningar, som under sistnämda tiderymden af vederbörande myndigheter påkallats, så att medelkostnaden för hvarje embetsförrättning, som haft till föremål medicolegal liköppning, hvilken under förstnämda tiderymden utgjorde omkring 13 R:dr 19 sk. 5 rst., under den sistnämda uppgått till 13 R:dr 10 sk. 1 rst.

Afräknas från hela utgiftssumman 72,314 R:dr 25 sk. 6 rst. de till Medicinalfonden under ifrågavarande tid influtne ersättningsmedlen till ett belopp af 18,876 R:dr 20 sk. 11 rst., så återstår för staten en utgiftssumma af blott 53,438 R:dr 4 sk. 7 rst. hvilken likväl med 2,937 R:dr 27 sk. 2$\frac{1}{9}$ rst. i årligt medeltal öfverstigit det af Rikets Ständer beviljade förslagsanslaget stort 3,000 R:dr. De växlingar mellan *årliga* utgiftsbeloppen, hvilka af Sammandraget framställas, äro visserligen för åtskilliga län betydliga, men synas dock, helst för de sista åren, i slutsumman för hela riket mindre stora och antyda åtminstone intet bestämdt och allmänt fortgående stigande. Vid öfvervägande af talrikheten af de medicolegala embetsförrättningar, som varit föranledda af bränvinsmissbruket, framstår dettas förebyggande äfven ur ifrågavarande ekonomiska synpunkt, som en vigtig angelägenhet.

---

9). *Undervisningen vid Carolinska Medico Chirurgiska Institutet.*

Då uti den berättelse, som härom till Collegium af Institutets Professorer blifvit afgifven, äfven meddelats en historik om uppkomsten och utvecklingen af den medicochirurgiska undervisningen i hufvudstaden, har Coll. ansett det hufvudsakliga af denna historik så mycket heldre böra i denna underdåniga berättelse intagas, som en dylik historisk återblick i flera af de föregående afdelningarne influtit såsom en behöflig upplysning i ämnet.

På grund af den organisation, som genom ett Kongl. bref d. 20 Julii 1571 gafs åt Bardskärareembetet i Stockholm — sedan benämndt Societas Chirurgica och 1717 Kongl. Chirurgiska Societeten — samt stiftelsen år 1663 af Colleg. medicorum — sedan benämndt Regium Collegium medicum — berättigades redan i hufvudstaden anstäl-landet af kunskapsprof för att från chirurgisk och medicinsk praktik utestänga obehörige personer. Utom den undervisning, som inom Chirurgiska Societeten mera skråmessigt meddelades, gjorde sig ock snart behofvet af vetenskapliga bildningsanstalter för Läkare och Chirurger i Stockholm gällande, och genom 1684 och 1688 årens Privilegier för Collegium medicum ålades detsamma undervisningsskyldighet i

Anatomien, Botaniken och Pharmacien, till hvilket ändamål äfven inrättades så väl en anatomisal som en pharmaceutisk-botanisk trädgård och ett laboratorium chemicum. År 1716 tillsattes en serskild Anatomiæ Professor, efter hvars afgång dock undervisningen återgick till Collegii-ledamöterne.

Sedan stiftelsen af Serafimer-Lazarettet år 1752 öppnat ett dittills saknadt tillfälle till praktisk bildning, förenades med befattningarne af Öfverchirurg och Öfverläkare vid detta Lazarett äfven skyldigheten att meddela klinisk undervisning, och genom Kongl. bref d. 4 April 1753 stadgades såsom vilkor för competens till Prov. Medici-, Stads- och Regements-Fältskärs-sysslor åtminstone ett eller halft års tjenstgöring i Lazarettet till förvärfvande af vana vid medicinska och chirurgiska operationer. I sammanhang med Lazarettets stiftelse anbefalldes ock genom Kongl. bref d. 10 Augusti 1752, med anledning af den militära sjukvårdens trängande behof af skicklige Chirurger, inrättandet i Stockholm af en anatomisk och chirurgisk läroanstalt, vid hvilken minst ett års öfning skulle föregå den examen inför Collegium medicum, som hädanefter fastställdes såsom vilkor för erhållandet af anställning i militära läkaretjenster, och, sedan Rikets Ständer dertill beviljat nödige löneanslag, tillsattes år 1756 en Anatomiæ et Chirurgiæ Professor, som snart erhöll biträde af en Prosector. Härpå följde 1761 äfven tillsättandet af en Historiæ naturalis et Pharmaciæ Professor, biträdd af en Demonstrator. Sedan vid den i Stockholm befinteliga läroanstalten för Barnmorskor serskild Professor med Adjunct äfven blifvit anställd, anbefalldes genom Nåd. Instruction af d. 19 Augusti 1761, att alla Medici före befordran till Provincial-, Stads- och Fattigläkare-sysslor skulle tillhållas att uti Ars obstetricia och barnsjukvård söka undervisning. Den sålunda ordnade undervisningen afsåg uttryckeligen så väl de Medicinæ Studiosi från Universiteterna, som för kliniska bildningen vistades i hufvudstaden, som Chirurgerna, hvilka inför Chirurgiska Societeten aflade sina kunskapsprof. Beträffande vilkoren för antagandet af elever vid Chirurgiska undervisningen stadgades genom Kongl. brefvet d. 15 Mars 1768 i reglen företeende af testimonia från Gymnasierna, att öfra skolan med flit blifvit genomgången, eller motsvarande kunskapsmått genom privat undervisning inhämtadt.

När Kongl. Maj:t d. 28 Oct. 1797 med upphäfvande af Chirurgiska Societeten uppdrog åt Collegium medicum odelad styrelse och tillsyn öfver hela Medicinalverket i riket, anbefalldes tillika genom nytt Reglemente för Chirurgiska undervisningen och dem, som i Fältskärskonsten sig vilja inöfva, denna undervisnings ordnande på en mera vetenskaplig fot, så att antagandet till Chirurgiæ Studiosus blef beroende af dels serskild pröfning i Latinska, Franska och Tyska språken samt vissa delar af Anatomien, Chirurgien och Medicamentsläran, dels ock minst 3 års förutgången, väl använd, lärotid hos någon Mäster-Fältskär. För Chirurgiæ Studiosi admission till Mäster-Fältskärs- eller Chirurgiæ Magistersexamen inför Collegium medicum fordrades minst fyra års ytterligare studier vid Akademierna eller annorstädes, och derunder 6 månaders tjenstgöring vid Serafimer-lazarettet, samt bevistande af Anatomiska inrättningen och Accouchementshuset i Stockholm. Nyssnämnde examen skulle bestå af 3 afdelningar: 1:o)

uti den omständligare Anatomien, Naturalhistorien och Pharmaceutiska Chemien, så vidt de röra Chirurgien; 2:o) uti Physiologien, Diagnosis et Cura morborum, serdeles med hänsigt till militärståndet, theoretiska Chirurgien och Barnförlossningskonsten, samt 3:o) uti alla slags chirurgiska operationers förrättande och de opererades behandling. Den Medicinæ Licentiat eller Doctor, som önskade chirurgisk befordran eller Chirurgiæ Magistersgrad ålades att, efter 6 månaders tjenstgöring i Lazarettet, inför Collegium undergå pröfning blott i ofvannämnde 3:dje afdelning af examen. Den chirurgiska lärokursen medförde alla de personliga fri- och rättigheter, som akademiska constitutionerna tillade Vetenskapsidkare i allmänhet, samt competens för Chirurgiæ-*Studiosi* till Compagnie- och Squadrons-Fältskärstjensterna vid Regementerna och Underchirurgstjensten vid Flottorna och Sjukhusen, för Chirurgiæ-*Magistrar* till Regements- och Amiralitets-Mäster-Fältskärstjensterna. Till understöd och uppmuntran för Chirurgiæ Studiosi anslogos åt de utmärktare 20 stipendier à 40 R:dr och 16 à 75 R:dr årligen, hvarförutan det årliga reseunderstöd, som Chirurg. Societeten disponerat för en Chirurgiæ Studiosus till utländska lärosätens besökande, höjdes från 166 R:dr 32 sk. till 300 R:dr.

Den bittra erfarenheten af fältsjukors härjningar under 1808 och 1809 årens krig föranledde Rikets Ständer att föreslå inrättandet i hufvudstaden af ett s. k. Institut till danande af skickliga Fältläkare i förening med ett Garnisonssjukhus, som tillika skulle tjena till öfningsskola för Institutets elever, på grund af hvilket förslag Kongl. Maj:t d. 13 December 1810, i öfverensstämmelse med ett af en serskild Commité för Allmänna Läkarevården afgifvet förslag, anbefallde tillsättande t. v. af *en* Professor i theoretiska och *en* i praktiska läkarekonsten, och öfverenskommelsers träffande med Gardesregementernas befäl för begagnande af de befintliga sjukvårdsanstalterna intill dess ett serskildt Garnisonssjukhus kunde tillvägabringas, samt till eleverna ytterligare beviljade 12 pensioner à 100 R:dr, tre à 150 och 2 à 175 R:dr årligen. Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente för det här i staden inrättade Medico-chirurg. Institutet af d. 6 December 1815 bestämde dess föremål till undervisning i läkarekonstens så väl theoretiska som praktiska delar med serdeles afseende på tilldanandet af läkare för arméen och flottorna, och föreskref undervisningens bestridande af *en* Professor i Historia naturalis, *en* uti Chemie, inclusive Pharmacie, *en* uti Anatomie, *en* uti Medicina et Chirurgia theoretica, inclusive Physiologie och Patholog. Anatomie, *en* uti Ars obstetricia, inclusive Pathologia neonatorum, och *en* uti Medicina et Chirurgia Practica, inclusive Militärhygieinen, hvar med sin Adjunct, samt klinisk handledning på Allmänna Garnisonssjukhuset af den sistnämnda Professorn. För antagandet till elev vid Institutet bestämdes antingen föregången medico-philosophisk examen vid ett universitet, eller en motsvarig s. k. elevexamen af Institutets Lärare. Af de trenne medico-chirurgiska examina vid Institutet skulle *den första* omfatta Naturalhistoria, Chemie, Anatomie och Physiologie, *den andra,* som förutsatte genom vederbörandes betyg öfver tjenstgöring i Allm. Garnis. Sjukhuset och på Medic. afdelningen af Kongl. Seraf. Lazarettet styrkt nödig öfning och vana i sjukas vård, theoretisk och praktisk medi-

cin, Chirurgie och Barnförlossningskonst samt Medicinal-lagfarenhet, och *den tredje*, som förutsatte betyg om 6 månaders flitig tjenstgöring å Seraf. Lazarettets Chirurgiska afdelning och minst 2 månaders å Allm. Barnbördshuset, läran om chirurgiska operationer, förband och instrumentala förlossningar. Medicinæ Licentiat behöfde, såsom förut stadgats, endast genomgå den tredje examen, för att af Sundhets-Collegium erhålla diplom såsom Chir. Magister och legitimerad läkare. Vid större behof af underordnade läkarebiträden för infallande krig anbefalldes serskilda för Extra-elever afpassade lärokurser.

Sedan Kongl. Maj:t pröfvat Institutets ändamål att tilldana skicklige läkare för arméen och flottorna vara uppfyldt och dess föremål böra blifva att i förening med hufvudstadens sjukinrättningar bilda pålitlige och tillvande praktiske läkare för alla grenar af Medicinalverket, anbefalldes genom förnyadt och hufvudsakligen ännu gällande Nådigt Reglemente af den 11 Dec. 1822 bland annat specimina för competence till lärarebefattningarne, hvilkas antal blef oförändradt, och för sökande till Med. et Chir. pract. Professionen, som tillika skulle vara förenad med Öfver-Fältläkaretjensten för Stockholms Garnison, dessutom competence till Brigadläkaretjenster, samt för Adjuncten, som tillika skulle vara Öfverläkare vid Garnisonssjukhuset, competence till Regements-läkaretjenster. För att bereda lättadt tillfälle till praktisk undervisning i Medicina legalis anbefalldes, att de af vederbörande reqvirerade med. legala liköppningarne skulle å Institutet förrättas under ledning af både Anatomiæ och Medicinæ theoreticæ Professorerna. Tillsynen öfver så väl de å Institutet boende eleverna som ock Läroverkets Bibliothek och samlingar af instrumenter och naturalier föreskrefs skola utöfvas af en bland Professorerna, dertill af Kongl. Maj:t förordnad under benämning af Institutets Inspektor. Med upphäfvande af den förra s. k. elev-examen för inträde vid läroverket stadgades minst aflagd Medico-Philosophiæ Candidatexamen vid ett af Rikets Universiteter såsom vilkor för inmatrikulering. Af de vid Institutet föreskrifna trenne examina, ökades den andra med Materia medica, hvaremot Medicina legalis och Apotheksvisitation öfverflyttades till 3:dje examen, före hvilken, utom öfriga kliniska tjenstgöringar, äfven stadgades besök under 2:ne månader å Allm. Barnhuset vid de tider, då Läkaren der gjorde sin ronde och skyddskoppympning verkställdes, hvarförutan de kliniska tjenstgöringarna bestämdes till minst ett år, fördelade med 4 månader å Seraf. Lazarettets medic. afdelning under liktidig auscultation på den chirurgiska, 6 månader på denna sistnämnda med liktidig auscultation under 4 månader å Lazarettets medicinska afdelning och under 2 mån. å Allm. Barnbördshuset, samt 2 månader å samma Barnbördshus med liktidig auscultation å Barnhuset. För Medicinæ Licentiat förnyades stadgandet att genomgå äfven den sålunda förändrade 3:dje examen såsom vilkor för erhållandet af Chirurgiæ Magistersgrad och legitimation från Sundhets-Collegium, hvilket stadgande dock genom Kongl. Maj:ts nåd. kungörelse d. 30 Oktob. 1828 af förekomne anledningar så förändrades: »att den s. k. Chirurgiæ Magistersexamen vid Carol. Med. Chir. Institutet endast må innefatta läran om chirurgiska operationer, vändningar och instrumentalförlossningar, men att dere-

mot, innan de vid Universiteterna eller Carol. Institutet examinerade Medicinæ Licentiater och Doktorer samt Chirurgiæ Magistrar till någon offentelig Lärare- eller Läkarebefattning befordras, de samma skola inför Kongl. Sundhets-Collegium aflägga praktiskt prof på skicklighet att i den medicinska embetsutöfningen använda och tillämpa deras kännedom i Medicina legalis och Politia medica, hvilka vetenskapsgrenar likväl fortfara att vara ämnen så väl för Licentiatexamina, som för den *andra* examen vid Carolinska Institutet.»

Genom Kongl. Maj:ts Nåd. Stat för Carol. Med. Chir. Institutet af d. 30 Dec. 1835 blef, uppå derom af Commiterade för undervisningsverkens öfverseende år 1828 väckt förslag, Professorernas antal fortfarande bestämdt till 6, men med den förändring att professionen i Historia naturalis skulle benämnas profession i Materia medica, den uti Chemie och Pharmacie blott profession i Pharmacie, och de båda professionerna i Medic. et Chir. theoretica och i Medic. et Chir. practica blifva *en* uti Medicin och *en* uti Chirurgie, hvilka båda professioner »kunna och böra, derest tillfälliga hinder icke möta, vara förenade, den förra med Öfverläkarens och den sednare med Öfverchirurgens befattning vid Serafimer-Lazarettet.» Ordinarie Adjunkturerna inskränktes till 4, nemligen *en* i Pharmacie, *en* i Materia medica, *en* i Anatomie och *en* i Ars obstetricia, och skulle undervisning i Medicina legalis och Politia medica mot arfvode tills vidare bestridas af en serskild Medicinæ Adjunct. För biträden vid Bibliotheket och Museum bestämdes ock serskildta arfvoden och anbefalldes sluteligen utarbetande af underd. förslag till ny Instruction för Institutet, hvilket förslag, af Institutets Professorer afgifvet d. 21 Dec. 1836, till Kongl. Maj:t öfverlemnades, beledsagadt af Collegii förord för nådigt fastställande, d. 6 Mars 1837.

Sedan Rikets Ständer år 1840, under vilkor att Institutet, enl. Nåd. Reglementet af d. 11 Dec. 1822, erhölle en sådan organisation, att pålitlige och tillvande praktiske läkare för alla grenar af Medicinalverket till Statens tjenst der kunna danas, beviljat ytterligare anslag så väl till lärares aflöning som materiella behof, fastställde Kongl. Maj:t d. 27 Julii 1841 ny Stat för läroverket, i hvilken Professorernas antal är oförändradt, men professionen i Anatomie uttryckeligen bestämd att omfatta äfven Physiologie, en serskild ordinarie lärare i Medicina legalis uppförd och Adjunkturerna ökade med *en* i Medicin och Chirurgie.

År 1845 beviljades intill nästa riksdag och har sedermera från riksdag till riksdag fortfarande beviljats löneanslag å Carol. Institutets Stat till en profession i Klinik för barnsjukdomar med skyldighet att, jemte handledningen vid kliniken å Allm. Barnhuset, vid hvilken tjenstgöringen förlängdes till 4 månader efter aflagd Licentiatexamen, i föreläsningar afhandla barnsjukdomarne och examinera i 2:dra afdelningen af Chir. Mag. examen.

Åt Institutets Bibliothekarie beviljades ock år 1850 tills vidare ett arfvode mot skyldighet att meddela kostnadsfri undervisning i Medicinska Bibliographien och s. å. vidgades äfven den kliniska undervisningen genom uppdrag åt Medicinæ-Adjuncten, att, såsom tillika varande andre Öfverläkare vid Serafimer Lazarettet, i

egenskap af E. O. Professor meddela klinisk undervisning inom sin afdelning å nämnde sjukhus, der af samma Adjunct redan alltsedan 1844 klinisk handledning i hudsjukdomarna lemnats. För undervisningens ändamålsenliga ordnande vid de kliniska institutionerna hafva under 1851 serskilda ordningsstadgar blifvit fastställde.

För den medico-chirurgiska undervisningsanstalten i hufvudstaden, som dittills saknat egen lokal och till det mesta varit inrymd i de af Colleg. medicum disponerade lägenheter, inköptes liktidigt med dess organisation till ett Med. Chir. Institut äfven den serskilda lokal, som af densamma fortfarande innehafves och der läroverket, efter lägenheternes inredning, år 1816 öppnades.

Sedan till den nya lokalen blifvit öfverflyttade så väl Collegii medici bibliothek och befinteliga äldre samlingar af instrumenter, bandager, naturalier och andra præparater, och dessa samlingars tillväxt så till antal, som värde, sedermera oaflåtligen fortgått med en hos oss högst sällsynt raskhet, dels genom talrika värdefulla gåfvor, snart sagdt från alla verldsdelar, dels genom vederbörande lärares rastlösa nit, dels genom nådigst beviljade anslag, och behofvet att i lämpliga lokaler förvara och ändamålsenligt ordna samlingarna äfven genom Kongl. Maj:ts nåd. förfoganden blifvit tillfredsställdt, eger Institutet numera att för undervisningen använda, utom ett rikt *bibliothek*, äfven ett *museum* af naturalier, droguer, chemiska, pharmaceutiska och anatomiska præparater, chirurgiska och obstetriska instrumenter m. m., hvilket otvifvelaktigt kan täfla med hvad de fullständigaste utländska medicinska läroverk kunna förete.

Utom de till Bibliotheket, Museum, chemico-pharmaceutiska Laboratorium, Anatomiska Institutionen och Lärosalarne anslagne lägenheter erbjuder Institutet för närvarande boställen åt Inspector, 3:ne Adjuncter, 8 Studerande, nödig betjening, samt en Chirurgisk Instrumentmakare-verkstad i enlighet med Kongl. br. d. 19 Nov. 1816.

Om Institutets verksamhet år 1851 hafva Professorerna afgifvit följande berättelse:

»Inskrifningar:	Medicinska Laboranter vid Chemiska Laboratorium	33;
	Dissecanter vid Anatomisalen	66;
	Tjenstgörande vid Medicinska klinikerna å Kongl. Seraphimer Lazarettet	37;
	——— vid Chirurgiska kliniken å dito . .	39;
	——— vid Pædiatriska dito å Allmänna Barnhuset	29;
	——— vid Obstetriska å Barnbördshuset .	47.
	Summa	251. *a*)

a) Vid de Botaniska excursionerna, Apotheksvisitationerna och öfriga, här ej nämnde anstalter, der tillfällen till undervisning för de Medicine Studerande äro i hufvudstaden beredda, hafva inga inskrifningar serskildt egt rum, hvarföre de icke heller i ofvanstående uppgift kunnat intagas.

Antalet af de personer, som, egnande sig åt Läkareyrket, under året begagnat Läroverket, uppgår till 110;
af hvilka till studier för de *theoretiska* examina 60;
för de *praktiska* . . . . 50.

Chemiæ och Pharmaciæ Professorn Mosander har

under **Vårterminen** afhandlat en del af oorganiska chemien samt derunder beskrifvit och till sina karakterer samt egenskaper bestämt ett antal ämnen, något öfverstigande 200 kroppar, innefattande hufvudsakligen metalloiders ömsesidiga föreningar samt de mest electropositiva metallerna och deras föreningar med svafvel och syre, de sistnämnda vanligen benämnda alkalier och jordarter.

Åhörarnes antal har vexlat mellan . . . . 20—40.

I Öfningarna på Laboratorium, under ledning af

Adjuncten Hamberg deltogo Medicinske Laboranter . . . . 20.

Under **Höstterminen** afhandlades större delen af de egentliga metallerna och en stor del af deras föreningar, tillsammans något öfver 250 kroppar. Såväl under den föregående som under denna terminen, har i synnerhet uppmärksamhet egnats åt de i medicinen och pharmacien samt i techniskt hänseende vigtiga kropparna, äfvensom åt deras pröfning på renhet etc., allt med fästadt synnerligt afseende på medico-legala fall och under anställande af nödiga försök. Vid beskrifvandet af de i naturen förekommande ämnen hafva dessas relation till de geologiska bildningarna blifvit framställda. Åhörare . . . . 20—30.

Medicinske Laboranter . . . . . . 15.

Under höstterminen var Adjuncten Hamberg stadd på en utrikes vetenskaplig resa; under tiden bestriddes tjensten af t. f. Adjuncten Mag. Stenberg.

Historiæ Naturalis & Materiæ Medicæ Professorn Wahlberg njöt i egenskap af Fullmäktig vid Riksdagen tjenstledighet under

vårterminen. Föreläsningarna bestriddes af t. f. Adjuncten Baron v. Düben, som afhandlade växternas anatomi och mikroskopiska byggnad, samt organologi, physiologi, geographia plantarum och de vigtigare vextfamiljerna. Åhörare . . 15.

Botaniska excursioner anställdes under Maj, Juni, Juli, Augusti och en del af September månader.

Under **Höstterminen** afhandlade *Professor* Wahlberg: 1:o I Zoologien: läran om däggdjuren, fåglarna och amphibierna; 2:o i pharmacognosien de officinella rötterna, barkarna, vedslagen och en del örter. Åhörare . . . . 20.

Vid anställda visitationer å droguelagren på hufvudstadens Apothek lemnades de studerande tillfällen till den organiska pharmacognosiens tillämpning. Dessa tillfällen blefvo med flit och nytta äfven begagnade.

Anatomiæ & Physiologiæ Professorn A. Retzius, läste

vårterminen: i Generel och Mikroskopisk anatomi, läran om brosk- och benväfnaden, tändernas byggnad, bildning och historia, omfattande äfven dem hos djuren; elastiska väfnaderna, musklernas byggnad och muskelväfnaden, tråd- och senväf, syno-

synovialmembranerna och ledgångarna, bursæ mucosæ, huden med dess körtlar, hår- och hornbildningar, slemhinnorna med deras körtlar, inclusive lefvern och pancreas, samt njurarna och blod- samt lymphkörtlarna, så väl i friska, som sjuka tillståndet; i *Topographisk Anatomi:* Bukens väggar och innehåll, med speciel beskrifning af hvarje särskild del och organ, jemte herniernas anatomi, Genitalia utriusque sexus, Bäckenet och Regio perinei. Åhörare . . . . 25—30.

Dissecanter 35,

som utförde tillsammans 118 dissectionspartier, öfver hvilka förts diarier och anställts examinationer dels af Professorn, dels af Prosectorn.

Höstterminen föredrog Professorn läran om de organiska väfnadernas första bildning i allmänhet; om lymphan, chylus, blodet och de enkla väfnaderna i djurkroppen, samt i Topographiska anatomien bröstregionen och öfre extremiteterna.

Åhörare . . . . 30.

Dissecanter . . . . 31.

Examinationer och dissectionspartier . . . . 174.

Ett icke obetydligt antal sjukliga delar, öfversände från klinikerna och flere praktiserande Läkare blefvo undersökta och demonstrerade.

Prosectorn, Doctor Wahlgren höll 2:ne gånger i veckan föredrag och lemnade praktisk undervisning om Mikroskopets användande i Pathologiska anatomien.

Åhörare . . . . 15.

Medicine Professorn Huss: båda terminerna klinisk undervisning i sättet att igenkänna och behandla invertes sjukdomar, bland hvilka serskildt under

Vårterminen de akuta och kroniska bröstsjukdomarna samt de typhösa febrarna.

Tjenstgörande . . . . 20.

Höstterminen: Blodomloppets och andedrägtsorganernas sjukdomar. Tjenstg. 17.

Båda terminerna ledde Professorn de vid hans afdelning förekommande pathologiska sectionerna och tolkade dervid förekommande fenomener.

E. O. Medicine Professoren Malmsten:

Vårterminen: Läran om hudsystemets sjukdomar jemte demonstration af de flesta så väl akuta, som chroniska hudsjukdomars igenkännande och behandling.

Tjenstgörande . . . . 20.

Höstterminen: Sjukdomsformerna Favus, Scabies, Eczema, Herpes, Psoriaris, Prurigo, Impetigo, Pityriasis, jemte en del Syphilitiska hudsjukdomar, äfvensom ryggmergens, ventrikelns och njurarnas chroniska lidanden. Tjenstgörande . . . 17.

Härjemte ledde Professorn de å afdelningen förekommande Pathologiska sectionerna och redogjorde för desamma.

Professorn i Paediatriken, Berg föreläste

Vårterminen: Dyskrasiska blodsjukdomarnas inflytande till framkallande af hjernsymptomer, hæmorrhagier inom cerebrospinal-systemet hos barn och meningitis exsudativa med dess följder. Tjenstgörande . . . . 15.

Höstterminen: Pathologia & therapia generalis infantiæ, äfvensom mjölken, digifningen, artificiela näringsämnen för späda barn, samt historien om koppymningen och vaccinationen i Sverige. Tjenstgörande . . . . 14.
Dessutom meddelades under läseterminerna å Allm. Barnhuset så väl vid der inrättad klinik, som vid en i serskild lokal derstädes mot årets slut öppnad Poliklinik, praktisk handledning i barnsjukdomarnas diagnos och behandling, samt liköppningars anställande å barn, både med hänsyn till pathologien och medicina legalis.

Chirurgiæ Professorn SANTESSON:

Vårterminen: Hernia, Anus præternaturalis, Fistula stercorea, samt med anledning deraf förekommande operationer; sjukdomar uti intestinum rectum, jemte vitia congenita af urogenitalorganerna. Tjenstgörande . . . . 17.

Höstterminen: Urogenitalorganernas sjukdomar, med dervid förekommande operationer: derefter arter-underbindningar. Tjenstgörande . . . . 22.

Under båda terminerna: Diagnos och behandling af de på Chirurgiska kliniken intagna, yttre åkommor, jemte demonstrationer och undersökningar af förekommande sjuka bildningar.

Artis Obstetriciæ Professorn M. RETZIUS föreläste

Vårterminen: Läran om Förlossningsmekanismen.

Höstterminen: Den Obstetriska operationsläran. Vid kliniken lemnade han handledning uti Explorationsläran och biträdandet vid naturliga förlossningar.

Åhörare och tjenstgörande Vårterminen . . . . 26.
Höstterminen . . . . 21.

Artis Obstetriciæ Adjuncten HJORT lemnade båda terminerna de tjenstgörande tillfälle att utom Barnbördshuset assistera vid 19 svårare förlossningar, äfvensom å Ammecontoiret: att bedömma Ammors antaglighet.

Läraren i Rättsmedicinen A. H. WISTRAND ledde under båda terminerna af året 26 medico legala liköppningar och redogjorde för desamma, samt höll serskilda föredrag öfver undersökningar i förgiftningstillfällen; Åhörare: Vårterminen . . 25.
Höstterminen . . 12.

Bibliothekarien VON DÜBEN höll i Maj månad 3:ne föredrag öfver Aretæi af Kappadocien och Galeni skrifter samt dessa författares betydelse för Läkarekonstens historia.
Åhörare . . . . 16.

Examina.

Vårterminen:	Chirurgiæ Magisters-Examen,	1:a afdelningen	1.
— —	— — —	2:a — —	1.
— —	— — —	3:e — —	9.
			11.
Höstterminen: — —	— — —	3:e — —	3.
		Summa	14.»

Under året har Bibliotheket ökats med 400 volumer[1]), det Anatomiska museum med 120 nummer[2]) och Chemiska institutionen med flera nya instrumenter och præparater.

Det större auditoriet i Laboratoriibyggningen erhöll under året ny, smakfull inredning och i dess fond uppsattes den kostbara bröstbild i marmor af framlidne Chemie Professorn vid Institutet, Friherre Berzelius, hvilken bröstbild blifvit förfärdigad af Bildhuggaren David i Paris och förärad till Institutet af Enkefru Friherrinnan Berzelius.

Sedan för befrämjande af läkares utbildning medelst resor i främmande länder saknats annat offentligt understöd, än det ofvan nämnda först af Chirurgiska Societeten och derefter af Collegium medicum årligen disponerade, till ett belopp på sednare tider af Banko R:dr 400, och betydligare resestipendier endast tid efter annan genom serskild Kongl. nåd af några få läkare fått tillgodonjutas, har deremot efter af Rikets Ständer år 1840 å 8:de hufvudtiteln beviljadt årligt anslag af 10,000 R:dr till resestipendier och läroböckers samt lärda verks utgifvande äfven för Läkarecorpsen öppnats en ovärderlig förmån att genom större årliga reseunderstöd kunna tillvinna sig och landet en noggrann kännedom om vetenskapens framsteg i utlandet, hvaraf ock redan skördats rika frukter. Af det sålunda beviljade allmänna anslaget har Kongl. Maj:t uppå underd. förslag af Sundhets-Collegium täckts tilldela följande läkare understöd, nemligen:

År 1841.

Berg, F. T. B:ko R:dr 1000 till utrikes resa för medicinska studier.
Sundevall, F. » » 1000 » » » för vidare utbildning i Anatomien.
Elliot, J. » » 700 » » » för inhämtande af närmare kännedom om barnbördshus och barnförlossningskonsten i London.

---

[1]) Bland dessa förtjena serskildt nämnas 6 större arbeten af *H. M. Konungen,* 20 volumer manuskripter rörande Svenska medicinalverket efter framlidne Archiater A. Bäck af H. E. Friherre *Ihre,* 103 volumer af afl. D:r *Elmstedt,* samt åtskilliga verk af Universitetet i Christiania, Prof. *Ilmoni* i Helsingfors, Professor *Ibsen* i Köpenhamn samt Hrr *Ekströmer, Huss, Liljewalch, Retzius A.* m. fl.

[2]) Bland dessa erhöllos de yppersta af Professor *Ibsen* i Köpenhamn, bestående af 1:o Labyrinthus osseus af menniskan; 2:o den membranösa labyrinthen hos menniskan (i spiritus vini). Dessa 2:ne præparater äro af sådan fullkomlighet, att dessa delar sannolikt af ingen tillförene blifvit så mästerligt framställda; 3:o Labyrinthus osseus och membranaceus af en hafssköldpadda; 4:o Njurens kärl (vener och arterer) hos en skälhund injicerade och corroderade, samt prydligt öfverdragna med copalfernissa och förvarade under glaskupa; 5:o Ett fullständigt mans-skelett af en neger; 6:o Cranium af en Pelagisk neger från Nicobaröarne. Dessa skänker, jemte dem Museet från samma hand fått emottaga år 1842 öfver lefverns och lungornas kärl, utgöra varaktiga minnen af denne utmärkte Anatoms lika ovanliga skicklighet som synnerliga välvilja för Läroverket. Vidare af Professor *Bonsdorff* i Helsingfors, Presidenten Grefve *Mannerheim* i Wiborg, D:r *Eugene Robert* i Paris m. fl.

Malmsten, P. H. B:ko R:dr 2066 32. för utrikes resa till Tyskland, Frankrike och England att inhämta kunskap om organisationen af sjukvårdsanstalterna och i sistnämnde land taga kännedom om läkarekonstens sednaste framsteg och närvarande tillstånd.

År 1842.

Liljewalch, P. O. B:ko R:dr 1600 till utrikes resa för att, enligt instruktion af Sundhets-Collegium, i Frankrike, Tyskland och så vidt möjligt England besöka de stora sjukinrättningarne med hufvudsaklig uppmärksamhet på barnmorskekonstens tillstånd och Chirurgien.

År 1843.

Berlin, N. J. B:ko R:dr 1500 till utrikes resa för studium af det utländska Pharmaciväsendet.

Collin, J. G. B:ko R:dr 400 till utgifvande af Afhandling om barns sjukdomar.

Lang, F. » » 400 till utrikes resa för studium, serdeles af den nyare Chirurgien.

År 1844.

Wistrand, A. T B:ko R:dr 1200 till utrikes resa för inhämtande af Statsmedicinens tillstånd inom åtskilliga Europas stater.

År 1845.

Gellerstedt, P. E. B:ko R:dr 1100 till utrikes resa åt Tyskland, Frankrike och England för vidare utbildning i den medicinska vetenskapen och dess praktiska användning.

Lundberg, V. B:ko R:dr 1100 till utrikes resa åt Tyskland och Frankrike för att inhämta kännedom om Medicinens och Chirurgiens nyare framsteg serdeles i Chirurgisk anatomi och tecknik, hudsjukdomar och syphilis.

År 1846.

Hjertstedt, L. B:ko R:dr 1500 till utrikes resa för att besöka anstalter till vansinniges vård.

År 1847.

Santesson, C. B:ko R:dr 1500 till utrikes resa för utvidgande af sina kunskaper i Anatomi och praktisk läkarekonst.

Sköldberg, S. E. B:ko R:dr 800 till utrikes resa för att följa de mest berömda medicinska kliniker i Paris.

År 1848.

Lindhagen, C. J. J. B:ko R:dr 1500 till utrikes resa åt Tyskland, Frankrike och om möjligt Italien för ökade insigters vinnande i praktiska läkarekonsten.

Appeltofft, C. F. B:ko R:dr 800 till utrikes resa att förvärfva färdighet i chirurgiska operationer.

År 1849.

Hahn, C. B:ko R:dr 1500 till utrikes resa åt Tyskland, Frankrike och England för att inhämta kännedom om inrättningar för sinnessjukas vård.

Carlsson, H. J. B:ko R:dr 1000 till utrikes resa åt Tyskland, Frankrike och England att studera chirurgi och praktisk medicin.

År 1850.

Hörlin, A. J. B:ko R:dr 666 32. till utländsk resa för medicinska studier.

Grähs, C. G. » » 1000 » » » för studium af patholog. anatomi och speciel therapie;

och år 1851.

Andrée, A. B:ko R:dr 666: 32. till utrikes resa för studium af läkarekonsten i allmänhet och i synnerhet främmande länders apothekslagstiftning.

Sätherberg, H. B:ko R:dr 666: 32. för utrikes resa till England, Frankrike och Tyskland att inhämta kännedom om orthopediska läkarekonstens framsteg.

Abelin, H. B:ko R:dr 666: 32. till utrikes resa att studera barnsjukdomarne och barnsjukhusens organisation.

Wistrand, A. T. och *Wistrand, A. H.* B:ko R:dr 450 för utgifvande af en lärobok i Rättsmedicinen.

Af ofvannämnde resestipendiater, som till största delen blifvit ålagde att efter hemkomsten aflemna berättelse om resans hufvudsakliga föremål, hafva följande sådana berättelser afgifvit, neml.:

Berg. Om största antalet af Barnvårdsanstalter på Europas continent (tryckt i sammandrag i Hygiæa 1843 o. f. å.)

Elliot. Om Barnförlossningskonstens tillstånd i England och Irland år 1841 (tryckt i Hygiæa 1842 o. 1843.)

Berlin. Om åtskilliga utländska pharmaceutiska institutioner och kemiska laboratorier (tryckt i Sv. Läk. Sällsk. N. Handl. 5:te band.)

Wistrand. Om Statsmedicinens tillstånd i åtskilliga Europeiska länder (tryckt ibid.)

Hjertstedt. Om Hospitalsvården i England, Frankrike, Belgien, Holland, Tyskland och Italien.

Santesson. Om de förnämsta Medicinska skolorna i Italien, Frankrike, Holland och England (tryckt i Hygiæa 1850 o. f. å.)

Sköldberg. Anteckningar från några af de berömdaste Klinikerna i Paris, (tryckt i Hygiæa 1847 o. 1848.)

Lindhagen. Om Magendie's och Bernard's Physiologiska experimenter (tryckt i Hygiæa 1849.)

Appeltofft. Om Sjukhusen och Militär-medicinal-väsendet i Danmark och några Tyska stater.

Carlsson. Studier i Chirurgie och Praktisk Medicin, samt redogörelse för åtskilliga utländska sjukinrättningars beskaffenhet. (tryckt i sammandr. i Hygiæa 1850.)

Hörlin. Allmänna betraktelser öfver Fängelselifvets menliga inverkan å Sundhetstillståndet i anledning af D:r Delbrücks observation af fängelsekachexien inom Cellfängelset i Halle och D:r Hallers m. fl. läkares åsigt att Tuberkulosen är endemisk och den mest förhärjande sjukdom inom alla Straff-fängelser.

Grähs. Om Sinnessjukdomars vård och behandling, samt om Sundhetspolis med tillhörande lagstiftning. (Tryckt i Sv. Läk. Sällsk. N. Handl. 8:de band.)

Andrée. Om Apothekslagstiftningen i England, Frankrike och Tyskland, samt om Droguehandeln i utlandet.

Sätherberg. Om de framsteg, som blifvit gjorda inom Orthopediens och Medikal-Gymnastikens område i Tyskland och Frankrike. (Tryckt i Sv. Läk. Sällsk. N. Handl. 8:de band.)

Abelin. Om Barnsjukhusen i London m. m. (Tryckt i sammandr. i Hygiæa 1853.

---

10) Apotheksväsendet *).

a) Den Pharmaceutiska undervisningen.

Under år 1851 hafva 17 elever, dels i Stockholm dels i landsorten, efter föreskrifven tjenstgöringstid å Apothek, undergått examen och blifvit för Pharmaciæ Studiosi förklarade; och vid Pharmacevtiska Institutet hafva, enligt Läraren vid samma Institut, Professor Mosanders till Collegium ingifna årsberättelse, 14 Pharmaciæ Studiosi begagnat undervisningen samt undergått Provisors- och Apothekare-examen, och efter aflagd tjensteed erhållit diplomer såsom edsvurne Apothekare.

b) Apothekens antal och tillstånd.

I Riket finnas för närvarande 132 stamapothek samt 14 filialapothek eller tillsammans 146; nemligen:

	apoth.	filialapoth.
I Upsala Län: i Upsala 2, Enköping 1, ...	3	—
» Stockholms Stad	14	—
» Stockholms Län: Norrtelge 1, Sigtuna 1, Östhammar 1, Waxholm 1, Drottningholm 1, Södertelge 1, ...	6	—
» Skaraborgs Län: Mariestad 1, Lidköping 1, Skara 1, Fahlköping 1, Sköfde 1, Hofva 1, Hjo 1, med filialapoth. i Carlsborg 1, .	7	1
» Kronobergs Län: Wexiö 1, Ljungby 1, ...	2	—
» Jönköpings Län: Jönköping 1 med filialapoth. i Wrigstad 1, Ekesjö 1, Grenna 1, Wärnamo 1, Hvetlanda 1, ...	5	1
Transport:	37	2

---

*) Referent: Medicinal-Rådet m. m. *af Pontin.* (Berättelsen uppsatt af Collegii Ombudsman).

	Apoth.	filialapoth.
Transport:	37	2
I Westmanlands Län: Westerås 2, Arboga 1, Köping 1, Sala 1, Norberg 1, ...	6	—
» Östergöthlands Län: Linköping 1, Norrköping 2, Söderköping 1 med filialapoth. i Waldemarsvik 1, Wadstena 1, Skenninge 1, Motala 1, Kisa 1, ...	8	1
» Södermanlands Län: Nyköping 1, Strengnäs 1, Eskilstuna 1 med fil. i Thorshälla 1, Mariefred 1, Malmköping 1 med fil. i Önnerstad 1, Trosa 1, Åsen (W. Wingåker) 1, med filialapoth. i Floda 1, ...	7	3
» Elfsborgs Län: Wenersborg 1, Alingsås 1, Borås 1, Ulricehamn 1, Åmål 1, Lilla Edet 1, ...	6	—
» Calmar Län: Calmar 1, Westervik 1 med fil. i Gamlebyn 1, Wimmerby 1, Döderhultsvik 1, Högsby 1, Mönsterås 1, Borgholm 1, Skogsby 1, Nybro 1, ...	9	1
» Kopparbergs Län: Fahlun 1 med fil. i Lecksand 1, Säther 1, Hedemora 1, Smedjebacken 1, ...	4	1
» Örebro Län: Örebro 1, Askersund 1, Nora 1, Lindesberg 1, . .	4	—
» Wermlands Län: Carlstad 1 med fil. i Sunne 1, Christinehamn 1, Filipstad 1, Arvika 1, ...	4	1
» Gefleborgs Län: Gefle 2, Hudiksvall 1 med fil. i Jerfsö 1, Söderhamn 1, ...	4	1
» Wester Norrlands Län: Hernösand 1, Sundsvall 1 med fil. i Torp. 1, Örnsköldsvik 1, Sollefteå 1, ...	4	1
» Westerbottens Län: Umeå 1 med fil. i Nysätra 1, Skellefteå 1, Lycksele 1, ...	3	1
» Gottlands Län: Wisby 1, ...	1	—
» Malmöhus Län: Malmö 2, Lund 2, Landskrona 1, Helsingborg 1 med fil. i Höganäs 1, Ystad 1, Trelleborg 1, ...	8	1
» Christianstads Län: Christianstad 1, Cimbritshamn 1, Engelholm 1, Båstad 1, ...	4	—
» Blekinge Län: Carlskrona 2, Carlshamn 1, Sölvesborg 1, Rönneby 1,	5	—
» Hallands Län: Halmstad 1, Warberg 1, Kungsbacka 1, Falkenberg 1, Laholm 1, ...	5	—
» Götheborgs Län: Götheborg 3, Uddevalla 1, Strömstad 1, Marstrand 1, Kongelf 1, Morlanda (Oroust) 1, ...	8	—
» Jemtlands Län: Östersund 1, Wemdalen 1, ...	2	—
» Norrbottens Län: Piteå 1, Luleå 1, Haparanda 1 med fil. Neder Calix 1, ...	3	1
Summa:	132	14.

Apotheksvisitationerna, hvilka enligt Kongl. Maj:ts nåd. Reglemente för Apothekare af d. 11 Augusti 1819 § 12 årligen, eller oftare då omständigheterna så fordra, böra ske, hafva under ifrågavarande år regelmässigt försiggått och ådagalagt, att Apotheken i allmänhet äro väl hållna och motsvara allmänhetens billiga fordringar. Ombyten af Apotheksinnehafvare eller Provincial-Läkare och andra tillfälliga orsaker göra merändels att icke alla Apotheken årligen blifva visiterade, så att för ett och annat Apothek kan hända att visitation något år uteblifver. Under ifrågavarande år hafva af sådant skäl visitationer icke blifvit hållna på 24 Apothek. Endast få och mindre betydande anmärkningar hafva förekommit, och de rättelser Collegium af sådan anledning påfordrat, hafva, enligt visitatorernas uppgifter, skyndsamt blifvit verkställde.

c) *Tillkomne nya Apothek.*

Stadfästelse å s. k. privilegier eller besittningsrätt har under året blifvit sökt å Nätra (Örnsköldsvik) Apothek af Apothekaren Hornberg, å Landskrona af Kayser, å Smedjebacken af Hellström, å Döderhultsviks af Munthe, å Wisby af Lübeck och å Askersunds af Lindblad; hvilka ansökningar äfven, efter Collegii underd. tillstyrkande, af Kongl. Maj:t i nåder blifvit bifallne. Likaledes har tillstånd att få anlägga nya Filialapothek, nemligen ett till Stamapotheket i Fahlun med station i Lecksands församling, och ett till Stamapotheket i Åsen, med station vid Stensjö gästgifvaregård, på Collegii tillstyrkande, i nåder beviljats; äfvensom en af vederbörande önskad förflyttning af Apotheket i Nätra till köpingen Örnsköldsvik nådigst blifven medgifven. Deremot har Kongl. Maj:t för närvarande icke funnit skäl bifalla gjorde ansökningar om tillstånd att anlägga nya Apothek i städerna Christianstad och Linköping, samt ett Filialapothek i Torpa, Ydre härad i Småland.

d) *Medicinal-Taxan.*

Den föreskrifna årliga revisionen af Medicinal-taxan har i behörig tid och ordning blifvit verkställd, hvarvid förekommit, att ibland exotiska medel 44 fallit och 28 stigit i pris, samt att 13 inhemska medel fordrat omräkning. Till följe af dessa prisförändringar hafva 420 sammansatta medel äfven fordrat prisförändring; och hafva dessa förändringar med Kongl. Maj:ts nåd. tillåtelse genom Collegii kungörelse af d. 5 Nov. 1851 blifvit till vederbörandes efterrättelse bekantgjorde. De medikamentsräkningar, hvilka under året till Collegium för granskning inkommit, hafva uppgått till ett antal af 851 och till ett bruttobelopp af 72,297 R:dr 42 sk. 7 rst. Banko.

e) *Handeln med Arsenik.*

I afvaktan på Kongl. Maj:ts nåd. beslut rörande den af Collegium föreslagne förändrade stadga för handel med gifter, har Collegium genom cirkulär af d. 23 Maj 1850, dels fästat vederbörandes uppmärksamhet på hvad redan gällande författningar, ser-

serdeles Kongl. Maj:ts nåd. förordning d. 15 Juni 1787, föreskrifva, dels ock förständigat vederbörande Läkare att vid anställande apotheksvisitationer tillse och anmärka huru anbefallda försigtighetsmått blifvit iakttagne, samt uppväga och i visitationsprotokollerna anteckna det för hand varande förrådet af Arsenik.

Enligt den af Collegii Ombudsman tillfölje häraf påbörjade kontrollräkning, visa sig för år 1851 följande förhållanden: Då af redan anförde skäl icke alla Apotheken i riket under årets lopp blifvit visiterade, och några blifvit visiterade före publicerandet af nyssnämnde cirkulär, är Collegium för närvarande icke i tillfälle att meddela uppgift på hela qvantiteten af å samtlige Apotheken på en gång befintlig Arsenik.

Emedlertid, om ifrån Apothekens antal, 146, afdrages 24, för hvilka uppgifter saknas, och, bland hvilka mer än hälften äro mindre betydande eller Filialapothek, hvilka blott hafva en ganska ringa qvantitet eller alldeles ingen Arsenik, så visar sig, att på 122 Apothek finnes omkring 3100 ℔ v. v. och 85 ℔ med. v. arseniksyrlighet, hvilken fördelad lika på alla ger ett medium af omkring 26 ℔ på hvarje. Men då uppgifterna ådagalägga, att sammanräknade arsenikqvantiteten på 12 Apothek (neml. ett i Carlskrona, Carlstad, Gefle, Götheborg, Sala och Sölvesborg, samt 6 i Stockholm) utgjorde 2687 ℔, så återstår att fördelas på 110 Apothek endast 413 ℔ v. v., som tillsammans med 85 ℔ med. v. gör inemot 4 ℔ på hvarje Apothek. Nämnde Apothek äro deremot sådana, som antingen drifva droguehandel i stort, eller förse glas- och postlinsbruk, hagel- och kakelugnsfabriker, naturhistoriska museer, o. s. v. med deras behofver. På några Apothek fanns ingen Arsenik.

I Veterinär-medicinen användes Arsenik temligen mycket, synnerligen som utvärtes medel, såsom läkemedel för menniskor ytterst sällan och några gran deraf om året är hela consumtion för riket; så att hvad som icke åtgått för fabriker och näringar, hufvudsakligen blifvit användt i boskapsmedicin.

---

11). *Barnmorskorna och Undervisnings-anstalterna för dem* *).

Redan från äldre tider har äfven denna del af den allmänna hälsovården varit föremål för Regeringens synnerliga uppmärksamhet och behjertande. Under Carl d. XI:s minderårighet utfärdades Kongl. Maj:ts förbud för »olärda qvinnor, att låta sig bruka som Barnmorskor», samt befallning till Collegium Medicorum, »att hafva uppsigt det de som sig vilja för jordegummor och Barnmorskor bruka låta, skola vara »förståndiga och vid sådant verk vane». 1682 afgaf, på Hennes Maj:t Hedvig Eleonoras befallning, Archiater Urban Hjerne »*Förslag om ett Barnsängshospitals inrättande till Barnmorskors undervisning*» och 1688 stadgades, »att ingen må sig för

*) Referent: Medicinal-Rådet *Ekelund*.

»barnmorska utgifva, som icke af Stadsphysicus är examinerad.» 1697 blef en handbok för Barnmorskor utgifven, hvarefter Barnmorskornas undervisning efter hand och genom anställande af en serskild lärare eller informator, mer och mer bestämdes intill 1777, från hvilken tid en mera vetenskaplig undervisning blef meddelad af Artis Obstetriciæ Professorn i Stockholm, äfvensom »praktisk öfning under hans inseende i allmänna barnbördshuset erhölls. Då oaktadt dessa vidtagna åtgärder, Barnmorskornas antal i orterna »fortfor att vara alldeles otillräckligt,» så att olyckliga barnförlossningar ofta inträffade i anledning af bristande skickligt barnmorskebiträde, så afgaf Sundhets-Collegium uti anbefalldt utlåtande d. 9 Mars 1822 underd. förslag till Barnmorskors anskaffande för landsorternas behof. Collegium ansåg de »hufvud»sakliga hinder, som motarbeta examinerade Barnmorskors antagande vara, 1:o allmo»gens fördomar och liknöjdhet om sin helsa, 2:o omöjligheten hos den fattigare all»mogen och obenägenheten hos den förmögnare, att med utgifter bidraga för ända»mål, som den sjelf ännu ej ansåg magtpåliggande, samt 3:o fattigdom i allmänhet hos »dem, som höra till den class, från hvilken barnmorskelärlingar vanligen utgå — jemte »brist på utsigter till vinnande af bergning igenom konstens utöfning, sedan de om »densamma sig beflitat,« och hemställde Collegium derföre om »12 Barnmorske-frilärlingars tilldanande och underhåll årligen på Statens bekostnad,» hvilken anstalt borde, enligt Collegii tanka, så fort ske kunde, sättas i verkställighet. Den 13 Juni s. å. lemnade Kongl. Maj:t dess nådiga bifall till den gjorda framställningen och vid näst-påföljande riksdag blef kostnaden för 12 frielevers underhåll, hyra för rum samt ved och ljus, tillsammans 1328 R:dr årligen, uppförd på riksstat. Från den tiden började läroverket i Stockholm visserligen att mera jemt begagnas af ett större antal Barnmorskelärlingar än tillförene, men då förlossningar med olycklig utgång, icke destomindre, ej sällan inträffade och Sundhets-Collegium från många landsorter inhämtade, »att det »vid förekommande fall ofta var alldeles omöjligt att i rättan tid erhålla hjelp af »läkare, men deremot en lång erfarenhet visat, att förbudet mot bruket af instru»menter icke förmått hindra Barnmorskor och andra, alldeles olärda menniskor, att »medelst våld på fostret söka rädda modren», så utfärdades, efter derom af Collegium gjord underdåning framställning, d. 21 Febr. 1829 Kongl. Maj:ts nådiga bref *med tillåtelse i vissa fall för Barnmorskor, att vid förlossningar nyttja instrumenter*, hvarefter Kongl. Maj:ts *förnyade* nådiga Reglemente för Barnmorskor under d. 2 Novemb. 1840 utfärdades, hvarigenom »Barnmorskor, som gjort sig serdeles väl kända icke »blott för kunskap och färdighet i den egenteliga barnmorskekonsten, utan ock för »pålitlighet och sedlighet, må *vid undervisningsverket i Stockholm* få lära äfven den »instrumentala förlossningskonsten,» och deruti undergå vederbörligt förhör. Att detta undervisningsverk ifrån 1822 mera begagnats än under föregående åren, inhämtas deraf, att då t. ex. från 1815 till 1822, 26 Barnmorskor i medeltal blifvit derifrån årligen utexaminerade, så har ifrån 1823 till och med 1841, antalet uppgått till 37 årligen, och under de sist förflutna 10 åren 1842—1851 i medeltal 44. Från 1829 till och med 1841 hafva 128 Barnmorskor aflagt examen uti den instrumentala förlossningskonsten och

under de derefter, eller sistförflutna 10 åren 264 — och således tillsammans 392 — enl. följande sammandrag, hvarvid dock äfven antalet af dem som från undervisningsverket i Lund blifvit utexaminerade, enligt derifrån till Collegium inkomna uppgifter upptages.

Sammandrag för 10 år på utexaminerade och godkända Barnmorskor.

	Vid Undervisningsverket		
	i Stockholm.		i Lund.
	I den allmänna Barnmorske-examen.	Uti Instrumental-examen.	
År 1842	45	13	17
» 1843	43	21	23
» 1844	38	27	5
» 1845	44	31	27
» 1846	43	27	15
» 1847	47	32	10
» 1848	46	28	19
» 1849	40	25	17
» 1850	51	29	9
» 1851	43	31	20
Summa	440	264	162

Härvid må anmärkas, att de uti Lund utexaminerade Barnmorskorna egenteligen endast äro beräknade att ersätta afgången uti Malmöhus och Christianstads län; Kongl. Maj:ts bref d. 5 Maj 1813 och 27 Juni 1821.

Allmänna Barnbördshuset i Stockholm har i anseende till derinom uppkomna fall af elakartad puerperalfeber, måst under någon tid på sommaren 1851 hållas stängdt, för att undergå reparation och rening hvarunder de till intagning anmälda qvinnor blifvit genom Direktionens försorg till Barnmorskor i Staden utaccorderade, — men Barnmorske-elevernas undervisning har icke desto mindre, till alla delar, utan afbrott och i stadgad ordning fortgått, i följd hvaraf de utexaminerades antal för året också motsvarar de föregående årens.

Enligt till Sundhets-Collegium inkomna, nu mera i följd af Collegii Circulär till Läkarne i riket d. 5 Junii 1851 fullständigare uppgifter på i tjenst varande exami-

nerade Barnmorskor och deras aflöningsvilkor, hafva 1338 sådana befunnits samma år i riket, för yrkets utöfning anställda, af hvilka 131 voro bosatta i Stockholm och 1207 uti rikets öfriga städer eller på landet, och torde förhållandet närmare upplysas af följande, för hvarje län, ifrån Konungens Befallningshafvandes skrifvelser samt Provincial-läkarnes embetsberättelser gjorda utdrag.

Upsala Län. Barnmorskornas antal svarande emot behofvet, enär alla socknar äro med Barnmorskor försedda, emot bestämda aflöningsförmåner.

Stockholms Län. De flesta socknar hafva examinerade, emot öfverenskommen aflöning, antagna Barnmorskor, utgörande lönevilkoren i allmänhet 4 tunnor råg, 2 tunnor korn, 6 lass ved, 2 rum till boställe, merendels i sockenstugan, eller ock en emot förenämnde spannemål och ved svarande penningelön efter markegångspris. I Norrtelje district äro aflöningsvilkoren likväl »på flera ställen ganska klena,» så att Barnmorskorna, med afseende derå, enligt Provincial-läkarns yttrande, uppfylla sitt kall bättre än man skulle kunna hoppas, och biträde af oexaminerade qvinnor begagnas egenteligen endast i Skärgårdsförsamlingarna, der afståndet emellan öarna, för naturhinder af storm, isläggning m. m. hindra folket att längre ifrån hämta Barnmorska.

Skaraborgs Län. Skara Dom-Capitel har, såsom svar på Collegii skrifvelse, genom bref af d. 19 Mars 1851 gifvit Kongl. Collegium tillkänna, att Kongl. Circuläret till Consistorierna af d. 1 October 1831 angående anbefallda åtgärder, till antagande af kunniga Barnmorskor der, hvarest sådana saknas, nemligen »att presterskapet skall vid lämpliga tillfällen fästa menigheternas uppmärksamhet på vigten och »värdet af Barnmorskors antagande,» blifvit genom *förnyadt cirkulär* Stiftets Presterskap tillkännagifvet.

Provincial-Läkaren i *Lidköpings distrikt* (40 socknar) yttrar, att »på landet är nästan total brist på examinerade Barnmorskor. Försök att förmå församlingarna förskaffa sig sådana, hafva vid utlysta sockenstämmor alltid aflupit fruktlöst. Allmogen har mera förtroende för s. k. jordegummor». I Lidköpings stad finnas 6 och i Skara 2; men på landet blott en enda antagen.

I *Mariestads distrikt* (30 socknar) finnas 7 Barnmorskor, af hvilka 4 bo i Mariestad. De tre som finnas bosatta på landet »äro aflönade af kommunerna och åtnjuta stort förtroende.»

Hjo distrikt (30 socknar). »Barnmorskeväsendet är illa rangeradt,» yttrar Prov. Läkaren. I Hjo stad äro 2:ne och i Sköfde 3:ne Barnmorskor, men endast i 2:ne landsförsamlingar finnes examinerad Barnmorska antagen, den ena med 5 tunnor hafra och den andra med 3 tunnor råg i aflöning. Allmogen begagnar i allmänhet kloka gummor, »hvilka ofta behandla Barnsängsqvinnor på ett förvändt och stundom vådligt sätt; men som allmogens qvinnor oftast hafva lätta förlossningar, hafva de ock fullt

förtroende till dessa qvinnor, och vilja icke, *om än tillgång finnes*, anlita en examinerad Barnmorska».

Kronobergs Län. I *Wexiö Provincial-Läkare distrikt* finnas 12 examinerade Barnmorskor, nemligen i Wexiö stad 6, i *Konga* härad (15 socknar) 2, den ena i Hofmanstorps socken aflönad af Bergsrådet Aschan, i *Uppvidinge* härad (14 socknar) 2, i *Allbo* härad (17 socknar) 1, i *Norrvidinge* (7 socknar) ingen, samt i *Kinnevalds* härad (11 socknar) 1, som aflönas från en donation af Öfverste Hederstjerna. Provincial-Läk. yttrar, att ehuru tillgången på Barnmorskor under sednare åren något tilltagit, anser han den dock icke svara emot behofvet.

Uti *Ljungby distrikt* är Barnmorskornas antal ännu mindre svarande emot behofvet, då uti hela districtet endast två finnas. Provincial-Läkaren yttrar derföre, att »Barnmorskeväsendet står på en ytterst klen fot och att han måste mera fungera som »distriktets Barnmorska än som dess Läkare, alldenstund han har både juridisk och »moralisk pligt, att ej vägra en sådan patient sitt biträde; detta öfverstiger hans krafter, »då han ibland knappast hunnit hem från den ena barnaföderskan, förrän han får »resa till den andra på 6—8—10 mils afstånd och ofta i det svåraste väglag.» Provincial-Läkaren anser detta endast kunna afhjelpas derigenom »att hvarje Pastorat ålägges »anskaffa examinerad Barnmorska, eller att Staten anslår ett behöfligt antal Barnmor»skor inom districtet.»

Jönköpings Län. Uti 21 socknar på landet finnes examinerade Barnmorskor af kommunerna antagne; men uti 51 socknar finnes ingen. Konungens Befallningshafvande yttrar i skrifvelse till Collegium, att sockenstämmor blifvit under åren 1850 och 1851, hållne i alla församlingar. På några ställen (Ökna, Hånger m. fl.) har man undskyldt sig med sin fattigdom och tryckande fattigvård; på andra ställen (Östbo härad) är folket ej ovilligt antaga Barnmorska, men fruktar för kostnaden; på många ställen (Åsenhöga, Källerö, Bolmsö, Långaryd, Höreda, Mellby, Hult, Edshult, Ingatorp, Bellö, Flisby, Solberga, Marbäck, Carlstorp, Korsberga, Stenberga, Skirö och Nya, Svarttorp, Rogberga, Öggestorp, Kråkshult, Ljungarum, Järsnäs, Sandseryd, Barkeryd och Barnarp) finnes ingen Barnmorska antagen och äfven mer eller mindre motvilja för antagandet.

Provincial-Läkaren i *Jönköpings distrikt*, »att Barnmorskeväsendet är illa eller »alls icke ordnadt.» En enda socken har Barnmorska, men hon har ingen aflöning och är ej af något kontrakt bunden. Vid många försök af Presterskap och ståndspersoner har propositionen att anskaffa examinerade Barnmorskor blifvit af allmogen emottagen med ovilja och likgiltighet. Ett oskick har under sednare åren äfven bedrifvits dermed, att då en qvinna velat blifva fri-elev, har hon utaf någon socken skaffat sig ett antagande, men så ställdt, att efter fulländad kurs, ingendera sidan kunde göra anspråk på den andra. I Jönköpings stad är deremot mer än tillräckligt — nemligen 9 stycken.

Provincial-Läkaren i *Eksjö distrikt* yttrar, att allmogen i vanliga fall begagnar så kallade hjelperskor, och endast i svårare fall tillkallar Barnmorska. Endast i Säby, Lommaryd, Askeryd, Alsheda och Hvetlanda, finnas Barnmorskor mot bestämd lön af kommunerna antagna.

I *Wrigsta distrikt* (18 socknar) finnes en Barnmorska. Sedan förslag blifvit uppgjordt till 3:ne Barnmorske-stationer inom distriktet, och Konungens Befallningshafvande låtit utlysa Sockenstämmor, der saken kom till afgörande; så ville, yttrar Provincial-Läkaren, »de flesta socknarna likväl icke ingå på något lönebidrag — och folket »lät förstå, att de aldrig antaga Barnmorska förrän Kongl. Maj:t dem dertill ålägger.» Provincial-Läkaren Beckström ansåg derföre, att fråga borde väckas hos Rikets Ständer som skulle afse, att Kongl. Maj:t ålägger de tredskande församlingarna, att antaga Barnmorskor. Uti Wrigsta församling är emedlertid nu mera en Barnmorska antagen med bestämda aflöningsförmoner.

I *Wernamo distrikt* (39 socknar) finnas 2:ne Barnmorskor i Wernamo och Forsheda, båda med bestämd lön af kommunerna.

Westerås Län. Alla socknar äro försedda med examinerade Barnmorskor, hvilka, enligt Provincial-Läkarens rapport, i allmänhet samvetsgrant uppfylla sina åligganden och njuta derföre allmänt förtroende.

Linköpings Län. Provincial-Läkaren i *Linköpings distrikt* yttrar, att de flesta landsförsamlingar sakna examinerade Barnmorskor och att för det mesta så kallade hjelperskor, eller gamla qvinnor tillitas, så att om någon förändring härutinnan kunde åvägabringas, vore det högst önskvärdt.

För *Söderköpings distrikt* uppgifves deremot, att de flesta församlingar hafva antagit examinerade Barnmorskor och att de som sakna sådana, äro nära till städerna belägna, samt sålunda i tillfälle, att vid förekommande behof, derifrån erhålla snara biträden. Provincial-Läkaren berömmer mycket Barnmorskan i Motala för hennes skicklighet i instrumenters användande och yttrar sluteligen: »det vore väl om alla Barn- »morskor, som anställas på landet, undervisades i den instrumentala förlossningskonsten, »ty derigenom skulle allmogens förtroende för dem betydeligt, emot hvad nu är fallet, »höjas, till oberäknelig nytta för både barnaföderskorna och deras foster.»

Kisa distrikt (30 socknar), har 2 examinerade Barnmorskor och Provincial-Läk. yttrar, att församlingarna hafva i allmänhet mycken motvilja för att antaga Barnmorskor, hufvudsakligen af det skäl, att de anse sig förut vara nog betungade med utgifter; allmogen anser sig ock kunna undvara dem, och begagnar ofta, äfven i socknar hvarest Barnmorska finnes, häldre sina egna hjelperskor, hvaraf i alla byar finnes tillgång. Denna obenägenhet mot Barnmorskor säger Provincial-Läkaren gör, äfven att sådana icke kunna med hopp om tarflig bergning nedsätta sig på landsbygden, och att till någon försäkran om tillräcklig lön, är icke lätt att förmå de församlingar, som endast bestå af bönder.

Nyköpings Län. Utom på två ställen, äro alla Barnmorskor försedda med bestämda löner af kommunerna. I samteliga Provincial-Läkare distrikterna är Barnmorskornas antal tillräckligt och alla äro de kände för nit och skicklighet i befattningen; i *Daga* och *Wingåkers distrikter* äga de flesta rätt, att vid förlossningar bruka instrumenter. För *Nyköpings distrikt* är anfördt, att sedan i flera socknar Barnmorskor blifvit anställda, hvilka fått rättighet begagna förlossningsinstrumenter, så hafva olyckligt aflöpande förlossningar på sednare åren, mycket sällan förekommit.

Elfsborgs Län. *Wennersborgs distrikt* (40 socknar). I staden finnas 4, och på landet 7 Barnmorskor — de sednare utan någon fix lön.

Borås distrikt (28 socknar). »Barnmorskeväsendet på landet är i ett högst mise- »rabelt skick, säger Provincial-Läkaren, alldenstund blott en enda Barnmorska finnes der »att tillgå. Hon är boende i Örby socken af Marks härad och är utaf kommunen »aflönad. I Borås stad finnas deremot 4. Häraf följer, att högst få inom distriktet »äro i tillfälle att erhålla Barnmorskebiträde och att de flesta få åtnöja sig med s. k. »hjelphustrur, hvilka till en del äro någorlunda bra i vanliga fall, då en god natur »hjelper sig sjelf och då något egenteligt konstens biträde ej påfordras. Församlin- »garna äro många gånger, redan för flera år tillbaka, på allmänna sockenstämmor »alfvarligen uppmanade, att förse sig med examinerade Barnmorskor, men hafva hit- »intills icke för någon del velat samtycka, att erlägga något till sådanas aflöning.»

Ulricehamns distrikt (34 socknar). En enda Barnmorska finnes i distriktet, boende i Ulricehamn. Ehuru uppmaningar flera gånger, enligt Provincial-Läkarens yttrande, blifvit gjorda till församlingarna, att antaga Barnmorskor, synas kommunerna i orten behandla denna fråga med serdeles likgiltighet.

Alingsås distrikt (28 socknar). 2 Barnmorskor, hvilka båda bo uti Alingsås. Allmogen anlitar högst ogerna examinerade Barnmorskor, säger Provincial-Läkaren.

Åmåls distrikt. 22 socknar med 5 Barnmorskor, af hvilka 3 bo i Åmål.

Calmar Län. *Calmar distrikt.* I många socknar saknas ännu examinerade Barnmorskor. Konungens Befallningshafvande och Provincial-Läkaren hafva väl sökt förmå församlingarna, att förse sig med sådana, men hittills endast på få ställen lyckats; och någon årlig lön beviljas sällan. I N. Möre härad finnes ingen enda, men i S. Möre härad har man begynt hafva mera förtroende för examinerade Barnmorskor än för s. k. hjelperskor.

Tjust distrikt (15 socknar). 3 Barnmorskor finnas i distriktet, alla med rätt att begagna instrumenter och åtnjutande bestämda lönevilkor.

Öland. (30 socknar) med 2 Barnmorskor, 1 i N. och 1 i S. Motet. Den förra har en liten, den sednare ingen lön.

Döderhultsviks distrikt. (12 socknar) med 7 Barnmorskor. Provincial-Läkaren yttrar, att allmogen nödgas stundom anlita oexaminerade; men att, äfven der examinerade finnas, begagnas ofta oexaminerade, och att det fordras lång tid, innan allmogen bortlägger sin ovilja emot och finner nyttan af examinerade Barnmorskors bi-

träde, hvilket ändamål icke torde vinnas annorlunda, än att låta dertill passande personer från orten, såsom fri-lärlingar lära Barnmorskeyrket, hvarefter dessa, bosatta i orten, småningom vänja allmogen att företrädesvis anlita dem. Att inför domstol låta tilltala och pliktfälla dem, som begagna en ej examinerad, anser Provincial-Läkaren väcka än större ovilja och således snarare hindra det åsyftade ändamålet.

St. Kopparbergs Län. I *Fahlu*, *Hedemora* och *V. Bergslagens* distrikter, är Barnmorskornas antal temligen tillräckligt. De äro antagne och i allmänhet aflönade af kommunerna. I *Mora* distrikt är bristen, enligt Provincial-Läkarens embetsrapport deremot ofta känbar. Konungens Befallningshafvande har ock med anledning af Sundhets-Collegii skrifvelse om åtgärder till förekommande af olyckliga barnsbörder inom Öster-Dalarnes Provincial-Läkaredistrikt, infordrat och till Collegium öfverlemnat Sockenstämmoprotokoller och Sockennämndernas yttranden, hvaraf inhämtas, att Ore, Orsa, Elfdalen och Sofia Magdalena socknemän fortfarande vägra, att för anställande af examinerad Barnmorska, någon slags kostnad sig åtaga.

Örebro Län. För hvarje socken finnes antagen och aflönad examinerad Barnmorska. Provincial-Läkaren i *Örebro* distrikt yttrar, att om Barnmorskor ej så allmänt anlitas som önskligt vore, torde skulden väl någon gång igenfinnas hos vissa anspråksfulla individer bland dessa tjensteqvinnor. I *Hellefors* distrikt har Banmorskan utom lön af socknen, äfven betaldt för hvarje förlossning, efter bestämd taxa, men skall dessutom i Grythytte församling för hvarje förlossning, der hon ej anlitas, hafva samma betalning, med undantag endast af fattiga och dem, som visa laga förfall för hennes tillkallande. Dessa vilkor äro af församlingen uppgjorda för att förekomma okunniga personers biträde.

Wermlands Län. *Carlstads distrikt.* Antalet af Barnmorskor på landet, yttrar Provincial-Läkaren, är ännu ganska otillräckligt, hvarföre det icke kan hindras, att okunniga gummor på allt för många ställen biträda allmogens qvinnor. Nors pastorat t. ex. med öfver 9000, Kila öfver 6000, By öfver 5,600, Millesvik öfver 3,800 innevånare o. s. v. hafva *ingen* Barnmorska.

Philipstads distrikt. Här finnes deremot enligt Provincial-Läkarens årsberättelse Barnmorska i hvarje församling, af kommunen antagen och aflönad.

Näs härad. Enligt Distrikt-Läkarens årsrapport finnes i hela häradet *ingen enda* examinerad Barnmorska. Distrikt-Läkaren säger sig hafva i mer än 10 år arbetat på, att få åtminstone en sådan inom distriktet antagen; men förgäfves. »Denna brist på Barnmorskor i förening med allmogens dröjsmål att eftersända Läkare förrän barnaföderskan håller på att uppgifva andan, har gjort att tvärriktnings-förlossningarna varit mycket svåra, så att vändning sällan varit möjlig och att förlossningar ofta måst ske med skarpa instrumenter.»

Fryksdals distrikt. Provincial-Läkaren yttrar: »oaktadt flera uppmaningar till församlingarna, att antaga Barnmorskor, och oaktadt sockenstämmor blifvit hållna, finnes

likväl

likväl blott en enda Barnmorska uti distriktet, som innehåller 13 socknar med 40,000 innevånare och en utsträckning, af 18 mils längd». Den Barnmorska som finnes, är icke heller antagen eller aflönad af någon kommun. Af denna brist, anser Provincial-Läkaren det vara en gifven följd, »att under biträde af okunniga s. k. hjelperskor, många lif spillas och skador vållas, ehuru de icke komma till allmänhetens kännedom». Då ståndspersoner behöfva sådant biträde, tillkallas Barnmorska från socknarna utom distriktet.

Gefleborgs Län. Examinerad Barnmorska finnes inom hvarje pastorat, emot bestämda aflöningsförmoner.

Hernösands Län. Tillräckligt antal examinerade Barnmorskor finnes. Alla sköta de sina åligganden till kommunernas belåtenhet, och äro aflönade af den kommun, inom hvilken tjenstgöringen bestrides.

Umeå Län. Inom hvarje socken finnes tillgång på Barnmorska. De äro vanligtvis aflönade från 33: 16. till 80 R:dr Banko, dessutom ersättning för hvarje förlossning — samt för en eller annan husrum och vedbrand.

Gottlands Län. Examinerade Barnmorskor finnas i hvarje pastorat. De aflönas alla af kommunerna.

Malmöhus Län. Barnmorskeväsendet bestrides med både insigter och nit af examinerade Barnmorskor. Då någon försummelse icke tycks vara begången, säger Provincial-Läkaren, så har Presterskapet ingenting att inrapportera om misslyckade barnförlossningar. Barnmorskorna aflönas i allmänhet af församlingarna med säd, efter aftal från äldre tider, hvarföre aflöningssättet ej eller ännu blifvit, i enlighet med Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente för Barnmorskor af 1840 tillämpadt.

Christianstads Län. Examinerade Barnmorskor finnas antagna och aflönade i alla socknar, och någon oexaminerad begagnas högst sällan. Aflöningen är antingen en viss qvantitet säd, olika på olika ställen, eller ock kontant betalning för hvarje förrättning.

Blekinge Län. *Carlskrona distrikt.* Provincial-Läkaren anser missförhållandet emellan den mängd Barnmorskor, som finnes i städerna och dem på landet omkring, vara påtaglig. I hela *Östra härad* (omkring Carlskrona), med 8 socknar, finnes nemligen ingen. Provincial-Läkaren får sällan veta något om de af Barnmorskorna verkställda förlossningar, och hemställer derföre, om det icke såsom en ovägerlig pligt borde åläggas hvarje Barnmorska, att till närmaste Provincial-Läkare qvartaliter inlemna uppgifter på de barn hon under loppet af denna tid förlöst, samt de åtgärder hon dervid funnit sig befogad att vidtaga. Månget ofog skulle, enligt Provincial-Läkarens tanke sålunda kunna rättas, och bättre kontroll kunna af Provincial-Läkaren öfver Barnmorskornas åtgärder hållas.

Sölvitsborgs distrikt. Examinerad Barnmorska finnes antagen och aflönad inom hvarje församling, och har till förekommande af andra okunniga personers användande vid förlossningar, den öfverenskommelsen blifvit på de flesta ställen träffad, att Barnmorskan äger fordra en viss bestämd afgift för hvarje förlossning inom sitt distrikt, ehvad hennes biträde anlitas eller ej.

Hallands Län. Konungens Befallningshafvande yttrar uti till Sundhets-Collegium inkommen skrifvelse, att tillgången på Barnmorskor i länet, ehuru under sednare åren något ökad, icke svarar emot behofvet, emedan uti 54 församlingar icke finnes någon, att man i få pastorater har påtänkt några åtgärder och att allmogen håller gerna på sina kloka gummor och andra oexaminerade biträden, att bristen på Barnmorskor är störst i den nordligaste delen af länet, eller Fjäre härad, hvarest af 15 församlingar, blott 2:ne hafva antagit sådana, — hvadan också, enligt vederbörandes anmälan, vid många tillfällen olyckshändelser inträffa och menniskolif spillas. I anledning deraf, att 2:ne misslyckade barnförlossningar under året inträffat genom saknad af kunnig Barnmorska, har Konungens Befallningshafvande sökt förmå länets innevånare, att mera allmänt antaga och aflöna sådana; — men hitintills förgäfves.

Götheborgs och Bohus Län. I städerna finnas 26 Barnmorskor, och i Götheborg hafva flera nyligen examinerade Barnmorskor, hvilka tyckas vara ganska skickliga, säger Stadsläkaren, nedsatt sig; men i landsförsamlingarna är antalet deremot alldeles otillräckligt, eller endast 8. På *Oroust* och *Tjörn* (17 socknar) finnes ingen, och oaktadt flera sockenstämmor blifvit hållna för att förmå allmogen antaga Barnmorska, antingen för hvarje pastorat eller en för alla tre pastoraten på Oroust, hafva förslagena dock strandat emot böndernas enhälliga vägran, att anslå det aldra ringaste för en Barnmorskas aflöning. I *Norrvikens fögderi* (7 socknar) finnes en, boende i Tanum, men hvilken icke har någon lön, och icke påkallas af allmogen, utan den ena hustrun hjelper den andra, enligt rapporten. I *Sunnanvikens fögderi* (7 socknar) finnes ingen. I *Torpe härad* — ingen. Kronofogden yttrar i mem. till Konungens Befallningshafvande, att ingen Barnmorska blifvit i häradet antagen med stipulerad lön och skyldighet, att vid barnförlossningar biträda, utan brukar allmogen vid dylika tillfällen hjelpa sig, som de kunna. Provincial-Läkaren i *Uddevalla* distrikt yttrar i årsberättelsen: På Barnmorskor är en stor och betänklig brist. I Uddevalla stad finnas visserligen 5, af hvilka 2 hafva bestämd lön af staden, men på landet (30 socknar) finnes ej en enda examinerad Barnmorska, af orsak, att kommunerna icke vilja aflöna sådana. Allmogen har endast förtroende för sina jordegummor, hvilka äro samt och synnerligen till en förvånande grad okunniga. Så snart det ringaste hinder möter, som en examinerad Barnmorska lätt kunde häfva, sändes bud på Provincial-Läkaren, hvilken derföre nödgas infinna sig hos barnaföderskor, ehuru icke såsom accuchör behöflig, utan för att i brist på Barnmorska förrätta de enklaste handgrepp i dennas ställe, och blir han på detta sätt undanryckt vigtigare värf. Provincial-Läkaren har anmält detta förhållande hos Konungens Befallningshafvande och öfverlemnar till Sund-

hets-Collegium huruvida bristen kan, så vidt möjligt är, afhjelpas. Presterskapet, som inser nyttan och nödvändigheten af examinerade Barnmorskors antagande, har väl föredragit saken i sockenstämmor, men utan resultat, hvarföre, om en förändring i detta afseende skall kunna vinnas, det, enligt Provincial-Läkarns tanke, »förmodligen blir nödvändigt, att den, oberoende af allmogens jakande eller vägran, blifver genomförd.»

I Götheborg har på Sahlgrenska sjukhusets accuchementsafdelning 161 barnaföderskor blifvit under året vårdade. En kejsarsnitt har förekommit, den 3:dje inom 2 år.

Jämtlands och Norrbottens Län. Der finnes Barnmorskornas antal i allmänhet svarande emot behofvet, och i det sednare, äro i de flesta socknar Barnmorskor antagna emot stadgade löner.

Af det nu anförda följer, att antalet af examinerade Barnmorskor ännu är på flera ställen i landet otillräckligt, och att i rikets medlersta delar detta alls icke är svarande emot behofvet, äfvensom att obenägenheten att med någon bestämd och för en tarflig utkomst tillräcklig aflöning — förse Barnmorskorna, härtill är en väsendtlig orsak. Flera Provincial-Läkare hafva ock derföre uttalat den öfvertygelsen, att det omförmälda förhållandet endast kan afhjelpas derigenom, att antingen hvarje pastorat ålägges anskaffa examinerad Barnmorska, eller att staten aflönar ett betydligt antal sådana inom de distrikter, hvarest brist förefinnes; — ja — man har till och med ansett, att fråga borde väckas hos Rikets Ständer för att förmå de tredskande till Barnmorskors antagande, under förklarande, att om en förändring i detta afseende skall kunna vinnas, blir det nödvändigt, att den, oberoende af allmogens jakande eller nekande, blifver genomförd.

En sådan utväg, att förse församlingarna med examinerade Barnmorskor, har Collegium emellertid ännu icke kunnat förorda, alldenstund en Barnmorska, för att inom sin verkningskrets kunna vara rätt gagnelig, måste omfattas med tillit och utan tvång, i öfverensstämmelse med hvilken åsigt Kongl. Maj:t genom nådigt bref d. 26 April 1834 äfven förklarat »sig befara, att allmänhetens förtroende till examinerade »Barnmorskor skulle gå förloradt i samma mån, som församlingarna emot deras vilja, »ålades att dem underhålla, och att deras aflönande på allmän bekostnad i vissa lands- »orter, möjligen skulle föranleda de församlingar, som sjelfva aflönade sina, att der- »med upphöra och stärka alla öfriga inom riket i deras motsträfvighet att dertill »bidraga, i hopp att slutligen äfven åt deras Barnmorskor erhålla anslag af allmänna »medel, hvarföre Kongl. Maj:t hvarken ansett att de församlingar som ej i godo kunna »dertill förmås, böra åläggas antaga Barnmorskor eller att anslag af allmänna medel »må dertill beviljas. Deremot har Kongl. Maj:t ansett examinerade Barnmorskors »allmänna begagnande bäst befordras genom Konungens Befallningshafvandes, Prester- »skapets, Läkarnes samt andra välsinnade medborgares förenade bemödanden, att i »förening med erfarenheten af de redan anställde examinerade Barnmorskornas nyttiga »biträden, verka på öfvertygelsen i detta afseende.» Den af Kongl. Maj:t sålunda

gifna anvisningen och föreskriften har redan för längre tid sedan blifvit till alla Rikets provinser vederbörande meddelad, samt sedermera efter förekommande anledningar, och efter af Collegium gifna påminnelser, på många ställen förnyad, och har Collegium för ändamålets vinnande gifvit vederbörande sockennämnder tillkänna, att om antagliga aflöningsvilkor blifva tillförsäkrade, så ville Collegium söka att bland här i hufvudstaden till för stort antal befintliga Barnmorskor anskaffa sådana, för skicklighet kända, hvarigenom både tid vunnes och omkostnaderna under lärotiden besparades. — Af dessa Collegii åtgärder har följden visserligen också varit, att Barnmorskornas antal i landsorterna på det hela, under de sista 17 åren, icke obetydligt förökats, eller med närmare 50 procent; men då det oaktadt, Barnmorskor uti flera delar af landet ännu saknas, och obenägenheten för sådanas antagande derjemte fortfar, under det att provinserna omkring Stockholm och Lund, hvarest undervisningsverk för Barnmorskor finnes, af lätt insedda skäl äro dermed bäst försedda, så är Collegium betänkt på afgifvande af underdånigt förslag till en ändamålsenligare anordning af Barnmorske-undervisningen i Riket, dervid, med afseende på de fördelar, hvilka skulle härflyta, om för Rikets vestra provinser, hvarest bristen på examinerade Barnmorskor för närvarande synes mest känbar, en serskild undervisningsanstalt för bildande af sådana, kunde i Götheborg tillvägabringas, Collegium, såsom förberedande åtgärd för en tillämnad underdånig framställning i ämnet, föreslagit styrelsen för det allmänna sjukhus, som i Götheborg är under byggnad, att medgifva, det praktisk undervisning för Barnmorskor må lemnas inom den afdelning å nämnde sjukhus, som för barnaföderskors vård kommer att inrättas[1]).

Af ingångna berättelser från Barnmorskor, hvilka förvärfvat rätt till den Instrumentala förlossningskonstens utöfning, inhämtas, att 97 förlossningar med instrumenter blifvit under 1851 af dem verkställda, hvarigenom 95 qvinnor blifvit förlösta och till hälsan återställda, samt 53 barn med lif framkommit.

I allmänhet hafva Barnmorskorna blifvit af Provincial-Läkarne berömda för samvetsgranhet och skicklighet i tjenstens utöfning; men några hafva äfven enligt Collegii beslut, genom Provincial-Läkarne blifvit förehållna för visad djerfhet och obetänksamhet i deras förfarande, samt en inför domstol tilltalad och dömd för grof vårdslöshet i yrkets utöfning. De inkomna rapporterna hafva för öfrigt blifvit meddelade Barnmorskeläraren för den åtgärd, som af honom kan bero.

[1]) Frågan om Barnmorskors undervisning och examinerande på flera ställen än i Stockholm och Lund har redan tillförene varit föremål för Kongl. Maj:ts höga uppmärksamhet; Kongl. Brefvet om en ifrågasatt undervisningsanstalt för Barnmorskor på Gottland, d. 5 Maj 1813 och i Wermland, Kongl. Brefvet d. 11 Maj 1814.

11) Veterinärinrättningarna och Länsdjurläkarnes verksamhet *).

a) Undervisningen.

Veterinärskolan i Stockholm. Undervisningen der har 1851, likasom under de föregående åren, blifvit meddelad af skolans lärare och instructionssmed. Sålunda har inrättningens *föreståndare, Öfverdirektören m. m. Norling* hållit klinisk undervisning i så väl medicinsk som chirurgisk diagnostik och therapi, med undantag endast af den tid, som han på Kongl. Maj:ts nådiga befallning varit beordrad att afresa till Rikets vestra delar för hämmande af den uti Halland å nyo yppade lungsjukan hos hornboskap eller ock som han vistats vid Skara Veterinärskola.

Andre Lärarn, Professor Billing har föreläst physiologi, zoologi och botanik, samt lemnat de studerande handledning på anatomisalen, äfvensom han under Öfverdirektör Norlings frånvaro bestridt den praktiska undervisningen intill dess han i November månad med döden afgick, hvarefter Prosectorn vid Carolinska institutet D:r Wahlgren, som till tjenstens bestridande blifvit af Sundhets-Collegium förordnad, förestått andre lärarebefattningen.

Tredje Lärarn, Professor Dahlström har, likasom under föregående åren, examinatoriskt undervisat i pharmaceutisk chemi och materia medica samt ledt göromålen i laboratorium och apotheket. Inrättningens *instructionssmed* har dagligen praktiskt undervisat i sättet att riktigt beslå så väl friska, som af sjukdomar i fötterna besvärade hästar. 44 elever, af hvilka 8 från Norrige och 3 ifrån Finland, hafva begagnat undervisningen i skolan, hvarutöfver 8 s. k. hospitanter öfvervarit undervisningen och öfningarna i smedjan och vid sjukbesigtningarna. 4 elever hafva aflagt fullständig djurläkare-examen, 3:ne lemnat skolan och valt annat lefnadsyrke och 2:ne blifvit derifrån skiljde. Af Föreståndarns årsberättelse äfvensom af de densamma bifogade tabeller, utvisande i detalj inrättningens praktiska verksamhet, inhämtas, att på inrättningens sjukstall varit under året till vård emottagne 868 husdjur, nemligen 548 hästar, 10 boskåpskreatur och de öfriga af smärre husdjur. Af dessa hafva 556 st. blifvit till hälsan återställde, nemligen 447 hästar, 9 boskapskreatur samt resten af smärre husdjur. Dessutom hafva 1699 st. sjuka kreatur af åtskilliga slag blifvit vid inrättningen uppvisade, då råd och föreskrifter för dem meddelats, hvarutöfver ännu ett betydligt antal (4680) blifvit af de äldre eleverne utom inrättningen behandlade.

De sjukdomar, hvilka inom Veterinärinrättningens sjukstall under året mäst förekommit, hafva varit lungröta och coliker hos hästar; den förra till den utsträckning, att sjukdomen enligt Öfverdirektörens infordrade utlåtande blifvit ansedd från Augusti månad till slutet af Oktober såsom farsot i Stockholm.

---

*) Referent: Medicinal-Rådet *Ekelund*.

Emot årets slut utbröt vattuskräck hos hundar, hvaraf 109 st. vid inrättningen störtat eller blifvit dödade före årets utgång; men sjukdomen har denna gången varit af en mildare art (*rabies tacita*) än under epidemien i Stockholm 1824 (*rabies furiosa*). Öfverståthållare-Embetet lät genast efter derom från Sundhets-Collegium skedd framställning, kungörelse med varning utgå till allmänheten, om hvad som med afseende på denna farliga sjukdom borde iakttagas, och ingen menniska i Stockholm har denna gången så vidt kändt är, varit af sjukdomen angripen, men flera hästar deremot hafva, efter bett af galna hundar, blifvit af vattuskräck anfallna och derutaf omkommit. Man har bemödat sig observera de tillfälligheter, som hos de sjuka hundarna inträffat, såsom följder af sjukdomen, men har hvarken kunnat hos någon af de 109 å Veterinärinrättningen döda hundarna finna några så kallade marochettiska blåsor under tungan, eller någon svullnad eller rodnad derstädes, och har ej eller funnit nytta af något enda läkemedel som blifvit försökt. De elever vid skolan, som blifvit bitna af till Veterinärinrättningen transporterade sjuka hundar, hafva genast begagnat frätmedel eller glödgadt jern å såren, och hos ingen hafva hittills några vådliga följder af betten inträffat.

Veterinärskolan i Skara. Angående denna inrättnings verksamhet under 1851, inhämtas af direktionens till Collegium inkomna berättelse, åtföljd af 2:ne tabeller, att 173 kreatur blifvit å dervarande sjukstall intagna och 306 st. vid inrättningen uppvisade, för hvilka erhållits råd och föreskrifter, att Öfverdirektör Norling varit sjelf under en längre tid af året, vid inrättningen närvarande, att examen blifvit anställd med 6 elever, som dervid ådagalagdt nöjaktiga insigter och att *Adjunkten Forssell* med lika berömligt nit som tillförene varit verksam på sin plats, så att inrättningen på ett tillfredsställande sätt uppfyllt de ändamål, som med densamma äro afsedda. De reparationer på Veterinärinrättningens byggnader, hvilka enligt Magistratens i Skara beslut, blifvit inrättningen ålagda, hafva under året blifvit fullgjorda och af Magistraten afsynade.

---

b) *Länsdjurläkarnes tjensteverksamhet* *).

Uti landsorterna hafva Länsdjurläkarnes biträden varit påkallade så, att enligt till Collegium inkomne rapporter, 95 resor blifvit af dem under året verkställda till hämmande och botande af, ibland husdjuren uppkomne sjukdomar. Dessa förrättningar hafva egt rum i nedanskrifne 17 län och medfört den för hvarje sådant uppförda kostnad, nemligen:

---

*) Till arfvoden för 24 Djurläkare, eller en inom hvarje län af Riket är, i förmåga af Kongl. Brefven d. 23 Januari, d. 27 Febr. samt d. 27 Nov. 1830, utom beräkning af den resekostnadsersättning, som vid förefallande biträden bör af anslaget till farsoters och smittosamma sjukdomars botande godtgöras — anslagen en summa af 1200 R:dr årligen, eller 50 R:dr för hvarje län.

Sammandrag af Länsdjurläkarnes rapporter öfver Embetsresor till hämmande och botande af sjukdomar bland Husdjuren under 1851, jemte motsvarande, å Medicinalfonden anordnade kostnader.

	Embetsresor för sjukdomar hos					Kostnader.					
	Hästar.	Hornboskap.	Får.	Svinkreatur.	Antal resor.	Rese- och traktamentskostnad.			Fria medikamenter.		
Upsala Län	1	—	—	—	1	7	—	6	—	—	—
Stockholms d:o	—	—	—	1	1	22	45	3	—	—	—
Skaraborgs d:o	1	1	—	—	2	18	25	—	—	—	—
Kronobergs d:o	—	1	—	—	1	15	—	6	—	—	—
Westerås d:o	1	—	—	—	1	35	—	—	—	—	—
Elfsborgs d:o	1	—	—	—	1	17	47	—	—	—	—
Calmar d:o	2	8	—	2	12	133	16	3	—	—	—
St. Kopparbergs d:o	3	—	—	—	3	45	23	—	—	—	—
Wermlands d:o	1	1	—	2	4	78	31	—	—	—	—
Gefleborgs d:o	5	—	—	—	5	37	24	—	—	—	—
Hernösands d:o	5	—	—	—	5	131	28	—	—	—	—
Gottlands d:o	—	2	1	4	7	43	26	3	—	—	—
Malmöhus d:o	3	2	—	—	5	73	21	8	—	—	—
Christianstads d:o	2	—	—	—	2	6	13	6	—	—	—
Hallands d:o	3	—	—	—	3	20	20	—	—	—	—
Götheborgs och Bohus d:o	2	1	—	—	3	93	14	—	—	—	—
Jämtlands d:o	5	2	2	—	9	408	1	6	62	43	4
Summa	35	18	3	9	65	1188	1	5	62	43	4

Till hämmande af den uti södra delarne af Riket bland hornboskapen gängse smittosamma lungsjukan, samt till förekommande af dess vidare spridande har dessutom blifvit utbetaldt:

Hallands län	1489: 34. —
Christianstads d:o	477: 30. —
Malmöhus d:o	131: 29. 5.
Summa	2098: 45. 5.

I Jönköpings, Linköpings, Nyköpings, Örebro, Umeå, Blekinge och Norrbottens län hafva inga resor för hämmande af sjukdomar bland husdjuren blifvit af Djurläkarne på allmän bekostnad företagne.

Följande förhållanden hafva med afseende å sjukdomar bland husdjuren, blifvit af Länsdjurläkarne anmärkta.

Hästar. *Lungröta:* Enstaka fall deraf hafva förekommit i Stockholms län. *Qvarka:* af svårare art i Calmar län.

Rots (morbus lymphaticus malignus) och Springorm (scrophula farciminosa) har sporadiskt förekommit i Skaraborgs, Jönköpings, Calmar, Fahlu, Carlstads, Malmöhus och Halmstads län. Såsom epizooti har samma sjukdom deremot varit gängse i Gefleborgs, Vester-Norrlands och Jämtlands län, och Collegium har derföre under året låtit från trycket utgifva samt vederbörande meddela »underrättelser om sjukdomen »Rotz hos hästar, dess igenkänningstecken, samt föreskrifter om nödiga försigtighets-»mått deremot».

Skabbsjukdom i Skaraborgs, Elfsborgs och Götheborgs län, ofta af den svåra art, att hästar derutaf dödt. Samma sjukdom, men af lindrigare art har förekommit i Jämtland. Den vanligaste orsaken till denna nog ofta elakartade hudsjukdom uppgifves hafva varit vattenhaltigt, näringslöst vårbete på sumpiga myror.

I Skaraborgs län har Länsdjurläkaren äfven på några ställen funnit hästarna angripna af en *»allmän nervförslappning»*, såsom följd af utfodring med starrhö, blandadt med den giftiga växten ståkra (Phellandrium aquaticum).

Hornboskap. *Mjältbrand,* stundom hastigt dödande (paralytisk mjältbrand) i Calmar län och på Öland. En svår, mera kronisk form af samma sjukdomsart kallad ländblod, sleksot och henskörhet (*cachexia ossifraga*) äfven kallad i orten qvillesjukan har likaledes förekommit på flera ställen i samma län. Denna sjukdoms merendels utmärkande tecken hafva enligt Länsdjurläkaren Ådéus beskrifning varit: »stor »ömhet för tryckning öfver bogarna, stripiga hår, dorsk blick, tandskärning, medvets-»löshet till den grad, att ett sjukt djur hvarken skyr menniskor eller stenväggar och »hvaraf följden är, att de personer, som äro anställda till djurens skötsel, blifva för-»skräckta, så att de ofta ej våga nalkas dem». Derjemte diarrhé, lefverlidande, blodpinkning och sluteligen allmän vattsot. Vid obduktion har man, enligt samme djuläkares iakttagelser, funnit blodvatten inom hufvudskålen, — lefvern och mjälten af brand förstörda samt temligen ofta märkvärdiga, mer eller mindre vidsträckta förändringar i djurens bensystem, såsom att flera refben varit efter föregången inflammation och benjordens absorbtion söndergångna i smärre stycken, hela benbäckenet snedvridet och hoptryckt, ländkotorna brustna, så att bitarna kunnat med lätthet plockas bort. Man har ansett skadligt bete af anemoner, ranunkler, sjuk potates m. m. föranleda sjukdomen, men likväl icke kommit till någon bestämd erfarenhet härutinnan. Smitta i vanlig bemärkelse kan icke antagas, säger Länsdjurläkaren och har man funnit några polisåtgärder vara både ändamålslösa och overkställbara, i följd af hvilka förhållanden Länsdjurläkaren också anser de »menliga verkningarne af sjukdomen vara för

orten

orten oberäkneliga.» Efter förekommande anledningar har en indicerad behandling blifvit föreskrifven och begagnad samt tryckta underrättelser om sjukdomen utdelade i de socknar, hvarest den varit gängse.

Inflammation i jufret hos kor, med derpå följande antingen induration eller bulning har förekommit i Jämtland och Härjeådalen. Öfver 600 stycken kor anses hafva deraf varit angripne.

Klöfsjuka hos renar i Jämtlands Lappmarker.

Den elakartade lungsjukan hos hornboskap (*peripneumonia bovina contagiosa*), hvilken vid 1850 års utgång kunde anses såsom nära utslocknad, visade sig dock åter på våren 1851, dels i Halland dels i Christianstads län (Werums socken); dock endast hos sådana kreatur, som förut blifvit ansedda att hafva genomgått sjukdomen eller derföre blifvit misstänkta. Alla till denna klass hänförliga kreatur blefvo nu nedslagne, enligt uppgift 328 stycken, nemligen 242 i Halland och 86 i Christianstads län, hvarefter intet spår af sjukdomen försports. Uti de landsorter, hvarest denna epizooti ifrån 1848, då den först visade sig, till 1851, då den såsom sådan upphörde, varit gängse, hafva så väl landthushållare som djurläkare kommit till den på erfarenhet grundade öfvertygelsen, att sjukdomen är smittosam, högst osäker att bota, att kurn är dyr och tidspillande, att kreaturen derunder blifva mycket afmagrade, att recidiver lätt inträffa, att kalfvar af kor, som genomgått sjukdomen, ofta hafva densamma medfödd m. m., hvarföre man såsom följd häraf, ansett det vara för landet minst kostsamt, om djuret i tid slagtas, då huden och köttet kunna begagnas, samt att den direkta förlusten af djurets afkastning kan anses ringa, emot den indirekta, som uppkommer af hämmad rörelse och handel med boskap i de orter, hvarest sjukdomen inrotat sig, och har man derföre också ingenstädes satt sig emot de angripna eller misstänkta kreaturens utslagtning. Sedan genom Kongl. Maj:ts nådiga bref d. 28 Dec. 1848 ersättning blifvit beviljad för af denna sjukdom angripen, slagtad boskap, har sådan ersättning, till hälften af djurens uppskattningsvärde, som utaf statsmedel blifvit sökt och till djurens ägare utgått, enligt hvad Collegium kändt är, utgjordt per medium, för hvarje kreatur 26 R:dr 30 sk. 4 rst.

Får. *Igelsjuka* har varit gängse i Jämtland, stundom af så svår beskaffenhet, att hufvudskålsbenen blifvit genomfrätta af blåsmaskar och till stor del absorberade. Skabb har både der och i Herjeådalen varit temligen allmän, och har man ansett, så väl till igelsjukan som till skabbsjukdomen, den prædisponerande orsaken vara dåligt bete.

Svinkreatur. Uti flera socknar i norra delen af Stockholms län äfvensom i Wermland har en mjältbrandsartad hastigt dödande sjukdom (*Erysipelas malignum*) gått såsom farsot och åstadkommit kännbara förluster. Sjukdomen kallas af allmänheten i orten för *rödsjuka, bakbränna, halsbränna, brännsjuka* m. m. Svinkreaturen, utan

synbart föregående illamående angripas plötsligt af förlamning i kroppens bakdel med rodnad i hullet. Döden följer inom 12 à 14 timmar och vid obductionen märkes endast tecken till röd hepatisation i lungorna samt inflammation i några af underlifvets innanmäten. Sedan regn fallit, värma i luften inträffat och en tjenligare föda erhållits, har sjukdomen snart upphört. På Gottland har strypsjuka hos svinkreatur äfven varit mycket allmän.

Hundar. Några fall af *vattuskräck* förekommo i Stockholms län mot årets slut. Om denna sjukdoms utbrott inom Stockholms stad, se pag. 382.

INNEHÅLL.

1:o) Sundhets-Collegii embets-verksamhet . . . . sid. 4.
2:o) Summarisk öfversigt af Medicinalfondens inkomster och utgifter . . . . » 4.
3:o) Öfversigt af allmänna hälsotillståndet i riket . . . . sid. 8—163.
A) Läkarepersonal, — distrikter och — stationer, med sammandrag af läkarnes rapporter om medicinsk topografie och endemiska sjukdomar: . . . . sid. 9—144.
i Norrbottens län . . . . sid. 9.
i Westerbottens län . . . . » 13.
i Jemtlands län . . . . » 18.
i Wester Norrlands län . . . . » 27.
i Gefleborgs län . . . . » 37.
i Stora Kopparbergs län . . . . » 44.
i Wermlands län . . . . » 53.
i Nerikes län . . . . » 60.
i Westmanlands län . . . . » 63.
i Uplands län . . . . » 69.
i Stockholms län . . . . » 75.
i Södermanlands län . . . . » 80.
i Götheborgs och Bohus län . . . . » 87.
i Elfsborgs län . . . . » 91.
i Skaraborgs län . . . . » 99.
i Östergöthlands län . . . . » 103.
i Calmare län . . . . » 107.
i Jönköpings län . . . . » 116.
i Kronobergs län . . . . » 121.
i Hallands län . . . . » 124.
i Blekinge län . . . . » 130.
i Christianstads län . . . . » 132.
i Malmöhus län . . . . » 135.
i Gottlands län . . . . » 142.
B) Sammandrag af läkarnes rapporter om väderlek och årsvext samt farsoter och smittosamma sjukdomar med deraf föranledda embetsresor jemte Medicinalfondens utgifter för sjukvård under åren 1843—1851 . . . . sid. 145—163.
4:o) Skyddskoppympningen, Vaccindepoterna och Vaccinationsfonden . . . . sid. 163—175.

5:o) **Sammandrag af rapporter från civila sjukvårdsinrättningar år 1851** . . . . . sid. 175—194.
A) Länslazarett och Kurhus . . . . . sid. 176.
B) Hospital . . . . . » 179.
C) Serskilde Sjukvårds och Välgörenhetsanstalter . . . . . » 179.
a) Gymnastiskt Orthopediska Institutet sid. 179, *b*) Allmänna Electricitetsanstalten sid. 180, *c*) Allmänna Barnbördshuset sid. 180, *d*) Barnbördshuset Pro Patria sid. 181, *e*) Allmänna Barnhuset sid. 181, *f*) Provisoriska Sjukhuset sid. 183, *g*) Fabriks-Sjukhuset sid. 183, *h*) Sahlgrenska Sjukhuset i Götheborg sid. 183, *i*) Fattigvårdens Sjukhus i Götheborg sid. 184, *k*) Provisoriska Kopphuset i Götheborg sid. 184.
D) Hälsobrunnar och Bad . . . . . sid. 185—194.
a) Djurgårdsbrunn sid. 185, *b*) Medevi sid. 185, *c*) Loka sid. 186, *d*) Porla sid. 187, *e*) Adolfsberg sid. 189, *f*) Ramlösa sid. 189, *g*) Ronneby sid. 191, *h*) Södra Wi sid. 191, *i*) Fahlu brunn s. 191, *k*) Gustafsberg s. 192, *l*) Warberg sid. 194.
E) Sjukvården vid Fängelserne . . . . . sid. 194.
6:o) **Sammandrag af rapporter om de å Rikets offentelige sjukinrättningar vårdade Veneriske sjuke under åren 1822—1851** . . . . . sid. 194—210.
7:o) **Hälso- och Sjukvården vid Arméen och Flottan** . . . . . » 211—319.
a) Sammandrag af rapporter om Beväringsmönstringarne under åren 1838—1851 . . » 211—257.
b) » » om Sjukvården vid Arméen och Flottan år 1851 . . . . . » 258—317.
c) Resestipendier för Militärläkare . . . . . sid. 317
d) Pensionärer och Stipendiater i Fältläkare-Corpsen . . . . . » 318.
8:o) **Sammandrag af Läkarnes embetsberättelser om medicolegala förrättningar och uppgift å för dem förskottsvis af Medicinalfonden gjorde utbetalningar åren 1843—1851** . . . . sid. 319—354.
1:o) Statistik öfver sjelfmorden . . . . . sid. 327.
2:o) » » dödsfall af rus . . . . . » 342.
3:o) » » » genom annor persons åtgärd eller vållande . . . . . » 344.
4:o) » » » af olyckshändelser . . . . . » 346.
5:o) » » barnamorden . . . . . » 347.
6:o) » » ihjellegade barn . . . . . » 350.
9:o) **Medico-Chirurgiska undervisningen: vid Carol. Med. Chirurg. Institutet** . . . . . » 354.
Understöd till Läkare för utländske resor och lärda verks utgifvande . . . . . » 363.
10:o) **Apotheksväsendet** . . . . . » 366.
11:o) **Barnmorskeväsendet** . . . . . » 369.
12:o) **Veterinärväsendet** . . . . . » 381.